

EUROPOS SOCIALINIAI, TEISINIAI IR EKONOMINIAI PROJEKTAI

KAIMO PLĖTROS 2004-2006 METŲ PLANO GALUTINIS (EX-POST) ĮVERTINIMAS

GALUTINĖ VERTINIMO ATASKAITA

Skiriama LR Žemės ūkio ministerijai
pagal 2008-08-07 sutartį Nr. 8P-358

2008 m. gruodžio 16 d.

Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano galutinis (ex-post) įvertinimas buvo atliktas pagal 2008 m. rugpjūčio 7 d. paslaugų teikimo sutartį Nr. 8P-358, pasirašytą tarp Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos ir viešosios įstaigos „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (ESTEP).

Remiantis sutartimi, šiuo dokumentu teikiama Galutinė vertinimo ataskaita, parengta pagal Europos Komisijos 2000–2006 m. Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo remiamų kaimo plėtros programų vertinimo gairių Priede Nr.2. nurodytą ex-post vertinimo ataskaitų sandarą. Galutinė vertinimo ataskaita LR Žemės ūkio ministerijos bei Priežiūros komiteto buvo patvirtinta 2008 m. gruodžio 16 d.

TURINYS

SUTRUMPINIMAI	5
SĄVOKŲ APIBŪDINIMAS.....	6
SANTRAUKA.....	8
1. ĮVADAS.....	12
1.1. KPP APŽVALGA	12
1.2. KPP GALUTINIO (EX-POST) VERTINIMO PROCESAS	19
2. VERTINIMO METODOLOGIJA.....	22
2.1. VERTINIMO METODOLOGIJOS ELEMENTAI	22
2.1.1. Vertinimo klausimai, kriterijai ir rodikliai.....	22
2.1.2. Vertinimo metodai	28
2.1.2.1. Duomenų rinkimo metodai	31
2.1.2.2. Duomenų analizės metodai ir išvadų formulavimas	34
2.1.3. Informacijos šaltiniai	34
2.2. PROBLEMAS IR APRIBOJIMAI SUSIJĘ SU VERTINIMO METODOLOGIJA.....	35
3. KPP ĮGYVENDINIMO KONTEKSTAS BEI EKONOMINĖS IR SOCIALINĖS PLĖTROS POREIKIAI.....	37
3.1. EKONOMINIAI, SOCIALINIAI IR APLINKOSAUGINIAI POKYČIAI	37
3.2. KPP TINKAMUMO VERTINIMAS	48
4. KPP FINANSINIŲ INDĖLIŲ ANALIZĖ	50
4.1. FINANSINIŲ INDĖLIŲ PLANO IR FAKTO Palyginimas	50
4.2. FINANSINIS REZULTATYVUMAS	54
5. KPP PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS.....	58
5.1. ANKSTYVAS PASITRAUKIMAS IŠ PREKINĖS ŽEMĖS ŪKIO GAMYBOS	58
5.1.1. Priemonės intervencijos logika	58
5.1.2. Priemonės įgyvendinimas.....	59
5.1.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė.....	63
5.1.4. Nacionalinių vertinimo klausimų analizė.....	70
5.2. MAŽIAU PALANKIOS ŪKININKAUTI VIETOVĖS IR VIETOVĖS SU APLINKOSAUGOS APRIBOJIMAIS	72
5.2.1. Priemonės intervencijos logika	73
5.2.2. Priemonės įgyvendinimas.....	74
5.2.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė.....	77
5.3. AGRARINĖ APLINKOSAUGA.....	88
5.3.1. Priemonės intervencijos logika	88
5.3.2. Priemonės įgyvendinimas.....	89
5.3.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė.....	93
5.4. ŽEMĖS ŪKIO PASKIRTIES ŽEMĖS APŽELDINIMAS MIŠKU	102
5.4.1. Priemonės intervencijos logika	103
5.4.2. Priemonės įgyvendinimas.....	104
5.4.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė.....	108
5.5. RESTRUKTŪRIZUOJAMŲ PUSIAU NATŪRINIŲ ŪKIŲ RĖMIMAS.....	123
5.5.1. Priemonės intervencijos logika	123
5.5.2. Priemonės įgyvendinimas.....	124
5.5.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė.....	127
5.5.4. Nacionalinių vertinimo klausimų analizė.....	132
5.6. STANDARTŲ LAIKYMASIS.....	134
5.6.1. Priemonės intervencijos logika	134
5.6.2. Priemonės įgyvendinimas.....	135
5.6.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė.....	138

5.7. TECHNINĖ PARAMA	142
5.7.1. Priemonės įgyvendinimas.....	143
5.7.2. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė.....	143
6. KPP BENDROJO POVEIKIO VERTINIMAS.....	147
6.1. KPP POVEIKIS: BENDRŲJŲ KRYŽMINIŲ VERTINIMO KLAUSIMŲ ANALIZĖ	147
6.2. KPP KONKREČIŲ UŽDAVINIŲ ĮGYVENDINIMAS.....	166
6.3. KPP REZULTATŲ TĖSTINUMAS.....	171
7. KPP ADMINISTRAVIMO SISTEMA.....	172
7.1. ADMINISTRAVIMO SISTEMOS POVEIKIS KPP ĮGYVENDINIMO REZULTATAMS	172
7.2. ATSKIRŲ KPP ADMINISTRAVIMO SISTEMOS ELEMENTŲ VERTINIMAS	189
8. KPP IŠORINIS SUDERINAMUMAS.....	206
8.1. KPP SUDERINAMUMAS SU BŽŪP IR HORIZONTALIOMIS EŠ POLITIKOMIS BEI PRIORITETAIS.....	206
8.2. KPP SUDERINAMUMAS SU KITOMIS PARAMOS PROGRAMOMIS IR VALSTYBĖS PAGALBOS PRIEMONĖMIS	218
9. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	223
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	235
PRIEDAS NR.1. TECHNINĖ UŽDUOTIS.....	238
PRIEDAS NR.2. APKLAUSOS REZULTATŲ ATASKAITA.....	246
PRIEDAS NR. 3. INTERVIU RESPONDENTŲ SĄRAŠAS.....	247
PRIEDAS NR. 4. 2004 – 2006 M. KPP FINANSINIŲ PAKEITIMŲ APŽVALGA.....	248
PRIEDAS NR. 5. 2004 – 2006 M. KPP PRIEMONIŲ IŠMOKŲ DYDŽIŲ SUVESTINĖ.....	249
PRIEDAS NR. 6. 2004 – 2006 M. KPP PRIEMONIŲ ADMINISTRAVIMO TAISYKLIŲ PAKEITIMAI.....	255
PRIEDAS NR. 7. KPP IR VALSTYBĖS PAGALBOS PRIEMONIŲ SUDERINAMUMAS IR RYŠYS SU PAGRINDINĖMIS ŽEMĖS ŪKIO IR KAIMO PLĖTROS PROBLEMOMIS.....	263

SUTRUMPINIMAI

BPD	Bendrasis programavimo dokumentas
BPV	Bendroji pridėtinė vertė
BVP	Bendrasis vidaus produktas
BŽŪP	Bendroji žemės ūkio politika
DNV	Didelio nepalankumo vietovės
EDV	Europinio dydžio vienetas
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
EŽŪFKP	Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai
EŽŪOGF	Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas
EŽŪOGF GS	Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo Garantijų skyrius
KDTS	Kontrolės departamento teritorinis skyrius
KPP	Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas
KPPAIS	Kaimo plėtros programų administravimo informacinė sistema
KRF	Kaimo rėmimo fondas
LR	Lietuvos Respublika
LŽŪKT	Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba
MNV	Mažo nepalankumo vietovės
MPŪV	Mažiau palankios ūkininkauti vietovės
MVĮ	Mažos ir vidutinės įmonės
NMA	Nacionalinė mokėjimo agentūra
RCA	Santykinio pranašumo indeksas
SAPARD	Specialioji pasirengimo stoti į Europos Sąjungą žemės ūkio ir kaimo plėtros programa
SFMIS	Struktūrinių fondų monitoringo informacinė sistema
SGV	Sąlyginis gyvulių vienetas
SKRP	Specialioji kaimo rėmimo programa
SSGG	Stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės
TI	Tiesioginės išmokos
ŪADT	Ūkių apskaitos duomenų tinklas
VPD	Vandens pagrindų direktyva
ŽŪIKVC	Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras
ŽŪM	Žemės ūkio ministerija
ŽŪN	Žemės ūkio naudmenos
ŽŪPAIS	Žemės ūkio paramos administravimo informacinė sistema

SAVOKŲ APIBŪDINIMAS

Vertinimo kriterijai (*evaluation criteria*) – Europos Sąjungos finansuojamos programos požymiai, ypatybės ar padariniai, pagal kuriuos sudaromi vertinimo klausimai ir vertinama programa. Pagrindiniai vertinimo kriterijai yra tinkamumas, efektyvumas, rezultatyvumas, poveikis, naudingumas ir tvarumas.

Tinkamumas (*relevance*) – programos vertinimo kriterijus, pagal kurį vertinamas programos tikslų, uždavinių ir tikslinių grupių poreikių atitikimas, tinkamumas siekiant spręsti socialines ir ekonomines regiono problemas.

Rezultatyvumas (*effectiveness*) – programos vertinimo kriterijus, pagal kurį vertinamas numatytų ir įgyvendintų programos ar jos dalies tikslų ir uždavinių santykis, t. y. jų pasiekimo laipsnis. Pagal rezultatyvumo kriterijų dažniausiai vertinami programos pasiekimai (*outputs*) ir rezultatai (*results*), bet ne poveikis (*impact*). Aukštesnio lygio tikslų pasiekimo laipsnis arba jo tikimybė matuojama poveikio kriterijumi.

Efektyvumas (*efficiency*) – programos vertinimo kriterijus, pagal kurį vertinamas programos ar jos dalies finansinių ir kitų (personalo, laiko ir pan.) sąnaudų (*inputs*) ir pasiekimų (*outputs*) ar rezultatų (*results*) santykis.

Poveikis (*impact*) – programos vertinimo kriterijus, pagal kurį nustatomi tiesioginiai ir netiesioginiai programos padariniai (nauda arba žala). Programos poveikis pasireiškia po tam tikro laiko užbaigus programą. Galima skirti *konkretųjį* (*specific*) ir *bendrąjį* (*global*) programos poveikį. Konkretus programos poveikis tiesiogiai susijęs su įgyvendintais veiksmais ir pasireiškia tiesioginiams naudoms gavėjams praėjus keletui mėnesių po programos įgyvendinimo. Bendrasis poveikis yra ilgalaikio pobūdžio, pasireiškia vėliau platesniu makroekonominiu lygmeniu ir didesnei gyventojų daliai. Poveikis gali būti teigiamas ir neigiamas, planuotas ir neplanuotas.

Tvarumas (*sustainability*) – programos vertinimo kriterijus, pagal kurį nustatoma programos ar jos dalies teigiamų padarinių (rezultatų ir poveikio) tęstinumo tikimybė pasibaigus programos įgyvendinimui ir finansavimui.

Vertinimo klausimai (*evaluation questions*) – suformuluoti klausimai, į kuriuos turi atsakyti vertintojas, vertindamas programą. Vertinimo klausimai yra dviejų tipų: bendrieji vertinimo klausimai (*common evaluation questions*) – suformuluoti Europos Komisijos, ir specialieji vertinimo klausimai (*specific evaluation questions*) – aktualūs konkrečios valstybės narės programos kontekste. Vertinimo klausimai analizuojami kriterijų ir rodiklių pagrindu.

Kriterijus (*criterion*) – tam tikra ypatybė / bruožas (*characteristic*), kurio pagrindu gali būti priimamas sprendimas / atsakymas į klausimą. Kriterijus turi būti aiškiai apibrėžtas. Kiekvienam kriterijui formuluojami rodikliai.

Rodiklis (*indicator*) – (konkrečiai šio vertinimo atveju) informacija, kurios pagrindu vertinami paramos padariniai. Jie padeda kiekybiškai išreikšti ir supaprastinti informaciją apie sudėtingą reiškinį.

Programa (*programme*) – strateginio planavimo dokumentas, kuriame numatoma įvairi organizuota veikla, skirta viešosios politikos tikslams įgyvendinti.

Programos rodikliai (*programme indicators*) – rodikliai, kuriais apibūdinami programos įgyvendinimo socialiniai ir ekonominiai padariniai. Programos rodikliai skirstomi į fizinius – pasiekimo, rezultato, poveikio (output, result, impact) ir finansinius rodiklius. Reikia pabrėžti, kad programos rodikliai susiję su gyventojais ar teritorija, kuriuos įtakoja programa.

Konteksto rodikliai (*context indicators*) – rodikliai, kuriais apibūdinama programos socialinė ir ekonominė aplinka ir jos pokyčiai visoje programos apimamoje teritorijoje. Šie rodikliai dažniausiai yra makroekonominiai ir strateginės veiklos rodikliai, kurie mažai priklauso nuo programos poveikio trumpuoju laikotarpiu.

Bendrasis poveikis (*gross-effect*) – poveikis, atsirandantis kaip programos/ priemonės įgyvendinimo pasekmė, tačiau sąlygotas ne vien tik šios programos/ priemonės (vertinant reikia atsižvelgti ir į kitus veiksnius).

Grynasis poveikis (*net effect*) – poveikis, sąlygotas konkrečios programos įgyvendinimo (priskiriamas tik programai). Siekiant apibūdinti vertinimo metu identifikuotą grynąjį poveikį, taip pat naudojamas terminas „papildomumas“ (*additionality*).

Papildomumas (*complementarity*) – reiškinys, kuomet kelios viešosios intervencijos / programos (ar vienos programos dalys) prisideda prie to paties tikslo įgyvendinimo.

Savaimiškumo efektas (*deadweight effect*) – pokytis, kurį tiesioginis naudos gavėjas patyrė po viešosios intervencijos (paramos gavimo) ir kuris būtų įvykęs ir be šio finansavimo.

Svertų poveikis (*leverage effect*) – privataus sektoriaus lėšos, kurios pritrauktos kaip tiesioginė viešųjų lėšų (ES ir nacionalinio finansavimo) pasekmė. Kuomet viešoji finansinė pagalba skiriama privačių ūkio subjektų projektų įgyvendinimui, svertų poveikis yra proporcingas šių paramos gavėjų nuosavam indėliui.

Sinergijos efektas (*synergy effect*) – apibūdina teigiamą viešosios finansinės paramos situaciją, kuomet kelių skirtingų intervencijų suderinimas ir tarpusavio papildomumas sukuria geresnį bendrą rezultatą (situacija, kai $2+2=5$).

Intervencijos logika (*intervention logic*) – ryšis tarp valdžios institucijų nustatytų tikslų ir uždavinių, šiems uždaviniams skirtų finansinių išteklių bei pasiektų rezultatų ir poveikio programos/ jos dalies ar projekto įgyvendinimo cikle.

Kontrolinė grupė (*comparison group*) – programoje nedalyvaujančių subjektų grupė (konkrečiai šio vertinimo atveju – paramos negavę pareiškėjai), kurią lyginant su programoje dalyvaujančiais (paramos gavėjais) siekiama įvertinti programos grynąjį poveikį bei savaimiškumo efektą.

SANTRAUKA

Įgyvendinant Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1257/1999, Lietuvoje buvo parengtas Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas (KPP). Šis dokumentas patvirtintas Europos Komisijos 2004 m. rugpjūčio 3 d. sprendimu C(2004) 2949. Bendrasis KPP tikslas buvo didinti žemės ūkio konkurencingumą, kurti galimybes įvairinti veiklą bei skatinti aplinkosaugą. Siekiant įgyvendinti bendrąjį tikslą, KPP įtvirtintos septynios priemonės: „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“; „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“; „Agrarinė aplinkosauga“; „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“; „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“; „Standartų laikymasis“ ir „Techninė parama“. Be to, dalis lėšų buvo skirtos papildomoms nacionalinėms tiesioginėms išmokoms bei SAPARD perviršiui kompensuoti.

Laikantis minėto Tarybos reglamento reikalavimų, Lietuvoje 2008 m. rugpjūčio – gruodžio mėn. buvo atliktas KPP galutinis (ex-post) įvertinimas. Paslaugų teikimo sutarties, pasirašytos tarp vadovaujančios institucijos (LR Žemės ūkio ministerijos) ir VŠĮ ESTEP, pagrindu, vertinimą atliko penkių ekspertų komanda. Remiantis Technine užduotimi, bendrasis **vertinimo tikslas** buvo įvertinti KPP tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, nustatyti KPP įgyvendinimo rezultatus, socialinį ir ekonominį poveikį bei poveikį Bendrijos prioritetų įgyvendinimui. Vertinant KPP įgyvendinimą, visų pirma buvo siekiama atsakyti į visus aktualius Europos Komisijos gairėse suformuluotus bendruosius vertinimo klausimus bei Perkančiosios organizacijos Techninėje užduotyje pateiktus specialiuosius vertinimo klausimus. Atsižvelgiant į atskirų klausimų pobūdį, vertinime taip pat išanalizuotas KPP tinkamumas, efektyvumas, rezultatyvumas, poveikis ir tvarumas. Pagrindiniai vertinimo **metodai** apėmė giluminius interviu, paramos gavėjų ir negavusiųjų paramos pareiškėjų apklausas klausimynų pagrindu (pateikti atskiri klausimynai atsižvelgiant į KPP priemones), pirminių ir antrinių šaltinių analizę (programos lygmens duomenys gauti iš monitoringo lentelių bei mokėjimo institucijos administruojamos informacinės duomenų sistemos; konteksto rodikliai – įvairių Lietuvos žemės ūkio statistikos šaltinių), turinio, statistinių duomenų ir lyginamąją analizę.

Vertinant KPP **tinkamumą**, pradžioje buvo atlikta bendros kaimo plėtros ir žemės ūkio situacijos KPP įgyvendinimo laikotarpiu analizė, išnagrinėti socialiniai, ekonominiai ir aplinkosauginiai pokyčiai 2004-2007 m. laikotarpiu, lyginant juos su pradine situacija, t.y. 2003 m. KPP įgyvendinimo laikotarpis – ketveri metai – iš principo nėra pakankamai ilgas esminiams kaimo struktūriniais pokyčiams pasireikšti, taigi numatytas programos tikslas, uždaviniai ir pasirinktos priemonės iš esmės išliko aktualios.

Daugelis šiuo laikotarpiu vykusių pokyčių yra vertinami teigiamai ir turėjo palankų poveikį: sparčiai augo bendra šalies ekonomika, materialinės ir tiesioginės užsienio investicijos, investicinė parama ūkių modernizavimui ir tiesioginės paramos mastas, darbo našumas žemės ūkyje, žemės ūkio ir maisto produktų pardavimai vidaus ir užsienio rinkose, sustiprėjo tarptautinis konkurencingumas, išaugo kaimo gyventojų ir žemdirbių namų ūkių pajamos, padidėjo užimtumas, pakilo kaimo gyventojų išsilavinimo lygis, išplėsti žemės ūkio gamybai naudojami žemės plotai ir t.t. Nepalankų poveikį KPP įgyvendinimui turėjo lėtas ūkių restruktūrizacijos procesas – mažas vidutinis ūkio dydis bei lėtas kaimo gyventojų ir ūkininkų amžiaus kaitos procesas. Kita vertus, tam tikri teigiami pokyčiai, ypač išaugęs tiesioginės paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai mastas, sąlygojo nenumatytą poveikį KPP įgyvendinimui, t.y. paskatino žemės ūkio paskirties naudojimą žemės ūkio gamybai, tokiu būdu sudarė konkurenciją alternatyvų žemės paskirties naudojimą remiančioms priemonėms ir tapo viena iš priežasčių, kodėl nepasiekti planuoti rodikliai.

Minėtasis faktorius – išaugęs ES paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai mastas po narystės ES (tiesioginės išmokos, parama teikiama pagal Bendrojo programavimo dokumento (BPD) priemones, konkurencija tarp paties KPP priemonių), o taip pat mažesni gebėjimai įsisavinti paramą kai

kurioms naujo tipo veikloms (tokioms kaip ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos, restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas) įtakėjo ir KPP **finansinį įgyvendinimą**. KPP septynioms priemonėms įgyvendinti buvo skirta 391,772 mln. EUR ES paramos (dar papildomai 95,529 mln. EUR papildomoms nacionalinėms tiesioginėms išmokoms bei 2,200 mln. EUR – SAPARD perviršiu finansuoti; iš viso KPP įgyvendinimui – 489,500 mln. EUR). Iki 2008 m. lapkričio pabaigos buvo įsisavinta 99,85% KPP priemonėms skirtų lėšų¹. Aukštą finansinių lėšų įsisavinimo lygmenį pavyko užtikrinti atliekant lėšų perskirstymus tarp priemonių. Vertinamuoju laikotarpiu buvo atlikti penki lėšų perskirstymai tarp priemonių, kuriais: finansavimas padidintas “MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais”; “Agrarinės aplinkosaugos”, Standartų laikymosi” priemonėms; tuo tarpu sumažintas “Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos”, “Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku” ir “Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo” priemonėms.

Gana lankstaus požiūrio į lėšų tarp priemonių perskirstymą dėka pavyko užtikrinti finansinės paramos įsisavinimą, tačiau pakankamai mažos finansinės intervencijos į kai kurių žemės ūkio problemų sprendimą sumažino planuotą KPP poveikio mastą alternatyvių pajamų lėšų kaime skatinimui bei spartesnei ūkių restruktūrizacijai. Alternatyvaus žemės ūkio paskirties žemės naudojimo prioriteto, kuriam priskirta tik viena KPP priemonė – „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, finansinis rezultatyvumas (lėšų pagal pirminį paskirstymą palyginimas su realiai išmokėtomis lėšomis) siekė tik 26%; ūkių restruktūrizavimo prioriteto, kuris buvo įgyvendinamas „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ bei „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ priemonėmis, finansinis rezultatyvumas siekė 60%. Tuo tarpu likusių priemonių, priskirtų Aplinkos ir mažiau palankių ūkininkauti vietovių prioritetui, finansinis rezultatyvumas gerokai viršijo planuotą ir siekė net 134%.

Atsižvelgiant į finansinio įsisavinimo pamokas, vertintojas rekomenduoja, įgyvendinant naujojo laikotarpio programą, didesnę prioritetą teikti planuotų tikslų įgyvendinimui, nei finansinių lėšų įsisavinimui: įgyvendinimo eigoje pastebėjus paramos pagal tam tikras priemones neįsisavinimo riziką, žymius rodiklių įgyvendinimo nukrypimus nuo numatytų tikslų, rekomenduojama iš pradžių apsvastyti galimybes imtis priemonių, kurios skatintų pareiškėjų aktyvumą ir prisidėtų prie tikslų įgyvendinimo, o finansinių išteklių perskirstymus atlikti tik atsižvelgiant į pagrįstus kaimo plėtros poreikių pokyčius (konkrečios pareiškėjų aktyvumui skatinti naudotinos priemonės įvardijamos išvadų ir rekomendacijų dalyje).

Vertinant KPP įgyvendinimo **rezultatyvumą ir poveikį**, pradedama nuo **atskirų KPP priemonių įgyvendinimo analizės**: pateikiamos priemonių intervencijos logikos schemos; įvertinama, kiek programos įgyvendinimo metu ši logika pasitvirtino; nagrinėjama, koku lygmeniu įgyvendinti priemonėms numatyti rodikliai; išskiriamos priemonių įgyvendinimo sėkmės bei kliūčių priežastys; remiantis EK vertinimo gairėmis, atsakyti visi aktualūs bendrieji priemonių vertinimo klausimai bei papildomi nacionaliniai klausimai.

Pirmosios trys KPP priemonės buvo įgyvendintos gana dideliu mastu ir sąlygojo teigiamus pokyčius. Nors priemonė „*Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos*“ nepasiekė visų suplanuotų fizinių ir finansinių rodiklių, jos įgyvendinimas vertintinas teigiamai: parama pasiekė gana didelę tikslinės grupės dalį; priemonė turėjo teigiamos įtakos demografinėi kaimo situacijai, paskatinant iš prekinės gamybos pasitraukti vyresnio amžiaus ūkininkus ir išlaikant / pritraukiant jaunos gyventojus į kaimo vietoves; užtikrino pajamas vyresnio amžiaus ūkininkams, nusprendusiems pasitraukti iš prekinės žemės ūkio veiklos; prisidėjo prie pieno sektoriaus restruktūrizacijos, paskatinant prekinę gamybą nutraukti smulkius pieno ūkių savininkus; tačiau ūkių restruktūrizacijos ir konkurencingumo didinimui turėjo santykinai nedidelį poveikį. Priemonės „*Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos reikalavimais*“ įgyvendinimas

¹ Galutinė lėšų išmokėjimo data numatyta 2008 12 31.

turėjo svarų intervencinį poveikį užtikrinant pajamas (iš dalies kompensavo prarastas pajamas ūkininkaujantiems mažiau derlingose vietovėse bei vietovėse su aplinkosaugos apribojimais), užtikrinant žemės ūkio paskirties žemės naudojimą ir išlaikant gyventojų skaičių šiose vietovėse bei gerinant aplinką (laikomasi geros ūkininkavimo praktikos taisyklių). Kita vertus, dėl išorinių priežasčių (nebaigtos kurti „Natura 2000“ sistemos) priemonė turėjo gerokai mažesnę nei planuota poveikį aplinkosaugos apribojimų vykdymui. Priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ įgyvendinimas turėjo teigiamą poveikį aplinkos gerinimui bei pajamų užtikrinimui/ didinimui; be to ji ypatingai prisidėjo prie ekologinio ūkininkavimo plėtros Lietuvoje. Kita vertus, vertinimo metu nustatyta rizika, kad šią plėtrą dirbtinai paskatino santykinai didelės ekologinio ūkininkavimo išmokos ir naujuoju laikotarpiu sumažinus išmokas, sumažės ir ekologinių ūkių skaičius.

Kitos dvi KPP priemonės – „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ bei „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ – buvo įgyvendintos gerokai mažesniu mastu nei planuota. Mažą priemonių populiarumą sąlygojo daugelio veiksnių visuma, vienas kurių – santykinai mažas išmokų dydis. Priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ išmokų dydžiai nebuvo peržiūrėti, nors tą buvo reikalinga padaryti atsižvelgiant į susijusių darbų ir prekių kainų augimą. Tuo tarpu priemonei „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ buvo numatyta maksimali reglamentu Nr. 1257/1999 įtvirtinta parama, tačiau ji buvo nepakankamai ekonomiškai motyvuojanti. Įgyvendinant projektus, daugumai paramos gavėjų priemonės remiamų veiklų finansavimui nepakako teikiamos paramos ir jie papildomai investavo privačias lėšas.

Priemonės „Standartų laikymasis“ įgyvendinimas turėjo reikšmingą teigiamą poveikį Lietuvos pieno sektoriaus konkurencingumui, įgyvendinant investicijas reikalingas Pieno direktyvos reikalavimams atitikti ir taip gerinant pieno kokybę (paramos lėšomis sumontuota įranga karvidėse, kuriose laikoma 18% visos Lietuvos karvės bandos). Priemonės lėšomis taip pat buvo gerinama aplinkos būklė mažinant taršą azoto junginiais, t.y. įgyvendinant investicijas reikalingas Nitratų direktyvos reikalavimams atitikti. Nors poveikį aplinkai šiuo metu įvertinti yra sudėtinga, galima teigti, kad jis nebus toks kaip tikėtasi, nes ne visi paramos pagal Nitratų direktyvą gavėjai, įgyvendinę projektus, atitiks direktyvos reikalavimus.

Vertinant **bendrą KPP poveikį**, nagrinėjami bendrieji kryžminiai vertinimo klausimai bei KPP bendrųjų uždavinių įgyvendinimo mastas. Parama pagal KPP tiesiogiai dideliu mastu prisidėjo prie ūkininkaujančiųjų *pajamų palaikymo ir didinimo*: išmokas gavo didelis paramos gavėjų skaičius, tam tikros priemonės („Standartų laikymasis“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas“) iš dalies prisidėjo ir prie neūkininkaujančių gyventojų pajamų išlaikymo/ didinimo, be to parama, ypač plėtojantiems pienininkystę ar ekologiškai ūkininkaujantiems, netiesioginį teigiamą pajamoms poveikį darė per rinką. Didžioji paraiškų, remiamų pagal KPP priemones, dalis tiesiogiai ar per nustatytus ūkininkavimo apribojimus prisidėjo prie kaimo plėtros *problemos – kylančios grėsmės aplinkai – sprendimo*. Nors KPP nebuvo numatytas tikslas didinti *užimtumą*, jo įgyvendinimas turėjo tam tikrą poveikį šiuo aspektu – daugiausia užtikrinant pačių paramos gavėjų užimtumą. Didinant *pienininkystės* šakos gamybos produktyvumą bei gerinant žemės ūkio produktų kokybę (daugiausia pieno ir ekologinių produktų srityje), KPP turėjo poveikį žemės ūkio produktų padėčiai rinkoje. KPP turėjo palankų poveikį ir *kaimo gyventojų skaičiui ir struktūrai* – „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonė prisidėjo prie palankių poslinkių ūkininkaujančiųjų amžiaus kaitos procese, tačiau ir įgyvendinus KPP Lietuvoje toliau išliko ūkininkaujančiųjų amžiaus struktūra su dominuojančia pensinio amžiaus valdų savininkų dalimi. Santykinai maži pokyčiai įvyko ir *ūkių stambėjimo procese*, kuriems gana menką įtaką turėjo priemonių „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ įgyvendinimas.

Vertinant KPP **administravimo sistemos kokybę ir efektyvumą**, didelis dėmesys skiriamas šios sistemos įtakai programos rezultatyvumo ir poveikio maksimizavimui. Remiantis EK gairėse

suformuluotais bendrųjų vertinimo klausimų kriterijais, išanalizuoti šie KPP įgyvendinimo mechanizmo (angl. – *implementing arrangements*) aspektai: (a) nustatyta, kad įgyvendinant KPP pasireiškė gana aukšto lygmens priemonių papildomumas: nemaža paramos gavėjų dalis teikė paraiškas paramai pagal kelių priemonių remiamus veiksmus; be to, po kelias priemones prisidėjo prie bendrųjų programos lygmens tikslų įgyvendinimo (skatino ūkių struktūrą, aplinkosaugos gerinimą, didino pajamas); kita vertus, tarp tam tikrų priemonių pasireiškė vidinė konkurencija; (b) tinkamumo kriterijai, išmokų diferenciacija padėjo tikslingai nukreipti paramos lėšas, tačiau nebuvo panaudoti prioritetiniai kriterijai, kurie galėjo užtikrinti didesnę paramos panaudojimo naudą; (c) įgyvendinant investicinio pobūdžio priemones, pasireiškė teigiamas svirtų poveikis: paramos gavėjų teigimu, įgyvendinant remiamas veiklas nepakako teikiamos paramos ir jie papildomai investavo privačias lėšas; (d) remiantis paramos gavėjų ir negavusių paramos pareiškėjų apklausomis, nustatyta, kad savaimiškumo efektas pasireiškė daugelio KPP priemonių atvejais, tačiau jis nebuvo aukštas.

Vertinant kitų administravimo sistemos elementų kokybę ir efektyvumą (funkcijų tarp institucijų padalijimą, žmogiškuosius išteklius, administravimo procedūras, informacijos teikimą ir KPP administravimo sistemos skaidrumą, partnerystės principą bei įgyvendinimo priežiūros sistemą), atsižvelgiama į tai, kad institucijos turėjo labai nedidelę tokios paramos administravimo patirtį – KPP buvo pirmoji ES paramos kaimo plėtrai programa, Lietuvai tapus ES nare (pradinę patirtį buvo įgijusios administruojant SAPARD lėšas). Teigiamai vertinamos administruojančių institucijų pastangos spręsti įgyvendinimo eigoje iškilusias problemas ir taip nuolat tobulinti administravimo sistemą – tokiu būdu nemažai pokyčių buvo atlikta paties 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo laikotarpiu ir nemaža dalis administravimo sistemos trūkumų panaikinti. Kiti pakeitimai atlikti Kaimo plėtros 2007-2013 m. programos administravimo sistemoje, atsižvelgiant į praeito laikotarpio pamokas. Vienas iš svarbesnių administravimo trūkumų, apsunkinęs ir paties vertinimo procesą, buvo nepakankamai operatyvi ir patogi vartotojui programos administravimo informacinė sistema. Nors pats sistemos sukūrimas laikomas svarbiu pasiekimu, lyginant su SAPARD programos įgyvendinimu, siūloma šią sistemą toliau tobulinti, siekiant sukurti galimybes joje kaupiamus duomenis pateikti įvairiais analizės pjūviais bei įtraukiant į stebėseną papildomus rodiklius, reikalingus siekiant atsakyti į bendruosius vertinimo klausimus. Apibendrinant, remiantis 2004- 2006 m. KPP administravimo sistemos bei kitų šalių praktikos analize, siūloma apsvarstyti galimybę vadovaujančios institucijos funkcijas ir jai skiriamą atsakomybę sukcentruoti viename ŽŪM padalinyje, konkrečiai Kaimo plėtros departamente – taip būtų užtikrintas efektyvesnis ir operatyvesnis paramos administravimas.

Apibendrinant KPP įgyvendinimo rezultatus, ekonominį, socialinį ir aplinkosauginį poveikį bei poveikį Bendrijos prioritetų įgyvendinimui, galima teigti, kad įtaką ES mastu aktualiems veiksniams (kaimo gyventojų skaičiui ir amžiaus struktūrai, užimtumui, pajamoms, žemės ūkio produktų padėčiai rinkoje bei aplinkos apsaugai) turėjo daugiau nei po vieną KPP priemonę. Tai parodo, kad KPP sąlygojo platų poveikį ir prisidėjo prie kaimo plėtros bendrųjų tikslų įgyvendinimo (nors poveikis atskirais aspektais pasireiškė skirtingu mastu). Teigiamas poveikis šiais aspektais parodo, kad KPP įgyvendinimas tuo pačiu prisidėjo ir prie kitų ES horizontalių prioritetų ir politikų įgyvendinimo – Lisabonos strategijos, aplinkosauginių tikslų (Geteborgo įsipareigojimų, Direktyvos 2000/60, Kioto protokolo), darnaus vystymosi prioriteto bei ekonominės ir socialinės sanglaudos. Atskiros Bendrosios Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijos programos bei valstybės pagalbos priemonės iš principo buvo suderintos ir prisidėjo prie pagrindinių šalies kaimo plėtros problemų – mažo vidutinio ūkio dydžio, mažų pajamų ir nepakankamų pajamų šaltinių, technologijų stygiaus, grėsmių aplinkai – sprendimo. Siekiant stiprinti nuoseklų strateginį požiūrį į kaimo plėtros problemų sprendimą, rekomenduojama didinti atskirų pagalbos priemonių suderinamumą, siekiant išvengti jų tarpusavio konkurencijos.

1. ĮVADAS

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje, remiantis Europos Komisijos (toliau – EK) vertinimo gairėse suformuluotomis rekomendacijomis vertinimo ataskaitos sandarai, yra pateikiama bendra ir kontekstinė informacija apie Kaimo plėtros 2004-2006 metų planą (toliau – KPP): apžvelgiama bendra nacionalinė kaimo plėtros strategija, KPP įgyvendinimo kontekstas, anksčiau įgyvendinti veiksmai šioje srityje, pristatoma sandara, tikslai, priemonės, biudžetas bei bendra įgyvendinimo sistema. Taip pat šioje dalyje bendrai pristatomas pats vertinimo procesas – vertinimo tikslas, uždaviniai, apimtis, vertinimo kriterijai ir klausimai bei ankstesni KPP vertinimai.

1.1. KPP apžvalga

KPP reikia nagrinėti bendrame žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos Europos ir nacionaliniu lygiu kontekste. Bendrą Lietuvos kaimo plėtros strategiją 2004-2006 metams, kuria buvo siekiama išspręsti (ar bent sušvelninti) pagrindines žemės ūkio ir kaimo plėtros problemas, sudarė trys pagrindinės kaimo plėtros strateginės kryptys:

- Žemės ūkio gamybos sektoriaus modernizavimas;
- Kaimo gyventojų gyvenimo lygio gerinimas investuojant į inžinerinę, verslo ir paslaugų infrastruktūrą bei sudarant sąlygas kaimo žmonėms verstis alternatyvia veikla ir gauti papildomas pajamas;
- Žmogiškųjų išteklių, padedančių prisitaikyti prie pokyčių kaime, ugdymas ir kaimo bendruomenių iniciatyvos skatinimas.

Šios trys kryptys smulkiau buvo suskirstytos į konkrečius prioritetus ir priemones, įgyvendinamas pagal skirtingas programas: Bendrąjį programavimo dokumentą (toliau – BPD), Kaimo plėtros 2004-2006 metų planą ir Specialiąją kaimo rėmimo programą (toliau – SKRP), kuri finansuojama valstybės. Nors ir įtvirtintos trijuose skirtinguose programiniuose dokumentuose, priemonės, pagal kurias teikiama Bendrijos ir nacionalinė finansinė parama, buvo tarpusavyje suderintos ir viena kitą papildančios, siekiant užtikrinti numatytų veiksmų tarpusavio sąveiką, kaimo plėtros sinergiją ir darnius rezultatus². Jos taip pat atitiko Europos Sąjungos (toliau – ES) Bendrosios žemės ūkio politikos (toliau – BŽŪP) prioritetus.

KPP LR Žemės ūkio ministerijos (toliau – ŽŪM) buvo parengtas 2003 – 2004 metais, o EK patvirtintas 2004 m. rugpjūčio 3 d. sprendimu C(2004) 2949. Šis strateginis dokumentas buvo parengtas įgyvendinant EK reglamento Nr. 817/2004, nustatančio išsamias Tarybos 1999 m. gegužės 17 d. reglamento (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai taikymo taisykles, nuostatų reikalavimus. Pagal KPP 2004 – 2008 m. Lietuvoje palaiapsniui buvo įgyvendinama ES bendroji žemės ūkio politika, siekianti kurti konkurencingą ir į ES rinką orientuotą žemės ūkį, skatinanti kaimo bendruomenės ekonominės veiklos įvairovę bei užtikrinanti žemės ūkio veiklos suderinamumą su aplinkosaugos reikalavimais.

KPP priemonės. Bendrajam KPP tikslui pasiekti programoje buvo įtvirtintos septynios priemonės, iš kurių pirmosios keturios (žr. žemiau pateiktą detalizavimą) buvo numatytos reglamentu Nr.

² Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas

1257/1999, kitos trys - papildomos priemonės, pasiūlytos EK ir įtrauktos į Stojimo sutartis³, siekiant spręsti specifinius naujų šalių narių poreikius (toliau – pereinamojo laikotarpio priemonės). Be to, kaip buvo sutarta derybose su ES, Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė sprendimą tam tikrą kaimo plėtros biudžeto dalį skirti tiesioginėms išmokoms.

KPP priemonės:

- 1 priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“;
- 2 priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“;
- 3 priemonė „Agrarinė aplinkosauga“;
- 4 priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“;
- 5 priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“;
- 6 priemonė „Standartų laikymasis“;
- 7 priemonė „Techninė parama“;
- 8 priemonė „Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos“.

Kitos reglamente Nr. 1257/1999 numatytos priemonės buvo įtrauktos į Bendrojo programavimo dokumento (toliau – BPD) 4 prioritetą „Kaimo plėtra ir žuvininkystė“.

KPP tikslas ir uždaviniai. Loginis ryšys tarp KPP bendrojo tikslo, konkrečių uždavinių bei jiems pasiekti pasirinktų priemonių yra pateikiamas schemoje apačioje.

1.1.1 schema. KPP tikslų hierarchija

<u>KPP bendrasis tikslas</u>					
Konkurencingas žemės ūkis, galimybės įvairinti veiklą, aplinkosauga					
<u>KPP konkretūs uždaviniai</u>					
<ul style="list-style-type: none"> • Žemės ūkio struktūrų ir konkurencingumo gerinimas; • Ūkininkų pajamų didinimas; • Aplinkos gerinimas; • Alternatyvių pajamų šaltinių per žemės apželdinimo mišku programą, atitinkančių gamtos vertybių apsaugos reikalavimus, suteikimas; • Sunkumų, susijusių su investicinių lėšų pusiau natūriniuose ūkiuose trūkumu, sumažinimas; • Pagalba žemės ūkio gamintojams padengiant išlaidas, kurias jie turės patirti, užtikrindami savo produkcijos ir gyvulininkystės priemonių atitiktą taikomiems ES reikalavimams; • Informuotumo didinimas ir gebėjimų stiprinimas 					
PRIEMONĖS					
<u>1 priemonė:</u>	<u>2 priemonė:</u>	<u>3 priemonė:</u>	<u>4 priemonė:</u>	<u>5 priemonė:</u>	<u>6 priemonė:</u>
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	Agrarinė aplinkosauga	Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas	Standartų laikymasis
<u>7 priemonė: Techninė parama</u>					

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas.

³ Lietuvos stojimo į ES sutarties IXa skyrius

KPP buvo parengtas Lietuvos Respublikai, ir jo priemonės (išskyrus priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“) taikomos visoje Lietuvos teritorijoje. Priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ buvo įgyvendinama tik tam tikrose vietovėse, kurios nustatytos ir patvirtintos kartu su KPP, ir išskirtose „Natura 2000“ vietovėse.

KPP biudžetas. Bendriesiems ir konkrečioms KPP tikslams pasiekti 2004 – 2006 m. laikotarpiui KPP buvo numatytas bendras 611,875 mln. EUR biudžetas, iš kurių ES paramos dalis sudarė 80% - 489,500 mln. EUR⁴. Detalus pirminis finansinis paskirstymas tarp KPP priemonių pateikiamas žemiau lentelėje (vėliau, KPP įgyvendinimo eigoje, buvo atlikti pakeitimai, kuriais perskirstytos lėšos tarp priemonių).

1.1.1. lentelė. Lėšų paskirstymas KPP priemonėms 2004-2006 m.

Priemonė	Visa viešoji parama, mln. EUR		Paramos dalis, tenkanti kiekvienai priemonei, proc.
	Iš viso	ES dalis	
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	129,675	103,740	21,2
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	146,900	117,520	24,0
Agrarinė aplinkosauga	62,200	49,760	10,2
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	26,792	21,434	4,4
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	30,494	24,400	5,0
Standartų laikymasis	70,174	56,139	11,5
Techninė parama	5,921	4,737	1,0
Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos	120,450	96,360	19,7
Kitos (SAPARD perviršis)	19,263	15,410	3,0
IŠ VISO	611,869	489,500	100

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas

Paramos gavėjai. Paramą pagal atskiras priemones galėjo gauti pareiškėjai, atitinkantys KPP priemonių aprašymuose numatytas dalyvavimo priemonėse sąlygas. Pagrindinė tikslinė grupė buvo ūkininkai. Žemiau lentelėje specifikuojami tinkami pareiškėjai pagal atskiras KPP priemones.

1.1.2. lentelė. Tinkami pareiškėjai pagal KPP priemones

Priemonė	Tinkami pareiškėjai
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	Ūkininkai arba ūkio darbuotojai , atitinkantys numatytus amžiaus kriterijus (nuo 55 m. iki pensinio amžiaus). Į atskirą tikslinę grupę išskirti smulkūs pieno ūkių

⁴ Lyginant su kitomis 2004-2006 m. laikotarpiu įgyvendinamomis kaimo plėtros programomis, Kaimo plėtros planui įgyvendinti skirtos lėšos sudarė didžiąją paramos kaimo plėtrai dalį: KPP (7 priemonėms įgyvendinti) – 488,05 mln. EUR, BPD – 174,81 mln. EUR, SKRP – 81,55 mln. EUR. Be to, šiuo laikotarpiu dar buvo įgyvendinami projektai pagal SAPARD programą, nors paraiškos baigtos rinkti 2004 m.

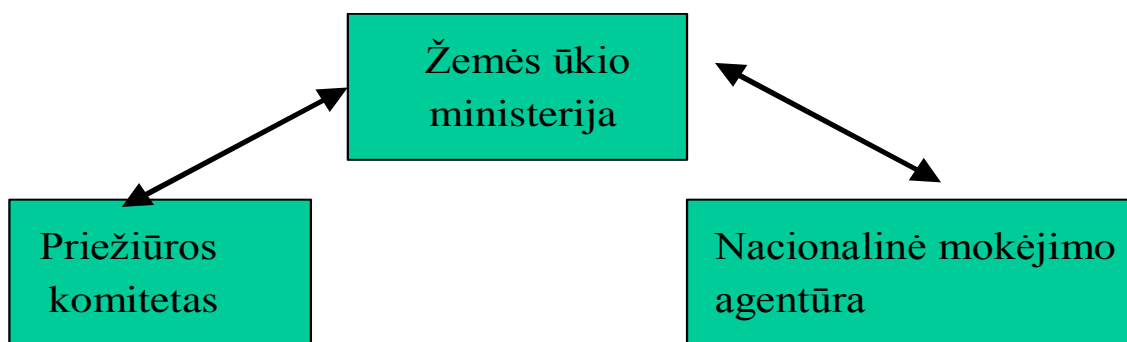
	savininkai , dėl kurių išsiderėta galimybė teikti paraišką jau sulaukus pensinio amžiaus (numatyta amžiaus riba – 70 m.).
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	Fiziniai ir juridiniai žemės ūkio veiklos subjektai , įregistruoti Žemės ūkio ir kaimo verslo registre.
Agrarinė aplinkosauga	Fiziniai ir juridiniai žemės ūkio veiklos subjektai , įregistruoti žemės ūkio ir kaimo verslo registre ir paraiškos teikimo dieną nuosavybės teise, nuomos (ne mažiau kaip 5 metams), panaudos ar kitais pagrindais valdė ne mažiau kaip 1 ha žemės ūkio naudmenų.
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Ūkininkai, žemės ūkio bendrovės, kooperatinės bendrovės (kooperatyvai) ar kiti žemės ūkio veiklos subjektai, bet kurie kiti fiziniai asmenys , nuosavybės teise valdantys žemės ūkio paskirties žemę, savivaldybės . Pareiškėjai išskirti į dvi kategorijas: (1) ūkininkai ir asociacijos, ir (2) kiti. Pirmajai kategorijai priskiriami pareiškėjai, atitinkantys KPP nustatytas sąlygas, tuo tarpu pareiškėjai, nepatekę į „ūkininkų ir asociacijų“ kategoriją, buvo priskiriami „kitiems“.
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	Asmenys , turintys LR žemės ūkio ir kaimo verslo registre registruotą žemės ūkio valdą, atitinkantys KPP nustatytus ūkių dydžio reikalavimus. KPP numatyta, kad pareiškėjai, ketinantys pereiti nuo pusiau natūrinio prie komercinio ūkio, turi sugebėti pateikti verslo planą.
Standartų laikymasis	Ūkininkai, žemės ūkio bendrovės, kooperatinės bendrovės (kooperatyvai) ar kiti žemės ūkio veiklos subjektai , įregistruoti teisės aktų nustatyta tvarka, ir užsiimantys žemės ūkio veikla – deklaruoja pasėlius ir/ar gyvulius ne trumpiau nei vienerius metus iki paraiškos teikimo.
Techninė parama	Žemės ūkio ministerija, Nacionalinė mokėjimo agentūra

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas.

Paraiškos. 2004 m. Europos komisijai patvirtinus KPP, buvo pradėtas jo įgyvendinimas. 7 KPP priemonių įgyvendinimui skirta paramos suma - 488,054 mln. EUR. Per ketverius paraiškų rinkimo metus (2004-2007 m.) gauta beveik 370 tūkst. paraiškų: 2004 m. – beveik 122 tūkst., 2005 m. – daugiau nei 123 tūkst., 2006 m. – taip pat beveik 122 tūkst., o 2007 m. – 178 paraiškos. Daugiausia – 329 143 paraiškos – buvo pateiktos pagal 2 priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Tuo tarpu mažiausias pareiškėjų aktyvumas buvo 4 priemonėje „Žemės ūkio paskirties žemės paželdinimas mišku“ – pagal ją pateikta tik 1.436 paraiškos (0,4 % nuo bendro paraiškų skaičiaus).

Administravimo sistema. KPP valdymo ir administravimo struktūrą sudarė trys pagrindinės institucijos: Žemės ūkio ministerija (toliau – ŽŪM), Nacionalinė mokėjimo agentūra (toliau – NMA) bei Priežiūros komitetas (žr. 1.1.2. schemą).

1.1.2 schema. KPP įgyvendinimo pavaldumo grandinė.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos 2004 – 2006 m kaimo plėtros planas.

ŽŪM buvo atsakinga už KPP valdymo efektyvumą ir teisingumą, atliko taisyklių kūrėjos vaidmenį, nagrinėjo pareiškėjų skundus, taip pat veikė kaip Priežiūros komiteto sekretoriatas (tai apėmė informacijos apie KPP vykdymo padėtį teikimą Priežiūros komitetui). NMA buvo atsakinga už kasdieninį programos įgyvendinimą bei ŽŪM informavimą apie įgyvendinimo pažangą. NMA buvo pavesta užtikrinti tinkamą lėšų skirstymą ir griežtą finansinę kontrolę, atitinkančią strateginius prioritetus ir priemones bei atrankos kriterijus ir procedūras, išdėstytus KPP. Dalis autorizavimo ir kontrolės funkcijų buvo perduota NMA regioniniams padaliniais (Kontrolės departamento Teritoriniams skyriams – toliau KDTS), esantiems visose 10 Lietuvos apskrityse. Šie skyriai buvo atsakingi už paraiškų paramai gauti ir skundų dėl išmokų priėmimą. Jie taip pat atlikdavo patikras vietoje, vykdomas prieš pateikiant visą surinktą informaciją NMA centriniam padaliniiui. Priežiūros komiteto tikslas buvo vertinti bendrą KPP įgyvendinimo efektyvumą ir kokybę. Priežiūros komitetas taip pat buvo atsakingas už KPP rezultatų ir įvairioms priemonėms iškeltų tikslų/uždavinių įgyvendinimą bei toms priemonėms skirtų finansinių lėšų naudojimą.

KPP pakeitimai. Priežiūros komitetas turėjo įgaliojimus koreguoti KPP ir teikti keitimus tvirtinti Europos Komisijai. KPP įgyvendinimo Lietuvoje laikotarpiu buvo atlikti šie KPP keitimai: 2006 m. atlikti du keitimai, susiję su priemone „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“; 2007 m. – keitimas, susijęs su išmokos, teikiamos pagal priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, aprašymu, ir 2008 m. du keitimai, kuriais buvo pakoreguotos sankcijos taikomos reikalavimų nesilaikantiems paramos gavėjams pagal priemones „Standartų laikymasis“ bei „Agrarinė aplinkosauga“. Taip pat priimti penki finansiniai pakeitimai, kuriais perskirstytos lėšos tarp priemonių – du pakeitimai patvirtinti 2007 metais ir trys 2008 metais.

1.1.3. lentelė. Lėšų paskirstymo KPP priemonėms palyginimas: pirminis lėšų paskirstymas ir paskirstymas po paskutinio KPP pakeitimo

Priemonė	Pirminis paramos paskirstymas mln. EUR		Paramos paskirstymas po paskutinio KPP pakeitimo, mln. EUR	
	Iš viso	ES dalis	Iš viso	ES dalis
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	129,675	103,740	90,232	72,185
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	146,900	117,520	177,137	141,710
Agrarinė aplinkosauga	62,200	49,760	94,652	75,722
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	26,792	21,434	6,965	5,572
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių	30,494	24,400	7,692	6,154

ūkių rėmimas				
Standartų laikymasis	70,174	56,139	107,309	85,848
Techninė parama	5,921	4,737	5,726	4,581
Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos	120,450	96,360	119,411	95,529
Kitos (SAPARD perviršis)	19,263	15,410	2,750	2,200
IŠ VISO	611,869	489,500	611,875	489,500

Šaltinis: Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas ir Lietuvos pranešimai Europos Komisijai apie finansinius kaimo plėtros programos pakeitimus

Ankstesni veiksmai. Vertinant 2004-2006 m. KPP įgyvendinimą, svarbu atkreipti dėmesį, kad tokio tipo ES remiama programa, kurios pagrindą sudarė kompensacinės išmokos (išskyrus 5 priemonę „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir 6 priemonę „Standartų laikymasis“, kurios buvo investicinio pobūdžio), Lietuvoje buvo įgyvendinama pirmą kartą. Dar iki įstojimo į Europos Sąjungą 2004 m., Lietuva pradėjo gauti ES paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai pagal Specialiąją pasirengimo stoti į Europos Sąjungą žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (toliau – SAPARD), kurios tikslas – remti valstybių kandidačių pastangas pasirengti vykdyti bendrą žemės ūkio politiką ir dalyvauti bendrojoje rinkoje. Šiai programai įgyvendinti buvo skirta 125,448 mln. EUR ES finansinės paramos, kuri buvo sėkmingai įsisavinta. Tačiau didžioji dalis paramos priemonių, įgyvendinamų pagal SAPARD programą, buvo investicinio pobūdžio ir 2004-2006 m. laikotarpiu jų tęstinumas buvo užtikrintas įgyvendinant BPD. Lietuvos SAPARD programoje buvo įtvirtintos šios priemonės:

- 1 priemonė „Investicijos pirminei žemės ūkio gamybai“;
- 2 priemonė „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir marketingo tobulinimas“;
- 3 priemonė „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas“;
- 4 priemonė „Kaimo infrastruktūros tobulinimas“;
- 5 priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas“;
- 6 priemonė „Ūkininkavimo metodai, atitinkantys aplinkosaugos reikalavimus“;
- 7 priemonė „Profesinis mokymas“;
- 8 priemonė „Techninė parama, informavimas ir viešumas“.

Dvi SAPARD programoje įtvirtintos priemonės – „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas“ bei „Ūkininkavimo metodai, atitinkantys aplinkosaugos reikalavimus“ – buvo numatytos ir 2004-2006 metų KPP (4 priemonė „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ ir 3 priemonė „Agrarinė aplinkosauga“), tačiau šios SAPARD priemonės nebuvo įgyvendintos⁵.

Vis dėlto tam tikrą specifinę patirtį įgyvendinant kai kurias KPP priemones Lietuva turėjo – panašaus pobūdžio veiklos buvo remiamos pagal nacionalines programas. Visų pirma jau nuo 1997 m. buvo remiamas ūkininkavimas *mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse*: pradžioje žemės ūkio veiklos reorganizavimas šiose vietovėse buvo remiamas Kaimo rėmimo fondo (toliau – KPF) lėšomis, o nuo 2002 m. pagal Specialiąją kaimo rėmimo programą mokamos kompensacinės ir tiesioginės išmokos už deklaruotą ir apsėtą tam tikrais pasėliais plotą mažiau palankių ūkininkauti vietovių ūkininkams. Prasidėjus KPP 2004–2006 m. įgyvendinimui, nacionalinis rėmimo planas buvo sustabdytas, ir ūkininkai kompensacines išmokas gavo pagal KPP. Taip pat buvo remiamos *agrarinės aplinkosaugos* priemonės: bandomoji perėjimo į ekologinę žemdirbystę programa buvo

⁵ SAPARD priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas“ pareiškėjų tarpe buvo labai nepopuliari: pateiktos tik trys paraiškos, tačiau nei viena paramos teikimo sutartis nepasirašyta. Tuo tarpu priemonė „Ūkininkavimo metodai, atitinkantys aplinkosaugos reikalavimus“, užsitęsęs jos akreditavimo procesui, net nebuvo pardėta įgyvendinti. – Nacionalinės žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000-2006 metų (SAPARD) programos ex-post įvertinimo galutinė ataskaita. – atliko VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“, 2007 gruodžio 19 d.

parengta 1987–1993 m., ją vykdė Tatulos fondas (kuris nuo 1997 m. reorganizuotas į „Tatulos programą“, kurios tikslas – paskatinti ūkininkų perėjimą į ekologinę žemdirbystę); parama investicinėms programoms įgyvendinti ir ekologiniams ūkiams subsidijuoti buvo teikiama pagal KRF (o vėliau ir iš SKRP). Nuo 1998 m. pagal Lietuvos Gamtos fondo vykdomą programą įgyvendinamas projektas Rusnės saloje, kurio tikslas - sutvarkyti apleistas pievas Rusnės saloje tam, kad jos būtų tinkamos veistis ir migruoti paukščiams, skatinti tvarią ir subalansuotą žemės ūkio veiklą, kelti vietinių žmonių žinių lygį aplinkosaugos klausimais, plėtoti ekologinį turizmą. Taip pat buvo nemažai bandymų ir iniciatyvų siekiant *apželdinti* valstybinę bei privačią *žemės ūkio paskirties žemę mišku*, apželdinimo tikslai numatyti Nacionalinėje miškų plėtros programoje, tačiau šie bandymai nepasiekė numatytų tikslų. Lėtam miškingumo didinimo valstybinėje žemėje procesui trukdė nepalankios naujų miškų įveisimui teisės aktų nuostatos bei nesibaigianti žemės reforma, tuo tarpu privačių miškų savininkams trūko žinių ir informacijos šioje srityje, be to, apželdinimo mišku veiklai parama nebuvo teikiama. Programavimo laikotarpiu buvo tikimasi, kad parama, pagal KPP skirta apželdinimui mišku, padės įgyvendinti iškeltus nacionalinius tikslus.

1.2. KPP galutinio (ex-post) vertinimo procesas

Ankstesni vertinimai ir ex-post vertinimo poreikis. Tarybos reglamento Nr. 1257/1999, nustatančio EŽŪOGF lėšų panaudojimą kaimo plėtros tikslais, 43 straipsnio pirmoje dalyje ir 49 straipsnyje yra įtvirtintas reikalavimas vertinti kaimo plėtros programas ir jose numatytas priemones pagal įprastinę ES praktiką⁶: kaimo plėtros programa privalo būti vertinama skirtingose programos ciklo stadijose, t.y. numatomi išankstinis (*ex-ante*), vidutinio laikotarpio (*mid-term*) ir galutinis (*ex-post*) vertinimai. Tarybos reglamente Nr. 1260/1999 numatyta, kad išankstinio vertinimo tikslas – nurodyti pagrindą, kuriuo remiantis būtų rengiami plėtros planai, vidutinio laikotarpio vertinimu yra vertinami pradiniai pagalbos rezultatai bei panaudotos finansinės lėšos, tuo tarpu galutinis vertinimas apima lėšų naudojimo, pagalbos efektyvumo ir našumo, jos poveikio įvertinimą bei pateikia bendras išvadas. Atsižvelgiant į trumpesnę Lietuvos KPP įgyvendinimo laikotarpį⁷, vidutinio laikotarpio (*mid-term*) vertinimo atlikti nereikėjo, tačiau išankstinis vertinimas buvo atliktas, vertintojo išvados pateiktos pačiame KPP tekste, o vertinimo ataskaitos vykdomoji santrauka – priede prie KPP.

Išankstinį KPP vertinimą atliko nepriklausomas vertintojas 2003 m. sausio – kovo mėnesiais. Vertinime buvo pabrėžta, kad 2004-2006 m. KPP buvo iš esmės patobulintas, palyginus su 1999 m. spalio mėn. SAPARD projektu, o pradinės situacijos aprašymas, SSGG analizė ir kiekybinė išraiška buvo labai gerai parengtos. Taip pat nustatyta, kad jog KPP apėmė svarbius ir didžiausius Lietuvos kaimo poreikius ir problemas. Vis dėlto buvo išskirti 5 pagrindiniai KPP trūkumai: (1) neatitikimai/problemos nepakankamai klasifikuojamos; (2) ankstesnių rezultatų analizė galėtų būti nuodugnai paruošta ir daug aktyviau naudojama esamame programavimo etape; (3) laukiamas poveikis ir rezultatai galėtų būti pristatyti sistemiškiau, laikantis Europos Komisijos rekomendacijų dėl tikslų hierarchijos; (4) apmąstymai, kokie yra kaimo vietovių įsisavinimo pajėgumai, ŽŪM ir NMA administraciniai gebėjimai bei kaimo plėtrai naudojamų lėšų naudingumo ribos, galėtų užtikrinti, kad į šiuos aspektus yra atsižvelgiama programavimo etape; (5) parengus KPP taip, kad jo struktūra būtų glaustesnė ir aiškesnė, KPP apskritai būtų skaitomas lengviau⁸. Atsižvelgiant į išskirtus trūkumus, pateiktos 47 rekomendacijos Žemės ūkio ministerijai. KPP teigiama, kad į visas vertintojo pateiktas rekomendacijas buvo atsižvelgta ir programa patobulinta.

Atlikti ex-post vertinimą yra privaloma pagal Lietuvos įsipareigojimus Europos Komisijai, konkrečiai – Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondui (toliau – EŽŪOGF). Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 m. plano galutinio vertinimo ataskaita bus dalis suvestinės kaimo plėtros 2000-2006 m. įvertinimo ataskaitos, kurią EK turi parengti visų šalių narių ataskaitų pagrindu. Lietuvos KPP galutinio vertinimo ataskaita turi būti parengta ir perduota EK ne vėliau, kaip per du metus po programos laikotarpio pabaigos, t.y. iki 2008 m. gruodžio 31 d. Greta reguliacinio reikalavimo, būtina akcentuoti ir vertinimo naudą, t.y. atskaitomybės funkciją, kuomet nepriklausomi vertintojai pateikia išvadas dėl paramos lėšų panaudojimo ir tikslų pasiekimo; o taip pat paramos naudojimo tobulinimo funkciją, kai pateiktos vertintojų rekomendacijos (dėl programos tinkamumo, efektyvumo, našumo, poveikio ir tęstinumo) padeda pagerinti būsimų programų kokybę.

Vertinimo tikslas ir uždaviniai. Remiantis konkrečia Perkančiosios organizacijos suformuluota Technine užduotimi (priedas Nr.1), *bendrasis šio vertinimo tikslas* yra įvertinti KPP tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, nustatyti KPP įgyvendinimo rezultatus, socialinį ir ekonominį poveikį bei

⁶ Įtvirtintą 1999 m. birželio 21 d. Tarybos reglamente (EB) Nr. 1260/1999, nustatančiame bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų.

⁷ ES-15 valstybių narių atveju šios programos apėmė 2000-2006 metų periodą, tuo tarpu naujųjų narių (į ES įstojusiu tik 2004 m.) programos buvo gerokai trumpesnės, t.y. apėmė 2004-2006 metų laikotarpį.

⁸ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos 2004 – 2006 m kaimo plėtros planas, 159 p.

poveikį Bendrijos prioritetų įgyvendinimui. Galutiniu vertinimu taip pat siekiama atsiskaityti ES ir visuomenei, pateikiant informaciją apie viešųjų lėšų panaudojimą, KPP valdymą bei rekomendacijas dėl būsimų ES programų valdymo.

Šiam tikslui pasiekti, atsižvelgiant į EK patvirtintas Kaimo plėtros 2000-2006 m. programų, remiamų iš EŽŪOGF, vertinimo gaires ir Perkančiosios organizacijos Techninę užduotį, formuluojami aštuoni konkretūs *ex-post* įvertinimo uždaviniai:

1. Įvertinti KPP bendrųjų tikslo ir uždavinių įgyvendinimo mastą, socialinį, ekonominį bei aplinkosauginį poveikį bei naudingumą ir tęstinumą. Nustatyti kaip keitėsi socialinė, ekonominė ir aplinkosauginė situacija, atskiros jos charakteristikos (pvz. ūkių struktūra ir konkurencingumas, ūkininkų pajamos) KPP įgyvendinimo metu. Taip pat nustatyti KPP tikslų ir uždavinių tinkamumą Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros poreikiams.
2. Išnagrinėti KPP lėšų pasiskirstymą pagal prioritetus ir priemones, pasiskirstymo dinamiką programos įgyvendinimo metu, įvertinti finansinį rezultatyvumą (palyginti paramai pagal priemones numatytas lėšas su realiai išmokėtomis). Nustatyti programavimo pradžioje numatytų lėšų pasiskirstymo atitikimą KPP tikslams, identifikuoti priežastis, kurios lėmė persikirstymą, taip pat iširti finansinį rezultatyvumą, t.y. palyginti KPP numatytas lėšas su realiai išmokėtomis bei išanalizuoti skirtumus.
3. Įvertinti KPP administravimo sistemos kokybę bei efektyvumą. Išanalizuoti administravimo sistemos, kontrolės ir priežiūros sistemų tinkamumą ir efektyvumą – įvertinti nacionaliniais teisės aktais patvirtintų EŽŪOGF paramos lėšų administravimo procedūras, ir taisykles, institucijų funkcijų padalinimą, informacijos pareiškėjams pateikimą, KPP įgyvendinimo proceso skaidrumą bei priežiūros sistemą, taip pat išskirti administravimo sistemos silpnąsias ir stipriąsias puses, pateikti geros praktikos pavyzdžius.
4. Įvertinti KPP suderinamumą ir sąveiką su BŽŪP, kitomis ES horizontaliomis politikomis ir prioritetais bei valstybės pagalbos priemonėmis. Nustatyti, kaip KPP įgyvendinimas prisidėjo realizuojant Lisabonos strategiją, Geteborgo įsipareigojimus, Kioto protokolą, taip pat darnaus vystymosi kaimo vietovėse prioritetus, lygių galimybių principą, socialinę ir ekonominę sanglaudą.
5. Remiantis tradiciniais vertinimo kriterijais įvertinti kiekvieną KPP priemonę atskirai (viso 7 priemonės). Įvertinti KPP priemonių tinkamumą, rezultatyvumą, efektyvumą, poveikį, naudingumą ir tvarumą, nagrinėjant priemonių bendruosius, specialiuosius ir veiklos tikslus, išreikštus indėlio, rezultato ir poveikio rodikliais.
6. Aprašyti KPP pakeitimus ir įvertinti tų pakeitimų poveikį tikslinėms grupėms, priemonių tikslams bei rodikliams.
7. Pateikti geros praktikos pavyzdžių įgyvendinant KPP priemones.
8. Pateikti išvadas ir rekomendacijas. Apibendrinti KPP įgyvendinimą, aptarti įgyvendinimo sistemos tęstinumą, pateikti rekomendacijas dėl kaimo plėtros tendencijų 2007 – 2013 m.

Įgyvendinant šiuos uždavinius tyrimo eigoje siekiama atsakyti į pagrindinius vertinimo klausimus, kurie KPP galutinio vertinimo atveju, yra išskiriami į bendruosius (suformuluotus EK, suderinus su valstybėmis narėmis, ir pateiktus Kaimo plėtros 2000 – 2006 m. programų, remiamų iš EŽŪOGF vertinimo gairėse) ir specialiuosius / nacionalinius – konkrečiai nacionalinei programai svarbius

klausimus (suformuluotus Perkančiosios organizacijos Techninėje specifikacijoje). Detaliau pagrindiniai vertinimo klausimai yra aptariami šios ataskaitos 2.1.1. dalyje „Vertinimo klausimai, kriterijai ir rodikliai“ (šioje dalyje pateikiamas ir išsamus vertinimo klausimų pagal vertinimo kriterijus sąrašas).

Vertinimo objektas ir apimtis. Vertinimo *objektas* – KPP įgyvendinimas bei jo administravimo sistema. KPP sudaro 7 priemonės, iš kurių keturios priemonės buvo numatytos Tarybos reglamente Nr. 1257/1999: 1) ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos; 2) mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais; 3) agrarinė aplinkosauga; 4) žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku. Dar trys pereinamojo laikotarpio kaimo plėtros priemonės buvo numatytos Lietuvos Stojimo Sutarties IX a skyriuje: 5) restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas; 6) standartų laikymasis; 7) techninė parama. Taip pat paminėtinos papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos bei SAPARD perviršio finansavimas, kaip papildomos KPP sudėtinės dalys, tačiau ex-post vertinime, remiantis EK vertinimo gairėmis, bus vertinamas tik 7 kaimo plėtros priemonių įgyvendinimas, rezultatai ir poveikis.

Kaip nurodyta EK vertinimo gairėse, vertinimas turi apimti 2000-2006 m. *laikotarpį*, tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos KPP pradėtas įgyvendinti vėliau, t.y. nuo 2004 m., nagrinėjamo laikotarpio pradžia ir bus 2004-ieji. Be to, atsižvelgiant į tai, kad, paraiškos pagal vieną iš priemonių („Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“) buvo renkamos ir 2007 m., be to, paramos lėšos turėjo būti išmokėtos iki 2008 m. pab., vertinimas apima laikotarpį iki 2008 m. pab⁹. *Geografiniu* atžvilgiu vertinimas apima visą Lietuvos teritoriją, kadangi KPP buvo įgyvendinamas visos šalies mastu (išskyrus vieną KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos reikalavimais“, kuri įgyvendinama tik tam tikruose regionuose).

Vertinimo planas ir žmogiškieji ištekliai. Galutinio vertinimo paslaugos buvo suteiktos per penkis su pusę mėnesio – nuo 2008 m. rugpjūčio 7 d. (sutarties pasirašymo dienos) iki 2008 m. gruodžio 22 d. Buvo išskirti penki kertiniai Lietuvos Kaimo plėtros 2004 – 2006 m. plano ex-post įvertinimo etapai: (1) struktūriniai (3 sav.); (2) stebėjimas/duomenų rinkimas (3 sav.); (3) duomenų analizė (5 sav.); (4) įvertinimas /išvadų ir rekomendacijų formulavimas (4 sav.); (5) baigiamasis (4 sav.). Atsižvelgiant į gana trumpą vertinimo laikotarpį, kai kurių etapų vertinimo veiklos buvo atliekamos paraleliai. Vertinimą atliko penkių ekspertų komanda: pirmasis vertintojas (ekspertas) / grupės vadovas – dr. Klaudijus Maniokas (VšĮ ESTEP), antroji vertintoja (ekspertė) – Agnė Miseliūnienė (VšĮ ESTEP), trečioji vertintoja (ekspertė) – Heidi Skov Andersen (Capacent Epinion, Danija), ketvirtoji ekspertė - Vlada Vitunskienė (Lietuvos žemės ūkio universitetas), penktoji ekspertė – Jurgita Lukaševičienė (VšĮ ESTEP). Dalis veiklų, t.y. paramos gavėjų ir negavusiųjų paramos pareiškėjų apklausos atlikimas, buvo subranguojamos – jas atliko sociologinių tyrimų bendrovė „TNS Gallup“.

⁹ Vertinimas buvo atliekamas 2008 m. antroje pusėje, todėl neapima visų 2008 metų.

2. VERTINIMO METODOLOGIJA

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje išaiškinamas metodologinis pagrindas, kuriuo vadovaujantis buvo atliekamas Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano ex-post įvertinimas, bei pristatomi konkretūs metodologiniai įrankiai – duomenų rinkimo, analizės ir išvadų formulavimo metodai. Vertinimo klausimai, kriterijai ir metodai pasirinkti atsižvelgiant į EK rekomenduojamą kaimo plėtros programų vertinimo metodologiją. Šios dalies pabaigoje pristatomos metodologinės problemos ir apribojimai, su kuriais susidūrė vertintojai ir kurie iš dalies įtakojo vertinimo apimtį bei išsamumą.

2.1. Vertinimo metodologijos elementai

EK 2000-2006 m. programavimo laikotarpiui buvo paruošusi metodologines gaires, skirtas paramos kaimo plėtrai vertinimui atlikti. Su KPP galutiniu vertinimu yra susiję du pagrindiniai dokumentai, kuriuos parengė EK Žemės ūkio generalinis direktoratas:

- 2000-2006 m. kaimo plėtros programų, remiamų iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo, vertinimo gairės;
- Informacinis pranešimas „2000-2006 m. kaimo plėtros programų ex-post vertinimas“.¹⁰

Šiose gairėse yra aprašyti svarbūs metodologiniai vertinimo įrankiai, kuriais nuosekliai remiantis buvo atliekamas Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano ex-post įvertinimas. Vadovavimasis Europos Komisijos metodologiniais vertinimo instrumentais ir vertinimo eigos derinimas su Perkančiąja organizacija padėjo užtikrinti patikimus ir kokybiškus vertinimo rezultatus.

Atsižvelgiant į konkrečius šio vertinimo tikslus ir uždavinius (išdėstytus ataskaitos 1.2. dalyje), išskiriami keturi pagrindiniai KPP ex-post įvertinimo metodikos elementai:

- Bendrieji vertinimo klausimai (*kryžminiai* bei specifiniai *priemonių* vertinimo klausimai) bei specialieji programos vertinimo klausimai (toliau aiškumo tikslais vadinami *nacionaliniais* klausimais);
- Vertinimo kriterijai;
- Vertinimo metodai;
- Informacijos / duomenų šaltiniai.

Toliau šioje ataskaitos dalyje aptariami išvardinti vertinimo metodikos elementai. Visų pirma, pristatomi pagrindiniai vertinimo kriterijai ir vertinimo klausimai, pateikiami vertinimo metodai ir galiausiai nurodomi svarbiausi informacijos šaltiniai. Atkreiptinas dėmesys, kad vertinimo metodų visuma sudaro nuoseklų vertinimo pagrindą, kuriame naudojami metodai yra tinkamai suderinti.

2.1.1. Vertinimo klausimai, kriterijai ir rodikliai

¹⁰ Vidutinio laikotarpio vertinimas nebuvo privalomas Lietuvai dėl trumpesnio programos įgyvendinimo laikotarpio - 2004 – 2006 m.

Atliekant Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano įvertinimą, išskiriami šie vertinimo klausimų tipai:

- **Bendrieji vertinimo klausimai** (angl. - *common evaluation questions*), aktualūs visos ES mastu, kurie skirstomi į:
 - Kryžminius vertinimo klausimus (angl. - *cross-cutting questions*) – programos lygmens klausimus;
 - Specifinius priemonių vertinimo klausimus (angl. - *chapter-specific questions*) – priemonių lygmens klausimus;
- **Specialieji programos klausimai** (angl. – *programme specific questions*) **arba nacionaliniai vertinimo klausimai**, aktualūs Lietuvos mastu, kurie taip pat skirstomi į:
 - Kryžminius vertinimo klausimus – programos lygmens klausimus;
 - Specifinius priemonių vertinimo klausimus – priemonių lygmens klausimus.

Bendrieji vertinimo klausimai yra numatyti EK vertinimo gairėse. Bendrųjų vertinimo klausimų klausimynu siekiama atkreipti vertintojų dėmesį į daugelį Europos Bendrijos lygmeniu svarbių klausimų. Papildomai bendrieji vertinimo klausimai dar yra skiriami į *kryžminius* ir *specifinius priemonių* vertinimo klausimus. Iš viso bendrųjų vertinimo klausimų klausimyną (kuris pateiktas kartu su vertinimo gairėmis) sudaro 57 specifiniai priemonių klausimai ir 6 kryžminiai klausimai. Šiems klausimams atsakyti EK yra suformulavusi atitinkamus kriterijus bei rodiklius. Lietuvos KPP atveju yra įgyvendinamos 7 priemonės, kurioms įvertinti buvo naudojami atitinkami *specifiniai priemonių vertinimo klausimai*, kriterijai bei rodikliai. Siekiant įvertinti bendrą KPP įgyvendinimo ir pasiektų rezultatų poveikį, buvo atsakyti visi 6 EK suformuluoti *kryžminiai vertinimo klausimai*.

Kartu su bendraisiais vertinimo klausimais yra integruojami ir **specialieji programos klausimai** (toliau – **nacionaliniai vertinimo klausimai**). Šiuos klausimus, atsižvelgdama į nacionalinius poreikius ir nacionalinės kaimo plėtros programos ypatumus, formuluoja pati valstybė narė. Lietuvos KPP ex-post vertinimo atveju analizuojami pačioje programoje (KPP 6 priede „Rezultatas ir poveikio rodikliai“) suformuluoti papildomi nacionaliniai priemonių vertinimo klausimai ir Perkančiosios organizacijos Techninėje užduotyje pateikti nacionaliniai programos vertinimo klausimai.

Atsakant į vertinimo klausimus, įgyvendinami vertinimo uždaviniai, suformuluoti techninėje užduotyje. Vertinimo klausimai (bendrieji ir nacionaliniai) pagal uždavinius pasiskirsto atitinkamai:

2.1.1.1. lentelė. Vertinimo klausimų pasiskirstymas pagal vertinimo uždavinius.

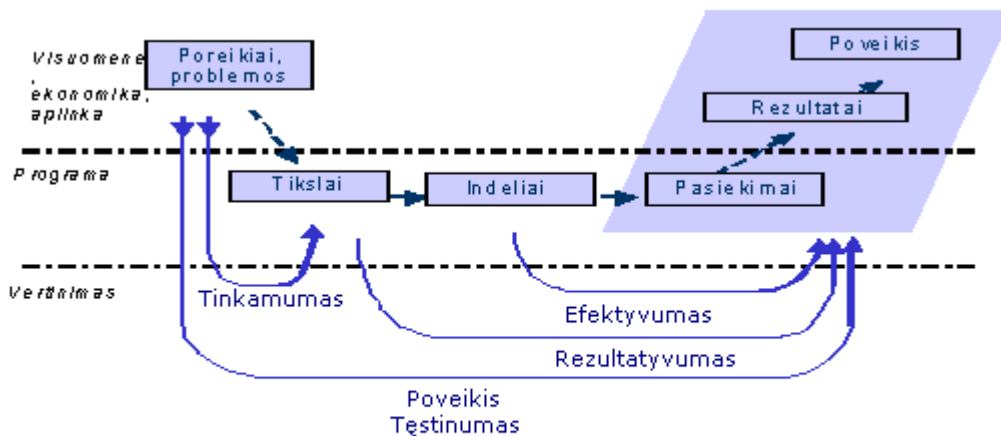
Vertinimo uždavinys	Vertinimo klausimai
I. Įvertinti KPP bendrųjų tikslo ir uždavinių įgyvendinimo mastą, socialinį, ekonominį bei aplinkosauginį poveikį bei naudingumą ir tęstinumą.	<p>Kaip keitėsi socialinė, ekonominė ir aplinkosauginė situacija (KPP pradinės padėties konteksto rodiklių pokyčiai) 2003-2007 metais? Kaip ir kiek pokyčius įtakojo KPP įgyvendinimas ir kaip jie įtakojo KPP įgyvendinimą? Ar KPP tikslas ir uždaviniai atitiko pagrindinius Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros poreikius?</p> <p>1 kryžm. klaus. Kiek programa padėjo stabilizuoti kaimo gyventojų skaičių/ struktūrą? 2 kryžm. klaus. Kiek programa padėjo išlaikyti užimtumą ūkiuose ir už jų ribų? 3 kryžm. klaus. Kiek programa padėjo išlaikyti kaimo bendruomenės pajamų lygmenį ar jį padidinti? 4 kryžm. klaus. Kiek programa pagerino pagrindinių žemės ūkio ir (arba) miškininkystės produktų padėtį rinkoje? 5 kryžm. klaus. Kiek programa pagerino aplinkos apsaugą ir aplinkos būklę?</p>

	<p>Kaip pasikeitė ūkių struktūra ir konkurencingumas? Kokiu mastu buvo įgyvendintas KPP uždavinys suteikti alternatyvius pajamų šaltinius per žemės apželdinimo mišku programą? Kokiu mastu buvo įgyvendintas KPP uždavinys sumažinti sunkumus, susijusius su investicinių lėšų pusiau natūrinuose ūkiuose trūkumu? Kokiu mastu buvo įgyvendintas uždavinys padengti išlaidas žemės ūkio gamintojams, kurias jie patyrė, siekdami atitikti ES reikalavimus? Kaip įgyvendintas uždavinys stiprinti paramos gavėjų gebėjimus, žinias ir informuotumą? Koks tikėtinas KPP rezultatų tęstinumas 2007-2013 m.?</p>
<p>II. Išnagrinėti KPP lėšų pasiskirstymą pagal prioritetus ir priemones, pasiskirstymo dinamiką programos įgyvendinimo metu, įvertinti finansinį rezultatyvumą (palyginti paramai pagal priemones numatytas lėšas su realiai išmokėtomis).</p>	<p>Ar programavimo pradžioje numatytas lėšų pasiskirstymas atitiko KPP numatytus tikslus ir potencialių pareiškėjų poreikius? Kaip keitėsi lėšų pasiskirstymas per visą programavimo laikotarpį? Kokios priežastys įtakojo persiskirstymą? Koks finansinis rezultatyvumas (palyginti paramai pagal priemones numatytas lėšas su realiai išmokėtomis)?</p>
<p>III. Įvertinti KPP administravimo sistemos kokybę bei efektyvumą</p>	<p>6 kryžm. klaus. Kaip administravimo sistema prisidėjo prie programos poveikio maksimizavimo?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ar tinkamai sukurta ir funkcionavo KPP administravimo sistema (kvalifikuoto personalo pakankumas, adekvatumas priskirtoms funkcijoms vykdyti, administravimo kokybė, administravimo kaštai)? ▪ Ar tinkamai padalintos funkcijos tarp institucijų? ▪ Kaip įgyvendintas partnerystės principas? ▪ Ar buvo ir ar efektyviai užtikrintas informacijos pateikimas pareiškėjams apie galimybę gauti paramą? ▪ Ar tinkamos ir efektyvios paramos administravimo procedūros? ▪ Ar KPP įgyvendinimo procesas skaidrus? ▪ Ar pakankama ir efektyvi KPP įgyvendinimo priežiūros sistema (duomenų kaupimo sistema, stebėsenos veikla)? ▪ Kokios administravimo sistemos silpnosios ir stipriosios pusės, „geros praktikos“ pavyzdžiai? ▪ Koks įgyvendinimo sistemos tęstinumas 2007-2013 m. ?
<p>IV. Įvertinti KPP suderinamumą ir sąveiką su BŽŪP, kitomis ES horizontaliomis politikomis ir prioritetais bei valstybės pagalbos priemonėmis</p>	<p>Kaip KPP įgyvendinimas prisidėjo realizuojant Lisabonos strategiją (darbo vietų kūrimas)? Kaip į KPP integruoti aplinkosauginiai tikslai ir kaip KPP prisidėjo realizuojant šias horizontalias politikas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Geteborgo įsipareigojimus sustabdyti bioįvairovės nykimą; - Direktyvoje 2000/60 EB numatytas priemonės vandens politikai; - Kioto protokolo tikslus klimato kaitos mažinimui? <p>Ar KPP užtikrino darnaus vystymosi kaimo vietovėse prioriteto įgyvendinimą? Ar KPP prisidėjo įgyvendinant lygių galimybių principą? Ar KPP prisidėjo siekiant ekonominės ir socialinės sanglaudos, t.y. mažinant skirtumus tarp ES piliečių bei mažinant teritorinį išsivystymo disbalansą ? Kaip užtikrintas KPP priemonių papildomumas ir suderinamumas su BPD priemonėmis, valstybės pagalbos priemonėmis?</p>

<p>V. Įvertinti KPP priemonių tinkamumą, rezultatyvumą, efektyvumą, poveikį, naudingumą ir tvarumą, nagrinėjant priemonių bendruosius, specialiuosius ir veiklos tikslus, išreikštus pasiekimo, rezultato ir poveikio rodikliais</p>	<p>Žr. ataskaitos Priede Nr. 6. pateiktus Specifinius priemonių vertinimo klausimus:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ KPP 1 priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ▪ KPP 2 priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ ▪ KPP 3 priemonė „Agrarinė aplinkosauga“ ▪ KPP 4 priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ▪ KPP 5 priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ▪ KPP 6 priemonė „Standartų laikymasis“ ▪ KPP 7 priemonė „Techninė parama“
<p>VI. Aprašyti KPP pakeitimus ir įvertinti tų pakeitimų poveikį tikslinėms grupėms, priemonių tikslams bei rodikliams.</p>	<p>Kaip KPP pakeitimai įtakojo tikslines grupes, priemonių tikslus bei rodiklius?</p>

Atsakant į bendruosius ir nacionalinius vertinimo klausimus, KPP analizuojamas ir pagal pagrindinius EK rekomenduojamus vertinimo kriterijus: (i) *tinkamumo*, (ii) *rezultatyvumo*, (iii) *efektyvumo*, (iv) *poveikio*, ir (v) *tvarumo*. **Tinkamumo** kriterijumi analizuojama, ar KPP atitiko žemės ūkio ir kaimo plėtros poreikius. Vertinant pagal **rezultatyvumo** kriterijų siekiama nustatyti, ar ir koku mastu bus įgyvendinti programos ar priemonės uždaviniai. Taip pat vertinime analizuojamas KPP finansinis rezultatyvumas: realiai išmokėtų lėšų santykis su KPP numatytomis. **Efektyvumo** vertinimas apima kokybinę KPP administravimo sistemos, t.y. personalo, laiko ir kitų veiksnių valdymo, analizę. **Poveikio** kriterijumi analizuojami tiesioginiai ir netiesioginiai programos padariniai. Programą vertinant **tvarumo** aspektu, siekiama išanalizuoti KPP ir jo sudėtinių dalių pasiekimų rezultatų ir poveikio tęstinumą ateityje. Grafiškai vertinimas pagal kriterijus yra iliustruojamas žemiau pateikiamoje schemoje.

2.1.1.1 schema. ES paramos programų/ priemonių vertinimo kriterijai.

Šaltinis: Europos Komisijos darbo dokumentas dėl išankstinio vertinimo 2007-2013 m.

Žemiau lentelėje yra detalizuojami bendrieji ir nacionaliniai vertinimo klausimai pagal atskirus vertinimo kriterijus. Lentelėje yra nurodyti visi (ir bendrieji, ir nacionaliniai) vertinimo klausimai.

2.1.1.2. lentelė. Vertinimo klausimų pasiskirstymas pagal vertinimo kriterijus.

Vertinimo kriterijus	Vertinimo klausimai
Tinkamumas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kaip keitėsi socialinė, ekonominė ir aplinkosauginė situacija (KPP pradinės padėties konteksto rodiklių pokyčiai) 2003-2007 metais? ▪ Kaip šie pokyčiai įtakojo KPP įgyvendinimą? ▪ Ar KPP tikslas ir uždaviniai atitiko pagrindinius Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros poreikius?
Rezultatyvumas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kaip pasikeitė ūkių struktūra ir konkurencingumas? ▪ Kokiu mastu buvo įgyvendintas KPP uždavinys suteikti alternatyvius pajamų šaltinius per žemės apželdinimo mišku programą ? ▪ Kokiu mastu buvo įgyvendintas KPP uždavinys sumažinti sunkumus, susijusius su investicinių lėšų pusiau natūriuosiuose ūkiuose trūkumu? ▪ Kokiu mastu buvo įgyvendintas uždavinys padengti išlaidas žemės ūkio gamintojams, kurias jie patyrė siekdami atitikti ES reikalavimus? ▪ Kaip įgyvendintas uždavinys stiprinti paramos gavėjų gebėjimus, žinias ir informuotumą? ▪ Koks finansinis rezultatyvumas? ▪ Ar programavimo pradžioje numatytas lėšų pasiskirstymas atitiko KPP numatytus tikslus ir potencialių pareiškėjų poreikius? ▪ Kaip keitėsi lėšų pasiskirstymas per visą programavimo laikotarpį? ▪ Kokios priežastys įtakojo persiskirstymą? <p>Priemonės „Ankstyvas ūkininkų pasitraukimas iš prekinės gamybos“ vertinimo klausimai</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kokiu lygiu ankstyvam pasitraukimui iš prekinės žemės ūkio gamybos skirta parama lėmė ankstesnį ūkių perleidimą? ▪ Kokiu lygiu parama, skirta nutraukti pieno gamybą smulkiuose pieno ūkiuose pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę, paveikė pienininkystės sektoriaus restruktūrizaciją? ▪ Kaip parama ankstyvam pasitraukimui iš prekinės žemės ūkio produkcijos gamybos padėjo paankstinti ūkių perdavimą? Kokio konkrečiai lygmens darnumas buvo tarp „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimo“, kiek tai susiję su anksčiau pasikeitusiu savininku? ▪ Kiek pagerėjo kitų (likusių) žemės ūkio valdų ekonominis perspektyvumas? ▪ Ar perleidėjams (<i>smulkiems pieno ūkio savininkams</i>) siūlomos pajamos buvo priimtinos, kad jie pasitrauktų iš ūkininkavimo, ir po to užtikrintų pakankamą pragyvenimo lygį? ▪ Ar ir kaip priemonės įgyvendinimas įtakojo žmogiškojo kapitalo stiprinimą žemės ūkio sektoriuje? <p>Priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“ vertinimo klausimai</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kiek, įgyvendinant priemonę, i) kompensuotos mažiau palankių ūkininkauti vietovių gamtinės kliūtys, atsižvelgiant į dideles gamybos išlaidas ir nedidelį gamybos potencialą, ir ii) kompensuotos patirtos išlaidos ir negautos pajamos vietovėse su aplinkosaugos apribojimais? ▪ Kokiu lygiu kompensacinės išmokos padėjo užtikrinti nenutrūkstamą žemės ūkio paskirties žemės naudojimą? ▪ Kokiu lygiu kompensacinės išmokos padėjo išlaikyti gyvybingą kaimo bendruomenę? ▪ Kokiu lygiu priemonė padėjo pagerinti gamtos apsaugą, palaikydama ar propaguodama darnų/ tvarų ūkininkavimą, vykdant aplinkos apsaugos reikalavimus, kurių reikalauja laikytis mažiau palankių ūkininkauti vietovių priemonė? ▪ Kiek schema padėjo pagerinti aplinkos apsaugą

...ją taikant buvo geriau įgyvendinami Bendrijos aplinkos apsaugos taisyklėmis grindžiami aplinkosaugos apribojimai ir geriau jų laikomasi?

Priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ vertinimo klausimai

- Kiek apsaugoti gamtiniai ištekliai...
...dirvožemio kokybė, kuriai įtakos turėjo agrarinės aplinkosaugos priemonės?
- Kiek apsaugoti gamtiniai ištekliai
...požeminio ir paviršinio vandens kokybė, kuriai įtakos turėjo agrarinės aplinkosaugos priemonės?
- Kiek apsaugoti gamtiniai ištekliai arba pagerinta jų kokybė
...vandens išteklių kiekis, kuriam įtakos turėjo agrarinės aplinkosaugos priemonės?
- Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išsaugota arba pagerinta biologinė įvairovė (*rūšių įvairovė*)
...apsaugant ūkio žemės augaliją ir gyvūniją?
- Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išsaugota ar padidinta biologinė įvairovė,
...apsaugant didelės gamtinės vertės ūkio žemės buveines, apsaugant ar stiprinant aplinkosaugos infrastruktūrą arba apsaugant šlapžemės arba vandens buveines, esančias šalia žemės ūkio paskirties žemės (*buveinių įvairovė*)?
- Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išlaikyta arba padidinta biologinė įvairovė (*genetinė įvairovė*)
...apsaugant nykstančias gyvūnų veisles ar augalų rūšis?
- Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išsaugoti ar pagerinti kraštovaizdžiai?

Priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ vertinimo klausimai

- Koku lygiu miško ištekliai yra prižiūrimi ir gerinami naudojantis šia priemone, ypač įtakojant žemėnaudą bei augalininkystės (medyno) struktūrą ir kokybę?
- Kiek įgyvendinant programą išsaugomi ir didinami miškų ištekliai ...ypač darant įtaką bendram anglies dioksido kaupimuisi miško medynuose?
- Koku lygiu paramos veiksmai padėjo miškininkystės sektoriui pagerinti kaimo plėtros ekonominius ir socialinius aspektus, skatinant miško valdų gamybinės funkcijas?
- Kiek remiamais veiksmais sudarytos sąlygos, kad vykdant miškininkystės veiklą būtų vystomi ekonominiai ir socialiniai kaimo plėtros aspektai
...išlaikant ir plėtojant užimtumą ir kitas socialines ekonomines funkcijas ir sąlygas?
- Kiek remiamais veiksmais sudarytos sąlygos, kad vykdant miškininkystės veiklą būtų vystomi ekonominiai ir socialiniai kaimo plėtros aspektai
...išsaugant ir tinkamai didinant apsaugines miškų valdymo funkcijas?
- Kiek remiamais veiksmais prisidėta prie ekologinių miškų funkcijų
...išsaugant, apsaugant ir tinkamai didinant biologinę įvairovę?
- Kiek remiamais veiksmais prisidėta prie ekologinių miškų funkcijų
...išlaikant gerą jų būklę ir gyvybingumą?

Priemonės „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ vertinimo klausimai

- Kiek parama skatino išliekantį struktūrinį pusiau natūrinių ūkių pritaikymą šalyje?
- Kiek parama palengvino šalies pusiau natūrinių ūkių patekimą į rinką?
- Kiek parama sumažino šalies ir ES-15 valstybių narių žemės ūkio sektorių struktūrinius skirtumus?
- Koku lygiu parama įtakojo pusiau natūrinių ūkių perėjimą prie komercinio ūkininkavimo? Konkrečiai, koku lygiu vyko sąveika tarp „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ ir „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonių ūkių restruktūrizacijos požiūriu?
- Koku lygiu parama įtakojo pusiau natūrinių ūkių perėjimą prie komercinio ūkininkavimo? Konkrečiai, koku lygiu vyko sąveika tarp „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ ir „Investicijų į žemės ūkio valdas“ (iš BPD) ūkių

	<p>restruktūrizacijos požiūriu?</p> <p>Priemonės „Standartų laikymasis“ vertinimo klausimai</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kiek parama padėjo ūkininkams prisitaikyti prie Bendrijos nustatytų standartų? ▪ Kiek parama sumažino šalies ir ES-15 valstybių narių žemės ūkio sektorių struktūrinius skirtumus? <p>Priemonės „Techninė parama“ vertinimo klausimai</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kiek parama pagerino pajėgumus, susijusius su kaimo plėtros programų valdymu, stebėjimu ir vertinimu?
Efektyvumas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kaip administravimo sistema prisidėjo prie programos poveikio maksimizavimo? ▪ Ar tinkamai sukurta ir funkcionavo KPP administravimo sistema (kvalifikuoto personalo pakankamumas, adekvatumas priskirtoms funkcijoms vykdyti, administravimo kokybė, administravimo kaštai)? ▪ Ar tinkamai padalintos funkcijos tarp institucijų? ▪ Kaip įgyvendintas partnerystės principas? ▪ Ar buvo ir ar efektyviai užtikrintas informacijos pateikimas pareiškėjams apie galimybę gauti paramą? ▪ Ar tinkamos ir efektyvios paramos administravimo procedūros? ▪ Ar KPP įgyvendinimo procesas skaidrus? ▪ Ar pakankama ir efektyvi KPP įgyvendinimo priežiūros sistema (duomenų kaupimo sistema, stebėsenos veikla)? ▪ Kokios administravimo sistemos silpnosios ir stipriosios pusės, „geros praktikos“ pavyzdžiai? ▪ Kaip KPP pakeitimai įtakojo tikslines grupes, priemonių tikslus bei rodiklius?
Poveikis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kiek programa padėjo stabilizuoti kaimo gyventojų skaičių ir struktūrą? ▪ Kiek programa padėjo išlaikyti kaimo bendruomenės pajamų lygmenį ar jį padidinti? ▪ Kiek programa pagerino aplinkos apsaugą ir aplinkos būklę? ▪ Kiek programa padėjo išlaikyti užimtumą ūkiuose ir už jų ribų? ▪ Kiek programa pagerino pagrindinių žemės ūkio ir (arba) miškininkystės produktų padėtį rinkoje? ▪ Kaip KPP įgyvendinimas prisidėjo realizuojant Lisabonos strategiją (darbo vietų kūrimas)? ▪ Kaip KPP prisidėjo realizuojant aplinkosauginius tikslus: <ul style="list-style-type: none"> - Geteborgo įsipareigojimus sustabdyti bioįvairovės nykimą; - Direktyvoje 2000/60 EB numatytas priemonės vandens politikai; - Kioto protokolo tikslus klimato kaitos mažinimui? ▪ Ar KPP užtikrino darnaus vystymosi kaimo vietovėse prioriteto įgyvendinimą? ▪ Ar KPP prisidėjo įgyvendinant lygių galimybių principą? ▪ Kaip ir kiek socialinės, ekonominės ir aplinkosauginės situacijos pokyčius Lietuvoje įtakojo KPP įgyvendinimas? ▪ Ar KPP prisidėjo siekiant ekonominės ir socialinės sanglaudos, t.y. mažinant skirtumus tarp ES piliečių bei mažinant teritorinį išsivystymo disbalansą? ▪ Kaip užtikrintas priemonių papildomumas ir suderinamumas su BPD priemonėmis, valstybės pagalbos priemonėmis?
Tvarumas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koks įgyvendinimo sistemos tęstinumas 2007-2013 m. ? ▪ Koks tikėtinas programos rezultatų tęstinumas 2007-2013 m.?

2.1.2. Vertinimo metodai

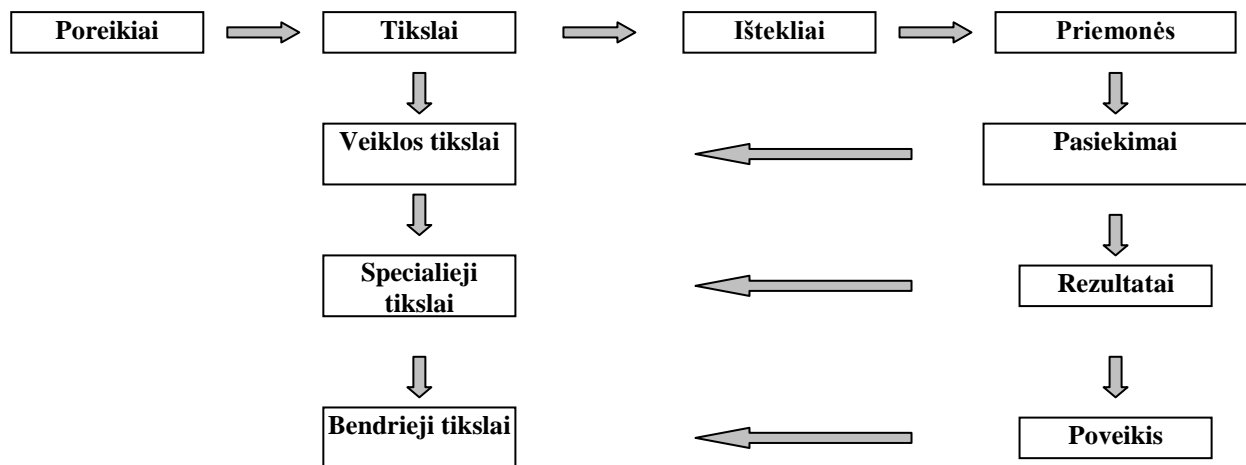
Vertinimo metodai pasirinkti atsižvelgiant į vertinimo tipą (ex-post), EK rekomenduojamas vertinimo gaires, vertinimo patikimumo ir objektyvumo poreikius. Atliekant Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano ex-post įvertinimą, naudojami ir derinami: *pirma*, kiekybinis ir kokybinis analizės būdai, kurie apima įvairių pirminių ir antrinių šaltinių analizę; *antra*, požiūris „iš apačios į viršų“,

kuris įtraukia svarbiausių suinteresuotų grupių (ŽŪM, NMA, pagrindiniai socialiniai-ekonominiai partneriai, paramos gavėjai, negavusieji paramos pareiškėjai) apklausas; bei *įvairūs politikos analizės metodai* (turinio analizė, lyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė). Žemiau šioje ataskaitos dalyje pagrindiniai informacijos rinkimo ir analizės metodai yra pristatomi detaliau (2.1.2.1. ir 2.1.2.2 dalyse).

Priemonių intervencijos logika. Toliau šioje ataskaitos dalyje pristatomi duomenų rinkimo, analizės ir išvadų formulavimo metodai yra naudojami siekiant atsakyti į bendruosius ir nacionalinius vertinimo klausimus. Didžiąja bendrųjų vertinimo klausimų dalimi siekiama įvertinti paramos poveikį – bendru programos bei atskirų priemonių lygmeniu. Siekiant įvertinti KPP priemonių poveikį, naudojamos priemonių intervencijos logikos schemas, kurios buvo sudarytos remiantis KPP įtvirtintais priemonių tikslais.

Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų plane buvo įtvirtintos septynios priemonės (įskaitant ir Techninę paramą). Visos šios priemonės specialiai skirtos žemės ūkio ir kaimo plėtros problemoms, nustatytoms KPP analitinėje dalyje, spręsti bei konkrečioms atskirų sektorių poreikiams tenkinti. Siekiant išspręsti šias problemas ir patenkinti egzistuojančius poreikius, kiekvienos priemonės lygmeniu KPP buvo numatyti bendrieji, specialieji ir veiklos tikslai. Atskiroms priemonėms skirti indėliai (angl. *input*) (finansinė parama ir administraciniai indėliai), įgyvendinant konkrečius projektus, yra paverčiami pasiekimais (angl. *output*) ir taip pasiekiami konkretūs priemonių *veiklos tikslai*. Po kurio laiko pasiekimai virsta *rezultatais*, kurie, iš esmės, turi atitikti *specialiuosius priemonių tikslus*. Galiausiai, priemonės rezultatai virsta priemonių *poveikiu*, kuris turi atitikti priemonių *bendruosius tikslus* ir, idealiuoju atveju, turėtų patenkinti programos pradžioje identifikuotus *poreikius*.

2.1.2.1. schema. Ryšys tarp tikslų ir poveikio programavimo cikle

Šaltinis: Žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinis direktoratas. 2000-2006 m. kaimo plėtros programų, remiamų iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo, vertinimo gairės

Ryšius tarp programos indėlių, pasiekimų, rezultatų ir poveikio analizė laikoma intervencijos logika. Šiame vertinime intervencijos logika nagrinėjama atskirų priemonių lygmeniu. Jos tikslas – pavaizduoti pagrindinę kiekvienos priemonės logiką, lauktus rezultatus ir poveikį ir nustatyti, kiek programos įgyvendinimo metu ši intervencija pasitvirtino. Svarbu paminėti, kad tradicinės kaimo plėtros investicinės priemonės, pvz. investicijos pirminei žemės ūkio gamybai, perdirbimui ir rinkodarai ir pan., buvo įtrauktos į 2004-2006 m. BPD. Tokiu būdu buvo užtikrintas skirtingų programų tarpusavio sąryšis.

Vertinimo ataskaitos 5 dalyje nagrinėjant atskirų priemonių įgyvendinimą, pradžioje yra pateikiamos atitinkamų priemonių intervencijos logikos schemas. Jos naudojamos, siekiant

identifikuoti, ar programos įgyvendinimo metu pasireiškė tokie, kokie ir buvo planuoti priemonės rezultatai bei poveikis bei pateikiant išvadas apie atskirų priemonių efektyvumą.

Paramos gavėjų tipologija. Remiantis EK vertinimo gairėmis bei bendrųjų vertinimo klausimų naudojimo paaiškinimais (angl. – *explanatory sheets*)¹¹, rekomenduojama išskirti paramos gavėjų tipus, pagal kuriuos struktūruojama surinkta informacija bei analizuojami vertinimo klausimai. Remiantis EK rekomendacijomis, nagrinėjant specifinius priemonių bei kryžminius vertinimo klausimus, surinkti duomenys analizuojami atsižvelgiant į atskirus paramos gavėjų tipus pagal šiuos kriterijus:

2.1.2.1. lentelė. Paramos gavėjų tipologija

Kriterijus	Paramos gavėjų tipai
Paramos gavėjo amžius	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iki 30 metų ▪ 30-39 metų ▪ 40-60 metų ▪ Virš 60 metų
Ūkio dydis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iki 5 ha ▪ 5 – 10 ha ▪ 11 – 15 ha ▪ 16-20 ha ▪ 21 – 30 ha ▪ 30 – 50 ha ▪ Virš 50 ha
Žemės ūkio sektorius	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pienininkystė ▪ Gyvulių auginimas (galvijai, kiaulės paukštininkystė, kiti) ▪ Javų / pasėliai ▪ Daržininkystės / sodų, uogų auginimo ▪ Miškininkystė ▪ Mišri
Užimtumas žemės ūkyje / ūkininkavimo veikloje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pilna darbo diena ▪ Ne pilna darbo diena
Vietovė, kurioje ūkininkaujama	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Didelio nepalankumo vietovė ▪ Mažo nepalankumo vietovė; ▪ Vietovė su aplinkosaugos apribojimais (Natura 2000) ▪ Palanki ūkininkauti vietovė
Apskritis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 10 Lietuvos apskričių

Vertinant KPP įgyvendinimą pagal kryžminius vertinimo klausimus, atsakymai taip pat nagrinėjami atsižvelgiant į priemonę, pagal kurią paramos gavėjas gavo paramą.

Remiantis paramos gavėjų tipologija, išskirti ir paramos gavėjų apklausos rezultatų analizės pjūviai. Analizuojant vertinimo klausimus, rodikliai ne visais atvejais skaidomi pagal išvardintus paramos gavėjų tipus – į juos atsižvelgiama tais atvejais, kuomet pastebimi reikšmingi rodiklių skirtumai ar nukrypimai, lyginant atskiras paramos gavėjų grupes.

Paramos poveikio tipai. Atliekant ex-post vertinimą, buvo siekiama aptarti bendruosius KPP įgyvendinimo metu pastebimus pokyčius bei įvertinti, koks buvo KPP indėlis skatinant šiuos

¹¹ European Commission Directorate General for Agriculture. "Common Evaluation Questions with Criteria and Indicators" (12/2000)

pasikeitimus. Metodologiškai šie pokyčiai apibūdinami kaip bendrasis (*gross effect*) ir grynasis (*net effect*) poveikis. Taip pat buvo analizuotas savaimiškumo efektas (*deadweight effect*), t.y. pokytis, kurį tiesioginis naudos gavėjas patyrė po paramos gavimo, tačiau kuris būtų įvykęs ir be šio finansavimo. Savaimiškumo efektas susilpnina programos įgyvendinimo poveikį ir įtakoja tikslų pasiekimo mastą. Dar vienas svarbus programos įgyvendinimo aspektas – netiesioginis poveikis, kuris padidina arba sumažina programos įgyvendinimo naudą. Programos poveikis platesniu aspektu didesniai gyventojų daliai (o ne tik paramos gavėjams) taip pat aptiriamas vertinimo ataskaitoje. Šiems skirtingų tipų poveikiams išskirti naudojami šie metodologiniai įrankiai:

- **Grynajam poveikiui** yra būdingas aiškus sąryšis tarp indėlio (paramos) ir rezultato/poveikio. Siekiant atskirti grynąjį paramos poveikį nuo bendrojo, svarbu išanalizuoti išorinius veiksnius, įtakojusius paramos gavėjus, tačiau nepriklausančius nuo KPP įgyvendinimo. Tuo tikslu, vertinime lyginami pokyčiai, kuriuos patyrė paramos gavėjai, su bendra šalies situacija ir joje įvykusiais pokyčiais KPP įgyvendinimo laikotarpiu, t.y. lyginami programos lygmens rodikliai su kontekstiniais rodikliais. Antras būdas, taikytas grynajam poveikiui įvertinti – apklausos metu paramos gavėjų buvo klausama, koku mastu gauta parama prisidėjo prie tam tikrų pokyčių (pvz. *Koku mastu gaunama išmoka. Įgyvendinta investicija prisidėjo prie pajamų išlaikymo/ augimo ir pan. – labai, ribotai, nelabai, visiškai ne*). Taip pat atitinkami klausimai buvo užduodami giluminių interviu metu (pvz. *Kokią įtaką žemės ūkio ir kaimo plėtros pokyčiams (pajamoms, gebėjimų stiprinimui, žmogiškojo kapitalo stiprinimui, aplinkosaugai, konkurencingumui ir pan.) turėjo KPP įgyvendinimas? (Didele/ mažą?)*)
- **Savaimiškumo efektas** parodo, kaip paramos gavėjams būtų sekęsi be 2004-2006 m. KPP paramos. Jei paramos gavėjai nurodo, kad jie būtų ūkininkavę lygiai taip pat, užsitikrinę tokio pat lygmens pajamas arba atlikę visas investicijas net be paramos, savaimiškumo efekto lygis yra aukštas. Šie klausimai įtraukti į klausimynus paramos gavėjams pagal visas priemones, o taip pat pateikti kontrolinei grupei – paramos negavusiems pareiškėjams. (*Klausimo pavyzdys: Ar jūs, negavę paramos, vis tiek įgyvendinote remiamą veiklą – pasitraukėte iš prekinės žemės ūki gamybos, įveisėte mišką, ūkininkaujate ekologiniu būdu ir t.t.?*).
- **Netiesioginis poveikis** – tai teigiamas arba neigiamas paramos poveikis pasireiškęs platesniu makroekonominio mastu ir didesniai gyventojų daliai (o ne tik tiesioginiams paramos gavėjams) . Siekiant įvertinti šį poveikį, klausimai apie tai, ar KPP turėjo netiesioginį poveikį kaimo plėtrai, bei koks šis poveikis buvo (teigiamas/ neigiamas; stiprus/ silpnas), buvo užduodami administruojančių institucijų bei socialinių-ekonominių partnerių atstovams giluminių interviu metu.

2.1.2.1. Duomenų rinkimo metodai

Antrinių šaltinių analizė

Paslaugų teikėjas vertinimo pradžioje surinko ir išanalizavo su vertinimo objektu susijusius teisės aktus, ataskaitas, monitoringo lenteles, NMA informacinės sistemos (Kaimo plėtros programų administravimo informacinės sistemos – KPPAIS) pagrindu rinktus duomenis, Statistikos departamento ir kitus statistinius (pvz. Eurostat) duomenis apie kontekstinę situaciją, ankstesnius ankstesnius vertinimus ir tyrimus, kitą aktualią informaciją. Dokumentams ir literatūrai analizuoti taikoma turinio analizė. Detaliau informacijos šaltiniai nurodyti šios ataskaitos 2.1.3 dalyje bei vertinimo ataskaitos pabaigoje. Galima paminėti, kad vieni svarbiausių antrinių informacijos šaltinių

atliekant vertinimą yra aktualūs statistiniai duomenys bei programos priežiūros sistemos pagrindu rinkti rodikliai.

Giluminiai interviu

Giluminių interviu tikslas. Vertinimo tikslais buvo atlikti giluminiai interviu. Interviu pagalba buvo surinkti kokybinio pobūdžio duomenys ir nuomonė apie KPP įgyvendinimą, iškilusias problemas, priežastinius ryšius. Giluminių interviu būdu surinkta informacija papildė antrinių informacijos šaltinių duomenis.

Interviu respondentai. Interviu buvo atliekami su KPP įgyvendinime dalyvaujančių institucijų (ŽŪM, NMA, KPP Priežiūros komiteto) atstovais. Interviu buvo atlikti su devyniais respondentais: 4 ŽŪM, 3 NMA ir 2 socialinių-ekonominių partnerių atstovais. Konkretus interviu respondentų sąrašas pateikiamas prie ataskaitos pridedamame Priede Nr. 3. Siekiant užtikrinti aukštesnį suinteresuotų pusių dalyvavimo vertinime laipsnį, Perkančioji organizacija informavo suinteresuotas institucijas apie įgyvendinamą projektą bei bendradarbiavimo jame aktualumą.

Metodo pobūdis. Interviu savo pobūdžiu buvo giluminiai (vidutinė interviu trukmė – 1 val.), tiesioginiai, pusiau struktūruoti. Pusiau struktūruotas interviu suteikė daugiau lankstumo, nes atsižvelgiant į pokalbio scenarijų buvo galima šiek tiek koreguoti temas, įvesti naujus klausimus. Tai leido detaliau patyrinėti įvairius KPP įgyvendinimo aspektus su skirtingais pašnekovais, atsižvelgiant į jos atstovaujama instituciją/ organizaciją bei patirtį dalyvaujant KPP įgyvendinime.

Paramos gavėjų apklausa

Apklauskos tikslas ir respondentai. Reprezentatyvi paramos gavėjų apklausa buvo atliekama, siekiant surinkti pirminius duomenis, reikalingus atsakant į bendruosius ir nacionalinius vertinimo klausimus. Apklauskos tikslas – surinkti informaciją iš paramos gavėjų šiais aspektais: paramos lėšomis pasiekti rezultatai ar įgyvendintos investicijos, priemonių atitikimas poreikiams, priemonių poveikis užimtumui, aplinkosaugai, pajamoms, darbo našumui ir pan., paramos gavėjų nuomonė dėl KPP įgyvendinimo sistemos efektyvumo ir t.t. Atsižvelgiant į priemones, buvo parengti skirtingi klausimynai, kuriuos sudaro trys dalys: (1) informacija apie paramos gavėjo charakteristiką, (2) klausimai, susiję su kryžminiais vertinimo klausimais, (3) specifiniai klausimai pagal konkrečią priemonę (klausimynas buvo patvirtintas kartu su Įvagine vertinimo ataskaita).

Paramos gavėjai apklausti pagal visas KPP priemones, išskyrus Techninės paramos priemonę. Apklauskos imtis buvo pasirinkta atsižvelgiant į bendrą paraiškų skaičių ir statistinę paklaidą, kuri yra reikšminga vertinant respondentų atsakymus: remiantis statistinių paklaidų apskaičiavimais, pasirinkta 350 respondentų imtis. Atsižvelgiant į bendrą autorizuotų paraiškų skaičių (356.926), vertinant 350 respondentų atsakymus, didžiausia statistinė paklaida, yra lygi $\pm 5.2\%$, esant 95% patikimumo lygmeniui. Šis paklaidos dydis yra pakankamai mažas, darant apibendrinimus apie paramos gavėjų visumą. Didinti imtį būtų buvę netikslinga, kadangi didinant respondentų skaičių, paklaida mažėja labai nedidele dalimi (pvz. pasirinkus 400 respondentų imtį, paklaida būtų $\pm 4.9\%$). Siekiant kuo didesnio apklauskos rezultatų reprezentatyvumo, bendras respondentų skaičius buvo paskirstytas pagal atskiras KPP priemones. Bendrą imtį padalinus proporcingai pagal realų paraiškų skaičių kiekvienai priemonei, kai kurių priemonių imtyse respondentų lieka labai mažai (pvz. priemonėje „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ reiktų apklausti tik 1 paramos gavėją). Tokiu atveju kai kurių priemonių imtys tampa statistikai nematomos ir jokia gilesnė analizė pagal priemones nebūtų įmanoma. Atsižvelgiant į šiuos apribojimus ir remiantis bendra sociologinių tyrimų praktika, visų priemonių imtys buvo dirbtinai išdidintos pačios populiariausios („Mažiau palankių ūkininkauti vietovių ir vietovių su aplinkosaugos reikalavimais“) priemonės sąskaita. Atlikus apklausą, realiai buvo apklausta kiek daugiau nei numatyta paramos gavėjų – vietoj 350

apklausti 379 respondentai, išlaikant bendras pasiskirstymo proporcijas. Imčių pasiskirstymas pateikiamas 2.1.2.2.1 lentelėje.

2.1.2.2.1 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal priemones

KPP priemonė	Autorizuotų paraiškų skaičius	Realus imčių pasiskirstymas pagal proporcijas	Pakoreguotos kvotos	Faktiškai apklausta respondentų
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	20.174	21	50	52
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	324.101	316	100	106
Agrarinė aplinkosauga	3.549	4	50	57
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	1.228	1	50	59
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	2.590	3	50	54
Standartų laikymasis	5.224	6	50	51
VISO	356.926	350	350	379

Šaltinis: NMA pateikti duomenys (2008 06 30) ir paramos gavėjų apklausos ataskaita.

Apklauskos metodas. Apklausa telefonu atliko rinkos ir sociologinių tyrimų bendrovė TNS Gallup, naudodama CATI (*computer assisted telephone interview*) metodą. Duomenys buvo analizuojami naudojant SPSS/PC programinę įrangą. Apklauskos rezultatai pateikiami atskiros ataskaitos forma (apklauskos rezultatų ataskaita pateikiama atskiru priedu Nr.2 prie galutinės vertinimo ataskaitos). Apklauskos rezultatai analizuojami pagal šiuos pjuvius: KPP priemonę, apskritis, paramos gavėjų amžių, ūkio dydį, žemės ūkio sektorių, užimtumą žemė sūkyje, vietovę (MPŪV, „Natura 2000“, palanki ūkininkauti). Apklauskos duomenys integruojami į vertinimo ataskaitą, iliustruojant atsakymus į vertinimo klausimus.

Paramos negavusių pareiškėjų apklausa

Apklauskos tikslas ir respondentai. Siekiant įvertinti grynąjį KPP paramos poveikį ir savaimiškumo efektą atlikta kontrolinės grupės – paramos negavusių pareiškėjų – apklausa. Šiai apklausai taip pat parengti klausimynai, atsižvelgiant į priemonę, pagal kurią pareiškėjas kreipėsi paramos (klausimynas buvo patvirtintas kartu su Įvagine vertinimo ataskaita). Atsižvelgiant į bendrą neautorizuotų paraiškų skaičių (kurių buvo 9.736), nuspręsta apklausti 50 negavusių paramos pareiškėjų. Atliekant apklausą, buvo apklausta 60 respondentų, iš kurių 52 ir toliau užsiima žemės ūkio veikla.

Apklauskos metodas. Atliekant šią apklausą, taikomas toks pats metodas, kaip ir paramos gavėjų apklauskos atveju.

2.1.2.2. Duomenų analizės metodai ir išvadų formulavimas

Turinio analizė

Turinio analizė taikoma visiems nekiekybiniais, neišmatuojamiems vertinimo klausimams analizuoti. Šis metodas atliekant vertinimą yra labai svarbus, jo dėka analizuojami vertinimui reikalingi duomenys - apklausos, interviu, įgyvendinimo ataskaitos, programos dokumentai, kiti šaltiniai.

Statistinių duomenų analizė

Šis metodas naudojamas priežiūros sistemos duomenų analizei, kontekstinių statistinių duomenų analizei, o taip pat apklausų rezultatų analizei. Analizuojant apklausų rezultatų duomenis, atsakymų pasiskirstymai vaizduojami grafiškai. Paminėtina, kad grafikuose pateikiami atsakymų pasiskirstymai apvalinami iki sveikų skaičių (procentų), taigi dėl šio apvalinimo bendras respondentų skaičius (visuma) kai kuriais atvejais sudaro daugiau arba nesiekia 100 proc.

Lyginamoji analizė

Lyginamoji analizė leidžia KPP įgyvendinimą nagrinėti bendrame Lietuvos bei kitų šalių kontekste, palyginti atskirų priemonių pasiektus rezultatus, formuluoti išvadas ir rekomendacijas. Ši analizė taip pat taikoma lyginant situaciją prieš ir po KPP įgyvendinimo bei paramos gavėjų ir negavusiųjų paramos pareiškėjų situaciją.

2.1.3. Informacijos šaltiniai

Siekiant atsakyti į bendruosius ir nacionalinius vertinimo klausimus, naudojami pirminių ir antrinių šaltinių duomenys. Pagrindiniai naudojamų informacijos šaltinių tipai išvardijami žemiau, tuo tarpu išsamus šaltinių sąrašas pateikiamas ataskaitos pabaigoje.

Pirminiai šaltiniai: interviu, apklausos, ekspertų nuomonės.

Antriniai šaltiniai:

- *KPP stebėsenos duomenys:* monitoringo lentelės ir NMA informacinės sistemos (Kaimo plėtros programų administravimo informacinės sistemos – KPPAIS) duomenys apie programos įgyvendinimo rodiklius (fizinius ir finansinius);
- *Aktualūs Statistikos departamento duomenys, LR žemės ūkio visuotinio surašymo duomenys ir struktūros tyrimai, žemės valdų registro duomenys, ūkininkų ūkių registro duomenys, Eurostat ir kt. ;*
- *Aktualūs ES ir LR teisės aktai;*
- *Atlikti vertinimai* (išankstinis KPP vertinimas, kitų šalių nacionalinių KPP išankstiniai ir tarpiniai vertinimai, kitų ES paramos fondų vertinimai)
- *Metodologinės Europos Komisijos vertinimo gairės;*
- *Socialiniai, ekonominiai tyrimai, studijos*
- *Susijusi teorinė ir empirinė literatūra*

2.2. Problemos ir apribojimai susiję su vertinimo metodologija

Atliekant Kaimo plėtros 2004-2006 m. ex-post įvertinimą, vertintojai susidūrė su keliomis metodologinėmis kliūtimis, susijusiomis su vertinimui reikalingų duomenų prieinamumu, kurios sąlygojo ir tolimesnės analizės, įvertinimo ir išvadų formulavimo kokybę ir konkretumą.

Visų pirma, atliekant KPP konteksto ir pokyčių analizę, vertintojai susidūrė su **pradinės situacijos konteksto rodiklių nustatymo problema**. Remiantis KPP pateikiamu pradinės situacijos apibūdinimu, sunku nustatyti, kurių metų rodiklius laikyti atskaitos tašku, nes skirtingi rodikliai pateikiami atsižvelgiant į skirtingas laiko skales, t.y. pateikiami skirtingų metų pradiniai duomenys (apimantys 2000 m. – 2003 metus). Tuo tarpu galutinėje KPP įgyvendinimo ataskaitoje nagrinėjami pokyčiai, įvykę 2004-2007 m. laikotarpiu. Pradinės padėties rodiklių nustatymas yra labai svarbus atliekant vertinimą, nes jais remiantis skaičiuojamas rodiklių pokytis ir analizuojamas KPP įgyvendinimo poveikis bendrai Lietuvos kaimo padėčiai. Vertinimo tikslais pradinės situacijos metais laikomi 2003 m., atsižvelgiant į tai, kad tuo laikotarpiu dar nebuvo pradėtas įgyvendinti pats KPP, o taip pat nepradėtos teikti tiesioginės išmokos. Be to, Lietuvoje egzistuoja gana paini žemės ūkio statistinių duomenų rinkimo sistema: 2003 m. buvo vykdomas *žemės ūkio visuotinis surašymas*, kurio rezultatai apima duomenis apie žemės ūkio produktus gaminančius ūkius (įregistruotų ūkininkų ūkius, šeimos ūkius bei žemės ūkio bendroves) ir kurie kas dvejus metus yra atnaujinami atliekant žemės ūkio struktūrų tyrimus; taip pat nuo 2003 m. *egzistuoja žemės ūkio valdų registras*, kuriame žemės ūkio veiklos subjektai privalo užsiregistruoti siekiant gauti ES ar valstybės paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai. Problemų vertintojams kilo dėl to, kad šiuose šaltiniuose kaupiami duomenys nesutampa, o skirtingų KPP priemonių atvejais, atsižvelgiant į jų tikslines grupes ir tinkamus pareiškėjus, aktualūs skirtingų šaltinių duomenys.

Antra kliūtis – **programos lygmens duomenų prieinamumo problema**. Įvadinėje ataskaitoje buvo išskirta nepakankamo stebėsenos duomenų išsamumo ir prieinamumo rizika, kuri vertinimo eigoje ir pasireiškė. Siekiant atsakyti į bendruosius ir nacionalinius vertinimo klausimus, visų pirma siekiama remtis priežiūros sistemos pagrindu surinktais duomenimis – monitoringo lentelėmis bei NMA renkamais KPPAIS duomenimis. Atliekant analizę, monitoringo lentelėse renkami duomenys yra nepakankami vertinimo klausimams atsakyti, tuo tarpu siekiant gauti duomenis, kaupiamus KPPAIS, vertintojai susiduria su techninio pobūdžio kliūtimis – NMA darbuotojams sudėtinga iš šios sistemos išrinkti ir pateikti duomenis konkrečiais pjūviais, be to, duomenų rinkimas užima daug laiko¹². Esant reikalingų stebėsenos duomenų (pvz. išlaikytų ar sukurtų darbo vietų skaičiaus rodiklio) trūkumui, naudojami pirminių informacijos šaltinių duomenys – apklausų ir interviu rezultatai. Neturint visuminių paramos gavėjų duomenų ir siekiant užtikrinti vertinimo bei formuluojamų išvadų patikimumą, analizuojant vertinimo klausimus stengiamasi remtis keliais informacijos šaltiniais, t.y. apklausos būdu gautus rezultatus lyginti su prieinamais statistiniais duomenimis, kituose tyrimuose pateikiama informacija.

Analizuojant programos lygmens rodiklius, susiduriama su dažna **duomenų kaitos problema**. Atsižvelgiant į didelį paraiškų (daugiau nei 366 tūkst.) skaičių, situacija nuolat kinta ir analizuojami duomenys dažnai koreguojami¹³. Atsižvelgiant į tai, analizuojant konkrečius duomenis, pvz. finansinių lėšų įsisavinimą, ataskaitoje nurodoma konkrečiai pateikiamų duomenų data.

Dar vienas bendro pobūdžio apribojimas – konkrečiai KPP įgyvendinimui priskiriamo poveikio išskyrimas, t.y. **grynojo KPP poveikio įvertinimas**. Vertinant KPP poveikį taip pat reikia atsižvelgti ir į tiesioginių išmokų poveikį žemės ūkiui, kadangi jomis 2004-2006 m. laikotarpiu buvo suteikta didelė parama (314,9 mln EUR.) ir ši parama taip pat turėjo reikšmingą poveikį vienam iš KPP

¹² Naudojimosi KPPAIS problema respondentų buvo minima ir interviu metu. Duomenų kaupimo sistema detalčiau aptariama KPP administravimo sistemos vertinimo dalyje.

¹³ Situacija gali keistis dėl įvairių priežasčių – paramos gavėjams pritaikomų sankcijų, paramos gavėjų mirties ir pan.

kompensacinių priemonių uždavinio – pajamų užtikrinimo ir didinimo – įgyvendinimo. Siekiant išskirti grynąją paramos pagal KPP poveikį, naudojami kontrolinės grupės apklausos rezultatai, taip pat analizuojami statistiniai bendros Lietuvos kaimo situacijos duomenys. Čia susiduriama su dar viena kliūtimi – konteksto duomenų trūkumas, kadangi bendraisiais vertinimo klausimais nagrinėjami labai konkretūs ir praktiniai kriterijai ir rodikliai, kurie ne visuomet prieinami Lietuvos mastu. Taigi siekiant įvertinti grynąją paramos poveikį, dažnu atveju remiamasi kokybiniu vertinimu ir jo pagrindu išskiriami papildomi išoriniai veiksniai, darantys įtaką paramos gavėjams (pvz. tiesioginės išmokos, bendri rinkos pokyčiai, žemės ūkio produktų kainų augimo tendencijos ir pan.).

Kitos smulkesnio pobūdžio kliūtys ir apribojimai, aktualūs konkretaus vertinimo klausimo atveju, yra minimi toliau ataskaitoje.

3. KPP ĮGYVENDINIMO KONTEKSTAS BEI EKONOMINĖS IR SOCIALINĖS PLĖTROS POREIKIAI

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje pristatoma Lietuvos kaimo socialinė, ekonominė ir aplinkosauginė situacija pradinės padėties laikotarpiu, t.y. iki KPP įgyvendinimo pradžios, bei analizuojami pradinės situacijos rodiklių pokyčiai KPP įgyvendinimo laikotarpiu (2004-2008 m.); išskiriami išoriniai veiksniai (bendri socialiniai ir ekonominiai pokyčiai), įtakoję KPP įgyvendinimą; taip pat trumpai aptariamas KPP tikslų ir uždavinių tinkamumas.

3.1. Ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai pokyčiai

Kaip keitėsi socialinė, ekonominė ir aplinkosauginė situacija (KPP pradinės padėties konteksto rodiklių pokyčiai) 2003-2007 metais?

Lietuvos kaimo socialiniai ir ekonominiai pokyčiai 2003-2007 m. 2004-2006 metų KPP buvo įgyvendinama šalyje ir kaime vykstant socialiniams ir ekonominiams pokyčiams, kuriuos sąlygojo Lietuvos narystė ES. Kaimo vietovės išliko svarbios šalies ekonominiam ir socialiniam vystymuisi. 2007 m. kaimo vietovės apėmė 63,6 tūkst. kv. km plotą. Tai sudarė 97,4 proc. visos Lietuvos teritorijos. 2008 m. pradžioje Lietuvos kaime gyveno 1115,6 tūkst. žmonių – beveik 30 tūkst. mažiau negu 2003 m. pradžioje. Jie sudarė 33,1 proc. šalies gyventojų. 2004-2007 m. kaimo vietovėse nuolat mažėjo gyventojų, jų tankumas ir dalis bendrame šalies gyventojų skaičiuje (3.1.1 lentelė). Kaimo gyventojų tankumas išliko didesnis tose savivaldybėse, kuriose palankesnės žemės ūkio vystymo sąlygos bei vietovėse esančiose arčiau didelių miestų.

3.1.1. lentelė. Kaimo vietovės Lietuvoje – plotas ir gyventojai

	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003 (+,- %)
<i>Iš viso Lietuvoje</i>						
Gyventojų skaičius, tūkst.	3454,2	3435,6	3414,3	3394,1	3375,6	-2,3
Gyventojų tankumas, žm./km ²	52,9	52,6	52,3	52,0	51,7	-2,3
<i>Kaimo vietovėse</i>						
Gyventojų skaičius, tūkst.	1146,9	1146,2	1139,2	1129,6	1120,1	-2,3
Jų dalis bendrame gyventojų skaičiuje, %	33,2	33,4	33,4	33,3	33,2	0,0
Gyventojų tankumas, žm./km ²	18,0	18,0	17,9	17,8	17,6	-2,3

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

Kaimo vietovėse gyventojų skaičiaus mažėjimą sąlygojo neigiama kaimo gyventojų natūrali kaita ir nuo 2005 m. neigiamas migracijos saldo (3.1.2 lentelė).

3.1.2. lentelė. Natūrali kaimo gyventojų kaita ir migracija

	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003 (+,- %)
Natūralus gyventojų prieaugis, tūkst.	-6450	-6835	-8105	-8045	-8138	-26,2
1000-ui gyventojų tenka natūralus gyventojų prieaugio	-5,6	-5,9	-7,1	-7,1	-7,3	-30,4
Gyventojų migracijos saldo, tūkst.	5796	2304	-1375	-1316	-984	-117,0
1000-ui gyventojų tenka migracijos saldo	5,1	2,0	-1,2	-1,2	-0,9	-117,4

Šaltiniai: 1) Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė
2) Demografijos metraštis 2003. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004.

Nors per 2004–2007 m. vidinės migracijos srautas kaimo vietovėse buvo teigiamas (į kaimo vietoves persikėlė 1,8 tūkst. gyventojų daugiau negu jas paliko), tačiau nuo pirmųjų Lietuvos narystės ES metų gerokai padidėjo emigrantų į užsienio šalis srautas (75 proc. – 2007 m., palyginti su 2003 m.). Tarp kaimą palikusių asmenų didžiausią dalį sudarė darbingo amžiaus asmenys su vaikais. Tai prisidėjo prie nepalankių kaimo gyventojų struktūros tendencijų (3.1.3 lentelė). 2007 m. vyresnių kaip 64 m. amžiaus gyventojų dalis kaimo vietovėse (18,2 proc.) buvo didesnė nei mieste (14,6 proc.), o darbingo amžiaus grupėse mažesnė (atitinkamai 65 ir 70,7 proc.). 2004–2007 metais kaimo vietovėse pastebimai – daugiau nei 16 proc. sumažėjo gyventojų iki 15 m. amžiaus. *Kaimo gyventojų demografiniai pokyčiai 2004–2007 m. buvo nepalankūs tolesniam kaimo vystymuisi ir integruotam kaimo plėtros politikos priemonių įgyvendinimui.*

3.1.3. lentelė. Gyventojai pagal amžių

	2004 01 01		2008 01 01		2008/2004 (+,-%)	
	Miest e	Kaimo vietovės e	Miest e	Kaimo vietovės e	Miest e	Kaimo vietovės e
<i>Iš viso, tūkst.</i>	2297,4	1148,5	2250,8	1115,6	-2,0	-2,9
Gyventojai iki 15 m. amžiaus	386,1	222,7	330,6	186,4	-14,4	-16,3
Gyventojai 15-64 m. amžiaus	1602,5	716,7	1590,6	725,6	-0,7	1,2
Gyventojai vyresni kaip 64 m. amžiaus	308,8	209,1	329,6	203,6	6,7	-2,7
<i>Struktūra, proc.</i>						
Gyventojai iki 15 m. amžiaus	19,4	18,7	14,7	16,7	-4,7	-2,0
Gyventojai 15-64 m. amžiaus	62,4	63,3	70,7	65,0	8,3	1,8
Gyventojai vyresni kaip 64 m. amžiaus	18,2	18,0	14,6	18,2	-3,6	0,2

Šaltiniai: 1) Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė
2) Demografijos metraštis 2003. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004.

Kaimo gyventojų išsilavinimo lygis nagrinėjamu laikotarpiu išliko žemesnis nei miesto gyventojų (3.1.4 lentelė). Šiuo laikotarpiu kaimo vietovėse gyventojų išsilavinimo rodikliai pagerėjo: padaugėjo asmenų, turinčių aukštesnę profesinę kvalifikaciją (32 proc. – turinčių aukštąjį bei aukštesnįjį ir 7 proc. – vidurinį su profesine kvalifikacija išsilavinimą); ir, atvirkščiai, pastebimai – 23 proc. sumažėjo žemesnį profesinį išsilavinimą turinčių ar profesinio išsilavinimo neturinčių asmenų skaičius. *Šie kaimo gyventojų išsilavinimo lygio pokyčiai 2004–2007 m. turėjo teigiamą poveikį tolesniam kaimo vystymuisi ir 2004–2006 metų Kaimo plėtros plano tikslų ir uždavinių įgyvendinimui.*, Vis dėlto pagal gyventojų išsilavinimo lygį kaimo atotrūkis nuo miesto dar labiau padidėjo. 2007 m. 1000-čiui gyventojų aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turinčių gyventojų mieste teko beveik 2,7 karto daugiau nei kaime. 2003 m. šis skirtumas buvo šiek tiek (2,6 karto) mažesnis.

Kita vertus, šiuo laikotarpiu palankiai pasikeitė užimtų gyventojų kaime struktūra pagal išsilavinimą. Aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turinčių užimtųjų dalis padidėjo nuo 13,6 proc. – 2003 m. iki 17,9 proc. – 2007 m. Tarp užimtųjų mieste jų dalis padidėjo daugiau, atitinkamai nuo 33,1 iki 38,8 proc.

3.1.4. lentelė. Gyventojų išsilavinimo lygis – 1000-ui gyventojų tenka išsilavinusiųjų

	2003		2007		2007/2003 (+,-%)	
	Kaime	Mieste	Kaime	Mieste	Kaime	Mieste
Aukštasis, aukštesnysis išsilavinimas	70,4	183,2	86,8	231,8	23,3	26,5

Vidurinis su profesine kvalifikacija	228,6	257,0	269,1	268,1	17,7	4,3
Pagrindinis, pradinis su profesine kvalifikacija išsilavinimas	158,0	114,1	170,4	104,9	7,9	-8,1
Specialusis vidurinis, povidurinis išsilavinimas	137,5	187,8	135,9	165,9	-1,2	-11,7
Pradinis išsilavinimas	204,6	87,0	167,2	79,5	-18,3	-8,7

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

Nors 2004–2007 m. užimtumo lygis kaimo vietovėse beveik nepasikeitė – vidutiniškai siekė 59,2 proc., tačiau pastebimai sumažėjo (apie 54 proc.) nedarbo lygis (3.1.5 lentelė). 2007 m. buvo užimta apie 450,4 tūkst. Lietuvos kaimo gyventojų. Palyginti su 2003 m., jų padaugėjo vos 1 proc. arba 3,8 tūkst.

Pagal registruotų bedarbių skaičių vidutinis nedarbo lygis šalyje per šį laikotarpį sumažėjo 8,1 procentinio punkto, t. y. nuo 12,4 proc. – 2003 m. iki 4,3 proc. – 2007 m. Nedarbo lygio sumažėjimas kaimo vietovėse buvo kiek kuklesnis – 5,2 procentinio punkto, arba atitinkamai nuo 9,6 iki 4,4 proc., tuo tarpu mieste nedarbo lygis sumažėjo net 9,4 procentinio punkto. Bedarbių skaičius kaimo vietovėse 2004 – 2007 m. sumažėjo nuo 46,5 iki 20,5 tūkst. ar beveik 56 proc. Nedarbo lygio sumažėjimui kaime, kaip ir visoje šalyje, didelę įtaką turėjo darbingo amžiaus gyventojų emigracijos į kitas šalis srautas.

Iki programiniu laikotarpiu jaunimui būdingas didžiausias, palyginti su kitomis gyventojų amžiaus grupėmis, nedarbo lygis šalies kaime išliko ir KPP įgyvendinimo laikotarpiu. Kita vertus, kaime 15-24 m. amžiaus jaunimo nedarbo lygis, palyginti su kitomis amžiaus grupėmis, sumažėjo labiausiai nuo 17,9 proc. – 2003 m. iki 6,7 proc. – 2007 m. ir buvo žemesnis nei mieste (9 proc.).

3.1.5. lentelė. Gyventojų užimtumo ir nedarbo rodikliai kaime ir mieste

	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003 (+,-)
<i>Kaime</i>						
Užimtumo lygis	60,3	59,1	59,3	58,7	59,6	-1,2
Nedarbo lygis	9,6	9,7	7,6	6	4,4	-54,2
<i>Mieste</i>						
Užimtumo lygis	61,2	62	64,1	65,8	67,3	10,0
Nedarbo lygis	13,6	12,1	8,6	5,5	4,2	-69,1

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

Kaimo vietovėse 2004–2007 m. pastebimai pasikeitė užimtumo struktūra pagal ekonomines veiklos sferas (3.1.6 lentelė): užimtųjų žemės ūkyje, įskaitant ir medžioklę, miškininkystę, žuvininkystę, dalis sumažėjo daugiau nei 19,1 procentinio punkto, o paslaugų ir statybos sferose padidėjo, atitinkamai 11,2 ir 5,8 procentinio punkto.

Atskirose ekonominėse veiklose kaimo gyventojų užimtumas pasikeitė labai nevienodai. Jų skaičius žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje 2007 m., palyginti su 2003 m., sumažėjo beveik 37 proc., o paslaugų sferoje, atvirkščiai, labai padidėjo – 37,3 proc., statyboje padidėjo daugiau nei 2,5 karto. Pastebėtina, kad nuo 2006 m. žemės ūkyje ir susijusiose veiklose padidėjo darbo išteklių trūkumas – laisvų darbo vietų padaugėjo daugiau kaip 5 kartus (nuo 72 – 2005 m. iki 374 – 2007 m.). Tam įtakos turėjo keletas veiksnių. Kaip jau buvo minėta, nuo 2004 m. pastebimai išaugo darbingo amžiaus emigrantų srautas. 2006 – 2007 m. statybos sektoriuje labai padidėjus darbo užmokesčio lygiui, į jį perėjo dirbti ir dalis žemės ūkio darbuotojų.

Palyginti sparčiai mažėjant kaimo gyventojų užimtumui žemės ūkyje, 2004–2007 m. kaime pastebimai pagausėjo mažų ir vidutinių įmonių (MVI). Ypač aktyviai šiuo laikotarpiu buvo steigiamos statybų veikla užsiimančios MVI, jų skaičius padvigubėjo. Taip pat daugėjo kaimo turizmo sodybų. 2007 m., palyginti su 2004 m., jų skaičius padidėjo 1,6 karto.

3.1.6. lentelė. Kaimo gyventojų užimtumas ekonominės veiklos sferose

	2003		2007		2007/2003	
	Tūkst.	Proc.	Tūkst.	Proc.	%	(+,- punktai)
Užimti kaimo gyventojai iš viso	436,7	100	440,6	100	100,9	-
Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė ir žuvininkystė	222,8	51,0	140,5	31,9	63,1	-19,1
Pramonė	62,7	14,4	73	16,6	116,4	2,2
Statyba	16,1	3,7	41,6	9,4	258,4	5,8
Paslaugos	135,1	30,9	185,5	42,1	137,3	11,2

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

2004–2007 m. gyvenimo lygis kaime pagerėjo labiau nei mieste dėl pastebimai išaugusių kaimo gyventojų, ypač žemdirbių, realiųjų disponuojamų namų ūkių pajamų ir sumažėjusio jų atotrūkio nuo miesto namų ūkių (3.1.7 lentelė). Šiuo laikotarpiu vidutinės realiosios disponuojamos pajamos kaimo namų ūkiuose išaugo 70 proc., o žemdirbių – beveik 2,6 karto, palyginti su 62,9 proc. augimu miesto namų ūkiuose. Kaimo vidutinių disponuojamų namų ūkių pajamų atotrūkis nuo miesto namų ūkių sumažėjo nuo 30 proc. – 2003 m. iki 20 proc. – 2006 m. (26 proc. – 2007 m.). Žemdirbių disponuojamos namų ūkių pajamos 2006 m. ir 2007 m. atitinkamai 1 ir beveik 3 proc. viršijo tokias pat miestiečių pajamas.

Per nagrinėjamą laikotarpį pastebimai pasikeitė žemdirbių namų ūkių pajų šaltiniai. Pajamų iš individualios veiklos, plėtojamos daugiausia žemės ūkyje, dalis padidėjo daugiau nei penktadaliu, t. y. nuo 59,3 proc. – 2003 m. iki 79,9 proc. – 2007 m. Didžiausią šių pajamų dalį sudarė pajamos iš žemės ūkio. Socialinių išmokų dalis sumažėjo daugiau nei 15 procentinių punktų, atitinkamai nuo 26 iki 10,7 proc.

Pagerėjusį gyvenimo lygį kaime rodo ir nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjusi išlaidų maistui dalis vidutinėse namų ūkių vartojimo išlaidose. Kaimo namų ūkiuose ji sumažėjo 10,3 o žemdirbių namų ūkiuose – 11 procentinių punktų, palyginti su 4,8 procentinio punkto sumažėjimu miesto namų ūkiuose.

3.1.7. lentelė. Vidutinės disponuojamos namų ūkių pajamos ir jų augimas

	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Vidutiniškai šalyje</i>					
Vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	457,6	495,8	579,7	680,8	859,3
Realių pajamų augimas, 2003 m.=100	100,0	107,1	121,9	138,0	164,7
<i>Kaime</i>					
Vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	356,4	407	467	583,9	691
Realių pajamų augimas*, 2003 m.=100	100,0	112,8	126,1	152,0	170,0
<i>Mieste</i>					
Vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	507,6	540,2	636,3	729,2	943
Realių pajamų augimas*, 2003 m.=100	100,0	105,2	120,6	133,3	162,9
<i>Žemdirbių</i>					
Vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	329,5	404,1	530,7	735,8	969,6
Realių pajamų augimas*, 2003 m.=100	100,0	121,2	155,0	207,2	258,1

* apskaičiuota vertintojų, remiantis oficialiais Lietuvos statistikos duomenimis apie nominaliąsias namų ūkių pajamas ir vidutinius metinius vartotojų (vartojimo prekių ir paslaugų) kainų indeksus.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

Kaimo gyventojų ir žemdirbių spartų pajamų augimą sąlygojo pasikeitusios žemės ūkio veiklos sąlygos dėl Lietuvos narystės ES: gerokai padidėjusi tiesioginė parama ūkiams, ūkių stambėjimas ir modernizacija, pakilęs darbo užmokesčio lygis, išaugusios žemės ūkio produktų kainos ir padidėjusi žemės ūkio produktų paklausa dėl prekybos su kitomis ES šalimis liberalizacijos ir kt.

Užimtumo ir namų ūkio biudžetų rodiklių Lietuvos kaimo vietovės pokyčiai 2004 – 2007 m. rodo šiuos teigiamus socialinius poslinkius: 1) pastebimai sumažėjo gyventojų užimtumas žemės ūkyje ir padidėjo kitose veiklose, ypač paslaugų sferoje, 2) labai sumažėjo kaimo gyventojų nedarbas, ypač kaimo jaunimo; 3) pakilo gyvenimo lygis – smarkiai išaugus disponuojamoms kaimo namų ūkių pajamoms, sumažėjo jų atotrūkis nuo miesto namų ūkių pajamų, sumažėjo išlaidų maistui dalis.

KPP tikslų ir uždavinių sėkmingam įgyvendinimui reikšmės turėjo kaimo gyventojų švietimo ir sugebėjimų veikti atviros rinkos aplinkoje galimybių ugdymo išplėtimas. Lietuvoje nuolat veikia tolygiai paskirstytas mokymo institucijų tinklas. Be to pirmaisiais KPP įgyvendinimo metais (2004 m. ir 2005 m.) padidėjo kaimo gyventojų aktyvumas dalyvaujant mokymosi visą gyvenimą procese. Didžiausios įtakos tam turėjo ES parama, teikiama mokymui, perkvalifikavimui, kompetencijos didinimui (teikiama pagal bendrojo programavimo dokumento priemonę). Įgyvendinant šias paramos programas buvo suorganizuota daug mokymo kursų ūkininkams, įmonių darbuotojams, gyventojams, vietos veiklos grupėms, bendruomenėms. Jie kaimo žmonėms sudarė galimybes kelti kvalifikaciją ir tobulinti verslumą. Tačiau baigiantis programavimo laikotarpiui, 2006 m. ėmė mažėti ir besimokančių žmonių skaičius, nes dalis žmonių, vieną kartą sudalyvavę mokymuose, mano, kad įgijo pakankamai žinių ir nebejaučia poreikio toliau mokytis. 2007 m. besimokančių 25–64 m. amžiaus gyventojų dalis Lietuvos kaime sudarė 2,6 proc. (2004 m. – 2,9 proc., 2005 m. – 3,2 proc., 2006 m. – 2,4 proc.). Šis rodiklis labai mažas, palyginti ir su Lietuvos miestu (2006 m. – 6 proc.), ir su šio rodiklio reikšmėmis ES šalyse (ES-25 vidurkis jau 2004 m. buvo 9,0 proc.).

Konsultuojant ir mokant kaimo gyventojus didelis vaidmuo 2004 – 2007 m. teko Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnybai, kurios paslaugų pagrindiniai vartotojai buvo ūkininkai, žemės ūkio specialistai, žemės ūkio kooperatyvų nariai, vidutinio ir smulkaus verslo kaimo vietovėse atstovai, žemės ūkio mokyklų mokytojai. Nagrinėjamu laikotarpiu pagal paslaugų vartotojų reikmes veikė 44 konsultavimo tarnybos biurai kiekviename rajone (kiekvienoje savivaldybėje). Biuruose dirbo po 3–6 specialistus, teikusius kvalifikuotas paslaugas bei konsultacijas įvairiais augalininkystės, gyvulininkystės, ūkio ekonomikos ir apskaitos, žemės ūkio pastatų statybos ir mechanizavimo bei kitais klausimais. Konsultantai taip pat organizavo kursus, seminarus, padėjo ūkininkams įgyvendinti individualiuosius investicinius bei bendrus su Lietuvos ir užsienio partneriais projektus.

KPP tikslų ir uždavinių sėkmingam įgyvendinimui reikšmės turėjo ir ūkininkų bei kitų kaimo gyventojų patirtis, įgyta įgyvendinant SAPARD programos priemones 2002 – 2006 m. Gerosios patirties pasinaudojant SAPARD parama pavyzdžiai paskatino ūkininkus ir kitus kaimo gyventojus aktyviai domėtis ir siekti ES paramos įgyvendinant KPP priemones.

ES parama taip pat paskatino kaimo gyventojų socialinį aktyvumą. Vietos problemas imta spręsti jungiantis į bendruomenes. 2007 m. Lietuvoje buvo registruota 1,3 tūkst. kaimo bendruomenių, iš jų aktyviai veikiančių – apie 1,1 tūkst. Palyginti su 2004 m., bendruomenių skaičius išaugo 3 kartus. ES parama taip pat paskatino spartų vietos veiklos grupių kūrimosi procesą. 2003 m. tebuvo įsikūrusi 1 vietos veiklos grupė, 2004 m. jų buvo 27, o 2007 m. – jau 45. 2007 m. buvo įkurta vietos veiklos grupės vienijanti asociacija „Vietos veiklos grupių tinklas“.

Visa tai rodo, kad bendrieji socialiniai ir ekonominiai pokyčiai kaime, išskyrus demografinius, turėjo teigiamą poveikį KPP tikslų ir uždavinių įgyvendinimui.

Lietuvos žemės ūkio ir maisto sektoriaus pokyčiai 2004-2007 metais. Šalies bendrasis vidaus produktas (toliau - BVP) 2004–2007 metais augo itin sparčiai – vidutiniškai po 7,9 proc. per metus. *Toks ekonomikos augimas buvo viena KPP tikslų sėkmingo įgyvendinimo prielaidų.*

Lietuvos žemės ir maisto ūkis nagrinėjamu laikotarpiu, palyginti su ankstesniais, išsiskyrė gerokai lėtesniu procentinės dalies bendroje pridėtinėje vertėje (BPV) pokyčiu. 2004 – 2007 m. žemės ūkyje ir maisto pramonėje sukurtos bendrosios pridėtinės vertės dalis šalies BPV vidutiniškai siekė 8,2 proc. Žemės ūkio ir susijusių veiklų dalis 2007 m., palyginti su 2003 m., sumažėjo 0,5 procentinio punkto, t. y. nuo 4,6 proc. iki 4,4 proc., o maisto pramonės – 0,2 procentinio punkto, t. y. nuo 3,9 iki 3,7 proc. (8 lentelė). Pastebėtina, kad ankstesniais laikotarpiais tiek žemės ūkio, tiek maisto pramonės procentinė dalis BPV per metus vidutiniškai sumažėdavo gerokai daugiau.

2004 – 2007 m. bendrosios pridėtinės vertės apimtys sparčiai augo (vidutiniškai po 10,3 proc.) maisto pramonėje, kuri šiuo laikotarpiu Lietuvoje išliko pagrindiniu žemės ūkio žaliavinių produktų vartotoju. Ekonominis augimas žemės ūkyje ir susijusiose veiklose buvo santykinai lėtas – 2007 m., palyginti su 2003 m., BPV apimtis padidėjo vos 3 proc., o 2004 m. ir 2006 m. dėl nepalankių žemės ūkio gamybos gamtinių sąlygų – netgi sumažėjo (3.1.8 lentelė).

3.1.8 lentelė. Žemės ūkio ir maisto pramonės bendrosios pridėtinės vertės rodikliai

	2003	2004	2005	2006	2007
<i>to meto kainomis, mln. Lt</i>					
BPV žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje	2504,6	2595,6	3086,4	3154,9	3873,1
BPV maisto pramonėje	1982,1	2178,6	2463,5	2683,2	3225,0
<i>kumuliacinis augimas, 2003=100%</i>					
Šalies BVP	100	107,3	115,8	124,7	135,7
BPV žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje	100	99,4	101,4	90,9	103,0
BPV maisto pramonėje	100	105,8	117,6	129,6	147,7
<i>dalis šalies BPV, proc.</i>					
BPV žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje	4,9	4,6	4,7	4,2	4,4
BPV maisto pramonėje	3,9	3,8	3,8	3,6	3,7

Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenų baze

Teigiamą poveikį žemės ūkio vystymuisi ir konkurencingumo stiprinimui turėjo materialinių ir tiesioginių užsienio investicijų augimas. Nors žemės ūkio ir susijusių veiklų dalis bendroje tiesioginių užsienio investicijų apimtyje sumažėjo nuo 0,8 proc. – 2004 m. iki 0,6 proc. – 2007 m., tačiau jų vertė padidėjo daugiau kaip pusantro karto, t. y. nuo 127,8 mln. Lt – 2004 m. iki 192,1 mln. Lt. – 2007 m. Investicijos į žemės ūkį sudarė sąlygas gerinti ūkių struktūrą ir taip didinti jo produktyvumą bei stiprinti konkurencingumą. Higienos ir aplinkos standartų laikymasis sąlygojo žemės ūkio produktų kokybės gerėjimą ir saugumo užtikrinimą.

2004 – 2007 m. darbo našumas išaugo 2,2 karto (3.1.9 lentelė). Vienas pagrindinių palyginti spartaus darbo našumo augimo žemės ūkyje veiksnių – sparčiai mažėjantis užimtųjų žemės ūkyje skaičius. 2007 m. žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje buvo užimta 96,3 tūkst. (37,9 proc.) darbuotojų mažiau nei 2003 m. (3.1.10 lentelė). Sumažėjimą sąlygojo anksčiau minėti natūralūs demografiniai pokyčiai, palyginti didelis emigracijos mastas, sumažėjęs ūkių skaičius, dalies ūkininkų, pasinaudojusių specialiaja paankstintai pasitraukiantiems iš žemės ūkio gamybos KPP parama, nutraukta žemės ūkio veikla, kitos priežastys.

3.1.9. lentelė. Darbo našumo ir jo komponentų kumuliacinis augimas žemės ūkyje* (2003=100)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bendroji pridėtinė vertė (bazinėmis kainomis)**	100	122,0	142,3	131,8	172,3
Darbo ištekliai, apskaičiuoti sąlyginiais darbuotojų skaičiumi (AWU)	100	97,7	95,4	87,8	76,9
Darbo našumas	100	124,9	149,3	150,1	223,9

*Bendrosios pridėtinės vertės (nominaliosios) pokytis, apskaičiuotas „Žemės ūkyje ir susijusiose veiklose“ (agricultural industry) pagal Žemės ūkio ekonominių sąskaitų duomenis.

** nominalioji vertė

Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis statistikos duomenimis pateiktais Eurostat EAA data

Nagrinėjama laikotarpiu nuolat mažėjo žemės ūkyje ir susijusiose veiklose užimtųjų dalis bendrame šalies dirbančiųjų skaičiuje (nuo 17,7 proc. – 2003 m. iki 10,3 proc. – 2007 m.). Tuo tarpu gyventojų užimtumas maisto pramonėje, kuriai žemės ūkis yra pagrindinis žaliavos tiekėjas, padidėjo 11 proc., o jų dalis beveik nepakito (3.1.10 lentelė). Žemės ūkio ir susijusių veiklų vystymasis buvo viena pagrindinė prielaida išlaikyti ir kurti naujas darbo vietas maisto bei žemės ūkio žaliavos, skirtos ne maisto reikmėms, apdirbamojoje pramonėje.

3.1.10. lentelė. Gyventojų užimtumas žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje

	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Tūkst.</i>					
Užimti gyventojai iš viso	1438	1436,3	1473,9	1499	1534,2
Žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje	254,1	224,8	203,9	183,5	157,8
Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyboje	51,3	44,9	51,4	51,5	57,3
<i>Proc.</i>					
Užimti gyventojai iš viso	100	100	100	100	100
Žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje	17,7	15,7	13,8	12,2	10,3
Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyboje	3,6	3,1	3,5	3,4	3,7
<i>Kitimas, 2003=100</i>					
Užimti gyventojai iš viso	100	99,9	102,5	104,2	106,7
Žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje	100	88,5	80,2	72,2	62,1
Maisto produktų, gėrimų ir tabako gamyboje	100	87,5	100,2	100,4	111,7

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

Žemės ir maisto ūkio vystymąsi 2004-2007 m. paskatino išaugę žemės ūkio ir maisto produktų pardavimai vidaus ir užsienio rinkose bei sustiprėjęs tarptautinis konkurencingumas. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas 2007 m., palyginti su 2003 m., padidėjo 3,1 karto. Pastebėtina, kad per nagrinėjamą laikotarpį žemės ūkio, medžioklės, miškininkystės, žuvininkystės ir susijusių paslaugų produktų eksportas per nagrinėjamą laikotarpį išaugo gerokai daugiau nei gatavų maisto produktų ir gėrimų (3.1.11 lentelė).

Neigiamu ištisa dešimtmetį buvęs žemės ūkio ir maisto produktų užsienio prekybos balansas 2004 m. virto teigiamu, o mažėjusi šių produktų dalis šalies užsienio prekybos apyvartoje – pradėjo didėti, (3.1.11. lentelė). Labai padidėjo (išaugo iki 17 proc.) žemės ūkio ir maisto produktų (pagal KN 01-24 produktų grupės) eksporto dalis. Nors per visą nagrinėjamą laikotarpį vyravo paruoštų maisto produktų ir gėrimų eksportas, tačiau pastebimai išaugo ir žemės ūkio, miškininkystės bei kitų susijusių veiklų prekių eksportas. Tokie užsienio prekybos pokyčiai padidino žemės ūkio ir susijusių

veiklų verslo patrauklumą ir turėjo teigiamą poveikį 2004–2006 metų KPP tikslų ir uždavinių įgyvendinimui.

3.1.11. lentelė. Žemės ūkio, susijusių veiklų ir maisto produktų užsienio prekybos rodikliai

	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003
<i>KN(01-24) Žemės ūkio ir maisto produktai, mln. Lt</i>						
Eksportas	2355,2	2956,5	4208,8	5416,6	7352,4	312,2
Importas	2381,2	2954,6	3699,1	4952,8	6071,8	255,0
Balansas	-26,1	1,8	509,7	463,7	1280,7	
<i>dalis, proc.</i>						
Eksportas	11,1	11,5	12,8	13,9	17,0	5,9
Importas	8,1	8,6	8,6	9,3	10,0	1,9
<i>CPA(01-02,05) Žemės ūkio, medžioklės produktai, žuvis, žuvininkystės ir susijusių paslaugų produktai, mln. Lt</i>						
Eksportas	724,5	770,0	1150,0	1506,9	2578,9	356,0
Importas	654,4	785,9	968,1	1465,1	1839,0	281,0
Balansas	70,1	-15,8	181,9	41,9	739,9	1056,2
<i>dalis, proc.</i>						
Eksportas	3,4	3,0	3,5	3,9	6,0	2,6
Importas	2,2	2,3	2,2	2,8	3,0	0,8
<i>CPA(15) Maisto produktai ir gėrimai, mln. Lt</i>						
Eksportas	1756,7	2264,7	2935,0	3671,7	4686,6	266,8
Importas	1779,6	2203,7	2755,5	3456,1	4222,2	237,2
Balansas	-22,9	60,9	179,4	215,5	464,4	
<i>dalis, proc.</i>						
Eksportas	8,3	8,8	9,0	9,4	10,8	2,6
Importas	6,0	6,4	6,4	6,5	6,9	0,9

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

Žemės ūkio ir maisto pramonės makroekonominių rodiklių pokytis 2004 – 2007 m. rodo, kad šių sektorių indėlis į visą šalies ir kaimo ekonomiką išliko reikšmingas ir buvo viena sėkmingo KPP tikslų įgyvendinimo prielaidų.

Nagrinėjamu laikotarpiu buvo išplėsti žemės ūkio gamybai naudojami žemės plotai (3.1.12 lentelė). Pagal 2003 m žemės ūkio surašymo ir 2007 m. ūkių struktūrų tyrimo duomenimis ūkiuose naudojamų žemės ūkio naudmenų plotai padidėjo 12 proc. Tai sąlygojo besibaigiantis žemės gražinimo privatiems savininkams procesas ir žemdirbių optimistinis požiūris į žemės ūkio verslo plėtros perspektyvas. Tokį požiūrį suformavo dėl Lietuvos narystės ES pasikeitusios žemės ūkio verslo ekonominės sąlygos.

Iki 2007 m. pabaigos kaimo teritorijose teisė į žemę buvo atkurta 97 proc. prašiusiųjų. Nuo 2004 m. žemės ūkio gamintojams pradėjus skirti ES tiesiogines išmokas bei investicinę paramą žemės ūkio valdų modernizavimui ir jaunųjų ūkininkų įsikūrimui iki tol lėtai besiplėtojusi žemės ūkio paskirties žemės rinka pastebimai suaktyvėjo. Be to, žemės ūkio paskirties žemės paklausą padidino ir rinkoje aktyviai veikiantys investuotojai, kurių pagrindinis tikslas – pajamos iš žemės nuomos ar jos perpardavimo. Dėl šių procesų 2004 – 2007 m. padidėjo ūkiuose naudojamos privačios ir nuomojamos žemės plotai, atitinkamai 15,3 ir 9,7 proc. (3.1.12 lentelė) Didžioji dalis žemės nuomojama iš privačių asmenų – apie 70 proc. Daugiausia valstybei priklausančios žemės nuomoja fiziniai asmenys bei gyventojų asmeniniai ūkiai, nemaži jos plotai vis dar išlieka nepanaudoti jokiai paskirčiai. 2008 metų pradžioje šie plotai sudarė 40 proc. valstybės valdomos žemės.

3.1.12. lentelė. Naudojamos žemės ūkio naudmenos pagal nuosavybės formas visuose ūkiuose

	2003		2005		2007	
	tūkst. ha	proc.	tūkst. ha	proc.	tūkst. ha	proc.
Iš viso	2491,0	100	2648,9	100	2792,0	100
Privati žemė	1136,2	45,6	1352,3	51,1	1314,1	47,1
Nuomojama žemė	1337,5	53,7	1281,9	48,4	1466,3	52,5
Kita	17,3	0,7	14,8	0,6	11,7	0,4

Šaltiniai: 1) Pirmieji Lietuvos Respublikos žemės ūkio 2003 m. visuotinio surašymo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004.

2) 2007 m. žemės ūkio struktūros tyrimo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2008.

Suaktyvėjusi žemės ūkio paskirties žemės rinka, pastebimai išaugę investicinės paramos ūkių modernizavimui ir tiesioginės paramos mastai turėjo teigiamos įtakos Lietuvos žemės ūkio struktūros pokyčiams. 2004 – 2007 m. sumažėjo smulkių ir padidėjo stambių ūkių dalis (3.1.13 lentelė). Tačiau ūkių stambėjimo procesas kaip ir ankstesniais laikotarpiais vis dar buvo lėtas. Nors vidutinis ūkių dydis 2007 m., palyginti su 2003 m., padidėjo beveik 19 proc. – nuo 10,6 iki 12,6 ha, tačiau jis išliko labai mažas. 2007 m. dominuojančiais išliko ūkiai iki 20 ha. Jie sudarė apie 91,3proc. visų ūkių (2003 m. jų dalis siekė 93,6 proc.). Ūkių, didesnių nei 100 ha dalis padidėjo nuo 0,7 iki 1,3 proc. *Lėtas ūkių stambėjimo procesas nagrinėjamu laikotarpiu kaip ir anksčiau išliko pagrindine 2004–2006 metų Kaimo plėtros plano tikslo – sustiprinti Lietuvos žemės ūkio tarptautinį konkurencingumą silpnąja puse.*

3.1.13. lentelė. Lietuvos žemės ūkio struktūra (proc.)

Žemės plotas, ha	2003		2005		2007	
	Ūkių skaičius	Žemės plotas	Ūkių skaičius	Žemės plotas	Ūkių skaičius	Žemės plotas
< 5	62,1	19,1	51,4	13,1	60,5	14,4
5 - <10	21,0	16,0	26,0	16,6	20,1	12,1
10 - <20	10,5	15,6	14,3	17,7	10,7	12,8
20 - <50	4,6	14,8	5,9	15,8	5,6	14,7
50 - <100	1,1	8,3	1,4	8,4	1,7	10,2
100 - < 500	0,6	13,3	0,8	14,8	1,1	18,7
500 ir >	0,1	13,0	0,1	13,7	0,2	17,1
Iš viso	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Šaltiniai: 1) Pirmieji Lietuvos Respublikos žemės ūkio 2003 m. visuotinio surašymo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004.

2) 2007 m. žemės ūkio struktūros tyrimo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2008.

Per pirmuosius ketverius 2004–2006 metų KPP įgyvendinimo metus jaunųjų iki 40 metų amžiaus ūkininkų dalis padidėjo beveik keturiais procentiniais punktais, t. y. nuo 13,4 proc. – 2004 m. pradžioje iki 17,3 proc. – 2008 m. pradžioje. Prieš pensinio 55-59 metų amžiaus ūkininkų dalis sumažėjo 1,4 procentinio punkto, o 60 metų amžiaus ir vyresnių – 4,3 procentinio punkto) (3.1.14 lentelė). *Palyginti lėtas ūkininkų amžiaus kaitos procesas priskirtinas prie silpnųjųusių įgyvendinant minėtą KPP tikslą.*

3.14. lentelė. Ūkininkų pasiskirstymas pagal amžių

Amžiaus grupės	2004 01 01	2005 01 01	2006 01 01	2007 01 01	2008 01 01
<= 39	13,4	13,8	14,6	15,8	17,3
40 - 44	9,0	8,9	9,0	9,3	9,3
45 - 49	8,6	8,9	9,4	9,9	10,1
50 - 54	9,2	9,0	8,8	8,8	9,0
55 - 59	10,4	10,1	9,6	9,4	9,0
60 - 64	14,8	13,9	12,7	10,9	9,3

65 - 69	14,1	13,9	13,5	12,8	12,2
>= 70	20,5	21,5	22,5	23,2	23,6
Iš viso	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Šaltinis – apskaičiuota vertintojų, pagal Lietuvos Respublikos ūkininkų ūkių registro duomenis.

2004 – 2007 m. žemės ūkio gamyba buvo intensyvinama vis daugiau naudojant cheminių medžiagų, pvz., pesticidų sunaudojimas, skaičiuojant vienam hektarui žemės ūkio naudmenų padidėjo 28 proc. (3.1.15 lentelė). Tai didino aplinkos taršos riziką. Tačiau tai, palyginti su intensyvaus žemės ūkio ES šalimis, yra nedidelis žalingų trąšų, pesticidų ir kitų chemikalų naudojamas kiekis. Kita vertus, atsvara tam buvo vis didėjantys sertifikuoti ekologinių ūkių ir saugomų teritorijų plotai.

Ekologinis ūkininkavimas Lietuvoje populiarėja ne tik dėl vartotojų domėjimosi maisto produktų saugumu, bet ir žmonių susirūpinimu aplinkos kokybe, galimybės ūkininkavimą derinti su gamtos saugojimo veikla. Dar iki Kaimo plėtros 2004 – 2006 metų plano įgyvendinimo pradžios Lietuvoje susiformavo būtinos prielaidos ekologiškam ūkininkavimui: palanki ekologinė situacija, sąlygota poreforminiu laikotarpiu užsitęsusio ekstensyvaus ūkininkavimo; nacionalinis ir tarptautinis sertifikavimo įmonės „Ekoagros“ pripažinimas; nacionalinė tiesioginė parama ekologiškai ūkininkaujantiems; nuolat auganti ekologiškų produktų paklausa vietinėje ir tarptautinėse rinkose. Pirmieji ekologiniai ūkiai Lietuvoje sertifikuoti 1993 m., o 2003 m. septyniuose šimtuose ekologinių ūkių buvo sertifikuotas beveik 23,3 tūkst. ha plotas. ES paramos priemonių taikymas ekologiniam ūkininkavimui nuo 2004 m. paspartino šio žemės ūkio gamybos būdo plėtrą. Per pastaruosius ketverius metus sertifikuotų ūkių skaičius ir sertifikuotas plotas padidėjo daugiau kaip 5 kartus (3.1.15 lentelė). 2007 m. buvo sertifikuoti 2855 ūkiai (iš jų - 13 žuvininkystės ūkių), o sertifikuotų žemių plotas siekė 125,4 tūkst. hektarų.

3.1.15. lentelė. Darnaus vystymosi rodikliai

	2003	2004	2005	2006	2007
Ekologinių ūkių plotas, tūkst. ha	23,3	43,0	70,6	102,1	125,4
palyginti su bendru naudmenų plotu, %	0,9	1,6	2,5	3,7	
	2045,				2135,
Miško žemės plotas, tūkst. ha	3	2069,1	2091,2	2120,9	8
palyginti su šalies plotu, %	31,3	31,7	32	32,5	32,7
Saugomų gamtos teritorijų plotas, tūkst. ha	785,7	786,9	932,1	998,8	998
palyginti su šalies plotu, %	12	12,1	14,3	15,3	15,3
Panaudota pesticidų, kg/ha žemės ūkio paskirties naudmenoms	0,335				
	2	0,3932	0,3702	0,4292	

Šaltinis: Darnaus vystymosi rodikliai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2008.

Miškai Lietuvoje yra vienas svarbiausių natūralios aplinkos, kraštovaizdžio formavimo ir apsaugos komponentų (3.1.15 lentelė). Jų užimamas plotas 2008 metų pradžioje siekė beveik 2142 tūkst. ha, o tai 3,6 proc. arba 98 tūkst. ha daugiau nei 2004 m. pradžioje. Per nagrinėjamą laikotarpį Lietuvos miškingumas padidėjo iki 32,8 proc. Nepaisant didėjančių miškų plotų nuo praėjusio amžiaus vidurio Lietuva pagal miškingumą vis dar atsilieka nuo savo Baltijos kaimynių šalių. Valstybei priklausantis miškų plotas Lietuvoje sudaro 1054,8 tūkst. ha (49,4 proc.). 744,5 tūkst. ha (34,9 proc.) miško priklauso privatiems savininkams, 336,5 tūkst. ha (15,7 proc.) yra plotas, į kurį nuosavybės teisės dar tebėra atkuriamos ar kuris tebėra privatizuojamas. Privačiam Lietuvos miškų ūkiui būdingas didelis skaičius smulkių privačių miško sklypų. 2008 m. metų pradžioje buvo 221,7 tūkst. teisėtų privačių miško sklypų savininkų, kurių valdos ploto vidurkis siekė 3,4 ha.

Miškų ūkis 2004 – 2007 m. išliko viena iš veiklos rūšių kaimo vietovėse, prisidedančių prie gyventojų užimtumo ir papildomų pajamų didinimo bei aplinkos išsaugojimo. Be medienos pagrindiniais prekiniais miško produktais buvo grybai, uogos ir vaisiai, vaistiniai augalai, žvėriena,

kalėdinės eglutės ir t. t. Tačiau per pastarąjį laikotarpį šių produktų, išskyrus uogas, supirkimai sumažėjo, pvz., vaistažolių net 62 proc., grybų 8 proc. Uogų supirkimai padidėjo 8 proc.

Nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo aplinkosauginė miškų reikšmė. Lietuva pasižymi plačia biologine įvairove, nes joje gyvena 24–25 tūkst. biologinių rūšių. Lietuvoje yra daugiau kaip 15 tūkst. rūšių vabzdžių, daugiau kaip 7 tūkst. rūšių grybų. Iš visos šios gausybės daugiau kaip 200 rūšių augalų, 200 rūšių gyvūnų ir beveik 100 rūšių grybų yra reti ir prie išnykimo ribos, todėl jie yra įtraukti į Lietuvos raudonąją knygą. Lietuvoje saugomų teritorijų (gamtos parkai, draustiniai ir kt.), kuriose siekiama išsaugoti ar atkurti gamtinio ir kultūrinio paveldo bruožus, kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, biologinę įvairovę, genų fondą biotos išteklių atkūrimui, tinklas palaipsniui plėtėsi. 2004 – 2007 m. saugomų gamtos teritorijų plotai padidėjo 27 proc., nuo 786,9 iki 998 tūkst. ha, o jų užimama teritorijos dalis – nuo 12,1 iki 15,3 proc. šalies teritorijos. Apibendrinant galima teigti, kad *2003-2007 metų laikotarpiu vyko teigiami darnaus vystymosi rodiklių pokyčiai: padidėjo ekologinių ūkių ir saugomų gamtos teritorijų plotas, išaugo aplinkosauginė miškų reikšmė.*

Kaip bendri socialiniai ir ekonominiai pokyčiai įtakojo KPP įgyvendinimą?

2004-2007 m. socialiniai, ekonominiai ir aplinkosaugos pokyčiai šalyje ir kaimo vietovėse turėjo teigiamą poveikį 2004–2006 m. KPP tikslų ir uždavinių įgyvendinimui. Pagrindinis KPP tikslas – konkurencingas žemės ūkis, galimybės įvairinti veiklą, aplinkosauga – analizuojamu 2004–2007 metų laikotarpiu buvo pasiektas, nes, kaip rodo detali makroekonominės situacijos analizė, daugelis planuotų rodiklių kito pozityvia linkme.

Palankų poveikį 2004–2006 m. KPP įgyvendinimui turėjo šie bendrieji socialiniai ir ekonominiai pokyčiai:

- spartus šalies ekonomikos augimas;
- materialinių ir tiesioginių užsienio investicijų žemės ūkyje, susijusiose veiklose ir maisto pramonėje augimas;
- spartus darbo našumo žemės ūkyje augimas;
- kelis kartus išaugęs investicinės paramos ūkių modernizavimui ir tiesioginės paramos mastas;
- išaugę žemės ūkio ir maisto produktų pardavimai vidaus ir užsienio rinkose bei sustiprėjęs tarptautinis konkurencingumas;
- ūkininkų bei kitų kaimo gyventojų patirtis, įgyta įgyvendinant SAPARD programos priemones;
- spartus kaimo gyventojų ir žemdirbių namų ūkių pajamų augimas;
- padidėjęs kaimo gyventojų užimtumas ir sumažėjęs nedarbas;
- pakilęs kaimo gyventojų išsilavinimo lygis;
- išplėsti žemės ūkio gamybai naudojami žemės plotai;
- suaktyvėjusi žemės ūkio paskirties žemės rinka,
- pastebimai išsiplėtęs sertifikuotas ekologinių ūkių plotas;
- padidėjęs saugomų gamtos teritorijų plotas.
- padidėjusi miškų natūralios aplinkos ir kraštovaizdžio išsaugojimo reikšmė;
- teigiamas prekybos balansas.

Nepalankų poveikį tolesniam kaimo vystymuisi ir 2004 – 2006 m. KPP tikslų ir uždavinių sėkmingam gyvendinimui 2004 – 2007 m. turėjo:

- kaimo gyventojų demografiniai pokyčiai, ypač tokie kaip, nuolat mažėjantis natūralus gyventojų prieaugis, darbingo amžiaus gyventojų emigracija į užsienio šalis ir neigiamas migracijos saldo;
- išlikęs žemesnis nei miestiečių kaimo gyventojų išsilavinimo lygis;
- palyginti menkas kaimo gyventojų dalyvavimas mokymosi visą gyvenimą procese;
- lėtas ūkių stambėjimo procesas;
- didėjanti aplinkos taršos rizika dėl didėjančio cheminių medžiagų panaudojimo žemės ūkio gamybai intensyvinti.

3.2. KPP tinkamumo vertinimas

Ar KPP tikslas ir uždaviniai atitiko pagrindinius Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros poreikius?

KPP tinkamumas, t.y. jo tikslų ir uždavinių atitikimas pagrindiniams Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros poreikiams, buvo analizuojamas KPP ex-ante vertinimo metu, kadangi atsižvelgiant į vertinimo rezultatus dar galima buvo tobulinti patį programinį dokumentą. Kaip teigiama ex-ante vertinimo ataskaitoje, KPP pateiktas pradinės padėties aprašymas bendraja prasme buvo adekvatus, tik trūko pagrindinių kaimo plėtros problemų apibendrinimo ir klasifikacijos. Atsižvelgiant į šią pastabą, KPP buvo išskirtos pagrindinės žemės ūkio ir kaimo plėtros problemos (žr. 3.2.1. lentelę). Ex-ante vertinime konstatuota, kad pradinės situacijos aprašymo bei pagrindinių problemų pagrindu atlikta SSGG analizė yra nuosekli ir, lyginant su SAPARD programa, yra vienas svarbiausių KPP patobulinimų. SSGG analizė buvo tinkamas atspirties taškas, apibrėžiant kaimo plėtros strategiją. Ex-ante vertintojai nustatė, kad KPP įtvirtintas aiškus ryšys tarp spęstinių netolygumų ir strategijos bei prioritetų. Aprašyme ir SSGG analizėje pateiktiems netolygumams, t.y. kaimo plėtros problemoms spręsti, buvo numatytos konkrečios KPP priemonės.

Siekiant pagrįsti pasirinktų priemonių tinkamumą, 3.2.1. lentelėje pateikiamos KPP priemonės, sugrupuotos pagal pagrindines KPP problemas, prie kurių sprendimo jos turėtų prisidėti.

3.2.1. lentelė. Ryšys tarp pagrindinių kaimo plėtros problemų ir KPP priemonių

Problema	KPP priemonė
1. Mažas vidutinių ūkių dydis	1 priemonė. Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos 5 priemonė. Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas
2. Mažos pajamos arba nepakankami pajamų šaltiniai (per didelė priklausomybė nuo žemės ūkio)	2 priemonė. Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais 4 priemonė. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku
3. Technologijų stygius pirminėje gamyboje ir perdirbimo sektoriuje	5 priemonė. Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas 6 priemonė. Standartų laikymasis
4. Nepakankama socialinė infrastruktūra	7 priemonė. Techninė parama
5. Nepakankama fizinė infrastruktūra	(BPD priemonė: Kaimo vietovių pritaikymas ir plėtra)
6. Grėsmės aplinkos ir kultūriniam paveldui	2 priemonė. Mažiau palankios ūkininkauti vietovės

	ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais 3 priemonė. Agrarinė aplinkosauga 4 priemonė. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku
--	---

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas

Pradiniame KPP variante buvo įtraukta dar viena priemonė, skirta remti gamintojų grupes. Atsižvelgiant į ex-ante vertinime pateiktus siūlymus giliau panagrinėti ir KPP pristatyti potencialių atitinkamų priemonių paramos gavėjų sugebėjimą įsisavinti paramą, administracinius gebėjimus ir pasirinktų priemonių naudingumo ribas, Lietuva priėmė sprendimą nevykdyti papildomos naujoms valstybės narėms pasiūlytos priemonės „Parama gamintojų grupių steigimuisi“. Ši išvada padaryta po išsamių konsultacijų su pagrindiniais ekonominiais ir socialiniais partneriais, kurių nuomone, ši priemonė, lyginant su kitomis numatytais ir esamomis priemonėmis, buvo ne tokia prioritetinga ir kėlė nepakankamą susidomėjimą kaimo visuomenėje, todėl egzistavo labai nedidelio pareiškėjų skaičiaus rizika.

KPP priemonėmis, skirtomis aukščiau išvardintoms problemoms spręsti, numatyta įgyvendinti konkrečius KPP lygmens uždavinius:

- žemės ūkio struktūrų tobulinimas, pritraukiant jaunas žmones į ūkininkavimą (1 priemonė);
- ūkininkų pajamų didinimas mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, mokant ES metines finansinės paramos išmokas (2 priemonė);
- aplinkosaugos gerinimas, vykdant agrarinės aplinkosaugos programą (3 priemonė);
- papildomų pajamų šaltinių ir užimtumo galimybių ūkininkams bei kaimo gyventojams suteikimas, vykdant plačią, subalansuotą, valdomą apželdinimo miškais programą, suderintą su gamtos vertybių apsauga (4 priemonė);
- finansinė parama ir pinigų srautų trūkumo sušvelninimas pusiau natūriniuose ūkiuose, gaminančiuose ir savo reikmėms, ir rinkai teikiant vienodo dydžio paramą, siekiant paversti juos ekonomiškai gyvybingais ūkiais (5 priemonė);
- pagalba žemės ūkio gamintojams padengiant išlaidas, kurias jie turės patirti, užtikrindami gamybą ir gyvulininkystės sąlygas, atitinkančias ES reikalavimus (6 priemonė);
- kaimo gyventojų informuotumo apie KPP teikiamas galimybes bei privalomus reikalavimus didinimas ir gebėjimų panaudoti esamas lėšas ir jas administruoti stiprinimas (7 priemonė).

Vertinant KPP tikslų ir uždavinių tinkamumą, svarbu atkreipti dėmesį, kad KPP turi būti analizuojamas Bendros kaimo plėtros strategijos kontekste, t.y. kartu su BPD bei SKRP įtvirtintomis priemonėmis. Bendras trijų dokumentų priemonių rinkinys turėjo spręsti bendrą išskirtų kaimo plėtros problemų rinkinį.

Vertinant KPP tinkamumą iš dabartinės laiko perspektyvos, reikia atsižvelgti į tai, kad ketverių metų laikotarpis nėra pakankamai ilgas esminiems ekonominiams-socialiniams pokyčiams pasireikšti. Be to, šiuo laikotarpiu Lietuvoje iš esmės vyko palankūs makroekonominiai pokyčiai, teigiamai įtakoję KPP įgyvendinimą. Kita vertus, tam tikri pasikeitimai buvo pastebėti: Lietuvai tapus ES nare, išaugusi parama žemės ūkio veiklai paskatino sugrįžimą prie žemės ūkio veiklos ir kai kurie programavimo metu nustatyti tikslai (labiausiai susiję su veiklos įvairinimu) prarado aktualumą, kas sąlygojo finansinių lėšų perskirstymą bei tam tikrų priemonių rodiklių nepasiekimą (plačiau nagrinėjama vertinimo ataskaitos finansinių indėlių ir konkrečių priemonių įgyvendinimo analizės dalyse).

4. KPP FINANSINIŲ INDĖLIŲ ANALIZĖ

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje analizuojami KPP finansiniai indėliai: lyginamos realiai išmokėtos lėšos su numatytu KPP finansinių lėšų paskirstymu, nagrinėjami finansiniai pakeitimai bei vertinamas KPP įgyvendinimo finansinis rezultatyvumas. Nagrinėjant KPP finansinius indėlius, atsakoma į keturis vertinimo klausimus: Ar programavimo pradžioje numatytas lėšų pasiskirstymas atitiko KPP numatytus tikslus/potencialių pareiškėjų poreikius? Kaip keitėsi lėšų pasiskirstymas per visą programavimo laikotarpį? Kokios priežastys įtakojo persiskirstymą? Koks finansinis rezultatyvumas (paramai pagal priemones numatytų lėšų su realiai išmokėtomis lėšomis palyginimas)?

4.1. Finansinių indėlių plano ir fakto palyginimas

Bendriesiems ir konkretiems KPP tikslams pasiekti 2004 – 2006 m. laikotarpiui buvo suplanuotas bendras 611,875 mln. EUR biudžetas, iš kurių ES paramos dalis sudarė 489,500 mln. EUR paramos (80 % viešosios paramos). Visos suplanuotos lėšos per programos įgyvendinimo laikotarpį buvo paskirstytos, o šios paramos naudą pajuto 249 636 paramos gavėjai¹⁴. Iš viso NMA metinė bendra paraiškų teikimo dinamika buvo tolygi: per 2004 m. gauta 121,5 tūkst., 2005 m. – daugiau nei 123 tūkst., 2006 m. – beveik 122 tūkst. paraiškų. Paraiškos buvo renkamos ir 2007 m., tačiau tik pagal dvi KPP priemones – „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, kuriai pateiktos 174, bei „Techninės paramos“ priemonę, kuriai pateiktos 4 paraiškos. Paramai pagal KPP iš viso buvo autorizuotos 356 702 paraiškos, todėl galima konstatuoti, kad įgyvendinant Lietuvos 2004 – 2006 m. KPP pavyko užtikrinti plačią paramos sklaidą. Pagrindinės priežastys, dėl kurių paraiškos nebuvo autorizuotos, yra šios: pareiškėjo neatitikimas tinkamumo kriterijams, paramos gavėjų mirtis (kai nėra asmens, perimančio ūkį), pačių paramos gavėjų atsisakymas toliau dalyvauti priemonėje (tokiu atveju pateikiamas prašymas išregistruoti paraišką ir išmokėta parama grąžinama).¹⁵

Nagrinėjant regioninį paraiškų paramai pagal KPP pasiskirstymą (žr. 4.1.1. pav.), galima pastebėti, kad didžiausias paraiškų skaičius tenka Vilniaus bei Utenos apskritims (atitinkamai 22% ir 20% visos KPP paramos). Toks paramos pasiskirstymo netolygumas siejamas su KPP priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ įgyvendinimo specifika. Net 89% visų paraiškų buvo gauta kompensacinėms išmokoms už ūkininkavimą mažiau palankiose vietovėse (MPŪV), o joms išmokėti buvo skirta beveik 30% KPP lėšų. Ši parama buvo skirstoma ne visai Lietuvos teritorijai, o tik toms vietovėms, kurios pagal 2004 m. Žemės ūkio ministro įsakymus Nr. 3D-72 ir 3D-287¹⁶, buvo priskirtos MPŪV. Pagal minėtus įsakymus, iš 20 savivaldybių, priskirtų MPŪV, 7 priklauso Vilniaus, o 4 – Utenos apskritims. Taip pat pasiskirstymo netolygumus sąlygojo apskričių dydžiai, dirvožemio derlingumas, ūkių skaičius ir vidutinis ūkio dydis apskrityse.¹⁷ Vertinant kitų KPP priemonių paramos pasiskirstymą, pastebimas pakankamai tolygus paraiškų ir skirtos paramos pasiskirstymas tarp visų Lietuvos apskričių.

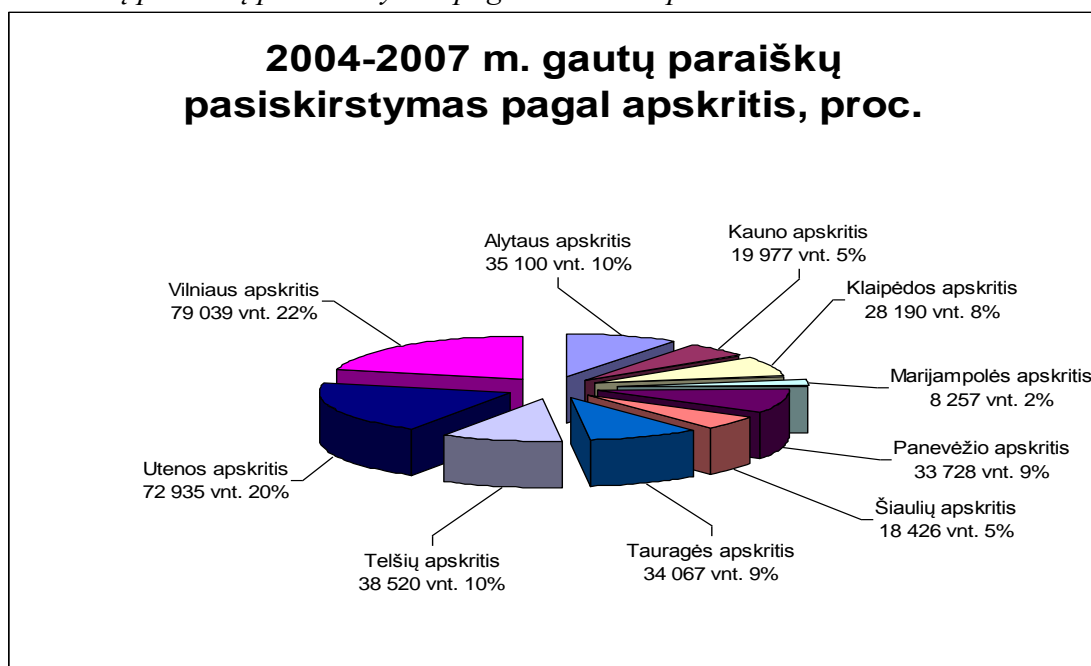
¹⁴ Suminis bendras paramos gavėjų skaičius (remiantis NMA pateiktais duomenimis – 2008 11 30), kuris gali neatitikti realaus paramos gavėjų skaičiaus, nes dalis paramos gavėjų buvo pareiškėjais pagal kelias priemones.

¹⁵ Interviu su administruojančių institucijų atstovais

¹⁶ 2004 m. Žemės ūkio ministro įsakymai Nr. 3D-72 ir 3D-287, „Dėl mažiau palankių ūkininkauti vietovių“ (Žin., 2004, Nr. 34-1111; Žin., 2004, Nr. 78-2735)

¹⁷ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė. – P. 39.

4.1.1. pav. Gautų paraiškų pasiskirstymas pagal Lietuvos apskritis.

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė.

Pagal 4.1.1. lentelėje pateikiamus statistinius paraiškų surinkimo duomenis matyti, kad 2004 – 2006 m. programavimo laikotarpyje paklausiausia buvo parama pagal KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“. Pagal šią priemonę iš viso gautos 329 143 paraiškos (90 % visų KPP paraiškų). Potencialūs pareiškėjai taip pat aktyviau nei buvo prognozuota programavimu naudojosi KPP priemonių „Agrarinė aplinkosauga“ bei „Standartų laikymasis“ parama. Kita vertus, pagal priemones „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ bei „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ buvo sulaukta kelis kartus mažiau paraiškų nei tikėtasi. Ribota šių priemonių paklausa iš dalies yra paaiškinama minėtų priemonių novatoriškumu Lietuvoje, t.y. iki 2004 m. KPP pradžios išmokos už tokią veiklą nebuvo mokomos. Kita vertus, yra ir specifinių kiekvienai priemonei būdingų priežasčių, kodėl jai suplanuotos lėšos nebuvo įsisavintos ir atitinkamai planuoti tikslai buvo pasiekti tik iš dalies. Šios priežastys analizuojamos ataskaitos 4.2 dalyje vertinant KPP finansinį rezultatyvumą bei kitose vertinimo ataskaitos dalyse, kuriose nagrinėjamos konkrečių KPP priemonių įgyvendinimo eiga bei rezultatai.

4.1.1. lentelė. Paramai pagal KPP* gauti pateiktų paraiškų ir įsisavintų lėšų statistika

Priemonė	Skirta lėšų pagal KPP (po penktojo pakeitimo), mln. EUR	Pateikta paraiškų, vnt.	Autorizuota paraiškų, vnt.	Išmokėta paramos suma, mln. EUR	Įgyvendinimo mastas (išmokėtos paramos dalis nuo skirtos paramos), %
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	90,232	21.558	21.558	90,189	99,95
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais	177,137	329.143	320.561	177,124	99,99
Agrarinė aplinkosauga	94,652	3.945	3.942	94,647	99,99

Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	6,965	1.436	1.434	6,964	99,98
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	7,692	3.195	3.195	7,689	99,96
Standartų laikymasis	107,309	6.000	6.000	107,043	99,75
Techninė parama	5,726	13	12	5,326	93,02
Viso	489,713	365.290	356.702	488,982	99,85

*Lentelėje nepateikiami duomenys apie priemones „Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos“ ir „Kitos (SAPARD perviršis)“, nes, kaip nurodyta ataskaitos 1.2 dalyje, vertinimas apima tik 7 KPP priemonių įgyvendinimo, rezultatų ir poveikio analizę

Šaltinis:; NMA pateikti duomenys - 2008 11 30.

Kaip keitėsi lėšų pasiskirstymas per visą programavimo laikotarpį? Kokios priežastys įtakojo perskirstymą?

Programos įgyvendinimo eigoje buvo atlikti penki KPP finansiniai pakeitimai (plačiau žr. Priede Nr.4)¹⁸, kas rodo, kad prognozuoti pareiškėjų aktyvumą pagal skirtingas KPP priemones ir atitinkamai lėšų poreikį jų įgyvendinimui buvo iš dalies sudėtinga. Mažas paramos gavėjų aktyvumas pagal tokias priemones kaip „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ bei „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ paskatino atsakingas institucijas atlikti finansinių indėlių perskirstymus tarp KPP priemonių, nukreipiant daugiau KPP lėšų į paklausias priemones. Kaip matyti iš 4.1.2. lentelėje pateikiamos statistikos, didžiausi perskirstymai atlikti priemonių „Standartų laikymasis“ (jai skirta papildomai 6% viso KPP finansinio plano išteklių) bei „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (pastarosios priemonės finansavimas sumažintas 7% nuo viso KPP finansinio plano) atžvilgiu. Reikšmingai buvo padidintas priemonių „Agrarinės aplinkosaugos“ ir „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ finansavimas (skirta papildomai po 5% viso KPP finansinio plano išteklių). Be to, net 4 kartus buvo sumažintas priemonei „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ skirtas finansavimas (nors bendru KPP mastu šis pakeitimas buvo mažesnis lyginant su kitomis priemonėmis – finansavimas sumažintas 3% nuo viso KPP finansinio plano).

4.1.2. lentelė. KPP finansinių indėlių koregavimas įgyvendinimo metu.

Prioritetas/ Priemonė	Pirminis paramos paskirstymas, mln. EUR			Paramos paskirstymas po paskutinio (penktojo)* KPP pakeitimo, mln. EUR		
	Iš viso	EŽŪOG F dalis	Paramos dalis, tenkanti kiekvienai priemonei	Iš viso	EŽŪOG GF dalis	Paramos dalis, tenkanti kiekvienai priemonei
Prioritetas A - Aplinka ir mažiau palankios ūkininkauti vietovės	279,274	223,419	46%	379,098	303,277	62%
Agrarinė aplinkosauga	62,2	49,76	10%	94,652	75,721	15%
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir	146,9	117,52	24%	177,137	141,710	29%

¹⁸ Buvo atlikti penki finansiniai pakeitimai: 2007.02.06, 2007.12.06, 2008.02.25, 2008.06.17 ir 2009.09.22.

vietovės su aplinkosaugos apribojimais						
Standartų laikymasis	70,174	56,139	11%	107,309	85,847	18%
Prioritetas B - Alternatyvus žemės ūkio paskirties žemės naudojimas	26,792	21,434	4%	6,965	5,572	1%
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	26,792	21,434	4%	6,965	5,572	1%
Prioritetas C - Ūkių restruktūrizavimas	160,169	128,14	26%	97,922	78,338	16%
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	129,675	103,74	21%	90,232	72,185	15%
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	30,494	24,4	5%	7,692	6,153	1%
Kiti veiksmai	145,634	116,507	24%	128,082	102,308	21%
Techninė parama	5,921	4,737	1%	5,726	4,58	1%
Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos	120,45	96,36	20%	119,411	95,528	19%
Kitos (SAPARD perviršis)	19,263	15,41	3%	2,75	2,2	1%
IŠ VISO	611,869	489,5	100%	611,875	489,5	100%

* Paskutinis finansinis pakeitimas buvo atliktas vertinimo metu - 2009-09-22.

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos 2004 – 2006 m kaimo plėtros planas; 2008-09-22 Lietuvos pranešimas Europos Komisijai apie finansinius kaimo plėtros programos pakeitimus

Nors lėšų perskirstymo dėka pavyko užtikrinti KPP finansinį rezultatyvumą, tačiau pakankamai mažos finansinės intervencijos į kai kurių žemės ūkio problemų sprendimą sumažino planuotą KPP poveikio mastą alternatyvių pajamų lėšų kaime skatinimui bei spartesnei ūkių restruktūrizacijai. Pasireiškus rizikai dėl žemesnės paramos paklausos pagal programavimo metu suplanuotas intervencijas, visų pirma, naudinga peržiūrėti identifikuotus rinkos trūkumus (ar keičiantis ekonominei – socialinei situacijai jie išliko aktualūs), apsvarstyti paramos sąlygų patrauklumą potencialiems pareiškėjams (finansines ir administracines sąlygas), įgyvendinti aktyvesnes pareiškėjų informavimo priemonės. Sprendžiant nepakankamą paramos paklausos pagal kai kurias KPP priemones problemą, paramą administruojančios institucijos ėmėsi dalies priemonių (daugiausia dėl „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ pareiškėjų aktyvumo didinimo – konkrečiau žr. ataskaitos 5.4.1. dalį).

Ar programavimo pradžioje numatytas lėšų pasiskirstymas atitiko KPP numatytus tikslus ir potencialių pareiškėjų poreikius?

Pagal aukščiau aptartą paraiškų ir lėšų įsisavinimo dinamiką atskirose KPP priemonėse galima spręsti, kad programavimo pradžioje numatytas lėšų paskirstymas atskiriems KPP tikslams ir uždaviniams ne visai atitiko potencialių pareiškėjų poreikius. Kaip matyti iš 4.1.2 ir 4.2.2. lentelėse pateiktų duomenų, šio KPP įgyvendinimo metu Lietuvoje buvo didesnis nei planuota lėšų poreikis trims KPP uždaviniams: ūkininkų pajamų didinimui, aplinkos gerinimui bei pagalbos teikimui žemės ūkio gamintojams, siekiant užtikrinti savo produkcijos ir gyvulininkystės priemonių atitiktį taikomiems ES reikalavimams. Tuo tarpu kitiems KPP uždaviniams (alternatyvių pajamų skatinimui

kaime, ūkių struktūros bei konkurencingumo gerinimui) programavimo metu suplanuotos lėšos buvo įsisavintos mažesne apimtimi.

4.2. Finansinis rezultatyvumas

Koks finansinis rezultatyvumas (paramai pagal priemones numatytų lėšų su realiai išmokėtomis lėšomis palyginimas)?

Prioriteto A priemonių finansinis rezultatyvumas. Kaip matyti iš 4.1.2. lentelės, daugiausiai finansinės paramos buvo nukreipta į *Aplinkos ir mažiau palankių ūkininkauti vietovių (A)* prioriteto priemones. Programavimo etape šio prioriteto priemonėms buvo suplanuota skirti beveik pusę (46%) viso KPP biudžeto, tačiau dėl didelės paramos pagal jas paklausos ir rizikos, kad kitų prioritetų priemonėms skirtos lėšos gali būti neįsisavintos, visoms trimis A prioriteto priemonėms paramos dalis buvo padidinta ir bendrai šiam prioritetui programos įgyvendinimo pabaigoje teko 62% viso KPP biudžeto.

4.2.1. lentelė. Aplinkos ir mažiau palankių ūkininkauti vietovių prioriteto priemonių fiziniai ir finansiniai rodikliai.*

Priemonė	Rodiklis		2004-2007	
			planas	faktas
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	Paramos gavėjų skaičius:		70 000	115 825
	Plotas, už kurį suteikta parama, tūkst. ha		1 496 983**	1 014 567
	Viešųjų išlaidų suma, mln. EUR	Iš viso	146,9	177,073
		Iš jų iš EŽŪOGF	117,52	141,66
Agrarinė aplinkosauga	Paramos gavėjų skaičius:		3 000	2 959
	Plotas, už kurį suteikta parama, tūkst. ha		60 000	94 418
	Viešųjų išlaidų suma, mln. EUR	Iš viso	62,2	62,387
		Iš jų iš EŽŪOGF	49,76	49,910
Standartų laikymasis	Paramos gavėjų skaičius:		8000 (pagal pieno direktyvą) + 2650 (pagal Nitratų direktyvą)	5 684
	Viešųjų išlaidų suma, mln. EUR	Iš viso	70,17	78,553
		Iš jų iš EŽŪOGF	56,14	62,842

*Lentelėje pateikiami 2007 12 31 datai pasiekti fiziniai ir finansiniai (išmokėtų lėšų) rodikliai, nes vertintojui neprieinami naujesni fizinių rodiklių pasiekimo duomenys. Naujais finansiniais rodikliais pateikiami 4.1.1. lentelėje.

** Pateikiamas bendras MPŪV ir Natūra 2000 vietovėms priskiriamas žemės ploto dydis. Tiksliniai rodikliai KPP buvo numatyti kiekvieniems metams atitinkamai: 2004 m. – 606 900 ha, 2005 m. – 714 000 ha, 2006 m. – 835 100 ha.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas; LR žemės ūkio ministerija. LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Lyginant KPP lėšų pasiskirstymą tarp priemonių - kompensacinėms išmokoms už ūkininkavimą mažiau palankiose vietovėse buvo skirta daugiausiai KPP lėšų, iš viso 177,14 mln. EUR paramos. Tai sudaro 5% (30,24 mln. EUR) daugiau nuo viso KPP biudžeto nei planuota programavimo etape. Šia parama buvo paremta 1,015 mln. ha plotas, patenkantis į 2004 m. Žemės ūkio ministro

įsakymais Nr. 3D-72 ir 3D-287¹⁹ patvirtintas MPŪV ir „Natura 2000“ vietovės. Priklausomai nuo to, kokios MPŪV kategorijos (mažo nepalankumo ar didelio nepalankumo) teritorijoje yra naudos gavėjo ūkis – buvo mokomos 56,475 ar 75,300 EUR/ ha dydžio metinės išmokos, už ūkininkavimą vietovėse su aplinkosaugos apribojimais išmokos dydis siekė 89,2 EUR/ ha.²⁰ Išmokos dydis buvo apskaičiuotas remiantis vidutiniu bendrojo pelno skirtumu, gaunamu ūkininkaujant didelio/ mažo nepalankumo vietovėse bei „Natura 2000“ vietovėse, lyginant su pelnu gaunamu palankiose ūkininkauti vietovėse. Vidutinis išmokos dydis vienam ūkiui siekė 679 EUR/ metus, tuo tarpu vidutinis išmokos dydis už vieną ha sudarė 59 EUR/metus,²¹ kas parodo, kad iš KPP daugiau paramos buvo skirta ūkiams, esantiems mažo nepalankumo vietovėse. Analizuojant šios priemonės tikslinius rodiklius, galima pastebėti, kad planuoti priemonės tikslai buvo viršyti: paramos gavėjų rodiklis buvo viršytas 56%, o ploto, kuriam suteikta parama, rodikliai 2004 m., 2005 m. ir 2006 m. viršijo atitinkamai 57 proc., 39 proc. bei 27 proc. Vertinant bendru šalies mastu, plotas už kurį suteikta parama, sudarė 68 proc. bendro šioms vietovėms priskiriamo ploto, todėl galima konstatuoti, kad per 2004 - 2006 m. KPP turėjo ženklų įtaką Lietuvos ūkininkų, žemės ūkio veiklą vykdančių MPŪV, pajamų gerinimui.

„Agrarinės aplinkosaugos“ priemonei pagal paskutinį finansinį paskirstymą, buvo skirta 15% bendrų KPP lėšų (pagal pirminį paskirstymą buvo numatyta 10%). Kompensacinių išmokų pagal šią priemonę paklausa (skirta 34% (32,45 mln. EUR) daugiau paramos nei planuota programavimo metu), visų pirma, paaiškinama priemonės žinomumu ir turima patirtimi potencialių paramos gavėjų tarpe – ekologinės žemdirbystės programos Lietuvoje įgyvendinamos jau nuo 1987 m. (Tatulos fondas), o nuo 1997 m. iki įstojimo į ES – ekologinis ūkininkavimas skatintas per Kaimo rėmimo fondą bei Specialiąją kaimo rėmimo programą. Analizuojant šios KPP priemonės tikslinius rodiklius (žr. lentelę Nr.4.2.1.), matyti, kad kompensacines išmokas gavo beveik tiek ūkininkų, kiek planuota (gavo 2959, planuota - 3000), be to, paramą gavo stambesni ūkiai, todėl ploto, kuriam suteikta parama, rodiklis, siekdamas 94 418 ha, daugiau nei per pus viršija pirminį uždavinį. Šios priemonės parama buvo teikiama pagal keturias schemas: (1) Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos; (2) Kraštovaizdžio tvarkymo programa; (3) Ekologinio ūkininkavimo programa bei (4) Retų veislių gyvulių ir paukščių programa. Tačiau net 98,5 % visų priemonės lėšų buvo išmokėta pagal Ekologinio ūkininkavimo programą, todėl galima daryti išvadą, kad ši priemonė ypatingai prisidėjo prie ekologinio ūkininkavimo plėtros Lietuvoje. Nuo 2003 m. Lietuvoje sertifikuotas ekologinės gamybos plotas padidėjo nuo 23,3 tūkst. ha (0,9 % visų šalies žemės ūkio naudmenų) iki 125,4 ha (4,4% visų šalies žemės ūkio naudmenų ploto). Plačiau priemonės įgyvendinimas bei sėkmės/ nesėkmės priežastys analizuojamos ataskaitos 5.3 dalyje.

„Standartų laikymasis“ tapo antrąja pagal finansinių alokacijų dydį KPP priemone po to, kai jos atžvilgiu buvo atliktas KPP finansinių lėšų perskirstymas. Pagal šią investicinę priemonę buvo paskirstyta 37,14 mln. EUR daugiau lėšų (arba 7% didesnis KPP biudžetas) nei planuota KPP programavimo metu. Bendrai jai skirta 18% viso KPP biudžeto. Tačiau parama pasinaudojo mažesnis ūkių skaičius, nei planuota – 5 684 žemės ūkio subjektai, iš kurių 4 131 siekė įgyvendinti Pieno, o 2 496 – Nitratų direktyvų reikalavimus (kai kurie jų – įgyvendino reikalavimus pagal abi direktyvas).

Prioriteto B priemonių finansinis rezultatyvumas. Mažiausią intervencinį poveikį KPP turėjo į alternatyvaus žemės ūkio paskirties žemės naudojimą.

¹⁹ 2004 m. Žemės ūkio ministro įsakymai Nr. 3D-72 ir 3D-287, „Dėl mažiau palankių ūkininkauti vietovių“ (Žin., 2004, Nr. 34-1111; Žin., 2004, Nr. 78-2735)

²⁰ Priede Nr. 5 pateikiama 2004 – 2006 m. KPP priemonių išmokų dydžių suvestinė

²¹ NMA monitoringo lentelės „Common indicator tables for monitoring rural development programming 2000 – 2006“

4.2.2. lentelė. Alternatyvaus žemės ūkio paskirties žemės naudojimo prioriteto priemonės fiziniai ir finansiniai rodikliai*.

Priemonė	Rodiklis	2004-2007	
		planas	faktas
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Paramos gavėjų skaičius:	2 500	1 022
	Plotas, už kurį suteikta parama, tūkst. ha	12 000	4 744
	Viešųjų išlaidų suma, mln. EUR	Iš viso 26,79	4,93
	Iš jų iš EŽŪOGF	21,43	3,94

* Lentelėje pateikiami 2007 12 31 datai pasiekti fiziniai ir finansiniai (išmokėtų lėšų) rodikliai, nes vertintojui neprieinami naujesni fizinių rodiklių pasiekimo duomenys. Naujausi finansiniai rodikliai pateikiami 4.1.1. lentelėje.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas; LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Vienintelei pagal šį prioritetą suplanuoti priemonei „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ skirta lėšų dalis sumažinta 4 kartus - iki 6,97 mln. EUR (kas sudaro tik 1 proc. nuo bendrų KPP lėšų), o apželdinto ploto rodiklį pavyko pasiekti tik trečdaliu – mišku apželdinti 4 744 ha vietoj planuotų 12 000 ha. Nepasiektas ir planuotas paramos gavėjų skaičius. Pastebėtina, kad analogišką priemonę buvo suplanuota įgyvendinti ir pagal SAPARD programą Lietuvoje, tačiau parama nebuvo skirta nė vienam projektui. Priemonės nepatrauklumą potencialiems pareiškėjams sąlygojo daugelis veiksnių – ilgas investicijų atsipirkimo laikotarpis (vidutiniškai 30 metų), sudėtinga paramos gavimo procedūra (reikalavimas pateikti leidimą miškui įveisti, parengti miško želdinimo projektą), pernelyg aukšti reikalavimai apželdinamai žemei (apželdinti galima buvo tik geros agrarinės būklės žeme), per mažos miško įveisimui ir jo priežiūrai numatytos maksimalios išmokos, išmokų subalansuotumo problema, t.y. išmokų, gaunamų pagal šią priemonę, konkurencija su galimybe gauti tiesiogines išmokas bei kompensacines išmokas pagal KPP MPŪV priemonę. Siekiant paskatinti pareiškėjų aktyvumą atsakingos institucijos ėmėsi konkrečių priemonių: atliktas paties KPP bei priemonės administravimo taisyklių pakeitimai, įgyvendinama viešinimo kampanija, bendradarbiauta su socialiniais partneriais. Siekiant paskatinti pareiškėjų aktyvumą, atsakingos institucijos galėjo apsvarstyti ir kitus pareiškėjų motyvavimą teikti paraiškas didinančius veiksnius – išmokų dydžio padidinimą²² ir pareiškėjų rato išplėtimą.

Prioriteto C priemonių finansinis rezultatyvumas. Ketvirtadalis (26%) viso KPP biudžeto buvo suplanuotas Ūkių restruktūrizavimo (C) prioritetui, tačiau abiejose šio prioriteto priemonėse dėl lėšų neįsisavinimo, paramos dalis visame finansiniame KPP plane sumažėjo 10%.

4.2.3. lentelė. Ūkių restruktūrizavimo prioriteto priemonių fiziniai ir finansiniai rodikliai*.

Priemonė	Rodiklis	2004-2007	
		planas	faktas
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	Paramos gavėjų skaičius:	30 000	20 547
	Perleistas plotas, tūkst. ha	105 000	51 832
	Perleista pieno kvotų, t	240 000	156 781
	Viešųjų išlaidų suma, mln. EUR	Iš viso 129,68	69,65
	Iš jų iš EŽŪOGF	103,74	55,72
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	Paramos gavėjų skaičius:	14 000	2 634
	Viešųjų išlaidų suma, mln. EUR	Iš viso 30,49	5,115
	Iš jų iš EŽŪOGF	24,4	4,09

²² Didžiausia metinė priemoka padengti pajamoms, prarastoms dėl apželdinimo mišku, pagal 1999 m. gegužės 17 d. Tarybos Reglamentą Nr. 1257/1999 yra galima nuo 725 EUR/ha (ūkininkams ar jų asociacijoms) iki 185 EUR/ha (visiems kitiems privatinės teisės subjektams), tuo tarpu pagal Lietuvos KPP priemonę buvo atitinkamai nustatyta 72,40 – 147,70 EUR/ha (priklausomai, kokio palankumo teritorijoje yra apželdinamas plotas) ir 18,10 – 36,92 EUR/ha.

* Lentelėje pateikiami 2007 12 31 datai pasiekti fiziniai ir finansiniai (išmokėtų lėšų) rodikliai, nes vertintojui neprieinami naujesni fizinių rodiklių pasiekimo duomenys. Naujausi finansiniai rodikliai pateikiami 4.1.1. lentelėje. Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas; LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Iš dalies mažesnis paramos lėšų įsisavinimas nei planuotas gali būti paaiškinamas tuo, kad viena iš priemonių „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ Lietuvoje buvo nauja priemonė. Be to, žemės ūkio veikla Lietuvos ūkininkams, ypač vyresnio amžiaus, yra tarsi gyvenimo būdas, o ne tik pragyvenimo šaltinis – susiformavęs mentalitetas, tradicija, prisirišimas prie žemės kai kuriais atvejais nulėmė potencialių paramos gavėjų apsisprendimą nesitraukti į ankstyvą pensiją. Dar vienas veiksnys, neskatinęs ūkininkų pasitraukti iš prekinės gamybos, buvo galimybė gauti tiesiogines išmokas bei pasinaudoti kitomis KPP priemonėmis (ypatingai kompensacinėmis išmokomis pagal MPŪV priemonę). Pastebima koreliacija tarp šios priemonės ir priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ - apskrityse, kuriose galima buvo gauti išmokas už ūkininkavimą MPŪV, buvo gauta mažiau paraiškų pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę. Kita vertus, ši priemonė buvo itin aktuali Lietuvai, nes 2004 m. pradžioje 49,4% ūkininkų buvo vyresni nei 60 m. amžiaus, o jaunieji ūkininkai iki 40 metų amžiaus tesudarė 13,4 proc. visų ūkininkų, todėl nors buvo įsisavinta tik 2/3 pirminiame KPP finansiniame plane suplanuotų priemonių ir nepilnai pasiekti planuoti fiziniai rodikliai, galima teigti, kad priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ prisidėjo prie žemės ūkio sektoriaus restruktūrizacijos ir konkurencingumo didinimo, o tuo pačiu turėjo teigiamos įtakos demografinėi kaimo situacijai, išlaikant jaunus gyventojus kaimo vietovėse ir užtikrinant pajamas vyresnio amžiaus ūkininkams, nusprendusiems pasitraukti iš žemės ūkio veiklos. Priemonės įgyvendinimo pasekoje 51 832 ha žemės ūkio paskirties žemės buvo perleista jaunesniems ūkininkams, o vidutinis metinis kompensacijos dydis dėl prarastų pajamų perleidėjams vidutiniškai siekė 2023 EUR/ asmeniui²³, kas patvirtina, kad kaip ir tikėtasi programavimo metu, buvo perleisti mažesni ūkiai.

Prasčiausiai iš visų 2004 – 2006 m. KPP priemonių pavyko įgyvendinti priemonę „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. Pagal šią priemonę buvo paskirstyta tik ketvirtadalis (22,8 mln. EUR mažiau) programavimo etape planuotų finansinių indėlių, t.y. 2 634 pusiau natūriniams ūkiams bus išmokėta 7,691 mln. EUR²⁴. Dėl mažo potencialių pareiškėjų aktyvumo (paramos gavėjai pagal šią priemonę sudarė apie 7,7% ūkio dydžio ir produkcijos kiekio reikalavimus atitinkančių ūkių²⁵), KPP priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ tik iš dalies prisidėjo prie programavimo metu identifikuotos Lietuvos žemės ūkio sektoriaus problemos – pinigų srautų trūkumo pusiau natūriniuose ūkiuose – sušvelninimo.

²³ NMA monitoringo lentelės „Common indicator tables for monitoring rural development programming 2000 – 2006“

²⁴ Pagal paskutinįjį (penktąjį) finansinį perskirstymą.

²⁵ KPP pateiktais duomenimis iš viso tokių ūkių buvo 34 tūkst.

5. KPP PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje nagrinėjamas atskirų KPP priemonių įgyvendinimas: pradžioje pristatomi konkrečios priemonės tikslai, jai skirtos ir panaudotos lėšos, KPP aprašytas laukiamas priemonės vidutinio ir ilgojo laikotarpio poveikis (ilustruojant intervencijos logikos schema); remiantis EK vertinimo gairėmis, atsakomi bendrieji vertinimo klausimai, pateikiant kriterijų ir rodiklių reikšmes, o taip pat nagrinėjami papildomi Lietuvos KPP atveju aktualūs nacionaliniai vertinimo klausimai.

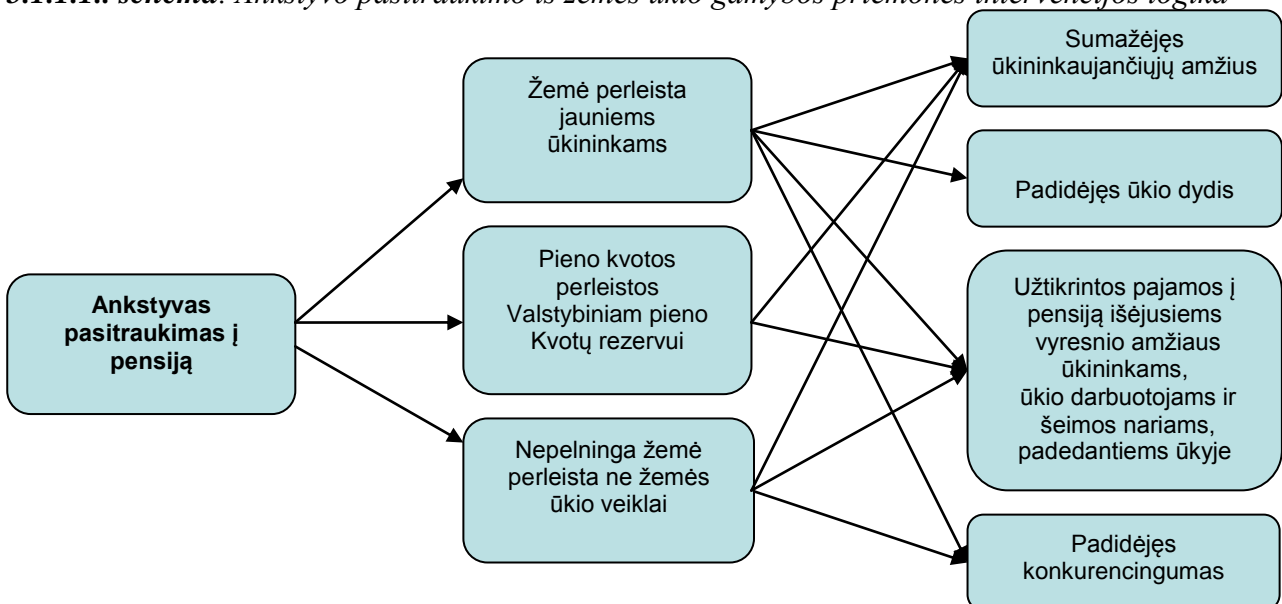
5.1. Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos

KPP 1 priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ turėjo prisidėti prie pirmo bendro KPP uždavinio – pagerinti žemės ūkio struktūrą ir padidinti konkurencingumą – įgyvendinimo. Priemonė buvo kompensacinio pobūdžio, kuria siekiama kompensuoti prarastas pajamas, pasitraukus iš prekinės žemės ūkio gamybos. Parama apėmė išmokas, mokamas kasmet ne ilgiau kaip 15 metų (iki paramos gavėjui sukaks 75 metai). Priemonei buvo numatyti *bendrieji, specialieji* ir *veiklos* tikslai, kurie atsispindi toliau pateikiamoje priemonės intervencijos logikos schemeje.

5.1.1. Priemonės intervencijos logika

Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonės intervencijos logika pateikiama 5.1.1.1. *schemeje*. Kaip parodyta schemeje, šios priemonės tikslas – vyresnio amžiaus ūkininkų ūkių žemes perleisti jauniems ūkininkams, užtikrinant ūkininkų, ūkių darbuotojų ir žemės perleidėjų šeimos narių, padedančių ūkyje, pajamas, siekiant sustiprinti ir paremti žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą, stambinant ūkius ir perleidžiant pieno kvotas. Žemės perleidimas turėtų sustiprinti žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą ekonomiškai stipresnių perėmėjų dėka. Kitaip tariant, šia priemone norima, kad laimėtų visos su priemone susijusios pusės.

5.1.1.1. *schema*. Ankstyvo pasitraukimo iš žemės ūkio gamybos priemonės intervencijos logika

Pačios priemonės ir jai numatytų tikslų tinkamumą pagrindžia KPP pradinės situacijos aprašyme pateikti Lietuvos ūkių struktūros ir kaimo gyventojų demografinės padėties duomenys. 2003 m. vidutinis ūkio dydis pagal ŽŪN plotą Lietuvoje buvo 9,1 ha, tuo tarpu ES-15 jis buvo beveik dvigubai didesnis – 18,7 ha. Taip pat aktuali problema buvo didelis vyresnio amžiaus ūkininkaujantiųjų skaičius: 2003 m. maždaug pusė registruotų ūkininkų buvo vyresni nei 60 m., 37 proc. – 50–59 m. ir tik 14 proc. – jaunesni nei 40 m. ūkininkai²⁶. Tokia ūkininkų amžiaus struktūra buvo nepalanki plėsti vidutinio dydžio ūkius, didinti žemės ūkio sektoriaus efektyvumą, konkurencingumą ir pajamų lygį. Dar viena spręstina problema – didelis smulkių pieno ūkių skaičius: remiantis 2003 m. atlikto visuotinio žemės ūkio surašymo duomenimis, bendras ūkių, auginančių karves, skaičius buvo 192 259, iš kurių 1-2 karves laikė beveik 78 proc. ūkių (149 822), o 3-9 karves – dar 20,5 proc. ūkių (39 443). Taigi turintys daugiau kaip 10 karvių ūkiai sudarė vos 1,5 proc. bendro karves auginančiųjų skaičiaus. Be to, didžioji dalis pieno augintojų buvo vyresnio amžiaus. Šie du veiksniai – mažas karvių skaičius ir ūkininko amžius – vienas kitą papildo, t.y. tarp smulkių pieno ūkių savininkų (turinčių mažiau negu 5 karves) dominavo 55–75 m. amžiaus asmenys.

5.1.2. Priemonės įgyvendinimas

KPP priemonės aprašyme numatyti priemonės bendrieji, specialieji ir veiklos tikslai buvo susieti su siekiamomis priemonės pasekmėmis, rezultatu ir poveikiu, kuriems numatyti kiekybiniai tikslai.

5.1.2.1. lentelėje pateikiamas priemonės pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimo lygis.

5.1.2.1. lentelė. Priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Planuota	Įvykdyta	Įvykdymo proc.
Pasiekimo rodikliai				
Paramos gavėjų skaičius	Vnt.	30 000	20 547	68 proc.
Smulkių pieno ūkių savininkų dalis nuo bendro paramos gavėjų skaičiaus	Proc.	75	50	-25 procentinio punkto
Vidutinis perleidžiamos pieno kvotos dydis	t	8	8	100 proc.
Vidutinis perleistos valdos dydis	ha	3,5	3,56	100 proc.
Rezultato rodikliai				
Perleista pieno kvotų	t	240 000	156 781	65 proc.
Perleistas žemės plotas	ha	105 000	51 832	49 proc.
Perleistas žemės plotas ne žemės ūkio veiklai	ha	5000	543	11 proc.

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

²⁶ LR ūkininkų ūkių registro duomenimis

Analizuojant priemonės pasiekimo bei rezultato rodiklių įgyvendinimą, priemonė vertintina teigiamai, nors ir ne visi rodikliai pasiekti. Remiantis administruojančių institucijų vertinimu, priemonė susilaukė gana didelio susidomėjimo. Priemonės įgyvendinimas laiko atžvilgiu vyko nuosekliai ir stabiliai – didelių pareiškėjų aktyvumo skirtumų lyginant atskirus metus nebuvo pastebėta (žr. 5.1.2.2. lentelę).

5.1.2.2. lentelė. Pasiekimo ir rezultatų rodiklių įgyvendinimas pagal metus

Rodikliai	2004 m.		2005 m.		2006 m.		2007 m.	
	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas
Paramos gavėjų skaičius	9 500	6 509	19 500*	14 032*	30 000*	20 011*	30 000*	20 547*
Perleistas plotas, ha	30 000	11 301	65 000*	29 736*	105 000*	51 360*	105 000*	51 832*
Perleista pieno kvota, t	120 000	42 696	200 000*	93 827*	240 000*	155 865*	240 000*	156 781*

* - suminiai rodikliai

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Numatytas paramos gavėjų skaičiaus rodiklis pasiektas 68 procentais. Pusę paramos gavėjų pagal šią priemonę sudarė smulkių pieno ūkių savininkai, tačiau ūkio darbuotojai, kurie taip pat galėjo pasinaudoti parama pagal priemonę, nepasinaudojo šia galimybe – paramą gavo tik 1 ūkio darbuotojas²⁷. Vidutinio perleidžiamo pieno kvotos ir valdos dydžio rodikliai pasiekti 100 proc.

Atsižvelgiant į mažesnę nei planuota paramos gavėjų skaičių, atitinkamai mažesniu mastu pasiekti ir priemonės rezultato rodikliai – perleistos žemės plotas siekė 49 proc. tikslo, o pieno kvotos – 65 proc. ES parama (tiesioginės išmokos bei kitos KPP priemonės) suaktyvino žemės ūkio paskirties žemės naudojimą žemės ūkio veiklai (paskatino žemės naudojimą pagal tikrąją jos paskirtį), taigi ne žemės ūkio veiklai buvo perleista tik 11 proc. planuoto rodiklio. Vertinant priemonės įgyvendinimą bendrame Lietuvos žemės ūkio kontekste, pagal priemonę perleistos žemės plotas sudarė 2 proc. nuo bendro ŽŪN ploto 2003 m.. Tuo tarpu perleista pieno gamybos kvota – 4,8 proc. nuo 2004-2005 m. ir 2005-2006 m. Lietuvai nustatytos bendrosios nacionalinės pieno gamybos kvotos (3 293,878 tūkst. t.²⁸).

Viena iš priežasčių, kodėl pasiekti ne visi priemonės rodikliai – tokio pobūdžio priemonės įgyvendinimo patirties trūkumas ir pernelyg optimistinis planavimas. Be to, žemės ūkio veikla Lietuvos ūkininkams, ypač vyresnio amžiaus, yra tarsi gyvenimo būdas, o ne tik pragyvenimo šaltinis – susiformavęs mentalitetas, tradicija, prisirišimas prie žemės kai kuriais atvejais nulėmė potencialių paramos gavėjų apsisprendimą nesitraukti į ankstyvą pensiją. Dar vienas veiksnys, neskatinęs ūkininkų pasitraukti iš prekinės gamybos, buvo galimybė gauti tiesiogines išmokas bei pasinaudoti kitomis KPP priemonėmis (ypatingai kompensacinėmis išmokomis pagal MPŪV priemonę).

Įgyvendinant priemonę, iškilo problemų dėl nepakankamo administravimo nuostatų apibrėžtumo. KPP buvo numatyta nuostata, kad siekiant išvengti galimo perkompensavimo, pastovioji metinės išmokos dalis paramos gavėjui mažinama jo gaunamų socialinių išmokų suma. Ši nuostata nebuvo pakankamai tiksliai išdėstyta ir administravimo taisyklėse: jas rengiant turėta omenyje, kad paramos gavėjo išmokos pagal priemonę mažinamos visų paramos gavėjo gaunamų socialinių išmokų suma, o paramos gavėjai įsiskaičiavo tik tai dienai gaunamas valstybines socialinio draudimo pensijų išmokas, neatsižvelgdami į ateinančių metų gaunamas valstybinio socialinio draudimo pensijų

²⁷ Nacionalinės mokėjimo agentūros Kaimo plėtros plano įgyvendinimo monitoringo lentelių duomenimis

²⁸ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo duomenys < <http://www.vic.lt/centras/rodyk:755> >

išmokas. Parama buvo mokama už ateinančius kalendorinius metus. Parama buvo permokėta, kadangi NMA neturėjo informacijos apie visų ateinančių metų gaunamų valstybinio socialinio draudimo pensijų dydį. Atsižvelgiant į Valstybės kontrolės rekomendaciją, tokiems paramos gavėjams, susidariusi permoka buvo išskaičiuota iš kitų metų paramos sumos. Dėl šios problemos Žemės ūkio ministerija gavo nemažai skundų²⁹. Kad išvengti permokėjimų buvo pakeistos šios priemonės taisyklės – pastovioji išmokų dalis mokama gavus faktinius duomenis iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos už praėjusius kalendorinius metus.

Vertinant priemonės poveikį, svarbu pabrėžti, kad kiekybine išraiška buvo numatyti tik vieno iš bendrojo tikslo – ūkių didinimo ir struktūros gerinimo – rodikliai. KPP numatyta, kad įgyvendinus priemonę, bus pasiekti šie tikslai:

5.1.2.3. lentelė. Ūkių didinimo ir struktūros gerinimo rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Planuota	Įvykdyta	Įvykdymo proc.
Poveikio rodikliai				
Vidutinio ūkio dydžio padidėjimas	Ha	2,2	2 (10,6* – 2003 m. 12,6** – 2007 m.)	91 proc.
Vidutinis melžiamų karvių bandos dydis (karvių sk. tenkantis ūkiui)	Karvių sk.	3	3,23** (2,3* – 2003 m.)	108 proc.
Vyresnio amžiaus (>55 metai) ūkininkų dalis nuo bendro ūkininkų skaičiaus	Proc.	45	61 – 2007 m.***	-16 proc. punktų
Jaunųjų (<40 metų) ūkininkų dalis nuo bendro ūkininkų skaičiaus	Proc.	16,7	12 – 2007 m.***	-4,7 proc. punkto

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas;

*2003 m. visuotinio Lietuvos žemės ūkių surašymo rezultatai;

**2007 m. ūkių struktūros tyrimo rezultatai;

*** LR žemės ūkio ir kaimo verslo registro duomenimis (valdų savininkų pasiskirstymas paga amžių)

Bendri rodiklių pokyčiai visos šalies mastu buvo nagrinėti Vertinimo ataskaitos 3 dalyje. Remiantis bendrą Lietuvos kaimo socialinės-ekonominės situacijos pokyčių analize bei 5.1.2.3. lentelės duomenimis, galima teigti, kad bendrasis priemonės tikslas didinti ūkius ir gerinti kaimo struktūrą iš dalies buvo pasiektas. Teigiamai vertintini rodikliai, susiję su ūkių dydžiu – vidutinis ūkio dydis buvo padidintas 2 ha, o vidutinis melžiamų karvių skaičius, tenkantis vienam ūkiui, lyginant su pradine padėtimi, padidintas beveik 1 karve – nuo 2,3 iki 3,23. Nors reikia pabrėžti, kad ūkių stambėjimo procesas nagrinėjamu laikotarpiu buvo gana lėtas (lyginant su bendru vidutiniu ES-15 ūkių dydžiu). Atsižvelgiant į tai, kad paramos gavėjai sudarė 7 proc. nuo bendro 2003 m. ūkių³⁰ skaičiaus, galima teigti, kad ji turėjo nemažą įtaką ūkių struktūrai. Vis dėlto, remiantis vidutinio perleistos valdos dydžio rodikliu (kuris buvo gana nedidelis ir siekė 3,56 ha), galima daryti prielaidą apie gana nedidelį poveikį ūkių stambinimui. Demografiniai rodikliai taip pat pagerėjo, tačiau nepasiekė numatyto lygmens – 2007 m. 55 metų amžiaus ir vyresnių valdų savininkai sudarė 61

²⁹ Interviu su institucijų atstovais

³⁰ Žemės ūkio produktus gaminančių ūkių, žemės valdoje turinčių vieną ir daugiau hektarų žemės ūkio naudmenų, skaičius 2003 m. siekė 278 563 (2003 m. Visuotinio Lietuvos žemės ūkių surašymo rezultatai).

proc., o jauni iki 40 m. amžiaus – vos 12 proc.³¹ Tai rodo, kad KPP įgyvendinimo laikotarpiu įvyko palankūs poslinkiai ūkininkaujančiųjų amžiaus kaitos procese, tačiau ir toliau išliko ūkininkaujančiųjų amžiaus struktūra su dominuojančia priešpensinio ir pensinio amžiaus valdų savininkų dalimi.

Atsižvelgiant į priemonės įgyvendinimo mastą, galima teigti, kad ji iš dalies prisidėjo ir prie likusių dviejų bendrųjų tikslų įgyvendinimo. Visų pirma, parama teikiama pagal šią priemonę *užtikrina pajamas* daugiau nei 20 tūkst. vyresnio amžiaus ūkininkų, nusprendusių pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos. Galimybė gauti išmokas paskatino ūkininkus nutraukti prekinę žemės ūkio gamybą. Remiantis monitoringo lentelių duomenimis, vidutinė išmoka, tenkanti vienam ūkininkui, 2005 m. sudarė 1793 EUR, 2006 - 1945 EUR, 2007 m. – 2332 EUR, taigi vidutinė metinė išmoka KPP įgyvendinimo laikotarpiu ūkininkams siekė 2023 EUR per metus.

Paskutinis priemonės bendrasis uždavinys – *padidinti žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą* – taip pat iš dalies buvo įgyvendintas. Šį poveikį sunku nustatyti ir apskaičiuoti kiekybiškai, tačiau prie šio tikslo prisidėjo vidutinio ūkio dydžio augimas. Be to, darbo efektyvumas ūkyje, o tuo pačiu ir paties žemės ūkio sektoriaus konkurencingumas, yra glaudžiai susijęs su ūkininkų amžiumi – jaunesni nei 35 m. amžiaus ūkininkai pagamina dvigubai daugiau žemės ūkio produkcijos, palyginti su pensinio amžiaus ūkininkais³². Taigi, sumažinus pensinio amžiaus ūkininkaujančiųjų skaičių bei padidinus jaunųjų ūkininkų skaičių, padidėjo darbo efektyvumas. Ūkio perėmėjams pagal šią priemonę buvo nustatytas reikalavimas, praėjus 5 metams po ūkio perėmimo, įrodyti savo ūkio ekonominį gyvybingumą. Poveikį sustiprino priemonės suderinamumas su BPD – ūkininkai, perimantys ūkį pagal KPP priemonę, turėjo galimybę pasinaudoti parama (jiems netgi buvo teikiamas prioritetas) pagal BPD priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, kuria taip pat buvo stengiamasi pagerinti konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje, nes jaunieji ūkininkai gali veiksmingiau prisitaikyti prie modernių technologijų pokyčių ir naujos konkurencingos aplinkos. Konkurencingumą taip pat padidino smulkių pieno ūkių skaičiaus mažinimas. Lietuvai įstojus į ES, šie ūkiai susidūrė su sunkumais dėl žaliavinio pieno kokybės, nes neturėjo lėšų nusipirkti įrangos, reikalingos pieno kokybei užtikrinti. Taigi įgyvendinant priemonę, buvo siekiama juos išleisti į pensiją ir atiduoti pieno kvotas į rezervą - tokiu būdu jos buvo perduodamos jaunesniems ir perspektyviems gamintojams³³. 2003 m. 1-9 karves turintieji sudarė 98,5 proc. bendro karves auginančių ūkių skaičiaus, 2007 m. ši dalis sumažėjo iki 95,3 proc. Be to, padidėjo vidutinis ūkyje laikomų karvių skaičius.

Toliau šiame ataskaitos skyriuje yra nagrinėjamas priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ įgyvendinimas, pasiekti rezultatai ir poveikis, atsižvelgiant į Europos Komisijos suformuluotus bendruosius vertinimo klausimus ir Lietuvos KPP atveju aktualius nacionalinius klausimus. Atsakant į šiuos klausimus, remiamasi monitoringo lentelių rodikliais, NMA pateiktais duomenimis iš KPPAIS bei paramos gavėjų apklausos rezultatais. Siekiant įvertinti programos lygmens duomenis bendrame kontekste, naudojami statistiniai žemės ūkio ir kaimo vietovių duomenys³⁴.

³¹ Remiamasi valdų savininkų duomenimis, nes pagal tinkamumo kriterijus pareiškėjais galėjo būtų žemės valdą registre užregistravę savininkai (jiems nebuvo keliamas reikalavimas būtų įregistravus ūkių LR ūkininkų ūkių registre).

³² Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas.

³³ Tai buvo aktualus ir ūkių perėmėjams, nes iki 2007 m. pieno ūkių savininkai neturėjo kitos galimybės gauti papildomas pieno kvotas. Nuo 2007 m. atsirado pieno kvotų aukcionai.

³⁴ 2003 m. žemės ūkio surašymo ir 2005 bei 2007 m. žemės ūkio struktūros tyrimų rezultatais bei ūkininkų registro duomenimis.

5.1.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė

IV.1. Kokių lygiu ankstyvam pasitraukimui iš prekinės žemės ūkio gamybos skirta parama lėmė ankstesnį ūkių perleidimą?

IV.1-1. kriterijus. Perleidžiama žemė perduodama jaunesniems ūkininkams. Vienas iš bendrųjų šios priemonės tikslų – spręsti demografinę kaimo gyventojų problemą, t.y. paskatinti vyresnio amžiaus žmones pasitraukti ir prekinės žemės ūkio gamybos ir perleisti ūkius jaunesniems ūkininkams. Parama pagal šią priemonę buvo skiriama ūkininkams nuo 55 metų iki pensinio amžiaus – 60 metų moterims ir 62,5 metų vyrams. Smulkiųjų pieno ūkių savininkai ūkio perleidėjais galėjo būti ir jau sulaukę pensinio amžiaus – iki 70 metų. Ūkio perėmėjui nustatyta amžiaus riba – 50 metų.

KPP numatytas vidutinio perleidėjų amžiaus tikslas – 58,5 metai. Remiantis monitoringo lentelių duomenimis, paramos gavėjų-perleidėjų amžius pasiskirstė atitinkamai:

5.1.3.1. lentelė. Ūkio perleidėjų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

	55 – 60 metų	60 -65 metai	Daugiau nei 65 m.
Paramos gavėjų skaičius	7835	6943	5364
Dalis nuo bendro paramos gavėjų skaičiaus, proc.	39	34	27

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano įgyvendinimo monitoringo lentelės-2005 m. ir 2006 m.

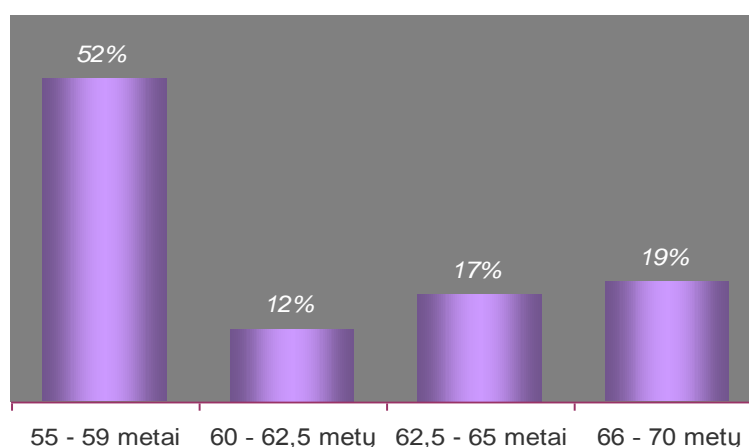
Taigi remiantis monitoringo lentelėmis, didžiausia paramos gavėjų dalis (39 proc.) ankstyvo 55-60 metų amžiaus, 34 proc. perleidėjų pateko į 60-65 metų amžiaus grupę, ir 27 proc. perleidėjų buvo vyresni nei 65 metų. Vidutinis ūkių perleidėjų amžius siekė 62,5 metų³⁵. Taigi jis buvo didesnis nei planuota KPP.

Remiantis paramos gavėjų apklausa, daugiau nei pusė respondentų ūkio perleidimo metu buvo jaunesni nei 60 metų amžiaus. Vyresni nei 70 metų sudarė beveik penktadalį respondentų.

5.1.3.1. pav. Ūkio perleidėjų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Respondento amžius priemonės įgyvendinimo pradžioje

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP I priemonę, n=52

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

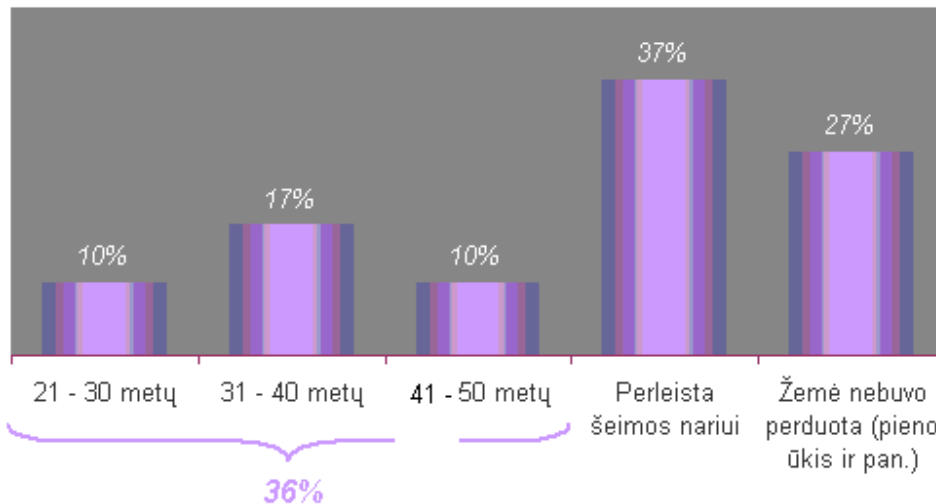
³⁵ Remiantis NMA pateiktais KPPAIS duomenimis

Apklauso duomenimis, didelė ūkių perėmėjų dalis buvo perleidėjų šeimos nariai (37 proc. apklaustųjų). Didžioji likusiųjų ūkių perėmėjų dalis pateko į jaunųjų ūkininkų kategoriją – iki 40 metų amžiaus. Nuo bendro ne šeimos nariams perleistų ūkių skaičiaus jie sudarė 73 proc.

5.1.3.2. pav. Ūkio perėmėjų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Respondento žemės perėmėjo amžius priemonės įgyvendinimo pradžioje

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP I priemonę, n=52

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklauso ataskaita, 2008 m. spalio.

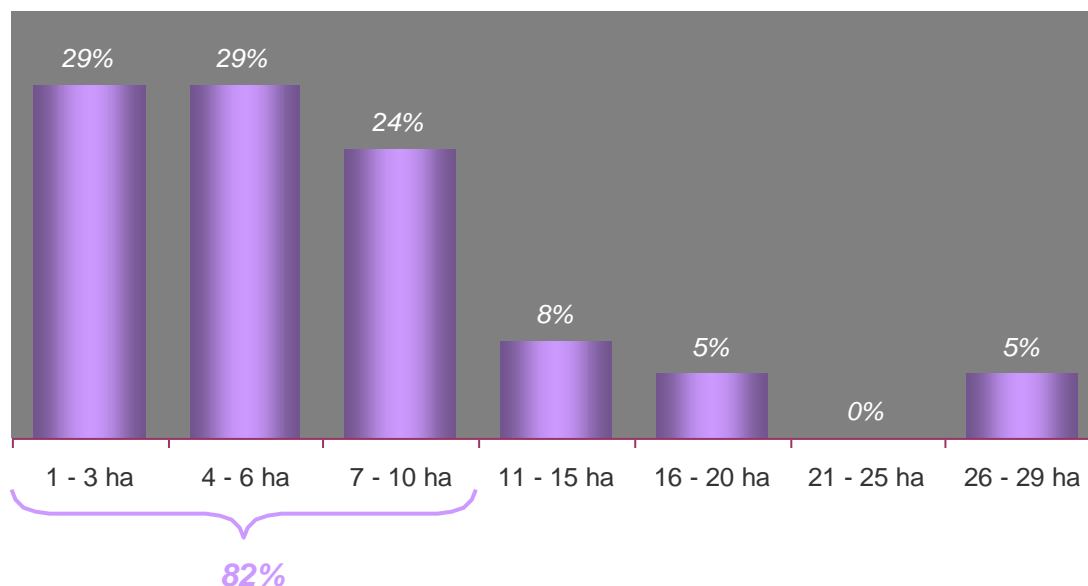
Apklauso duomenis patvirtina NMA pateikti tikslūs ūkių perėmėjų amžiaus duomenys – remiantis KPPAIS duomenimis, vidutinis ūkių perėmėjų amžius pateko į jaunųjų ūkininkų amžiaus kategoriją ir siekė 34 metus.

KPP numatytas veiklos tikslas – 30 tūkst. vyresnių nei 55 m. ūkininkų pasitraukia iš prekinės žemės ūkio gamybos ir perleidžia savo ūkius jaunesniesiems. Įgyvendinus priemonę, buvo pasiekta 68 proc. numatyto rodiklio – paramą gavo ir iš prekinės žemės ūkio gamybos pasitraukė daugiau nei 20 tūkst. vyresnio amžiaus ūkininkų. Atsižvelgiant į mažesnę nei planuotas paramos gavėjų skaičių, nepasiektas ir planuotas bendras perleistos žemės ploto rodiklis – perleista per pusę mažiau žemės ploto nei planuota (vietoj 105 tūkst. ha, perleista apie 52 tūkst. ha). Ne žemės ūkio veiklai perleista 11 proc. numatyto ploto. Kita vertus, vidutinio perleidžiamo ūkio ploto rodiklis buvo įgyvendintas 100 proc.: vidutinis perleidžiamo ploto dydis siekė 3,56 ha. Priežastys, kodėl nepasiekti minėtieji rodikliai, buvo aptartos anksčiau – analizuojant priemonės įgyvendinimą (5.1.2. skyrius) ir jai numatytų rodiklių pasiekimo lygį.

Apklauso metu gauti duomenys parodė, kad didžioji dauguma žemės ūkio paskirties žemę perleidusių ūkininkų buvo mažžemiai, t.y. net 82 proc. žemę perleidusių ūkininkų perleido iki 10 ha žemės: beveik po trečdalį apklaustųjų yra perleidę nuo 1 iki 3 hektarų ir nuo 4 iki 6 hektarų (po 29%) žemės; kiek mažiau nei ketvirtadalis (24%) nurodė perleidę 7 – 10 ha žemės. Ir tik 18% paramos gavėjų nurodė perleidę žemę, kurios plotas yra 11 ha ir daugiau.

5.1.3.3. pav. Paramos gavėjų pasiskirstymas pagal perleidžiamos žemės plotą

Kiek hektarų žemės ūkio paskirties žemės perleista?
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP I priemonę ir yra perleidę žemės, n=38

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): KPP įgyvendinimo laikotarpiu pastebimos teigiamos tendencijos ūkininkų amžiaus pokyčių atžvilgiu (ūkininkų jaunėjimo tendencijos). Vis dėlto, šis procesas vyko gana lėtai. Teigiamiems pokyčiams įtakos turėjo KPP priemonės įgyvendinimas, tačiau jos poveikis ūkininkų amžiaus kaitai buvo mažesnis nei planuota – iš prekinės žemės ūkio gamybos pasitraukė mažesnis nei prognozuota ūkininkų skaičius, kurių vidutinis amžius buvo virš 62,5 metų; perleistas mažesnis nei planuota žemės plotas; tačiau vidutinis ūkių perėmėjų amžiaus vidurkis pateko į jaunųjų ūkininkų amžiaus kategoriją (34 metai).

IV.1. A. Kaip parama ankstyvam pasitraukimui iš prekinės žemės ūkio produkcijos gamybos padėjo paankstinti ūkių perdavimą. Kokio konkrečiai lygmens suderinamumas buvo tarp „ankstyvo pasitraukimo“ ir „jaunųjų ūkininkų įsikūrimo“, kiek tai susiję su anksčiau pasikeitusiu savininku?

IV.1.A-1. kriterijus. Labai daug atvejų, kai vienu metu naudojamosi dviem pagalbos schemomis. Lietuvos bendros kaimo plėtros strategijos mastu buvo užtikrintas KPP ir kitų programinių dokumentų suderinamumas. Vienas iš atvejų – ryšys tarp KPP priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir BPD priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“. Abi minėtos priemonės nukreiptos į tos pačios problemos sprendimą – neutralizuoti ūkininkų senėjimo tendenciją. Pagal KPP priemonę teikiama parama vyresnio amžiaus žmonėms, pasitraukiant iš prekinės žemės ūkio gamybos, tuo tarpu pagal BPD priemonę teikiama įsikūrimo parama kaip pagrindas tolesnei ūkio plėtrai.

Šių priemonių tarpusavio ryšys buvo užtikrintas teikiant prioritetą pareiškėjams paramai pagal BPD priemonę gauti, jeigu jie tuo pačiu perima „ūkį iš dalyvaujančio KPP priemonėje „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, finansuojamoje iš EŽŪOGF garantijų dalies arba iš

tėvų, vyresnių nei 55 metai“³⁶. Ši sąlyga buvo įtvirtinta kaip prioritetas kaip kriterijus BPD priemonėje. Taip jaunieji ūkininkai buvo skatinami perimti ūkius iš išėinančių į pensiją pagal priemonę „Ankstvyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“. Remiantis administruojančių institucijų pateiktomis duomenimis 111 jaunųjų ūkininkų (dalyvaujančių BPD priemonėje „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“) buvo ūkių perėmėjais pagal KPP priemonę – šie atvejai sudarė tik tik 0,5 proc. nuo bendro paramos pagal KPP priemonę gavėjų skaičiaus, tačiau siekė 16 proc. nuo bendro BPD priemonės gavėjų skaičiaus.

Įvertinimas (išvada): programiniu lygmeniu užtikrintas ryšys tarp ankstyvo pasitraukimo ir jaunųjų ūkininkų įsikūrimo priemonių, tačiau įgyvendinant KPP užfiksuotas santykinai nedidelis atveju, kuomet buvo naudojamos abi priemonės, skaičius.

IV.1.A-2. kriterijus. Vidutinis pagalbos ankstyvam išėjimui į pensiją gavėjų amžius dar jaunesnis, kai pagalba teikiama pagal kelias schemas. Remiantis atsakymu į IV.1. klausimą, didžioji dauguma paramos gavėjų pagal priemonę pateko į amžiaus grupę nuo 55 iki 60 metų (39 proc. paramos gavėjų). Tačiau ši grupė nebuvo reikšmingai didesnė už paramos gavėjų nuo 60 iki 65 metų amžiaus skaičių, į kurią pateko 34 proc. pareiškėjų. Daugiau nei 65 metų amžiaus paramą galėjo gauti tik smulkių pieno ūkių savininkai, kurie bendrai sudarė apie pusę paramos pagal priemonę gavėjų skaičiaus, tačiau į šią amžiaus grupę pateko tik 27 proc. paramos gavėjų. Galima daryti prielaidą, kad jaunesiems ūkininkams sukurta galimybė perėmus ūkį pasinaudoti parama pagal BPD, paskatino ūkininkus anksčiau perleisti ūkius. Vis dėlto, vertintojas negali pateikti konkrečių duomenų dėl šio kriterijaus pasiekimo lygio, kadangi tokių duomenų Nacionalinė mokėjimo agentūra KPPAIS pagalba nerinko. Be to, vidutinis paramos gavėjų amžius (62,5 metų) rodo, kad ūkių perleidėjų amžius buvo didesnis nei planuota, taigi BPD priemonė neturėjo reikšmingo poveikio skatinant ankstesnį ūkių perdavimą.

Vis dėlto, vertintojo nuomone, svarbu atkreipti dėmesį, kad pagalba pagal kelias schemas, turėjo prisidėti ne tik prie perleidėjų, bet ir prie jaunesnio ūkio perėmėjų amžiaus. Remiantis paramos teikimo sąlygomis pagal KPP priemonę, ūkio perėmėju galėjo būti ūkininkas iki 50 metų amžiaus (ši sąlyga negaliojo šeimos nariams), tuo tarpu pareiškėjai pagal jaunųjų ūkininkų įsikūrimo priemonę, paramą gauti galėjo tik iki 40 metų amžiaus. Taigi ūkio perėmėjas, siekiantis gauti paramą ir pagal jaunųjų ūkininkų įsikūrimo priemonę, turėjo atitikti griežtesnį amžiaus reikalavimą – nebūti vyresnis kaip 40 m. amžiaus. Siekiant gauti paramą pagal abi pagalbos schemas, 40 metų amžiaus reikalavimas taikomas abiem priemonėm. Atkreiptinas dėmesys, kad ūkių perėmėjų amžius buvo gana jaunas – vidutiniškai 34 metai.

Įvertinimas (išvada): programiniu lygmeniu sukurta galimybė jaunesiems ūkių perėmėjams pasinaudoti BPD teikiamomis galimybėmis, sudarė prielaidas paskatinti vyresnius ūkininkus anksčiau perleisti ūkius, tačiau kiekybinių įrodymų vertintojas pateikti negali, o didesnis nei planuota vidutinis perleidėjų amžius rodo, kad esminio poveikio dviejų priemonių suderinamumas neturėjo. Vis dėlto, šis veiksnys galėjo prisidėti prie jaunesnio ūkių perėmėjų amžiaus (kurių vidutinis amžius siekė 34 metus).

IV.2. Kiek pagerėjo kitų (likusių) žemės ūkio valdų ekonominis perspektyvumas?

IV.2-1. kriterijus. Gamybos veiksmų gerinimas. Priemone buvo siekiama gerinti ūkių struktūrą ir didinti vidutinio ūkio dydį. Pagal šią priemonę paramos gavėjai galėjo perleisti savo žemę ūkio perėmėjams, kurie perimamą ūkį ar jo dalį galėjo prisijungti prie savo turimos žemės valdos arba naujai įsipareigoti užsiimti žemės ūkio veikla perimtame ūkyje. Prisijungus ūkį, išaugo perėmėjų ūkių dydis, padidėjo turimos žemės plotas – taip pagerinti gamybos veiksniai.

³⁶ Lietuvos 2004-2006 m. Bendrasis programavimo dokumentas.

2003 - 2007 m. laikotarpiu Lietuvos ūkio vidutinis dydis išaugo nuo 10,6 ha iki 12,6 ha. Taigi padidėjo žemės, kaip gamybos veiksnio, dydis, kas prisidėjo prie gamybos efektyvumo. Vertinant priemonės indėlį didinant vidutinio ūkio dydį, svarbu atkreipti dėmesį į jos reikšmę bendrame šalies kontekste: priemonėje dalyvavo daugiau nei 20 tūkst. paramos gavėjų, kas sudaro 7 proc. nuo bendro 2003 m. ūkių skaičiaus; pagal ją buvo perleista beveik 52 tūkst. ha žemės ploto – tai sudaro virš 2 proc. nuo bendro 2003 m. ŽŪN ploto. Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį, kad ne visų paraiškų atvejais buvo padidintas ūkio dydis: kai kuriais jų ūkis galėjo būti perleistas naujai besikuriančiam ūkininkui.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigti, kad KPP įgyvendinimo laikotarpiu bendru šalies mastu vyko ūkių stambėjimo procesas, tačiau jis kaip ir ankstesniais laikotarpiais vis dar buvo lėtas. Prie teigiamų ūkių struktūros pokyčių prisidėjo ir priemonės „Ankstytas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ įgyvendinimas, tačiau mažesniu mastu nei prognozuota (perleistos žemės plotas buvo dvigubai mažesnis nei KPP numatytas tikslinis rodiklis).

IV.2-2. kriterijus. Perspektyvios gamybos sąlygos atsižvelgiant į gamybos apribojimus. Priemonėje į atskirą tikslinę grupę buvo išskirti smulkių pieno ūkių savininkai, kuriems parama teikiama už perleistos pieno kvotos dydį. Smulkieji pieno ūkių savininkai nesugebėjo užtikrinti efektyvios gamybos bei reikalaujamos žaliavinio pieno kokybės. Atsižvelgiant į tai, įgyvendinant šią priemonę buvo siekiama vyresnio amžiaus smulkiuosius pieno ūkininkus išleisti į pensiją ir atiduoti pieno kvotas į bendrąjį nacionalinės pieno kvotos rezervą. Iš bendrojo nacionalinės pieno kvotos rezervo kvotos galėjo būti perduodamos jaunesniems ir perspektyviems gamintojams³⁷. Tokiu būdu pagerinamos jų gamybos sąlygos atsižvelgiant į ES Lietuvai numatytus įsipareigojimus – skirtą bendrą pieno gamybos kvotą. Pagal priemonę perleistos pieno gamybos kvotos dydis siekė 156 781 tonas – tai sudarė 4,8 proc. nuo 2004-2005 m. ir 2005-2006 m. Lietuvai nustatytos bendrosios nacionalinės pieno gamybos kvotos (3 293,878 tūkst. t.).

Įvertinimas (išvada): priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie ūkių gamybos sąlygų gerinimo, smulkių pieno ūkių savininkų pieno gamybos kvotas perleidžiant į nacionalinės pieno kvotos rezervą. Vis dėlto, priemonės indėlis buvo mažesnis nei planuota, nes perleistos pieno kvotos rodiklis nebuvo pasiektas.

IV.3. Ar perleidėjams siūlomos pajamos buvo priimtinos, kad jie pasitrauktų iš ūkininkavimo, ir po to užtikrintų pakankamą pragyvenimo lygį?

IV.3-1. kriterijus. Pajamų suma pakankama ir yra tokia, kad paskatintų nutraukti ūkininkavimą. Paramos gavėjams buvo mokama pastovioji paramos dalis – išmoka, apskaičiuota kaip valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos, prognozuotos 2004-2006 m., vidurkis. Šios išmokos dydis siekė 1290 EUR. Papildoma 645 EUR. kasmetinė išmoka buvo mokama tiems pareiškėjams, kurie turėjo išlaikomą sutuoktinį. Už perleistos žemės plotą ar pieno kvotą buvo mokama kintamoji paramos dalis – už 1 ha žemės mokama 90 EUR kasmetinė išmoka, o už 1 t pieno kvotos – tris metus mažėjančia tvarka mokama 175 EUR, 150 EUR ir 125 EUR išmokos, o likusiais metais 80 EUR kasmetinė išmoka. Remiantis monitoringo duomenimis, vidutinė išmoka, tenkanti vienam ūkininkui, 2005 m. sudarė 1793 EUR, 2006 - 1945 EUR, 2007 m. – 2332 EUR, taigi vidutinė KPP įgyvendinimo laikotarpiu metinė išmoka ūkininkams sudarė 2023 EUR (tai sudarė 84 proc. 2007 m. vidutinių pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui kaime). Paramą gaunantiems samdomiems darbuotojams mokama tik 1290 EUR kasmetinė pastoviosios paramos dalies išmoka (tai sutampa su vidutinės paramos vienam darbuotojui dydžiu). Tačiau reikia pastebėti, kad šia priemone pasinaudojo tik vienas ūkio darbuotojas.

³⁷ Tai buvo aktualu ir ūkių perėmėjams, nes iki 2007 m. pieno ūkių savininkai neturėjo kitos galimybės gauti papildomas pieno kvotas. Nuo 2007 m. atsirado pieno kvotų aukcionai.

Parama, teikiama pagal šią priemonę, *užtikrina pajamas* daugiau nei 20 tūkst. vyresnio amžiaus ūkininkų, nusprendusių pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos. Pusę paramos gavėjų sudarė smulkių pieno ūkių savininkai. Atsižvelgiant į tai, kad vidutinis perleistos pieno kvotos dydis sudarė 8 tonas, vidutinis išmokos šiai paramos gavėjų grupei dydis sudarė 2490 EUR pirmaisiais trim paramos gavimo metais, o likusiais – 1930 EUR. Tuo tarpu vidutinė ūkininkams, perleidusiems tik žemę (kurios vidutinis plotas buvo 3,56 ha), išmoka sudarė 1610,4³⁸.

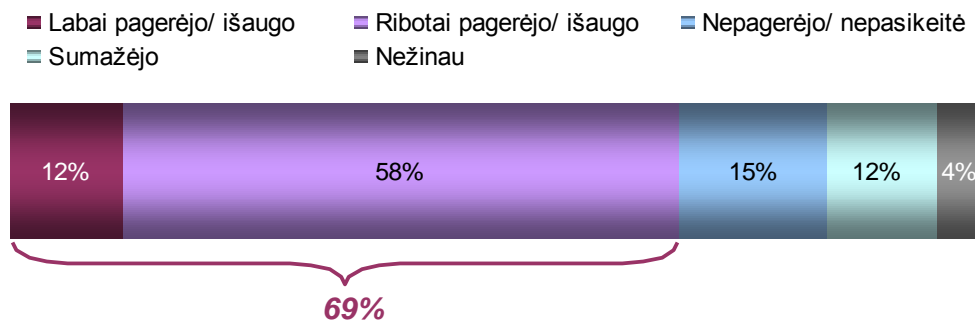
Apklauskos metu gauti duomenys parodė, kad gaunama parama teigiamai paveikė paramos gavėjų pajamas. Daugelis (69%) respondentų, paklausti, kaip pasikeitė jų šeimos metinės pajamos po pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos pradėjus gauti paramą, lyginant su anksčiau gautomis pajamomis, nurodė jog pajamos išaugo. 12% iš jų paminėjo, kad šios pajamos „labai pagerėjo/ išaugo“, o daugiau nei pusės (58%) apklaustųjų nurodė, kad pajamos „ribotai pagerėjo/ išaugo“.

15% paramos gavėjų nurodė, jog jų pajamos „nepagerėjo/ nepasikeitė“, o 12% apklaustųjų nurodė, kad pasitraukus iš prekinės žemės ūkio gamybos jų pajamos „sumažėjo“.

5.1.3.4. pav. Paramos gavėjų gaunamų pajamų pasikeitimas

Kaip pasikeitė šeimos metinės pajamos po pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos ir pradėjus gauti paramą, lyginant jas su anksčiau gautomis pajamomis?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP 1 priemonę, n=52

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklauskos ataskaita, 2008 m. spalio.

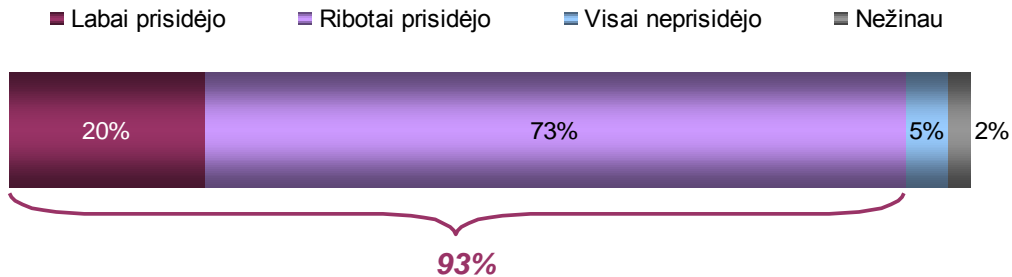
Beveik visi respondentai (93%), kurių nuomone po paramos gavimo jų šeimos pajamos pagerėjo arba išliko tokios pat, nurodė, jog gaunama parama prisidėjo prie jų pajamų augimo/ užtikrinimo: penktadalis (20%) apklaustųjų mano, kad parama „labai prisidėjo“ prie jų pajamų augimo/ užtikrinimo ir beveik trys ketvirtadaliai (73%) mano, kad „ribotai prisidėjo“. 5% šios paramos gavėjų nurodė, kad gaunama parama „visai neprisidėjo“ prie jų pajamų augimo ar užtikrinimo.

³⁸ Šie vidutinės išmokos skaičiavimai atlikti, laikantis prielaidos, kad ūkininkas perleido arba žemę, arba pieno kvotą. o taip pat, kad perleidėjui nebuvo mokamas išmokos priedas už išlaikomą sutuoktinį.

5.1.3.5. pav. Paramos indėlis didinant/ užtikrinant paramos gavėjų pajamas

Kaip gaunama parama prisidėjo prie pajamų augimo/ užtikrinimo?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP I priemonę ir kurių metinės pajamos, pradėjus gauti paramą, "labai pagerėjo"/ "ribotai pagerėjo"/ "nepagerėjo", n=44

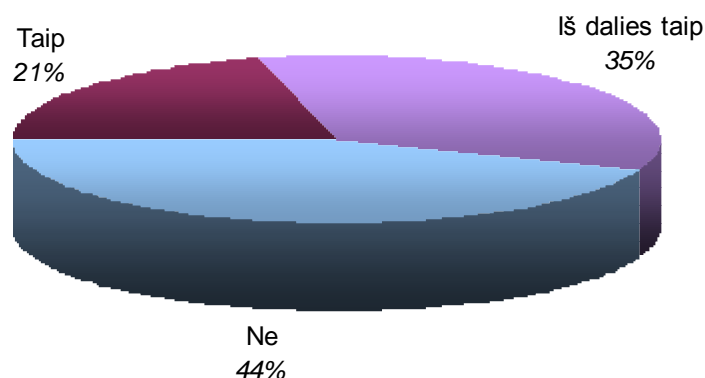
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Nors didžioji dauguma apklaustųjų nurodė, kad jų šeimos metinės pajamos po paramos gavimo daugiau ar mažiau pagerėjo (69%), bet tik šiek tiek daugiau nei penktadalis jų (21%) nurodė, jog gaunamos pajamos (po pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos) yra pakankamos, kad užtikrintų pakankamą pragyvenimo lygį. Daugiau nei trečdaliui paramos gavėjų (35%) jos tik iš dalies pakankamos, o beveik pusei jų (44%) šios pajamos nepakankamos.

5.1.3.6. pav. Paramos gavėjų pajamų pakankamumas tinkamo pragyvenimo lygiui užtikrinti

Ar gaunamos pajamos po pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos yra pakankamos, kad užtikrintų pakankamą pragyvenimo lygį?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP I priemonę, n=52

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): priemonė užtikrina pajamas daugiau nei 20 tūkst. iš prekinės žemės ūkio gamybos pasitraukusių ūkininkų. Apibendrinant galima teigti, kad pajamų, gautų pagal priemonę dydis, buvo patenkinamas: nors beveik pusė apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų teigė, kad pajamų lygis buvo nepakankamas (šie rezultatai įtakojami subjektyvių vertinimų), tačiau didžiosios respondentų daugumos atveju pajamos išaugo ir prie to prisidėjo paramos teikimas. Be to, vidutinis metinės paramos dydis siekė 84 proc. vidutinių disponuojamų namų ūkio kaime pajamų, tenkančių

vienam ūkio nariui 2007 m., ir buvo lygus vidutinėms pajamoms kaime 2006 m. Kita vertus, priemonė konkuravo su kitomis KPP priemonėmis, ypač MPŪV išmokomis, bei tiesioginėmis išmokomis, kuriomis buvo užtikrinamos pajamos nesitraukiantiems iš prekinės žemės ūkio gamybos ūkininkams.

5.1.4. Nacionalinių vertinimo klausimų analizė

Kokiu lygiu parama, skirta nutraukti pieno gamybą smulkiuose pieno ūkiuose pagal Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos schemą, paveikė pienininkystės sektoriaus restruktūrizaciją?

1 kriterijus. Sumažinta pieno gamybos apimtis smulkiuose ūkiuose. Paramos gavėjai, patenkantys į smulkių pieno ūkių savininkų, kategoriją sudarė 50 proc. visų paramos gavėjų skaičiaus, t.y. daugiau nei 10 tūkst. Remiantis KPP nustatytais tikslais, smulkių pieno ūkių savininkų, gavusių paramą, skaičiaus rodiklis nebuvo pasiektas – planuota, kad jie sudarys 75 proc. visų paramos gavėjų skaičiaus. Atitinkamai, nebuvo pasiektas ir į nacionalinės pieno kvotos rezervą perleistas pieno gamybos kvotos dydžio rodiklis – buvo perleista 156 781 tonos, kas sudaro 65 proc. nuo numatyto tikslo. Vis dėlto, vertinant šalies mastu, priemonė turėjo reikšmingą poveikį pienininkystės sektoriui: paramos gavėjai pagal šią priemonę sudarė 5 proc. 2003 m. bendro karves auginančių ūkių skaičiaus³⁹, o perleista pieno gamybos kvota – 4,8 proc. nuo 2004-2005 m. ir 2005-2006 m. Lietuvai nustatytos bendrosios nacionalinės pieno gamybos kvotos (3 293,878 tūkst. t.). Be to, vidutinis perleidžiamos pieno kvotos dydžio rodiklis buvo pasiektas – vidutiniškai perleista 8 t kvotos.

Kaip jau buvo minėta, iki KPP įgyvendinimo pradžios Lietuvoje vyravo neefektyvūs smulkūs pieno ūkiai. Tokio tipo ūkiai vyrauja ir 2007 m., tačiau pastebimi teigiami pokyčiai. Remiantis 2003 m. atlikto visuotinio žemės ūkio surašymo bei 2005 ir 2007 m. ūkių struktūrų tyrimo duomenimis, didelių pokyčių Lietuvos kaimo struktūroje nėra, tačiau pastebima smulkių pieno ūkių dalies bendrame karves auginančių ūkių skaičiuje mažėjimo tendencija:

5.1.4.1. lentelė. Pieno pardavimas pagal ūkių dydį (karvių sk.), 2008 m.

Ūkių grupė pagal karvių sk.	2003 m.		2005 m.		2007 m.	
	Ūkių skaičius	Palyginti su bendru karves laikančių ūkių skaičiumi	Ūkių skaičius	Palyginti su bendru karves laikančių ūkių skaičiumi (proc.)	Ūkių skaičius	Palyginti su bendru karves laikančių ūkių skaičiumi
1-2	149 822	77,9	116664	68,3	93059	75,5
3-9	39 443	20,5	49569	29,0	24286	19,7
....
Viso	192 259	100	170786	100	123156	100

Šaltinis: Pirmieji Lietuvos Respublikos žemės ūkio 2003 m. visuotinio surašymo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004, ir 2005 ir 2007 m. žemės ūkio struktūros tyrimų rezultatai

Taip pat padidėjo vidutinis karvių skaičius, tenkantis vienam ūkiui – nuo 2,3 (2003 m.) iki 3,23 (2007 m.). Vertinant smulkių pieno ūkių gamybos apimtį, galima teigti, kad gamintojų, 2008 m. pirmoje pusėje supirkejamam pardavusių pienui pagal 2008/2009 kvotą, didžiąją dalį vis dar sudarė

³⁹ Lietuvos Respublikos žemės ūkio 2003 m. visuotinio surašymo duomenimis, buvo 192 259 karves laikantys ūkiai

smulkūs pieno ūkiai – jie sudarė 79 proc. bendro gamintojų skaičiaus ir pardavė 23 proc. bendro parduodamo pieno kiekio.

5.1.4.2. lentelė. Ūkiai pagal melžiamų karvių skaičių

	1-5 karvės	6-14 karvių	15 ir daugiau karvių
Gamintojų pardavusių pienu sk.	41942	7756	3349
Parduoto pieno kiekis (t) su natūraliu 4,01 % riebumu	151495	134645	356658
Parduoto pieno kiekis (t) su 3,99 % riebumu	150888	134287	359309

Šaltinis: Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro duomenys < <http://www.vic.lt/centras/rodyk:1195> >

Įvertinimas (išvada): priemonė iš dalies buvo nukreipta spręsti specifinę Lietuvos žemės ūkiui būdingą problemą – mažinti smulkių pieno ūkių skaičių. Tuo tikslu buvo išskirta atskira priemonės tikslinė grupė – smulkių pieno ūkių savininkai (turintys mažiau nei 5 melžiamas karves). Pagal priemonę prekinės žemės ūkio gamybos atsisakė daugiau nei 10 tūkst. smulkių pieno gamintojų. Planuotas rodiklis nebuvo pasiektas, tačiau paramos gavėjai sudarė 8 proc. bendro ūkių, laikančių karves skaičiaus. Taigi KPP, nors ir mažesniu mastu nei planuota, prisidėjo prie bendro smulkių pieno ūkių skaičiaus šalyje mažinimo.

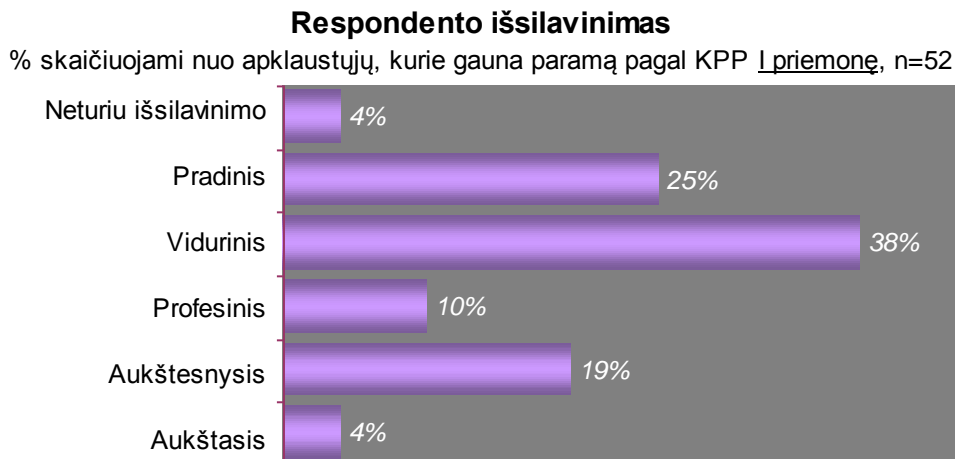
Ar ir kaip priemonės įgyvendinimas įtakojo žmogiškojo kapitalo stiprinimą žemės ūkio sektoriuje?

1 kriterijus. Sustiprintas žmogiškasis kapitalas žemės ūkio sektoriuje. Įgyvendinant priemonę, vyresnio amžiaus ūkininkai perleido ūkius jaunesniems ūkių perėmėjams (perleidėjo amžiaus žemiausia riba – 55 metai, perėmėjo aukščiausia – 50 metų, išskyrus tuos atvejus, kai ūkis perleidžiamas šeimos nariui). Perleidžiant ūkius jaunesniems ūkininkams, sustiprinamas žmogiškasis kapitalas, nes jaunesni nei 35 m. amžiaus ūkininkai pagamina dvigubai daugiau žemės ūkio produkcijos, palyginti su pensinio amžiaus ūkininkais⁴⁰, taip pat jie yra labiau konkurencingi ir perspektyvesni. Remiantis atsakymu į IV.1 klausimą, priemonėje dalyvavusių ūkių perleidėjų ir perėmėjų amžiaus skirtumas buvo gana reikšmingas: vidutinis perleidėjų amžius siekė 62,5 metų, o perėmėjų – 34 metus (žr. IV.1. klausimo IV.1-1. kriterijaus „Perleidžiama žemė perduodama jaunesniems ūkininkams“ analizę).

Prie žmogiškojo kapitalo stiprinimo prisidėjo ne tik ūkininkaujančiųjų amžiaus sumažinimas, tačiau ir aukštesnį išsilavinimą turinčių ūkininkų dalies didinimas. Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis didžioji dauguma (67 proc.) ūkių perleidėjų turėjo ne aukštesnį nei vidurinis išsilavinimą: daugiau nei trečdalis gavusiųjų paramą (38%) turi vidurinį išsilavinimą; kiek mažiau nei trečdalis respondentų (25%) turi tik pradinį išsilavinimą. Likusieji 33% paramos gavėjų turi aukštesnį nei vidurinį išsilavinimą (didžioji jų dalis yra žemės ūkio srities specialistai).

⁴⁰ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas.

5.1.3.7. pav. Ūkio perleidėjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Aukštesnį bendrą ūkio perėmėjų išsilavinimo lygį užtikrino priemonės administravimo taisyklėse įtvirtintas ūkio perėmėjo tinkamumo kriterijus: „perėmėjas laikomas tinkamu, jei paraiškos pateikimo dieną... turi žemės ūkio srities profesinį išsilavinimą“⁴¹. Reikalaujamo profesinio išsilavinimo pobūdis reglamentuojamas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2003 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. 3D-131 „Dėl ūkininko profesinio pasirengimo reikalavimų“, pagal kurį tinkamą profesinį išsilavinimą liudija kvalifikacinis pažymėjimas, kad asmuo yra išlaikęs kvalifikacinį egzaminą pagal Ūkininkavimo pradmenų mokymo programą.

Žmogiškojo kapitalo stiprinimą taip pat įrodo administravimo taisyklėse įtvirtintas reikalavimas, kad praėjus penkeriems metams nuo ūkio (ar jo dalis) perėmimo perėmėjas turi įrodyti ūkio ekonominį gyvybingumą, kuris įrodomas pateikiant tobulinimosi kursų pažymėjimą (bent 100 val.) arba kitus dokumentus įrodančius, kad ūkyje padidėjo darbų apimtis, pajamos ar turimos žemės plotas.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigti, kad priemonės įgyvendinimas įtakojo žmogiškojo kapitalo stiprinimą dviem pagrindiniais aspektais: pirma, vyresnio amžiaus ūkininkus (vidutinis amžius 62,5 metai) pakeitė jaunesni ir perspektyvi ūkininkai, kurių vidutinis amžius siekė 34 metus; antra, ūkių perėmėjai buvo ne tik jaunesnio amžiaus, tačiau pasižymėjo aukštesniu išsilavinimo lygiu.

5.2. Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais

KPP priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ prisidėjo prie antrojo bendro KPP uždavinio – ūkininkų pajamų didinimas – įgyvendinimo. Taip pat iš dalies ši priemonė turėjo prisidėti ir prie aplinkos gerinimo (trečiojo uždavinio įgyvendinimo). Tai buvo vienintelė priemonė, taikoma ne visai Lietuvos teritorijai, o tik toms teritorijoms, kurios priskirtos mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms bei vietovėms su aplinkosaugos apribojimais. Ji prisidėjo prie Lietuvos regioninės politikos strateginio tikslo – didinti teritorinę sanglaudą, mažinant pajamų skirtumus tarp skirtingų regionų gyventojų. Remiantis tarybos reglamentu Nr.

⁴¹ Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ administravimo taisyklės.

1257/1999 KPP buvo išskirti du teritorijų tipai, už kurias galima buvo gauti paramą pagal šias priemones.

Pirmosios - **Mažiau palankios ūkininkauti vietovės (MPŪV)**⁴². MPŪV išskirtos naudojantis šiais kriterijais:

- (1) javų derlingumas mažesnis negu 80 proc. šalies vidurkio;
- (2) bendroji žemės ūkio produkcijos vertė, tenkanti vienam gyventojui, dirbančiam žemės ūkyje, yra mažesnė nei 80 proc. šalies vidurkio;
- (3) gyventojų tankumas yra mažesnis negu 50 proc. šalies vidurkio;
- (4) užimtų žemės ūkyje gyventojų dalis didesnė negu 15 proc.;
- (5) vidutinis metinis gyventojų populiacijos regresas per metus yra 0,5 proc. ar didesnis.

MPŪV taip pat priskirtos vietovės, kurioms įtakos turi konkrečios kliūtys – Lietuvos atveju joms priskirtos intensyvaus karsto zonos. MPŪV, atsižvelgiant į gamtinių veiksnių (išskirtų kriterijų), ribojančių ūkininkavimą, intensyvumą, dar buvo išskirtos į dvi kategorijas: (1) *Didelio nepalankumo vietovės* (DNV) – Lietuvos teritorijoje šioms vietovėms priskiriamas plotas sudarė 301 305 ha (apie 9 proc. ŽŪN ploto); *Mažo nepalankumo vietovės* (MNV) - joms priskiriamas plotas sudarė 1 165 678 ha (apie 34 proc. bendro ŽŪN ploto); intensyvaus karsto zonos taip pat priskirtos MNV.

Vietovės su aplinkosaugos apribojimais, kurioms priskirtos „**Natura 2000**“ vietovės. Jos buvo atrinktos pagal patvirtintus nacionalinius natūralių buveinių apsaugai skirtus atrankos kriterijus. Dalis „Natura 2000“ buvo išskirtos pievose perinčių paukščių apsaugai, kuriose svarbiausią įtaką ūkininkams turėjo draudimas pievas ir ganyklas paversti ariamąja žeme ir šienauti ne anksčiau kaip rugpjūčio 15 d. Programos rengimo metu išskirtose „Natura 2000“ vietovėse bendra pievų ir ganyklų užimama teritorija sudarė 30 000 ha (apie 6 proc. bendro pievų ir ganyklų ploto)

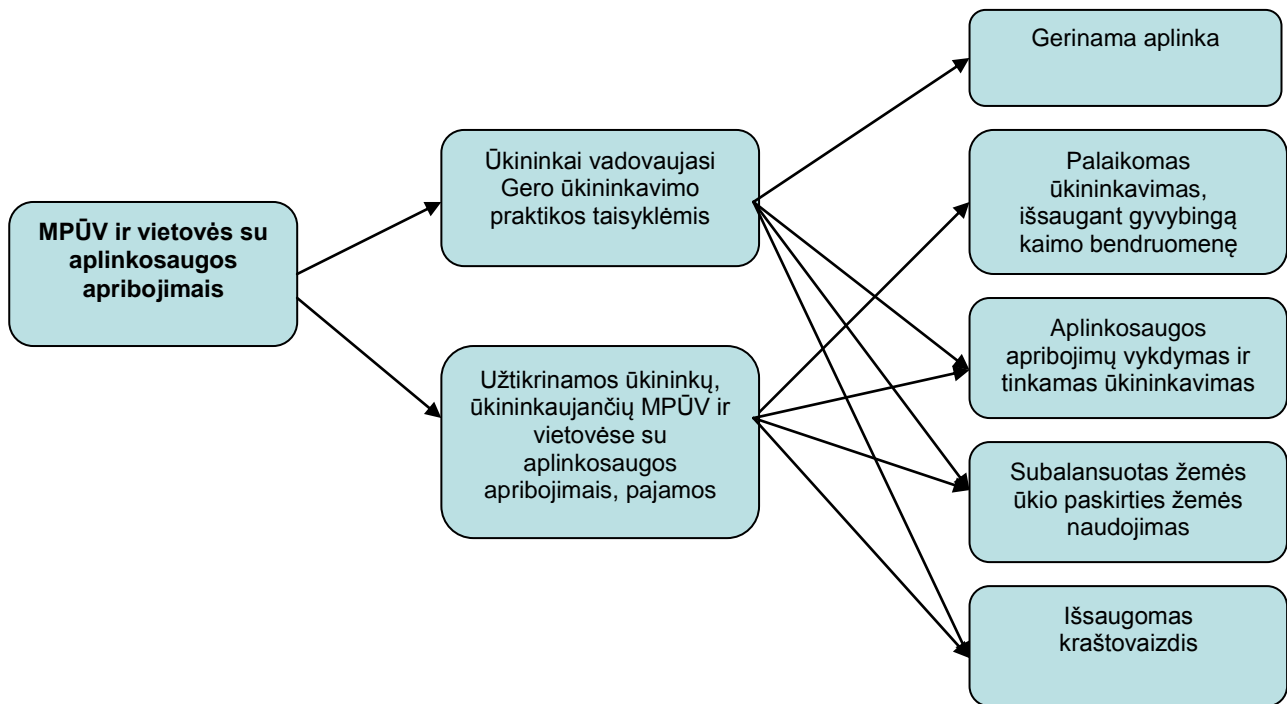
Priemonė buvo kompensacinio pobūdžio: ja siekiama kompensuoti ūkininkų pajamas, prarastas ūkininkaujant tikslinėse teritorijose. Atsižvelgiant į vietovės tipą, nustatyti skirtingi išmokų dydžiai (pateikti ataskaitos priede Nr.5). Priemonei buvo numatyti *bendrieji*, *specialieji* ir *veiklos* tikslai, kurie atsispindi kitame toliau pateikiamoje priemonės intervencijos logikos schemeje.

5.2.1. Priemonės intervencijos logika

Šios priemonės intervencijos logika gana paprasta. Priemonės tikslas – kompensuoti ūkininkams, gyvenantiems MPŪV ar vietovėse su aplinkosauginiais apribojimais vienodos normos išmokomis, su sąlyga, kad ūkininkai laikysis Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių, kurios iš dalies užtikrina tvarų žemės ūkio naudmenų naudojimą, kraštovaizdžio išsaugojimą ir tuo pačiu prisideda prie aplinkos gerinimo. Priemonė taip pat prisideda prie griežtesnių aplinkosaugos apribojimų vykdymo teritorijose, priskiriamose „Natura 2000“ vietovėms. Be to, užtikrinant pajamas ūkininkams MPŪV, išlaikomi gyventojai šiose vietovėse bei palaikomas ūkininkavimas – tokiu būdu užtikrinamas kaimo bendruomenių gyvybingumas.

⁴² Mažiau palankių ūkininkauti vietovių sąrašas buvo patvirtintas 2004 m. žemės ūkio ministro įsakymais Nr. 3D-72 ir 3D-287 „Dėl mažiau palankių ūkininkauti vietovių“ (Žin., 2004, Nr.34-1111; Žin., 2004, Nr. 78-2735).

5.2.1.1. schema. Mažiau palankių ūkininkauti vietovių ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais priemonės intervencijos logika

Priemonės tinkamumą pagrindžia remiamų teritorijų atrankos principai. Visų pirma, poreikį užtikrinti ūkininkų pajamas pagrindžia riboto derlingumo žemės ir mažesnės nei vidutinė bendrosios žemės ūkio produkcijos vertės rodikliai. 2003 m. bendrasis pelnas MNV vidutiniškai buvo 1,6 karto, o DNV – 2,04 karto mažesnis nei palankiose ūkininkauti vietovėse. Tuo tarpu ūkininkaujant paukščių apsaugai svarbiose Natura 2000 teritorijose, išlaidos buvo netgi didesnės nei gaunamos pajamos⁴³. Poreikį užtikrinti kaimo bendruomenių gyvybingumą pagrindžia socialiniai ir demografiniai teritorijų išskyrimo kriterijai, t.y. mažas gyventojų tankumas, didelė priklausomybė nuo žemės ūkio veiklos bei gyventojų skaičiaus mažėjimas. Vidutinis kaimo gyventojų skaičiaus regresas 1999-2004 m. MPŪV buvo -1,09 proc.⁴⁴ Numatytus kriterijus atitikusios savivaldybės (19 savivaldybių) bei atskirai išskirtos seniūnijos (51 seniūnija) buvo priskirtos MPŪV, kuriose įregistruoti žemės ūkio veiklos subjektai galėjo gauti paramą pagal šią priemonę. Aplinkos gerinimo, aplinkosaugos apribojimų vykdymo, subalansuoto žemės ūkio paskirties naudojimo bei kraštovaizdžio išsaugojimo tikslai užtikrinti numatant reikalavimą siekiant gauti MPŪV išmokas laikytis Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių, o Natura 2000 teritorijose – dar griežtesnių aplinkosaugos reikalavimų (vėlesnio šienavimo).

5.2.2. Priemonės įgyvendinimas

KPP priemonės aprašyme įtvirtinti priemonės bendrieji, specialieji ir veiklos tikslai buvo susieti su numatomomis priemonės pasekmėmis, rezultatu ir poveikiu. Priemonės veiklos ir specialiesiems tikslams buvo numatyti kiekybiniai rodikliai. 5.2.2.1. lentelėje pateikiamas priemonės pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimo lygis.

⁴³ Remiantis Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano duomenimis

⁴⁴LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 49 p.

5.2.2.1. lentelė. Priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Planuota	Įvykdyta	Įvykdymo proc.
Pasiekimo rodikliai				
Paremtų ūkininkų, ūkininkaujančių DNV, skaičius	tūkst.	26	25,5	98 proc.
Paremtas DNV plotas	ha	301 305 (bendras DNV plotas Lietuvoje)	173 772	57 proc.* (nuo bendro DNV ploto Lietuvoje)
Paremtų ūkininkų, ūkininkaujančių MNV, skaičius	tūkst.	44	91,1	207 proc.
Paremtas MNV plotas	ha	1 165 678 (bendras MNV plotas Lietuvoje)	838 199	72 proc.* (nuo bendro MNV ploto Lietuvoje)
Ūkininkų, taikančių aplinkosaugos apribojimus „Natura 2000“ teritorijose, skirtose paukščių apsaugai, skaičius	tūkst.	5	0,55	11 proc.
Rezultato rodikliai				
Ūkininkų, kurie laikosi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių, skaičius	tūkst.	70	108,1	154,4 proc.

* KPP numatyti MPŪV ploto rodikliai kiekvienais metais buvo viršyti : 2004 m. planuota paremti 606.900 ha (įgyvendinta - 951.975 ha), 2005 m. – 714.000 ha (įgyvendinta 991.203 ha), 2006 m. – 835.100 ha (įgyvendinta 1.060.855 ha).

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Analizuojant priemonės pasiekimo bei rezultato rodiklių pasiekimo lygį, priemonė vertintina teigiamai, nors ir ne visi rodikliai pasiekti. Remiantis administruojančių institucijų vertinimu, priemonė susilaukė labai didelio susidomėjimo tarp ūkininkų. Priemonės įgyvendinimas laiko atžvilgiu vyko gana stabiliai – kiekvienais įgyvendinimo metais (išskyrus 2007 m.) paramą gavo vidutiniškai 110 tūkst. pareiškėjų, o paremtas plotas siekė daugiau kaip 1 mln. ha. Remiantis 5.2.2.2. lentelėje pateikiamais duomenimis, visais metais buvo viršyti prognozuoti paramos gavėjų ir ploto, už kurį suteikta parama, rodikliai (vidutiniškai pusantro karto).

5.2.2.2. lentelė. Pasiekimo ir rezultatų rodiklių įgyvendinimas pagal metus

Rodikliai	2004 m.		2005 m.		2006 m.		2007 m.	
	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas
Paramos gavėjų skaičius	60 000	111 177	65 000	110 155	70 000	109 700	-	62 360 115 825*
Plotas, už kurį suteikta parama,	606 900	951 975	714 000	991 203	835 100	1 060 855	-	551 430 1 014 567*

ha							
----	--	--	--	--	--	--	--

* - suminiai rodikliai

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė.

Numatyti paramos gavėjų skaičiaus rodikliai MPŪV buvo pasiekti ir netgi viršyti: paremtų ūkininkų, ūkininkaujančių DNV, rodiklis pasiektas 98 proc., o ūkininkaujančių MNV – net 207 proc. Plotas, už kurį suteikta parama, taip pat buvo viršytas, lyginant su prognozuotu – 2004 m. viršyta 56 proc., 2005 m. – 39 proc., 2006 m. – 27 proc. Bendras plotas siekė 1 014,6 tūkst. ha. Vertinant bendrame Lietuvos kontekste, plotas už kurį buvo suteikta parama pagal šią priemonę, sudarė 69 proc. bendro ploto Lietuvoje, priskiriamo mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms, iš kurių 72 proc. paremta MNV ir 57 proc. DNV. Tuo tarpu priemonės įgyvendinimas „Natura 2000“ teritorijose vertintinas neigiamai: paramos kreipėsi ir ja pasinaudojo tik 11 proc. planuoto ūkininkų skaičiaus.

Atsižvelgiant į didelį paramos gavėjų skaičių, taip pat buvo viršytas ir priemonės rezultato rodiklis – ūkininkų, kurie laikosi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių, rodiklis viršytas net 1,5 karto. Laikydami privalomų paramos teikimo sąlygų, t.y. Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių, paramos gavėjai prisidėjo prie tvaraus žemės ūkio paskirties naudojimo, kraštovaizdžio išsaugojimo bei aplinkos gerinimo.

Viena iš pagrindinių sėkmingo priemonės įgyvendinimo priežasčių – paprasta paramos teikimo procedūra. Ši procedūra buvo dar gerokai supaprastinta KPP įgyvendinimo laikotarpiu - paramą siekiantys gauti žemės ūkio subjektai paraišką paramai pagal šią priemonę gauti teikė kartu su paraiška tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus. Ji buvo teikiama seniūnijai ar kitam savivaldybės administracijos struktūriniam padaliniiui, o ne NMA teritoriniams padaliniais (kaip kitų priemonių atvejais). Taigi deklaruodamas žemės naudmenų ir pasėlių plotus, pareiškėjas ūkininkaujantis MPŪV priskiriamose teritorijose tik turėjo nurodyti, kad siekia gauti paramą ir pagal KPP priemonę. Paprasta paraiškos teikimo sistema sąlygojo didelį priemonės populiarumą. Atsižvelgiant į sėkmingą priemonės įgyvendinimą, naujuoju 2007-2013 m. laikotarpiu tokiu pat būdu paraiškos renkamos pagal daugiau kompensacinio pobūdžio KPP priemonių. (žr. ataskaitos 7 dalį „KPP administravimo sistema“).

Viena iš priemonės įgyvendinimo silpnųjų pusių – mažas pareiškėjų, ūkininkaujančių „Natura 2000“ teritorijose, skaičius. Pagrindine nesėkmės priežastimi galima išskirti pačios „Natura 2000“ sistemos kūrimą. Institucijos, atsakingos už teritorijų, priklausančių šiai sistemai, išskyrimą, turėdamos nepakankamus administracinius gebėjimus, nespėjo šių teritorijų laiku identifikuoti. Atsižvelgiant į tai, žemės ūkio veiklos subjektams nebuvo pakankamai aišku, kas gali siekti paramos pagal šią priemonę. Be to, jau identifikuojant šias teritorijas, nepakankamai dėmesio skirta potencialių pareiškėjų informavimui, kas į šias teritorijas įeina, kaip teisingai pateikti paraiškas ir nubraižyti schemas.⁴⁵ Papildoma interviu su administruojančių institucijų atstovais metu identifikuota priemonės įgyvendinimo problema – mažas išmokos dydis, ekonomiškai neskatinantis teikti paraiškas.

Įgyvendinant priemonę, buvo išmokta dar viena pamoka – parama pasinaudojo ne tik šiose vietovėse gyvenantys ir žemės ūkio veikla užsiimantys subjektai, bet ir žemes susigrąžinę ir Žemės ūkio ir kaimo verslo registre valdas užregistravę miestiečiai. Atsižvelgiant į šią pamoką, Kaimo plėtros 2007-2013 m. programoje paramos gavėjams pagal šią priemonę keliami didesni reikalavimai – jie turi ne tik palaikyti žemę geros agrarinės būklės, bet ir ūkininkauti. Priemonės aprašyme numatytas tinkamumo kriterijus: „norintis gauti paramą pareiškėjas, turintis pievas ir

⁴⁵ Interviu su administruojančių institucijų atstovais

ganyklas, privalo atitikti bent vieną iš šių kriterijų: gaminti prekinę žemės ūkio produkciją; turėti bent 0,2 SGV/ha; 1/3 ŽŪN turi sudaryti dirbama žemė.“

Planuojamas priemonės poveikis (intervencijos logikos schemas trečiame stulpelyje pateikti poveikio kriterijai) programoje nebuvo išreikštas kiekybine išraiška. Taigi analizuojant priemonės poveikį, sunku kiekybiškai įvertinti ar bendrieji priemonės tikslai buvo įgyvendinti. Vis dėlto, remiantis gerais pasiekimo bei rezultato rodiklių įvykdymo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad bendrieji priemonės tikslai taip pat buvo įgyvendinti: didelis paramą gavusių ūkininkų skaičius rodo, kad parama tam tikru lygiu užtikrino pajamas nemažai daliai ūkininkaujančiųjų MPŪV; gauta parama užtikrino, kad paramos gavėjai ir toliau ūkininkautų šiose teritorijose, kas turėjo prisidėti prie kaimo gyventojų skaičiaus MPŪV bei bendruomenės gyvybingumo išlaikymo; Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių laikymasis sąlygojo aplinkos gerinimą, subalansuotą žemės ūkio paskirties žemės naudojimą bei kraštovaizdžio išsaugojimą. Tuo tarpu mažas paramą gavusių „Natura 2000“ teritorijose ūkininkaujančiųjų skaičius leidžia daryti prielaidą, kad aplinkosaugos apribojimų vykdymo užtikrinimo lygis šiose teritorijose buvo mažesnis nei planuota. Detaliau priemonės poveikis vertinamas pateikiant atsakymus į bendruosius vertinimo klausimus.

5.2.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė

V.1. Kiek, taikant schemą, i) kompensuotos mažiau palankių ūkininkauti vietovių gamtinės kliūtys, atsižvelgiant į dideles gamybos išlaidas ir nedidelį gamybos potencialą, ir ii) kompensuotos patirtos išlaidos ir negautos pajamos vietovėse su aplinkosaugos apribojimais?

V.1-1 kriterijus. Dėl gamtinių kliūčių arba aplinkosaugos apribojimų esanti pajamų stygių atlygina kompensacinės išmokos. Kompensacinės išmokos dydis MPŪV buvo apskaičiuotas remiantis vidutiniu bendruoju pelno skirtumu, gaunamu ūkininkaujant didelio/ mažo nepalankumo vietovėse, lyginant su pelnu gaunamu palankiose ūkininkauti vietovėse. MPŪV ūkininkaujantys ūkininkai dėl riboto žemės derlingumo ir kitų kliūčių sukuria mažesnės vertės produkciją viename hektare. Be to, jie susiduria su didesnėmis išlaidomis, gamindami augalininkystės, gyvulininkystės ar kitą produkciją. KPP buvo įvertinta, kad pelnas MNV vidutiniškai buvo 1,6 karto, o DNV – 2,04 karto mažesnis nei palankiose ūkininkauti vietovėse. Tuo tarpu ūkininkaujant paukščių apsaugai svarbiose Natura 2000 teritorijose, išlaidos buvo netgi didesnės nei gaunamos pajamos. Sukuriamos produkcijos vertės, išlaidų ir gaunamo pelno skirtumai pateikti 5.2.3.1 lentelėje.

5.2.3.1 lentelė. Kompensacinės išmokos MPŪV apskaičiavimas

Vietovės	Bendroji produkcija, EUR/ha	Iš jos			Išlaidos, EUR/ha	iš jų		Bendras pelnas, EUR/ha
		augalininkystės produkcija, EUR/ha	gyvulininkystės produkcija, EUR/ha	kita produkcija, EUR/ha		kintamosios	pastoviosios	
DNV	389,25	219,24	162,19	7,82	316,84	186,23	130,62	72,41
MNV	435,01	243,57	187,38	4,05	343,78	207,37	136,41	91,23
Palankios vietovės	497,86	471,21	22,59	4,05	349,86	203,60	146,26	147,71

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas

Atsižvelgiant į gaunamo pelno iš 1 ha skirtumą, apskaičiuotas išmokos dydis:

$$(a) \text{ DNV} \quad 147,71 - 72,41 = 75.3 \text{ EUR/ ha}$$

$$(b) \text{ MNV} \quad 147,71 - 91,23 = 56.5 \text{ EUR/ ha}$$

Išmokos, taikomos „Natura 2000“ vietovėms, dydis apskaičiuotas lyginant pelną, gaunamą iš veiklos ūkininkaujant įprastiniu ūkininkavimo būdu ir ūkininkavimo būdu paukščių apsaugai svarbiose vietovėse. KPP apskaičiuota, kad ūkininkaujant įprastu būdu, iš 1 ha žemės gaunamas 55,6 EUR pelnas, tuo tarpu ūkininkaujant paukščių apsaugai svarbiose „Natura 2000“ vietovėse, patiriamas 33,8 EUR/ ha nuostolis. Siekiant kompensuoti prarastas pajamas, nustatytas išmokos dydis:

$$(c) \text{ Natura 2000 } 55,6 - (-33,8) = 89 \text{ EUR/ ha}$$

Remiantis KPP pateiktais skaičiavimais, galima teigti, kad išmokomis buvo siekiama kompensuoti vidutiniškai 100 proc. pajamų prarastų dėl didesnių gamybos sąnaudų ir ūkio produkcijos vertės sumažėjimo. Įgyvendinus priemonę, buvo nustatyta, kad bendrojo pelno skirtumas, skaičiuojant 1 ha žemės ūkio naudmenų, MPŪV lyginant su palankiomis ūkininkauti vietovėmis, sumažėjo nuo 1,6 iki 1,3 karto.⁴⁶ Taigi jis nebuvo kompensuotas 100 proc., tačiau sumažėjo. Svarbu atkreipti dėmesį, kad priemone buvo siekiama ne tik kompensuoti prarastas pajamas dėl riboto derlingumo ar mažo gamybos produktyvumo, tačiau ir išlaikyti gyventojus mažos populiacijos vietovėse.

Įvertinimas (išvada): KPP numatytas išmokos dydis buvo apskaičiuotas, siekiant kompensuoti 100 proc. prarandamų pajamų dydžio, ūkininkaujant MPŪV arba „Natura 2000“ teritorijose. Priemonėje dalyvavo didelis paramos gavėjų skaičius – taigi prarastos pajamos buvo kompensuotos didesniai nei planuota subjektų skaičiui (tai laikytina KPP sėkme). Įgyvendinus priemonę, nustatyta, kad bendrojo pelno skirtumas, nebuvo pilnai kompensuotas, tačiau sumažėjo.

V.2. Koku lygiu kompensacinės išmokos padėjo užtikrinti nenutrūkstamą žemės ūkio paskirties žemės naudojimą?

V.2-1. kriterijus. Žemės ūkio paskirties žemė naudojama ir toliau. Remiantis KPP bei priemonės administravimo taisyklėmis, prie pareiškėjų tinkamumo kriterijų įtrauktas išsipareigojimas ūkininkauti ar užsiimti žemės ūkio veikla mažiausiai 5 metus nuo pirmos gautos išmokos pagal šią priemonę. Atsižvelgiant į šį reikalavimą, paramos gavėjai išsipareigojo penkerius metus užtikrinti nenutrūkstamą žemės ūkio paskirties šiose vietovėse naudojimą.

Remiantis rodiklių įgyvendinimo statistika (žr. 5.2.3.2. lentelę), kiekvienais KPP įgyvendinimo metais didėjo deklaruojamos MPŪV ir „Natura 2000“ vietovėse naudojamos žemės plotas: 2004 m. jis siekė 951 975 ha, 2005 m. – 991 203 ha, 2006 m. – 1 060 855 ha. Taigi deklaruojamos žemės ūkio naudmenos 2004-2006 m. laikotarpiu padidėjo 11,4 proc. Be to, tai buvo didesnis plotas, nei planuota. KPP numatyta, kad 2004 m. jis apims 606,9 tūkst. ha., 2005 m. – 714,0 tūkst. ha o 2006 m. – 835,1 tūkst. ha bendro šioms teritorijoms priskiriamo ploto Lietuvoje, tačiau jis viršijo planuotus rodiklius. Žemiau lentelėje pateikiamas planuotas ir pasiektas MPŪV ir „Natura 2000“ vietovių žemės ūkio naudmenų plotas.

5.2.3.2. lentelė. MPŪV ir „Natura 2000“ planuotas paremti ir paremtas ŽŪN plotas

	2004		2005		2006	
	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas
ŽŪN plotas, už kurį suteikta parama (ha)	606 900	951 975	714 000	991 203	835 100	1 060 855
Dalis nuo bendro MPŪV	41%	64%	48%	66%	56%	71%

⁴⁶ Žemės ūkio respondentų įmonių duomenys iš pranešimo „Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano reikšmė žemės ūkiui“, Žemės ūkio ministerija, Kaimo plėtros departamentas, Investicinių ir kompensacinių kaimo plėtros priemonių koordinavimo skyrius, 2008 08 25 (konferencija Birštone).

ir Natura 2000 ploto (2004 m. – 1 495 183 ha)						
---	--	--	--	--	--	--

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas ir Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė.

Atsižvelgiant į didėjantį žemės plotą, buvo svarstyta galimybė mažinti išmokos dydį, tačiau persikirsčius lėšas tarp KPP priemonių, šiai priemonei buvo padidinta paramos suma, taigi išmokos dydis nebuvo sumažintas.⁴⁷

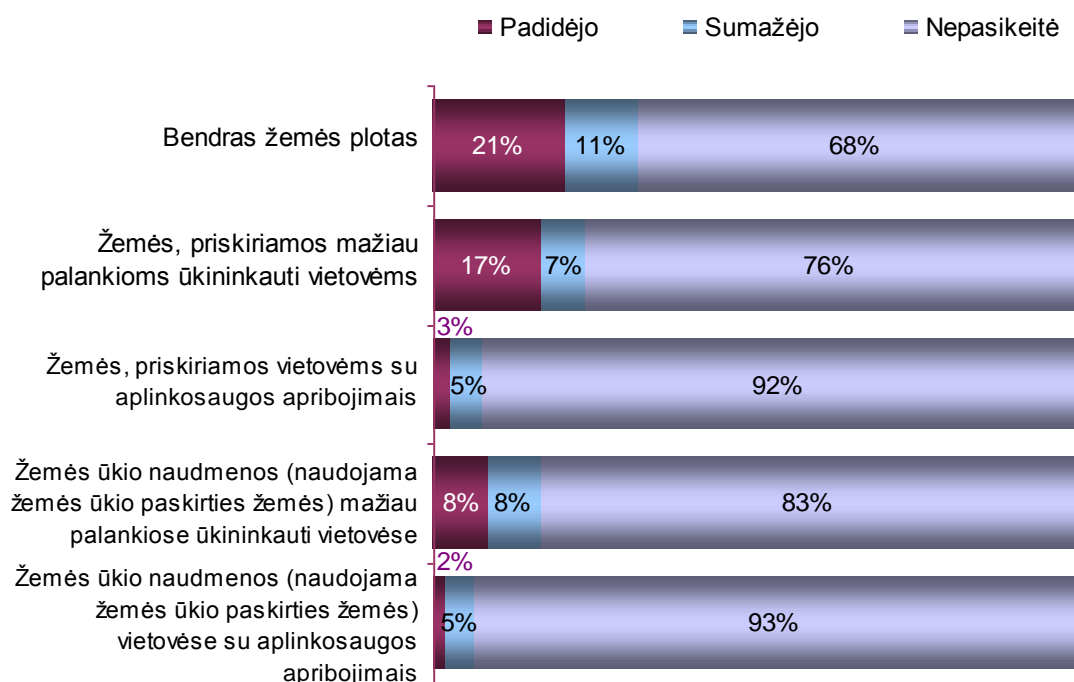
Toliau vertinant žemės ūkio paskirties naudojimo pasikeitimus paramos gavėjų lygmeniu, remiamasi paramos gavėjų apklausos duomenimis. Vertindami bendrą turimos žemės dydį, daugiau nei du trečdaliai (68%) respondentų minėjo, jog jis nepasikeitė lyginant su 2004 m. ar paraiškos teikimo laikotarpiu. 21% respondentų nurodė, kad jis padidėjo, o 11%, jog jis sumažėjo. Dažniau, kad bendras žemės plotas nepasikeitė, teigė vyresni nei 60 metų respondentai. Analogiškai 17% respondentų teigė, jog žemės, priskiriamos MPŪV, plotas padidėjo, o 7% apklaustųjų atsakė, jog tokių žemių plotas sumažėjo. 8% respondentų teigė, jog jų turimos žemės ūkio naudmenos mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse padidėjo, t.y. jų plotas išaugo.

Mažiausi ploto pokyčiai vietovėse su aplinkosaugos apribojimais: daugiau nei 90% respondentų teigė, jog turimos tokio pobūdžio žemės dydis nepasikeitė, 2-3% paramos gavėjų teigė, kad žemės plotas padidėjo, o 5% respondentų nurodė, jog jis sumažėjo. Šį pasiskirstymą galima paaiškinti tuo, kad tik trys iš respondentų teigė ūkininkaujantys „Natura 2000“ teritorijose.

5.2.3.1. pav. Paramos gavėjų naudojamos žemės ploto pokyčiai

Kaip pasikeitė turimos žemės dydis, lyginant su 2004 m. / paraiškos teikimo metu?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

⁴⁷ Interviu su administruojančių institucijų atstovais

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigti, kad priemonė prisidėjo prie žemės ūkio paskirties žemės naudojimo MPŪV užtikrinimo: paramos gavėjai buvo įpareigoti ūkininkauti ar užsiimti žemės ūkio veikla mažiausiai 5 metus nuo pirmos gautos išmokos pagal šią priemonę; be to, KPP įgyvendinimo laikotarpiu didėjo bendras deklaruojamos MPŪV žemės plotas (daugiau nei 10 proc.).

V.3. Koku lygiu kompensacinės išmokos padėjo išlaikyti gyvybingą kaimo bendruomenę?

V.3-1. kriterijus. Žemės ūkio paskirties žemės naudojimo tęstinumas yra ypač svarbus siekiant išsaugoti gyvybingą kaimo bendruomenę. Remiantis interviu su administruojančių institucijų atstovais, priemonė turėjo reikšmingą poveikį kaimo bendruomenės gyvybingumo MPŪV išlaikymui:

- parama buvo didelė finansinė paspartis toliau ūkininkauti ir gyventi šiose teritorijose,
- ji veikė kaip saugiklis siekiant užtikrinti teritorijų apgyvendinimą
- pačios teritorijos buvo identifikuotos atsižvelgiant į demografinius kriterijus – gyventojų tankumą bei jų regresą lygmenį.

Tuo tarpu remiantis statistiniais duomenimis apie kaimo gyventojų skaičiaus pokyčius, nustatyta, kad KPP įgyvendinimo laikotarpiu kaimo gyventojų skaičiaus mažėjimo tempai MPŪV nebuvo itin palankūs. MPŪV buvo priskirtos vietovės, kuriose vidutinis metinis gyventojų skaičiaus sumažėjimas siekė 0,5 proc. ir daugiau. Statistikos departamento informacija apie kaimo gyventojų skaičiaus pokyčius (5.2.3.3. lentelė), rodo, kad 2004-2007 m. vidutiniškai per metus gyventojų skaičius MPŪV sumažėdavo 1,2 proc., kai 2000-2003 m. laikotarpiu gyventojų skaičiaus regresas buvo mažesnis ir siekė 0,76 proc. Kita vertus, vidutinis visų kaimo gyventojų skaičiaus regresas KPP įgyvendinimo laikotarpiu išaugo dar didesniu mastu nei MPŪV: nuo - 0,19 proc. (2000-2003 m.) iki - 0,52 proc. (2004-2007 m.). Atsižvelgiant į šiuos duomenis ir bendrus neigiamus kaimo demografinius pokyčius (emigraciją, natūralaus gyventojų prieaugio mažėjimą), galima teigti, kad KPP priemonės įgyvendinimas iš tiesų turėjo tam tikrą poveikį pristabdant kaimo gyventojų skaičiaus mažėjimą tikslinėse (MPŪV) vietovėse.

5.2.3.3. lentelė. Kaimo gyventojų skaičiaus pokyčiai regionuose 2004–2007 metais

Regionas	2004	2005	2006	2007	2008	Vidutiniškai 2000-2003 m.	Vidutiniškai 2004-2007 m.
<i>Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.</i>							
MPŪV*	338,1	334,4	329,6	324,4	319,3	341,0	329,1
Iš viso	1148,5	1143,9	1134,4	1124,6	1115,6	1149,0	1133,4
<i>Vidutinis metinis gyventojų pokytis, 2000-2003 m. (+, - %)</i>							
MPŪV*	-0,35	-1,09	-1,44	-1,58	-1,57	-0,76	-1,21
Iš viso	0,28	-0,39	-0,83	-0,86	-0,81	-0,19	-0,52

* apskaičiuota pagal gyventojų skaičių metų pradžioje 19 savivaldybių, sudarančių 76 proc. viso MPŪV ploto bei 77 proc. kaimo šiose vietovėse.

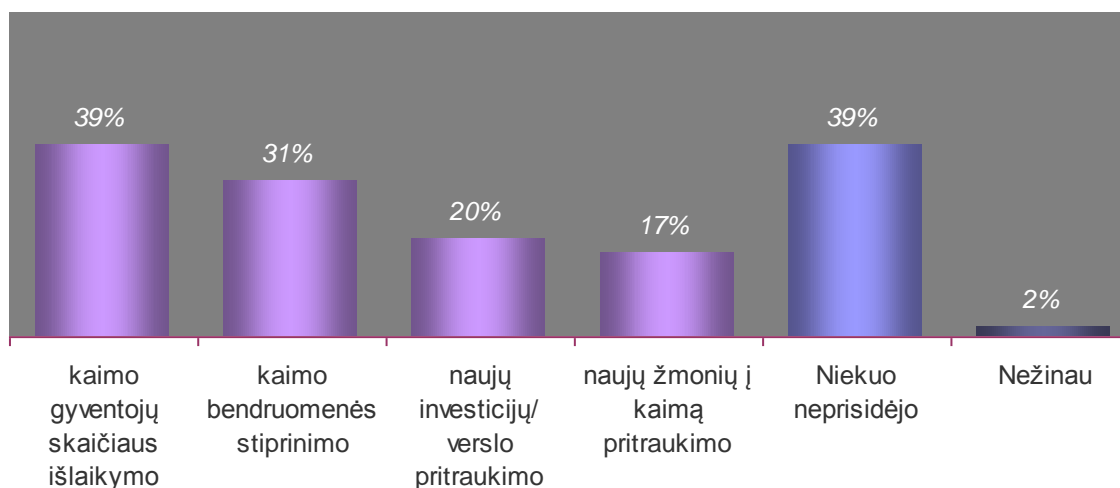
Apklausos duomenimis, dauguma (73 proc.) respondentų gaunamos paramos įtaką kaimo bendruomenės gyvybingumui vertino teigiamai (pagerėjo arba labai pagerėjo). 25 proc. apklaustųjų teigė, kad gaunama parama kaimo gyvybingumui įtakos neturėjo, tačiau nė vienas respondentas nenurodė, kad dėl paramos situacija tapo blogesnė.

Vertindami konkrečius aspektus, kaip gaunama parama įtakojo kaimo bendruomenės gyvybingumą, maždaug trečdalis apklaustųjų teigė, kad išmokos pagal šią priemonę prisidėjo prie kaimo gyventojų skaičiaus išlaikymo bei kaimo bendruomenės stiprinimo. Maždaug penktadalis respondentų mano, kad išmokomis buvo pritrauktos naujos investicijos/verslas bei nauji žmonės. Tačiau, kita vertus, net 39 proc. respondentų teigė, kad išmokos niekuo neprisidėjo siekiant kaimo bendruomenės gyvybingumo

5.2.3.2. pav. Paramos įtaka kaimo bendruomenės gyvybingumo aspektams

Ar išmokos pagal II priemonę prisidėjo prie:

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

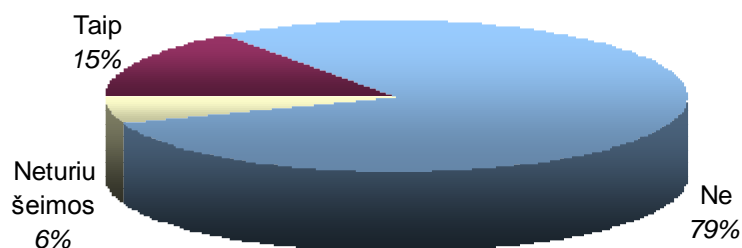
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Siekiant įvertinti demografinius pokyčius konkrečiuose paramą gavusiuose ūkiuose (o ne tik jų nuomonę apie paramos poveikį), respondentams taip pat buvo pateikti klausimai apie jų šeimos pokyčius ir paprašyta atsakyti, ar kas nors iš jų šeimos narių per pastaruosius 3 metus pasitraukė iš žemės ūkio veiklos. Daugiau nei trys ketvirtadaliai apklaustųjų (79%) atsakė, jog nė vienas šeimos narys nepasitraukė iš žemės ūkio veiklos.

5.2.3.3. pav. Ūkininko šeimos narių pasitraukimas iš ūkininkavimo veiklos

Ar per pastaruosius trejus metus kas nors iš šeimos narių pasitraukė iš žemės ūkio veiklos?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

15% paminėjo, jog vienas ar keli asmenys iš šeimos narių pasitraukė iš žemės ūkio veiklos. Jų buvo paprašyta nurodyti, kurie šeimos nariai pasitraukė iš žemės ūkio veiklos. Pusė jų atsakė, jog pasitraukė vaikai, truputį mažiau nei trečdalis (31%) apklaustųjų paminėjo, jog iš žemės ūkio veiklos pasitraukė tėvai, 13% apklaustųjų nurodė, jog pasitraukė sutuoktinis. Pasiteiravus, ar šeimos nariai, pasitraukę iš žemės ūkio veiklos, išsikraustė ir iš kaimo/ gyvenvietės, respondentai pasidalijo į dvi dalis: pusė jų teigė, jog pasitraukę šeimos nariai išsikraustė, o kita pusė - jog jie pasiliko gyventi kaime/ gyvenvietėje.

Įvertinimas (išvada): 2004-2007 m. laikotarpiu vidutinis metinis kaimo gyventojų skaičiaus regresas MPŪV išaugo, tačiau mažesne dalimi nei bendras kaimo gyventojų skaičiaus regresas analizuojamuoju laikotarpiu. Atsižvelgiant, į tai, galima teigti, kad KPP priemonės įgyvendinimas pristabdė kaimo gyventojų skaičiaus MPŪV mažėjimo tendencijas ir taip prisidėjo prie MPŪV gyvybingumo išlaikymo. Vis dėlto, neigiamos demografinės tendencijos išliko; jas iliustruoja ir apklausos duomenys: dalies paramos gavėjų šeimų nariai KPP įgyvendinimo laikotarpiu pasitraukė iš ūkio veiklos, o kai kurie jų – ir iš pačios gyvenamosios vietovės.

V.3-2. kriterijus. Deramas ūkininkų gyvenimo lygis. KPP numatyti išmokų už ŽŪN dydžiai buvo pristatyti nagrinėjant V.1. klausimą. Remiantis monitoringo lentelių duomenimis apie priemonės įgyvendinimą, vidutinis paramos dydis tenkantis vienam ūkiui MPŪV svyravo nuo 518 EUR iki 760 EUR, priklausomai nuo vietovės (MPŪV ar „Natura 2000“) bei metų (pateikiamos lentelėje apačioje).

5.2.3.4. lentelė. Vidutinis išmokos pagal 2 KPP priemonę dydis tenkantis vienam ūkiui

Regionas	2005 m.	2006 m.	2007 m.
Išmokos dydis MPŪV (EUR)	531	679	618
Išmokos dydis „Natura 2000“ (EUR)	-	760	518

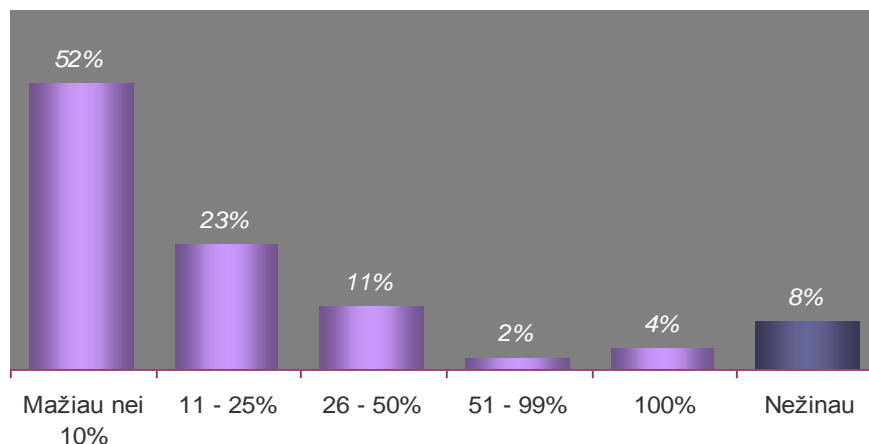
Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros Kaimo plėtros plano įgyvendinimo monitoringo lentelės (2005 m., 2006 m., 2007 m.).

Išmokas pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ gavusių dalyvių apklausa parodė, kad didžiajai daugumai (82 proc.) respondentų gautos išmokos buvo svarbios arba labai svarbios, tik 12 proc. respondentų teigė, kad jiems pagal šią priemonę gauta išmoka nebuvo svarbi. Apklausus, kiek vidutiniškai ūkio pajamų sudaro gaunamos išmokos pagal šią priemonę, paaiškėjo, kad net 86 proc. respondentų išmokos sudarė mažiau nei pusę jų ūkio pajamų. Daugiau nei pusę visų ūkio pajamų išmokos sudarė tik 6 proc. apklaustųjų. Vadinasi, didžiajai daugumai gaunamos išmokos nebuvo pagrindinis pajamų šaltinis.

5.2.3.4. pav. Paramos dalis bendrų paramos gavėjų pajamų atžvilgiu

Kiek vidutiniškai ūkio pajamų sudaro gaunamos išmokos pagal šią priemonę?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

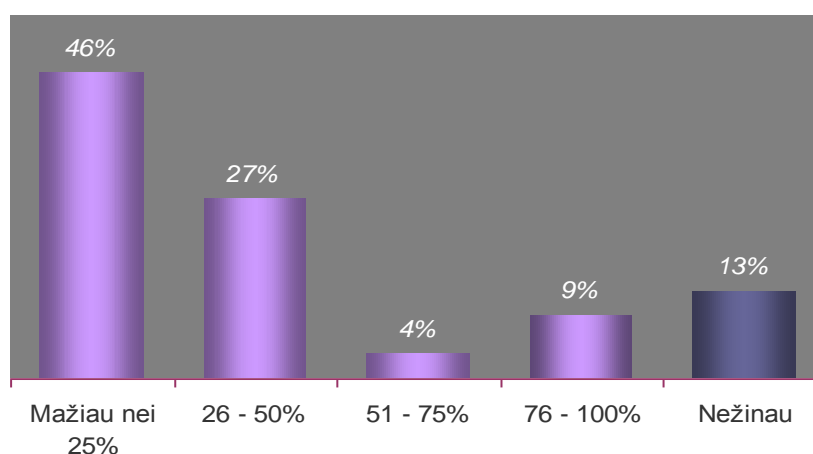
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Vertinant MPŪV ūkių pajamų struktūrą, paramos pagal 2 priemonę gavėjų buvo pasiteirauta, kokią dalį šeimos pajamų sudaro pajamos iš žemės ūkio veiklos. Beveik pusė jų (46%) nurodė, jog pajamos gaunamos iš žemės ūkio veiklos sudaro mažiau nei 25% šeimos pajamų. 27% apklaustųjų teigia, jog pajamos iš žemės ūkio veiklos sudaro nuo 26% iki 50% šeimos pajamų. Tik 13% respondentų nurodė, jog šeimos pajamų dalis, gaunama iš žemės ūkio veiklos, viršija 50%.

5.2.3.5. pav. Paramos gavėjų pajamų dalis iš žemės ūkio veiklos

Kokią dalį šeimos pajamų sudaro pajamos iš žemės ūkio veiklos?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

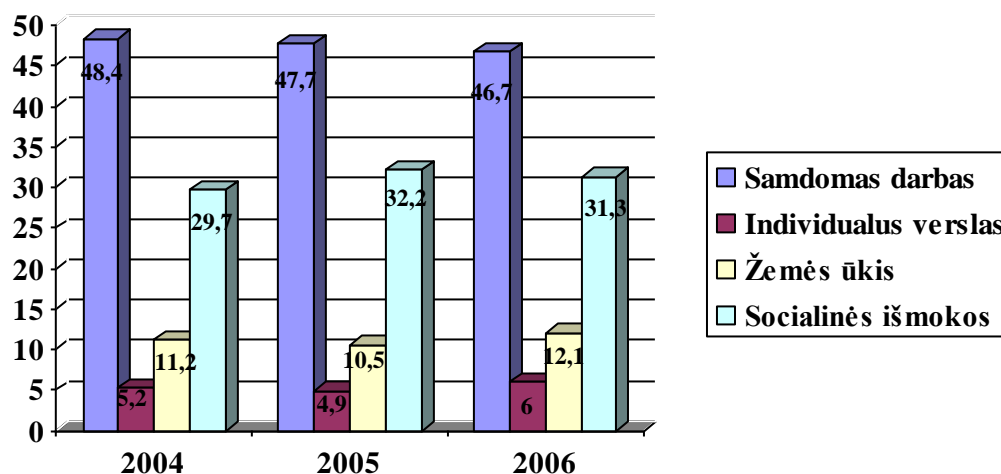

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Statistikos departamento duomenimis, MPŪV namų ūkių pajamos, gaunamos iš žemės ūkio veiklos, taip pat sudaro gana nedidelę dalį, tačiau ši dalis 2004-2006 m. laikotarpiu išliko beveik stabili: bendroje pajamų struktūroje mažėjanti pajamų iš žemės ūkio veiklos dalis (2004 m. – 11,2 proc., 2005 m. – 10,5 proc.) vėl šiek tiek paaugo (2006 m. – 12,1 proc.). Mažėjančios pajamos iš samdomo

darbo ar individualaus verslo (2004 m. – 48,4 ir 5,2 proc., 2005 m. – 47,7 ir 4,9 proc.) 2006 metais stabilizavosi. Pajamose didėja pajamų iš individualaus verslo lyginamoji dalis: nuo 4,9 proc. 2005 metais išaugo iki 6 proc. 2006-aisiais. Didėjanti socialinių išmokų dalis (2004 m. – 29,7 proc., 2005 m. – 32,2 proc.) 2006 metais pradėjo mažėti ir siekė 31,3 proc.⁴⁸

5.2.3.6. pav. Namų ūkių biudžetų pajamų struktūra mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (Utenos apskrities pavyzdžiu)

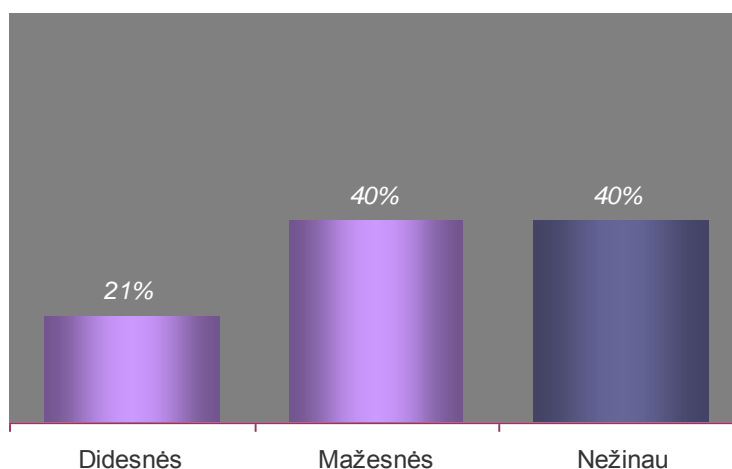
Šaltinis: Namų ūkių biudžetai 2004, 2005, 2006. – V.: Statistikos departamentas prie LRV.

Paramos gavėjai taip pat buvo paprašyti įvertinti savo pajamas, lyginant jas su kitais toje pačioje vietovėje gyvenančiais ir kita ne žemės ūkio veikla užsiimančiais gyventojais. 40% respondentų mano, kad jos yra mažesnės, o 21% respondentų nuomone, jos yra didesnės nei kitų toje pačioje vietovėje gyvenančių ir kita nei žemės ūkio veikla užsiimančių gyventojų pajamos. Gana didelė dalis (40%) respondentų negalėjo įvertinti savo pajamų, lyginant su kitų toje pačioje vietovėje gyvenančių ir kita ne žemės ūkio veikla užsiimančių gyventojų pajamomis.

5.2.3.7. pav. Pajamų, gaunamų iš žemės ūkio ir kitos veiklos, palyginimas

Pajamos, lyginant su toje pačioje vietovėje gyvenančiais ir kita nei žemės ūkio veikla užsiimančiais gyventojais

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

⁴⁸LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 50 p.

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigti, kad MPŪV namų ūkių pajamos, gaunamos iš žemės ūkio veiklos, sudaro santykinai nedidelę dalį (kiek daugiau nei dešimtadalį gaunamų pajamų). Paramos gavėjų apklausos duomenys patvirtina bendrus statistinius MPŪV rodiklius – beveik pusės paramos gavėjų pajamos, gaunamos iš žemės ūkio veiklos, sudaro mažiau nei 25% bendrų šeimos pajamų. Atsižvelgiant į tai, išmokos šią priemonę (kurios vidutiniškai siekė nuo 518 EUR iki 760 EUR ir buvo skirtos kompensuoti prarastas pajamas iš vykdomos žemės ūkio veiklos), taip pat sudarė nedidelę dalį pajamų (daugiau nei pusės apklaustųjų atveju – tik iki 10 proc. bendrų pajamų).

V.4.A. Koku lygiu priemonė padėjo pagerinti gamtos apsaugą, palaikydama ar propaguodama darnų/ tvarų ūkininkavimą, vykdant aplinkos apsaugos reikalavimus, kurių reikalauja laikytis mažiau palankių ūkininkauti vietovių priemonė?

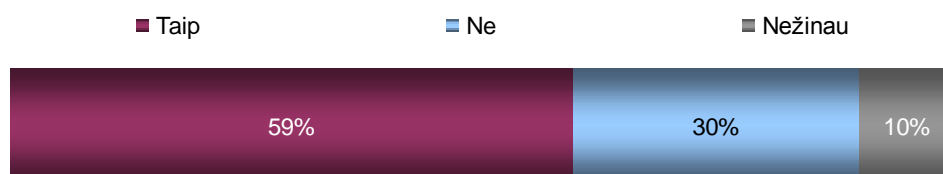
V.4.A-1. kriterijus. Tvaraus ūkininkavimo išlaikymas ir (arba) skatinimas. Priemonės įgyvendinimas prisidėjo ne tik prie žemės ūkio veiklos subjektų pajamų užtikrinimo bei kaimo bendruomenės gyvybingumo išlaikymo, bet ir prie aplinkos gerinimo bei tvaraus ūkininkavimo užtikrinimo. Šių tikslų buvo siekiama į pareiškėjų tinkamumo kriterijus įtraukiant įsipareigojimą laikytis Geros ūkininkavimo praktikos reikalavimų⁴⁹. Šiuose reikalavimuose glaustai išdėstytos privalomos ir rekomenduojamos priemonės, skirtos žemės ūkio gamybos valdymui. Tai optimali ūkininkavimo sistema, užtikrinanti darnią ūkio ekonominę plėtrą. Šiose taisyklėse išdėstytos darnaus ir nekenksmingo aplinkai žemės ūkio valdymo sistemos gairės: jose numatomi reikalavimai paviršinių vandens telkinių pakrantėms; nustatoma gyvulių tankio riba (gyvulių tankis ūkyje neturi būti didesnis kaip 1,7 sąlyginio gyvulio vienam hektarui žemės ūkio naudmenų); augalų apsaugos produktų naudojimo apribojimai; reikalavimai statiniams (mėšlidžių įrengimui) bei dirvos tręšimui (nustatomas laikotarpis, kada mėšlus ir srutomis gali būti tręšiami laukai).

Atsižvelgiant į šį reikalavimą, visi paramą gavę subjektai, vykdantys veiklą MPŪV, prisidėjo prie tvaraus ūkininkavimo užtikrinimo. Atsižvelgiant į ŽŪN plotą, už kurį suteikta parama, galima teigti, kad priemonė turėjo svarų poveikį, užtikrindama tvarų ūkininkavimą – Geros ūkininkavimo praktikos reikalavimai buvo taikomi 1 014,6 tūkst. ha. Vertinant bendru šalies mastu, jis sudarė 69 proc. bendro ploto Lietuvoje, priskiriamo mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms. Vis dėlto, apklausos metu daugiau nei pusė (59%) paramos gavėjų atsakė, jog šių taisyklių būtų laikęsi nepriklausomai nuo to, ar būtų gavę paramą. Beveik dvigubai mažiau (30%) nurodė, jog šių taisyklių nebūtų laikęsi. Atsižvelgiant į tai, priemonės poveikį tvaraus ūkininkavimo užtikrinimui reikėtų vertinti kaip šiek tiek mažesnę.

5.2.3.8. pav. Paramos indėlis užtikrinant Geros ūkininkavimo praktikos reikalavimų laikymąsi

Ar, negavus paramos, būtų laikęsi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

⁴⁹ Geros ūkininkavimo praktikos reikalavimai, patvirtinti Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymu Nr. 3D-431.

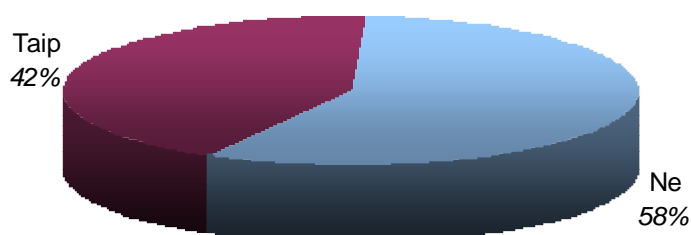
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Priemonės paramos gavėjų apklausos duomenimis, 66 proc. respondentų teigimu, gaunama parama pagerino aplinkosaugą, 32 proc. mano, kad situacija nepakito, tačiau nė vienas respondentas nepasirinko atsakymo, teigiančio, kad dėl paramos situacija tapo blogesnė. Vis dėlto į klausimą, ar ėmėsi specialių veiksmų, kuriais siekiama pagerinti aplinkosaugą, daugiau nei pusė (58%) respondentų atsakė, jog jokių specialių veiksmų imtasi nebuvo.

5.2.3.9. pav. Paramos poveikis aplinkosaugai

Ar gavę paramą ėmėsi specialių veiksmų, siekdami pagerinti aplinkosaugą?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

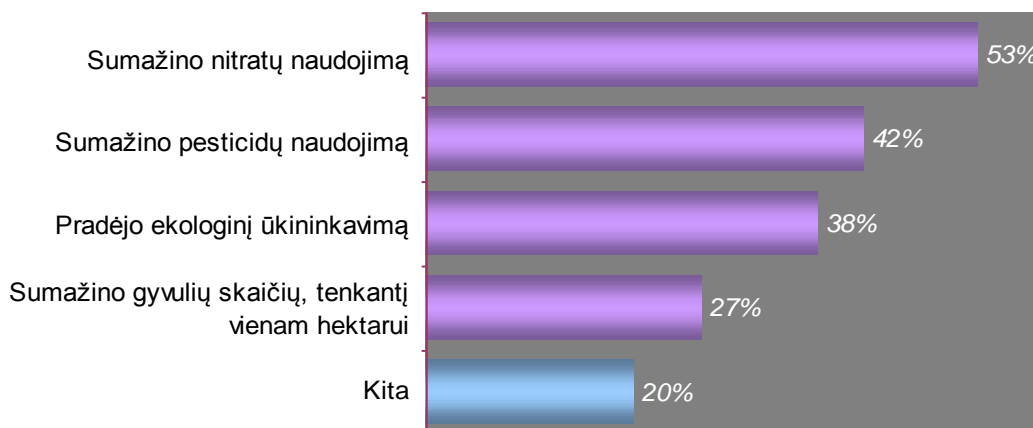
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Tie paramos gavėjai, kurie nurodė, jog ėmėsi specialių veiksmų aplinkosaugai gerinti, buvo paprašyti nurodyti kokių konkrečių veiksmų ėmėsi. Daugiau nei pusė (53%) jų atsakė, jog sumažino nitratų naudojimą, 42% nurodė sumažinę pesticidų naudojimą. Daugiau nei trečdalis apklaustųjų (38%) pradėjo ekologiškai ūkininkauti, o 27% respondentų nurodė sumažinę gyvulių skaičių, tenkantį vienam hektarui.

5.2.3.10. pav. Veiksmai, kurių ėmėsi paramos gavėjai aplinkosaugos gerinimo tikslais

Kokių veiksmų ėmėtės?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę ir gavę paramą, ėmėsi specialių veiksmų (siekdami pagerinti aplinkosaugą), n=45

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): priemonė reikšmingai prisidėjo prie tvaraus ūkininkavimo išlaikymo, o, kai kuriais atvejais, ir paskatino aplinkosaugos reikalavimų taikymą: visi paramą gavę subjektai, vykdanys veiklą MPŪV, laikėsi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių. Įgyvendinus priemonę, Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių laikėsi 108,1 tūkst. ūkininkų, t.y. 1,5 karto daugiau nei planuota. Trečdalį apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų būtent galimybė gauti paramą paskatino taikyti aplinkai palankią ūkininkavimo praktiką.

V.4. B. Kiek schema padėjo pagerinti aplinkos apsaugą

...ją taikant buvo geriau įgyvendinami Bendrijos aplinkos apsaugos taisyklėmis grindžiami aplinkosaugos apribojimai ir geriau jų laikomasi?

V.4.B-1. kriterijus. Geriau įgyvendinami tiksliniai aplinkos apsaugos apribojimai, ribojantys naudojimą pagal žemės ūkio paskirtį, ir geriau jų laikomasi. KPP buvo numatyta paramą teikti vietovėms su aplinkosaugos apribojimais – šios vietovės priskiriamos „Natura 2000“ teritorijoms. „Natura 2000“ teritorijose buvo numatyti ūkininkavimo apribojimai, būtini perinčių paukščių apsaugai, kurie yra griežtesni nei Geros ūkininkavimo praktikos taisyklėse numatyti reikalavimai. Remiantis KPP, numatyti šie aplinkosaugos reikalavimai/ draudimai taikomi „Natura 2000“ teritorijų žemės ūkio paskirties žemei, skirtai paukščių apsaugai: (1) draudžiama keisti tikslinę žemės paskirtį; (2) draudžiama suarti pievas ir ganyklas; (3) draudžiama keisti hidrologinį režimą, jei tai pablogins teritorijos būklę; (4) draudžiama žemę apsodinti mišku; (5) draudžiama šienauti iki rugpjūčio 15 d.

Kaip buvo minėta nagrinėjant priemonės pasiekimo rodiklių įgyvendinimą, ši priemonės dalis (susijusi su „Natura 2000“ teritorijomis) buvo įgyvendinta ne taip sėkmingai kaip MPŪV rėmimas. Įgyvendinant šią priemonę, buvo susidurta su sistemineis problemomis bei potencialių paramos gavėjų gebėjimų ir informuotumo trūkumu. Atsižvelgiant į tai, šios priemonės dalies poveikis įgyvendinant aplinkos apsaugos apribojimus buvo mažai reikšmingas. KPP rengimo laikotarpiu buvo išskirta 30 tūkst. ha ploto teritorijos, už kurias potencialiai galima buvo gauti paramą. Parama ūkininkaujantiems vietovėse su aplinkosaugos apribojimais buvo pradėta teikti tik 2005 m., taigi 2005 m. monitoringo lentelėse dar nėra fiksuojama, kiek žemės ūkio valdų buvo paremta. 2006 m. duomenimis parama šiose vietovėse suteikta 407 žemės ūkio valdoms, 2007 m. - 119. Plotas, už kurį suteikta parama, siekė apie 3 tūkst. ha. Atsižvelgiant į planuotą paramos gavėjų rodiklį, paramą gavusių ūkininkų skaičius sudaro tik 11 proc. Tuo tarpu plotas, už kurį suteikta parama siekė tik 13 proc. 2003 m. identifikuotų teritorijų ploto.

Įvertinimas (išvada): Dalis KPP 2 priemonės buvo skirta tiksliniams aplinkosaugos apribojimams įgyvendinti – KPP numatyta kompensacinę paramą teikti ūkininkaujantiems „Natura 2000“ teritorijose ir taikantiems ūkininkavimo būdą, skirtą paukščių apsaugai. Vis dėlto, priemonė turėjo mažą poveikį šių tikslinių aplinkosaugos apribojimų laikymuisi, nes sulaukė mažo pareiškėjų skaičiaus – paramą pagal priemonę gavo tik 11 proc. planuoto ūkininkų skaičiaus, o plotas, kuriame užtikrintas minėtų aplinkosaugos reikalavimų laikymasis, siekė tik 10 proc. 2003 m. šioms teritorijoms priskirtų vietovių.

5.3. Agrarinė aplinkosauga

KPP priemonė „Agrarinė aplinkosauga“ prisidėjo prie trečiojo bendro KPP uždavinio – aplinkos gerinimas – įgyvendinimo. Taip pat ši priemonė turėjo prisidėti ir prie antrojo bendrojo uždavinio – ūkininkų pajamų didinimas – įgyvendinimo. Priemonė kompensacinio pobūdžio. Žemės ūkio veikloje aplinkosauginių įsipareigojimų vykdymas dažniausiai susijęs su pajamų praradimu ir/arba papildomomis sąnaudomis. Todėl ūkininkaujant aplinkai palankiais metodais, kurie apima daugiau nei įprasta gera ūkininkavimo praktika, įgyvendinant kaimišką kraštovaizdį ir biologinę įvairovę tausojančias priemones, reikalinga motyvacija – kompensuoti visas arba didžiąją prarastų pajamų dalį, kompensacines išmokas skiriant visą pajamų sumažėjimo laikotarpį.

„Agrarinės aplinkosaugos“ priemonę sudarė 4 programos:

- (1) Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos;
- (2) Kraštovaizdžio tvarkymo programa;
- (3) Ekologinio ūkininkavimo programa;
- (4) Retų veislių gyvulių ir paukščių programa.

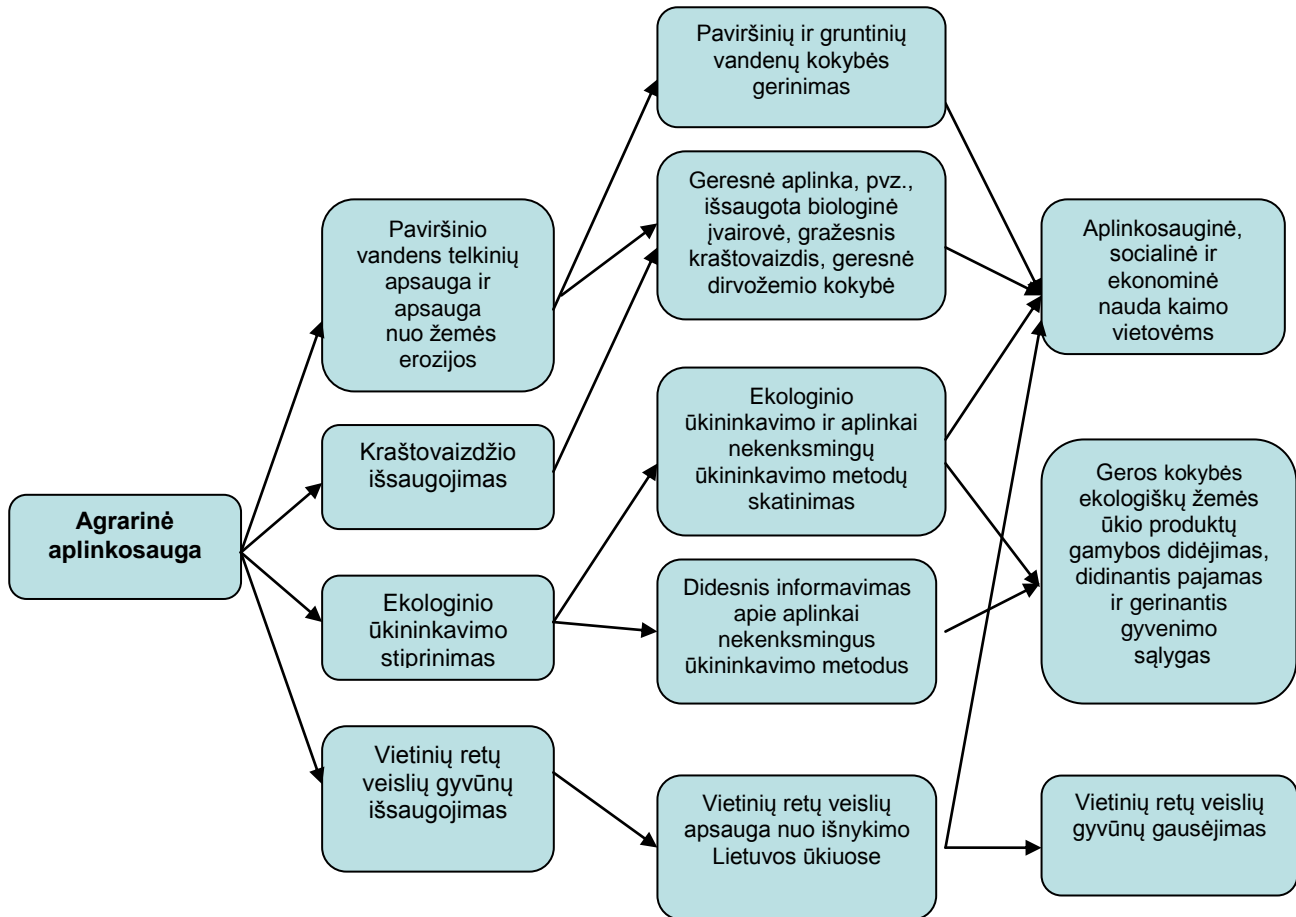
Nors pareiškėjai galėjo įgyvendinti vieną ar daugiau priemonės programų, tačiau kompensacinėms išmokoms buvo skiriamos tik už vienos programos įgyvendinimą tame pačiame plote (išskyrus Retų veislių gyvulių ir paukščių programą). Programą už kurią pageidavo gauti išmokas rinkosi patys pareiškėjai.

Priemonei buvo numatyti *bendrieji*, *specialieji* ir *veiklos* tikslai, kurie atsispindi toliau pateikiamoje priemonės intervencijos logikos schemoje.

5.3.1. Priemonės intervencijos logika

Kaip jau minėta, „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonė buvo sudėtinė, kurią sudarė 4 programos turinčios savo tikslus ir veiklų tipus (5.3.1.1. schemoje programos integruotos intervencijos logikos antroji ir trečioji eilės). Kaip pavaizduota schemoje (programos integruotos intervencijos logikos ketvirtoji eilė), visų šių programų veiklų rezultatai ir poveikis labai tarpusavyje susiję ir sąlygoja ne tik geresnę aplinką, geros kokybės žemės ūkio produktų gamybos didėjimą, bet ir geresnes gyvenimo sąlygas bei ekonominę ir socialinę gerovę.

5.3.1.1. schema. Agrarinės aplinkosaugos priemonės intervencijos logika

Priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ ir jai numatytų tikslų tinkamumą pagrindžia jos svarba įgyvendinant Lisabonos ir Geteborgo strategijų pagrindinius uždavinius – agrarinės aplinkosaugos gerinimas ir užimtumo didinimas bei 2004 – 2006 m. KPP pradinės situacijos aprašyme pateikti duomenys apie ekologiniu požiūriu jautrių vietovių (įskaitant erozijos paveiktas žemes) mastą, natūralių intarpų agrariniame kraštovaizdyje gausą, sovietiniais metais įvykdytos žemės melioracijos žalos biologinei įvairovei bei paviršinių ir gruntinių vandenų taršos mastus Lietuvoje.

Įgyvendinant bendruosius aplinkosaugos tikslus, prisidedama prie sveikesnio žmonių gyvenamosios aplinkos formavimo, gamtinių ir kultūrinių kraštovaizdžio vertybių kūrimo bei bendrojo ekologinio stabilumo užtikrinimo. Parama ekologiniam ūkininkavimui paskatins jo plėtrą diegiant modernias, aplinkai palankias technologijas ir sukurs prielaidas didesnės pridėtinės vertės kūrimui kaime, pereiti nuo standartinių prie nišinių produktų, kas savo ruožtu stiprins ūkių konkurencingumą, didins žemdirbių pajamas bei užimtumą. Parama kraštovaizdžio tvarkymui padės išsaugoti biologinę įvairovę ir Lietuvai būdingą kraštovaizdį su natūraliųjų komponentų intarpais, kuris sudaro didžiąją teritorijos dalį. Įrengiant apsaugos juostas pievoje bus užtikrinta vandenų apsauga nuo taršos ir dirvožemio erozijos.

5.3.2. Priemonės įgyvendinimas

KPP priemonės aprašyme numatyti priemonės bendrieji, specialieji ir veiklos tikslai buvo susieti su siekiamomis priemonės pasekmėmis, rezultatu ir poveikiu, kuriems numatyti kiekybiniai tikslai. 5.3.2.1. lentelėje pateikti duomenys apie priemonės pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimo lygį leidžia daryti išvadą, kad priemonė buvo įgyvendinta sėkmingai: pasiekimo rodikliai, palyginti su planiniais, įvykdyti, o rezultato rodiklis daugiau nei du kartus viršytas.

5.3.2.1. lentelė. Priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Planuota	Įvykdyta	Įvykdymo proc.
Pasiekimo rodikliai				
Paramos gavėjų skaičius	vnt.	3.000	2.959	99
Plotas, už kurį suteikta parama, tūkst. ha:	tūkst. ha	60	94,42	157
Rezultato rodikliai				
Ekologinių ūkių žemės ūkio naudmenų dalis žemės ūkio produkcijos gamintojų naudojamų žemės ūkio naudmenų plote	proc.	2	4,7	+ 2,7 procentinio punkto

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

5.3.2.1. lentelės duomenys rodo, kad kompensacinės išmokos išmokėtos beveik visam planuotam paramos gavėjų skaičiui. Kadangi priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ pareiškėjai paramos gavėju galėjo būti pagal dvi programas (pagal „Retų veislių gyvulių ir paukščių programą“ ir vieną iš programų „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos“, „Kraštovaizdžio tvarkymas“ ar „Ekologinis ūkininkavimas“), todėl suminis dalyvių skaičius pagal keturias programas (3003) buvo didesnis nei paramos gavėjų skaičius (2959) ir nežymiai viršijo planuotą dalyvių skaičių. Tačiau plotas, kuriam suteikta parama, buvo daugiau nei pusantro karto didesnis už planuotąjį (94,4 tūkst. ha vietoje planuotų 60 tūkst. ha), nes 2004-2007 m. ne tik pastebimai pagausėjo ekologinių ūkių bet ir padidėjo vidutinis jų dydis, ir ekologiškai ūkininkauti pradėjo nemažai didelių ūkių. Dėl to daugiau nei du kartus viršytas ir planuotas programos įgyvendinimo rezultato rodiklis – ekologinių ūkių ploto dalis žemės ūkio produktų gamintojų naudojamų žemės ūkio naudmenų plote: vietoje planuoto padidėjimo iki 2 proc., jis padidėjo iki 4,7 proc.

Kaip buvo minėta 4.2 poskyryje padidėjusį lėšų kompensacinėms išmokoms, skiriamas pagal „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonę, poreikį pirmiausia sąlygojo jos populiarumas tarp ekologiškai ūkininkaujančių ūkių dėl gero informuotumo ir turimos patirties, įgytos siekiant tiesioginės paramos Lietuvoje įgyvendinant Ekologinės žemdirbystės programos Tatulos fondo (nuo 1987 m.) Kaimo rėmimo fondo (nuo 1997 m.) bei Specialiosios kaimo rėmimo programos (nuo 2001 m.) lėšomis. Kaip ir buvo planuota, gerokai didesnės 2004 – 2006 m. KPP kompensacinės išmokos už ekologiškus plotus, palyginti su mokėtomis iki 2004 m., paskatino spartų ekologinių ūkių skaičiaus ir sertifikuotų plotų augimą.

Priemonės įgyvendinimo mastas laiko atžvilgiu, kaip ir buvo planuota, palaipsniui didėjo (žr. 5.3.2.2. lentelę). Pirmaisiais ir antraisiais priemonės įgyvendinimo metais kompensacinės išmokos buvo skirtos gerokai didesniai nei buvo planuota pareiškėjų skaičiui, tačiau paremtas plotas planuotąjį viršijo tik 2005 m. Planinis pareiškėjų skaičius buvo pasiektas 2007 m., tačiau gerokai (57 proc.) buvo viršytas prognozuotas ploto, už kurį suteikta parama, rodiklis.

5.3.2.2. lentelė. Pasiekimo ir rezultatų rodiklių įgyvendinimas pagal metus

Rodikliai	2004 m.		2005 m.		2006 m.		2007 m.	
	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas
Paramos gavėjų skaičius	750	1 273	1.500*	2 225*	3.000*	2.675*	3.000*	2959*
Plotas, už kurį suteikta parama, ha	30.000	29 145	45.000*	63 164*	60.000*	59.000*	60.000*	94.418*

* suminiai rodikliai

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Nors priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ parama buvo teikiama pagal keturias schemas (žr. 5.3.1.1. schemą), tačiau daugiausia (daugiau nei trys ketvirtadaliai) pareiškėjų dalyvavo „Ekologinio ūkininkavimo programoje“, ir jų paramai buvo skirta net 98,5 proc. visų priemonės lėšų (5.3.2.3 lentelė). Palyginti aukštas kompensacinių išmokų pagal ekologinio ūkininkavimo programą lygis buvo vienas iš pagrindinių veiksnių, paskatinusių sparčią ekologinio ūkininkavimo plėtrą Lietuvoje: per KPP įgyvendinimo ketverius metus ekologiškai ūkininkaujančių ūkių skaičius padidėjo daugiau kaip 4 kartus (nuo 700 – 2003 m. iki 2855 – 2007 m.), o sertifikuotas plotas daugiau kaip 5 kartus (nuo 23,3 iki 125,4 tūkst. ha atitinkamai). Vidutinis ekologinio ūkio dydis išaugo 32 proc. (nuo 33,3 iki 43,9 ha atitinkamai.) Šis ūkininkavimo būdas ne tik buvo prevencinė aplinkos apsaugos priemonė, bet ir padėjo spręsti kaimo gyventojų užimtumo, žemės ūkio produktų konkurencingumo ir papildomų pajamų klausimus (plačiau skaitykite 5.3.3 dalyje).

Viena iš „Ekologinio ūkininkavimo programos“ įgyvendinimo silpnųjų pusių – ta, kad, nors santykinai aukštu kompensacinių išmokų, skaičiuojant vienam hektarui, lygiu buvo siekta sukurti prielaidas ekologiniam ūkininkavimui pažangiausių technologijų pagrindu, plėsti ir didinti ekologiškų produktų gamybą, tačiau praktika parodė, kad dalis ekologiškai ūkininkaujančiųjų buvo suinteresuoti gauti tik palyginti dideles išmokas, nes gaminti ir parduoti, esant mažam derlingumui ir žemoms kainoms, tiesiog neapsimokėjo. Kita vertus, reikia pastebėti, kad į šią pamoką atsižvelgta Ekologinio ūkininkavimo programoje 2007 – 2013 m., kurioje tinkamumo kriterijumi šiai paramai gauti yra nustatytas reikalavimas – dalinai parduoti/panaudoti produktus, kurie tiekiami į rinką⁵⁰.

Vertinant ekologinio ūkininkavimo plėtrą, pastebėtina, kad per porą pastarųjų metų ją vis daugiau skatino vartotojų domėjimasis ekologiškais maisto produktais ir, atitinkamai, žaliavinių ekologiškų produktų paklausos augimas dėl ekologiškus maisto produktus gaminančių įmonių skaičiaus augimo. Per programos įgyvendinimo laikotarpį Lietuvoje padaugėjo ekologiškus produktus gaminančių įmonių. 2007 metais sertifikuotos 26 ekologiškų produktų perdirbimo įmonės (2003 metais – 18 įmonių)⁵¹. 2007 metais gerokai išsiplėtė ekologiškų maisto produktų asortimentas. Tuo tarpu per porą pirmųjų programos įgyvendinimo metų ekologinio ūkininkavimo plėtrą labiau skatino kompensacinės išmokos.

5.3.2.3. lentelė. Priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ paramos gavėjų ir paramos lėšų pasiskirstymas pagal programas 2004-2006 m.

	Skaičius, vnt.; plotas, tūkst.ha	Proc.	Viešųjų išlaidų suma, mln. EUR	Proc.
Dalyvaujančių priemonėje paramos gavėjų skaičius iš viso, vnt.	2.959*	x	x	x
Iš viso pagal pareiškėjus dalyvaujančius programose	3.003*	100	94,65	100
iš jų pagal programas: <i>Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos</i>	6	0,2	0,446	

⁵⁰ Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonės. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2007.

⁵¹ EUROSTAT data base – Agriculture, forestry and fisheries: Organic farming (Last update: Tue Oct 07 15:10:21 MEST 2008)

<i>Kraštovaizdžio tvarkymo programa</i>	343	11,4	0,329542	
<i>Ekologinio ūkininkavimo programa</i>	2.291	76,3	61,466678	
<i>Retų veislių gyvulių ir paukščių programa.</i>	363	12,1	0,590341	
Plotas, už kurį suteikta parama, tūkst. ha,	94,42	100	x	x
iš jų pagal programas: <i>Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos</i>	0,003	0,0	x	x
<i>Kraštovaizdžio tvarkymo programa</i>	3,12	3,3	x	x
<i>Ekologinio ūkininkavimo programa</i>	91,29	96,7	x	x

* skirtumas susidarė dėl to, kad tam tikra dalis pareiškėjų paramą gavo pagal dvi programas, t. y. dalyvavusieji retų veislių gyvulių ir paukščių programoje, paramą gavo dar ir pagal vieną iš likusių trijų programų.

Nemažo pareiškėjų dėmesio Lietuvoje sulaukė „Retų veislių gyvulių ir paukščių programa“, kuri pagal pareiškėjų skaičių – antroji po „Ekologinio ūkininkavimo programos“ (5.3.2.3 lentelė). Lietuviškų vietinių veislių naminių gyvulių ir paukščių augintojai, dalyvaujantys Retų veislių gyvulių ir paukščių programoje, per 2004-2006 metus pateikė 521 paraišką paramai gauti (2007 metais paraiškos nebuvo priimamos). 2007 metais paramos gavėjų skaičius – 337, o per 2004 – 2007 metus – 363 gyvulių ir paukščių augintojai. 2007 metais, palyginti su 2006 metais, paramos gavėjų skaičius sumažėjo dėl išsipareigojimų nevykdymo. Pareiškėjų skaičiaus sumažėjimas susiję su tuo, kad dalis jų pernelyg optimistiškai buvo suplanavę gyvulių ir paukščių skaičiaus augimą, kurio negalėjo pasiekti dėl mažos reprodukcijos ir gyvulių kritimo. 2007 metais gyvulių ir paukščių pagal remiamas retas veisles skaičius sumažėjo dar ir dėl to, kad, pabrangus jų auginimui naudojamų išteklių kainoms, už visų rūšių gyvūnų laikymą skiriamos išmokos tapo santykinai per mažos.

Panašaus pareiškėjų dėmesio sulaukė ir „Kraštovaizdžio tvarkymo programa“ (5.3.2.3 lentelė). 2004-2006 m. joje dalyvavo 11 proc. visų priemonėje „Agrarinė aplinkosauga“ dalyvavusių pareiškėjų (iš viso – 343 pareiškėjai). Programa per 2004-2007 metus įgyvendinta 3123 ha žemės plote. Šie plotai apima šlapžemes ir pievas. Pažymėtina, kad pagal „Kraštovaizdžio tvarkymo programą“ sutvarkyti palyginti nedideli plotai. To pagrindinėmis priežastimis galima įvardinti šias: šlapžemės tvarkyti reikalaujama atlikti geodezinius matavimus, kurie užima daug laiko ir palyginti brangiai kainuoja; kai kurie bendri šios programos tvarkymo reikalavimai nelabai tinka specifinėms Lietuvos vietovėms, pvz., Rusnės salai⁵²; Lietuvoje tai buvo nauja priemonė, dėl ko buvo palyginti mažas ūkininkų domėjimasis šia programa, nes, priešingai nei ekologinio ūkininkavimo programos atveju, Lietuvoje iki tol nebuvo tokių projektų įgyvendinimo gerosios praktikos pavyzdžių. Kaip rodo tyrimai⁵³, dauguma Lietuvos žemdirbių yra konservatyvūs, ir naujos veiklos imasi tik įvertinę jos naudą, remdamiesi sėkmingos patirties pavyzdžiais. Programos metu potencialūs pareiškėjai įgijo pirminę informaciją apie šiuolaikinį požiūrį į kaimo kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės saugojimo klausimus, identifikavo saugotinus gamtos objektus savo valdose, buvo supažindinti su galimybėmis derinti aplinkos gerinimo priemones su pajamų už šią veiklą uždirbimu.

⁵² LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, p. 61.

⁵³ Ištirti skurdo išplitimą žemdirbių tarpe ir nustatyti priemones skurdo mažinimui ir prevencijai. ŽŪM užsakomųjų tyrimų ataskaita. Projekto vadovė V. Vitunskienė. LŽŪŪ, 2002.

Paraiškas dalyvauti „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimo pievoje bei ariamoje žemėje ir apsaugos nuo erozijos programoje“ pateikė tik 14 ūkininkų. Autorizuotos išmokos 6 pareiškėjams už 3,3 ha plotą (5.3.2.3 lentelė). Nustatyta, kad svarbiausiomis priežastimis, dėl ko ši programa nebuvo populiari tarp pareiškėjų yra šios: tam tikrai daliai ūkininkų buvo netinkamas nustatytas minimalus apsauginės juostos plotas, nes prie griovių ir upelių juostos palyginti siauros, o palei didesnes upes – apaugusios krūmais ar mišku; grioviams bei kitokių vandens telkinių šlaitams apšienauti neįmanoma panaudoti šienavimo technikos, o be jos darbo sąlygos yra sunkios⁵⁴; mažas ūkininkų domėjimasis šia programa, nes tai Lietuvoje tai buvo nauja priemonė ir ūkininkai stokojo tokių projektų įgyvendinimo gerosios praktikos pavyzdžių.

5.3.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė

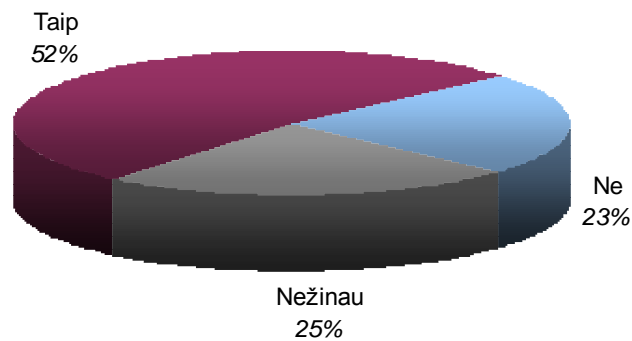
VI.1.A. Kiek apsaugoti gamtiniai išteklių – dirvožemio kokybė, kuriai įtakos turėjo agrarinės aplinkosaugos priemonės?

VI.1.A-1. Kriterijus. Dirvožemio erozija sumažinta. Daugiau nei pusės (52 proc.) apklaustųjų, gaunančių paramą pagal KPP „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonę, nuomone, pradėjus įgyvendinti programą, dirvožemio erozija buvo sumažinta. 23 proc. respondentų teigia, kad nuo programos įgyvendinimo pradžios dirvožemio erozija nebuvo sumažinta, o ketvirtadalis (25 proc.) paramos gavėjų į šį klausimą negalėjo atsakyti.

5.3.3.1 pav. Paramos poveikis dirvožemio erozijai

Ar pradėjus įgyvendinti programą, buvo sumažinta dirvožemio erozija?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę, n=57

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

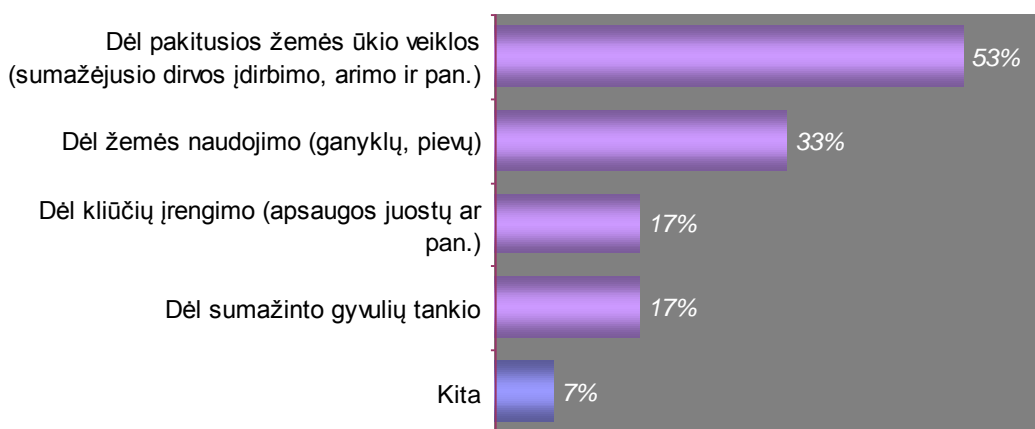
Paramos gavėjai, teigę, jog pradėdant įgyvendinti programą, buvo sumažinta dirvožemio erozija, nurodė ir priežastis, kaip tai buvo pasiekta (5.3.3.2 paveikslas). Jų didesnė dalis (53 proc.) nurodė, jog dirvožemio erozija sumažėjo dėl pakitusios žemės ūkio veiklos (sumažėjusio dirvos įdirbimo, arimo ir pan.), o trečdalis respondentų (33 proc.) – dėl žemės naudojimo (ganyklų, pievų). Mažiau buvo respondentų (po 17 proc.) teigusiu, kad dirvožemio erozija sumažėjo dėl kliūčių įrengimo (apsaugos juostų ar pan.) bei sumažinto gyvulių tankio.

⁵⁴ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, p. 61.

5.3.3.2 pav. Dirvožemio erozijos sumažinimo priemonės

Priemonės, kuriomis prisidėjo prie dirvožemio erozijos mažinimo

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę ir kurie teigė jog buvo sumažinta dirvožemio erozija, n=30

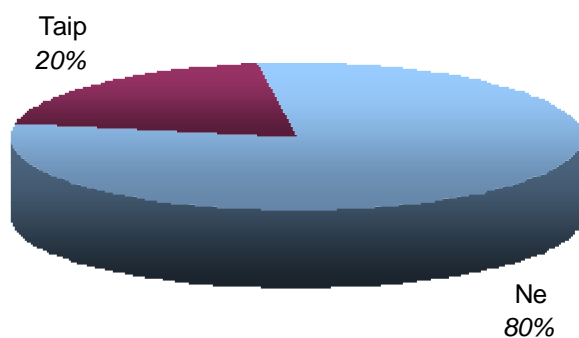
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Tik penktadalis respondentų, teigusių, jog buvo sumažinta dirvožemio erozija, nurodė, kad dirvožemio erozijos sumažinimas buvo pagrindinis jų ES paramos remiamų veiksmų tikslas. Likusių keturių penktadalių respondentų teigimu dirvožemio erozijos mažinimas nebuvo pagrindinis remiamų veiksmų tikslas.

5.3.3.3 pav. Remiamų veiklų, kurių tikslas – dirvožemio erozijos kontrolė, dalis

Ar dirvožemio erozijos mažinimas buvo pagrindinis remiamų veiksmų tikslas?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę ir kurie teigė jog buvo sumažinta dirvožemio erozija, n=30

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Įvertinimas (išvada): turint omenyje palyginti didelį – 94,42 tūkst. ha plotą, kuriame buvo taikytos agrarinės aplinkosaugos priemonės (tai plotas už kurį 2004-2007 m. buvo skirtos kompensacinės išmokos, (žr. 5.3.2.2. lentelę), jis sudarė 3,5 proc. nuo 2007 m. žemės ūkio gamintojų naudotų žemės ūkio naudmenų) ir atsižvelgiant į paramos gavėjų apklausos rezultatus (daugiau kaip pusė jų pripažino, kad dėl įgyvendintų agrarinės aplinkosaugos priemonių dirvožemio erozija sumažėjo),

galima teigti, kad, priemonė buvo reikšminga sudarant sąlygas tausojančiam žemės išteklių naudojimui žemės ūkyje.

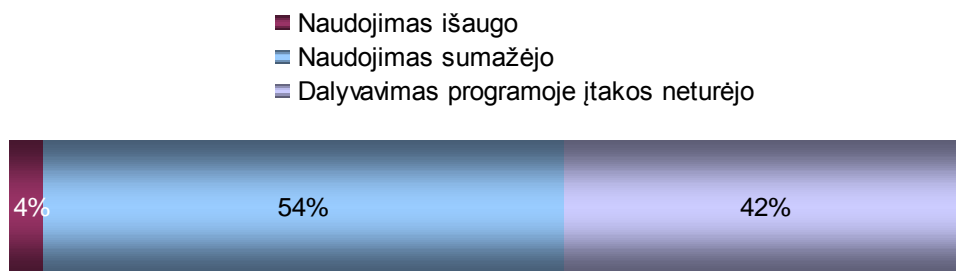
VI.1.A-2. Kriterijus. Cheminės dirvožemio taršos išvengta arba ji sumažinta. Siekiant nustatyti kiek priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie dirvožemio cheminės taršos mažinimo, paramos gavėjams buvo pateikti klausimai apie cheminių augalų apsaugos priemonių ir mineralinių trąšų sunaudojimo paramos laikotarpiu pokyčius, taip pat jų buvo paprašyta nurodyti kokių rūšių mineralines trąšas jie naudojo prieš dalyvavimą programoje.

Daugiau nei pusės (54 proc.) paramos pagal priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ gavėjų teigimu, programos įgyvendinimo dėka buvo sumažintas cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimas. Kiek mažiau (42 proc.) buvo manančių, kad dalyvavimas programoje cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimui įtakos neturėjo. Kadangi dauguma (76,6 proc., žr. 5.3.2.3. lentelę) paramos gavėjų paramą gavo pagal ekologinio ūkininkavimo programą (apie dalyvavimą šioje paramos programoje nurodė 70 proc. apklaustųjų, gaunančių paramą pagal KPP priemonę, dėl to, matyt nemaža dalis jų cheminių augalų apsaugos priemonių nenaudojo ir prieš dalyvavimą programoje.

5.3.3.4 pav. Cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimo pokytis

Programos įgyvendinimo įtaka cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimui

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę, n=57

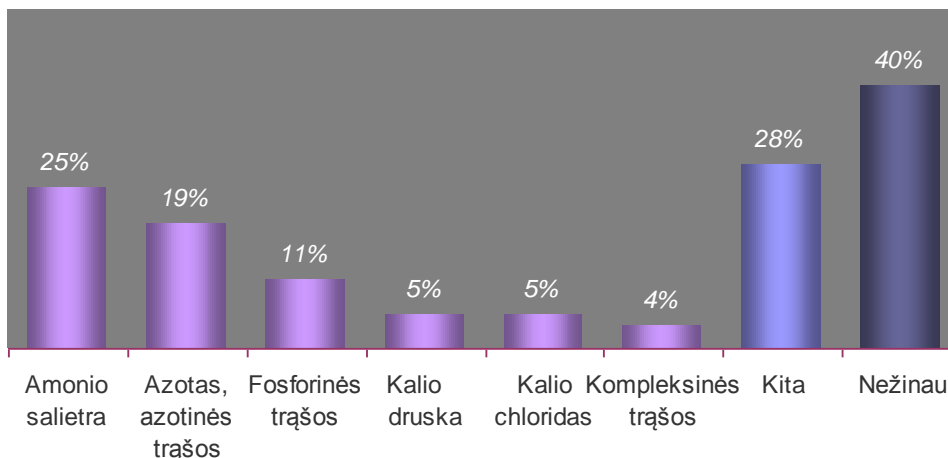
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Prieš programos įgyvendinimą apklausos dalyviai dažniau nurodė naudoję amonio salietrą (25 proc.), azotą ir azotines trąšas (19 proc.) bei fosforines trąšas (11 proc.).

Mažiau buvo naudojusią kalio druską ir kalio chloridą (po 5 proc. apklaustųjų) bei kompleksines trąšas (4 proc.). Daugiau nei ketvirtadalis (28 proc.) paramos gavėjų nurodė naudoję „kitas“ mineralines trąšas. Didelė dalis (40 proc.) respondentų nežinojo, kokias mineralines trąšas jie naudojo prieš programos įgyvendinimą.

5.3.3.5 pav. Prieš paramą naudotų mineralinių trąšų pasiskirstymas pagal rūšis**Mineralinės trąšos naudotos prieš programos įgyvendinimą**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę, n=57

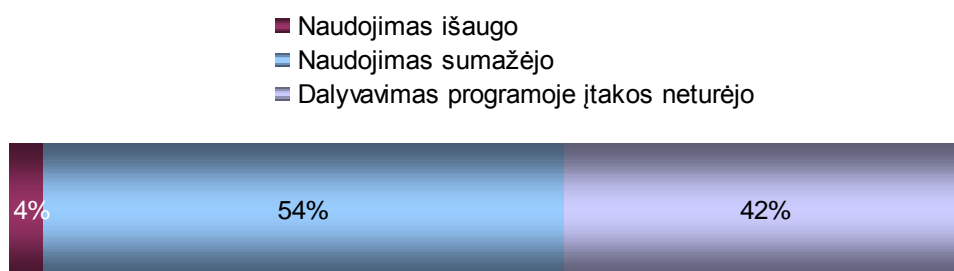

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Programos įgyvendinimo dėka, didesnės dalies (56 proc.) paramos pagal KPP priemonę „Agrarinė aplinkosaugos“ gavėjų teigimu, mineralinių trąšų naudojimas sumažėjo. Kiek mažiau nei trečdalis (28 proc.) apklaustųjų teigė, jog mineralinių trąšų naudojimui programos įgyvendinimas jokios įtakos neturėjo (dažniau nurodė moterys). 16 proc. respondentų šiuo klausimu nuomonės neišsakė.

5.3.3.6 pav. Mineralinių trąšų naudojimo pokytis**Programos įgyvendinimo įtaka cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimui**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę, n=57

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

VI.1.A-3. Kriterijus. Dirvožemio apsauga teikia papildomos naudos ūkiui arba visuomenei. Sumažėjusi dirvožemio tarša cheminėmis medžiagomis dėl cheminių augalų apsaugos priemonių ir mineralinių trąšų naudojimo sumažinimo teikia socialinę ir ekonominę naudą kaimo gyventojams: užtikrina ekologiškai švaresnę gyvenamąją aplinką, didina maisto produktų saugumą ir ekologiškų maisto produktų, turinčių didelę paklausą rinkoje, gamybą.

Įvertinimas (išvados): Remiantis šiais vertinimo rezultatais: 1) 2004-2007 m. pagal agrarinės aplinkosaugos priemonę buvo skirta parama už 94,42 tūkst. ha plotą (žr. 5.3.2.2. lentelę); 2) ne mažiau kaip 54 procentai apklaustųjų, gavusių paramą pagal šią priemonę, nurodė, kad sumažėjo mineralinių trąšų bei cheminių augalų apsaugos priemonių sunaudojimas (žr. 5.3.3.4. ir 5.3.3.6 pav.), 3) prieš programos įgyvendinimą paramos gavėjai daugiau buvo naudoję amonio salietrą, azotą ir azotines trąšas, todėl sumažinus tręšimą, sumažėjo ir azoto išplovimas; 4) atsižvelgiant į tai, kad tam tikra dalis paramos gavėjų ekologiškai ūkininkavo ir prieš priemonės įgyvendinimą, galima daryti išvadą, kad ši priemonė nemažu mastu leido ir toliau išvengti dirvožemio cheminės taršos; 5) Lietuvos žemdirbystės instituto Agrocheminių dirvožemio tyrimų centro duomenimis⁵⁵, azoto kiekis dirvožemyje 2007 metais daug mažesnis negu 2005 ir 2006 metais, todėl galima daryti išvadą, kad „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonės specialusis tikslas – mažinti azoto kiekį dirvožemyje – pasiektas.

Remiantis Valstybinio žemėtvarkos instituto 2006 metų duomenimis, erozijos paveiktas žemės plotas siekė apie 730,9 tūkst. ha (iš jo 609,0 tūkst. ha – žemės ūkio paskirties žemės; 46,9 tūkst. ha – miškų ir kitų miškingų plotų; 75,0 tūkst. ha – atvirų plotų, beveik arba visai be augmenijos)⁵⁶. Parama skirta už 94,42 tūkst. ha. Be to, vos pusė apklausoje dalyvavusių paramos agrarinės aplinkosaugos priemonę gavėjų nurodė, kad erozija buvo sumažinta. Taigi priemonės įgyvendinimas tik dalinai prisidėjo prie Agrarinės aplinkosaugos priemonės specialaus tikslo – dirvos erozijos mažinimo. Reikia pridurti, kad didžiausią efektą siekiant šio tikslo turėjo didėjantys ekologinio ūkininkavimo plotai, ypač mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, kur erozija paveikusi beveik pusę žemės ūkio naudmenų ploto.

VI.1.B. Kiek apsaugoti gamtiniai išteklių – požeminio ir paviršinio vandens kokybė, kuriai įtakos turėjo agrarinės aplinkosaugos priemonės?

Didesnės dalies (51 proc.) paramos pagal KPP „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonę gavėjų manymu, gautoji parama daugiau ar mažiau įtakos turėjo vandens kokybei (sumažėjusiam azoto leidimui). Tačiau taip pat nemaža dalis paramos gavėjų (40 proc.) pažymėjo, jog gauta parama neturėjo įtakos vandens kokybei

5.3.3.7 pav. Paramos poveikis vandens kokybei

Kaip gaunama parama įtakojo vandens kokybę?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gaunaparamą pagal KPP III priemonę, n=57

- Situacija labai pagerėjo
- Situacija pagerėjo ribotai
- Parama neturėjo tokios įtakos
- Situacija dėl paramos tapo blogesnė
- Nežinau

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Taip pat žr. VI.1.A-3 kriterijaus įvertinimą/ išvadą (3).

⁵⁵ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, p. 57.

⁵⁶ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, p. 58.

VI.1.C. Kiek apsaugoti gamtiniai išteklių arba pagerinta jų kokybė – vandens išteklių kiekis, kuriam įtakos turėjo agrarinės aplinkosaugos priemonės?

VI.1.C-1. kriterijus. Mažiau naudojama (išgaunama) vandens drėkinimo reikmėms arba išvengta didesnio jo naudojimo. Dėl susidėvėjusių sovietiniais metais įrengtų laukų lietinimo sistemų, „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonės poveikis drėkinimo paskirčiai skirto vandens tausojimui nebuvo nagrinėtas.

VI.1.C-2. kriterijus. Vandens išteklių apsaugoti (kiekio atžvilgiu). Dėl priemonės „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas“ įgyvendinimo labai mažu mastu (išmokos buvo skirtos vos už 3,3 ha), jos poveikis paviršiaus ir gruntinių vandenų lygiu palaikyti nebuvo itin reikšmingas. Kita vertus, agrarinės aplinkosaugos ir likusios kitos KPP priemonės prisidėjo prie vandens išteklių eikvojimo sumažinimo. Paramos gavėjai nurodė, kad jų remiama veikla prisidėjo prie aplinkosaugos gerinimo, kaip vieną iš būdų įvardijo sumažėjusį vandens eikvojimą: 32 proc. – Agrarinės aplinkosaugos išmokų gavėjų, po 24 proc. – paramos gavėjai, ūkininkaujantys mažiau palankiose vietovės bei vietovės su aplinkosaugos apribojimais, ir išmokų už žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, 15 proc. išmokų pagal standartų laikymąsi priemonę gavėjų.

VI.1.C-3. kriterijus. Apsaugoti vandens išteklių teikia papildomos naudos (ūkio arba kaimo lygmeniu, aplinkosaugai, kitiems ekonomikos sektoriams). Agrarinės aplinkosaugos priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie žemės ūkio veiklos neigiamo poveikio paviršiniams ir gruntiniams vandenims, ypač taršos, mažinimo, kas turėjo teigiamą lokalinį efektą: mažėjanti vandens šachtiniuose šuliniuose užterštumą nitratais; didėjanti vandens telkinių rekreacinį patrauklumą tiek vietiniams kaimo gyventojams, tiek kaimo turizmo industrijai.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigi, kad priemonė didesniu mastu prisidėjo prie paviršiaus ir gruntinio vandens kokybės gerinimo, ir mažesniu gerokai mastu netiesiogiai prisidėjo prie eikvojimo mažinimo.

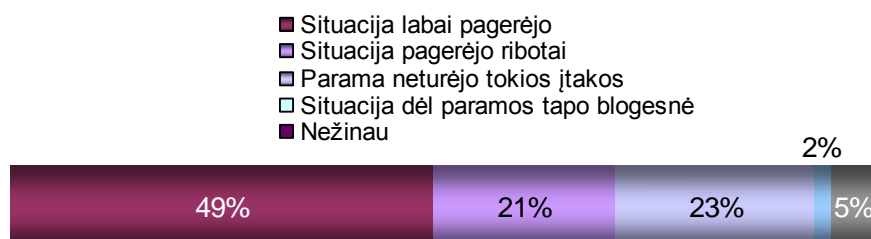
VI.2.A. Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išsaugota arba pagerinta biologinė įvairovė (rūšių įvairovė), apsaugant ūkio žemės augaliją ir gyvūniją?

VI.2.A-1. kriterijus. Naudojama mažiau žemės ūkio produkcijos gamybos priemonių (angl. – inputs) (arba išvengta jų kiekio didėjimo), ir tai yra naudinga augalijai ir gyvūnijai. Paramos gavėjai buvo paprašyti nurodyti, ar remiama veikla prisidėjo prie bioįvairovės išsaugojimo. Dauguma jų nurodė, jog dėl remiamos veiklos situacija daugiau ar mažiau pagerėjo, beveik ketvirtadalis nurodė, jog prie bioįvairovės išsaugojimo nebuvo prisidėta, nes situacija nepasikeitė (žr. 5.3.3.8 pav.).

5.3.3.8 pav. Programos poveikis biologinei įvairovei

Kaip gaunama parama įtakojo biologinę įvairovę?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gaunaparamą pagal KPP III priemonę, n=57

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): plotuose, už kuriuos buvo skirta parama, buvo išvengta arba sumažintas mineralinių trąšų ir augalų apsaugos priemonių naudojimas, pradėta naudoti aplinką mažiau teršianti technika, sumažėjo ūkyje laikomų gyvūnų tankis, apsaugotas kraštovaizdis ir tai buvo naudinga saugomos gyvūnijos, augalijos ir natūralių bei pusiau natūralių buveinių būklei.

VI.2.B. kriterijus. Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išsaugota ar padidinta biologinė įvairovė, apsaugant didelės gamtinės vertės ūkio žemės buveines, apsaugant ar stiprinant aplinkosaugos infrastruktūrą arba apsaugant šlapžemės arba vandens buveines, esančias šalia žemės ūkio paskirties žemės (buveinių įvairovė)?

VI.2.B-1. Dirbamojoje žemėje esančios „didelės gamtinės vertės buveinės“ buvo apsaugotos. Agrarinės aplinkosaugos priemonės prisidėjo prie didelės gamtinės vertės buveinių išsaugojimo. Kaip parodė dalyvavusių paramos pagal aplinkosaugos priemonę gavėjų apklausa, dalis remiamų plotų priklausė „Natūra 2000“ teritorijoms.

VI.2.B-2. Ekologinė infrastruktūra, įskaitant laukų ribas (tvoras...) ar neartimus ūkio žemės plotus, kurie atlieka buveinių funkciją, buvo apsaugota arba sustiprinta. Ekologinio ūkininkavimo programa prisidėjo prie ekologinės infrastruktūros įrengimo. Plotams, kuriems skiriamos kompensacinės išmokos pagal ekologinio ūkininkavimo programą, yra privalomos apsaugos juostos. Reikalavimai jų priežiūrai tokie patys, kaip ir ekologinių plotų.

VI.2.B-3. Vertingos šlapžemės (dažnai neįdirbtos) arba vandens buveinės apsaugotos nuo išplovimo, nutekėjimo ar nuosėdų iš greta esančios ūkio žemės. Nedideliu mastu buvo paremti plotai kraštovaizdžiui sutvarkyti: išmokos skirtos tik už 3030 ha plotą, kuris apėmė šlapžemes (pelkes) ir natūralias pievas. Jiems numatyti palyginti nedideli su žemės ūkio veikla susiję reikalavimai. Dalyvaujantys „Kraštovaizdžio tvarkymo“ programoje pievose ir pelkėse negalėjo naudoti pesticidų ir trąšų, išipareigojo pievų nearti, nepersėti kultūrinėmis žolėmis, išsaugoti pavienius medžius, neganyti gyvulių iki nustatyto termino. Labai mažame – tik 3,3 ha plote buvo įrengtos paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos.

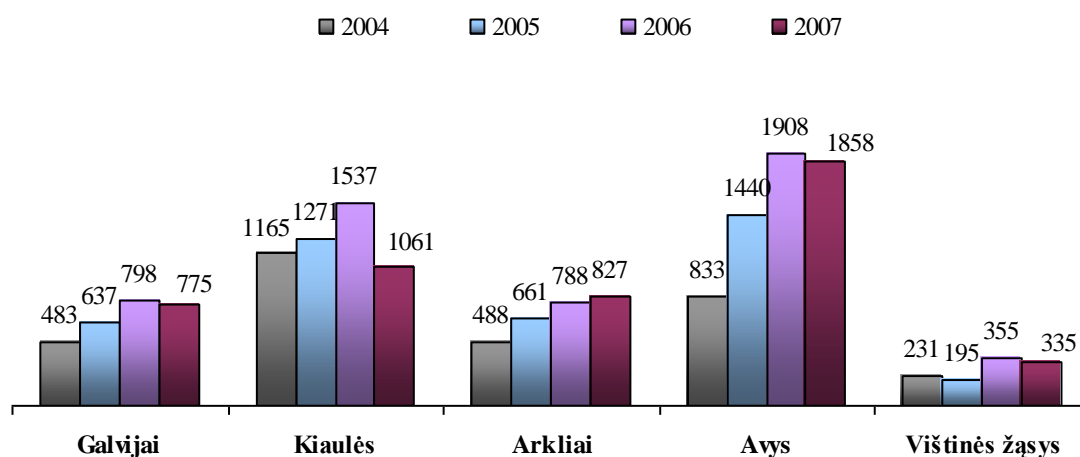
Įvertinimas (išvada): apibendrinat galima teigti, kad „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie didelės gamtinės vertės augalų, gyvūnų ir vandens buveinių išsaugojimo bei gerinimo ir aplinkosaugos infrastruktūros žemės ūkyje naudojamose žemėse stiprinimo. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad programos vykdytos palyginti nedidelėje (ekologinio ūkininkavimo programa) ir labai mažoje (likusios dvi kompensacinių išmokų už plotus programos) teritorijoje, efekto poveikio mastas buvo mažas.

VI.2.C. Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išlaikyta arba padidinta biologinė įvairovė (genetinė įvairovė), apsaugant nykstančias gyvūnų veisles ar augalų rūšis?

VI.2.C-1 kriterijus. Nykstančios veislės ir (arba) rūšys apsaugotos. Pagal „Retų veislių gyvulių ir paukščių programą“ kompensacinės išmokos buvo skirtos gyvulių ir paukščių augintojams, pagal jiems išduotas Valstybinės gyvulių veislininkystės priežiūros tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos pažymas) už 12 Lietuviškų vietinių gyvulių ir paukščių veislių (3 arklių, 4 galvijų, po 2 kiaulių ir avių bei 1 žąsų), kurioms gresia išnykimas, išsaugojimą; (žr. 5.3.1. lentelę). Nors remiamų retų veislių gyvulių (išskyrus arklius) ir paukščių skaičius 2007 m., palyginti su 2006 m. sumažėjo, tačiau nuo programos įgyvendinimo pradžios (2004 m.), jų skaičius padidėjo (žr. 5.3.3.9 pav.) 2004 – 2007 m. remtinių gyvulių ir paukščių, išskyrus kiaulių, skaičius pastebimai padidėjo: avių – daugiau kaip 2,2 karto, galvijų – 60,5 proc., arklių – 69,5 proc., paukščių – 45 proc., kiaulių skaičius

sumažėjo 8,9 proc.). Reikia pridurti, kad Valstybinės gyvulių veislininkystės priežiūros tarnybos prie ŽŪM duomenimis įregistruotų retų gyvulių ir naminių paukščių skaičius 2006 m. pradžioje buvo labai artimas jų skaičiui, už kurį buvo skirtos kompensacinės išmokos. Tačiau, atsižvelgus į programos įgyvendinimo kiekybinių rodiklių analizės rezultatus buvo prieita prie išvados⁵⁷, kad Lietuvoje retų gyvulių ir naminių paukščių skaičius santykinai per mažas genofondui užtikrinti.

5.3.3.9 pav. Gyvulių ir paukščių, už kuriuos buvo išmokėtos kompensacinės išmokos pagal Retų veislių programą, skaičius

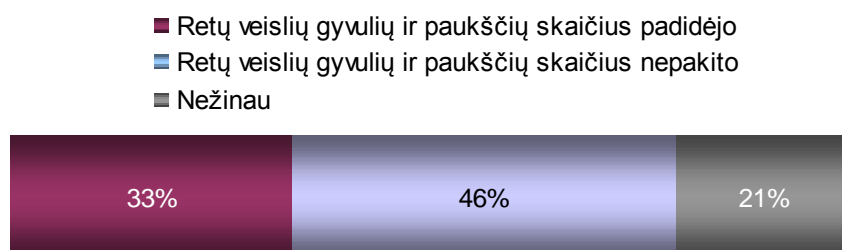
LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė.

Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis (5.3.3.10. paveikslas), trečdalis (33 proc.) respondentų, nurodė, kad jų ūkyje retų veislių gyvulių ir paukščių skaičius padidėjo, beveik pusės (46 proc.) respondentų šių veislių gyvulių ir paukščių skaičiaus nepakito. 21 proc. negalėjo pasakyti, ar programos įgyvendinimas turėjo kokios nors įtakos retų veislių gyvulių ir paukščių išsaugojimui. Net 71 proc. respondentų, betarpiškai dalyvavusiųjų „Retų veislių gyvulių ir paukščių programoje“, nurodė, kad ūkyje retų veislių gyvulių ir paukščių skaičius padidėjo, o 29 proc. – nurodė jų skaičius nepasikeitė.

5.3.3.10. pav. Paramos įtaka retų veislių gyvulių ir paukščių pokyčiui

Programos įgyvendinimo įtaka retų veislių gyvulių ir paukščių išsaugojimui

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę, n=57

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

⁵⁷ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, p. 57.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigti, kad agrarinės aplinkosaugos priemonės, ypatingai „Retų veislių gyvulių ir paukščių programa“ reikšmingai prisidėjo prie vietinių gyvulių ir paukščių veislių, kurioms grėstų išnykimas, išsaugojimo. Jos tęstinumas 2007-2013 m. turėtų prisidėti prie šių veislių gyvulių ir naminių paukščių gausinimo iki skaičiaus, būtino genofondo išsaugojimo užtikrinimui.

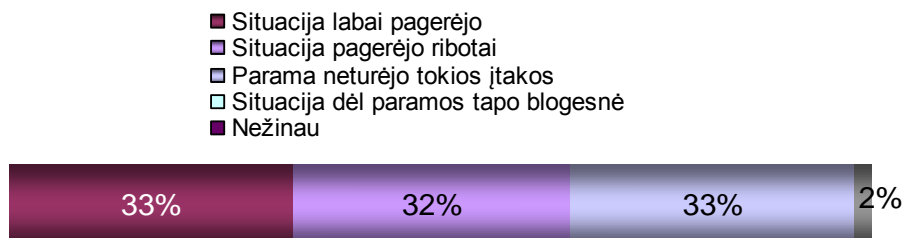
VI.3. Kiek, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, išsaugoti ar pagerinti kraštovaizdžiai?

VI.3-1 kriterijus. Ūkio žemės ir zonos gamtinių ir (arba) biofizinių savybių jutiminė ir (arba) pažintinė (vaizdinė ir pan.) darna išsaugota arba sustiprinta. Didesnės dalies paramos pagal KPP III priemonę gavėjų (65 proc.) manymu, gautoji parama daugiau ar mažiau turėjo teigiamos įtakos kraštovaizdžio išsaugojimui.

5.3.3.11. pav. Kraštovaizdžio būklės pokytis dėl agrarinės aplinkosaugos priemonės įgyvendinimo

Kaip gaunama parama įtakojo kraštovaizdį?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gaunaparamą pagal KPP III priemonę, n=57

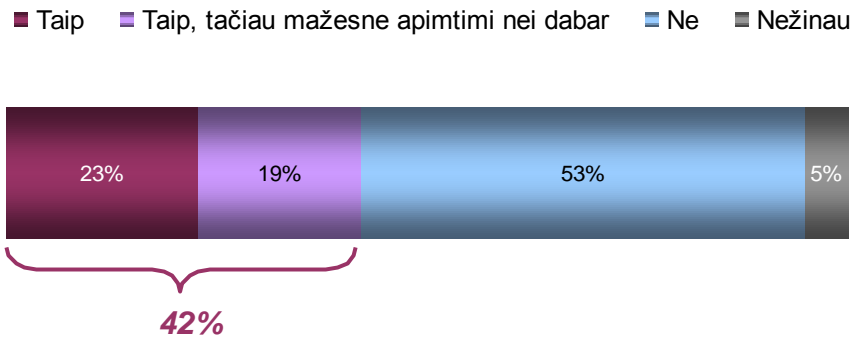

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

VI.3-2 kriterijus. Ūkio žemės jutiminis ir (arba) pažintinis (vaizdinis ir pan.) išskirtinumas (vientisumas arba įvairovė) išsaugotas arba sustiprintas. Tik mažiau nei ketvirtadalis (23 proc.) apklausos dalyvių, gavusių paramą pagal „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonę, teigė, kad, net jei ir nebūtų gavę paramos, taip pat būtų vykdę veiklas, tiesiogiai ar netiesiogiai prisidedančias prie aplinkos išteklių tausojimo ir kraštovaizdžio gerinimo (priklausomai nuo programos): įrengę pakrančių apsaugos juostas/ laikęsi kraštovaizdžio tvarkymo programos reikalavimų/ laikęsi ekologinio ūkininkavimo principų/ laikę retų veislių gyvulius ar paukščius. Gerokai mažesnė dalis – būtų tai darę, bet mažesne apimtimi, ir gerokai daugiau nei pusė (53 proc.) būtų nevykdę ar nebuvo apsisprendę (dar nežino) vykdyti šių kraštovaizdžio tvarkymo/gerinimo veiklų.

5.3.3.12 pav. Paramos gavėjų elgsena tausojant aplinką ir tvarkant kraštovaizdį, negavus paramos

Ar, negavę paramos, būtų (priklusomai nuo programos) įrengę pakrančių apsaugos juostą/ laikęsi kraštovaizdžio tvarkymo programos reikalavimų/ laikęsi ekologinio ūkininkavimo principų/ laikę retų veislių gyvulius ar paukščius?
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę, n=57

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

VI.3-3 kriterijus. Ūkio kultūrinė tapatybė išsaugota arba sustiprinta. Dėka „Retų veislių gyvulių ir paukščių programos“ daugiau kaip pusketvirto šimto ūkių buvo išlaikyta tradicija veisti ir laikyti vietinių lietuviškų veislių gyvulius ir naminius paukščius.

VI.3-4 kriterijus. Kraštovaizdžio struktūros ir funkcijų, susijusių su ūkio žeme, apsauga ir (arba) gerinimas naudingas ir (arba) vertingas visuomenei (estetinė vertė). Agrarinės aplinkosaugos priemonės programos tiesiogiai („Retų veislių gyvulių ir paukščių programa“, „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos“, „Kraštovaizdžio tvarkymas“) ir netiesiogiai („Ekologinis ūkininkavimas“) prisidėjo prie: teritorijų, kuriose jos buvo įgyvendintos, gamtinės/istorinės tapatybės saugojimo; gamtinio ir kultūros paveldo, kaip viešosios gėrybės, vertės didinimo; ūkių aukštesnės gamtinės vertės sukūrimo.

Įvertinimas (išvada): „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonė tiesiogiai (t. y. įgyvendinat programas „Kraštovaizdžio tvarkymas“, „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos“ ir „Retų veislių gyvulių ir paukščių programa“) nedaug ir netiesiogiai (t. y. įgyvendinat programą „Ekologinis ūkininkavimas“) gerokai daugiau, prisidėjo siekiant vieno iš priemonei numatytų bendrųjų tikslų – siekti skatinti tradicinio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio atkūrimą arba išsaugojimą.

5.4. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku

Programavimo laikotarpiu buvo numatyta, kad 4 priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ prisidės prie ketvirtojo bendro KPP uždavinio įgyvendinimo, t.y. alternatyvių pajamų šaltinių per žemės apželdinimo mišku programą, atitinkančią gamtos vertybių apsaugos reikalavimus, suteikimo. Taip pat ji turėjo prisidėti ir prie trečiojo KPP uždavinio – aplinkos gerinimas – įgyvendinimo, t.y. mažinti užterštumą, prisidėti prie biologinės įvairovės palaikymo ir gausinimo, kraštovaizdžio puoselėjimo bei kultūros paveldo išsaugojimo. Priemonę pagal pobūdį galima priskirti prie kompensacinių priemonių, kuria kompensuojamos miško įveisimo, apželdinto miško priežiūros ir apsaugos išlaidos bei, įveikus mišką, prarastos pajamos iš anksčiau vykdytos

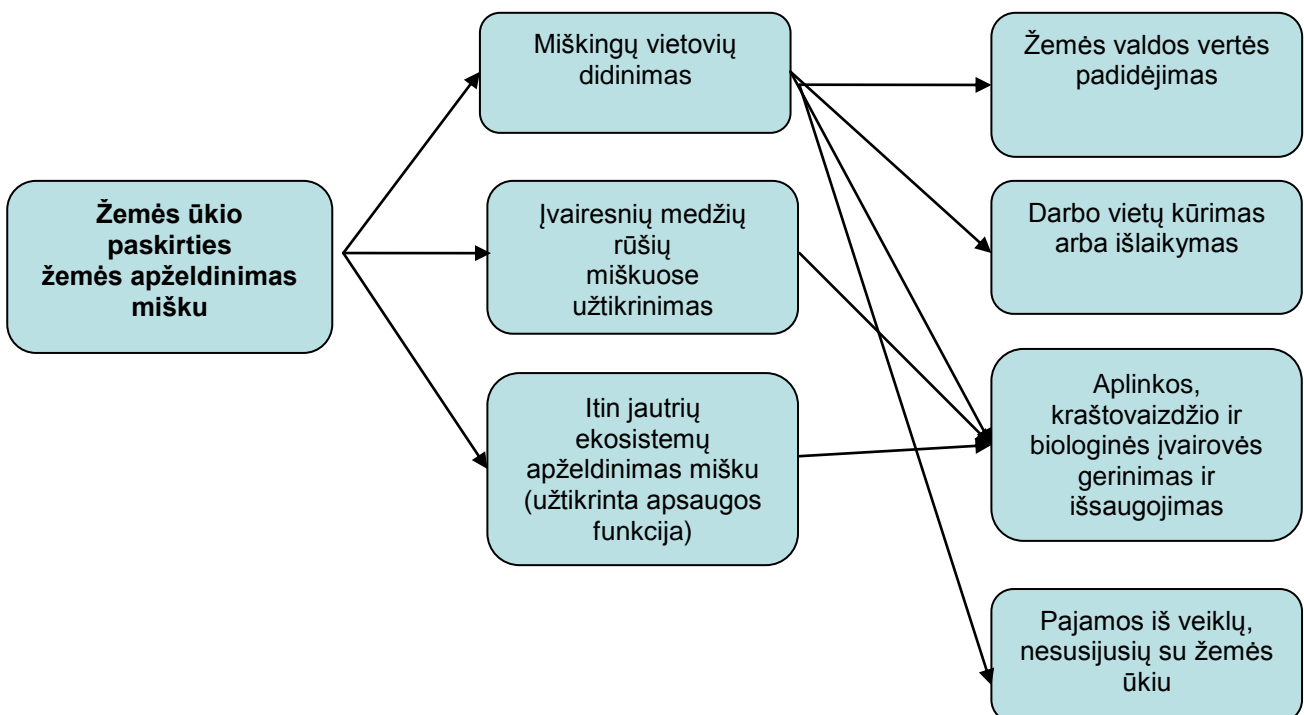
žemės ūkio veiklos. Išmokų dydžiai pagal miško įveisimo, priežiūros ir apsaugos bei prarastų pajamų kompensavimo schemas pateikiami ataskaitos priede Nr.5.

KPP apželdinimo mišku priemonė yra glaudžiai susijusi su BPD. BPD įtvirtinta 4.5 priemonė „Miškų ūkis“, kaip ir KPP priemonė, įgyvendina Reglamento (EB) Nr. 1257/1999 29-30 straipsnius. Bendroje Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje užtikrintas šių priemonių papildomumas, nes KPP remiama žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku veikla, o BPD apima likusias Reglamente numatytas veiklas: (1) investicijas, skirtas miško ekonominei, ekologiškai ir socialinei vertei padidinti; (2) stichinių nelaimių ir gaisrų paveiktų miškų atkūrimą ir prevencines priemones; (3) investicijas, skirtas miško kirtimui, apvalios medienos ruošai pagerinti ir racionalizuoti bei (4) ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku. Šiai BPD priemonei buvo skirta šiek tiek mažiau nei KPP – 5,803 mln. EUR. Atsižvelgiant į tai, kad KPP buvo įtvirtinta tik viena iš Reglamente (EB) Nr. 1257/1999 įtvirtintų miškininkystės priemonių, toliau bus analizuojami ne visi bendrųjų vertinimo klausimų sąrašė numatyti klausimai bei vertinimo kriterijai, nes dalis jų yra neaktualūs Lietuvos 2004-2006 m. KPP atveju.

5.4.1. Priemonės intervencijos logika

Priemone „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ buvo siekiama sumažinti žemės ūkio paskirties žemės naudojimą žemės ūkio produkcijos gamybai ir paversti ją mišku, padengiant miško įveisimo ir priežiūros išlaidas bei remiant ir mokant kompensacines išmokas ūkininkams, kurie kultivuojamą žemę užsodindami mišku praranda pajamas. Ilgalakis tikslas yra suteikti ūkininkams galimybę gauti alternatyvų pajamų šaltinį, sukurti ar išlaikyti darbo vietas ir tuo pačiu apsaugoti aplinką bei didinti biologinę įvairovę. KPP buvo išskirti priemonės *bendrieji, specialieji* ir *veiklos* tikslai, kurie iliustruojami toliau pateikiamoje priemonės intervencijos logikos schemoje.

5.4.1.1. schema. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku priemonės intervencijos logika

Priemonės įgyvendinimas iš esmės gali būti grindžiamas poreikiu *įvairinti ūkinę veiklą* kaime. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku buvo laikomas priemone, galinčia prisidėti prie

žemės ūkio produktų gamybos apimties mažinimo ir, tuo pačiu, tikslinės žemės naudojimo paskirties pakeitimo. Programavimo laikotarpiu žemės ūkio produktų gamybos apimtis buvo didesnė už paklausą, o prekybos balansas – neigiamas. Įveisiant miškus žemės ūkio paskirties žemėje buvo siekiama suteikti naujas ilgalaikio įdarbinimo galimybes ir sukurti papildomą pajamų šaltinį. Be to, nedidelio našumo (nederlingas) žemes apželdinus mišku, turėjo padidėti žemės valdos ekonominė bei socialinė vertė. Kita priemonės įgyvendinimo poreikių grupė buvo susijusi su *aplinkosaugos interesais*, kadangi miškai Lietuvoje yra vienas svarbiausių natūralios aplinkos, kraštovaizdžio formavimo ir apsaugos komponentų. Paramos pagal šią priemonę poreikį dar labiau sustiprino nesėkmingos ankstesnės miškų plėtros pastangos Lietuvoje. Buvo tikimasi, kad ES parama miškų plėtrai ir konkrečiai šios KPP priemonės įgyvendinimas taps vienu svarbiausių veiksnių, prisidedančių prie Lietuvos miškingumo didinimo programos⁵⁸ įgyvendinimo, kurioje iki 2020 metų Lietuvos miškingumą buvo numatyta padidinti 3 %, t.y. apželdinti apie 196 tūkst. ha žemės ūkiui ir kitiems tikslams naudotos žemės.

Toliau vertinimo ataskaitoje analizuojama, koku mastu buvo pasiekti numatyti tikslai, vertinami priemonės pasiekimai, rezultatai ir poveikis bei išskiriami pagrindiniai priemonės įgyvendinimą įtakoję veiksniai.

5.4.2. Priemonės įgyvendinimas

Programoje priemonės veiklos ir specialieji tikslai buvo susieti su pasiekimo ir rezultato rodikliais, kurių įgyvendinimo lygis pateikiamas 5.4.2.1. lentelėje.

5.4.2.1. lentelė. Priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Planuota	Įvykdyta	Įvykdymo proc.
Pasiekimo rodikliai				
Paramos gavėjų skaičius	Vnt.	2 500	1 022	41 proc.
Vidutiniškai vieno žemės savininko apželdintas žemės sklypo plotas	ha	4-5	4,64	100 proc.
Rezultato rodikliai				
Įveisto miško plotas	ha	12 000	4 744	40 proc.
Lapuočiais medžiais apželdinta miško dalis	Proc.	20	55,75	+35,75 proc. punkto
Miško ploto dalis, skirta įgyvendinti prioritetinę funkciją prisidėti prie dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugos	Proc.	20	3,39	-16,61 proc. punkto

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

⁵⁸ 2002 m. gruodžio 2 d. bendras aplinkos ministro ir žemės ūkio ministro įsakymas Nr.616/471 „Dėl Lietuvos miškingumo didinimo programos patvirtinimo“.

Priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ nepasiekė programoje jai numatytų tikslų – pasiekta mažiau nei pusė planuotų pasiekimo bei rezultato rodiklių lygmens. Pastangos padidinti miškų plotą bei, tuo pačiu, įvairinti ūkinę veiklą kaime ir prisidėti prie aplinkos išsaugojimo, susidūrė su kliūtimis ir nebuvo pakankamai vaisingos. Svarbu išanalizuoti šios nesėkmės priežastis ir išmokti pamokas, kadangi ankstesnės priemonės šioje srityje taip pat nebuvo sėkmingos: SAPARD programos atveju miškininkystės priemonė iš viso nebuvo įgyvendinta (neįgyvendintas nei vienas projektas), nacionalinės priemonės taip pat nepasiekė numatytų tikslų. Kita vertus, lyginant su minėta SAPARD programa, 2004-2006 m. KPP apželdinimo mišku priemonės rezultatus galima vertinti kaip postūmį į priekį. 5.4.2.2. lentelėje pateikiama priemonės rodiklių įgyvendinimo statistika laiko atžvilgiu.

5.4.2.2. lentelė. Pasiekimo ir rezultatų rodiklių įgyvendinimas pagal metus

Rodikliai	2004 m.		2005 m.		2006 m.		2007 m.	
	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas
Paramos gavėjų skaičius	700	200	1 500*	527*	2 500*	642*	2 500*	1 022*
Plotas, už kurį suteikta parama, ha	3 000	837	7 000*	2 225*	12 000*	3 115*	12 000*	4 744*

* - suminiai rodikliai

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Ši priemonė buvo vienintelė, kuriai 2007 m. buvo organizuojamas papildomas kvietimas teikti paraiškas, siekiant įsisavinti didesnę priemonei skirtų lėšų dalį ir pasiekti didesnių rezultatų. Vis dėlto 2007 m. pateiktos tik 174 paraiškos. Tai iš esmės sąlygojo tuo metu jau paskelbtos numatomos palankesnės paramos naujų miškų įveisimui sąlygos pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos atitinkamas priemones. Vertinant paraiškų teikimo dinamiką, galima pastebėti, kad laikui bėgant pareiškėjų aktyvumas didėjo: 2004 m. buvo gauta 200 paraiškų, 2005 m. – 482, 2006 m. – 578 paraiškos. Nedidelį 2004 metų pareiškėjų skaičių iš dalies lėmė neigiama atitinkamos SAPARD priemonės patirtis, sudėtinga paramos gavimo procedūra, trumpas paraiškų surinkimo laikotarpis (trys mėnesiai), o ypač reikalavimas prieš apželdinant žemę deklaruoti ją ne trumpiau kaip 2 metus, siekiant gauti “ūkininkų ir asociacijų” kategorijai taikomas prarastųjų pajamų kompensavimo išmokas. Pareiškėjų skaičiaus padidėjimą daugiau nei du kartus 2005 metais lėmė pirmoji teigiama pareiškėjų 2004 metais patirtis, ilgas paraiškų surinkimo laikotarpis (renkamos 9 mėnesius) bei daug šios paramos administravimo procedūrų supaprastinimų. 2006 metais paraiškos taip pat buvo renkamos beveik 9 mėnesius, todėl pareiškėjų skaičius dar labiau išaugo. Be to, per tą laiką planuojamą mišku apželdinti geros agrarinės būklės žemę jau galėjo suspėti deklaruoti visi ūkininkų kategorijai priskirtini paramos gavėjai.⁵⁹ Iš viso 2004–2007 metais paramos žemės ūkio paskirties žemėse įveisti naujus miškus kreipėsi 1 434 asmenys, tuo tarpu paramą gavo kiek daugiau nei vienas tūkstantis pareiškėjų.⁶⁰

Mažas pareiškėjų aktyvumas lėmė tai, kad nepasiekti ir kiti priemonės pasiekimo ir rezultato rodikliai. Paramos gavėjų skaičiaus rodiklis pasiektas tik 41 proc. Atitinkamai panašiu mastu pasiektas ir įveisto miško ploto – apželdinta 40 proc. numatyto ploto (įgyvendinus visus pagal šią priemonę finansuojamus žemės ūkio paskirties apželdinimo mišku projektus (dalis jų dar

⁵⁹ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 67-68 p.

⁶⁰ Remiantis LR žemės ūkio ministerijos KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaitos (2008 m. gegužė) duomenimis, paramos gavėjų skaičius buvo 1022, Nacionalinės mokėjimo agentūros Kaimo plėtros plano įgyvendinimo monitoringo lentelių duomenimis (2008 06 30) – sutarčių skaičius siekia 1101.

įgyvendinama), iš viso bus apželdintas virš 5,5 tūkst. ha plotas, tai sudarys apie 47 proc. planuoto įveisti miško ploto⁶¹). Tuo tarpu vidutinio vieno paramos gavėjo apželdinamo žemės sklypo ploto rodiklis buvo įgyvendintas 100 proc. – programavimo periodu buvo teisingai numatyta, kad vidutiniškai vienas žemės savininkas apželdins 4-5 ha žemės plotą. Dar vienas teigiamai vertintinas rezultatas – lapuočiais medžiais apželdinta miško dalis, kuri sudarė daugiau nei pusę įveisto miško. Priemonėje buvo įtvirtintas reikalavimas, kad miško želdiniuose turi būti mažiausiai 20 proc. lapuočių medžių ir krūmų, o vien spygliuočių medžių įveisimas nebuvo remiamas pagal priemonę. Didelė lapuočių medžių dalis įveistuose miškuose yra teigiamas dalykas, nes lapuočiai yra atsparesni neigiamiems aplinkos faktoriams, formuojami mišrūs medynai stabilesni, vertingesni biologinės įvairovės išsaugojimo ir gausinimo požiūriu.⁶² Tuo tarpu paskutinis priemonei numatytas rezultato rodiklis nepasiektas – vietoj planuotos 20 proc. įveisto miško dalies, skirtos įgyvendinti apsaugos funkciją, buvo pasiekta tik 3,4 proc.

Kaip jau minėta, pagrindine fizinių priemonės rodiklių nepasiekimo priežastimi buvo mažas pareiškėjų aktyvumas. Priemonės nepatrauklumą potencialiems pareiškėjams sąlygojo daugelis veiksnių. Visų pirma potencialiems paramos gavėjams buvo gana sudėtinga suvokti miško želdinimo naudą dėl ilgo investicijų atsipirkimo laikotarpio, nes realiai produkciją miškas pradeda duoti tik po 30-40 metų, kai, tuo tarpu, ūkininkavimo veikla pajamas teikia gerokai greičiau. Atsižvelgiant į šią problemą, naudinga būtų daugiau dėmesio kreipti ūkininkų informavimui ir švietimui apie miško sodinimo naudą, akcentuojant, kad taip yra didinama žemės ekonominė, socialinė bei ekologinė vertė.

Antra, potencialius pareiškėjus iš dalies atbaidė pernelyg aukšti tinkamumo reikalavimai. Priemonės administravimo taisyklėse buvo įtvirtinta, kad apželdinti galima tik geros agrarinės būklės žemę. Šią žemę ūkininkai ir toliau buvo linkę naudoti žemės ūkio veiklai. Be to, įtvirtinta gana sudėtinga paramos teikimo procedūra: reikalavimai pagal šią priemonę buvo santykinai griežtesni nei kitoms priemonėms (pvz. paramą pagal MPŪV priemonę gauti buvo žymiai paprasčiau). Gana didelius kaštus pareiškėjams sąlygojo reikalavimas pateikti leidimą miškui įveisti bei parengti miško želdinimo projektą. Be to, patvirtinus paraišką, su pareiškėju buvo pasirašoma paramos gavimo sutartis, kurioje numatomi griežti reikalavimai bei sudėtingos keitimo sąlygos, tuo tarpu miško augimas yra sudėtingas „gyvas“ procesas, priklausantis nu daugelio gamtinių sąlygų, kurių sunku numatyti ir suplanuoti iš anksto.⁶³ Paramos teikimo procedūros sudėtingumą taip pat iliustruoja numatytas reikalavimas, įgyvendinant paramos sutartis, pateikti 3 komercinius pasiūlymus (kas taip pat apsunkino paramos gavėjus bei sukūrė papildomus administracinius kaštus). Priemonės įgyvendinimo eigoje šio reikalavimo buvo atsisakyta.

Trečia, pareiškėjų skaičiaus augimą 2005-2007 m. stabdė per mažos miško įveisimui ir jo priežiūrai numatytos maksimalios išmokos vienam hektarui. Šios išmokos buvo nustatytos 2003 m., remiantis to meto kainomis pagrįstais skaičiavimais. Tačiau 2004-2007 m. laikotarpiu situacija reikšmingai pasikeitė – dėl didėjančių atlyginimų, kuro brangimo, darbo jėgos trūkumo sodmenų bei želdinimo darbų kainos pakilo beveik du kartus, tačiau išmokos, atsižvelgiant į šiuos pokyčius, nebuvo didinamos. Taigi deklaruojama 100 proc. kompensacija realiai 2007-2008 metais želdinimo darbus atliekantiems paramos gavėjams kompensuoja tik 50-70 proc. išlaidų.⁶⁴

Dar viena su paramos teikimo tvarka susijusi kliūtis – kompensacinio pobūdžio paramos mokėjimas (miško įveisimo išlaidų kompensavimas). Priemonės administravimo taisyklėse numatyta, kad paramos gavėjui išlaidos, susijusios su miško įveisimu, kompensuojamos tik atlikus darbus, t.y. „kai paramos gavėjas sudaro sutartį dėl miško įveisimo, priežiūros ir apsaugos darbų atlikimo su šių

⁶¹ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 68 p.

⁶² LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 69 p.

⁶³ Interviu su administruojančių institucijų atstovais.

⁶⁴ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 68 p.

paslaugų atlikėju (miškų urėdija, kooperatyvu ir kt.) ir šių darbų atlikimas yra patvirtinamas<...> dokumentais, Agentūra per nurodytus terminus <...> į paramos gavėjos sąskaitą perveda darbų atlikimo sutartyje su paslaugų teikėju numatytą sumą...“⁶⁵. Tokiu būdu paramos gavėjai miško įveisimui turėjo naudoti nuosavas lėšas, kurios tik vėliau kompensuojamos paramos lėšomis. Taigi nuosavų lėšų trūkumas galėjo atbaidyti potencialius paramos gavėjus. Priemonės įgyvendinimo metu, paramos teikimo tvarka buvo tobulinama ir paramos mokėjimo tvarka pakeista – sudaryta galimybė rangovų sąskaitas pateikti NMA, kuri tiesiogiai jas apmokėdavo.

Paskutinė, tačiau viena iš svarbiausių priežasčių, kodėl priemonės įgyvendinimas nebuvo toks sėkmingas kaip tikėtasi, yra išmokų subalansuotumo problema, t.y. potencialiems pareiškėjams patrauklesnė galimybė buvo toliau užsiimti žemės ūkio veikla ir gauti tiesiogines išmokas, kompensacines išmokas pagal KPP, o taip pat papildomas pajamas gaunamas iš parduodamos žemės ūkio produkcijos. Be to, prie išvardintų kliūčių įgyvendinant „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ priemonę, taip pat prisidėjo bloga SAPARD programos įgyvendinimo patirtis.

Administracinės priemonės įgyvendinimo problemos, buvo sprendžiamos paties KPP įgyvendinimo laikotarpiu: atliktas KPP pakeitimas, kuriuo numatyta galimybė kompensuoti visišką miško atkūrimą, esant ekstremalioms gamtinėms sąlygoms, bei nemažai priemonės administravimo taisyklių pakeitimų, kuriais: numatyta galimybė sudaryti trišalę sutartį tarp pareiškėjo, NMA ir rangovo, kuri palengvino paramos įsisavinimą; nutarta kompensuoti PVM; kompensuojamos prieš pasirašant sutartį įvykdytos dirvos paruošimo išlaidos; supaprastinta paraiškos forma ir papildyta paraiškos pildymo instrukcija ir kt. (šie pakeitimai yra išvardinti prie ataskaitos priedamame Priede Nr. 6). Be to, teigiamai vertinamos ŽŪM pastangos spręsti priemonės įgyvendinimo problemas palaikant dialogą su socialiniais-ekonomineis partneriais.

Atsižvelgiant į tai, kad priemonė buvo įgyvendinta mažu mastu, jos poveikis buvo mažesnis ir ne toks žymus kaip tikėtasi. Remiantis Lietuvos miškingumo didinimo programa, 2004-2006 m. kasmet buvo numatoma apželdinti vidutiniškai 5000 ha: buvo tikimasi, kad 4000 ha kasmet įveis privačių žemių savininkai, naudodamiesi KPP parama, o likusius 1000 ha – miškų urėdijos ir nacionalinių parkų direkcijos savo lėšomis. Tačiau vertinant KPP rezultatus, matoma, kad kasmet buvo įveisiama vidutiniškai kiek daugiau nei 1,5 tūkst. ha miško. Bendrai Lietuvos mastu miškų plotas padidėjo nuo 2045,3 tūkst. ha 2003 m. iki 2135,8 ha 2007 m. (o miškingumas padidėjo 1,4 proc. - nuo 31,3 iki 32,7 proc.).

Mažas paramos gavėjų pagal priemonę skaičius sąlygojo mažesnę bendrųjų tikslų pasiekimo lygmenį. Priemonė prie kaimo gyventojų priklausomybės nuo žemės ūkio veiklos mažinimo prisidėjo labai nedideliu mastu, nes priemonėje dalyvavo ir paramos išmokas gavo tik šiek tiek daugiau nei 1000 paramos gavėjų (vietoj planuotų 2500). Vis dėlto priemonėje dalyvavusieji užsitikrino sau potencialias papildomas pajamas iš miškų ūkio veiklos ateityje (po 30-40 metų). Be to, kai kurie jų – įveisę trumpos rotacijos plantacinius želdinius, skirtus medienos biokuro gamybai – pajamas pradės gauti daug greičiau (po 4-5 metų). Be to, trumpalaikėje perspektyvoje, pajamas paramos gavėjams užtikrino gaunamos išmokos. Priemonė taip pat prisidėjo ir prie paramos gavėjų užimtumo didinimo: tiesioginį poveikį paramos gavėjų užimtumui turėjo tais atvejais, kai paramos gavėjas pats užsiėmė miško sodinimo ir priežiūros darbais; kitais atvejais buvo padidintas samdomų rangovų (daugiausia urėdijų), atliekančių apželdinimo darbus, užimtumas. Reikia atkreipti dėmesį, kad miškų sodinimas ir priežiūra yra darbo jėgai imlus procesas, vis dėlto tai yra labiau sezoninio pobūdžio darbas. Apželdinus miškais žemės ūkio paskirties žemę, *padidėjo jos ekonominė, socialinė ir ekologinė vertė*, ypatingai tais atvejais, kai apželdinamos nederlingos arba MPŪV esančios žemės. Priemonė taip pat iš dalies prisidėjo ir prie *aplinkos gerinimo*. Miškai bendrąja prasme dėl atliekamų funkcijų prisideda prie aplinkos gerinimo tikslų, t.y. akumuluoja atmosferos anglį,

⁶⁵ Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ administravimo taisyklės, patvirtintos LR žemės ūkio ministro 2005 . kovo 25 d. įsakymu Nr. 3D-178.

mažina šiltnamio efekto pavojų, švelnina klimatą, grynina orą, teikia žmogui poilsį ir atgaivą, didele dalimi prisideda prie biologinės įvairovės išsaugojimo. KPP priemone buvo siekiama įveisti miškus, kuriuose kuo didesnę dalį užimtų lapuočiai medžiai, nes jie pasižymi didesne biologine įvairove. Tuo tarpu įveistų miškų lapuočių medžių dalis buvo netgi didesnė nei tikėtasi.

2004-2006 m. KPP priemonės įgyvendinimo poveikis bendru šalies mastu nėra didelis, tačiau lyginant su SAPARD programa tai yra tam tikras pasiekimas. Įgyvendinant 2004-2006 m. KPP miškininkystės priemonę, buvo pasisemta patirties ir išmoktos naudingos pamokos, taigi 2007-2013 m. programoje buvo inicijuoti pakeitimai ir supaprastintos paramos teikimo sąlygos, remiama daugiau veiklų. Skirtingai nei 2004-2006 metais, ši parama bus teikiama ne tik privačios nuosavybės teise valdomos, bet ir valstybinės žemės apželdinimui mišku. KPP 2007-2013 numatytos dvi atskiros priemonės, skirtos remti naujų miškų įveisimą. Viena jų – „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ – iš esmės yra skirta naujų miškų įveisimui privačioje žemėje, kita priemone – „Ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ – galės naudotis tiek privačios žemės (miško) savininkai, tiek ir miškų urėdijos ar kiti valstybinės žemės valdytojai, siekiantys savo valdomą žemę apželdinti mišku. Tikėtina, kad pastaroji priemonė gali susilaukti ypač didelio dėmesio, nes čia parama pirmą kartą bus teikiama ir miško įveisimui nenaudojamoje apleistoje žemėje, kurios ypatingai daug yra mažiau derlingais dirvožemiais pasižyminčiuose šalies regionuose.

Parama naujų miškų įveisimui 2007-2013 metais bus teikiama supaprastinta tvarka – kompensacinių išmokų pagrindu. Tai reiškia, kad, tinkamai pagal miško želdinimo projektą įveisus mišką ir šiuos darbus priėmus miškų inspektoriui, žemės (miško) savininkui ar valdytojui bus išmokama fiksuoto dydžio išmoka už kiekvieną įveistą hektarą, priklausomai nuo įveistų želdinių rūšinės sudėties ir vietovės palankumo ūkininkauti, bet nepriklausomai nuo faktiškai patirtų išlaidų miško įveisimui ir nuo to, ar miško želdinimo darbus savininkas (valdytojas) atliko pats, ar samdė rangovus. Analogiškai bus mokamos ir įveistų miško želdinių kasmetinės apsaugos ir priežiūros išmokos, kurias, beje, gaus tik privačioje žemėje miškus įveisiantys asmenys. Be to, reikia atkreipti dėmesį, kad sumažintas paramos intensyvumas: išmokos apskaičiuotos kaip 70 proc. (MPŪV – 80 proc.) vidutinių atitinkamos rūšinės sudėties miško įveisimo išlaidų Lietuvoje.

Toliau šiame ataskaitos skyriuje yra nagrinėjamas priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ įgyvendinimas, pasiekti rezultatai ir poveikis, atsižvelgiant į bendruosius vertinimo klausimus.

5.4.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė

VIII.1.A. Koku lygiu miško ištekliai yra prižiūrimi/ išlaikomi ir gerinami/ didinami naudojantis šia priemone, ypač įtakojant žemėnaudą bei augalininkystės (medyno) struktūrą ir kokybę?

VIII.1.A-1. kriterijus. Miškingojo ploto didėjimas vietovėse, kuriose anksčiau buvo žemės ūkio paskirties žemė ir ne žemės ūkio paskirties žemė. Pagal KPP priemonę parama buvo teikiama tik žemės ūkio paskirties žemės apželdinimui mišku, taigi KPP dėka miškingasis plotas buvo padidintas tik žemės ūkio paskirties žemę apsodinus mišku. Ne žemės ūkio paskirties žemės apsodinimas buvo remiamas pagal BPD.

Atsižvelgiant į tai, kad priemonė nesulaukė planuoto pareiškėjų skaičiaus, apsodintos žemės ploto rodiklis nebuvo pasiektas. Remiantis programavimo laikotarpiu atliktais skaičiavimais bei derinant KPP su Lietuvos miškingumo programa, KPP lėšomis buvo tikimasi apželdinti 12 000 ha žemės ūkio paskirties žemės plotą. Šis rodiklis buvo pasiektas tik 40 proc. – 4 744 ha. Įgyvendinus visas

pagal priemonę finansuojamas sutartis iš viso buvo apželdinta virš 5,5 tūkst. ha plotas (47 proc. planuoto rodiklio).⁶⁶ Bendru šalies mastu priemonės lėšomis apželdintas plotas sudaro labai nedidelę dalį – tik 0,26 proc. nuo bendro miško žemės ploto 2007 m. ir 6 proc. nuo miškų ploto padidėjimo Lietuvoje 2003-2007 m. laikotarpiu (miško plotas šiuo laikotarpiu padidėjo 90,5 ha, t.y. nuo 2045,3 tūkst. iki 2135,8 ha, o Lietuvos miškingumas 1,4 proc. - nuo 31,3 iki 32,7 proc.).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nemaža priemonės lėšomis užsodinto miško dalis patenka į mažiau palankias ūkininkauti vietas, kuriose sudėtingiau užsiimti žemės ūkio veikla ir joje sukuriama mažesnė pridėtinė vertė. Pagal paramos sutartis šiose vietovėse (MPŪV) planuojamas užsodinti plotas siekia 3857,78 ha (kas sudaro apie 70 proc. nuo bendro įveisto miško ploto).

Įvertinimas (išvada): priemonė prie miškingojo ploto didinimo prisidėjo tik žemės ūkio paskirties žemėse. Vis dėlto dėl mažo pareiškėjų skaičiaus priemonės indėlis į miškingumo didinimą buvo nedidelis – įgyvendinus visas sutartis sudarys tik 47 proc. planuoto rodiklio. Bendru šalies mastu įveisto miško plotas sudarys tik 6 proc., nuo bendro miškų ploto Lietuvoje padidėjimo 2003-2007 m. laikotarpiu.

VIII.1.A-2. kriterijus. Dėl sodinamo naujo miško ir esamų miškingų vietovių gerinimo numatomas bendro medyno tūrio didėjimas. Labai svarbus miškininkystės uždavinys yra ne tik didinti miškų plotus, bet taip pat – brandžių medynų tūrį. Europos miškuose sukauptas 31 mlrd. m³ medienos, Lietuvos miškams tenka 1,4 proc. šio tūrio, t.y. 434 mln. m³. Per pastaruosius 15 metų kasmet medienos tūriai Europos miškuose padidėjo po 358 mln. m³, t. y. 1,2 proc. Lietuvoje miškuose kaupiamos medienos tūris didėja panašiu mastu: remiantis 2005 m. atlikta miškų apskaita, medienos ištekliai Lietuvos miškuose per 15 metų padidėjo 80 mln. m³, t.y. kasmet šiuo laikotarpiu buvo kaupama po 2,7 m³ medienos viename miško hektare. Brandžių medynų tūris 1993-2005 m. laikotarpyje padidėjo beveik dvigubai - nuo 44 iki 82 mln. m³. Vidutinis brandžių medynų tūris Lietuvos miškuose vyrauja nuo 223m³/ ha privačiuose miškuose iki 278 m³/ ha valstybiniuose.⁶⁷

Atsižvelgiant į paramos lėšomis užsodintų miškų sudėtį (medžių rūšį), brandą ir optimalų kirtimo amžių pasieks skirtingais metais, bet ne anksčiau kaip po 30-40 metų. Taigi paramos lėšomis įveisti miškai brandžių medžių tūrį padidins tik ilgalaikėje perspektyvoje. Be to, KPP buvo remiamas tik naujo miško sodinimas žemės ūkio paskirties žemėse, tuo tarpu prie esamų miškingų vietovių gerinimo labiau prisidėjo BPD. Atsižvelgiant į mažą užsodinto miškais ploto dydį, priemonės įgyvendinimas tik nedideliu mastu prisidės prie bendro medyno tūrio didinimo. Remiantis atliktais skaičiavimais, Lietuvoje norint medienos turėti nuolatos, ją naudoti nenutrūkstamai ir tolygiai, metinės pagrindinių kirtimų apimtys vidutiniškai neturėtų viršyti 21-22 tūkst. ha., nors praktiškai jos buvo kertama mažiau. Tuo tarpu priemonės lėšomis užsodinti miškai sudaro tik ketvirtadalį rekomenduojamo kirtimų apimčių ploto.

Įvertinimas (išvada): priemonė prie bendro medyno tūrio didėjimo prisidėjo sodinamo naujo miško dėka, dėl to poveikis pasireiškė tik ilguoju laikotarpiu. Be to, kaip ir kitų kriterijų atžvilgiu, mažas priemonės lėšomis užsodinto miško plotas sąlygos nedidelio masto poveikį medyno tūrio didinimui.

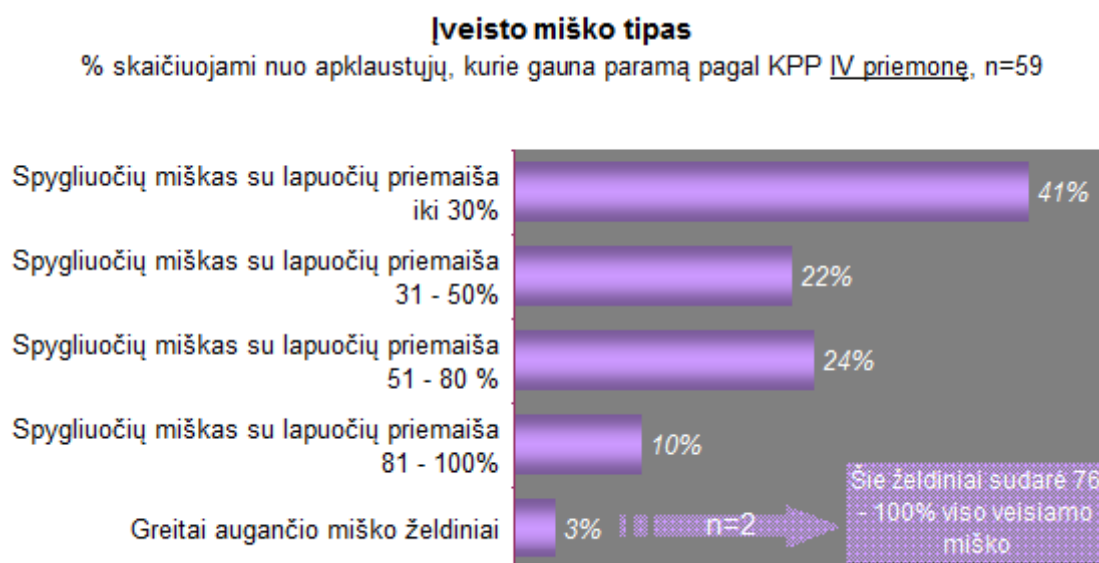
VIII.1.A-3. kriterijus. Dėl miško gerinimo numatomas medyno kokybės (asortimento, skersmens...) ir struktūros gerėjimas. Priemonėje buvo numatytas reikalavimas sodinamo miško struktūrai: miško želdiniuose turi būti mažiausiai 20 proc. lapuočių medžių ir krūmų. Šis reikalavimas buvo įtvirtintas siekiant aplinkosauginių tikslų, nes lapuočių miškai yra vertingesni biologinės įvairovės išsaugojimo ir gausinimo požiūriu. Lapuočiais medžiais apželdinto miško dalies rodiklis buvo viršytas – šių medžių dalis įveistame miške sudarė net 55,75 proc. Remiantis apklausos

⁶⁶ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 68 p.

⁶⁷ Kuliešis, A. „Lietuvos miškų ištekliai ir medienos naudojimo perspektyvos“ iš „Baltijos miškai ir mediena“, 2005 m. birželis-liepa. < <http://www.bmm.lt/straipsnis.cfm?id=193> >

duomenimis, paramos gavėjai dažniausiai nurodė įveisę spygliuočių mišką su lapuočių miško priemaiša iki 30%.

5.4.3.1 pav. Įveisto miško struktūra

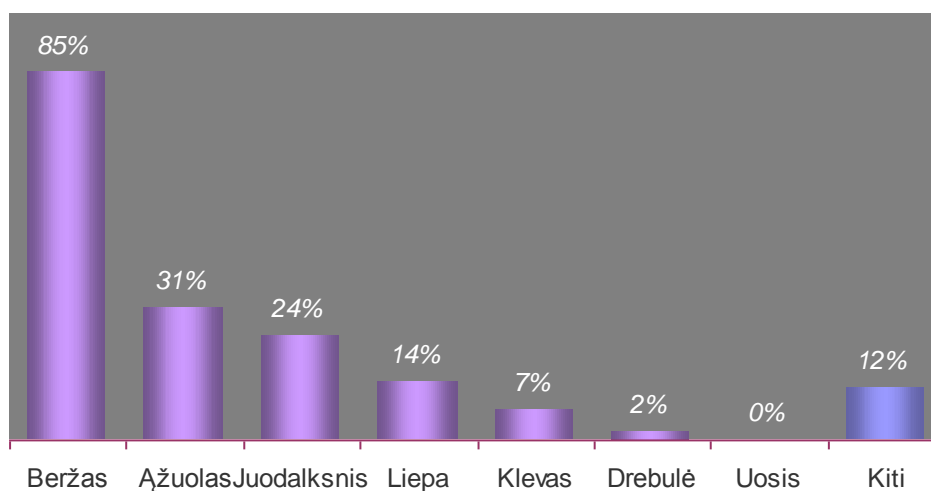

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Kalbėdami apie įveistame miške vyraujančių lapuočių medžių rūšis, dauguma (85%) apklaustųjų nurodė beržus. Trečdalis (31%) apklaustųjų paramos gavėjų įveistame miške vyrauja ąžuolai, o ketvirtadalis (24%) – juodalksniai. Kiti apklausos dalyviai teigė, kad jų įveistame miške daugiausia (iš lapuočių medžių rūšių) yra liepų (14%), klevų (7%) ar drebulių (2%). 12% respondentų nurodė „kitas“ jų miške vyraujančias lapuočių medžių rūšis.

5.4.3.2 pav. Vyraujančios lapuočių medžių rūšys

Kokios rūšies lapuočiai medžiai vyrauja įveistame miške?
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Bendrai Lietuvos miškų struktūroje vyrauja pušynai – 36 %, eglynai – 21 %, beržynai – 21 %. Minkštieji lapuočiai iš viso sudaro apie 40 %. Privatūs miškai išsiskiria dideliais baltalksnynų plotais – apie 12 % (kurie taip pat priskiriami prie minkštųjų lapuočių). Valstybiniuose miškuose jų yra tik pora procentų. Atitinkamai privačiuose miškuose yra mažesnė kitų medžių rūšių medynų – pušynų, eglynų – dalis. Brandžių medynų struktūroje du trečdalius sudaro minkštieji lapuočiai, tuo tarpu medienos paklausoje vyrauja spygliuočių medienos poreikis. Kirtimai pasiskirsto maždaug po lygiai: 50 % ploto kertama spygliuočių ir 50 % – lapuočių. Vadinasi, minkštųjų lapuočių kirtimo potencialas neišnaudojamas, jis kaupiasi.⁶⁸ Atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją ir dabartinę paklausą, KPP priemonės lėšomis užsodinti miškai, kuriuose didžiąją dalį sudaro lapuočiai, neprisideda prie medienos struktūros gerinimo.

Įvertinimas (išvada): priemonės lėšomis įveisto miško didžiąją dalį sudaro lapuočiais medžiais apželdintas plotas, tačiau dabartinėje medienos paklausoje vyrauja spygliuočių medienos poreikis. Vis dėlto, atsižvelgiant į nedidelį bendrai KPP lėšomis apsodinto miško plotą, priemonė bendrai Lietuvos miškų medžių struktūrai esminio poveikio neturės.

VIII.1.B. Kiek įgyvendinant programą išsaugomi ir didinami miškų ištekliai ...ypač darant įtaką sukauptam bendram anglies kiekiui miško medynuose?

VIII.1.B-1. kriterijus. Didėja sukauptas anglies kiekis naujų ir esamų miškingų vietovių medyne. Miškai yra ne tik medienos ir kitų miško produktų teikimo šaltinis, jie teikia ir kitą naudą žmonijai. Kitokių pavidalų miško nauda ir vertybės, kaip rekreacija, įtaka klimato pokyčiams, biologinei įvairovei, vandens nuotėkių, mikroklimato reguliavimas, potvynių grėsmės mažinimas, ypač svarbių gamtinių, dvasinių, kultūrinių vertybių išsaugojimas, vandens, dirvos apsauga, yra santykinai įvertinama visa tai teikiančiuose miško plotuose sukauptos medienos, t. y. iš atmosferos pasisavintos anglies, kiekiais. Taigi apželdinimas mišku yra svarbi klimato kaitos švelninimo priemonė, nes miškai absorbuoja anglies dvideginio kiekį ir aprūpina biomase.

Miškuose sukauptas anglies kiekis yra tiesiogiai susijęs su juose sukauptu medyno tūriu. Lietuvos miškuose sukauptas anglies kiekis sudaro 1 proc. visos Europos miškuose sukaupto kiekio. Lyginant su medienos tūrio procentine dalimi (nagrinėta VIII.1.A-2. kriterijumi), anglies kiekis, sukauptas Lietuvos miškuose, yra santykinai mažesnis. Valstybinės miškotvarkos tarnybos skaičiavimais, Lietuvos miškuose yra sukaupta 340,9 mln. t anglies. Antžeminėje medžių dalyje sukaupta net 31 proc. visos anglies, požeminėje – 7 proc., negyvoje medienoje – 3 proc., miško paklotėje – 15 proc., kiti 44 proc. visos anglies yra dirvožemyje. Per pastaruosius kelis dešimtmečius, saikingiau naudojant miškus, želiant miškams naujuose plotuose, miško ekosistema kasmet papildomai sukaupia 2,5–3,3 mln. t anglies. Analizuojant priemonės poveikį ištekliais, vertinimo metu nėra tikslinga skaičiuoti, koks konkretus anglies kiekis papildomai bus sukauptas užsodintuose miškuose, nes įveisti miško plotai yra santykinai maži ir esminio poveikio bendrai sukauptam anglies kiekiui neturės.

Įvertinimas (išvada): KPP priemonės lėšomis buvo įveisti nauji miškai žemės ūkio paskirties žemėje, taigi jos įgyvendinimas turėtų prisidėti prie bendro sukaupto anglies kiekio miškuose didinimo. Vis dėlto, įveisti miško plotai yra santykinai maži ir esminio poveikio bendrai sukauptam anglies kiekiui bendru šalies mastu neturės.

⁶⁸ Kuliešis, A. „Medynų struktūra, jų kokybė – ne savaiminis reiškinys“ iš „Baltijos miškai ir mediena“, 2006 m. vasaris. < <http://www.bmm.lt/straipsnis.cfm?id=381> >

VIII.2.A. Koku lygiu paramos veiksmai padėjo miškininkystės sektoriui pagerinti kaimo plėtros ekonominius ir socialinius aspektus, skatinant miško valdų gamybines funkcijas?

VIII.2.A-1. kriterijus. Racionalesnė miško produktų (ar paslaugų) gamyba.

VIII.2.A-2. kriterijus Miško produktų pardavimo rinkų stiprinimas.

Pagal KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ buvo remiamos tik naujo miško įveisimo veiklos, tuo tarpu šis vertinimo klausimas ir kriterijai yra susiję su Reglamento Nr. 1257/1999 30 straipsnio 1 dalies 3-5 pastraipomis⁶⁹, kuriose numatytos veiklos nebuvo įtrauktos į 2004-2006 m. Lietuvos KPP. Atsižvelgiant į tai, klausimas Lietuvos KPP atveju nėra aktualus ir vertinime nenagrinėjamas.

***VIII.2.B. Kiek remiamais veiksmais sudarytos sąlygos, kad vykdant miškininkystės veiklą būtų vystomi ekonominiai ir socialiniai kaimo plėtros aspektai
...išlaikant ir plėtojant užimtumą ir kitas socialines ekonomines funkcijas ir sąlygas?***

VIII.2.B-1. kriterijus. Valdose padaugėjo veiklos ir (arba) padidėjo užimtumas. Vienas bendrųjų priemonės tikslų (kuris buvo perkeltas į programos lygmens uždavinius) buvo mažinti kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, sukuriant naujas užimtumo galimybes kaimo vietovėse bei suteikiant papildomą pajamų šaltinį. Poveikis užimtumui priklausė nuo to, kurį iš dviejų priemonėje numatytų projekto įgyvendinimo būdų pasirinko paramos gavėjas: (1) žemės savininkas galėjo pats atlikti miško įveisimo darbus (parengti miško želdinimo projektą, paruošti dirvą, pasodinti sodmenis, pasėti dirvą) bei miško priežiūros ir apsaugos darbus (papildyti žuvusius želdinius, ravėti, naikinti nepageidaujamus medelius ir krūmus, įrengti apsaugos priemones ir pan.) arba (2) šiuos darbus patikėti miškų ūkio paslaugas teikiančioms įmonėms. Remiantis interviu su administruojančių institucijų atstovais, paramos gavėjai naudojo abi būdais. Tais atvejais, kai paramos gavėjas pats atliko miško sodinimo ir priežiūros darbus, turėjo padidėti tiesioginis jų užimtumas, nes šie darbai yra santykinai imlūs darbo jėgai. Vis dėlto jie yra ne pastovaus, o labiau sezoninio pobūdžio. Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, kas antras paramos gavėjas miško sodinimui bei priežiūrai samdė papildomus darbuotojus. Vertinant sukurtų darbo vietų pobūdį, galima teigti, kad miško sodinimui ir priežiūrai vieną ar daugiau papildomų darbuotojų buvo samdoma visai darbo dienai (37%) arba sezoniniam darbui (37%), o pusės darbo dienos darbo vietų, pasak didesnės dalies respondentų (63%), nebuvo sukurta. Moterys dažniau buvo priimtos dirbti visą darbo dieną arba sezoniniam darbui.

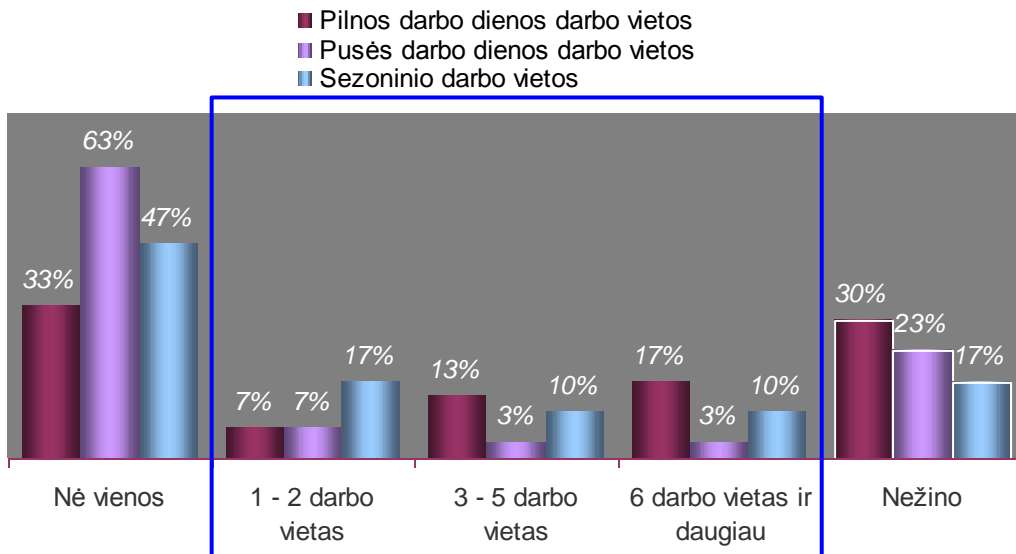
⁶⁹ 30 straipsnis. Parama miškininkystei yra susijusi su viena arba keliomis toliau nurodytomis priemonėmis:

- (3 pastraipa) investicijomis, kuriomis siekiama padidinti ir racionalizuoti miškininkystės produktų surinkimą, perdirbimą ir pardavimą; investicijomis, susijusiomis su medienos, kaip žaliavos, naudojimu, skiriamomis tik darbams iki pramoninio perdirbimo atlikti;
- (4 pastraipa) naujų vietų miško produktams naudoti ir parduoti skatinimu;
- (5 pastraipa) miškų turėtojų asociacijų, kurios kuriasi siekdamas padėti savo nariams pagerinti jų turimų miškų subalansuotą ir veiksmingą valdymą, steigimu.

5.4.3.3 pav. Papildomai sukurtų darbo vietų skaičius ir pobūdis

Kiek papildomų darbo vietų buvo sukurta atsižvelgiant į darbo vietos pobūdį?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę ir miško sodinimui bei priežiūrai jiems prirėkė samdytis papildomų darbuotojų, n=30

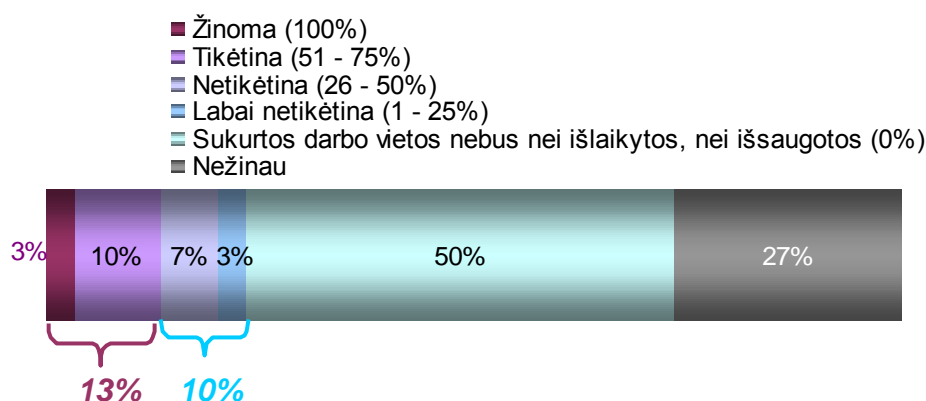
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Didesnė dalis apklaustųjų, priemonės įgyvendinimui samdžiusių papildomų darbuotojų, nurodė, jog šios darbo vietos praėjus paramos laikui nebus nei išlaikytos, nei išsaugotos. Tik 13% respondentų kalbėjo apie tikimybę išlaikyti naujai sukurtas darbo vietas praėjus trims metams po KPP užbaigimo.

5.4.3.4 pav. Sukurtų darbo vietų ilgalaikiškumas

Kiek tikėtina išlaikyti sukurtas darbo vietas, praėjus 3 metams po KPP

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę ir priemonės įgyvendinimui samdė papildomų darbuotojų, n=30

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Tais atvejais, kai miško sodinimo bei priežiūros darbams buvo samdomos išorės įmonės ar juos atliko urėdijos, pasireiškė netiesioginis priemonės poveikis šių įmonių užimtumui. Priemonės

įgyvendinimas paskatino miškų ūkio paslaugas teikiančias įmones išplėsti savo veiklą, teikiant ne vien miško kirtimo ar jo atkūrimo, bet ir naujų miškų įveisimo ir su tuo susijusias paslaugas.⁷⁰

Aptartas poveikis yra labiau trumpalaikio ir vidutinio laikotarpio pobūdžio. Tikimasi, kad teigiamas poveikis užimtumui pasireišk ir ilguoju laikotarpiu, t.y. tuomet, kai įveisti miškai pradės teikti produkciją – vidutiniškai po 30-40 metų (trumpos rotacijos plantacinių želdinių įveisimo atveju – anksčiau). Užimtumą padidins nauji miškininkystės darbai, susiję su miško kirtimu, produkcijos pardavimu, perdirbimu, gamyba ir pan.

Įvertinimas (išvada): KPP priemonės įgyvendinimas sąlygojo teigiamą poveikį išlaikant ir plėtojant kaimo gyventojų užimtumą: miško sodinimo ir priežiūros darbai prisidėjo prie darbo vietų išlaikymo pačių paramos gavėjų ūkiuose; be to, priemonė paskatino miškų ūkio paslaugas teikiančias įmones išplėsti savo veiklą; taip pat laukiamas teigiamas poveikis užimtumui ilguoju laikotarpiu. Vis dėlto šis poveikis, galima teigti, buvo daugiau nei dvigubai mažesnis nei tikėtasi, kadangi parama pagal šią priemonę pasinaudojo mažiau nei pusė planuoto paramos gavėjų skaičiaus.

VIII.2.B-2. Dėl valdose vykdomos pirminės arba antrinės gamybos arba dėl pradinių perdirbimo ir prekybos etapų kaimo bendruomenėje padaugėjo veiklos. Pagal KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ buvo remiamos tik naujo miško įveisimo veiklos, tuo tarpu šis vertinimo kriterijus yra susijęs su kitomis Reglamente Nr. 1257/ 1999 reglamente numatytais miškininkystės priemonėmis.⁷¹ Atsižvelgiant į tai, klausimas Lietuvos KPP atveju nėra aktualus ir vertinime nenagrinėjamas.

VIII.2.B-3. kriterijus. Padidėjo vietovės patrauklumas vietos gyventojams arba kaimo turistams. Priemonė be ekonominių tikslų (mažinti kaimo gyventojų priklausomybę, didinti užimtumo galimybes bei pajamas) buvo siekiama ir socialinių bei aplinkosauginių tikslų – padėti išsaugoti aplinką, palaikyti ir gausinti biologinę įvairovę bei praturtinti kraštovaizdį. Šio tikslo įgyvendinimas prisidėjo prie vietovės patrauklumo didinimo. Atsižvelgiant į numatytą tikslą, buvo veisiami rekreaciniai miškai, skirti poilsiui, kitoms visuomenės reikmėms, turintys atitinkamą įrangą ir infrastruktūrą. Žemiau pateikiamas bendras Lietuvos miškų skirstymas pagal funkcinę paskirtį bei šių miškų tipams priskiriamos teritorijos.

I grupės miškai. Per 24 tūkst. ha pačių vertingiausių gamtinių požiūriu medynų, paliktų savaiminiam vystymuisi, kur bet kokia veikla, nekalbant apie kirtimus, uždrausta, išskirti į *rezervatus*.

II grupės miškai. 243 tūkst. ha ekosistemų *apsaugos* ir *rekreacinių* miškų pagrindinis tikslas pagrausinti miškų gamtines vertybes, jų apsaugines funkcijas, išsaugoti labai vertingas retų augalų ar gyvūnų buveines, sudaryti sąlygas žmogaus poilsiui. Šioje teritorijoje, nepertraukiamai užtikrinama miško aplinka, medžiai auginami iki gamtinės brandos, t.y. pušynai, uosynai iki 170 metų ir daugiau, ąžuolynai – 200 metų ir daugiau, eglynai – 120 metų ir daugiau. Šiuo metu yra baigiamos inventorizuoti ypač vertingų, retų bei jautrių aplinkai augalų ir gyvūnų buveinės ir kituose miškuose. Tokiu būdu ypač vertingų gamtinių požiūriu miškų Lietuvoje, kur pagrindinis tikslas yra ne medienos gavyba, bus ne mažiau kaip 15% viso miškų ploto.

III ir IV grupės miškai. Medynai šiuose miškuose, daugiausia skirtuose medienos auginimui, užima

⁷⁰ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 66 p.

⁷¹ 30 straipsnis. Parama miškininkystei yra susijusi su viena arba keliomis toliau nurodytomis priemonėmis:

- (3 pastraipa) investicijomis, kuriomis siekiama padidinti ir racionalizuoti miškininkystės produktų surinkimą, perdirbimą ir pardavimą; investicijomis, susijusiomis su medienos, kaip žaliavos, naudojimu, skiriamomis tik darbams iki pramoninio perdirbimo atlikti;
- (4 pastraipa) naujų vietų miško produktams naudoti ir parduoti skatinimu.

1721 tūkst. ha plotą. Skirtingų medžių rūšių medynai tinkamą kirtimui medieną subrandina per labai skirtingą laiką. Baltalksnis, pavyzdžiui, prekinis matmenis ir kokybę pasiekia per 30, drebulė – per 40 metų, tuo tarpu ąžuolui reikia 120-140, uosiui, pušiai – 100-110 metų. Eglynai brandą pasiekia per 70- 80, beržynai ir juodalksnynai per 60 metų. Šis amžius yra priimtas kaip minimali medynų kirtimo amžiaus riba III-IV grupės miškuose. Vyresniame amžiuje medienos techninės savybės prastėja, o drebulės, eglės, juodalksnio mediena pažeidžiama puvinių, praranda savo vertę apskritai.

Priemonės lėšomis įveisto rekreacinės paskirties miško plotas siekė 114,35 ha ir sudarė tik 2,3 proc. nuo bendrai įveisto miško ploto.⁷² Bendrame Lietuvos kontekste jis sudarė labai nedidelę dalį – 0,05 proc. nuo bendro II grupės miškams priskiriamo ploto.

Įvertinimas (išvada): vienas KPP priemonės tikslų buvo praturtinti kraštovaizdį ir taip prisidėti prie vietovių patrauklumo didinimo. Tuo tikslu buvo veisiami rekreacinės paskirties miškai, tačiau jie sudarė tik 2,3 proc. nuo priemonės lėšomis įveisto miško ploto ir tik 0,05 proc. nuo bendro Lietuvos apsauginių ir rekreacinių miškų ploto.

VIII.2.B-4. kriterijus. Pajamų kaimo vietovėse išlaikymas arba didinimas. Priemonės įgyvendinimas užtikrino pajamas daugiau nei 1000 tūkst. asmenų, įveisusių mišką. Pradžioje (trumpuoju bei vidutiniu laikotarpiu) paramos gavėjų pajamas užtikrino priemonės lėšomis teikiama prastų pajamų kompensavimo išmoka, kuri mokama 20 metų laikotarpiu (išskyrus tiems, kurie įveisė greitai augančio miško želdinius). Išmokos dydis, kaip jau minėta anksčiau, priklausė nuo paramos gavėjo kategorijos bei vietovės, kurioje veisiamas miškas (DNV, MNV ar už jų ribų esančios). Vidutinė pajamų kompensavimo išmoka, tenkanti vienam paramos gavėjui, siekė 83 EUR/ ha⁷³. Atsižvelgiant į tai, kad vidutiniškai vieno žemės savininko apželdintas sklypo plotas siekė 4,64 ha, vienam paramos gavėjui tenkanti išmoka siekė 385,12 EUR per metus.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad įveisę savo žemės valdose ūkinės paskirties mišką (kuris sudarė net 94 proc. bendro ploto), paramos gavėjai užsitikrino sau potencialias pajamas iš miškų ūkio veiklos ateityje, naujai įveistiems miškams pradėjus duoti produkciją – po 30-40 metų (išskyrus trumpos rotacijos plantacinius želdinius, kurie pajamas pradės teikti anksčiau, nes laikotarpis tarp dviejų pagrindinių miško kirtimų tame pačiame sklype yra trumpesnis nei 15 metų).

Remiantis apklausos duomenimis, daugiau nei pusė respondentų, gaunančių paramą pagal šią priemonę, teigė, kad per pastaruosius penkerius metus jų pajamos nekito. Trečdalis apklaustųjų teigė, jog per pastaruosius penkerius metus jų pajamos daugiau ar mažiau padidėjo. 15% respondentų pastarųjų penkerių metų laikotarpyje pajamos sumažėjo.

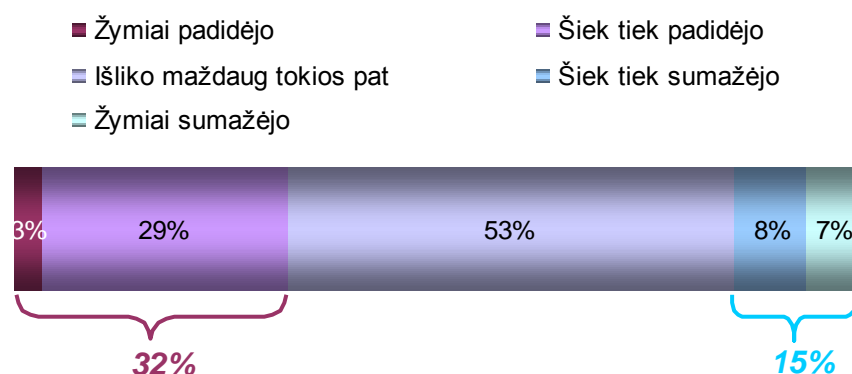
⁷² KPPAIS duomenys

⁷³ Nacionalinės mokėjimo agentūros Kaimo plėtros plano įgyvendinimo monitoringo lentelės-2005 m., 2006 m. ir 2007 m.

5.4.3.5 pav. Paramos gavėjų pajamų pokyčiai

Kaip pasikeitė pajamos pastarųjų penkerių metų laikotarpiu?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Vertinant dalyvavimo priemonėje poveikį pajamoms, paramos gavėjų apklausa atskleidė gana neigiamus priemonės poveikio rezultatus. Didesnės dalies (58%) apklausos dalyvių nuomone, jų pajamų augimui per pastaruosius penkerius metus dalyvavimas šioje priemonėje jokios įtakos neturėjo. Kita dalis (40%) respondentų teigė, kad gaunama parama daugiau ar mažiau įtakojo pajamų didėjimą. 2% respondentų nurodė, kad, jei nebūtų dalyvavę priemonėje, jų pajamos būtų padidėję daugiau. Tuo tarpu kalbėdami apie priemonės įtaką pajamų sumažėjimui, didesnė dalis (67%) apklausos dalyvių nurodė, kad jų pajamų sumažėjimo priežastis daugiau ar mažiau yra dalyvavimas šioje KPP priemonėje. 22% respondentų nuomone jų pajamoms dalyvavimas priemonėje jokios įtakos neturėjo, o 11% apklaustųjų teigė, kad jų pajamos būtų sumažėję dar daugiau, jei nebūtų gavę paramos.

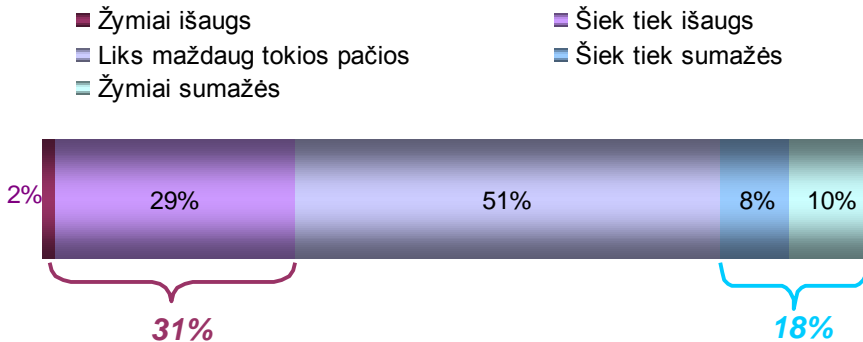
Neigiamo priemonės poveikio pajamoms priežastimi galima laikyti jau anksčiau minėtą želdinimo darbų ir medžiagų kainų augimą KPP įgyvendinimo laikotarpiu, kurių nekompensavo pagal priemonę teikiamos išmokos (kurios buvo nustatytos 2003 m. ir vėliau neindeksuojamos). Tai patvirtina ir paramos gavėjų apklausos rezultatai: didžioji dauguma respondentų teigė, kad gaunamos išmokos yra mažesnės už miško įveisimo (teigė 54 proc. apklaustųjų) bei miško priežiūros išlaidas (teigė 60 proc. apklaustųjų).

Didesnės dalies (51%) apklausos dalyvių nuomone, dalyvavimas priemonėje jų namų ūkio pajamoms įtakos neturės net ir 6-20 metų laikotarpyje – pajamos išliks tokios pat. Kiek mažiau nei trečdalis (31%) respondentų visgi mano, kad jų namų ūkio pajamos šios paramos dėka per 6-20 metų turėtų išaugti. Apie tikėtiną namų ūkio pajamų sumažėjimą (6-20 metų laikotarpyje) kalbėjo 18% apklaustųjų paramos gavėjų.

5.4.3.6 pav. KPP poveikis paramos pagal priemonę gavėjų pajamoms vidutiniu laikotarpiu

Kaip dalyvavimas priemonėje paveiks namų ūkio pajamas vidutiniu (6-20 metų) laikotarpiu?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

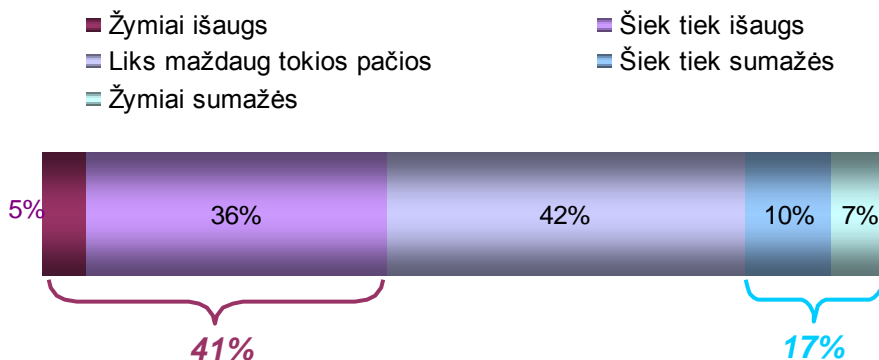
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Kalbėdami apie namų ūkio pajamų didėjimą ilgesniame laikotarpyje (po daugiau nei 20 metų), respondentai buvo šiek tiek optimistiškesni. Dauguma buvo manančių, kad pajamos tame laikotarpyje išaugs (41%) arba nepakis (42%). Kad jų namų ūkio pajamos po daugiau nei 20 metų sumažės nurodė 17% paramos gavėjų.

5.4.3.7 pav. KPP poveikis paramos pagal priemonę gavėjų pajamoms ilguoju laikotarpiu

Kaip dalyvavimas priemonėje paveiks namų ūkio pajamas ilguoju (po daugiau nei 20 metų) laikotarpiu?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): Priemonės įgyvendinimas daugiau nei 1000 asmenų užtikrino pajamas 20 metų laikotarpiu, gaunant prarastų pajamų kompensavimo išmokas, bei ilguoju laikotarpiu – ateityje gaunant pajamas iš medienos produkcijos. Vis dėlto šia galimybe pasinaudojo mažiau nei pusė planuoto paramos gavėjų skaičiaus. Be to, teigiamą pajamų kompensavimo išmokų poveikį bendroms paramos gavėjų pajamoms iš dalies anuliuo mažos miško įveisimo bei priežiūros išmokos (neatitinkančios išaugusių šių darbų ir medžiagų kainų).

**VIII.2.C. Kiek remiamais veiksmais sudarytos sąlygos, kad vykdant miškininkystės veiklą būtų vystomi ekonominiai ir socialiniai kaimo plėtros aspektai
...išsaugant ir tinkamai didinant apsaugines miškų valdymo funkcijas?**

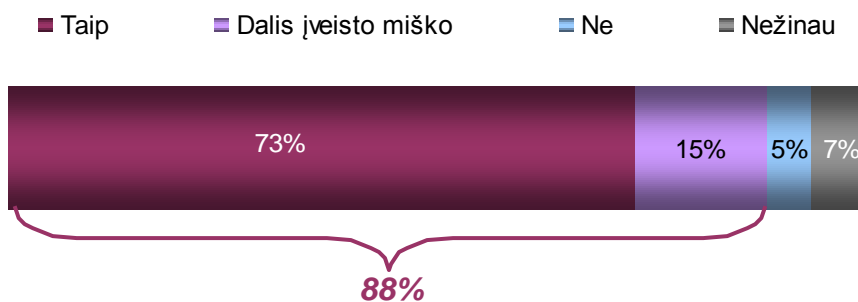
VIII.2.C-1. kriterijus. Imtasi tinkamų apsaugos veiksmy. Priemone buvo siekiama didinti apsaugines miškų funkcijas. KPP numatytas su apsauginėmis miškų funkcijomis susietas priemonės rezultato rodiklis – suplanuota, kad miško ploto dalis, skirta įgyvendinti prioritetinę funkciją prisidėti prie dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugos, turės siekti 20 proc. įveisto miško ploto. Atsižvelgiant į tai, kad buvo numatyta įveisti 12 000 ha bendro miško ploto, apsauginio miško plotas turėjo siekti 2400 ha. Įgyvendinus priemonę, miško ploto dalies, skirtos įgyvendinti apsauginę funkciją, rodiklis nebuvo pasiektas – ši dalis nuo bendro įveisto miško ploto siekė vos daugiau nei 3 proc. Remiantis NMA duomenimis, įveisto miško pagal funkcinę paskirtį plotai pasiskirstė atitinkamai: rekreacinė – 114,35 ha (2,3 proc.); ūkinė – 4691,35 ha (93,8 proc.); apsauginė – 195,04 ha (3,9 proc.) miško ploto⁷⁴. Apibendrinant galima teigti, kad apsauginio miško plotas siekė tik 8 proc. numatyto KPP tikslo (2400 ha).

Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį, kad pagal šią priemonę dažniausiai miškai įveisiami dirbamų ŽŪN kaimynystėje, taigi didžioji šių želdinių dalis atliks laukų apsauginių miškų funkcijas. Tokiu būdu daugiau nei 20 proc. įveisiamo miško tikrai bus skirta dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugai.⁷⁵ Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, ši prielaida yra patvirtinama. Daugumos (88%) apklausoje dalyvavusių asmenų teigimu, paramos lėšomis pasodintas miškas ar jo dalis prisidėjo prie apsauginių miškų funkcijų. Tik 5% respondentų nurodė, kad paramos lėšomis pasodintas miškas neprisidėjo prie apsauginių miškų funkcijų.

5.4.3.8 pav. Priemonės lėšomis įveisto miško dalis, prisidedanti prie apsauginių funkcijų

Ar paramos lėšomis pasodintas miškas prisidėjo prie apsauginių miškų (dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugos)?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): Įgyvendinus priemonę, miško ploto dalies, skirtos įgyvendinti prioritetinę funkciją prisidėti prie dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugos, rodiklis nebuvo pasiektas – vietoj numatytų 20 proc., apsauginio miško dalis sudarė tik kiek daugiau nei 3 proc. Vis dėlto didžioji ir kitos funkcinės paskirties miškų dalis atlieka laukų apsauginių miškų funkcijas.

⁷⁴ KPPAIS duomenys

⁷⁵ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 69 p.

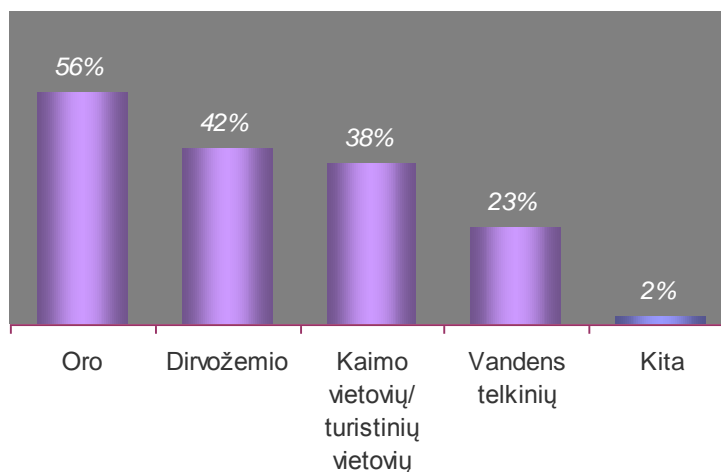
VIII.2.C-2. kriterijus. Ne miškingų vietovių ir socialiniai ekonominiai interesai apsaugoti. Lietuvos miškų apsauginės funkcijos skirstomos į tris pagrindines grupes: (1) *ekologinės*, kurios atlieka vandens, dirvos bei oro apsaugos funkcijas; (2) *socialinės*, kurios dar skirstomos į rekreacinę ir sanitarinę-higieninę bei (3) *biologinės įvairovės* – rūšių apsaugos, bendrijų apsaugos ir gamtinių kompleksų bei jų komponentų apsaugos. Priemonės įgyvendinimas daugiausia prisidėjo prie ekologinių, ypač oro ir dirvožemio apsaugos, bei, kiek mažesniu lygmeniu, socialinių funkcijų (2,3 proc. miško buvo įveista konkrečiai siekiant įgyvendinti rekreacinę miškų funkcinę paskirtį).

Paramos gavėjai manantys, kad jų įveistas miškas prisideda prie apsauginių miško funkcijų, dažniausiai nurodė, jog paramos lėšomis pasodintas miškas, prisidedantis prie apsauginių miškų funkcijos, atlieka oro apsauginę funkciją. Kiek mažiau buvo manančių, kad jų įveistas miškas atlieka dirvožemio (42%) ar kaimo turistinių vietovių (38%) apsauginę funkciją. 23% apklausos dalyvių įveistas miškas atlieka vandens telkinių apsauginę funkciją.

5.4.3.9 pav. Priemonės lėšomis įveisto miško apsauginės funkcijos

Kieno apsauginę funkciją įveistas miškas atlieka?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę ir paminėjo, jog paramos lėšomis pasodintas miškas prisidėjo prie apsauginių miškų funkcijos, n=52

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): įgyvendinant priemonę pasodinti miškai tiesiogiai bei netiesiogiai prisidėjo prie ekologinių bei socialinių apsaugos funkcijų: dalis jų konkrečiai buvo skirti įgyvendinti apsaugos bei rekreacines funkcijas, tuo tarpu didžioji dalis kitų taip pat prisidėjo prie oro, dirvožemio, vandens bei kaimo vietovių apsaugos.

VIII.3.A. Kiek remiamais veiksmais prisidėta prie ekologinių miškų funkcijų ...išsaugant, apsaugant ir tinkamai didinant biologinę įvairovę?

VIII.3.A-1. kriterijus. Įgyvendinant remiamus veiksmus, genetinė ir (arba) rūšių įvairovė apsaugota ir (arba) pagerinta naudojant vietines medžių rūšis ar hibridus. Genetinių išteklių išsaugojimas yra vienas iš svarbiausių biologinės įvairovės išsaugojimo ir tvarios miškininkystės komponentų. Genetinių išteklių sistemą sudaro dviejų vienas kitą papildančių metodų sistema: *in situ* (savo kilmės ir augimo vietoje) ir *ex situ* (perkelti į kitą auginimo vietą).

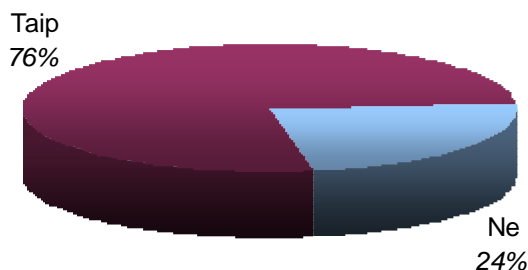
Lietuvos 2004-2006 m. KPP nebuvo išskirtas specifinis miškų genetinių išteklių išsaugojimo tikslas. Vis dėlto, įgyvendinant šią priemonę, buvo laikomasi bendrų Lietuvoje numatytų reikalavimų, susijusių su genetinių išteklių išsaugojimu. LR Aplinkos ministro įsakymais Lietuvoje yra išskirtos ir patvirtintos atskirų medžių rūšių ekogeografinės zonos (sėkliniai rajonai = provenencijų rajonai = kilmių rajonai). Taigi veisiant atitinkamų medžių rūšių miškus, buvo įtvirtintas reikalavimas laikytis nustatytų kilmės rajonų. Priemonės administravimo taisyklėse numatyta: „*miško želdinimo projektą tvirtinantis valstybinis miškų pareigūnas projekte turi nurodyti, iš kokių provenencijų (kilmių) rajonų gali būti įvežama paprastojo ąžuolo, karpotojo beržo, drebulės, paprastosios eglės, juodalksnio, paprastojo klevo, mažalapės liepos, paprastosios pušies, paprastojo uosio dauginamoji medžiaga. Jei žemės savininkas norės naudoti miško dauginamąją medžiagą iš kitų kilmių rajonų, nei nurodė tvirtinantis projektą pareigūnas, arba medžiagą iš užsienio, jis privalės turėti Miško genetinių išteklių, sėklų ir sodmenų tarnybos leidimą*“⁷⁶.

Be to, pačiame KPP buvo numatytas konkretus galimų veisti medžių ir krūmų rūšių sąrašas. Reguluojant leidžiamų įveisti rūšių sąrašą, pasisaugota nuo Lietuvos sąlygomis nepageidaujamų svetimžemių medžių ir krūmų rūšių plitimo.⁷⁷ Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, veisiant mišką daugiausia buvo naudojamos vietinės medžių rūšys: 76% apklaustųjų paramos gavėjų miško įveisimui naudojo vietines medžių rūšis; miško sodinimui naudojusį kitas (ne vietines) medžių rūšis buvo 24% respondentų. Daugiausia naudojamos šios vietinių medžių rūšys: iš spygliuočių – eglės, pušys; iš lapuočių – beržai, ąžuolai, juodalksniai, liepos.

5.4.3.10 pav. Vietinių medžių rūšių naudojimas veisiant mišką

Ar miško įveisimui naudojo vietines medžių rūšis?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): nors KPP neturėjo specifinio tikslo prisidėti prie genetinių išteklių ar rūšių įvairovės išsaugojimo, priemonės įgyvendinimas buvo suderintas su bendrais LR Aplinkos ministerijos įtvirtintais genetinių išteklių apsaugos reikalavimais.

VIII.3.A-2. kriterijus. Buveinės įvairovės apsauga ir (arba) jos didinimas išlaikant/ prižiūrint tipines, retas arba pažeidžiamas miško ekosistemas ir (arba) buveines, kurios priklauso nuo konkrečių remiamų miško struktūrų arba miškininkystės veiklos. Šis kriterijus nėra aktualus Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo atžvilgiu, kadangi KPP priemone buvo remiamas tik naujų miškų sodinimas žemės ūkio paskirties žemėse. Susijusios veiklos, t.y. vertingų (svarbių) vietovių išlaikymas ir gerinimas bus remiamas 2007-2013 m. KPP priemonėmis: KPP 2 krypties

⁷⁶ Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas miškų“ administravimo taisyklių, patvirtintų LR žemės ūkio ministro 2005 m. kovo 25 d. įsakymu Nr. 3D-178, 3 priedas.

⁷⁷ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 70 p.

„Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“ 5 priemone „Pelno nesiekiančios investicijos miškuose“, 6 priemone „Miškų aplinkosaugos išmokos“, 8 priemone „Natura 2000 išmokos“ (parama „Natura 2000“ vietovėms miškuose). Stichinių nelaimių paveiktų vertingų vietų atkūrimas 2004-2006 m. laikotarpiu buvo remiamas BPD priemone „Miškų ūkis“.

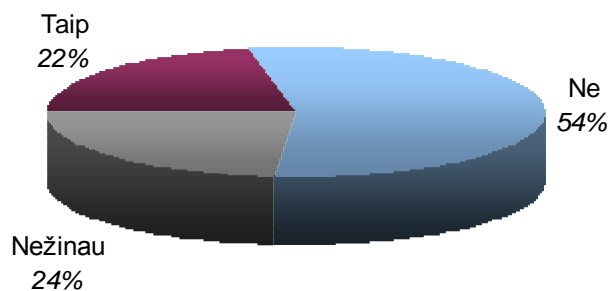
VIII.3.A-3. kriterijus. Buveinių įvairovės apsauga ir (arba) gerinimas per naudingą sąveiką tarp remiamų vietovių ir supančio kraštovaizdžio ir (arba) kaimo vietovių. KPP priemonės pagrindinis tikslas – sukurti alternatyvias užimtumo galimybes ir pajamų šaltinius kaimo gyventojams, mažinant jų priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos. Taip pat buvo numatytas ir bendrasis aplinkosaugos tikslas – padėti išsaugoti aplinką, palaikyti ir gausinti biologinę įvairovę, praturtinti kraštovaizdį. Vis dėlto, įgyvendinant priemonę, akcentuojami ekonominiai-socialiniai interesai ir veiklos tiksluose bei rodikliuose nebuvo numatyti specifiniai uždaviniai gerinti buveinių įvairovę, užtikrinant sodinamų miškų sąveiką su juos supančia aplinka (pvz. koridorių tarp izoliuotų teritorijų formavimas, žemo miškingumo zonų apželdinimas ar pan.). Atsižvelgiant į tai, negalima tikėtis didelių teigiamų pokyčių šiuo aspektu, tačiau tam tikrų teigiamų postūmių buvo: įgyvendinant želdinimo projektus, buvo įrengiamos perėjimo zonos gyvūnams⁷⁸; tam tikra dalis veisiamų miškų ribojosi su Natura 2000 teritorijomis; be to, keletu projektų miškai buvo įveisiami saugomose teritorijose.

Kiek daugiau nei penktadalis (22%) respondentų, gaunančių paramą pagal KPP 4 priemonę, įveisto miško teritorija ribojasi su *Natura 2000* teritorija; tačiau didesnės dalies (54%) apklaustųjų įveistas miškas su *šiomis* teritorijomis nesiriboja; beveik ketvirtadalis (24%) respondentų negalėjo pasakyti, ar jų įveistas miškas ribojasi su *Natura 2000* teritorija.

5.4.3.11 pav. Priemonės lėšomis įveisto miško ribojimasis su „Natura 2000“ teritorijomis

Ar įveistas miškas ribojasi su Natura 2000 teritorija?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

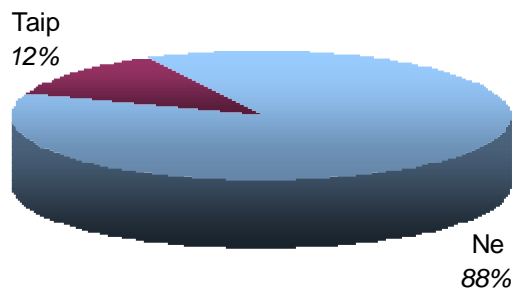
Dauguma (88%) apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų teigė, kad miškas buvo įveistas nesaugomoje teritorijoje. 12% respondentų nurodė mišką įveisę saugomoje teritorijoje.

⁷⁸ Interviu su administruojančių institucijų atstovais

5.4.3.12 pav. Priemonės lėšomis įveisto miško dalis saugomoje teritorijoje

Ar miškas buvo įveistas saugomoje teritorijoje?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

2007-2013 m. laikotarpiu jau pačioje programoje numatyta, kad želdinamos mišku vietovės bus atrinktos remiantis įvairiais veiksniais, tokiais kaip požeminio vandens apsaugos zonos, kraštovaizdis, rekreaciniai išteklių, karstinio regiono apsaugos zona, erozijos pažeidžiami plotai, nederlinga ir apleista žemė, taip pat žemė, kuri ribojasi su esamais miškais arba prie kurios nėra tinkamo priėjimo ir ji nepriklauso „Natura 2000“ tinklui ar kitoms saugomoms teritorijoms bei teritorijoms, svarbioms paukščių, buveinių apsaugai, ir t. t.

Įvertinimas (išvada): Įgyvendinant miško sodinimo projektus pagal KPP priemonę, pasireiškė labai nedidelio lygmens naudinga sąveika tarp remiamų vietovių ir supančio kraštovaizdžio / kaimo vietovių. Tai sąlygojo ribotą teigiamą priemonės poveikį buveinių įvairovės apsaugai ir gerinimui.

VIII.3.B. Kiek remiamais veiksmais prisidėta prie ekologinių miškų funkcijų ...išlaikant gerą jų būklę ir gyvybingumą?

VIII.3.B-1. kriterijus. Miškininkystės arba derliaus nuėmimo veikla daro mažiau žalos dirvožemiui ir medynui.

VIII.3.B-2. kriterijus. Nelaimių (ypač vabzdžių ir ligų) prevencija pasitelkiant atitinkamą miškų sandarą ir miškininkystės veiklą.

VIII.3.B-3. kriterijus. Gamybos potencialas apsaugotas arba atkurtas po žalos, patirtos dėl gamtinių nelaimių.

Šis vertinimo klausimas ir kriterijai yra susiję su Reglamento Nr. 1257/1999 30 straipsnio 1 dalies 3 ir 6 pastraipomis⁷⁹, kuriose numatytos veiklos nebuvo įtrauktos į 2004-2006 m. Lietuvos KPP. Atsižvelgiant į tai, klausimas Lietuvos KPP atveju nėra aktualus ir vertinime nenagrinėjamas.

⁷⁹ 30 straipsnis. Parama miškininkystei yra susijusi su viena arba keliomis toliau nurodytomis priemonėmis:

- (3 pastraipa) investicijomis, kuriomis siekiama padidinti ir racionalizuoti miškininkystės produktų surinkimą, perdirbimą ir pardavimą; investicijomis, susijusiomis su medienos, kaip žaliavos, naudojimu, skiriamomis tik darbams iki pramoninio perdirbimo atlikti;
- (6 pastraipa) miškų gamybos potencialo „sunaikinti stichinių nelaimių ar gaisro, atkūrimu bei atitinkamų prevencijos priemonių įvedimu.

5.5. Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas

Kaip numatyta Reglamente Nr. 1257/ 1999, parama pagal KPP priemonę „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ buvo skirta specialiosioms naujųjų valstybių narių reikmėms 2004-2006 metų planavimo laikotarpiu (tai buvo pereinamojo laikotarpio priemonė). Ši priemonė turėjo prisidėti prie penktojo bendro KPP uždavinio įgyvendinimo, t.y. sumažinti sunkumus, susijusius su investicinių lėšų pusiau natūriniuose ūkiuose trūkumu. „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, skirtingai nei anksčiau analizuotos KPP priemonės, buvo investicinio pobūdžio. Ja siekiama suteikti *investicines lėšas* ūkininkams, ketinantiems investuoti į technikos, pastatų bei žemės kokybės gerinimą, o taip pat prisidėti prie ūkininkų *gebėjimų stiprinimo* – suteikti jiems praktinės patirties dalyvaujant investicinio pobūdžio priemonėje, ypatingai rengiant verslo planus.

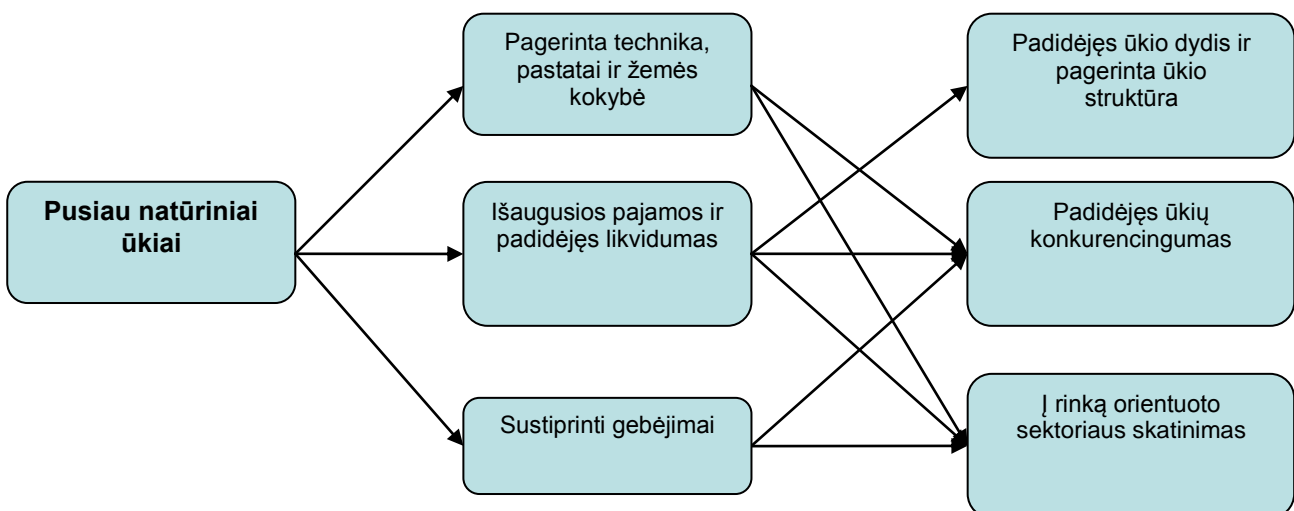
Priemonei buvo numatyti *bendrieji, specialieji ir veiklos* tikslai, kurie iliustruojami kitoje ataskaitos dalyje pateikiamoje priemonės intervencijos logikos schemeje.

5.5.1. Priemonės intervencijos logika

Pagal šią priemonę buvo teikiama vienodos normos parama, kurios tikslas – remti pusiau natūrinių ūkių ūkininkus, siekiant, kad šie taptų ekonomiškai ir, jei pasiseks, komerciškai gyvybingesni. Buvo tikimasi, kad parama padidins pusiau natūrinių ūkių pajamas bei likvidumą ir bus naudojama investuojant, pvz. į naujų sandėlių įrengimą, kombainų pirkimą ir pan., o šios investicijos lems ūkių stambinimą ir geresnę ūkio struktūrą, jų konkurencingumo didėjimą bei į rinką orientuoto sektoriaus skatinimą. Ši priemonė taip pat prisideda prie pusiau natūrinių ūkių ūkininkų gebėjimų stiprinimo. Šie tikslai ir jų sąsajos iliustruojami 5.5.1.1. schemeje (antro stulpelio veiksniai atitinka priemonės specialiuosius, o trečiojo – bendruosius – tikslus).

2004-2006 m. KPP pusiau natūrinių ūkių rėmimo priemonė kartu su standartų laikymosi priemone yra artimai susijusios su BPD priemonėmis. Siekiant išlaikyti intervencijos logiką kuo paprastesnę ir lengviau suprantamą, 5.5.1.1. schema neapima šios sąsajos. Nepaisant to, į ją bus atsižvelgta toliau šiame skyriuje analizuojant bendruosius ir nacionalinius vertinimo klausimus.

5.5.1.1. schema. Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo priemonės intervencijos logika

2004-2006 m. KPP potencialūs paramos gavėjai buvo išskirti remiantis ūkio dydžio kriterijais, t.y. pagal karvių skaičių ir žemės ūkio naudmenų plotą: tinkamais pareiškėjais buvo laikomi turintys 5-

10 karvių ir 5-20 ha ŽŪN, jeigu tai mišrus ūkis; 4-8 ha ŽŪN, jeigu tai daržininkystės ūkis ir 1-4 ha ŽŪN, jeigu tai sodininkystės ar uogininkystės ūkis. KPP buvo apskaičiuota⁸⁰, kad minėtus pusiau natūrinio ūkio kriterijus atitiko 34 tūkst. ūkininkų, o potencialių paramos gavėjų pagal visus kriterijus skaičius siekė 14 tūkst.⁸¹ Tai sudarė gana reikšmingą dalį bendro 2003 m. Žemės ūkio visuotinio surašymo duomenimis užfiksuoto ūkių skaičiaus – apie 12 proc. 2007-2013 m. KPP pusiau natūrinių ūkių kategorija skiriama remiantis kitais kriterijais, t.y. ūkių dydžiu, kuris matuojamas ekonominio dydžio vienetais (toliau – EDV), kurie rodo skirtumą tarp per metus pagamintos produkcijos vertės ir kintamųjų kaštų, reikalingų šiai produkcijai pagaminti (1 EDV = 1200 EUR). Pusiau natūriniam ūkiams priskiriami 2-3,99 EDV dydžio ūkiai. Tokio tipo ūkių gamybos mastai maži, dauguma jų yra ekonomiškai negyvybingi, o tai sąlygoja pajamų trūkumą ūkininkavimo veiklai gerinti. Didėjant rinkos reikalavimams, smulki valda, plėtojanti mažai našią žemės ūkio veiklą, tampa nekonkurencinga ir nesugeba efektyviai parduoti produkcijos rinkoje. Atsižvelgiant į gana nemažą tokių ūkių dalį bendroje ūkių struktūroje, pusiau natūrinius ūkius galima buvo laikyti vienu iš Lietuvos žemės ūkio plėtrą stabdančių veiksnių. Finansinė parama turėjo spręsti investicinių lėšų trūkumą pusiau natūrinuose ūkiuose ir tokiu būdu skatinti jų, o tuo pačiu ir visos šalies žemės ūkio konkurencingumą.

5.5.2. Priemonės įgyvendinimas

KPP priemonės aprašyme numatyti priemonės bendrieji, specialieji ir veiklos tikslai buvo susieti su siekiamomis priemonės pasekmėmis, rezultatu ir poveikiu. Reikia pastebėti, kad kiekybiniai tikslai (rodikliai) buvo numatyti tik priemonės veiklos tikslams, t.y. numatytas finansuotų projektų skaičiaus (kitais, paremtų ūkininkų skaičiaus) pasiekimo rodiklis – 14.000. 5.5.2.1. lentelėje pateikiamas priemonės pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimo lygis.

5.5.2.1. lentelė. Priemonės „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Planuota	Įvykdyta	Įvykdymo proc.
Pasiekimo rodikliai				
Finansuotų projektų skaičius/ paramos gavėjų skaičius	Vnt.	14 000	2 634	19 proc.
Rezultato rodikliai				
Padidėję ūkių pajamos/ likvidumas geresnis	tūkst.EUR (vienam paramos gavėjui)	2,2*	2,9**	132 proc.
Ūkiuose naudojamos technikos, pastatų bei žemės kokybės gerinimas	-	-	-	-

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

* Remiantis KPP numatytu paramos gavėjų skaičiumi (14 000) ir priemonei skirta paramos suma (30,494 mln EUR) vertintojo apskaičiuotas vidutinis paramos dydis, planuotas skirti vienam projektui

** Remiantis priemonės įgyvendinimo duomenimis, t.y. paramos gavėjų skaičiumi (2 634) ir priemonei skirta paramos suma (7,692 mln. EUR), vertintojo apskaičiuotas vidutinis paramos dydis, skirtas vienam projektui

⁸⁰ Remiantis 2002 m. VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro“ anketavimo duomenimis (apie 188 tūkst. anketų).

⁸¹ Bendras tinkamumo kriterijų sąrašas buvo pateiktas priemonės administravimo taisyklėse.

Remiantis finansuotų projektų skaičiaus rodikliu, galima teigti, kad priemonė tik penktadaliu pasiekė programoje numatytą tikslą. Priemonė žemu populiarumu ir mažu paramos gavėjų skaičiumi pasižymėjo visą KPP įgyvendinimo laikotarpį. Remiantis 5.5.2.2. lentelėje pateikiamais duomenimis, nei vienais metais nebuvo pasiektas planuotas paramos gavėjų skaičiaus rodiklis – 2004 m. jis pasiektas tik 13 proc., 2005 m. – 22 proc., 2006 m. – 18 proc., 2007 – 19 proc.

5.5.2.2. lentelė. Pasiekimo ir rodiklio įgyvendinimas pagal metus

Rodikliai	2004 m.		2005 m.		2006 m.		2007 m.	
	Progozė	Faktas	Progozė	Faktas	Progozė	Faktas	Progozė	Faktas
Paramos gavėjų skaičius	6 500	836	10 000*	2 179*	14 000*	2 560*	14 000*	2 634*

* - suminiai rodikliai

Šaltinis: LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Atsižvelgiant į tai, kad paramos lėšomis buvo įgyvendintas tik penktadalis planuoto projektų skaičiaus, priemonė *likvidumą padidino* taip pat mažesniame nei tikėtasi ūkių – paramos gavėjų – skaičiui (kiek daugiau nei 2,6 tūkst.). Remiantis ES reglamentu, Lietuvos KPP numatyta paramos suma – iki 1000 EUR vienam paramos gavėjui. Programavimo periodu vienam projektui įgyvendinti vidutiniškai buvo planuojama skirti 2,2 tūkst. EUR. Tuo tarpu įgyvendinus priemonę, ši suma siekė 2,9 tūkst. EUR. Taigi priemonė padidino paramos gavėjų likvidumą didesniu lygiu nei tikėtasi. Teigiamas veiksnys, prisidėjęs prie šio tikslo įgyvendinimo, buvo paramos teikimo būdas, kai didžioji paramos dalis buvo mokama avansu ir tik trečdalis – jau patyrus išlaidas. Tai palengvino paramos gavėjų galimybes įgyvendinti projektus, nes apsaugojo ūkininkus nuo pradinių investicinių lėšų trūkumo. Naujuoju programavimo periodu parama bus mokama už jau patirtas išlaidas.⁸²

Antras priemonės veiklos tikslas – *pagerinti ūkiuose naudojamą techniką, pastatus bei žemės kokybę*. Visais įgyvendintų projektų atvejais, buvo pagerinta technika arba pastatai, kadangi parama galėjo būti investuojama tik verslo plane numatytais tikslais, panaudojant ją administravimo taisyklėse numatytiems tinkamoms išlaidoms: (1) žemės ūkio naujų ir nenaudotų įrenginių, mechanizmų bei technikos įsigijimui bei (2) statybinių medžiagų ir gaminių įsigijimui (skirtiems gamybinių pastatų statybai ir remontui). Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, didžioji dauguma paramos gavėjų paramos lėšas investavo į naują techniką / įrenginius ar mechanizmus. Investavę paramos lėšas, 2,6 tūkst. ūkių padidino savo gamybinį potencialą. Gerėjo ūkių apsirūpinimas gamybos priemonėmis: įrengimų ir inventoriaus vertė 1 ha ŽŪN vidutiniškai padidėjo apie 50 proc.; pieno gamybos ūkiuose – iki 2 kartų.⁸³

Įgyvendinant priemonę taip pat buvo *stiprinami paramos gavėjų gebėjimai*, planuojant investicijas, rengiant ir įgyvendinant verslo planus. Kita vertus, reikalavimas parengti verslo planą buvo viena iš prielaidų, mažinusių pareiškėjų aktyvumą ir įgyvendinamų projektų skaičių. Potencialūs paramos gavėjai (kurie iš esmės priskiriami smulkiems ūkininkams) bijojo didelio „popierizmo“. Labiausiai pareiškėjus gąsdino būtent reikalavimas parengti verslo planą, nors lyginant jį su verslo planais, reikalaujamais pagal kitų programų investicines priemones, šis planas buvo nesudėtingas. Atsižvelgiant į šią pamoką, reikėtų teikti daugiau informacijos apie paraiškas, verslo planus, jų rengimą, akcentuojant, kad juos parengti nėra sudėtinga. Prie gerosios priemonės įgyvendinimo praktikos galima priskirti Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnybos veiklą, kuri konsultavo ūkininkus paraiškos rengimo klausimais, padėjo parengti verslo planus.

⁸² Interviu su administruojančių institucijų atstovais.

⁸³ Žemės ūkio ministerija, Kaimo plėtros departamentas, Investicinių ir kompensacinių kaimo plėtros priemonių koordinavimo skyrius, pranešimas „Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano reikšmė žemės ūkiui“ konferencijoje 2008 rugsėjo 25 d.

Žemą aktyvumą, įsisavinant šiai priemonei įgyvendinti skirtas lėšas, lėmė dar keletas priežasčių. Visų pirma, net trečdalis pusiau natūrinių ūkių dirbamos žemės buvo išsinuomota, o dėl vykstančių struktūrinių pokyčių (nemaža dalis ūkių savininkų buvo suinteresuoti gauti išmokas ir nutraukė nuomos sutartis) pusiau natūrinių ūkių šeiminkai nebuvo tikri, ar galės išsinuomotą žemę naudoti penketą metų ir pasiekti verslo plane numatytus reikalavimus. Be to, nemaža dalis potencialių pareiškėjų šiai priemonei įgyvendinti dėl prasto augalų derlingumo, gyvulių produktyvumo ir darbo našumo pusiau natūrinuose ūkiuose gavo nedaug pelno, buvo ekonomiškai nepajėgūs (ypač tie, kurie ūkininkauja MPŪV) didinti gamybos mastus ir sukaupti būtinų lėšų ūkių plėtrai bei ekonominiam pajėgumui stiprinti, todėl tik nedidelė jų dalis ryžosi dalyvauti šioje priemonėje.⁸⁴ Iš dalies mažą paramos gavėjų aktyvumą galėjo sąlygoti santykinai nedidelė parama (nors KPP buvo numatyta maksimali paramos suma, leistina pagal ES Reglamentą). Dalyvaujant priemonėje, prisiimami dideli įsipareigojimai penkerių metų laikotarpiui, tuo tarpu gaunama paramos suma ekonomiškai neskatinė šių įsipareigojimus prisiimti – nelygiavertis įsipareigojimų ir naudos santykis.⁸⁵

Vertinant priemonės poveikį, taip pat svarbu turėti omenyje, kad ji buvo įgyvendinta tikrai penktadaliu nei numatyta KPP. Atsižvelgiant į tai, priemonės poveikis ūkių stambinimui ir struktūros gerinimui, ūkių konkurencingumo skatinimui bei į rinką orientuoto sektoriaus pažangos skatinimui bendru šalies mastu taip pat buvo gerokai mažesnis nei tikėtasi. Priemonėje dalyvavo 7,7 proc. ūkininkų, kurių ūkiai 2002 m. atitiko pusiau natūrinio ūkio dydžio bei produkcijos kriterijus.⁸⁶ Be to, remiantis vertinimo ataskaitos 4 dalyje atlikta žemės ūkio ekonominių ir socialinių pokyčių analize, 2003-2007 m. laikotarpiu šalyje vyko gana lėtas ūkių stambėjimo procesas ir jis išliko pagrindine tikslo – sustiprinti Lietuvos žemės ūkio tarptautinį konkurencingumą – silpnąja puse.

Vis dėlto priemonės lygiu pastebimi teigiami pokyčiai – pusiau natūrinio mišraus ūkio, dalyvavusio priemonėje, *vidutinis dydis išaugo* iki 11,9 ha.⁸⁷ Priemonė prisidėjo prie ūkių, gavusių paramą, *konkurencingumo skatinimo*. Lėšos, skiriamos gamybos procesų mechanizavimui bei modernizavimui, sudarė sąlygas didinti produktyvumą, skatinti darbo našumą bei efektyviau naudoti darbo jėgą. Galima paminėti šiuos teigiamus pokyčius, vykusius paramą gavusiuose ūkiuose: padidėjo įrengimų ir inventoriaus vertė ūkiuose (vidutiniškai 1 ha ŽŪN padidėjo apie 50 proc., pienininkystės ūkiuose – apie 2 kartus); sumažėjo ŽŪN plotas, tenkantis 1 EDV⁸⁸ (vidutiniškai 24 proc., pienininkystės ūkiuose – 30 proc., daržininkystės – 11 proc.), taip pat vidutiniškai 4 proc. sumažėjo darbuotojų skaičius, tenkantis 100 ha ŽŪN (pieno gamybos ir daržininkystės ūkiuose – apie 8 proc.)⁸⁹ Visi šie teigiami pokyčiai ūkiuose – geresnis apsirūpinimas gamybos priemonėmis, gamybos apimčių didinimas, darbo našumo gerinimas – skatino paramą gavusius ūkius parduoti daugiau gaminamos produkcijos ir pusiau natūrinius ūkius persiorientuoti į komercinę gamybą. Visa tai skatino *į rinką orientuoto sektoriaus pažangą*.

Nepaisant to, kad priemonė buvo pereinamojo pobūdžio ir pradžioje manyta, kad ji bus skirta specialioms naujųjų valstybių reikmėms tik 2004-2006 m. laikotarpiu, galimybė teikti tokio

⁸⁴ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 72 p.

⁸⁵ Interviu su administruojančių institucijų atstovais.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų plane nurodyta, kad programavimo laikotarpiu buvo apie 34 tūkst. ūkininkų, kurių ūkiai atitiko pusiau natūrinio ūkio dydžio bei produkcijos kriterijus.

⁸⁷ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 73 p.

⁸⁸ Nors ūkių ekonominio dydžio (EDV) rodiklis, išskiriant pusiau natūrinius ūkius, taikomas tik 2007-2013 m. laikotarpiu, tačiau ŽŪN ploto, tenkančio vienam EDV, rodiklis parodo bendrą paramos gavėjų darbo našumo bei 1 ha žemės sukuriamos produkcijos vertės didėjimą.

⁸⁹ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 75 p.

pobūdžio paramą, buvo įtvirtinta ir 2007-2013 m. laikotarpiu Tarybos reglamento (EB) Nr. 1698/2005 20 straipsniu. Atsižvelgiant į Lietuvos žemės ūkio valdų sudėtį, bei išliekantį poreikį skatinti šių valdų konkurencingumą, priemonė „Pusiau natūrinis ūkininkavimas“ buvo įtraukta ir į Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programą. Didžiausia metinė parama pagal šią priemonę buvo padidinta, atsižvelgiant į ES teisės aktuose numatytus reikalavimus, ir naujuoju laikotarpiu sieks iki 1500 EUR ūkio valdai per metus. Septynerių metų laikotarpiu priemonei numatyta skirti 29,890 mln. EUR. Atsižvelgiant į mažesnę paramos pagal šią priemonę poreikį 2004-2006 m. laikotarpiu, naujojo laikotarpio programoje šiai priemonei skirta parama sumažinta (lyginant su pradiniu 2004-2006 m. KPP lėšų paskirstymu, kuomet trijų metų laikotarpiui buvo skirta 30,494 mln. EUR).

5.5.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė

PLP. 1.1. Kiek parama skatino struktūrinį pusiau natūrinių ūkių pritaikymą šalyje?

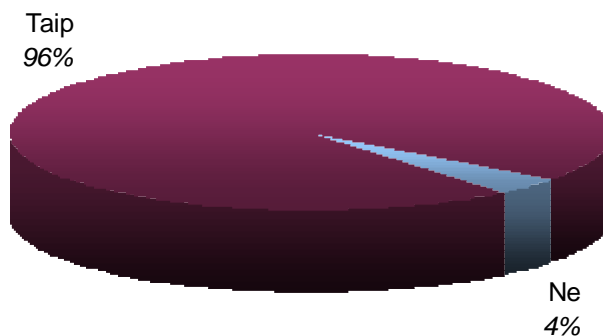
PLP. 1.1-1. kriterijus. Pagalbą gavę ūkiai pagerino savo gamybos pajėgumus ir padidino našumą. Gautą paramą pagal šią priemonę, paramos gavėjai galėjo panaudoti tik administravimo taisyklėse apibrėžtomis tinkamoms išlaidoms, susijusioms su verslo plano tikslais, t.y. investuoti į žemės ūkio įrenginius, mechanizmus ir techniką bei gamybinius pastatus – įsigyti jų statybai arba remontui reikalingas medžiagas bei gaminius. Įsigydami naują reikalingą įrangą ar investuodami į statinius, paramos gavėjai gerino savo gamybos pajėgumus: buvo nustatyta, kad įrengimų ir inventoriaus vertė ūkiuose vidutiniškai 1 ha ŽŪN padidėjo apie 50 proc., pienininkystės ūkiuose – apie 2 kartus. Gamybos pajėgumų didėjimas skatino darbo našumo didėjimą – tą iliustruoja žmonių darbo rezultatyvumo rodiklio pagerėjimas, t.y. sumažėjęs darbuotojų skaičius, tenkantis 100 ha ŽŪN (vidutiniškai sumažėjo 4 proc. pieno gamybos ir daržininkystės ūkiuose – apie 8 proc.). Taip pat didėjo paramą gavusių ūkių EDV, kas rodo pagamintos produkcijos vertės didėjimą ir/ arba kintamųjų išlaidų šiai produkcijai pagaminti mažėjimą (ŽŪN plotas, tenkantis 1 ha vidutiniškai sumažėjo 24 proc., pienininkystės ūkiuose – 30 proc., daržininkystės – 11 proc.).⁹⁰

Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, didžioji dalis (85%) apklaustųjų įvardijo, jog gautą paramą investavo į naują techniką ar įrangą. Tuo tarpu sakiusiųjų, kad gautą paramą investavo į pastatus, buvo kiek daugiau nei trečdalis (39%) respondentų. Dauguma (96%) apklaustųjų nurodė, jog investicijų dėka gamybos pajėgumai ir našumas išaugo.

5.5.3.1 pav. Paramos poveikis gamybos pajėgumams ir našumui

Ar investicijos padidino gamybos pajėgumus ir našumą?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

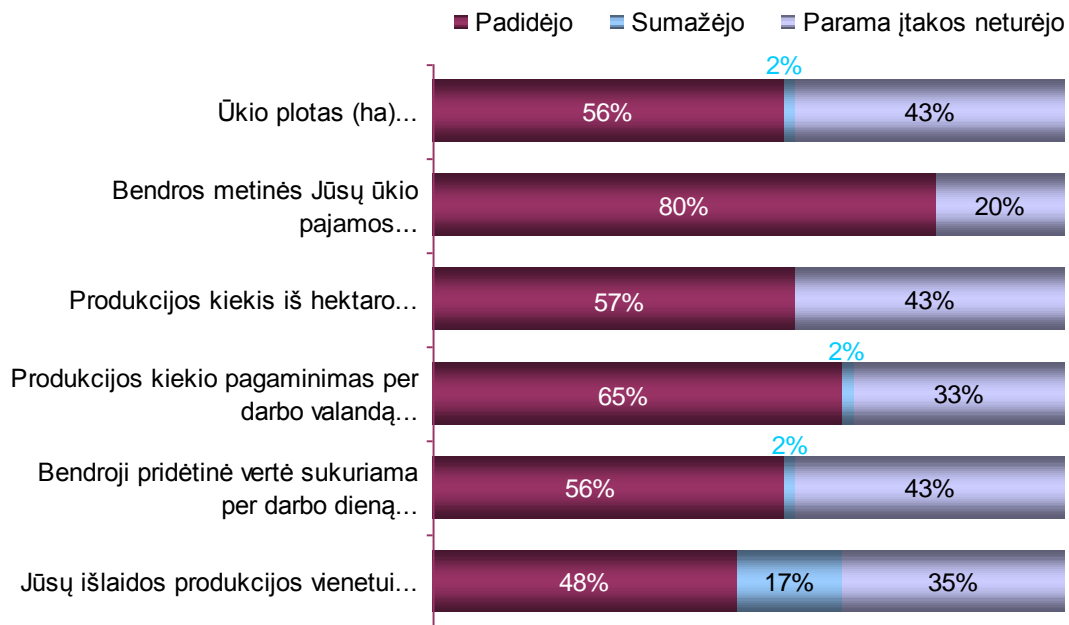
⁹⁰ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 75 p.

Didžiausias pokytis, respondentų nuomone, yra jaučiamas bendrose metinėse ūkio pajamose: 80% apklaustųjų nurodė, jog dėl paramos gavimo šios pajamos padidėjo. Daugelis kitų veiksnių taip pat buvo įvertinti teigiamai (žr. 5.5.3.2 pav.). Vis dėlto, vertindami išlaidas produkcijos kiekiui, 48% apklaustųjų nurodė, jog dėl paramos gavimo išlaidos išaugo. 17% apklaustųjų teigė, jog paramos gavimas turėjo įtakos išlaidų produkcijos vienetui sumažėjimui. Galima daryti prielaidą, kad šios išlaidos išaugo trumpuoju laikotarpiu, kol daromos didžiosios investicijos į technikos modernizavimą ar statybą.

5.5.3.2 pav. Paramos poveikis skirtingais gamybos pajėgumų ir našumo aspektais

KPP paramos įtaka ūkio gamybos pajėgumams ir produktyvumui

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): didžioji paramos dalis buvo investuota į technikos ir įrangos modernizavimą, kas sąlygojo paramą gavusių ūkių gamybos pajėgumų didinimą (tą patvirtino ir apklausos duomenys – 96% respondentų). Padidinti pajėgumai sąlygojo darbo našumo augimą: sumažėjo darbuotojų skaičius, tenkantis 100 ha ŽŪN, išaugo produktyvumo rodikliai – padidėjo produkcijos kiekis, pagaminamas 1 ha bei per 1 darbo valandą, išaugo sukuriama bendroji pridėtinė vertė (tą įrodo ir ūkių EDV didėjimas). Produktyvesnė ūkio gamyba įtakojo ir ūkio pajamų augimą (taip teigė 80% apklaustųjų). Be to, paramos lėšomis modernizuojant ūkio gamybą, pasireiškė ir paramą gavusių ūkių didėjimo tendencija, kas taip pat prisidėjo prie pusiau natūrinių ūkių restruktūrizavimo proceso.

PLP. 1 2. Kiek parama palengvino šalies pusiau natūrinių ūkių patekimą į rinką?

PLP. 1 2-1. kriterijus. Dėl paramos padidėjo pagalbą gavusių ūkių parduodama produkcija. Remiantis priemonės intervencijos logika, vienas iš priemonės bendrųjų tikslų buvo skatinti į rinką orientuoto sektoriaus pažangą, gerinant techniką, pastatus ir žemės kokybę, taip didinant gamybos pajėgumus ir našumą. Didinant pusiau natūriniuose ūkiuose gamybos apimtį, tikimasi, kad didžioji

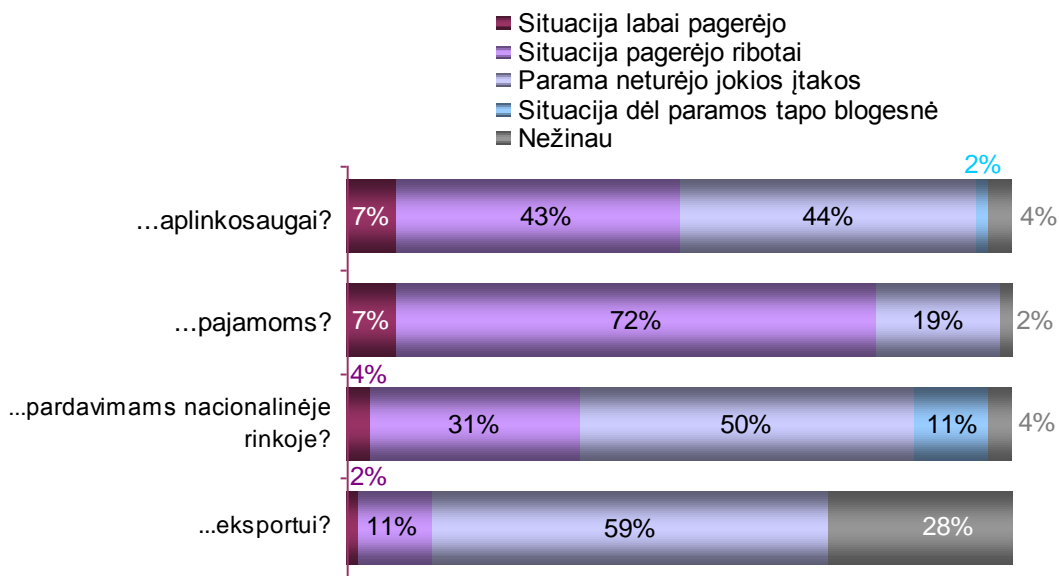
dalis pagaminamos produkcijos bus parduodama nacionalinėje ar užsienio rinkose. Tokiu būdu smulkūs pusiau natūriniai ūkiai taptų komerciniais.

Nagrinėjant paramą gavusių ūkių pardavimų pasikeitimus, remiamasi paramos gavėjų apklausos duomenimis. Vertindami paramos poveikį pardavimams apskritai, dauguma respondentų teigė, kad parama neturėjo jokios įtakos nei pardavimams nacionalinėje rinkoje, nei eksportui: teigiamą remiamos veiklos įtaką pardavimams nacionalinėje rinkoje paminėjo 35% apklaustųjų (iš kurių dauguma išskyrė tik ribotą poveikį); pusė respondentų mano, jog parama pardavimams nacionalinėje rinkoje neturėjo jokios įtakos; ir netgi daugiau nei dešimtadalis (11%) paramos gavėjų nurodė, jog remiamos veiklos įtaka pardavimams nacionalinėje rinkoje buvo neigiama (situacija dėl paramos gavimo tapo blogesnė). Vertindami remiamos veiklos įtaką eksportui, didžioji dalis (59%) apklaustųjų nurodė, jog parama neturėjo jokios įtakos ir tik 13% respondentų nurodė, jog dėl gautos paramos situacija labai ar ribotai pagerėjo (žr. 5.5.3.3. pav. trečią ir ketvirtą stulpelius).

5.5.3.3 pav. Paramos poveikis aplinkosaugai, pajamoms bei pardavimams

Kokią įtaką remiamos veiklos turėjo...

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

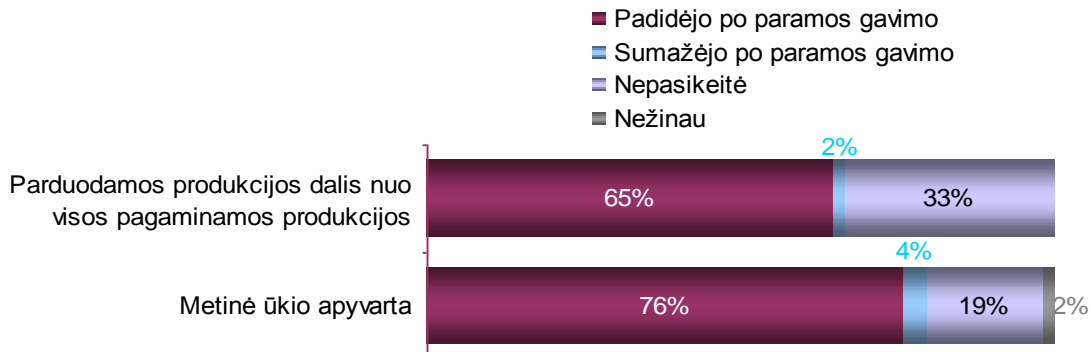
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Kita vertus, vertinant respondentų atsakymus į klausimą apie konkrečiai jų ūkio pardavimų pasikeitimą po paramos, gauti labiau teigiami rezultatai: didžioji dalis (65%) apklaustųjų nurodė, jog po paramos gavimo parduodama daugiau ūkyje pagaminamos produkcijos; 2% respondentų atsakė, jog po paramos gavimo ši parduodamos produkcijos dalis sumažėjo ir trečdalis nurodė, jog paramos gavimas parduodamos produkcijos daliai įtakos neturėjo. Dar didesnė dalis apklaustųjų nurodė, jog išaugo metinė ūkio apyvarta: taip teigė daugiau nei trys ketvirtadaliai (76%) apklaustųjų; 4% respondentų nuomone, paramos gavimas yra susijęs su metinės ūkio apyvartos sumažėjimu.

5.5.3.4 pav. Paramos poveikis paramą gavusių ūkių pardavimams

Kaip pasikeitė Jūsų ūkyje gaminamos produkcijos pardavimai?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įdomu atkreipti dėmesį, kad panaši dalis (63%, t.y. 5 iš 8 apklaustųjų) negavusiųjų paramos pagal šią KPP priemonę pareiškėjų taip pat nurodė, kad jų pardavimai po paraiškos teikimo išaugo, o likusieji (3 apklaustieji) teigė, kad pardavimų apimtis išliko tokia pati. Be to, remiantis bendromis Lietuvos ūkio tendencijomis, programos įgyvendinimo laikotarpiu (2004-2007 m.) išaugo bendri žemės ūkio ir maisto produktų pardavimai vidaus ir užsienio rinkose (lyginant su 2003 m. jie išaugo 3,1 karto). Atsižvelgiant į šiuos rezultatus, galima daryti prielaidą, kad paramos teikimas turėjo tik ribotą poveikį ūkių gaminamos produkcijos pardavimų augimui.

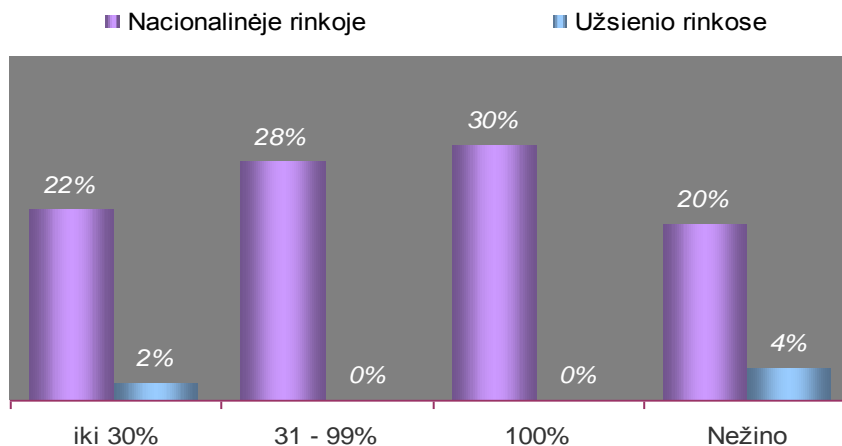
Įvertinimas (išvada): gavę paramą, dauguma pusiau natūrinių ūkių padidino pardavimų apimtį, tačiau šį augimą įtakėjo ne tik paramos gavimas, bet ir kiti teigiami išoriniai veiksniai, pvz. žemės produktų kainų augimas.

PLP. 1 2-2. kriterijus. Dėl paramos pagalbą gavusiems ūkiams atsivėrė naujos pardavimo rinkos. Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, galima teigti, kad pasikeitė paramos gavėjų pagaminamos produkcijos pardavimo rinkos. Visų pirma, kaip jau buvo minėta, išaugo bendra pardavimų apimtis bei, antra, išaugo pardavimai užsienio rinkose. Tik 2% apklaustųjų nurodė, jog savo produkciją iki paramos gavimo parduodavo užsienio rinkose, ir ta parduodamos produkcijos dalis neviršydavo 30% ūkyje gaunamos produkcijos.

5.5.3.5 pav. Paramos gavėjų pardavimai nacionalinėje ir užsienio rinkose iki paramos gavimo

Ūkyje gaunama produkcija iki paramos parduodama...

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

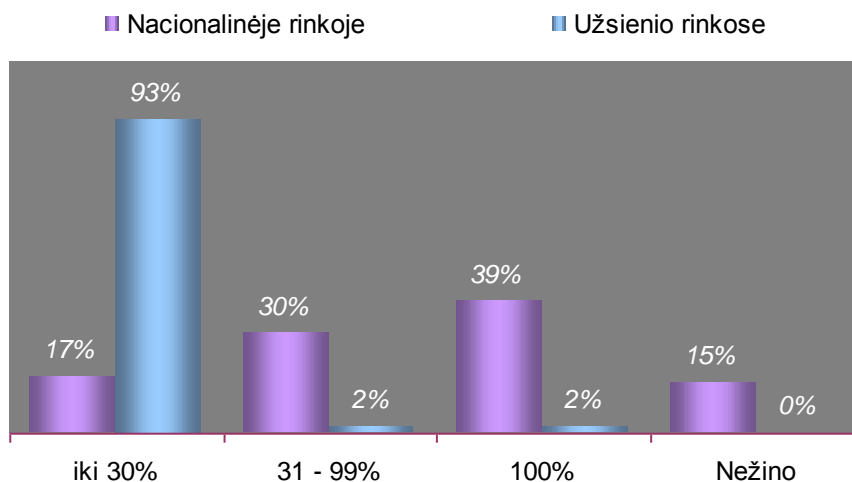
Tuo tarpu po paramos net 93% paramos gavėjų nurodė, kad iki 30% savo produkcijos jie parduoda užsienio rinkose. 2% apklaustųjų nurodė, jog pardavimų užsienio rinkoje dalis gali siekti nuo 31% iki 99% gaunamos produkcijos. 2% respondentų nurodė, jog užsienio rinkoje parduoda visą ūkyje gaunamą produkciją.

Padidėjo pardavimų apimtys ir Lietuvoje. 39% apklaustųjų nurodė, jog visą gaunamą produkciją po paramos gavimo parduoda nacionalinėje rinkoje. 30% paramos gavėjų atsakė, jog nacionalinėje rinkoje parduoda nuo 31% iki 99% gaunamos produkcijos. Sumažėjo tų, kurie nurodė, jog nacionalinėje rinkoje yra parduodama iki 30% ūkyje gaunamos produkcijos: iki paramos gavimo tokią dalį produkcijos nacionalinėje rinkoje parduodantys teigė 22% apklaustųjų, po paramos gavimo - 17% apklaustųjų.

5.5.3.6 pav. Paramos gavėjų pardavimai nacionalinėje ir užsienio rinkose po paramos gavimo

Ūkyje gaunama produkcija po paramos parduodama...

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): gavus paramą, ne tik padidėjo bendri ūkiuose pagaminamos produkcijos dalies pardavimai, tačiau pasikeitė ir šių pardavimų rinkos – išaugo užsienio rinkose parduodamos produkcijos dalis. Kita vertus, pardavimų užsienio rinkose augimą galima sieti su Lietuvos įstojimu į ES, o ne tik su paramos pagal KPP teikimu.

PLP. 1.3. Kiek parama sumažino šalies ir ES-15 valstybių narių žemės ūkio sektorių struktūrinius skirtumus?

PLP. 1.3-1. kriterijus. Parama pagerino pagalbą gavusių ūkių ekonominę perspektyvumą. KPP bei priemonės administravimo taisyklėse įtvirtintas reikalavimas projekto verslo plane parodyti numatomą ūkio ekonominę gyvybingumą bei paskutiniaisiais paramos gavimo metais pasiekti ne mažesnę nei 3% faktinį pelningumo rodiklį. Šios sąlygos turėjo užtikrinti pagalbą gavusių ūkių ekonominę perspektyvumą.

Gerinant ūkio techniką, pastatus ir žemės kokybę, tuo pačiu didinant gamybos pajėgumus ir našumą, didinamos gamybos apimtys, o tai turėjo įtakos ūkininkų pajamų augimui bei ūkių stambinimui. Šalies mastu mišrus pusiau natūrinis vidutinis ūkis 2004–2006 m. išaugo 15 proc., o pusiau natūrinuose ūkiuose žemdirbio disponuojamos pajamos išaugo 14 proc., pajamos iš žemės ūkio – beveik 2 kartus.⁹¹ Šiuo atžvilgiu teigiami pokyčiai pastebimi ir priemonės lygiu – pusiau natūrinio mišraus ūkio, dalyvavusio priemonėje, vidutinis dydis išaugo iki 11,9 ha.⁹² Vis dėlto, priemonėje dalyvavo tik 7,7 proc. ūkininkų, kurių ūkiai 2002 m. atitiko pusiau natūrinio ūkio dydžio, taigi priemonės poveikis šalies mastu buvo ribotas. Be to, bendras Lietuvos ūkių stambėjimo procesas vyko gana lėtai: 2003 m. vidutinis ūkio dydis Lietuvoje (vertinant pagal ŽŪN) buvo 9,2 ha, tuo tarpu ES-15 jis buvo beveik dvigubai didesnis – 18,7 ha⁹³ (2007 m. 12,6 ha). 2007 m. Lietuvos vidutinis ūkio dydis pasiekė 11,6 ha. Taigi nepasiekė net 2003 m. vidutinio ES-15 ūkio dydžio.

Įvertinimas (išvada): priemone buvo siekiama pusiau natūrinius ūkius paversti komerciniais ir užtikrinti jų ekonominį perspektyvumą – tuo tikslu su paraiška buvo teikiami verslo planai, kuriuose parodoma kaip užtikrinamas paramą gavusio ūkio ekonominis gyvybingumas bei tam tikras pelningumo lygis. Be to, teigiamus paramą gavusių ūkių struktūrų pokyčius iliustruoja vidutinio ūkio dydžio augimas. Lietuvos mastu taip pat vyko teigiami pokyčiai, mažinantys šalies ir ES struktūrinius skirtumus, nors priemonė šių skirtumų mažinimui turėjo tik ribotą įtaką (priemonėje dalyvavusių ūkių skaičius sudarė tik 1 proc. nuo bendro ūkių skaičiaus 2007 m.).

PLP. 1.3-2. kriterijus. Pagalbą gavusiems ūkiams geriau pavyksta atlaikyti bendrosios rinkos konkurencinį spaudimą. Remiantis atsakymu į PLP.1.2. klausimą, parama paskatino paramą gavusių ūkių pardavimų pokyčius: viena vertus, po paramos apskritai parduodama daugiau ūkyje pagamintos produkcijos, kita vertus, parama paskatino pardavimus užsienio rinkose. Be to, nemaža dalis paramos gavėjų (konkrečiai 1010 – beveik 40 proc. nuo bendro projektų skaičiaus) dalyvavo KPP priemonėje „Standartų laikymasis“, kas palengvino ūkių pastangas atitikti ES kokybės ir standartų reikalavimus bei, tuo pačiu, padidino galimybes dalyvauti bendrojoje rinkoje.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigti, kad paramos lėšomis pagerinta ūkio technika, įranga bei gamybiniai pastatai, padidino ūkių gamybinius pajėgumus ir našumą, o suderinamumas su „Standartų laikymosi“ priemone padėjo atitikti ES kokybės reikalavimus. Šie veiksniai sąlygojo lengvesnį paramos gavėjų prisitaikymą prie bendrosios rinkos konkurencijos sąlygų bei padidino jų gaminamų produktų eksportą.

5.5.4. Nacionalinių vertinimo klausimų analizė

Kokiu lygiu parama įtakojo pusiau natūrinių ūkių perėjimą prie komercinio ūkininkavimo? Konkrečiai, kokiu lygiu vyko sąveika tarp „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ ir „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonių ūkių restruktūrizacijos požiūriu?

1 kriterijus. Parama į ankstyvą pensiją išėjusiems ūkininkams leido pusiau natūrinių ūkių ūkininkams išsinuomoti/ nusipirkti žemę ir taip padidinti savo valdas. Siekiant užtikrinti paramos pagal skirtingas KPP priemones papildomumą, programiniame dokumente buvo numatytos

⁹¹ LR žemės ūkio ministerija. Darbą pradėjo Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos įgyvendinimo stebėsenos komitetas.

<http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3311&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=1&list=50>

⁹² LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 73 p.

⁹³ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 42 p.

galimybės paramos pagal restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių priemonę gavėjams dalyvauti ir kitose paramos schemose. Dalyvavimas keliose paramos priemonėse turėjo dar labiau sustiprinti smulkius pusiau natūrinius ūkius ir greičiau persiorientuoti į komercinio pobūdžio gamybą. Įgyvendinant priemonę, papildomumas pasireiškė gana aukštu lygiu. Nemaža dalis (beveik pusė) pareiškėjų finansinei paramai gauti pagal priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ dalyvavo ir kitose KPP priemonėse: priemonėje „Standartų laikymasis“ dalyvavo 40 proc. visų pusiau natūrinių ūkių pareiškėjų, priemonėje „Agrarinė aplinkosauga“ – 7 proc.⁹⁴, priemonėje „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ – 8 proc. pareiškėjų.

KPP priemonės aprašyme, apibrėžiant paramos gavėjus, buvo numatyta: „*tai ūkininkai, gebantys pateikti verslo planą ir ketinantys pereiti nuo pusiau natūrinio prie komercinio ūkio, ypatingai tie, kurie perima žemės ūkio veiklai skirtas žemės pagal „Ankstyvo pasitraukimo ir prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę*“. Šia sąveika buvo tikimasi padėti ūkių perėmėjams restruktūrizuoti ir modernizuoti iš vyresnio amžiaus ūkininkų perimtus nekonkurencingus ir neperspektyvius ūkius, kadangi abiem šiomis priemonėmis buvo siekiama ūkių struktūros gerinimo tikslų.

Priemonės administravimo taisyklėse tuo tikslu buvo išskirtas prioritetas projektų atrankos kriterijus tų pareiškėjų, kurie yra žemės ūkio perėmėjai pagal minėtąją priemonę, atvejais (šiam kriterijui numatyta 50 balų). Deja, atsižvelgiant į mažą pareiškėjų aktyvumą, prioritetingų kriterijų įgyvendinant priemonę, neprireikė. Vis dėlto tam tikro lygmens sąveika pasireiškė: 219 paramą gavusiųjų pagal šią priemonę buvo kartu ir ūkio perėmėjais pagal priemonę "Ankstyvas pasitraukimas ir prekinės žemės ūkio gamybos" (tai sudaro 8 proc. bendro paramos gavėjų skaičiaus), tačiau jų perimtos žemės plotas siekė tik 69,81 ha.⁹⁵

Paramos gavėjų apklausa patvirtina šiuos duomenis: 15% paramos gavėjų nurodė, jog yra ūkio perėmėjai pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę. Tai, kad yra ūkio perėmėjai, dažniau nurodė respondentai, žemės ūkyje dirbantys visą darbo dieną.

Įvertinimas (išvada): siekiant bendrojo KPP tikslo gerinti žemės ūkių struktūrą, KPP programiniu lygmeniu buvo užtikrintas priemonių „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ suderinamumas.. Įgyvendinus KPP, 8 proc. restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių paramos gavėjų buvo perėmėjais pagal ankstyvo pasitraukimo priemonę. Vis dėlto atsižvelgiant į mažą bendrą paramos pagal šią priemonę skaičių, ši sąveika buvo gana nežymi (219 pareiškėjų sudaro tik 1 proc. paramos pagal 1 priemonę gavėjų skaičiaus).

Kokiu lygiu parama įtakojo pusiau natūrinių ūkių perėjimą prie komercinio ūkininkavimo? Konkrečiai, kokiu lygiu vyko sąveika tarp „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ ir „Investicijų į žemės ūkio valdas“ (iš BPD) ūkių restruktūrizacijos požiūriu?

1 kriterijus. Paramos gavėjai, gavę paramą pagal pusiau natūrinių ūkių programą, taip pat gavo paramą ir pagal „Investicijos į žemės ūkio valdas“ priemonę. Parama, teikiama pagal šią priemonę, buvo investicinio pobūdžio. Atsižvelgiant į paramos tikslinę grupę – smulkius pusiau natūrinius ūkius – priemonė, iš dalies, buvo siekiama sustiprinti minėtus ūkius, tikintis, kad jie taps didesni, perspektyvesni, bus sutirpinti pačių paramos gavėjų gebėjimai ir jie toliau kreipsis paramos pagal kitas programas, konkrečiau – BPD investicines priemones, pagal kurias teikiama didesnė finansinė parama ūkių modernizavimui⁹⁶. BPD priemonės aprašyme buvo numatyta, kad pareiškėjai, kuriems

⁹⁴ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 74 p.

⁹⁵ KPPAIS duomenys

⁹⁶ Interviu su administruojančių institucijų atstovais

suteikta parama pagal KPP 5 priemonę „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, skatinami pateikti prašymą dėl paramos investicijoms pagal šią BPD „Investicijos į žemės ūkio valdas“ priemonę. Parama pagal KPP turėjo padėti ūkininkams parengti prašymus ir paskatinti pradines investicijas į didesnės apimties projektus.

Remiantis NMA pateiktais duomenimis⁹⁷, nei vienas paramos pagal KPP priemonę „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ negavo paramos pagal BPD priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“.

Įvertinimas (išvada): programiniu lygmeniu numatytas tikslas teikiant paramą pagal KPP padėti ūkininkams parengti prašymus ir paskatinti pradines investicijas į didesnės apimties projektus (remiamus BPD), nebuvo įgyvendintas, nes nei vienas KPP priemonės paramos gavėjas negavo paramos pagal „Investicijų į žemės ūkio valdas priemonę“.

5.6. Standartų laikymasis

Priemonė „Standartų laikymasis“ turėjo prisidėti prie šeštojo bendro KPP uždavinio įgyvendinimo, suteikti pagalbą žemės ūkio gamintojams padengiant išlaidas, kurias jie turės patirti, užtikrindami savo produkcijos ir gyvulininkystės priemonių atitiktį taikomiems ES reikalavimams. Lietuvos KPP buvo numatyta teikti paramą, siekiant vykdyti dviejų Tarybos direktyvų keliamus reikalavimus, t.y. 1992 m. birželio 16 d. Tarybos direktyvos 92/46/EEB, nustatančio sveikatos taisyklės žalio pieno, termiškai apdoroto pieno ir pieno produktų gamybai ir tiekimui į rinką (toliau – Pieno direktyvos) bei 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyvos Nr. 91/676/EEB dėl vandenių apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių (toliau – Nitratų direktyvos).

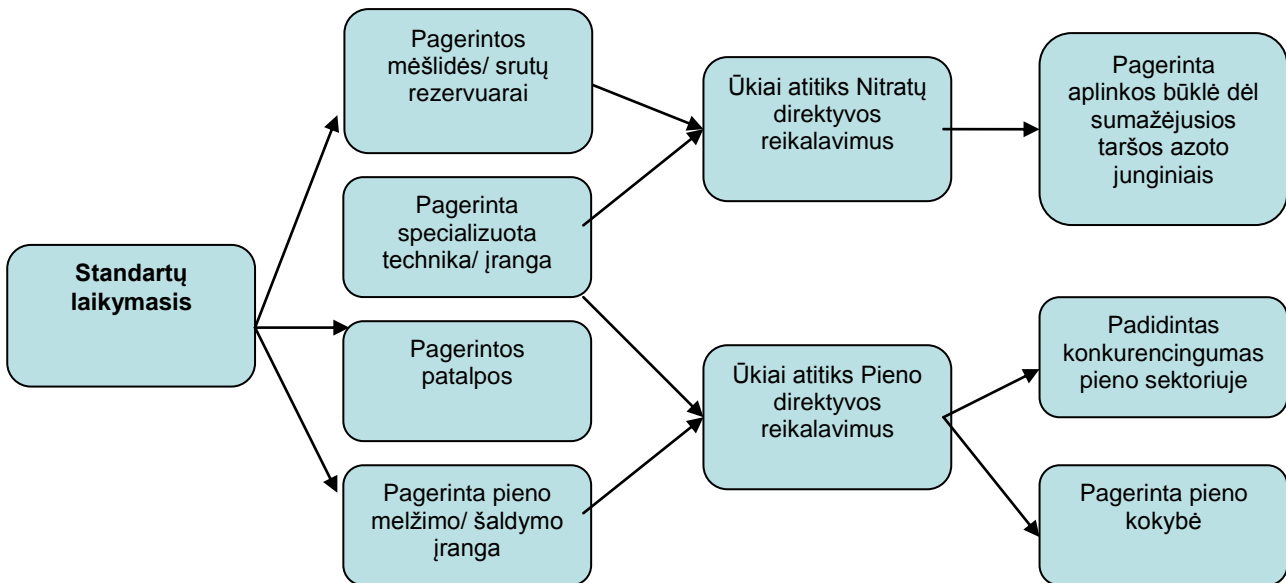
Priemonės lėšomis buvo numatyta iš dalies padengti išlaidas, susijusias su investicijomis, reikalingomis siekiant atitikti Bendrijos reikalavimus. KPP nustatyta, kad parama už prarastas pajamas ir papildomas išlaidas nemokama, nes išlaidų padidėjimas nėra ženklus.

Priemonei buvo numatyti *bendrieji*, *specialieji* ir *veiklos* tikslai, kurie iliustruojami priemonės intervencijos logikos schemoje.

5.6.1. Priemonės intervencijos logika

Šios priemonės tikslas – remti ūkininkus, siekiant, kad jie laikytųsi ES reikalavimų. Priemonė koncentruojasi ties Pieno direktyvos ir /arba Nitratų direktyvos reikalavimais. Gautą paramą ūkininkai (ar kiti paramos gavėjai) naudoja ūkininkavimo metodų gerinimui bei investicijoms, būtinoms reikalavimams atitikti. Buvo tikimasi, kad įgyvendinus priemonę, paramą gavę ūkininkai atitiks ES reikalavimus pieno srityje, kas turėtų padidinti pieno kokybę ir pačių ūkininkų konkurencingumą, bei Nitratų direktyvos reikalavimus, kas prisidės prie aplinkos būklės gerinimo.

⁹⁷ KPPAIS duomenys

5.6.1.1. schema. Standartų laikymosi priemonės intervencijos logika

Pieno direktyvos reikalavimų įgyvendinimui priemonė buvo nukreipta į ūkius, auginančius daugiau kaip 5 karves. Tokių ūkių Lietuvoje skaičius siekė 13 000⁹⁸ ir sudarė mažiau nei 7 proc. nuo bendro karves laikusių ūkių skaičiaus.⁹⁹ Mažesni pieno ūkiai investicine parama galėjo pasinaudoti pagal Ataskaitos 5.5. skyriuje analizuotą „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ priemonę. 2003 m. pradžioje Pieno direktyvos reikalavimus atitiko tik 4,8 proc. ūkių skaičiaus. Atsižvelgiant į tai, kad šios direktyvos reikalavimai tapo privalomi nuo 2007 m., ūkininkams buvo reikalinga pagalba investuojant į naują įrangą bei patalpas. Pagerinus pieno kokybę, didėjo pieno ūkių konkurencingumas. Taip pat šios direktyvos įgyvendinimas aktualus ir kitų reikalavimų – gyvūnų gerovės, higienos, darbo sąlygų, aplinkos apsaugos – gerinimo atžvilgiu. Prie aplinkos gerinimo turėjo prisidėti investicijos į Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinimą. Šia direktyva siekiama spręsti užterštumo azoto junginiais problemą, kurią dideliu mastu sąlygoja žmogaus ūkinė veikla kaime. Remiantis dviem Nitratų direktyvos įgyvendinimo veiksmų programomis, Lietuva buvo įsipareigojusi įrengti tinkamas mėšlides/ sрутų rezervuarus iki 2008 m. ūkiuose, kuriuose laikoma virš 300 SGV, o visuose likusiuose – iki 2012 m. Tuo tarpu 2003 m. sрутų rezervuarus turėjo 13,4 tūkst. ūkių, o mėšlides – 5 tūkst. Šių įrenginių neturėjo dar apie 11 tūkst. ūkių.¹⁰⁰ Priemonė suteikė beveik šimtaprocentinę paramą, įgyvendinant investicijas, reikalingas siekiant atitikti ES reikalavimus.

5.6.2. Priemonės įgyvendinimas

Priemonės „Standartų laikymasis“ bendrieji, specialieji ir veiklos tikslai buvo susieti su siekiamomis priemonės pasekmėmis, rezultatu ir poveikiu. Veiklos bei specialiesiems tikslams buvo numatyti kiekybiniai tikslai, t.y. pasiekimo bei rezultato rodikliai, kurių įgyvendinimo lygis pateikiamas žemiau lentelėje.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas, 216 p.

⁹⁹ Eurostat EAA data statistikos duomenimis, 2003 m. buvo 193390 karves laikusių ūkių.

¹⁰⁰ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 76 p.

5.6.2.1. lentelė. Priemonės „Standartų laikymasis“ rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Planuota	Įvykdyta	Įvykdymo proc.
Pieno direktyva				
Pasiekimo rodikliai				
Paramos gavėjų, pasinaudojusių Pieno direktyvos parama, skaičius	Vnt.	8 000	4 131	52 proc.
Paramos gavėjų karvių skaičius	Tūkst. vnt.	75	72,9	97 proc.
Rezultato rodikliai				
Sumontuota pieno melžimo įrangos	Vnt.	8 000	2 601	33 proc.
Sumontuota pieno šaldymo įrangos	Vnt.	8 000	1 837	23 proc.
Nitratų direktyva				
Pasiekimo rodikliai				
Paramos gavėjų, pasinaudojusių Nitratų direktyvos parama, skaičius	Vnt.	2 650	2 496	94 proc.
Paramos gavėjų SGV skaičius	Tūkst. vnt.	100	170,5	170,5 proc.
Rezultato rodikliai				
Pastatyta mėšlidžių/ srutų rezervuarų, atitinkančių ES reikalavimus	Vnt.	2 650	914	34,5 proc.
Bendra pastatytų mėšlidžių/ srutų rezervuarų talpa	Tūkst. t.	150	540	313,4 proc.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas; LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Bendras „Standartų laikymosi“ priemonės paramos gavėjų skaičius buvo 5 684.¹⁰¹ Jis nesutampa su paramos gavėjų, pasinaudojusių atskirų direktyvų parama, suma, kadangi tas pats paramos gavėjas galėjo pasinaudoti parama pagal abi direktyvas. Paraiškų pasiskirstymas pagal direktyvas yra nevienodas: kaip ir planuota, didesnis paramos gavėjų skaičius pasinaudojo Pieno direktyvos parama, tačiau lėšų atžvilgiu Nitratų direktyvos įgyvendinimui teko daugiau kaip 2,5 karto didesnis finansavimas nei Pieno direktyvai. Analizuojant priemonės įgyvendinimo nuoseklumą laiko atžvilgiu, reikia pastebėti, kad daugiau paraiškų buvo pateikta 2005 m. Didesnio paraiškų skaičiaus priežastis – siekiant surinkti daugiau paraiškų, tais metais organizuoti du paraiškų kvietimai, nors paprastai jie vykdomi kartą į metus, siekiant aiškumo ir paprastumo administruojant jau įgyvendinamus projektus ir tikrinant jų kasmetines investicijų ataskaitas.¹⁰²

5.6.2.2. lentelė. Pasiekimo rodiklio įgyvendinimas pagal metus

Rodikliai	2004 m.		2005 m.		2006 m.		2007 m.	
	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas	Prognozė	Faktas
Paramos gavėjų skaičius	6 000	1 691	8 000	4 084	2 070	1 553	-	5 684*

¹⁰¹ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 80 p.

¹⁰² Interviu su administruojančių institucijų atstovais.

* - suminiai rodikliai

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas; LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė

Vertinant priemonės pasiekimus, rezultatus ir poveikį, tikslinga atskirai nagrinėti Pieno direktyvos ir Nitratų direktyvos įgyvendinimą. Įgyvendinus priemonę, paramos gavėjų, pasinaudojusių Pieno direktyvos parama, skaičius buvo per pus mažesnis nei planuota, tačiau paramos gavėjų karvių skaičius atitiko planuotą rodiklį. Vertinant šiuos pasiekimus, galima daryti prielaidą, kad pareiškėjai, galintys dalyvauti abiejose direktyvose, atsižvelgdami į nustatytą paramos dydžio apribojimą (ne daugiau nei 25 000 EUR per metus), rinkosi Nitratų direktyvos įgyvendinimą. Pasiekimo rodiklių įgyvendinimo mastas rodo, kad priemone pasinaudojo stambesni nei planuota paramos gavėjai. Remiantis KPP numatytais priemonės rezultato rodikliais, galima matyti, kad programavimo laikotarpiu buvo tikimasi, kad visi paramos gavėjai įdiegs ir pieno melžimo, ir šaldymo įrangą (numatyti rodikliai – 8000). Įgyvendinus priemonę, faktiškai tai nebuvo pasiekta. Didesnė paramos gavėjų dalis investavo į pieno melžimo įrangą ir tik 7% paramos gavėjų įdiegė ir melžimo, ir šaldymo įrangą. Be to, priemonės administravimo taisyklėse numatyta ir daugiau tinkamų išlaidų pagal priemonę grupių, susijusių su gyvulių ir pieno laikymo patalpų rekonstravimu. Remiantis paramos gavėjų apklausos rezultatais, beveik pusė respondentų investavo į patalpų rekonstravimą (47% į gyvulių laikymo, 34% - pieno laikymo patalpas).

Paramos gavėjų, pasinaudojusių Nitratų direktyvos parama, skaičiaus rodiklis beveik pasiektas (94%). Tuo tarpu paramos gavėjų SGV skaičius 70,5% viršijo planuotą rodiklį. Kaip ir Pieno direktyvos atveju, galima teigti, kad parama pasinaudojo stambesni paramos gavėjai. Vidutiniškai didesnę paramos gavėjų dydį iš dalies sąlygojo tai, kad priemonėje galėjo dalyvauti ir juridiniai asmenys – įmonės. Šie pareiškėjai aktyviau dalyvavo būtent Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinime (apie 10% paramos gavėjų), tuo tarpu pagal Pieno direktyvą šio tipo paramos gavėjų buvo tik keletas.¹⁰³ (bendrai juridiniai subjektai sudarė 3,6% nuo bendro paramos pagal šią priemonę gavėjų skaičiaus). Priemonės rezultato rodiklių įgyvendinimas taip pat parodo, kad parama pasinaudojo stambesni subjektai: bendra pastatytų mėšlidžių/ sрутų rezervuarų talpa daugiau nei tris kartus viršijo numatytą rodiklį, tačiau pastatytų mėšlidžių/ sрутų rezervuarų, atitinkančių ES reikalavimus, skaičiaus rodiklis pasiektas tik trečdaliu¹⁰⁴. Remiantis KPP bei priemonės administravimo taisyklėmis, paramos gavėjai paramą galėjo panaudoti ir kitoms investicijoms – konkrečiai mėšlo ir sрутų transportavimo įrenginiams bei šachtinių šulinių apsaugos priemonėms, o ne tik mėšlidėms ir/ arba sрутų rezervuarams. Vis dėlto, baigus įgyvendinti investicijas pagal priemones, paramos gavėjų ūkis privalėjo atitikti Nitratų direktyvą, kurioje aiškiai numatytas reikalavimas turėti tinkamą mėšlidę/ sрутų rezervuarą. Šio reikalavimo atitikimą turėjo patvirtinti pažyma, gauta iš atsakingos institucijos (regioninių Aplinkos apsaugos departamentų – toliau RAAD).

Baigiant įgyvendinti paramos Nitratų direktyvai priemonę, išryškėjo rizika, kad dalis paramos gavėjų nepasistatys pagal priemonę būtinas ES reikalavimus atitinkančios mėšlidės/ sрутų rezervuaro, nes parama buvo panaudota kitoms, paprasčiau įgyvendinamoms ir, pareiškėjų nuomone, ekonomiškai naudingesnėms, investicijoms. Atsakingos institucijos neišduoda paramos gavėjams pažymų, įrodančių, kad jie atitinka standartus. Šios problemos priežastis yra daugialypė: visų pirma, paramos teikimo sutartyse konkrečiai nebuvo nurodyta, kokius reikalavimus privalės atitikti Nitratų direktyvą įgyvendinantis paramos gavėjas, o tik pateikta nuoroda į administravimo taisyklės, kuriose šie reikalavimai įvardinti – tai klaidino paramos gavėjus; be to, RAAD nepakankamai aktyviai dalyvavo, teikiant aplinkosaugos srities informaciją.

¹⁰³ Interviu su administruojančių institucijų atstovais

¹⁰⁴ LR žemės ūkio ministerija. KPP įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė.

Siekiant spręsti susiklosčiusią situaciją, atliktas KPP keitimas, kuriuo švelninamos sankcijos už įsipareigojimų nevykdymą: vietoj viso paramos gražinimo taikoma nuo 10 iki 60 proc. dydžio skirtos paramos sumos sankcija, atsižvelgiant į mėšlidės/ srutų kauptuvo talpą¹⁰⁵. Be to, atsižvelgiant į pamoką, tobulinamos administravimo taisyklės: tiksliau ir konkrečiau formuluojami reikalavimai; pačioje paramos sutartyje konkrečiai išvardijama, kokias investicijas privaloma atlikti įgyvendinant priemonę (ne tik teikiama nuoroda į teisės aktą).

Vertinant bendru šalies mastu, priemonės įgyvendinimas turėjo teigiamą poveikį žemės ūkio ir kaimo situacijai. Pieno direktyvos parama turėjo nemažos įtakos pieno kokybei. Nors paramos gavėjų skaičius nepasiekė suplanuoto rodiklio, paramą gavę ir Pieno direktyvos reikalavimus įgyvendinantys ūkiai sudarė 36 proc. bendro ūkių, laikančių daugiau kaip 5 karves, skaičiaus.¹⁰⁶ Sumontuota pieno melžimo ir šaldymo įrangos karvidėse, kuriose laikoma apie 18 proc. visų Lietuvos karvių. Per 2004 – 2007 metų laikotarpį pieno, atitinkančio ES reikalavimus, dalis padidėjo 5 proc. punktais ir sudarė 96 proc. viso supirkto kiekio.¹⁰⁷ Pagerinta pieno kokybė sudarė sąlygas didinti pieno ūkių sektoriaus konkurencingumą. Be to, šios investicijos prisidėjo ir prie darbo sąlygų pieno ūkiuose gerinimo. Nitratų direktyvos paramos poveikį aplinkai įvertinti yra sunkiau, nes poveikis aplinkai yra sudėtingiau išmatuojamas, be to, KPP įgyvendinimo laikotarpis yra pernelyg trumpas esminiams pokyčiams. Paramos gavėjai sudarė daugiau nei ketvirtadalį 2003 m. neturėjusių srutų rezervuarų ir/ arba mėšlidžių ūkių. Pastebimi tam tikri teigiami poslinkiai šalies mastu: 2006 metais į paviršinius vandens telkinius pateko mažesnis pagrindinių teršalų kiekis (apie 10 proc.) nei 2005-aisiais. 2006 metais šalies upių vandens kokybė dar pagerėjo – jis buvo švarus 38 proc. visų tirtų upių intensyvaus monitoringo vietų, o 2005-aisiais – 36 proc.¹⁰⁸; 2004 m. – 79 proc. monitorinamo vandens atitiko normas, 2005 – 87 proc., 2006 m. – upių vandens kokybė pagerėjo.¹⁰⁹

5.6.3. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė

PLP. 2.1. Kiek parama padėjo ūkininkams prisitaikyti prie Bendrijos nustatytų standartų?

PLP. 2.1-1. kriterijus. Parama padidino viešųjų ir privačiųjų subjektų informuotumą apie skirtingų intervencijos sričių Bendrijos teisės aktus. Informuotumo apie Bendrijos teisės aktais nustatytus standartus didinimas tiesiogiai yra susijęs su Reglamento Nr. 1257/1999 21 d straipsniu, kuriame įtvirtinta nuostata, kad „parama gali būti skiriama ūkininkams, siekiant jiems padėti padengti išlaidas, susijusias su naudojimosi ūkių konsultavimo paslaugomis, kuriomis nustatomi ir, jeigu reikia, siūlomi patobulinimai, susiję su ūkininkų taikomais, teisės aktų nustatytais aplinkos apsaugos, visuomenės, gyvūnų ir augalų sveikatos ir gyvūnų gerovės standartais“. Lietuvos KPP priemonė „Standartų laikymasis“ neapėmė minėtojo straipsnio, taigi konsultavimo teisės aktais nustatytų standartų klausimais paslaugos nebuvo remiamos.

Vis dėlto netiesioginę įtaką informuotumui apie standartus priemonės įgyvendinimas turėjo – informuojant apie galimybę gauti paramą pagal „Standartų laikymosi“ priemonę, didinamas

¹⁰⁵ Lietuvos pranešimas Europos Komisijai apie kaimo plėtros programavimo dokumento pakeitimą, dėl kurio nereikia Komisijos sprendimo.

¹⁰⁶ Ūkinių gyvūnų registro duomenimis, 2008 01 01 tokių ūkių skaičius siekė 11368.

¹⁰⁷ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 81 p.

¹⁰⁸ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 81 p.

¹⁰⁹ Žemės ūkio ministerija, Kaimo plėtros departamentas, Investicinių ir kompensacinių kaimo plėtros priemonių koordinavimo skyrius, pranešimas „Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano reikšmė žemės ūkiui“ konferencijoje 2008 rugsėjo 25 d.

potencialių pareiškėjų informuotumas apie Pieno ir Nitratų direktyvose įtvirtintus reikalavimus, jų įgyvendinimo Lietuvoje terminus bei privalomumą.

Įvertinimas (išvada): priemonė neapėmė tiesioginių informuotumo apie Bendrijos standartus didinimo veiklų, tačiau turėjo netiesioginę įtaką didinant viešųjų ir privačiųjų subjektų informuotumo apie Nitratų ir Pieno direktyvose įtvirtintus reikalavimus bei jų įgyvendinimą Lietuvoje.

PLP. 2.1-2. kriterijus. Parama padidino pagalbą gavusių ūkių atitiktį skirtingų intervencijos sričių ES standartams. Parama prisidėjo prie dviejų ES direktyvų – Pieno ir Nitratų – reikalavimų įgyvendinimo. Pieno direktyvos paramą gavę ir pieno kokybės reikalavimus įgyvendinantys ūkiai sudarė 36 proc. bendro ūkių, laikančių daugiau kaip 5 karves, skaičiaus; o jų laikomos karvės sudarė 18 proc. visų Lietuvoje laikomų karvių skaičiaus¹¹⁰. Sumontavus pieno melžimo ir šaldymo įrangą, buvo pagerinta pieno kokybė. Be to, priemonės įgyvendinimas taip pat prisidėjo ir prie gyvūnų gerovės, higienos bei darbo sąlygų gerinimo, kadangi priemonės lėšomis taip pat buvo rekonstruojamos gamybinės patalpos ir/ ar pastatai, gyvulių laikymo vietos, vandens tiekimo, elektros, vėdinimo sistemos. Remiantis paramos gavėjų apklausa, dauguma apklaustųjų nurodė, jog gautą paramą investavo į pieno melžimo ar pieno šaldymo įrangą (atitinkamai 87% ir 77% apklaustųjų). Į patalpas, kuriose laikomi ar melžiami gyvuliai, investavo 47% respondentų. Kiek daugiau nei trečdalis (34%) paramos gavėjų atsakė, jog buvo investuota į patalpas, kuriose apdorojamas ar šaldomas pienas. 10% paramos gavėjų nurodė investavę į vandens tiekimo ar kt. sistemų gerinimą.

5.6.3.1 pav. Pieno direktyvą įgyvendinančių paramos gavėjų investicijos

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Nitratų direktyvos paramos įgyvendinimas prisidėjo prie aplinkos gerinimo. 2003 m. srutų rezervuarus turėjo 13,4 tūkst., o mėšlides – 5 tūkst. ūkių. Šių įrenginių neturėjo dar apie 11 tūkst.

¹¹⁰ Ūkinių gyvūnų registro duomenimis, 2008 01 01 tokių ūkių skaičius siekė 11 368, o bendras bendras visuose ūkiuose laikomas karvių skaičius siekė 395 921 karves.

ūkių, laikančių daugiau kaip 10 SGV.¹¹¹ Paramos gavėjai sudarė daugiau nei ketvirtadalį 2003 m. neturėjusių sрутų rezervuarų ir/ arba mėšlidžių ūkių. Vis dėlto paramos lėšomis ne visi paramos gavėjai pasistatė šiuos įrenginius ir atitiko keliamus reikalavimus, tačiau remiantis atliktu KPP pakeitimu, juos privalės pasistatyti savo lėšomis pasibaigus investiciniam laikotarpiui.

Įvertinimas (išvada): priemonės įgyvendinimas žymiu mastu prisidėjo prie Pieno direktyvos reikalavimų įgyvendinimo – priemonės dėka šiuos reikalavimus įgyvendino daugiau nei trečdalis tinkamų ūkių skaičiaus. Pieno direktyvos paramos įgyvendinimas prisidėjo prie pieno kokybės, higienos, gyvūnų gerovės ir darbo sąlygų gerinimo. Tuo tarpu paramos gavėjai, pasinaudoję Nitratų direktyvos parama, ne visi įgyvendino šios direktyvos reikalavimus – dalis paramos gavėjų nepasistatė tinkamų mėšlidžių/ sрутų rezervuarų.

PLP. 2.2 Kiek parama sumažino šalies ir ES-15 valstybių narių žemės ūkio sektorių struktūrinius skirtumus?

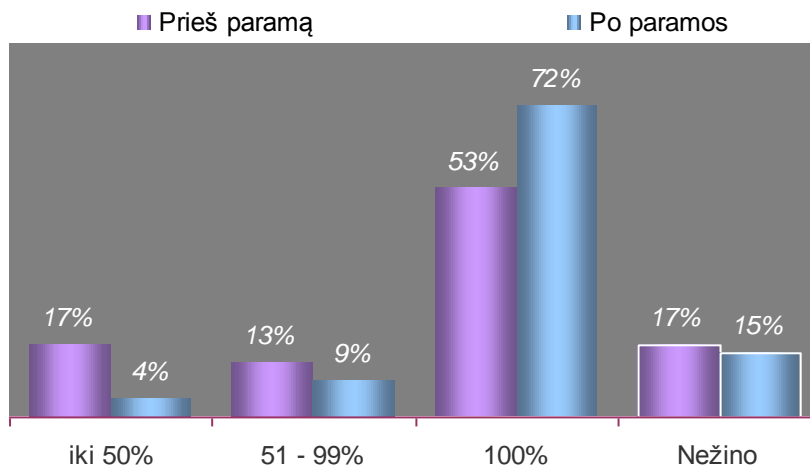
PLP. 2.2-1. kriterijus. Parama padidino Bendrijos standartus atitinkančių pagalbą gavusių ūkių produktų dalį. Priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie pieno kokybės didinimo ir atitikimo ES standartams. Bendru šalies mastu per 2004 – 2007 metų laikotarpį pieno, atitinkančio ES reikalavimus, dalis padidėjo 5 proc. punktais ir sudarė 96 proc. viso supirkto kiekio.¹¹²

Paramos gavėjų apklausos metu respondentai buvo paprašyti įvertinti, kokia dalis pieno atitiko Bendrijos standartus iki paramos ir po paramos gavimo. Galima pastebėti, jog padaugėjo respondentų, kurie teigia, jog visas gaunamas pienas atitinka Bendrijos standartus – jeigu iki paramos gavimo taip teigė tik 53% apklaustųjų, tai po paramos gavimo šis skaičius išaugo iki 72%. 17% respondentų nurodė, jog iki paramos gavimo tik mažiau nei pusė jų gaminamos produkcijos atitiko Bendrijos standartus; po paramos gavimo šis skaičius sumažėjo iki 4%.

5.6.3.2 pav. Pieno atitikimas Bendrijos standartams iki ir po paramos

Gaminamos produkcijos (pieno) dalis atitikusi Bendrijos standartus

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP VI priemonę ir toji parama yra skirta pieno direktyvos reikalavimų diegimui, n=47

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemonės, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

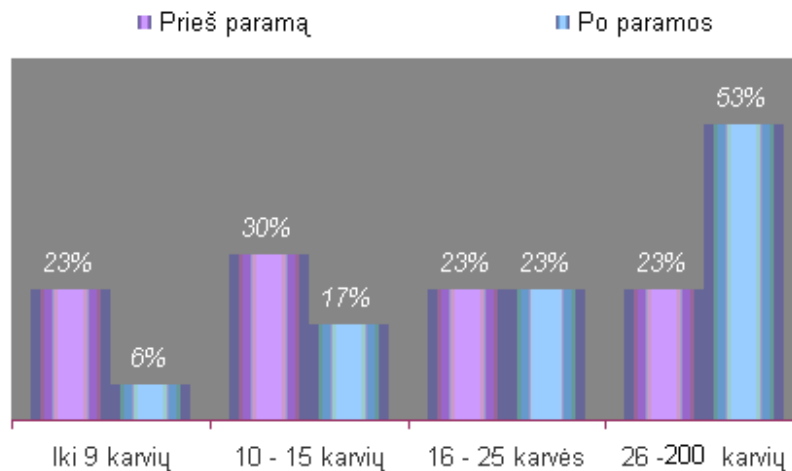
¹¹¹ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 76 p.

¹¹² LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 81 p.

Be to, svarbu atkreipti dėmesį, kad priemonės įgyvendinimo laikotarpiu paramos gavėjai didino savo ūkiuose laikomų karvių skaičių. Jeigu daugiau nei pusė (53%) apklaustųjų nurodė, jog iki paramos gavimo ūkyje augino iki 15 karvių, tai gavus paramą tik 23% paramos gavėjai pažymėjo, jog ūkyje augina iki 15 karvių. Tokia pati (23%) dalis respondentų nurodė, jog augino 16 – 25 karves iki paramos ir po paramos gavimo. Tik 23% respondentų nurodė, jog iki paramos gavimo jie ūkyje augino nuo 26 iki 200 karvių, o gavus paramą daugiau nei pusė (53%) apklaustųjų pažymėjo, jog jų ūkyje yra auginama 26-200 karvių.

5.6.3.3 pav. Ūkyje laikomų karvių skaičius iki ir po paramos

Ūkyje auginamų karvių skaičius
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP VI priemonę ir toji parama yra skirta pieno direktyvos reikalavimų diegimui, n=47

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalį.

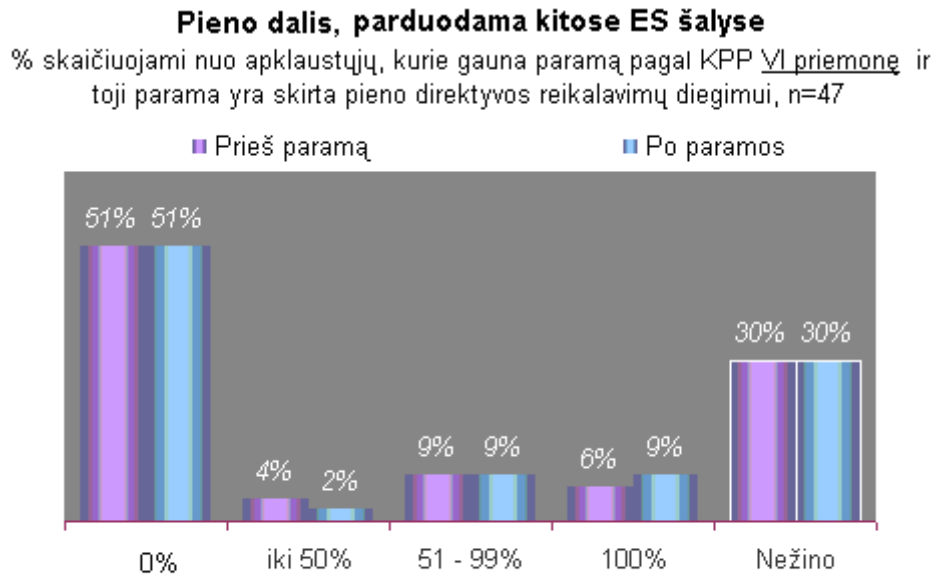
Atsižvelgiant į paramą gavusių ūkių karvių skaičiaus didėjimą, galima teigti, kad didėjo ir juose pagaminamo pieno kiekis, o tuo pačiu, ir ES reikalavimus atitinkančio pieno bendrasis kiekis.

Įvertinimas (išvada): priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie ūkiuose gaminamo pieno kokybės gerinimo – paramą gavusių pieno gamintojų gaminamo pieno dalis, atitinkanti ES reikalavimus, išaugo. Be to, taip pat padidėjo ūkiuose auginamų karvių skaičius, o, tuo pačiu ir pačios gamybos apimtys.

PLP. 2.2-2. kriterijus. Pagalbą gavusiems ūkiams geriau pavyksta atlaikyti bendrosios rinkos konkurencinį spaudimą. Parama suteikė pagalbą žemės ūkio gamintojams padengiant išlaidas, kurias jie anksčiau ar vėliau turės patirti, užtikrindami savo produkcijos ir gyvulininkystės priemonių atitiktį taikomiems ES reikalavimams. Atsižvelgiant į gautą investicinę paramą bei gerinamas gamybos sąlygas, paramos gavėjai didino auginamų karvių skaičių (žr. 5.6.3.3 pav.), gamybos apimtį, o tuo pačiu ir konkurencingumą. Prie konkurencingumo didinimo taip pat prisidėjo gaminamos produkcijos kokybės gerinimas – pieno atitikimas ES reikalavimams.

Vertinant paramos įtaką pardavimams ES rinkoje, galima teigti, kad tiesioginės įtakos ji neturėjo: tokia pati dalis (51%) apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų, kuri teigė, jog nepardavė pieno kitose ES šalyse iki paramos gavimo, teigė neparduodantys jo ir gavus paramą; beveik trečdalis (30%) paramos gavėjų negalėjo įvardinti, kokią pieno dalį pardavė kitose ES šalyse prieš ir po paramos gavimo.

5.6.3.4 pav. Pieno pardavimai kitose ES šalyse iki ir po paramos

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Nors parama tiesioginės įtakos paramos gavėjų ūkiuose gaminamo žaliao pieno pardavimų apimtims kitose ES šalyse neturėjo, galima daryti prielaidą, kad parama turėjo netiesioginę įtaką prekybai pieno gaminiais – ES reikalavimus atitinkantis superkamas žalias pienas naudojamas pieno gaminių gamybai, kurių nemaža dalis parduodama ES rinkoje.

Įvertinimas (išvada): priemonės įgyvendinimas prisidėjo žemės ūkio gamintojų gamybos sąlygų gerinimo, apimčių didinimo bei gaminamos produkcijos kokybės gerinimo, kas sąlygojo jų konkurencingumo didinimą. Tai sudarė sąlygas atlaikyti bendrosios rinkos spaudimą, nors tiesioginės įtakos pardavimų apimtims kitose ES šalyse priemonė neturėjo.

5.7. Techninė parama

Techninės paramos priemonė prisidėjo prie paskutinio programos lygmens (KPP septintojo) uždavinio įgyvendinimo – didinti kaimo gyventojų informuotumą apie KPP teikiamas galimybes bei privalomus reikalavimus ir stiprinti gebėjimus panaudoti esamas lėšas ir jas administruoti.

Priemonės lygmeniu buvo numatyti bendrasis ir 4 specifiniai tikslai, kurie buvo suderinti su Reglamento Nr. 1257/1999 33 e str. nustatyta techninės pagalbos priemonių apimtimi. Bendrasis priemonės tikslas – užtikrinti efektyvų KPP įgyvendinimą, kurio siekiama (1) užtikrinant tinkamą informacijos pateikimą bei viešumą, (2) teikiant paramą studijoms, vizitams bei seminarams, (3) teikiant paramą KPP priežiūrai bei (4) teikiant paramą KPP įvertinimui. Priemonės administravimo taisyklėse buvo numatytos KPP remiamos konkrečios veiklos sritys, už kurias atsakomybė suteikta ŽŪM bei NMA: ŽŪM buvo atsakinga už KPP įgyvendinimo priežiūrą, vertinimo organizavimą, taip pat įgyvendino projektus, susijusius su personalo plėtra, mokymais, dalyvavimu konferencijose, seminaruose, vizituose ir pan.; NMA – atsakinga už informavimą apie KPP bei jo viešinimą,

kompiuterinių sistemų reikalingų KPP administravimui įsigijimą ir administravimą, taip pat įgyvendino projektus susijusius su personalo plėtra bei mokymais.

5.7.1. Priemonės įgyvendinimas

Įgyvendinant priemonę, buvo pasirašyta 12 paramos sutarčių dėl skirtingų projektų įgyvendinimo. Dešimt iš jų įgyvendina NMA (bendra projektų vertė – 4.346 tūkst. EUR) , o likusius 2 – ŽŪM (kurių vertė – 1.577 tūkst. EUR). Toliau analizuojant vertinimo klausimą, aptariamas priemonės indėlis atsižvelgiant į tris Reglamente Nr. 1257/1999 numatytus aspektus (keistis patirtimi ir informacija; didinti viešųjų ir privačiųjų subjektų žinias; sustiprinti žinias ir įgūdžius susijusius su vertinimo metodais).

Analizuojant projektus, įgyvendinamus pagal Techninės paramos priemonę, galima išskirti kelis papildomus aspektus, kuriems skirtas didesnis dėmesys:

- (1) NMA personalo, tiesiogiai susijusio su KPP, mokymui: tuo tikslu įgyvendinti 3 NMA projektai, kurių vertė – 239 776 EUR;
- (2) ŽŪM ar NMA personalo plėtrai: įgyvendinti 1 NMA ir 2 ŽŪM projektai, skirti darbuotojų, kurių funkcijos tiesiogiai susijusios su KPP įgyvendinimu ir administravimu, darbo užmokesčiui ir jų išlaikymo išlaidoms padengti (projektų vertė – 2 539 095 EUR).
- (3) Pasirengimui administruoti ir įgyvendinti naujojo laikotarpio Kaimo plėtros programą:
 - projektas, skirtas NMA darbuotojų, kurių funkcijos tiesiogiai susijusios su pasirengimu įgyvendinti kitos programavimo periodo programą, darbo užmokesčiui ir jų išlaikymo išlaidoms padengti (paramos gavėjas – NMA, projekto vertė – 962 407 EUR);
 - projektas, susijęs su esamų KPP priemonių administravimo informacinių sistemų pritaikymu Lietuvos 2007-2013 metų kaimo plėtros fondo programai (paramos gavėjas – NMA, projekto vertė – 651 498 EUR);
 - projektas, kuriuo suorganizuotas dviejų šalių seminaras Latvijoje (Rygoje) dėl aktualių 2007-2013 metų laikotarpio klausimų (paramos gavėjas – NMA, projekto vertė – 599 EUR);
 - projektas, kurio metu šalia kitų veiklų buvo pirktos konsultavimo paslaugos rengiant Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 metų programą, organizuoti seminarų ciklai apie Lietuvos kaimo plėtros politiką 2007-2013 m., darbuotojai dalyvavo seminaruose, konferencijose ir kituose renginiuose, susijusiuose su KPP įgyvendinimu ir pasirengimu įgyvendinti programą, kitą programavimo periodą pakeisiančią dabartinę KPP (paramos gavėjas – ŽŪM, projekto vertė – 1 445 383 EUR).
- (4) Taip pat įgyvendinti keli projektai, susiję su kompiuterinių sistemų administravimu (paramos gavėjas – NMA, projektų vertė – 749 969 EUR).

5.7.2. Bendrųjų vertinimo klausimų analizė

PLP. 5.1. Kiek parama pagerino pajėgumus, susijusius su kaimo plėtros programų valdymu, stebėjimu ir vertinimu?

PLP. 5.1-1. kriterijus. Parama paskatino subjektus keistis patirtimi ir informacija. Priemonės „Techninė parama“ administravimo taisyklėse numatytos kelios remiamos veiklos sritys, pagal kurias įgyvendinami projektai skatino administruojančias institucijas, socialinius-ekonominius partnerius ir kitas suinteresuotas puses keistis patirtimi ir informacija. Prie šio skatinimo prisidėjo priežiūros komitetų posėdžių organizavimas, kuriuose dalyvavo ir probleminius KPP įgyvendinimo

klausimus sprendė įvairių suinteresuotų pusių atstovai (už jų organizavimą buvo atsakinga ŽŪM), taip pat įvairių vizitų, konferencijų, seminarų, tyrimų, darbo grupių bei mokymų rengimas, kuriuos įgyvendino tiek ŽŪM, tiek NMA. Konkrečiai subjektų bendradarbiavimą skatinusios veiklos sritys bei pagal ją įgyvendinami projektai nurodyti 5.7.1. lentelėje.

5.7.1. lentelė. Veiklos sritys ir projektai, skatinantys subjektų bendradarbiavimą

Veiklos sritis	Projektas	Paramos suma (EUR)
Veiklos sritys, už kurias atsakinga ŽŪM		
8.1. veiklos sritis. Priežiūros komitetų posėdžių organizavimas	„Kaimo plėtros plano įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimas“ (platų veiklos spektrą apimantis projektas, kurio metu šalia kitų veiklų buvo organizuoti seminarai žiniasklaidos atstovams, seminarų ciklai apie Lietuvos kaimo plėtros politiką 2007-2013 m.“, darbuotojai dalyvavo seminaruose, konferencijose ir kituose renginiuose, susijusiuose su KPP įgyvendinimu ir pasirengimu įgyvendinti programą, kitą programavimo periodą pakeisiančią dabartinę KPP)	1 445 382
8.4. veiklos sritis. Vizitų, konferencijų, studijų bei seminarų organizavimas		
8.6. veiklos sritis. Dalyvavimas konferencijose, seminaruose, tyrimuose ir darbo grupėse		
Veiklos sritys, už kurias atsakinga NMA		
9.3. veiklos sritis. Personalo ir socialinių-ekonominių bei kitų partnerių mokymas	„Konferencija personalui ir socialiniams-ekonominiams bei kitiems partneriams, tiesiogiai susijusiems su KPP administravimu“	2 454
	„Dviejų šalių seminaras Latvijoje (Rygoje) dėl aktualių 2007-2013 metų laikotarpio klausimų“	599
Viso	3	1 448 435

Įvertinimas (išvada): pagal priemonę „Techninė parama“ buvo įgyvendinti trys projektai, tiesiogiai skatinantys administruojančias institucijas, socialinius-ekonominius partnerius ir kitas suinteresuotas puses bendradarbiauti bei keistis turima patirtimi ir informacija. Šiuos projektus įgyvendino abi paramos gavėjos – tiek ŽŪM, tiek NMA.

PLP. 5.1-2. kriterijus. Parama padidino viešųjų ir privačiųjų subjektų žinias apie Bendrijos kaimo plėtros intervencijas ir susijusias procedūras. Už KPP viešimą, plačiosios visuomenės informavimą, informacinių kampanijų organizavimą bei potencialių paramos gavėjų informavimą apie paramos pagal KPP galimybes buvo atsakinga NMA. Pagal administravimo taisyklėse numatytas veiklos sritys, susijusias su informavimu bei viešinimu, NMA įgyvendino vieną didelio masto projektą, kuris buvo skirtas viešinimo kampanijoms organizuoti. Šiam projektui skirta 35 proc. visų pagal priemonę įgyvendinamiems projektams skirtų lėšų. Prie šio tikslo prisidėjo ir ŽŪM, organizuodama informacinius seminarus, pagal administravimo taisyklėse numatytą 8.4 veiklos sritį. Šiuo aspektu taip pat aktualus jau minėtas ŽŪM projektas, kurio metu buvo organizuojami seminarai, konferencijos ir kiti renginiai žiniasklaidos atstovams bei kitiems partneriams bei

potencialiems paramos gavėjams. Plačiau KPP viešinimas ir informavimas bus nagrinėjamas vertinant administravimo sistemą (Vertinimo ataskaitos 7.2 dalyje).

5.7.2. lentelė. Veiklos sritys ir projektai, didinantys žinias ir informuotumą

Veiklos sritis	Projektas	Paramos suma (EUR)
Veiklos sritys, už kurias atsakinga NMA		
9.1. veiklos sritis. Informacinės medžiagos parengimas, leidyba bei platinimas	„Kaimo plėtros planas: Ūkiškas požiūris“ (projektas skirtas viešinimo kampanijoms organizuoti; jo metu buvo siekiama užtikrinti tinkamą informacijos apie KPP pateikimą ir viešumą, remti studijas, vizitus bei seminarus, susijusius su KPP)	2 071 519
9.2. veiklos sritis. Informacinių kampanijų organizavimas		
9.4. veiklos sritis. Konsultacijų, mokymo, studijų, seminarų, konferencijų, keitimosi patirtimi renginių ir informacinių (lauko) dienų, skirtų KPP viešinimui, organizavimas		
Veiklos sritys, už kurias atsakinga ŽŪM		
8.4. veiklos sritis. Vizitų, konferencijų, studijų bei seminarų organizavimas	„Kaimo plėtros plano įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimas“ (platų veiklos spektrą apimantis projektas, kurio metu šalia kitų veiklų buvo organizuoti seminarai žiniasklaidos atstovams, seminarų ciklai apie Lietuvos kaimo plėtros politiką 2007-2013 m., darbuotojai dalyvavo seminaruose, konferencijose ir kituose renginiuose, susijusiuose su KPP įgyvendinimu ir pasirengimu įgyvendinti programą, kitą programavimo periodą pakeisiančią dabartinę KPP)	1 445 382
Viso	2	3 516 902

Įvertinimas (išvada): daugiau nei trečdalis priemonės „Techninė parama“ lėšų buvo skirta KPP, o tuo pačiu ir Bendrijos kaimo plėtros intervencijų bei procedūrų, siekiant gauti paramą, viešinimui. Informavimo ir viešinimo veiklų rezultatyvumas analizuojamas vertinimo ataskaitos 7.1 dalyje.

PLP. 5.1-3. kriterijus. Parama sustiprino žinias ir įgūdžius, susijusius su vertinimo metodais. KPP numatytas priemonės „Techninė parama“ specifinis tikslas – teikti paramą KPP įvertinimui. Konkrečiai už KPP įvertinimo organizavimo ir įgyvendinimo veiklos sritį buvo atsakinga ŽŪM. Pagal šią veiklą buvo įgyvendinami du projektai, kurių rėmuose atliekamiems vertinimams ir susijusiems tyrimams skirta paramos suma siekė apie 4% nuo visiems priemonės projektams skirtos paramos.

5.7.3. lentelė. Veiklos sritys ir projektai, stiprinantys vertinimo gebėjimus

Veiklos sritis	Projektas	Paramos suma (EUR)
Veiklos sritys, už kurias atsakinga ŽŪM		
8.2. veiklos sritis. KPP įvertinimo	„Žmogiškųjų išteklių plėtra bei	131 305

organizavimas bei įgyvendinimas, įskaitant ekspertų pagalbą, svarstant bei peržiūrint pagrindinius duomenis bei rodiklius	<p><i>programos ex-post vertinimas</i>“ (projekto metu be personalo plėtros finansavimo, buvo perkamos Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000–2006 metams programos (SAPARD) ex-post (įgyvendinimo) įvertinimo paslaugos</p> <p>„Kaimo plėtros plano įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimas“ (šio projekto rėmuose buvo atlikti 7 tyrimai/ studijos/ vertinimai, kuriais nagrinėjamas 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo rezultatyvumas, analizuojamas 2007-2013 m. laikotarpio programos tinkamumas ir pagrįstumas bei kiti susiję klausimai)</p>	Bendra projekto vertė – 1 445 382; konkrečiai tyrimams skirta – 104 031
Viso	1	235 336

Įvertinimas (išvada): „Techninės paramos“ priemonės lėšomis projektų, nukreiptų konkrečiai vertinimo gebėjimams ir įgūdžiams stiprinti (mokymų, seminarų ir pan.), įgyvendinta nebuvo, tačiau atlikti tyrimai (susiję ne tik su 2004-2006 metų, bet ir priešstojiminės bei naujojo programinio laikotarpio programų vertinimu) prisidėjo prie administruojančių institucijų vertinimo gebėjimų stiprinimo.

6. KPP BENDROJO POVEIKIO VERTINIMAS

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje vertinamas bendras KPP poveikis ir tęstinumas: atsakant į bendruosius kryžminius vertinimo klausimus, analizuojama, kaip ir kiek socialinius, ekonominius ir aplinkosauginius pokyčius įtakojo KPP įgyvendinimas; įvertinama, kokių mastu buvo įgyvendinti konkretūs KPP uždaviniai; nagrinėjamas KPP rezultatų tęstinumas.

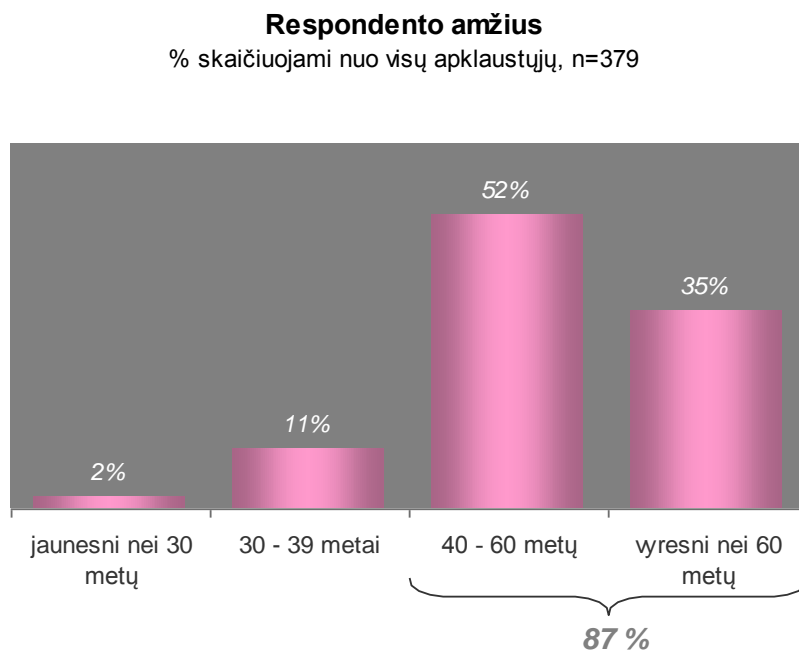
6.1. KPP poveikis: bendrųjų kryžminių vertinimo klausimų analizė

Kaip ir kiek socialinius, ekonominius ir aplinkosauginius pokyčius įtakojo KPP įgyvendinimas?

1 kryžm. klaus. Kiek programa padėjo stabilizuoti kaimo gyventojų skaičių?

1 kryžm.-1. kriterijus. Pagalbą gaunančių gyventojų sudėtis pagal amžių padeda išsaugoti proporcingą gyventojų struktūrą ir (arba) ją skatina. Kaimo gyventojų senėjimas yra viena iš aštriausių Lietuvos kaimo plėtros problemų. Šią problemą kaip svarbiausią ar ne tiek svarbią kaimo plėtros požiūriu įvardino ir dauguma paramos gavėjų, dalyvavusių apklausoje (atitinkamai 86 ir 7 proc.). Dėl to programos įgyvendinimo laikotarpiu (2004-2007 m.) 15-64 metų amžiaus gyventojų dalies kaime padidėjimas nuo 62 iki 65 proc. vertintinas kaip teigiamas demografinis procesas (plačiau skaitykite KPP įgyvendinimo ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių pokyčių bendrojo konteksto analizę 3.1. dalyje). Siekiant nustatyti, kaip paramos gavėjai atitiko kaimo gyventojų amžiaus struktūrą, apklausoje dalyvavusiųjų buvo paklausta apie jų amžių. Dauguma (65 proc.) apklaustųjų buvo jaunesni nei 60 metų amžiaus. Kaip matyti, tai labai artimas rodiklis kaimo gyventojų 15-64 metų amžiaus dalies rodikliui.

6.1.1. pav. Apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų pasiskirstymas pagal amžių

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Tačiau paramos gavėjų ir kaimo gyventojų 15 metų amžiaus ir vyresnių (t.y. darbingo ir pensinio amžiaus) pasiskirstymo pagal tokias pat amžiaus grupes lyginamoji analizė (6.1.1. paveikslas ir 6.1.1. lentelė) atskleidė neproporcingai didelę paramos gavėjų nuo 40 iki 60 metų amžiaus dalį (52 proc.) ir neproporcingai mažą (13 proc.) jaunų iki 40 metų amžiaus paramos gavėjų dalį, palyginti su atitinkamų kaimo gyventojų amžiaus grupių dalimis. Vyresnių kaip 60 metų amžiaus paramos gavėjų dalis (35 proc.) gerokai didesnė nei šio amžiaus kaimo gyventojų dalis. Neproporcingai mažai jaunų paramos gavėjų daliai įtakos turėjo dvi KPP priemonės: 1) pagal ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonę 2004-2007 m. paramą gavo 20 547 55-70 metų amžiaus pareiškėjai (tai siekia apie 66 proc. Ūkininkų ūkių registre įregistruotų ūkių skaičiaus); 2) be to, jaunieji ūkininkai (iki 40 m. amžiaus) palyginti aktyviai dalyvavo BPD Jaunųjų ūkininkų įsikūrimo priemonėje (2004-2007 m. paramą gavo 676 ir tai 14,4 proc. nuo Ūkininkų ūkių registre įregistruotų jaunųjų ūkininkų skaičiaus).

6.1.1. lentelė. Darbingo ir pensinio amžiaus kaimo gyventojų struktūra pagal amžių (proc.)

Gyventojų amžiaus grupės	2004 01 01	2005 01 01	2006 01 01	2007 01 01	2008 01 01
15-29	25,4	25,6	26,2	26,7	27,3
30-39	15,9	15,7	15,2	14,7	14,2
40-59	29,5	29,9	30,1	30,5	30,9
>=60	29,1	28,8	28,5	28,0	27,5
Iš viso	100	100	100	100	100

Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenų bazės duomenimis

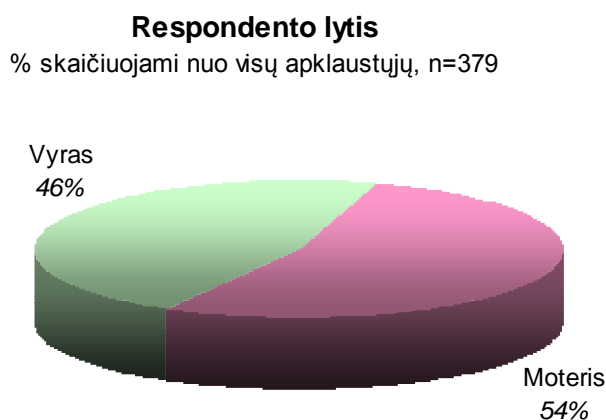
Kita vertus, paramos gavėjų (6.1.1. pav.) ir ūkininkų (žr. 3.1.14 lentelę) amžiaus struktūrų palyginimas atskleidė disproporcijas 40-59(60) metų amžiaus grupėje. Čia paramos gavėjai sudarė 52 proc., o ūkininkai – vidutiniškai 48 proc. (2004-2007 m.). Atvirkščiai, vyresnių kaip 60 metų amžiaus grupėje paramos gavėjai sudarė mažesnę dalį (35 proc.) nei ūkininkai (37 proc.), panaši (2 procentinių punktų) disproporcija buvo ir iki 40 metų amžiaus grupėje (13 proc. paramos gavėjų ir vidutiniškai 15 proc. (2004-2007 m.) ūkininkų). Tai rodo, kad 40-59 metų ūkininkai palyginti aktyviau siekė paramos, ir tai pozityviai paveikė ne tik ūkininkų, bet ir kitų kaimo gyventojų amžiaus struktūrą.

Įvertinimas (išvada): darbingo ir pensinio amžiaus (15 metų amžiaus ir vyresnių) kaimo gyventojų struktūroje įvyko teigiamas poslinkis – padidėjo iki 60 metų amžiaus gyventojų ir sumažėjo vyresnių gyventojų dalis. Kaip parodė KPP įgyvendinimo ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių pokyčių bendrojo konteksto analizė (žr. 3.1. poskyrį), taip pat teigiami poslinkiai įvyko ir ūkininkų amžiaus struktūroje – padidėjo jaunųjų iki 40 metų amžiaus ūkininkų dalis ir sumažėjo priešpensinio (55-59 metų) amžiaus ir vyresnių kaip 60 metų amžiaus dalis (žr. 3.1.14 lentelę). Paramos gavėjų ir ūkininkų amžiaus struktūrų lyginamoji analizė leidžia teigti, kad šiuos teigiamus kaimo gyventojų ir ūkininkų demografinius pokyčius paskatino ir KPP, ypač valdų perdavimas pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę (plačiau skaitykite 5.1 dalyje). Šią išvadą pagrindžia dar ir tai, kad parama turėjo įtakos tam tikros paramos gavėjų dalies apsisprendimui pasilikti gyventi kaimo vietovėje (plačiau skaitykite analizę pagal 1 kryžm.-3 kriterijų).

1 kryžm.-2. kriterijus. Pagalbą gaunančių gyventojų sudėtis pagal lytį padeda išsaugoti proporcingą gyventojų struktūrą ir (arba) ją skatina. Apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų pasiskirstymas pagal lytį (6.1.2. pav.) panašus į darbingo ir pensinio amžiaus kaimo gyventojų (visi gyventojai nuo 15 metų amžiaus) struktūrą pagal lytį (6.1.2. lentelė). 2004-2007 m. paramą gavo 46 proc. vyrų ir 54 proc. moterų, o nagrinėjamoje kaimo gyventojų amžiaus grupėje vyrai ir moterys vidutiniškai per šį laikotarpį sudarė atitinkamai 48 ir 52 proc. Tačiau reikia pastebėti, kad tarp 15-64 metų amžiaus

kaimo gyventojų, atvirksčiai, vyrų buvo šiek tiek daugiau nei moterų, atitinkamai 52 ir 48 proc., skaičiuojant vidutiniškai per paramos teikimo laikotarpį.

6.1.2. pav. Apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų pasiskirstymas pagal lytį

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

6.1.2 lentelė. Darbingo ir pensinio amžiaus kaimo gyventojų struktūra pagal lytį (proc.)

	2004 01 01			2008 01 01		
	Vyrai	Moterys	Iš viso	Vyrai	Moterys	Iš viso
15-39	52,9	47,1	100	53,0	47,0	100
40-54	52,1	47,9	100	51,7	48,3	100
55-64	45,9	54,1	100	47,1	52,9	100
>=65	34,7	65,3	100	34,6	65,4	100
Iš viso	47,8	52,2	100	48,0	52,0	100

Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenų bazės duomenimis

Įvertinimas (išvada): Nustačius tai, kad paramą gavusių gyventojų sudėtis pagal lytį panaši į esamą kaime, ir kad 2004-2007 m. kaimo teritorijoje darbingo ir vyresnio amžiaus gyventojų struktūra pagal lytį beveik nekito, galima teigti, kad parama pagal KPP priemones daugiau ar mažiau prisidėjo prie proporcingos gyventojų struktūros išsaugojimo.

1 kryžm.-3. kriterijus. Kaimo gyventojų skaičiaus mažėjimas pristabdytas. Kaip parodė KPP įgyvendinimo ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių pokyčių bendrojo konteksto analizė (žr. 3.1. poskyrį), gyventojų skaičius kaime taip pat kaip ir mieste nuolat mažėjo. Pastebėtina, kad nuo 2005 m. gyventojų skaičius kasmet sumažėdavo po 0,8 – 0,9 proc. (žr. 6.1.3 lentelę) ir tai didesnis procentas, nei buvo ankstesniu laikotarpiu (2000-2004 m.), kuomet per metus sumažėdavo 0,2-0,4 proc. Demografinių rodiklių analizė (3.1. poskyris) parodė, kad tam įtakos labiausiai turėjo palyginti didelis gyventojų emigracijos į užsienį mastas (žr. 3.1. poskyrį) ir gyventojų natūralus sumažėjimas. Kita vertus, gyventojų skaičiaus metinio pokyčio pagal amžiaus grupes analizė (6.1.3 lentelė) atskleidė ir teigiamus pokyčius – 15-64 metų amžiaus gyventojų gausėjimą kaime.

6.1.3 lentelė. Kaimo gyventojų skaičiaus pokytis, palyginti su ankstesniais metais (\pm proc.)

Gyventojų amžiaus grupės	2004	2005	2006	2007
Visi gyventojai	-0,4	-0,8	-0,9	-0,8
Gyventojai iki 15 m. amžiaus	-3,8	-4,4	-4,5	-4,6
Gyventojai 15-64 m. amžiaus	1,0	0,2	0,0	0,1
Gyventojai vyresni kaip 64 m. amžiaus	-1,5	-0,6	-0,3	-0,2

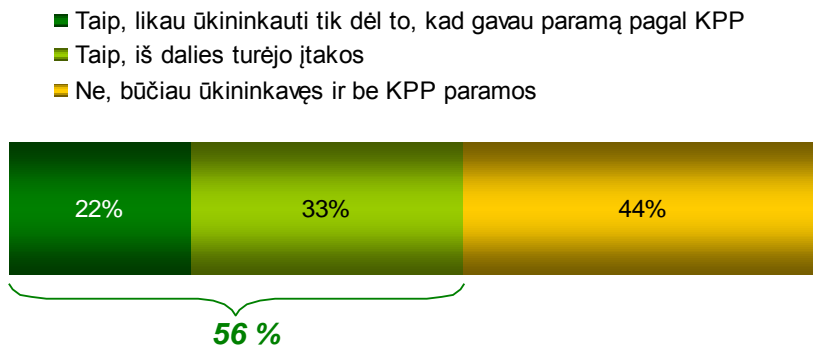
Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenų bazės duomenimis apie kaimo gyventojų skaičių metų pradžioje

Siekiant išsiaiškinti, kokią poveikį gyventojų skaičiaus kitimui kaime turėjo KPP parama, apklausiant paramą gavusius ir jos negavusius pareiškėjus buvo pasiteirauta, ar parama turėjo įtakos jų apsisprendimui ir toliau ūkininkauti, bei toliau gyventi toje pačioje gyvenamojoje vietovėje. Atsakydami į pirmąjį klausimą daugiau nei pusė (56 proc.) nepasitraukusių iš prekinės žemės ūkio gamybos paramos gavėjų nurodė, jog parama daugiau ar mažiau įtakoją apsisprendimą ir toliau ūkininkauti/ užsiimti žemės ūkio veikla. Dėl to, galima daryti prielaidą, kad dėl prisiimtų įsipareigojimų ir toliau jie išliks sėslūs. Kita vertus, reikia pastebėti, kad dauguma (82 proc.) apklaustų pareiškėjų, negavusiųjų paramos pagal KKP priemones, ir toliau užsiima žemės ūkio veikla. Tačiau tikimybė, kad jie tęs ūkininkavimą ir dėl to išliks sėslūs gerokai mažesnė nei anksčiau minėtu atveju. Šias išvadas patvirtina tai, kad 13 proc. respondentų nurodė, kad negavę paramos nutraukė prekinę žemės ūkio gamybą. Iš jų 10 proc., pripažino, kad tai padarė negavę paramos, ir tik 3 proc. – neatsižvelgdami į šį faktą. Dar 5 proc. respondentų nurodė, kad negavę paramos nutraukė prekinę žemės ūkio gamybą ir išėjo į pensiją.

6.1.3. pav. Apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų apsisprendimas dėl tolesnio ūkininkavimo

Ar parama turėjo įtakos apsisprendimui ir toliau ūkininkauti/ užsiimti žemės ūkio veikla?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

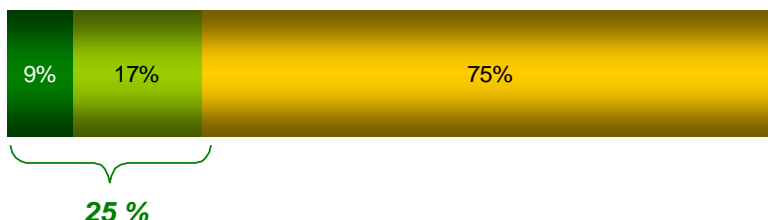
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Tuo tarpu gyvenamosios vietos pakeitimui KPP paramos įtaka buvo gerokai silpnesnė, nei apsisprendimui toliau ūkininkauti. Net 75 proc. paramos gavėjų (nepasitraukusių iš prekinės žemės ūkio gamybos) teigė, kad ir negaudami paramos, jie būtų ir toliau likę gyventi savo gyvenamojoje vietovėje. Tik ketvirtadaliui (25 proc.) apklaustųjų parama įtakoją ar bent iš dalies įtakoją apsisprendimą nekeisti gyvenamosios vietos. Galima pridurti, kad dauguma (98 proc.) apklaustų negavusiųjų paramos pagal KPP priemones pareiškėjų liko gyventi toje pačioje vietovėje, ir tik 2 proc. priėmė sprendimą ją pakeisti.

6.1.4. pav. Apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų apsisprendimas dėl gyvenamosios vietovės**Ar parama turėjo įtakos apsisprendimui ir toliau gyventi Jūsų gyvenamoje vietovėje?**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

- Taip, likau gyventi čia tik dėl to, kad gavau paramą pagal KPP
- Taip, iš dalies turėjo įtakos
- Ne, būčiau gyventi šioje vietoje ir negavus paramos

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima daryti išvadą, kad KPP priemonių įgyvendinimas tiesiogiai prisidėjo prie gyventojų skaičiaus kaime mažėjimo pristabdymo bei sukūrė prielaidas jų veiklos tęstinumui ir sėslumui artimoje perspektyvoje dėl paramos gavėjų prisiimtų įsipareigojimų nenutraukti veiklos. Labiausiai parama buvo reikšminga 15-64 metų amžiaus kaimo gyventojų skaičiaus stabilizavimui.

2 kryžm. klaus. Kiek KPP padėjo išlaikyti užimtumą ūkiuose ir už jų ribų?

2 kryžm.-1. kriterijus. Įgyvendinant programą tiesiogiai arba netiesiogiai kuriamas arba remiamas užimtumas žemės ūkio ir (arba) miškininkystės valdose. Kaip parodė KPP įgyvendinimo ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių pokyčių bendrojo konteksto analizė (žr. 3.1. poskyrį), kaimo gyventojų užimtumas žemės ūkyje ir susijusiose veiklose nuolat mažėja. Kita vertus, reikia pastebėti, kad daugumos ūkininkaujančiųjų užimtumo problema slypi tame, kad ūkyje jiems nėra darbo visai darbo dienai. Visuotinio žemės ūkio surašymo ir ūkių struktūrų tyrimų duomenų analizė rodo, kad 2007 m. ūkiuose dirbantys asmenys vidutiniškai buvo užimti tik 37 proc. darbo laiko (41 proc. – 2003 ir 2005 m.) (6.1.4 lentelėje žr. sąlyginio darbuotojų skaičiaus ir darbuotojų santykio koeficientą¹¹³), ūkininkai ir jų šeimos nariai – 34 proc. (38 proc. – 2003 ir 2005 m.), samdomi darbuotojai – 87 proc. (83 proc. – 2003 ir 2005 m.). Kaip matyti lentelėje visą darbo laiką 2007 m. dirbo tik apie 6 proc. ūkių darbuotojų, o trys ketvirtadaliai dirbo iki 4 val. per dieną (iki 50 proc. darbo laiko).

6.1.4 lentelė. Žemės ūkio darbuotojai pagal darbo laiką

	2003 m.		2005 m.		2007 m.	
	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.
Iš viso darbuotojų	511	100	543	100	482	100
iš jų dirbančių: visą darbo dieną	n.d.	n.d.	24	4,5	29	5,9
ne visą darbo dieną	n.d.	n.d.	519	95,5	453	94,1
<2 val.	n.d.	n.d.	193	35,6	218	45,1
2-4 val.	n.d.	n.d.	170	31,2	134	27,9
4-6 val.	n.d.	n.d.	108	19,9	59	12,3
6-8 val.	n.d.	n.d.	48	8,8	42	8,7

¹¹³ 2005 m. vidutiniškai ES(27) sąlyginio darbuotojų skaičiaus ir darbuotojų santykio koeficientas siekė 0,4.

Sąlyginis darbuotojų skaičius	222	x	222	x	180	x
Sąlyginis darbuotojų skaičius/darbuotojai	0,41	x	0,41	x	0,37	x

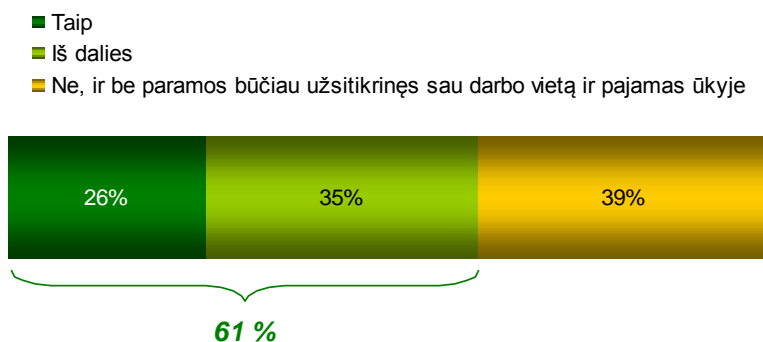
Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis 2003 m. visuotinio žemės ūkio surašymo (Lietuvos statistikos departamento duomenų bazės) ir Ūkių struktūrų tyrimų (2007 m. žemės ūkio struktūros tyrimo rezultatai. Statistikos departamentas, 2008) duomenims

Atsakydami į klausimus apie KPP paramos poveikį užimtumui daugiau nei pusė (61 proc.) nepasitraukusių iš prekinės žemės ūkio gamybos respondentų nurodė, kad parama daugiau ar mažiau užtikrino jų užimtumą/ darbo vietą ūkyje. 39 proc. apklaustųjų teigė, kad jie darbo vietą bei pajamas sau užsitikrintų ir tuo atveju, jei nebūtų gavę paramos. Taip dažniau teigė 40 – 60 metų respondentai.

6.1.5. pav. Paramos įtaka paramos valdos savininko užimtumui

Ar parama užtikrino Jūsų užimtumą/ darbo vietą ūkyje?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

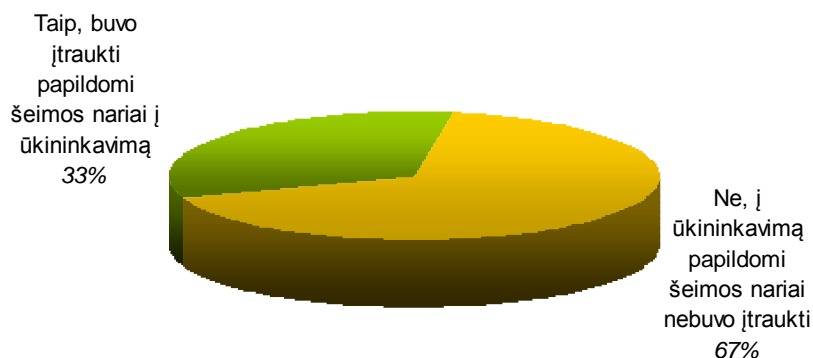
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Trečdalis (33%) nepasitraukusių iš prekinės žemės ūkio veiklos respondentų teigimu, gavus paramą į ūkininkavimo veiklą papildomai buvo įtraukti ir kiti šeimos nariai. 67% paramos gavėjų nurodė, kad kiti šeimos nariai į ūkio veiklą įtraukti nebuvo.

6.1.6. pav. Paramos įtaka šeimos narių papildomam užimtumui

Ar gavus paramą buvo papildomai įtraukti šeimos nariai į ūkininkavimo veiklą?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

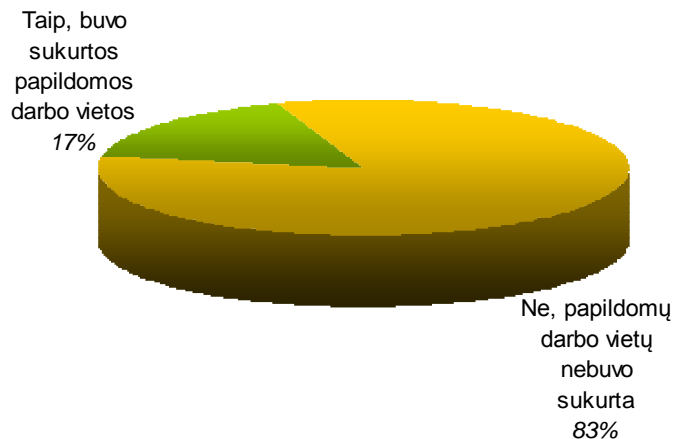
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Didžioji dauguma (83%) paramos gavėjų nurodė, kad po paramos gavimo papildomų darbo vietų ūkyje nebuvo sukurta. Tai dažniau nurodė 40 metų ir jaunesnio amžiaus respondentai. Kiek mažiau nei penktadalis (17%) visų apklaustųjų nurodė, kad po paramos gavimo sukūrė papildomų darbo vietų samdomiems darbininkams.

6.1.7. pav. Paramos įtaka papildomų darbo vietų kūrimui

Ar gavus paramą ūkyje buvo sukurtos papildomos darbo vietos samdomiems darbininkams?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

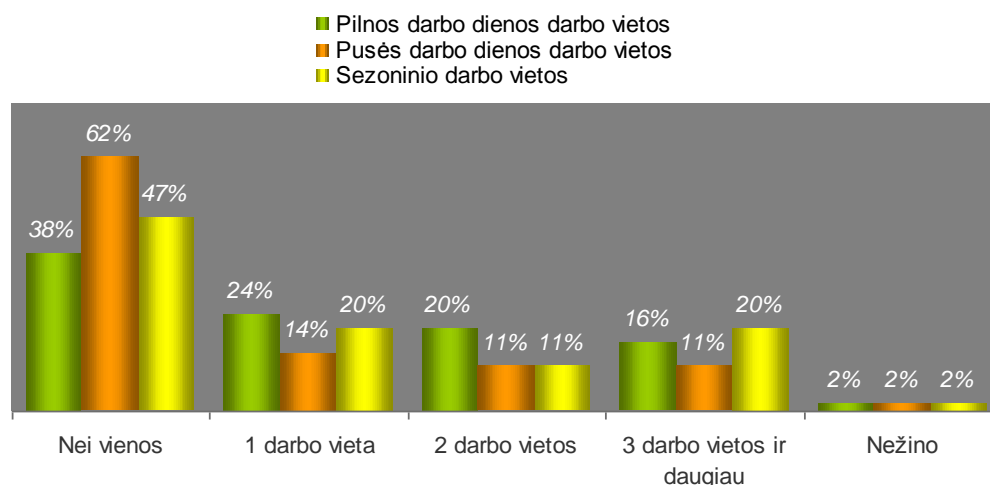
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Dauguma (60 proc.) paramos gavėjų, kurie sakėsi sukūrę papildomų darbo vietų po paramos gavimo, nurodė, kad sukūrė darbo vietas visai darbo dienai: 24 proc. teigė sukūrę po 1 tokio tipo darbo vietą; 20 proc. – po 2 tokio tipo darbo vietas; 16 proc. – 3 ir daugiau. Pusės darbo dienos darbo vietų sukūrusių paramos gavėjų buvo kiek daugiau nei trečdalis (36 proc.). Šiek tiek daugiau nei pusė (53 proc.) apklaustųjų teigė po paramos gavimo sukūrę sezoninio darbo vietas.

6.1.8. pav. Sukurtų papildomų darbo vietų pasiskirstymas pagal užimtumo pobūdį

Kiek papildomų darbo vietų buvo sukurta atsižvelgiant į darbo vietos pobūdį?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gavę paramą sukūrė naujas darbo vietas, n=55

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

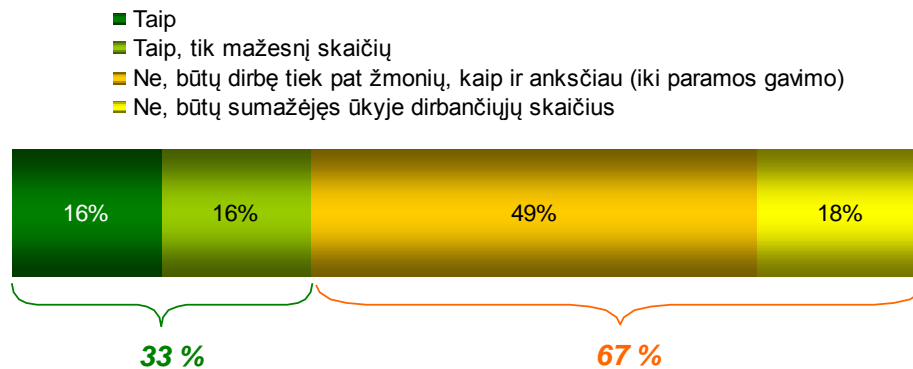
80 proc. paramos gavėjų nurodė, kad į papildomai sukurtas darbo vietas buvo priimti vyrai, kai, tuo tarpu, moteris priėmusių buvo žymiai mažiau – 51 proc. Dažniau buvo priimta po vieną vyrą ar vieną moterį. Tokį nevienodą papildomai priimtų darbuotojų pasiskirstymą pagal lytį galėtų paaiškinti sritys, į kurias buvo priimti papildomi darbuotojai. Daugiau nei pusė (64 proc.) visų apklaustųjų papildomas darbo vietas sukūrė žemės ūkio produktų gamybos srityje. Kiek daugiau nei penktadalis (22 proc.) paramos gavėjų papildomas darbo vietas sukūrė miškininkystės srityje. Reikia pastebėti, kad tai sritys, kuriose reikalinga stipresnė fizinė darbo jėga. Beveik penktadalis (18 proc.) respondentų nurodė sukūrė papildomų darbo vietų „kitoje veikloje“.

Didesnė dalis (67%) paramos gavėjų teigė, kad tuo atveju, jei nebūtų gavę paramos, jie nebūtų plėtę ūkio veiklos bei nebūtų į ją įtraukę papildomų darbuotojų. 18 proc. iš taip pasisakiusių mano, kad be paramos būtų sumažėję ir ūkyje jau dirbusių skaičius. Trečdalis apklaustųjų, po paramos gavimo sukūrusių papildomų darbo vietų, nurodė, kad net ir paramos negavimo atveju, jie būtų plėtę savo ūkio veiklą bei būtų priėmę papildomų darbuotojų arba būtų jų priėmę mažiau.

6.1.9. pav. Paramos įtaka darbuotojų skaičiui ūkyje

Ar, negavus paramos pagal KPP, būtų plėtę ir įtraukę papildomų darbuotojų į ūkio veiklą?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gavę paramą sukūrė naujas darbo vietas, n=55

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima daryti išvadą, kad KPP priemonių įgyvendinimas turėjo teigiamą poveikį sprendžiant užimtumo žemės ūkyje ir kaime problemas: viena vertus beveik penktadalyje (17 proc.) paramą gavusių ir nepasitraukusių iš prekinės žemės ūkio veiklos ūkių buvo sukurta naujų darbo vietų samdomiems darbuotojams; antra vertus, beveik du trečdaliai (61 proc.) tokių paramos gavėjų daugiau ar mažiau užsitikrino savo užimtumą ir apie trečdalis (33 proc.) papildomai suteikė darbo šeimoms nariams. Reikia pastebėti, kad šis efektas daugiausiai pasireiškė ne viso Lietuvos žemės ūkio mastu, o nepalankiose ūkininkauti vietovėse, kuriose sutelkta didžiausia KPP paramos pagal populiariausias priemones (turima omenyje paramą pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“ ir „Agrarinė aplinkosaugos“ priemonę paramą ekologiškai ūkininkaujantiems, kurių daugiausia sukoncentruota kaip tik šiose vietovėse) dalis.

2 kryžm.-2. kriterijus. Įgyvendinant programą tiesiogiai arba netiesiogiai kuriamas arba remiamas užimtumas kaimo vietovėse veikiančiose įmonėse (išskyrus valdas) arba su žemės ūkiu susijusiuose sektoriuose veikiančiose įmonėse. Už paramos gavėjų ūkių ribų nedidele apimtimi tiesiogiai naujos darbo vietos buvo sukurtos arba išsaugotos senosios, gyvendinant: 1) „Standartų laikymosi“ priemonę – įrengiant mėšlides ir srutų rezervuarus, atitinkančius ES reikalavimus (žr. 5.6 poskyrį); 2) priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ remiamus apželdinimo mišku darbus rangos būdu atliekant išorės įmonėms (žr. 5.4 poskyrį); 3) priemonę „Techninė parama“,

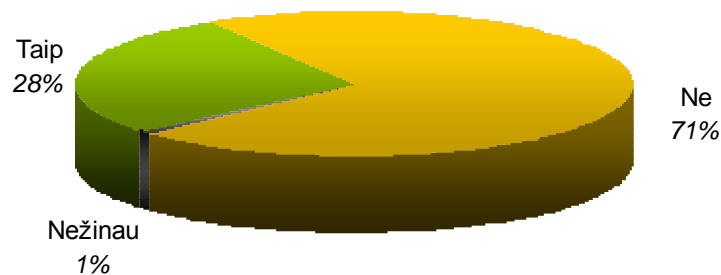
samdant valstybės tarnautojus ir darbuotojus KPP įgyvendinimo ir administravimo, pasirengimo Lietuvos kaimo plėtros politikos 2007-2013 m. (pakeisiančios 2004-2006 metų KPP) įgyvendinimui, funkcijoms ir kitoms remiamoms veikloms atlikti (žr. 5.7 poskyrį).

Siekiant išsiaiškinti KPP įgyvendinimo netiesioginio poveikio kuriant naujas ar išsaugant esamas darbo vietas kaimo vietovėse arba su žemės ūkiu susijusiuose sektoriuose veikiančiose įmonėse mastą, apklausiant paramą gavusius pareiškėjus buvo paprašyta nurodyti, ar jie pasirašė papildomas sutartis su rangovais dėl paslaugų ir prekių tiekimo. Dauguma (71 proc.) visų paramos gavėjų (išskyrus tuos, kurie yra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos) teigė po paramos gavimo nepasirašę jokių papildomų sutarčių su paslaugų ar prekių tiekėjais. Kad nėra pasirašę jokių papildomų sutarčių dažniau nurodė tie apklausos dalyviai, kurie paramą yra gavę pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Tik mažiau nei trečdalis apklaustųjų (28 proc.) nurodė, kad, gavus paramą, tokias sutartis pasirašė. Šiek tiek dažniau tai teigė asmenys paramą gaunantys pagal priemonę „Standartų laikymasis“. 1 proc. respondentų negalėjo pasakyti, ar po paramos gavimo jie pasirašė papildomų sutarčių su paslaugų/prekių tiekėjais, ar ne.

6.1.10. pav. Paramos įtaka ryšių su paslaugų/prekių tiekėjais plėtrai

Ar gavus paramą pasirašė papildomas sutartis su paslaugų/prekių tiekėjais ūkiui?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Be to, reikia pridurti, kad paramą ekologiškai ūkininkaujantiems galima vertinti, kaip netiesiogiai prisidujusią prie naujų darbo vietų sukūrimo ar esamų išsaugojimo veiklose, aptarnaujančiose ekologinius ūkius ir ekologiškų produktų perdribimu, pardavimu vietinėje rinkoje bei eksportu. Įmonių skaičiaus perdirbimo sferoje padidėjimas (nuo 18 – 2004 m. iki 26 – 2007 m.) sietinas su sparčiu ekologinių ūkių skaičiaus augimu ir sertifikuotų plotų plėtimu nuo 2004 m. (žr. 5.3.2 poskyryje).

Įvertinimas (išvada): Apibendrinat, galima daryti išvadą, kad, viena vertus, programos įgyvendinimas padarė tiesioginį ir netiesioginį poveikį užimtumui ne žemės ūkio veiklose, vykdomose už remiamų ūkių ribų. Nors poveikį sunku kiekybiškai išmatuoti, tačiau atžvelgiant į tai, kad palyginti nedideliu mastu įgyvendintos „Standartų laikymosi“ ir „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ priemonės (atitinkamai, 2004-2007 m. pastatyta 914 mėšlidžių bei srutų rezervuarų ir 4744 ha plote įveistas miškas), o pagal „Techninės paramos“ priemonę buvo pasamdyta palyginti nedaug darbuotojų ir ekspertų, galima daryti prielaidą, jog programos įgyvendinimas turėjo nedidelį ir laikiną tiesioginį efektą išlaikant esamas ir kuriant naujas darbo vietas. Antra vertus, paramos gavėjų apklausos apie naujai sudarytas sutartis su paslaugų/prekių tiekėjais rezultatai ir ekologiškų produktų perdirbimo įmonių skaičiaus padidėjimas 44 proc., rodo, kad programos įgyvendinimas taip pat turėjo ir netiesioginį teigiamą poveikį užimtumui su žemės

ūkiu susijusiose veiklose, vykdomose už paramos gavėjų ūkių ribų. Tačiau šio efekto mastą sunku nustatyti ir kiekybiškai išmatuoti, be to neaišku ar jis ilgalaikis.

3 kryžm. klaus. Kiek programa padėjo išlaikyti kaimo bendruomenės pajamų lygmenį ar jį padidinti?

3 kryžm.-1. kriterijus. Įgyvendinant programą, tiesiogiai arba netiesiogiai išlaikomos arba didinamos ūkininkaujančių gyventojų pajamos. Analizuojant kaimo gyventojų ir žemdirbių namų ūkių disponuojamų pajamų lygį ir pokytį (3.1. poskyris), nustatytos dvi iki tol nebūdingos tendencijos: 1) šių gyventojų grupių vidutinis metinis realiųjų disponuojamų namų ūkio pajamų augimas 2004 – 2007 m. gerokai aplenkė jų augimą 2000-2003 m. (žr. 3.1. poskyrį) (; 2) realiųjų pajamų augimas žemdirbių namų ūkiuose aplenkė jų augimą ne tik kaimo, bet ir miesto namų ūkiuose ir 2006-2007 m. buvo didžiausias (žr. 3.1.7 lentelę). Apklausiant paramos gavėjus, buvo siekta nustatyti, kiek prie šio augimo prisidėjo parama pagal KPP priemones.

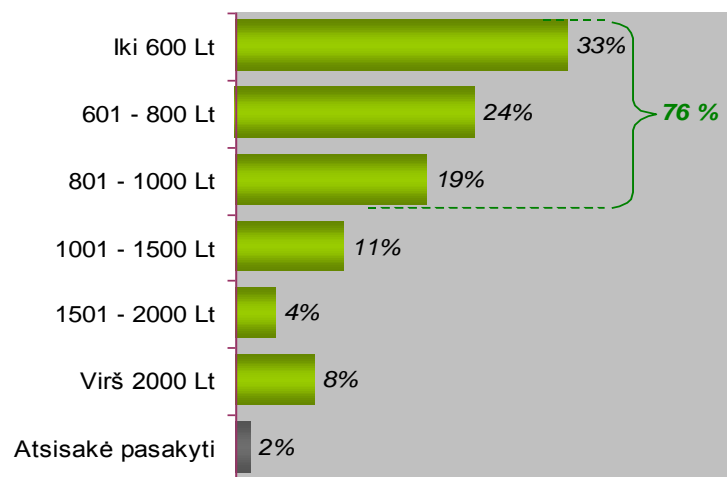
Interpretuojant paramos gavėjų atsakymus apie paramos poveikį jų pajamoms, būtina atsižvelgti į du faktorius: (1) nurodydami vidutines vienam šeimos nariui per mėnesį tenkančias pajamas (6.1.11 pav.), respondentai dažniausiai pinigines pajamas iš žemės ūkio veiklos priskiria įplaukas, gautas už parduotas prekes ir paslaugas, neatėmus kaštų; (2) dauguma paramos pagal KPP priemones gavėjų gauna tiesiogines išmokas už deklaruotus plotus bei kitokią tiesioginę paramą.

Daugiausia (76 proc.) apklaustų paramos gavėjų, nurodė, kad jų šeimos pajamos, tenkančios vienam nariui per mėnesį, siekia iki 1000 Lt. 15 proc. respondentų nurodytos šeimos pajamos vienam nariui per mėnesį svyruoja nuo 1001 iki 2000 Lt. Tik 8 proc. paramos gavėjų teigė, kad šios pajamos viršija 2000 Lt. 2% visų apklaustųjų atsisakė nurodyti vidutines mėnesines šeimos pajamas, tenkančias vienam šeimos nariui.

6.1.11. pav. Paramos gavėjų vidutinės pajamos (vienam šeimos nariui per mėn.)

Vidutinės mėnesinės pajamos, tenkančios vienam šeimos nariui

% skaičiuojami nuo visų apklaustųjų, n=379

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Dauguma apklaustųjų (73 proc.) teigė, kad be paramos pagal KPP jie taip pat gauna ir tiesiogines išmokas. Ketvirtadalis (25%) paramos gavėjų nurodė, kad tokių išmokų negauna, o 2 proc. – pasisakė apie tokias išmokas nežinantys. Didžioji dauguma (93%) paramos gavėjų, paklausti apie ES paramos gavimą pagal kitas programas ar priemones, teigė jų negaunantys. Tik 4% visų

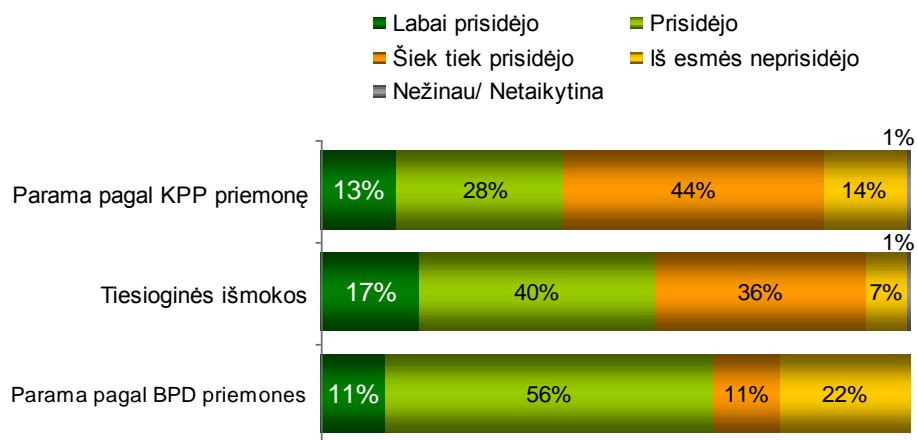
apklaustųjų nurodė gaunantys paramą dar ir pagal BPD ar pagal SAPARD priemones. 3% respondentų atsakymo į šį klausimą nežinojo.

Didžioji dauguma (85 proc.) paramos gavėjų mano, kad parama pagal KPP priemones daugiau ar mažiau prisidėjo prie šeimos pajamų užtikrinimo/didinimo. Tačiau ne vienodai reikšmingai šį poveikį vertina. Iš jų 43 proc. nurodė, kad parama „labai prisidėjo“, arba „prisidėjo“, ir beveik tiek pat (44 proc.) teigė, kad parama tik „šiek tiek prisidėjo“ prie šeimos pajamų užtikrinimo. Reikia pastebėti, kad apklausos dalyviai pripažino didesnę tiesioginių išmokų, nei paramos pagal KPP priemones reikšmę palaikant ūkio pajams.

6.1.12. pav. Paramos įtaka šeimos pajamoms

Kaip parama prisidėjo prie bendrų šeimos pajamų užtikrinimo/ didinimo?

% skaičiuojami nuo visų apklaustųjų, n=379

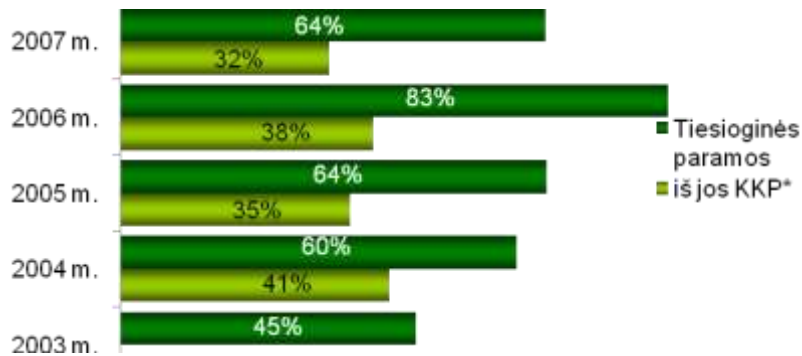

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Kad KPP reikšmingai prisidėjo prie paramos gavėjų pajamų didinimo, galima spręsti ir pagal 6.1.13. paveiksle pateiktus duomenis apie tiesioginės paramos dalį ūkių verslo pajamose¹¹⁴. Remiantis ŪADT (Ūkių apskaitos duomenų tinklas) ūkininkų, užsiimančių žemės ūkio veikla nepalankiose ūkininkauti vietovėse, ūkių duomenimis buvo nustatyta, kad paramos pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ bei Ekologinio ūkininkavimo programą išmokos 2004 – 2006 m. vidutiniškai sudarė apie 36 proc. uždirbtų verslo pajamų.

¹¹⁴ Tai grynosios verslo / šeimos ūkininkavimo apskaičiuotos iš grynosios pridėtinės vertės (bazinėmis kainomis) atėmus samdomų darbuotojų darbo atlygį, sumokėtas palūkanas ir rentą, t.y. žemės nuomos mokesčius.

6.1.13. pav. Tiesioginės paramos dalis respondentinių ūkininkų ūkių, esančių mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, pajamose

* Išmokos pagal KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ ir priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ išmokos pagal Ekologinio ūkininkavimo programą
Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis ŪADT(FAD) duomenimis

Įvertinimas (išvada): Parama pagal KPP tiesiogiai didele apėmimi (išmokas gavo daug paramos gavėjų, be to dalis jų buvo pareiškėjais ne vienoje priemonėje) prisidėjo prie ūkininkaujančiųjų pajamų palaikymo ir didinimo. Be to, pajamoms, ypač plėtojantiems pienininkystę ar ekologiškai ūkininkaujantiems, netiesioginį teigiamą poveikį parama darė per rinką (plačiau skaitykite 4 kryžminio klausimo 1-3 kriterijų vertinimą).

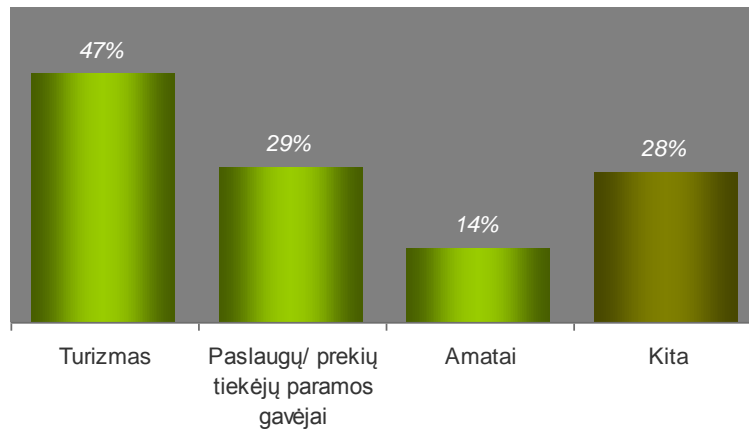
3 kryžm.-2. Įgyvendinant programą, tiesiogiai arba netiesiogiai išlaikomos arba didinamos neūkininkaujančių gyventojų pajamos. Tiesiogiai prie neūkininkaujančių gyventojų pajamų palaikymo ir didinimo prisidėjo „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonė. Kompensacinės išmokos daugiau ar mažiau užtikrino pajamas 20,5 tūkst. vyresnio amžiaus valdų savininkų, pasitraukusių iš prekinės žemės ūkio gamybos. Reikia pastebėti, jog pasitraukusieji sudaro daugiau kaip 7 proc. 2007 m. įregistruotų valdų, kurių savininkų amžiaus 55-eri ir daugiau metų¹¹⁵. Paramos poveikio pajamoms analizės rezultatai parodė, kad kompensacinės išmokos pagal šią priemonę turi teigiamą efektą: daugiau nei du trečdaliai (69 proc.) paramos gavėjų nurodė, kad pasitraukus iš žemės ūkio prekinės gamybos jų pajamos daugiau ar mažiau padidėjo, ir daugiau nei devyni iš dešimties (93 proc.) pripažino, kad ši gaunama parama prisidėjo prie jų pajamų augimo (žr. 5.1 dalį).

Be to, tam tikru mastu parama pagal KPP priemonės prisidėjo ir prie kitose veiklose (ne žemės ūkio) užsiimančių gyventojų pajamų užtikrinimo/didinimo. Didesnė dalis (47%) apklausoje dalyvavusių respondentų (žr. 6.1.14 pav.) nurodė, kad tokią įtaką KPP teikiama parama daro turizmo veikla užsiimantiems gyventojams. Kiek mažiau nei trečdalis (29%) apklaustųjų teigė, kad įtaka taip pat daroma ir paslaugų ar prekių tiekėjų paramos gavėjams. Mažiausiai (14%) buvo teigiančių apie KPP teikiamos paramos daromą įtaką amatais užsiimančių gyventojų pajamoms. Kiek mažiau nei trečdalis (28%) paramos gavėjų nurodė, kad KPP teikiama parama turėjo įtakos „kita“ (nepaminėta) veikla užsiimančių gyventojų pajamoms.

¹¹⁵ Pagal NMA monitoringo lentelės „Common indicator tables for monitoring rural development programming 2000 – 2006“ duomenis 2007 m. pradžioje 205993 valdų priklausė 55 metų amžiaus ir vyresniems savininkams.

6.1.14. pav. KPP teikiamos paramos poveikis pajamoms kitose veiklos sferose**Gyventojų, kurių pajamoms įtaką turėjo pagal KPP teikiama parama, veikla**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurių nuomone KPP remiamos veiklos prisidėjo prie ne žemės ūkio veikla užsiimančių gyventojų pajamų užtikrinimo/ didinimo, n=201

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Įvertinimas (išvada): Dėl KPP įgyvendinimo užtikrinamos pajamos palyginti dideliame priešpensinio ir pensinio amžiaus kaimo gyventojų, pasitraukusių iš prekinės žemės ūkio gamybos, skaičiui (daugiau kaip 20,5 tūkst.). Nustatyta, kad parama pagal KPP priemones turėjo tiesioginį ir netiesioginį poveikį užimtumui ne žemės ūkio veiklose (žr. vertinimą pagal kriterijų „3 kryžm.-2.“), dėl to, galima teigti, kad ji taip pat tiesiogiai ir netiesiogiai darė poveikį pajamoms kurių veikla susijusi su pagal KPP priemones remiamomis veiklomis.

4 kryžm. klaus. Kiek programa pagerino pagrindinių žemės ūkio ir (arba) miškininkystės produktų padėtį rinkoje?

4 kryžm.-1. kriterijus. Dėl programos pagrindinių produktų gamybos našumas pagerėjo ir (arba) sumažėjo sąnaudos. Iki KPP įgyvendinimo pradžios Lietuvoje vyravo neefektyvūs smulkūs pieno ūkiai (žr. 5.6 dalį). Įgyvendinant „Standartų laikymosi“ (4131 paramos gavėjas pagal „Pieno direktyvos“ programą), „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (50% visų paramos gavėjų) ir „Pusiaus natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimo“ (50 proc. dalyvavusių ir priemonėje „Standartų laikymasis“) priemones buvo prisidėta prie šių procesų: viena vertus, prie pieno ūkių stambinimo; antra vertus pieno ūkių modernizavimo, siekiant atitikti ES keliamus reikalavimus.

Įvertinimas (išvada): Šie paminėtų paramos priemonių efektai leidžia daryti išvadą, kad KPP įgyvendinimas turėjo pozityvią įtaką pienininkystės šakos produktyvumo lygio kilimui.

4 kryžm.-2. kriterijus. Dėl programos pagrindinių produktų gamybos grandinių (procesų) pozicija rinkoje (kokybė ir pan.) pagerėjo. Didžiausias tiesioginis intervencinis poveikis gerinant produktų kokybę pasiektas pieno ir ekologinių produktų srityje, įgyvendinant atitinkamai „Pieno direktyvos“ ir „Ekologinio ūkininkavimo“ programas bei „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Pusiaus natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimo“ priemones (žr. 5.1, 5.3, 5.5 ir 5.6. poskyrius).

2004 – 2007 m. supirkto pieno, atitinkančio ES reikalavimus (t. y. netaikant kainos nuoskaitos), apimtis padidėjo 24 procentais, o jo dalis padidėjo 5 procentiniais punktais iki 96 proc. supirkto kiekio 2007 m. (6.1.6 lentelė).

6.1.5 lentelė. Supirkto pieno kokybė¹¹⁶

	2004	2005	2006	2007
<i>Struktūra, proc.</i>				
Natūralaus riebumo pienas iš viso	100	100	100	100
netaikant kainos nuoskaitos	91,5	93,2	95	95,7
taikant kainos nuoskaitą	8,5	6,8	5	4,3
<i>Pieno supirkimo apimties indeksas (2004 m. = 100%)</i>				
netaikant kainos nuoskaitos	100	107,2	118,5	123,7
taikant kainos nuoskaitą	100	84,9	67,2	60,0

Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis kasmetinių Statistikos departamento leidinių „Žemės ūkio produkcijos supirkimas“ už 2004-2007 duomenims.

Iki 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo pradžios ekologiškų žemės ūkio produktų asortimentas buvo siauras. Didžiąją dalį superkamų produktų sudarė grūdai. Ekologiškų maisto produktų rinkoje vietinių produktų asortimentas buvo labai siauras – daugiausia šviežios daržovės ir perdirbti grūdų produktai. Dėl palyginti nedidelio ekologinės gamybos masto (2003 m. buvo sertifikuoti 23,3 tūkst. ha plotas) menkai buvo išplėtotas perdirbančių įmonių tinklas.

Geros kokybės sveikatą tausojančių ekologiškų produktų paklausa Lietuvos rinkoje palyginti sparčiai auga. Atitinkamai per keletą pastarųjų metų padaugėjo prekybos vietų ir jose išsiplėtė ekologiškų maisto produktų asortimentas. Per pastaruosius metus pastebimai išsiplėtė lietuviškų ekologiškų pieno produktų asortimentas – siūloma pieno, kefyro, grietinės, sūrio, įvairių skonių jogurto, ožkų pieno ir sūrių iš jo. Sertifikuoti kelių rūšių mėsos gaminiai.

Įvertinimas (išvada): Dėl pagerėjusios pieno kokybės rinkoje, galima daryti išvadą, kad priemonei „Standartų laikymasis“ keltas bendrasis tikslas – padidėjęs konkurencingumas dėl pagerintos pieno kokybės, įdiegus ES reikalavimus – buvo pasiektas. Pieno kokybės rodiklių pagerėjimui įtakos turėjo Pieno direktyvos parama, kurią per 2004–2007 metų laikotarpį gavo 4131 ūkis pieno melžimo ir šaldymo įrangai karvidėse įrengti (žr. 5.5. dalį). Be to, prie šio bendrojo tikslo įgyvendinimo tiesiogiai prisidėjo ir parama pagal „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonę, kadangi iš 2634 pusiau natūrinių ūkių pareiškėjų 40 proc. dalyvavo ir priemonėje „Standartų laikymasis“ (žr. 5.6. dalį). Netiesiogiai prie ES reikalavimus atitinkančio pieno dalies rinkoje augimo prisidėjo ir parama pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę, dėl to, kad 50 proc. paramos gavėjų pagal šią priemonę buvo smulkių pieno ūkių savininkai (dauguma jų neatitiko ES keliamų reikalavimų pieno ūkiams), sudarė 5 proc. nuo 2003 m. karves laikusių ūkių skaičiaus¹¹⁷, o jų perleista pieno gamybos kvota – 4,8 proc. nuo 2004-2006 m. Lietuvai nustatytos bendrosios nacionalinės pieno gamybos kvotos (žr. 5.1. poskyrį). Galima pridurti, kad padidėjus ekologiško pieno gamybai (2007 m. sertifikuota 5,4 tūkst. karvių¹¹⁸) prie šios tikslo įgyvendinimo prisidėjo ir parama pagal „Ekologinio ūkininkavimo“ programą.

¹¹⁶ Lietuvoje iki 2004 m. pagal kokybinius rodiklius supirktas pienas buvo apskaitomas, skirstant jį į aukščiausios, I ir II rūšis. Nuo narystės ES pradžios pradėta taikyti nauja sistema, kai ES reikalavimus atitinkančiam pienui supirkimo kainai „netaikant nuoskaita“, o neatitinkančiam – „taikoma nuoskaita“.

¹¹⁷ 2003 metų visuotinio Lietuvos žemės ūkių surašymo duomenimis tais metais buvo 192 259 karves laikantys ūkiai.

¹¹⁸ Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2007. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. V, 2008.

4 kryžm.-3. Dėl programos vyksta teigiami pagrindinių produktų gamybos grandinių (procesų) apyvartos ir kainos pokyčiai. Tyrimais nustatyta¹¹⁹, kad Lietuva specializuojasi gaminti ir eksportuoti pieno produktus, o aukštas atskleistojo santykinio pranašumo indeksas (RCA) byloja apie stiprias konkurencines pozicijas tiek pasaulinėse, tiek ES rinkose. Pieno produktų eksporto vertė 2004-2007 m. laikotarpiu išaugo 2,5 karto (6.1.6 lentelė). Dėl spartaus pieno produktų eksporto augimo ir didėjančios jų paklausos vidaus rinkoje padidėjo žaliavos paklausa pieno pramonėje. 2007 m., palyginti su 2003 m., pieno supirkimo apimtys išaugo 31 proc. Tačiau, nepaisant šio palyginti spartaus augimo, Lietuvai skirta pieno gamybos kvota iki šiol nėra pasiekta. Tad galima daryti prielaidą, kad pieno gamybos kvotos perleidimas pastebimo poveikio žaliavinio pieno rinkai neturėjo (perleista pieno gamybos kvota – 4,8 proc. nuo 2004 – 2006 m. Lietuvai nustatytos bendrosios nacionalinės pieno gamybos kvotos).

Nors vidutinė pieno supirkimo kaina nuo 2004 m., išskyrus 2006 m., sparčiai kasmet augo (žr. 6.1.5. lentelę), tačiau iki šiol išliko viena žemiausių ES(27) (žr. 6.1.6 lentelę). Reikia pastebėti, jog Lietuvos vidaus rinkai būdinga žaliavinio pieno supirkimo kainos diskriminacija: smulkiems ir stambiems pieno gamintojams perdirbėjų mokamų kainų lygis tam tikrais laikotarpiais skiriasi iki dviejų kartų.

6.1.6 lentelė. Pieno supirkimo apimties ir supirkimų kainų indeksai

	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Pieno supirkimo apimties</i>					
Palyginti su ankstesniais metais,	105,7	111,1	105,3	108,4	103,6
Palyginti su 2003 m.	100	111,1	117,0	126,8	131,4
<i>Pieno produktų eksporto vertės</i>					
Palyginti su ankstesniais metais,	100,2	144,4	111,9	115,7	135,9
Palyginti su 2003 m.	100	144,4	161,6	187,0	254,1
<i>Pieno supirkimo kainų</i>					
Palyginti su ankstesniais metais	88	117,8	117,5	102,4	119,9
Palyginti su 2003 m.	100	117,8	138,4	141,7	169,9

Šaltinis: apskaičiuota vertintojų, remiantis kasmetinių Statistikos departamento duomenų bazės duomenimis.

Pokyčius ekologiškų produktų rinkoje sudėtinga nustatyti ir kiekybiškai išmatuoti dėl to, kad nėra sukauptos statistinės informacijos. Kita vertus, apibendrinus įvairiuose informacijos šaltiniuose¹²⁰ skelbiamus duomenis apie prekybą ekologiškais produktais, ir atsižvelgus į per pastaruosius ketverius metus penkis kartus išsiplėtusius sertifikuotus plotus bei 44 proc. padidėjusį ekologiškus produktus perdirbančių/ gaminančių įmonių skaičių (žr. 5.3.1 poskyrį), galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje per pastaruosius kelerius metus sparčiai augo ekologiškų produktų prekybos apimtys ir kainos.

Įvertinimas (išvada): Tai, kad pagal tam tikras KPP priemones remiamų veiksmų įgyvendinimas turėjo teigiamą efektą pieno ir ekologinių produktų grandinėms rodo: 1) dėl paramos pagal priemones „Standartų laikymasis“ (Pieno direktyvos programa), „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ sumažėjo smulkių pieno gamintojų dalis, sustambėjo paramą įgyvendinusių ūkių karvių bandos, įsigyta

¹¹⁹ Vitunskienė V., Serva E. (2005) Atskleistas santykinis pranašumas Lietuvos pieno sektoriuje. *Vagos*. ISSN 1648 – 116X. Nr. 68 (21), p. 95-105; Vitunskienė V., Serva E. (2006) Atskleistas santykinis pranašumas: teorinis požiūris ir Lietuvos pieno sektoriaus analizė ES-15 atžvilgiu. *Ekonomika*. ISSN 1392-1258. 2006, Nr. 73, p. 96-110.

¹²⁰ Lietuvoje ekologiški produktai brangesni nei tradiciniai. Pavyzdžiui, 2007 metų lapkričio mėnesį mažmeninės prekybos centruose ekologiškos bulvės buvo brangesnės už tradicines 2 kartus, svogūnai – 2,7 karto, kopūstai – 3 kartus. Mažesnis kainų skirtumas buvo tarp pieno produktų ir kruopų. Kita vertus reikia pastebėti, kad kainų skirtumas tarp tradicinių ir ekologiškų produktų 2006 m. kovą buvo kur kas mažesnis: ekologiškų bulvių kaina buvo didesnė nei įprastinių 59 proc., baltagūžių kopūstų – 52 proc., morkų – 39 proc. (parengta ekspertų pagal skirtingais laikotarpiais ŽŪMPRIS skelbtus duomenis).

melžimo ir pieno šaldymo įranga (žr. 5.1, 5.5-5.6 poskyrius; 2) dėl paramos pagal „Agrarinė aplinkosaugos“ Ekologinio ūkininkavimo programą labai išsiplėtė sertifikuotas ekologinių ūkių plotas (5.3 poskyrį). Galima teigti, kad minėtieji struktūriniai ir produktų kokybės pokyčiai taip pat turėjo poveikį pieno ir ekologinių produktų rinkose vykstantiems procesams, ypač reikšmingas jis buvo ekologinių produktų rinkos plėtrai Lietuvoje.

5 kryžm. klaus. Kiek programa pagerino aplinkos apsaugą ir aplinkos būklę?

5 kryžm.-1. kriterijus. Remiami veiksmai (įgyvendinami pagal tą patį programos skyrių ir pagal skirtingus programos skyrius), susiję su gamyba ir (arba) plėtra ir (arba) aplinka, turi teigiamos įtakos aplinkai. Kylančios grėsmės aplinkai ir kultūriniam paveldui KPP buvo identifikuotos kaip pagrindinė kaimo plėtros problema aplinkos apsaugos ir aplinkos būklės srityje. Šią problemą spręsti buvo numatyta įgyvendinant KPP lygmens aplinkosaugos gerinimo uždavinį, vykdant trečiąją priemonę „Agrarinės aplinkosauga“. Jai paskirta 19 proc. visų KPP priemonių finansinių išteklių 1 proc. paraiškų įgyvendinti.

6.1.7 lentelė. Programos remiamų veiksmų, tiesiogiai nukreiptų į aplinkos apsaugą ar jos gerinimą, mastas

Priemonės	Skirta lėšų pagal KPP (po penktojo pakeitimo), mln. EUR	Paraiškų skaičius, vnt. (pateiktos iki 2007.12.31)
I-VII priemonės iš viso	489,713	370638
III. Agrarinė aplinkosauga	94,652	3940
% nuo I-VII priemonių iš viso	19,33	1,1

Į aplinkos saugojimą ir gerinimą nukreipti pagal dar tris priemones („MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Standartų laikymasis“) remiami ūkininkavimo veiksmai, kaip antai ūkininkavimo apribojimai „Natura 2000“ teritorijose, privalomos Geros ūkininkavimo praktikos taisyklės, taikomos ūkininkavimui nepalankiose vietovėse, statant mėšlides ir srutų rezervuarus sprendžiama nitratų problema, įveisiant naujus miškus žemės ūkio paskirties žemėje. Pagal šias priemones pateikta didžioji dalis paraiškų, o joms įgyvendinti skirta beveik 60 proc. visų KPP priemonių finansinių išteklių.

6.1.8 lentelė. Programos remiamų veiksmų, nukreiptų į teigiamą poveikį aplinkos apsaugai ar jos gerinimą, mastas

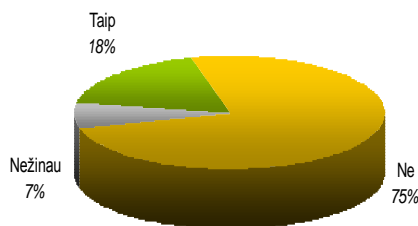
Priemonės	Skirta lėšų pagal KPP (po penktojo pakeitimo), mln. EUR	Paraiškų skaičius, vnt. (pateiktos iki 2007.12.31)
I-VII priemonės iš viso	489,713	370638
II. Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais	177,137	330504
IV. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	6,965	1434
VI. Standartų laikymasis	107,309	6000
II, IV, VI priemonės iš viso	291,411	337938
% nuo I-VII priemonių iš viso	59,5	91,2

Nustatyti pagal KPP priemones remiamų ūkinių veiksmų neigiamo poveikio aplinkai faktus ir objektyviai išmatuoti neigiamo efekto mastą sudėtinga. Dėl to paramos gavėjams pagal KPP priemones (išskyrus tuos, kurie paramą gavo pagal I priemonę – „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“) buvo užduotas klausimas ar remiamos veiklos sąlygojo neigiamą poveikį aplinkai. Trys ketvirtadaliai (75%) respondentų nurodė, kad remiama veikla nesudarė sąlygų atsirasti neigiamam aplinkos poveikiui.

6.1.14. pav. Paramos gavėjų nuomonė dėl KPP priemonių neigiamo poveikio aplinkai

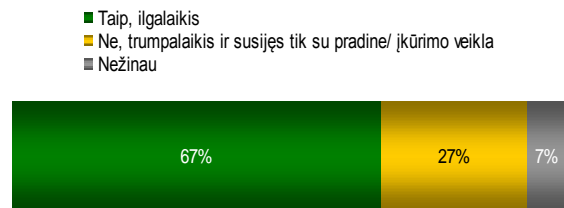
Ar remiamos veiklos sąlygojo neigiamą poveikį aplinkai?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

Ar remiamų veiklų sąlygotas neigiamas poveikis aplinkai yra ilgalaikis?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurių nuomone remiamos veiklos sąlygojo neigiamą poveikį aplinkai, n=60

Visgi, 18% respondentų pažymėjo, jog remiama veikla sąlygojo neigiamą poveikį aplinkai. Jų paprašyta įvertinti, ar, jų nuomone, šis neigiamas poveikis aplinkai yra ilgalaikis. Daugiau nei dviejų trečdalių apklaustųjų (67%) nuomone, šis neigiamas poveikis aplinkai yra ilgalaikis. 27% respondentų mano, kad šis neigiamas poveikis aplinkai yra trumpalaikis ir susijęs tik su pradine/ įkūrimo veikla.

Įvertinimas (išvada): Daugiau nei 92 proc. remiamų paraiškų tiesiogiai ar per nustatytus ūkininkavimo apribojimus prisidėjo prie pagrindinės kaimo plėtros problemos – kylančios grėsmės aplinkai ir kultūriniam paveldui – sprendimo. Kita vertus, nors ir nedideliu mastu, tačiau nebuvo išvengta ir neigiamo poveikio aplinkai.

5 kryžm.-2. kriterijus. Žemėnaudos pobūdis (įskaitant galvijų buvimo vietą ir (arba) koncentraciją) išlaikytas arba plėtojamas aplinkai naudingu būdu. Suminis plotas, kuriuose buvo atliekami remiami aplinkosaugos veiksmai ar veiksmai nukreipti į teigiamą poveikį aplinkai ir tausojančiam išteklių naudojimui, siekia 1,1 mln. ha.:

- 3,3 ha pievų bei ariamos žemės plote įrengtos paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos;
- 3123 ha šlapžemių (pelkių) ir natūralių pievų plote pagal gamtovaizdžio sutvarkymo programą išsaugoti pavieniai medžiai, nebus suartos pievos ar neapsėtos kultūrinėmis žolėmis;
- 4744 ha žemės ūkio paskirties žemėje įveistas miškas. Tam tikras jo plotas ribojosi su Natura 2000 teritorijomis, dalis jo įveista saugomose teritorijose, įrengtos perėjimo zonos gyvūnams;
- Paramą gavusiose 3 tūkst. ha „Natura 2000“ vietovėse (kurioms 2003 m. buvo priskirta 30 tūkst. ha ir sudarė apie 6 proc. bendro pievų ir ganyklų ploto) ūkininkaujant buvo laikytasi griežtų aplinkosauginių reikalavimų; ir 1011,20 tūkst. ha. pritaikytos Geros ūkininkavimo praktikos taisyklės. Šie plotai (iš viso 1014,6 tūkst. ha) sudarė 69 proc. bendro ploto Lietuvoje, priskiriamo mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms;

- 91,29 tūkst. ha pritaikyta ekologinio ūkininkavimo praktika. Pagal šalies ekologinių pasėlių struktūrą, didžiausia sertifikuotų plotų dalis (71 proc.) apsėta grūdinais augalais, 21 proc. užima daugiamečių žolės, ganyklos ir pievos, 2 proc. – pūdymai, 5 proc. – sodai ir uogynai.

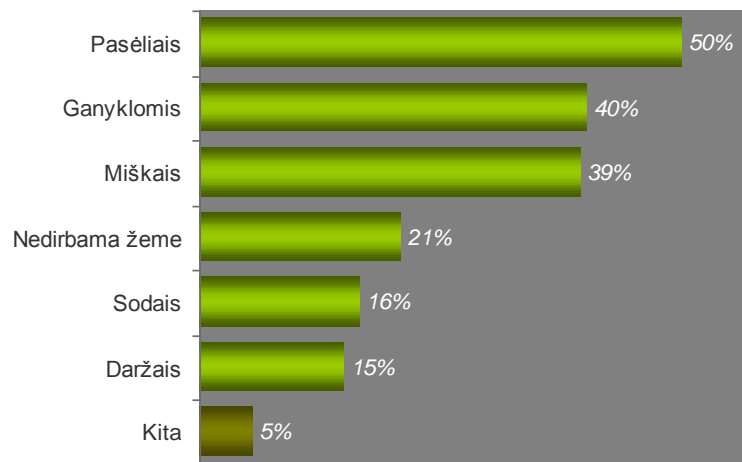
Tačiau sudėtinga nustatyti bendrą teritorijos plotą, kuriame dėl paramos pasikeitė žemėnaudos pobūdis, kadangi tam tikra dalis paramos gavėjų teikė paraiškas paramai gauti už pagal kelias priemones remiamus veiklos veiksmus tame plačiame plote.

Apie žemėnaudų pasikeitimus galima spręsti pagal apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų, nurodžiusių, kad jų remiama veikla prisidėjo prie aplinkosaugos gerinimo, vertinimus. Pusė jų nurodė, jog teigiami pokyčiai yra susiję su pasėliais. Tai, kad teigiami pokyčiai yra susiję su ganyklomis ir miškais, atitinkamai nurodė 40% ir 39% respondentų. Daugiau nei penktadalis (21%) atsakė, jog teigiami pokyčiai aplinkai yra susiję su nedirbama žeme. Su sodais ar daržais teigiamus pokyčius aplinkai susiejo atitinkamai 16% ir 15% paramos gavėjų, nurodžiusių, jog jų remiama veikla prisidėjo prie aplinkosaugos gerinimo. Teigiamus pokyčius aplinkai su sodais dažniau susiejo vyresni nei 60 metų respondentai. Paramos gavėjai pagal priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ dažniau minėjo pasėlius, o paramos gavėjai pagal priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ dažniau teigiamus pokyčius aplinkai siejo su miškais. Pagal priemonę „Standartų laikymasis“ gaunantys paramą respondentai dažniau nurodė ganyklas, kaip susijusias su teigiamais pokyčiais aplinkai.

6.1.15. pav. Su žemėnaudos kategorijos, susijusios su remiamais aplinkosauginiais veiksmais

Su kuria žeme (kokios paskirties) susiję teigiami pokyčiai aplinkai?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurių nuomone remiama veikla prisidėjo prie aplinkosaugos gerinimo, n=255

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): Palyginti dideliame plote dėl KPP remiamų įvairių veiksmų įgyvendinimo buvo pakeistas žemėnaudų pobūdis ir tai turėjo teigiamą efektą – sumažinta grėsmė aplinkai, sukurtos prielaidos joms išvengti.

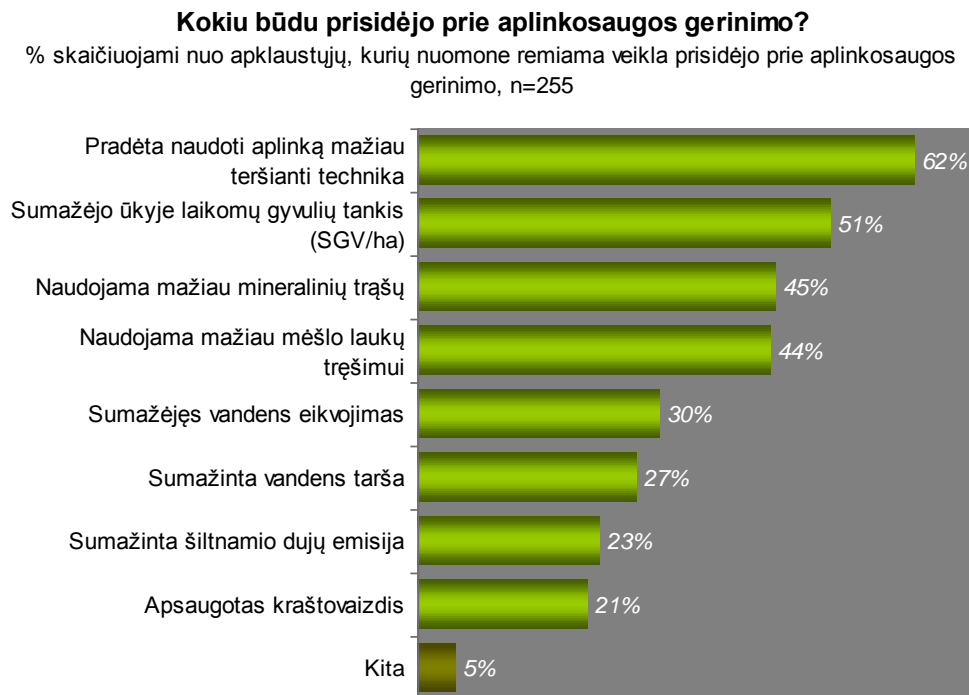
5 kryžm.-3. kriterijus. Netvaraus gamtinių išteklių naudojimo arba jų taršos išvengta arba gamtinių išteklių naudojimas ar jų tarša sumažinta. Teigiamas efektas – išvengta ar sumažinta paviršinių ir gruntinių vandenų tarša, sumažintas vandens eikvojimas, išvengta ar sumažinta dirvos erozija bei cheminė tarša, išsaugotos natūralios gyvūnijos buveinės ar pagerinta jų buvė – buvo pasiektas didesniu ar mažesniu mastu įgyvendinus šiuos pagal „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Standartų laikymasis“ priemones remiamus veiksmus:

- paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų įrengimas;

- šlapžemių (pelkes) ir natūralių pievų sutvarkymas;
- griežtų aplinkosauginių reikalavimų ūkinei veikliai taikymas Natura 2000“ vietovėse
- ūkininkavimas pagal geros ūkininkavimo praktikos taisykles, kurios iš dalies užtikrina tvarų žemės ūkio naudmenų naudojimą, mažiau palankiose ūkininkauti vietovėms;
- ekologinis ūkininkavimas;
- retų vietinių gyvulių ir naminių paukščių veislių genetinių išteklių išsaugojimas;
- miško įveisimas;
- natūralių gyvūnijos ir augalijos buveinių išsaugojimas ir būklės pagerinimas;
- Nitratų direktyvos įgyvendinimas, įrengiant mėšlides ir srutų rezervuarus.

Nustatytas (žr. 5 kryžm.-2. kriterijus) suminis 1,1 mln. ha plotas, kuriame šie ūkininkavimo veiksmai buvo įgyvendinti, leidžia susidaryti bendrą vaizdą, kokiais būdais ir mastu buvo pasiektas daugiau ar mažiau tausojantis gamtinių išteklių naudojimas. Konkretesni vaizdą apie taikytus išteklius tausojančius naudojimo būdus ir jų mastą leidžia susidaryti paramos gavėjų nurodžiusių, kad jų remiama veikla prisidėjo prie aplinkosaugos gerinimo, apklausos rezultatai (6.1.16 pav.) Įvardindami būdus, kuriais prisidėta prie aplinkosaugos, 62% respondentų nurodė, jog pradėjo naudoti aplinką mažiau teršiančią techniką, kas antras ūkininkas (51%) sumažino ūkyje laikomų gyvulių tankį. 45% respondentų naudojo mažiau mineralinių trąšų; 30% nurodė sumažinę naudojamą mėšlo kiekį laukų tręšimui. Prie aplinkosaugos gerinimo prisidėta ir sumažinus vandens eikvojimą ar vandens taršą (atitinkamai 30% ir 27% respondentų). 23% respondentų nurodė sumažinę šiltnamio dujų emisiją. Daugiau nei penktadalis (21%) respondentų atsakė, jog prie aplinkosaugos gerinimo buvo prisidėta apsaugant kraštovaizdį.

6.1.16. pav. Aplinkos apsaugos gerinimo būdai, dėl KPP remiamų veiksmų įgyvendinimo

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įvertinimas (išvada): Nors pasiektas palyginti didelis bendras remiamų veiksmų, tiesiogiai bei netiesiogiai nukreiptų į gamtinių išteklių apsaugą, taršos mažinimą ir tausojančią naudojimą, įgyvendinimo mastas (342 tūkst. paremtų paraiškų (92 proc. visų KPP paraiškų, neskaitant „Techninės paramos priemonės), ir suminis 1,1 mln. ha plotas, kuriame jos buvo įgyvendintos),

tačiau jų efektus išteklių tausojimo ir aplinkos taršos sumažinimo srityse sunku nustatyti ir kiekybiškai išmatuoti.

5 kryžm.-4. Kaimo kraštovaizdis išsaugotas arba pagerintas. Pagal „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonės „Kraštovaizdžio tvarkymo programos“ remiamus veiksmus sutvarkyta 3123 ha šlapžemių ir natūralių pievų. Tai tik 0,5 proc. nuo bendro pelkių, natūralių pievų ir ganyklų ploto Lietuvoje. Pagal „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimui mišku“ priemonės remiamus veiksmus 4744 ha plote įveistas miškas. Tai 0,26 proc. nuo bendro miško žemės ploto 2007 m. ir 6 proc. nuo miškų ploto padidėjimo Lietuvoje 2003-2007 m. 114,35 ha (2,3 proc.) plote įveisti rekreaciniai miškai, skirti poilsiui ar kitoms visuomenės reikmėms, turintys atitinkamą įrangą ir infrastruktūrą. Dėl paramos pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ 1014,6 tūkst. ha plote įgyvendinamos geros ūkininkavimo praktikos taisyklės arba griežti aplinkosaugos reikalavimai Natūra 2000 teritorijose. Tai iš dalies užtikrina kraštovaizdžio išsaugojimą.

Įvertinimas (išvada): dėl labai mažo masto KPP priemonių, tiesiogiai nukreiktų į kraštovaizdžio gerinimą ir išsaugojimą, įgyvendinimas esminio poveikio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio atkūrimui arba išsaugojimui nepadarė. Kita vertus, prie šio tikslo gyvendinimo gerokai didesniu mastu, vertinat pagal remtą plotą, netiesiogiai prisidėjo ir kiti remiami pagal „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonės, ypač „Ekologinis ūkininkavimas“, ir „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ veiksmai, kurie buvo įgyvendinti palyginti dideliame plote (atitinkamai 91,29 ir 1014,6 tūkst. ha).

6.2. KPP konkrečių uždavinių įgyvendinimas

Kaip pasikeitė ūkių struktūra ir konkurencingumas?

2004-2007 m. laikotarpiu šalyje vyko lėtas ūkių restruktūrizacijos procesas: ūkių vidutinis dydis išaugo nuo 10,6 ha iki 12,6 ha. (vidutinis žemės ūkio naudmenų plotas ūkiuose padidėjo nuo 9,2 iki 11,5 ha); vidutinė melžiamų karvių banda padidėjo nuo 2,3 iki 3,2 karvės; vyresnių kaip 60 metų amžiaus ūkininkų dalis tarp įregistruotų ūkininkų ūkių sumažėjo tik 4,2 procentiniais punktais, t. y. nuo 49,4 proc.– 2004 m. pradžioje iki 45,2 proc. – 2007 m. pabaigoje, o jaunųjų ūkininkų iki 40 metų amžiaus dalis padidėjo mažiau – 3,9 procentinio punkto, t. y. atitinkamai nuo 13,4 iki 17,3 proc.

Išanalizavus KPP priemonių „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ ir „Standartų laikymasis“ (Pieno direktyva) įgyvendinimo pasiekimo rodiklius ir įvertinus paramos/ įgyvendintų projektų aprėpties mastą, galima išskirti keturis momentus, atskleidžiančius kokią poveikį pagal minėtas priemones suteikta parama turėjo KPP bendrojo uždavinio – žemės ūkio struktūrų ir konkurencingumo gerinimas – įgyvendinimui.

Pirma. Nors dėl KPP priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ paramos iš prekinės žemės ūkio gamybos pasitraukė daugiau kaip 20,5 tūkst. valdų savininkų, tačiau vidutinis jų perleidžiamo ploto dydis siekė tik 3,56 ha. Be to, apklausos metu gauti duomenys parodė, kad didžioji dauguma žemės ūkio paskirties žemę perleidusių ūkininkų buvo mažžemiai – net 82 proc. perleido iki 10 ha žemės. Šie duomenys leidžia daryti prielaidą apie šios priemonės gana nedidelį poveikį ūkių stambinimui: 1) arba daugumos jaunesnių ūkininkų, įsikūrusių perleistoje žemėje, ūkių dydis siekė tik iki 10 ha; 2) arba prie jau veikiančių ūkių buvo prijungtas nedidelis perleistos žemės plotas.

Antra. Dėl paramos iš prekinės žemės ūkio gamybos pasitraukė daugiau kaip 20,5 tūkst. 55 metų amžiaus ir vyresnių valdų savininkų. Nors ūkininkų perėmusių valdas amžiaus vidurkis apie 34 metai, tačiau 2007 m. 55 metų amžiaus ir vyresnių valdų savininkai sudarė 61 proc., o jauni iki 40 m. amžiaus – vos 12 proc. Tai rodo, kad KPP įgyvendinimo laikotarpiu įvyko palankūs poslinkiai ūkininkaujančiųjų amžiaus kaitos procese. Tačiau ir toliau išliko ūkininkaujančiųjų amžiaus struktūra su dominuojančia priešpensinio ir pensinio amžiaus valdų savininkų dalimi. Tokia struktūra priskirtina prie pagrindinių konkurencingumo stiprinimą ribojančių veiksnių.

Trečia. Parama pagal priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“, sudariusia prielaidas plėsti techninius gamybos pajėgumus ir taip padidinti žemės ūkio veiklos produktyvumą bei pajamas, pasinaudojo tik 2,6 tūkst. natūrinių ir pusiau natūrinių ūkių. Tai sudarė tik penktadalį (19 proc.) potencialių paramos gavėjų (jų buvo planuota 14 tūkst.) ir paramą gavo tik 1,3 proc. pareiškėjų nuo bendro pasėlius deklaravusiųjų skaičiaus (planuota 6,6 proc.). Atsižvelgiant į tai, priemonės efektas stiprinant nacionalinio žemės ūkio konkurencingumą buvo gana menkas.

Ketvirta. Pieno direktyvos (priemonė „Standartų laikymasis“) projektus įgyvendino 4131 pieno ūkiai. Parama daugiau pasinaudojo stambesni pieno gamintojai – vidutinė vieno paramos gavėjų karvių banda siekė 18 karvių. Ir nors, paramą gavusieji sudarė 2,1 proc. pieno ūkių buvusių KPP įgyvendinimo išvakarėse (2003 m.), tačiau melžimo ir šaldymo įranga sumontuota karvidėse, kuriose 2007 m. buvo laikoma 18 proc. visos Lietuvos karvių bandos. Tai rodo, kad pasiektas palyginti didelės aprėpties efektas produktų kokybės gerinimo srityje – sukurtos sąlygos aukštos kokybės žaliaviniam pienui gaminti. *Dėl to, galima daryti išvadą apie programos svarų indėlį stiprinant Lietuvos pieno sektoriaus konkurencinius pranašumus produktų kokybės srityje.*

Apibendrinant galima teigti, kad 2004-2007 m. laikotarpiu šalyje vyko lėtas ūkių stambėjimo ir ūkininkaujančiųjų jaunėjimo procesas. Palyginti menkas paramos pagal priemones „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ efektas ūkių stambinimo ir ūkininkų atjauninimo srityse yra pagrindinė tikslo – sustiprinti Lietuvos žemės ūkio tarptautinį konkurencingumą – silpnąją pusę. Kita vertus, pastebimai didesnį konkurencingumo stiprinimo pienininkystės šakoje efektą turėjo parama pagal priemonę „Standartų laikymasis“ (Pieno direktyva) – prielaidos melžti ir išlaikyti kokybišką pieną buvo skurtos beveik penktadaliui šalies karvių bandos.

Kokiu mastu buvo įgyvendintas KPP uždavinys suteikti alternatyvius pajamų šaltinius per žemės apželdinimo mišku programą ?

Vienas bendrųjų „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ priemonės tikslų – mažinti kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, sukuriant naujas užimtumo galimybes kaimo vietovėse bei suteikiant papildomą pajamų šaltinį. Priemonė nepasiekė jai KPP numatytų tikslų. 1,02 tūkst. paramos gavėjų (vietoje planuotų 2,2 tūkst.) mišką įveisė 4744 ha plote, o tai tik 40 proc. planuoto ploto (12 tūkst. ha).

Poveikis užimtumui priklausė nuo to, kurį iš dviejų priemonėje numatytų projekto įgyvendinimo būdų pasirinko paramos gavėjas (žr., 5.2. poskyrį):

- (1) žemės savininkas galėjo pats su šeimos nariais ar samdomais darbuotojais atlikti miško įveisimo darbus, išlaikant esamas ar sukuriant naujos darbo vietas ūkyje; arba
- (2) rangos būdu, išlaikant esamas ar sukuriant naujos darbo susijusiose veiklose veikiančiose įmonėse.

Nustatyta, kad paramos gavėjai naudojami abiem būdais. Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, nustatyta, kad kas antras (51%) paramos pagal šią KPP priemonę gavėjas miško sodinimui bei priežiūrai samdė papildomus darbuotojus. Miško sodinimui ir priežiūrai vienas ar daugiau papildomų darbuotojų buvo samdomi visai darbo dienai (37%) arba sezoniniam darbui (37%). Kai miško sodinimo bei priežiūros darbus rangos būdu atliko urėdijos ar kitos išorės įmonės, padidėjo jų darbuotojų užimtumas. Priemonės įgyvendinimas paskatino miškų ūkio paslaugas teikiančias įmones išplėsti savo veiklą, teikiant ne vien miško kirtimo ar jo atkūrimo, bet ir naujų miškų įveisimo ir su tuo susijusias paslaugas. Kita vertus, didesnė dalis (50%) apklaustųjų, samdžiusių papildomus darbuotojus, nurodė, jog šios darbo vietas praėjus paramos laikui nebus išsaugotos. Tik 13% respondentų kalbėjo apie tikimybę išlaikyti naujai sukurtas darbo vietas po trijų metų pasibaigus KPP laikotarpiui, o 10% apklaustųjų nurodė, jog tikimybė išlaikyti naujai sukurtas darbo vietas yra nuo 1% iki 50%. 27% respondentų į šį klausimą negalėjo atsakyti. Kai mišką sodino ir priežiūrėjo paramos gavėjas padedant šeimos nariams, padidėjo jų užimtumas, nes šie darbai yra santykinai imlūs darbui. Aptartas poveikis yra labiau trumpalaikio pobūdžio, tačiau tikimasi, kad teigiamas poveikis užimtumui pasireikš ir ilguoju laikotarpiu, kuomet įvesti miškai pradės teikti produkciją – vidutiniškai po 30-40 metų (trumpo rotacijos plantacinių želdinių įveisimo atveju – anksčiau).

Apibendrinant galima teigti, kad nors dėl „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ priemonės įgyvendinimo buvo išlaikytos esamos arba sukurtos naujos darbo vietas, t.y. padidėjo paramos gavėjų (kai miško įveisimo darbus atliko patys pareiškėjai ir / ar jų šeimos nariai) arba samdomų darbuotojų užimtumas, tačiau šis efektas, buvo daugiau nei dvigubai mažesnis negu tikėtasi. Parama pagal šią priemonę pasinaudojo mažiau nei pusė planuoto paramos gavėjų skaičiaus. Be to, daugeliu atvejų, tai buvo sezoninės darbo vietas.

Kokiu mastu buvo įgyvendintas KPP uždavinys sumažinti sunkumus, susijusius su investicinių lėšų pusiau natūriniuose ūkiuose trūkumu?

KPP priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ turėjo prisidėti prie penktojo bendro KPP uždavinio įgyvendinimo – sumažinti sunkumus, susijusius su investicinių lėšų pusiau natūriniuose ūkiuose trūkumu. Pagal pradinį lėšų paskirstymą, priemonei buvo skirta 30,494 mln. EUR, tačiau atlikus penkis finansinius pakeitimus paramos suma sumažinta iki 7,691 mln. EUR, t.y. beveik 4 kartus.

Atsižvelgiant į tai, kad remiamų paraiškų (kiek daugiau nei 2,6 tūkst.) buvo kelis kart mažiau nei planuotas projektų skaičius (14 tūkst.), įgyvendinant priemonę, vidutiniškai vienam projektui buvo skirta didesnė paramos suma nei planuota programoje – vietoj 2,2 tūkst. EUR vidutiniškai skirta 2,9 tūkst. EUR vienam projektui. Taigi priemonė padidino paramos gavėjų likvidumą didesniu lygiu nei tikėtasi. Teigiamas veiksnys, prisidėjęs prie šio tikslo įgyvendinimo buvo kompensacinis paramos teikimo pobūdis, t.y. didžioji paramos dalis buvo mokama avansu ir tik trečdalis – jau patyrus išlaidas. Tai palengvino paramos gavėjų galimybes įgyvendinti projektus, nes šis paramos mokėjimo būdas apsaugojo ūkininkus nuo pradinių investicinių lėšų trūkumo.

Tačiau dauguma (94 proc.) paramos pagal priemonę „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ gavėjų apklausos metu teigė, jog prie remiamo veiksmo ar projekto įgyvendinimo prisidėjo savomis ar skolintomis lėšomis. Be to, 68 proc. šių apklaustųjų nurodė, jog gauta viešoji parama sudarė iki 50 proc. visų išlaidų (plačiau skaitykite 5.5 poskyrį).

Apibendrinant, nors KPP investicinėms priemonėms įgyvendinti nebuvo numatytas dalinis paramos kofinasavimas ir įtvirtinta maksimali ES reglamentu numatyta paramos, skiriamos per metus, suma (kuri siekė iki 1000 EUR vienam paramos gavėjui), tačiau daugumai priemonės „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ paramos gavėjams įgyvendinant remiamas

veiklas nepakako teikiamos paramos ir jie papildomai investavo privačias lėšas. Paramos gavėjų apklausos duomenys rodo, kad beveik 7 iš 10 projektų įgyvendinimo atvejų privačios lėšos sudarė 50 ir daugiau proc.

Kokiu mastu buvo įgyvendintas uždavinys padengti išlaidas žemės ūkio gamintojams, kurias jie patyrė, siekdami atitikti ES reikalavimus?

Priemonė „Standartų laikymasis“ (žr., 5.6. poskyrį) turėjo prisidėti prie šeštojo bendro KPP uždavinio įgyvendinimo – suteikti pagalbą žemės ūkio gamintojams padengiant išlaidas, kurias jie turės patirti, užtikrindami savo produkcijos ir gyvulininkystės priemonių atitiktį taikomiems ES reikalavimams. Lietuvos KPP buvo numatyta teikti paramą, siekiant vykdyti dviejų Europos Tarybos direktyvų – Pieno direktyvos (1992 m.) ir Nitrato direktyvos (1991 m.) – keliamus reikalavimus. Remiantis pradiniu lėšų paskirstymu, priemonei skirta 70,174 mln. EUR, o atsižvelgiant į didesnę nei planuota lėšų poreikį, padidinta iki 107,309 mln. EUR. Vertinant nuo bendro KPP biudžeto šiai priemonei skirta lėšų suma buvo antra pagal dydį.

Paramos gavėjų, pasinaudojusių Pieno direktyvos parama, KPP planuotas skaičiaus rodiklis buvo pasiektas tik 52 proc. (t.y., 4 131 paramos gavėjai, vietoje planuotų 8 000). Parama daugiau pasinaudojo stambesni pieno gamintojai (vidutinė vieno paramos gavėjo karvių banda siekė 18 karvių). Didesnė paramos gavėjų dalis investavo į pieno melžimo įrangą ir tik 7 proc. paramos gavėjų įdiegė ir melžimo, ir šaldymo įrangą. Ši įranga sumontuota karvidėse, kuriose laikoma apie 18 proc. visos Lietuvos karvių bandos. Reikia pridurti, kad priemonės administravimo taisyklėse buvo numatyta ir daugiau tinkamų pagal šią priemonę išlaidų, susijusių su gyvulių ir pieno laikymo patalpų rekonstravimu, rūšių. Paramos gavėjų apklausa parodė, kad beveik pusė respondentų investavo į patalpų rekonstravimą (47% į gyvulių laikymo, 34% - pieno laikymo patalpas). Per 2004 – 2007 metų laikotarpį pieno, atitinkančio ES reikalavimus, dalis padidėjo 5 procentiniais punktais ir 2007 m. sudarė 96 proc. viso supirkto kiekio.

Paramos gavėjų, pasinaudojusių Nitrato direktyvos parama, KPP planuotas skaičiaus rodiklis beveik pasiektas – 94 proc. (t.y., 2 496 paramos gavėjai, vietoje planuotų 2 650). Parama daugiau pasinaudojo stambesni ūkiai (vidutinė vieno paramos gavėjo gyvulių banda siekė 68 SGV). Nitrato direktyvos reikalavimus įgyvendinantys ūkiai sudarė daugiau nei ketvirtadalį 2003 m. neturėjusių srutų rezervuarų ir/ arba mėšlidžių ūkių.

Didžiausia (39%) dalis apklausoje dalyvavusių respondentų, įgyvendinančių Pieno direktyvą, nurodė, jog investicijų dalis, kurią sudarė viešoji parama, siekė nuo 26% iki 50% visų išlaidų. Tuo tarpu dar didesnė dalis (52%) respondentų, įgyvendinančių Nitrato direktyvos reikalavimus, atsakė, jog šių investicijų dalis viršija 50% visų išlaidų, t.y. sudaro nuo 51% iki 75% išlaidų. Šios priemonės paramos gavėjų mažesnę poreikį investuoti savo lėšas iš dalies galėjo lemti didesnė maksimali išmoka, lyginant su išmoka pagal „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonę.

Apibendrinant, nors Pieno direktyvos parama pasinaudojo tik 52 proc. pareiškėjų, palyginti su KPP planuotu jų skaičiumi, tačiau pasiektas palyginti didelis direktyvos įgyvendinimo aprėpties mastas, tiek vertinat pagal ūkių, tiek pagal juose laikomų karvių dalies rodiklius (ji apėmė 36 proc. ūkių, laikančių daugiau kaip 5 karves, ir atitinkamai 18 proc. visos Lietuvos karvių bandos). Nitrato direktyvos parama pasinaudojo KPP planuotas pareiškėjų skaičiaus, o aprėpties rodiklis siekia daugiau nei ketvirtadalį 2003 m. neturėjusių srutų rezervuarų ir/ arba mėšlidžių ūkių. Pagal paramos gavėjų apklausos rezultatus, priemonės remiamų veiklų finansavimui nepakako teikiamos paramos ir jie papildomai investavo privačias lėšas. Santykinai didesnę privačių lėšų dalį pritraukė Pieno direktyvos programos remiamų veiklų įgyvendinimas. Viena to priežasčių ta, kad paramai pagal Pieno direktyvą, gauti dalyvavo stambesni pieno gamintojai nei buvo tikėtasi, dėl to padidėjo

investicinių lėšų poreikis melžimo įrangai ir didesniems šaldytuvams įsigyti, palyginti nustatyta maksimalia išmoka. Nitratų direktyvos paramos gavėjų mažesnę poreikį investuoti savo lėšas iš dalies galėjo lemti santykinai didesnė maksimali išmoka, lyginant su išmoka pagal „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonę.

Kaip įgyvendintas uždavinys stiprinti gebėjimus, žinias ir informuotumą?

Prie KKP uždavinio didinti kaimo gyventojų informuotumą apie KPP teikiamas galimybes bei privalomus reikalavimus, stiprinti gebėjimus panaudoti esamas lėšas ir jas administruoti prisidėjo KPP „Techninės paramos“ priemonė. Bendrasis priemonės tikslas – užtikrinti efektyvų KPP įgyvendinimą, kurio siekiama (1) užtikrinant tinkamą informacijos pateikimą bei viešumą, (2) teikiant paramą studijoms, vizitams bei seminarams, (3) teikiant paramą KPP priežiūrai bei (4) teikiant paramą KPP įvertinimui.

Šio tikslo buvo siekiama įgyvendinant du didelio masto projektus: „Kaimo plėtros planas: Ūkiškas požiūris“ (vykdytojas NMA), skirtas viešinimo kampanijoms apie KPP organizuoti, ir „Kaimo plėtros plano įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimas“ (vykdytojas ŽUM), skirtas plačiam spektrui veiklų susisijusių su KPP įgyvendinimu bei pasirengimu jį pakeičiančiai programai įgyvendinti. Detali projektų veiklų ir pasiektų rezultatų analizė atlikta 5.7 poskyryje ir 7 skyriuje. Prie šio tikslo įgyvendinimo taip pat prisidėjo akredituotos konsultavimo įstaigos, atlikusios svarbų vaidmenį informuojant ir konsultuojant ūkininkus apie galimybes gauti paramą, paraiškų teikimo tvarką ir tinkamumą gauti paramą, padedant pareiškėjams parengti paraiškas ir kt.

Atlikta KPP priemonės „Techninė parama“ įgyvendinimo bei kitų veiklų informavimo srityje analizė (plačiau skaitykite 5.7 poskyryje ir 7 skyriuje), atskleisti šie pozityvūs ir negatyvūs efektai:

- 1) KPP viešinimo informacijos kiekis buvo pakankamas;
- 2) didžiosios daugumos pareiškėjų, gavusių paramą pagal KPP priemonės ir jos negavusių, nuomonė apie informacijos teikimo sistemą pozityvi: labai gerai, gerai ir patenkinamai ją vertino net 93 proc. apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų ir 92 proc. – jos negavusių pareiškėjų;
- 3) kaip geroji praktika informavimo srityje vertintinas NMA grįžtamasis ryšys su paramos gavėjais, pastariesiems siunčiant informacinius pranešimus apie tolimesnius paramos administravimo žingsnius. Tačiau interviu su administruojančių institucijų atstovais metu, nustatyta, kad toks ryšys nebuvo pakankamai efektyvus, dėl paramos gavėjų nepakankamai aktyvaus reagavo į šiuos pranešimus);
- 4) apie tam tikrus informavimo trūkumus byloja tai, kad, viena vertus, teikiamose paraiškose pasitaikydavo daug techninio pobūdžio klaidų; antra vertus, nemažai paramos gavėjų teikdavo paraiškas ir pasirašydavo paramos sutartis, neįsigilinę į paramos teikimo reikalavimus ir prisiimamus įsipareigojimus, neprisiimdavo atsakomybės už paraiškoje bei registruose pateikiamą informaciją apie savo ūkį;
- 5) dažnai pasikartojančių klaidų problema buvo sąlygota: viena vertus, pačių ūkininkų patirties, įsisavinant ES paramą trūkumas, jų atsakomybės stoka ir baimė įsipareigoti; kita vertus, disproporcijos tarp administruojančių institucijų palyginti didelio dėmesio „reklamai“ ir menkesnio dėmesio konkreitiems su ja susijusiems reikalavimams;
- 6) poreikis stiprinti konsultavimo sektorių.

6.3. KPP rezultatų tęstinumas

Koks tikėtinas programos rezultatų tęstinumas 2007-2013 m.?

KPP rezultatų tęstinumas 2007-2013 m. bus užtikrintas palyginti dideliu mastu dėl šių paramos pagal KPP sąlygų:

- 1) kompensacines išmokas paramos gavėjams pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ numatyta mokėti kasmet iki 15 m. (arba iki paramos gavėjui sukaks 75 metai); išmokų už perleistą pieno kvotą mokėjimo laikotarpis prailgintas nuo 3 iki 15 metų, (arba iki paramos gavėjui sukaks 75 metai);
- 2) kompensacines išmokas paramos gavėjams pagal priemonę „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ teikiamos penkerius metus pagal 3+2 principą – po trejų verslo plano įgyvendinimo metų patikrinant, ar verslo planas įgyvendinamas;
- 3) pagal „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ priemonę laikotarpiu iki 5 metų atlyginamos kasmet patiriamos miško priežiūros ir apsaugos faktinės išlaidos;
- 4) išlaikytiniam paveldėtojiui, paliekama teisė į paramą mirus pagrindiniam paramos gavėjui, jeigu ir toliau bus laikomasi schemeje numatytų sąlygų (taikoma visoms paramos gavėjų kategorijoms);
- 5) paramos gavėjai pagal „Aplinkosaugos“ priemonę privalo 5-erius metus laikytis nustatytų įsipareigojimų, numatytų atitinkamai pagal priemonės programas;
- 6) pagal „Standartų laikymasis“ priemonę nustatyta investicijų laikotarpio trukmė 3-eji metai pagal Nitratų direktyvą ir Pieno direktyvą pareiškėjams, laikantiems 60 ir daugiau karvių, bei 2-ji metai – laikantiems 5-59 melžiamas karves;
- 7) pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ įtvirtintas įsipareigojimas ūkininkauti mažiausiai 5-ius metus nuo pirmos gautos išmokos.

Minėti tęstiniai įsipareigojimai paramos gavėjams pagal KPP priemones bus vykdomi iš Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos lėšų.

Kaimo plėtros 2007-2013 m. programoje iš principo ir toliau remiamos beveik visos KPP remtos priemonės. Vis dėlto, atsižvelgiant į praeito laikotarpio KPP įgyvendinimo pamokas, įtvirtinti tam tikri pakeitimai: sumažinta „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonei skirta paramos suma (didelė dalis bus moka tęstiniais įsipareigojimams pagal 2004–2006 m. KPP priemonę įgyvendinimui); siekiantiems gauti išmokas pagal MPŪV priemonę, įtvirtintas reikalavimas vykdyti žemės ūkio gamybą (gaminti prekinę žemės ūkio produkciją/ turėti gyvulių/ dirbti žemę); agrarinės aplinkosaugos priemonėje įtrauktos papildomos remiamos veiklos, ekologinio ūkininkavimo išmokoms gauti numatytas reikalavimas bent dalį produkcijos parduoti ir teikti į rinką, be to, pakoreguoti šioms priemonėms skirti išmokų dydžiai (daugumoje atvejų padidinti, išskyrus ekologinį ūkininkavimą); miškininkystės srityje taip pat įtvirtintas didesnis priemonių skaičius, numatyta galimybė mišku apželdinti ir ne žemės ūkio paskirties bei apleistą žemės ūkio paskirties žemę; pusiau natūrinio ūkininkavimo priemonei skirta santykinai mažesnė paramos dalis; standartų laikymosi priemonės nebelieka, tačiau galimybė gauti paramą Nitratų direktyvos įgyvendinimui numatyta žemės ūkio valdų modernizavimo priemonės rėmuose (kuriam numatytas dalinis paramos intensyvumas).

Atkreiptinas dėmesys, kad naujuoju laikotarpiu programoje įtvirtintas didesnis remiamų priemonių bei veiklų skaičius, tačiau jos yra smulkesnės apimties (kai kurios KPP priemonės išskaidytos į kelias). Tai gali sukelti tam tikrą painiavą potencialiems paramos gavėjams išsiaiškinant galimybes pagal kurias konkrečias priemones jie gali siekti paramos, be to, didelį skaičių priemonių gali būti sunkiau administruoti ir pačiai NMA.

7. KPP ADMINISTRAVIMO SISTEMA

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje nagrinėjama KPP administravimo sistema: vertinama jos kokybė ir efektyvumas; analizuojama administravimo sistemos įtaka, siekiant KPP tikslų ir uždavinių bei maksimizuojant teigiamą KPP poveikį; analizuojami skirtingi administravimo sistemos aspektai – institucijų funkcijų paskirstymas, administravimo procedūros, partnerių įtraukimas, potencialių paramos gavėjų informavimas, įgyvendinimo proceso skaidrumas, priežiūros sistema; apibendrinant išskiriamos administravimo sistemos silpnosios ir stipriosios pusės bei pristatomas šios sistemos tęstinumas įgyvendinant naujojo laikotarpio programą.

7.1. Administravimo sistemos poveikis KPP įgyvendinimo rezultatams

6 kryžm. klaus. Kaip administravimo sistema prisidėjo prie programos poveikio maksimizavimo?

6 kryžm.-1. kriterijus. Remiami veiksmai yra suderinti ir papildo vienas kitą taip, kad galima būtų siekti sinergijos pasitelkiant jų sąveiką sprendžiant skirtingas kaimo plėtros problemas bei išnaudojant plėtros galimybes. KPP buvo užtikrintas vidinis suderinamumas, t.y. tarp priemonių nustatyti tinkami tarpusavio ryšiai, kurie užtikrino galimybes įgyvendinti KPP numatytą bendrąjį bei konkrečius tikslus. Atskiros priemonės prisidėjo prie konkrečių KPP uždavinių įgyvendinimo ir viena kitą papildė: priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ skatino ūkių struktūros gerinimą, t.y. prisidėjo prie ūkių stambinimo ir konkurencingumo didinimo; „MPŪV ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais“, „Agrarinės aplinkosaugos“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ ir „Standartų laikymosi“ priemonės prisidėjo prie aplinkosaugos tikslų įgyvendinimo, ta pati Standartų laikymosi bei Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo priemonės sprendė investicinių lėšų trūkumo problemas. Priemonių papildomumas sąlygojo sinergijos efektą sprendžiant atskiras Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros problemas bei sąlygojo didesnio masto poveikį šalies mastu.

Be to, kad atskiros KPP priemonės buvo tarpusavyje suderintos ir sudarė nuoseklią sistemą sprendžiant kaimo plėtros problemas, KPP vidinį suderinamumą iliustruoja paramos gavėjams numatyta galimybė pasinaudoti keliomis priemonėmis. Programiniame dokumente aprašyti konkrečių priemonių tarpusavio ryšiai su kitomis priemonėmis, t.y. išskirti atvejai, kai konkrečios priemonės paramos gavėjai negali būti pareiškėjais pagal kitas priemones, bei numatyti atvejai, kuomet tokia sąveika skatinama.

7.1. lentelė. KPP numatyti priemonių tarpusavio ryšiai.

Priemonė	Ryšys su kitomis KPP priemonėmis
MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	<ul style="list-style-type: none"> – Parama pagal šią priemonę <u>neteikiama</u> ūkininkams gaunantiems paramą pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ – Gaunantys paramą pagal „Natura 2000“ <u>negali</u> gauti paramos pagal Agrarinės aplinkosaugos priemonės Kraštovaizdžio tvarkymo programą
Agrarinė aplinkosauga	<ul style="list-style-type: none"> – Ekologinio žemės ūkio ir kitų agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinimas ypač <u>reikšmingas</u> ūkininkaujantiems MPŪV
Žemės ūkio paskirties žemės	<ul style="list-style-type: none"> – Parama <u>neskiriama</u> tiems, kurie dalyvauja „Ankstyvos

<i>apželdinimas mišku</i>	pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonėje
<i>Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas</i>	– Potencialūs paramos gavėjai – ūkininkai, ypatingai tie, kurie perima žemės ūkio veiklai skirtas žemes pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas.

„Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonės sąveika su „Ankstyvojo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemone jau buvo aptarta ataskaitos 5.5.4 skyriuje: 219 paramą gavusiųjų pagal šią priemonę buvo kartu ir ūkio perėmėjais pagal priemonę "Ankstyvas pasitraukimas ir prekinės žemės ūkio gamybos" (tai sudaro 8 proc. bendro paramos gavėjų skaičiaus). Šios priemonės paramos gavėjai dalyvavo ir kitose KPP priemonėse, kas turėjo dar labiau sustiprinti smulkius pusiau natūrinius ūkius ir padėti jiems greičiau persiorientuoti į komercinio pobūdžio gamybą: priemonėje „Standartų laikymasis“ dalyvavo 40 proc. visų pusiau natūrinių ūkių pareiškėjų, priemonėje „Agrarinė aplinkosauga“ – 7 proc. (žr. 7.2. lentelę).

KPP numatytas ryšys tarp MPŪV ir Ekologinio ūkininkavimo programos pasireiškė labai aukštu lygmeniu – 87 proc. Agrarinės aplinkosaugos paramos gavėjų (kurių didžiąją daugumą sudarė Ekologinio ūkininkavimo programos paramos gavėjai) tuo pačiu gavo paramą pagal MPŪV ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais priemonę. Kita vertus, ekologinio ūkininkavimo skatinimas MPŪV nėra vertintinas tikrai teigiamai: šiose vietovėse, kurios pasižymi ribotu derlingumu bei mažesniu gamtinės aplinkos produktyvumu, ūkininkaujant ekologiniu būdu gaunamas dar mažesnis derlius.

Remiantis 7.2. lentelėje pateikiamais duomenimis, įgyvendinant KPP pasireiškė gana nemažo lygmens papildomumas ir tarp kitų priemonių. Pastebimas aukšto lygmens priemonės „MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ suderinamumas su kitomis KPP priemonėmis rodo, kad ūkininkaujantieji MPŪV, palyginti su ūkininkaujančiais palankiose ūkininkauti vietovėse, aktyviau dalyvavo įsisavinant paramą. Priemonės, susijusios su tvariu žemės ūkio paskirties naudojimu ir kraštovaizdžio išsaugojimu, t.y. „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Agrarinė aplinkosauga“ glaudžiai siejasi su priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ keliamais tikslais, taigi jos viena kitą papildo ir dalyvavimas jose sąlygoja sinergijos efektą.

7.2. lentelė. KPP priemonių tarpusavio papildomumas: atveju, kuomet KPP paramos gavėjai pasinaudojo parama pagal kelias priemones

KPP priemonė	KPP priemonė	Atveju, kuomet parama gauta pagal abi priemones, skaičius
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos (ūkių perėmėjai)	MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	3115
	Agrarinė aplinkosauga	167
	Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	44
	Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	219
	Standartų laikymasis	349
MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	Agrarinė aplinkosauga	1994
	Žemės ūkio paskirties žemės	723

	apželdinimas mišku	
	Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	1422
	Standartų laikymasis	2517
Agrarinė aplinkosauga	Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	53
	Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	174
	Standartų laikymasis	537
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	13
	Standartų laikymasis	25
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	Standartų laikymasis	1010

Šaltinis: NMA pateikti KPPAIS duomenys

Kita vertus, įgyvendinant KPP pasireiškė ir tam tikras neigiamas priemonių tarpusavio santykio efektas – konkurencija tarp išmokų. Pastebima tendencija, kad ūkininkaujantys MPŪV žymiai mažesniu mastu nei ūkininkaujantys palankiose ūkininkauti vietovėse dalyvavo priemonėje „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (34 proc. paraiškų pagal minėtą priemonę buvo pateikta pareiškėjų iš MPŪV¹²¹). Galima daryti išvadą, kad galimybė gauti kompensacines išmokas pagal „MPŪV ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais“ priemonę bei tiesiogines išmokas paskatino vyresnio amžiaus ūkininkus toliau ūkininkauti.

Įvertinimas (išvada): Įgyvendinant KPP pasireiškė gana aukšto lygmens priemonių papildomumas, t.y. nemaža dalis paramos gavėjų pasinaudojo keliomis priemonėmis, kuriomis sprendžiamos tos pačios kaimo plėtros problemos. be to, atskiros priemonės buvo tarpusavyje suderintos ir kartu sprendė bendras kaimo plėtros problemas. Kita vertus, tarp priemonių „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir „MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ pasireiškė vidinė konkurencija: pagal pirmąją priemonę buvo skatinama atsisakyti žemės ūkio gamybos, tuo tarpu pagal antrąją priemonę gaunamos išmokos, priešingai, skatinama toliau vykdyti žemės ūkio veiklą.

6 kryžm.-2. kriterijus. Įgyvendinimo sistemos elementų dėka, kaip antai i) informavimas apie paramos galimybes, ii) tinkamumo kriterijai, iii) išmokų diferenciacija ir/ arba iv) projektų atrankos procedūros ir/ arba kriterijai bei v) nereikalingo vilkinimo ir biurokratinių kaštų nebuvimas, užtikrinama, kad paramą gauna tie asmenys (ūkiai, įmonės, asociacijos...), kuriems ji yra labiausiai reikalinga ir/ arba kurie turi didžiausią kaimo plėtros potencialą (nepasiturintieji, gabūs žmonės, inicijuojantys gerus projektus...). KPP programiniame dokumente, siekiant tikslingai nukreipti paramą didžiausią poreikį turintiems subjektams, numatytos tinkamų pareiškėjų pagal atskiras paramos priemones grupės. Potencialūs paramos pagal atskiras priemones pareiškėjai nurodyti ataskaitos 1.1. dalies 1.1.2. lentelėje. Pagrindinė paramos pagal KPP tikslinė grupė buvo ūkininkai bei fiziniai asmenys, įregistravę žemės ūkio valdą. Pagal keturias priemones, t.y. „MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Agrarinė aplinkosauga“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Standartų laikymasis“, paramą galėjo gauti ir juridiniai žemės ūkio veiklos subjektai.

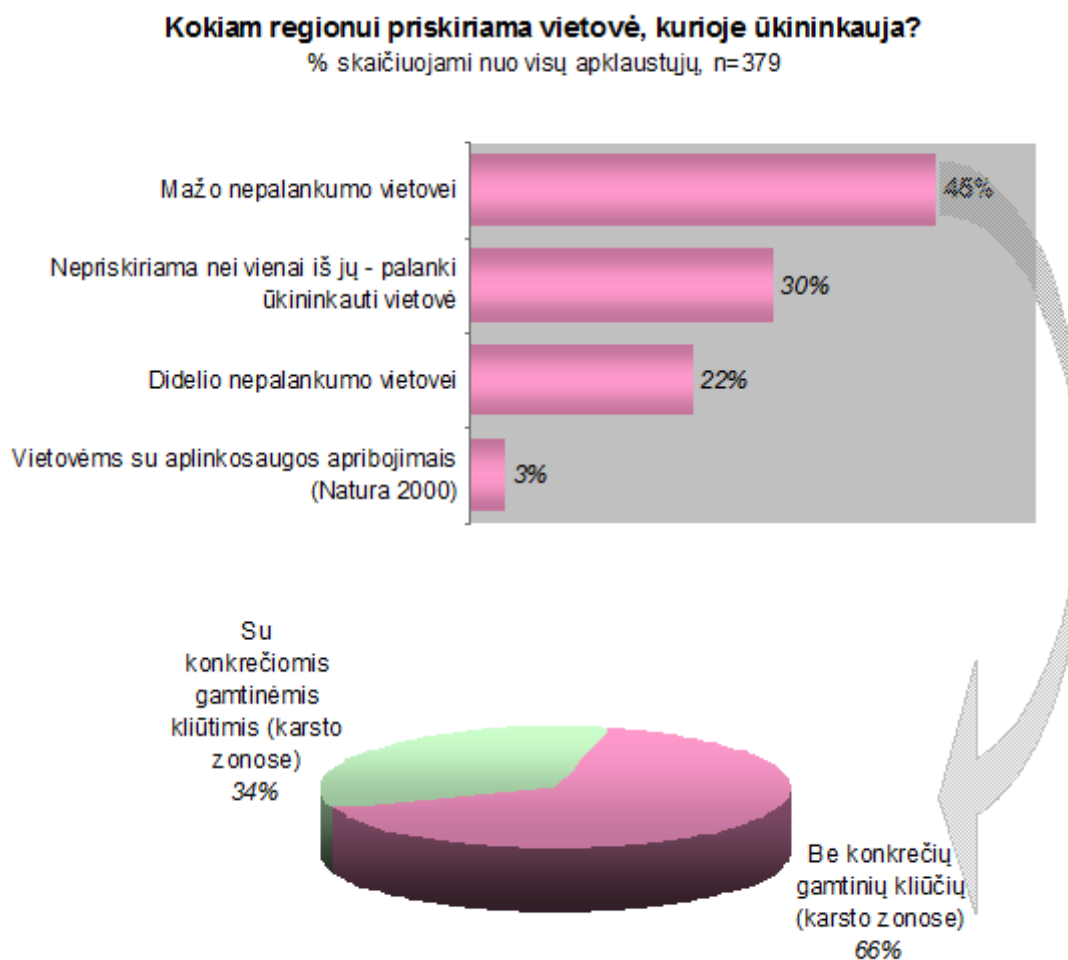
Remiantis NMA pateiktais duomenimis, beveik visi paramos gavėjai buvo ūkininkai ar kiti fiziniai asmenys. Paramos gavėjų apklausos rezultatai šiuos duomenis patvirtina: apklausoje dalyvavusių

¹²¹ Įgyvendinimo ataskaita, 2007 m., 51 p.

juridinių asmenų (žemės ūkio bendrovė/ kooperatinė bendrovė, savivaldybė, asociacija ir kt.) buvo vos 1%.

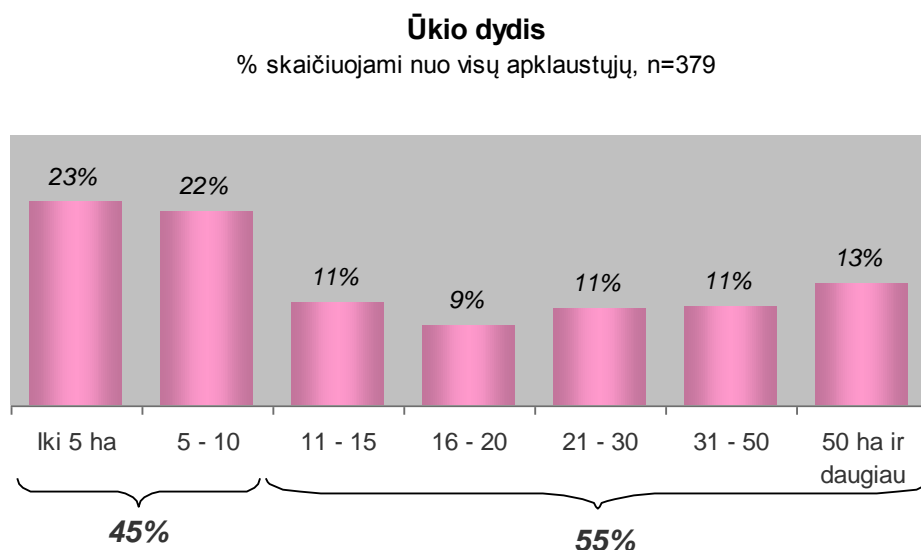
Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, mažiau nei trečdalis respondentų ūkininkavo palankiose ūkininkauti vietovėse, tuo tarpu didžiausia respondentų dalis nurodė ūkininkaujantys MPŪV (iš dalies tokius rezultatus įtakojo didelis respondentų pagal antrąją priemonę skaičius – 30% nuo bendro respondentų skaičiaus).

7.1 pav. Paramos gavėjų pasiskirstymas pagal vietoves

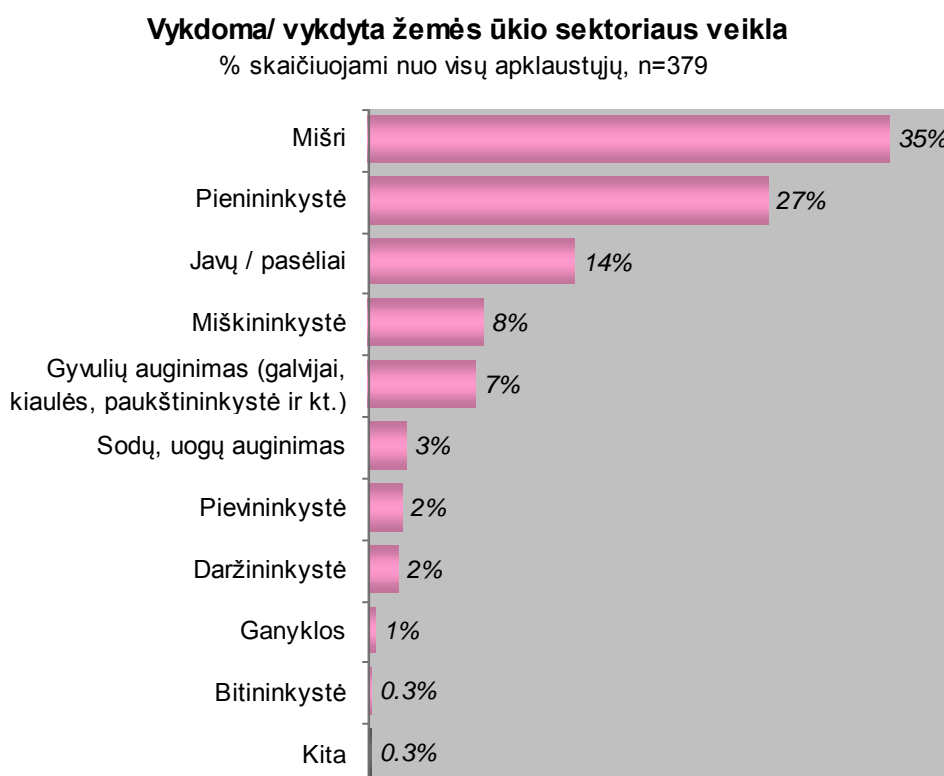
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Beveik pusė visų apklaustųjų nurodė turintys ne didesnius nei 10 ha ūkius. 55% respondentų nurodė turintys didesnius nei 10 ha ūkius.

7.2 pav. Paramos gavėjų pasiskirstymas pagal ūkio dydį

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Apklaustųjų ūkiuose dažniau yra vykdoma/ vykdyta: mišri (35%), pienininkystė (27%) ar javų/pasėlių (14%) veikla. 8% paramos gavėjų nurodė užsiimantys miškininkyste, o 7% – gyvulių auginimu. Ir tik 9% apklaustųjų paminėjo tokias veiklas, kaip sodų ir uogų auginimas, pievininkystė, daržininkystė, ganyklos, bitininkystė ir kt.

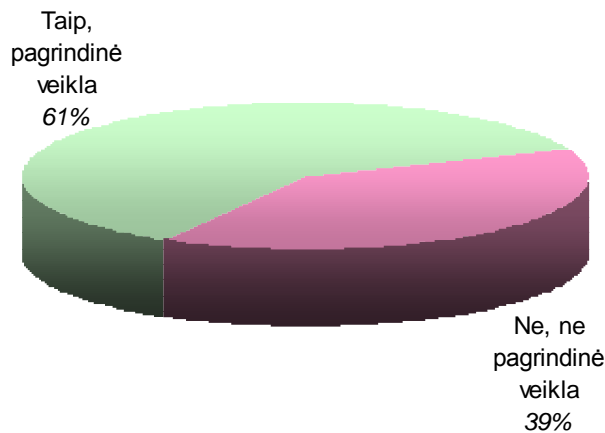
7.3 pav. Paramos gavėjų pasiskirstymas pagal žemės ūkio sektorius

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Daugiau nei pusė (61%) paramos gavėjų nurodė, kad ūkininkavimas yra/ buvo pagrindinė jų veikla, užimanti visą darbo dieną; likusiems 39% respondentų ūkininkavimas – ne pagrindinė veikla.

7.4 pav. Paramos gavėjų pasiskirstymas pagal užimtumą žemės ūkyje**Ūkininkavimas yra/ buvo pagrindinė veikla**

% skaičiuojami nuo visų apklaustųjų, n=379

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Įgyvendinant 2004-2006 m. KPP, išryškėjo pamoka, susijusi su tinkamų pareiškėjų nustatymu: pasitaikė atvejų, kuomet parama pasinaudojo ir kompensacines išmokas gavo žemes susigrąžinę „miestiečiai“. Atsižvelgiant į tai, 2007-2013 m. laikotarpiu pakeistos priemonių, kuriomis teikiama kompensacinė parama ūkininkaujantiems MPŪV ir vietovėse su aplinkosaugos apribojimais, įgyvendinimo nuostatos. Į paramą galės pretenduoti tik realiai ūkininkaujantieji mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (vykdantys žemės ūkio gamybą).

Siekiant tikslingai panaudoti kaimo plėtrai skiriamą paramą, priemonės aprašymuose nustatytas paramos diferencijavimas, atsižvelgiant į paramos gavėjo tipą. Išmokų dydžiai nustatyti atsižvelgiant į skirtingus kriterijus (kurie priklausė nuo priemonės pobūdžio ir tikslų): paramos gavėjo gyvulių skaičiaus/ žemės ploto; paramos gavėjo tipo, pvz. ūkininkas ir kt.; vietovės, kurioje ūkininkaujama; remiamos veiklos. Konkretūs išmokų dydžiai pagal priemones ir atskirus paramos gavėjų tipus aptariami ataskaitos priede Nr. 5. Išmokų diferencijavimas vertintinas teigiamai, kadangi padėjo tikslingai nukreipti skiriamos paramos lėšas.

Šalia tinkamumo kriterijų, taikomų visiems paramos siekiantiems pareiškėjams, programiniame dokumente bei administravimo taisyklėse buvo numatyti prioritetingi kriterijai. Šiuos kriterijus numatyta taikyti „Agrarinės aplinkosaugos“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ bei „Standartų laikymosi“ priemonių atvejais. Vis dėlto, įgyvendinant šias priemones dėl nepakankamo pareiškėjų aktyvumo prioritetingų kriterijų taisyti neprireikė. Atsižvelgiant į tai, kad priemonėse tarp pareiškėjų nesusidarė konkurencija, galima teigti, kad nebuvo pasiekta didžiausia įmanoma nauda.

Paramos gavėjai, siekdami pasinaudoti paramos teikiamomis galimybėmis, susidūrė su administraciniais kaštais, kuriuos sąlygojo reikalavimas kartu su paraiška pateikti papildomus dokumentus bei didelis atstumas tarp NMA bei pareiškėjų. KPP įgyvendinimo eigoje administracinė sistema šiuo atžvilgiu buvo supaprastinta:

- (1) atsisakyta reikalavimo pateikti tam tikrus papildomus dokumentus – sukurta sistema, kurios dėka NMA pati galėjo patikrinti reikalingus duomenis kitų institucijų duomenų bazėse, pvz. iš pareiškėjų pagal tam tikras priemones nereikalaujama pateikti dokumentų, įrodančių

- įsipareigojimų vykdymą Muitinės departamentui; KPP priemonėje „Standartų laikymasis“ prie paraiškos nereikalaujama pateikti žemės nuosavybės dokumentų; „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ priemonėje atsisakyta reikalavimo pateikti tris komercinius pasiūlymus;
- (2) dokumentus, kuriuos pareiškėjas turi siųsti į NMA centrinį padalinį, galima pateikti ir visose apskrityse esantiems Agentūros teritoriniams skyriams, kurie šiuos dokumentus persiunčia į Vilnių. Be to, nuo 2006 m. paramos administravimo sistema buvo dalinai decentralizuota: kasmetinės investicijų ataskaitos ir kasmetiniai prašymai pagal priemones „Agrarinė aplinkosauga“, „Standartų laikymasis“, „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“, „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ surenkami NMA kontrolės departamento teritoriniuose skyriuose (KDTS). Juose tvirtinamos ir mokėjimo dokumentų kopijos, kurios pateikiamos kartu su kasmetinėmis investicijų ataskaitomis arba kasmetiniais prašymais;
 - (3) Siekiant supaprastinti paramos už plotus administravimą, sujungtos paramos už plotus priemonės bei schemos į vieną bendrąją paraišką (paraiška pagal „MPŪV ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais“ priemonę teikiama LR savivaldybių seniūnijoms kartu su tiesioginių išmokų paraiška).

Paramos gavėjai apklausos metu kartu su paraiška teikiamos informacijos apimtį vertino gana palankiai: 24% paramos gavėjų pasirodė, jog su paraiška teikiamos privalomos informacijos apimtis buvo pernelyg didelė ir nepagrįsta; tuo tarpu net 75% respondentų pritarė ar labiau pritarė, nei nepritarė teiginiui, jog privalomos pateikti informacijos apimtis nebuvo nei pernelyg didelė, nei nepagrįsta. Dažniau teiginiui pritarė paramos gavėjai pagal „Mažiau palankių ūkininkauti vietovių ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais“ priemonę.

Vis dėlto beveik pusė (44%) apklaustų paramos gavėjų nurodė, kad rengdami paraišką naudojosi konsultavimo kompanijų paslaugomis – tai rodo, kad patys paraiškos parengti jie nesugebėjo ir tai didino pareiškėjų kaštus siekiant gauti paramą. Šiuo atžvilgiu didelę pagalbą teikė Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba, kurios paslaugomis naudojosi dauguma pareiškėjų.

Dar viena problema, su kuria susidūrė pareiškėjai – ilgesnis nei planuota paraiškų ir kasmetinių prašymų vertinimo laikotarpis. Rekomendaciniai paraiškų vertinimo terminai buvo numatyti ir patvirtinti NMA direktoriaus įsakymu. Paraiškų rinkimo ir vertinimo procesą sudarė šie etapai: 2-3 mėn. buvo vykdomas paraiškų rinkimas NMA KDTS arba seniūnijose (priklausomai nuo priemonės); maždaug 1 mėn. truko šių paraiškų pateikimas į centrinę NMA; tuomet dar 1 sav. truko paraiškos įvertinimas (jeigu paraiška patekdavo į atranką patikrai atlikti, laikotarpis dar pailgėdavo). Nuo paraiškų surinkimo iki galutinio sprendimo laikotarpis vidutiniškai trukdavo 2 mėn., tačiau tik tais atvejais, kai paraiškos teisingai užpildytos ir nereikėdavo papildomai teikti užklausimų dėl duomenų papildymo.

Reikia pastebėti, kad KPP įgyvendinimo pradžioje daugumos paraiškų atveju pasitaikydavo tam tikrų nesklandumų: buvo pateikiami ne visi reikalingi dokumentai, nesutapo paraiškoje ir registruose pateikiami duomenys, nesilaikoma privalomų įsipareigojimų pagal priemones ir t.t. Pasitaikydavo atvejų, kuomet pareiškėjas, nesulaukęs paraiškos įvertinimo, pradėdavo vykdyti remiamas veiklas (kurios priklauso nuo sezoniškumo), tik vėliau gaudavo atsakymą dėl netinkamumo paramai gauti. Be to, negavę atsakymo dėl tinkamumo paramai gauti, pareiškėjai nežinojo ar gali teikti paraiškas kitoms išmokoms gauti. Dėl pernelyg ilgai trunkančio paraiškų vertinimo, ŽŪM gavo nemažai pareiškėjų skundų¹²². Atsižvelgiant į šiuos nesklandumus, atlikti patobulinimai:

- (1) supaprastintos KPP priemonių paraiškų formos;

¹²² Interviu su administruojančių institucijų atstovais

- (2) atsižvelgiant į paramos administravimo praktiką, imtasi veiksmų, kad būtų išvengta paraiškų pildymo klaidų: papildytos paraiškų pildymo instrukcijos; organizuojami susitikimai su pareiškėjais, konsultavimo institucijų atstovais ir kitais socialiniais partneriais;
- (3) apie sprendimą dėl netinkamumo gauti paramą pareiškėjas informuojamas iš karto po jo priėmimo (įgyvendinimo pradžioje pareiškėjai apie tinkamumą gauti paramą buvo informuojami tik po visų paraiškų įvertinimo).

Taip pat prie situacijos gerinimo prisidėjo ir kiti, anksčiau minėti, administravimo sistemos patobulinimai, ypač administravimo sistemos decentralizavimas, kas panaikino funkcijų dubliavimą ir sutrumpino paraiškos vertinimo laikotarpį. Kita vertus, reikia paminėti, kad vilkinimas iš dalies buvo sąlygojamas ir pačių pareiškėjų kaltės: nepakankamai įsigilinama į paramos teikimo taisykles, nepateikiami visi reikalingi dokumentai, neatnaujinami duomenys registruose ir pan. Patys paramos gavėjai apklausos metu paraiškų vertinimo ir atrankos procesą vertino gana teigiamai: 80% respondentų pritaria ar greičiau pritaria tam, jog paraiškų vertinimo ir atrankos procesas buvo pakankamai greitas ir efektyvus, 18% mano, kad jis buvo nepakankamai greitas ir efektyvus.

Įvertinimas (išvada): Numatyti tinkamumo kriterijai sąlygojo, tai, kad parama didžiąja dalimi pasinaudojo ūkininkai ir kiti fiziniai asmenys. Išmokų diferenciacija padėjo tikslingai nukreipti paramos lėšas, tačiau nesusidarius konkurencijai tarp pareiškėjų nebuvo panaudoti prioritetiniai kriterijai, kurie galėjo užtikrinti didesnę paramos panaudojimo naudą. Administravimo sistemos analizė rodo, kad KPP įgyvendinimo pradžioje pareiškėjai susidūrė su papildomais administraciniais kaštais – pertekliniais reikalavimais, paraiškų vertinimo vilkinimu – tačiau, įgyvendinimo eigoje atsižvelgiant į administravimo praktiką, atlikti reikšmingi administravimo sistemos patobulinimai, kuriais sistema buvo supaprastinta.

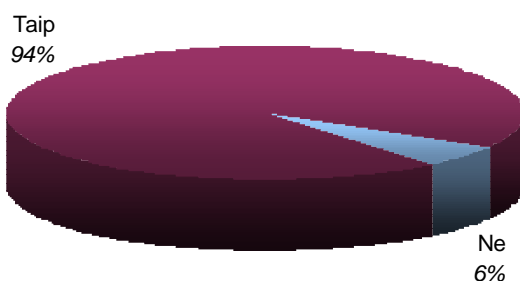
6 kryžm.- 3. kriterijus. Svertų poveikis maksimaliai padidintas gerai parinktų tinkamumo kriterijų, išmokų diferenciacijos ir/ arba atrankos procedūrų dėka. Svertų poveikis viešosioms lėšoms apibrėžiamas kaip privataus sektoriaus lėšos, pritrauktos kaip tiesioginė viešųjų lėšų (ES ir LR finansavimo), suteiktų per paramos programas, pasekmė. Sverto rodiklis parodo santykį tarp tiesioginių paramos gavėjų išlaidų remiamiems veiksams ir viešosios paramos. Įgyvendinant KPP, svertų poveikis iš esmės galėjo pasireikšti tik kelių investicinio pobūdžio priemonių, t.y. „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ ir „Standartų laikymosi“, atveju, kadangi kitomis priemonėmis teikiamos kompensacinės išmokos.

2004-2006 m. KPP minėtų priemonių apraše nebuvo numatytas paramos intensyvumas, t.y. kokią dalį tinkamų investicijų gali padengti paramos suma. Atsižvelgiant į tai, paramos lėšomis galėjo būti padengiamos visos projektų įgyvendinimo išlaidos, nereikalaujant iš paramos gavėjo prisidėti prie jo įgyvendinimo privačiomis lėšomis. Vis dėlto KPP numatytas maksimalus išmokų pagal priemones dydis, kurio skiriama parama negalėjo viršyti. Atsižvelgiant į tai, kad paramos gavėjams dauguma atvejų teikiamos paramos lėšų neužteko įgyvendinant remiamas investicijas, prie remiamo veiksmo įgyvendinimo jie turėjo prisidėti ir savo privačiomis lėšomis. Sverto poveikis analizuojamas remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis.

Priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. Apklausos metu paramos gavėjai buvo paprašyti nurodyti, ar, įgyvendinant remiamą veiksma/ projektą, investavo savo nuosavas (skolintas) lėšas. Dauguma (94%) paramos gavėjų atsakė, jog prie remiamo veiksmo ar projekto įgyvendinimo savomis ar skolintomis lėšomis prisidėjo.

7.5 pav. Paramos pagal „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonę gavėjų privačios investicijos

Ar, įgyvendinant remiamą veiksma / projektą, investavo savo nuosavas (skolintas) lėšas?
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

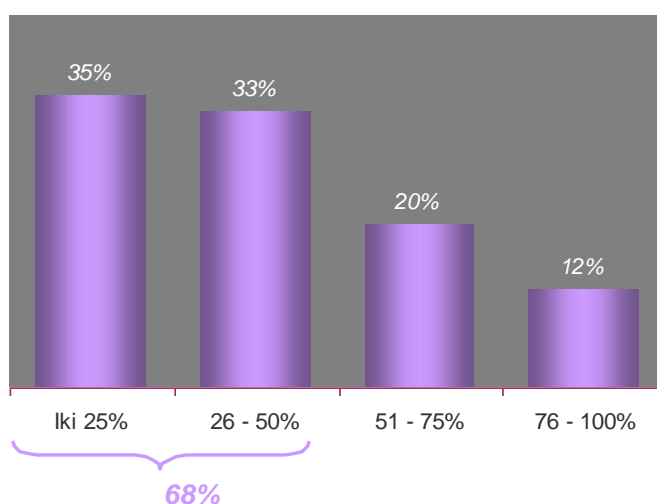

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Respondentų, kurie nurodė, jog įgyvendinant remiamą veiksma ar projektą investavo savo nuosavas ar skolintas lėšas, buvo paprašyta įvardinti, kokią dalį investicijų nuo visų išlaidų sudarė gauta viešoji parama (Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos). 68% apklaustųjų nurodė, jog gauta viešoji parama sudarė iki 50% visų išlaidų. 20% respondentų nurodė, jog viešosios paramos dalis išlaidose yra nuo 51% iki 75%. Tai, kad investicijų dalis, kurią sudaro viešoji parama, viršija 75% visų išlaidų, nurodė 12% apklaustųjų.

7.6 pav. Viešosios paramos dalis projektų, įgyvendinamų pagal „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonę atveju

Investicijų dalis nuo visų išlaidų, kurią sudarė gauta viešoji parama (ES ir LR)
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę ir yra investavę savo nuosavas (skolintas) lėšas, n=51

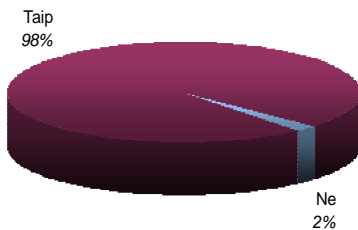
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Priemonė „Standartų laikymasis“. Šios priemonės atveju, didžioji dalis (98% respondentų, įgyvendinančių Pieno direktyvos reikalavimus, ir 91% - Nitratų direktyvos) apklaustųjų taip pat nurodė, jog, įgyvendinant remiamą projektą, investavo savo nuosavas ar skolintas lėšas.

7.7 pav. Paramos pagal „Standartų laikymosi“ priemonę gavėjų privačios investicijos

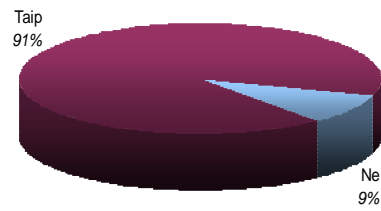
Ar, įgyvendinant remiamą veiksma/ projektą, investavote savo nuosavas (skolintas) lėšas?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP VI priemonę ir toji parama yra skirta pieno direktyvos reikalavimų diegimui, n=47

Ar, įgyvendinant remiamą veiksma/ projektą, investavote savo nuosavas (skolintas) lėšas?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP VI priemonę ir toji parama yra skirta nitratų direktyvos reikalavimų diegimui, n=34

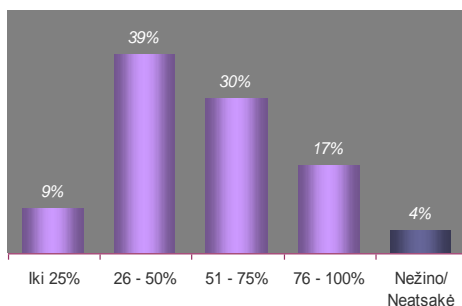
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalį.

Šios priemonės paramos gavėjų teigimu viešoji parama sudarė didesnę dalį bendrų investicijų (taigi svarto poveikis buvo mažesnis) nei Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo priemonės atveju: didžioji dauguma (39%) respondentų, įgyvendinančių Pieno direktyvą nurodė, jog investicijų dalis, kurią sudarė viešoji parama, siekė nuo 26% iki 50% visų išlaidų; tuo tarpu didžioji dauguma (52%) įgyvendinančių Nitratų direktyvos reikalavimus, atsakė, jog šių investicijų dalis viršija 50% visų išlaidų, t.y. sudaro nuo 51% iki 75% išlaidų. Šios priemonės paramos gavėjų mažesnę poreikį investuoti savo lėšas iš dalies galėjo lemti didesnė maksimali išmoka, lyginant su išmoka pagal „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonę.

7.8 pav. Viešosios paramos dalis projektų, įgyvendinamų pagal „Standartų laikymosi“ priemonę atveju

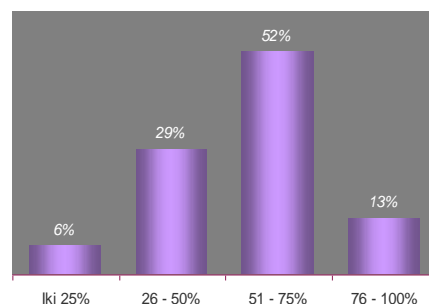
Investicijų dalis nuo visų išlaidų, kurią sudarė gauta viešoji parama (ES ir LR)

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą (pieno direktyvos reikalavimų diegimui) pagal KPP VI priemonę ir įgyvendinant remiamą veiksma/ projektą investavo savo (skolintas) lėšas, n=46

Investicijų dalis nuo visų išlaidų, kurią sudarė gauta viešoji parama (ES ir LR)

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą (nitratų direktyvos reikalavimų diegimui) pagal KPP VI priemonę ir įgyvendinant remiamą veiksma/ projektą investavo savo (skolintas) lėšas, n=31

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalį.

Svarbu paminėti, kad 2007-2013 m. laikotarpiu minėtų priemonių veiklos taip pat bus remiamos. „Pusiau natūrinio ūkininkavimo“ priemonei iš esmės paliktos tos pačios finansavimo sąlygos (tik padidinta maksimali metinė išmoka iki 1500 EUR per metus), tuo tarpu Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinimo projektams (kurie bus remiami pagal „Žemės ūkio valdų modernizavimo“ priemonę) nustatytas paramos intensyvumas: 4 metų nuo įstojimo laikotarpiu

taikomas 75% paramos intensyvumas, vėliau – nuo 40% iki 60%, priklausomai nuo paramos gavėjo tipo¹²³.

Svarto poveikis, galima teigti, kaip netiesioginis poveikis pasireiškė ir „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ priemonėje. Kaip jau buvo aptarta vertinant šią priemonę ataskaitos 5.4 dalyje, nemažą poveikį jos įgyvendinimui turėjo išorės veiksniai, t.y. želdinimo darbų ir medžiagų kainų kilimas 2004-2007 m. laikotarpiu. Atsižvelgiant į tai, kad miško įveisimo ir priežiūros išmokos nebuvo keičiamos, paramos gavėjai buvo priversti įveisiant ir prižiūrint miškus investuoti papildomas lėšas. Deklaruojama 100 proc. kompensacija realiai 2007–2008 metais želdinimo darbus atliekantiems paramos gavėjams kompensavo tik 50–70 proc. išlaidų.¹²⁴ Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, daugiau nei pusė (54%) gaunančių miško įveisimo išmokas ir dar daugiau (60%) gaunančių miško priežiūros ir apsaugos išmokas teigė, kad jos yra mažesnės už patiriamas išlaidas.

Įvertinimas (išvada): įgyvendinant KPP, svarto poveikis pasireiškė dviejų investicinių priemonių – „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ bei „Standartų laikymosi“ – atvejais, o taip pat kaip netiesioginis poveikis įgyvendinant „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ priemonę. Nors investicinėms KPP priemonėms nebuvo numatytas dalinis paramos intensyvumas, paramos gavėjams įgyvendinant KPP remiamas veiklas nepakako teikiamos paramos ir jie papildomai investavo privačias lėšas. Remiantis paramos gavėjų apklausos rezultatais, santykinai didesnę dalį privačių lėšų pritraukė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonės projektų įgyvendinimas.

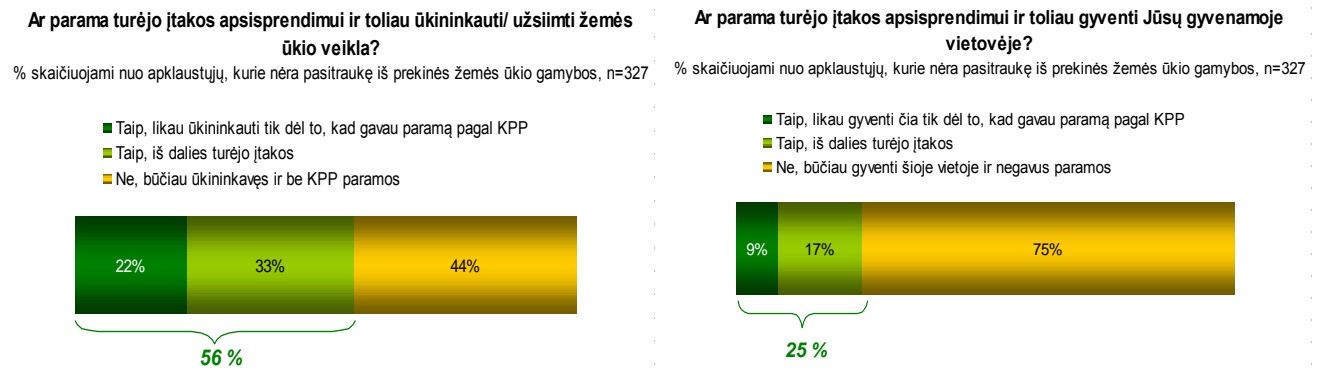
6 kryžm.-4. Savaimiškumo efekto išvengta gerai parinktų tinkamumo kriterijų, išmokų diferenciacijos ir/ arba atrankos procedūrų dėka. Savaimiškumo efektas pasireiškia tada, kai veikla arba investicija būtų buvusi atlikta ir neteikiant paramos. Jis parodo pokytį, kurį tiesioginis naudos gavėjas patyrė po viešosios investicijos ir kuris būtų įvykęs ir be intervencijos. Siekiant išvengti savaimiškumo efekto, KPP buvo įtvirtintos paramos teikimo sąlygos (tinkamumo ir prioritetiniai kriterijai, paraiškų atrankos procedūros, išmokų diferenciacija ir pan.), kuriomis siekiama užtikrinti, kad parama būtų nukreipta tiems pareiškėjams, kurie be paramos nebūtų įgyvendinę remiamų veiklų. Šiame vertinime savaimiškumo poveikis analizuojamas remiantis paramos gavėjų apklausos rezultatais. Taip pat analizuojami ir negavusiųjų paramos pareiškėjų apklausos rezultatai, siekiant įvertinti, ar negavę paramos jie vis tiek įgyvendino veiklas, kurioms finansuoti siekė gauti paramą.

Vertinant bendru KPP mastu, galima teigti, kad paramos gavimas įtakojo ar bent iš dalies įtakojo paramos gavėjų apsisprendimą ir toliau ūkininkauti/ užsiimti žemės ūkio veikla. Taip teigė daugiau nei pusė (56%) paramą gavusių respondentų. Nemažai daliai respondentų (44%) parama tokiam apsisprendimui vis dėlto neturėjo. Gyvenamosios vietos pakeitimui KPP paramos įtaka yra žymiai silpnesnė, nei apsisprendimui ir toliau ūkininkauti. Net 75% paramos gavėjų (nepasitraukusių iš prekinės žemės ūkio gamybos) teigė, kad ir paramos negavimo atveju, jie būtų ir toliau likę gyventi savo gyvenamojoje vietovėje. Tik ketvirtadalį (25%) apklaustųjų parama įtakojo ar bent iš dalies įtakojo nekeisti gyvenamosios vietos.

¹²³ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 metų programa

¹²⁴ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 68 p.

7.9 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui toliau ūkininkauti ir likti gyvenamojoje vietovėje

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

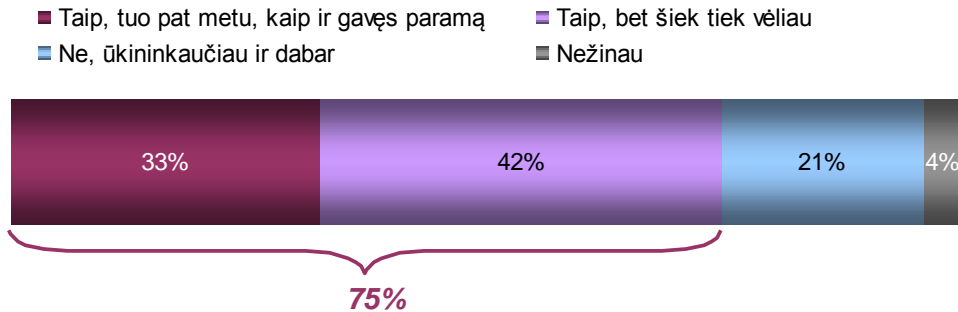
Paramos negavusiųjų pareiškėjų apklausos rezultatai iš dalies patvirtina išvadą, kad paramos gavimas turėjo tam tikros įtakos apsisprendimui ir toliau ūkininkauti, tačiau mažai įtakojo apsisprendimą keisti gyvenamąją vietą: 10% apklaustųjų teigė, kad negavę paramos pakeitė veiklos pobūdį ir nebeužsiima žemės ūkio veikla, tačiau tik 2% respondentų pakeitė savo gyvenamąją vietą.

Atsižvelgiant į skirtingus priemonių tikslus ir remiamas veiklas, toliau savaimingumo efektas aptiriamas kiekvienos KPP priemonės lygmeniu.

Priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“. Atsižvelgiant į priemonės tikslą, apklausos metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar vyresnio amžiaus ūkininkus pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos paskatino kompensacinės išmokos teikiamos pagal šią priemonę, ar jie būtų pasitraukę ir negavę šios paramos. Paramos gavėjų apklausos metu dauguma respondentų (75%) paklausti apie pasitraukimą iš prekinės žemės ūkio gamybos, pasisakė, kad net ir negavę paramos, vis tiek planavo pasitraukti iš šios veiklos. Tačiau svarbu pabrėžti, kad dauguma taip atsakiusiųjų teigė, kad tai būtų padarę vėliau. Taigi priemonė šiais atvejais taip pat, galima sakyti, pasiekė numatytą tikslą – paskatino ankstesnį prekinės gamybos nutraukimą. Apklausos duomenimis savaimingumo efektas šios priemonės atveju siekia 33% - būtent tokia respondentų dalis teigė, kad ir negavę paramos būtų pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos ir būtent tuo pat metu, kaip ir gavus paramą.

7.10 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos**Ar, negavus paramos pagal KPP, vis tiek būtų pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos?**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP 1 priemonę, n=52

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Paramos negavusiųjų pareiškėjų apklausa šiuos rezultatus patvirtina. 5 iš 9 apklaustųjų teigė, kad ir negavę paramos nutraukė prekinę žemės ūkio gamybą, tačiau tik 3 iš jų, t.y. 33%, tai padarė nesulaukę pensinio amžiaus (55 – 60 metų).

Priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Šios priemonės atveju sudėtinga kiekybiškai įvertinti savaimingumo efektą, kadangi priemone nebuvo siekiama aiškių pokyčių, t.y. jos tikslas buvo remti ūkininkavimą MPŪV ir vietovėse su aplinkosaugos apribojimais, siekiant kompensuoti prarandamas pajamas ir taip išlaikyti ūkininkaujančius šiose vietovėse. Galima daryti prielaidą, kad be KPP paramos prarandamos pajamos nebūtų kompensuojamos kitomis priemonėmis. Taigi įgyvendinant šią priemonę savaimiškumo efektą skaičiuoti nėra tikslinga.

Kita vertus, pajamų kompensavimas turėjo įtakos paramos gavėjų sprendimui ūkininkauti MPŪV bei laikytis geros ūkininkavimo praktikos taisyklių – tai parodo teigiamą priemonės įgyvendinimo poveikį (papildomumą – angl. *additionality*). Paramos gavėjų apklausos metu respondentų buvo pasiteirauta, ar jie būtų ūkininkavę MPŪV/ vietovėse su aplinkosaugos reikalavimais, jeigu nebūtų gavę paramos. 66% respondentų nurodė, jog negavę paramos jie vis tiek būtų ūkininkavę MPŪV/ vietovėse su aplinkosaugos reikalavimais, tačiau 20% iš jų būtų ūkininkavę mažesne apimtimi. Ketvirtadalis teigia, jog nebūtų ūkininkavę tose vietovėse. 8 iš 10 paramos negavusiųjų pareiškėjų taip pat toliau ūkininkauja šiose vietovėse.

7.11 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui toliau ūkininkauti MPŪV**Ar, negavus paramos, vis tiek būtų ūkininkavę Mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse/ vietovėse su aplinkosaugos reikalavimais?**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

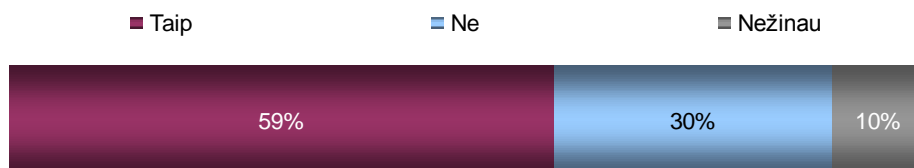

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Priemonės įgyvendinimas taip pat prisidėjo prie gamtos gerinimo, įtvirtinant reikalavimą laikytis Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių. Paramos gavėjų buvo paprašyti atsakyti, ar jie būtų laikęsi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių, jei nebūtų gavę paramos. Daugiau nei pusė (59%) atsakė, jog šių taisyklių būtų laikęsi nepriklausomai nuo to, ar būtų gavę paramą. Beveik dvigubai mažiau (30%) nurodė, jog šių taisyklių nebūtų laikęsi. Negavusių paramos pareiškėjų apklausa šiuos duomenis labai tiksliai atkartoja: 6 iš 10 apklaustųjų teigia, kad šių taisyklių laikosi, 3 teigė, kad nesilaiko ir 1 sakė nežinantis.

7.12 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui laikytis Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių**Ar, negavus paramos, būtų laikęsi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių?**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP II priemonę, n=106

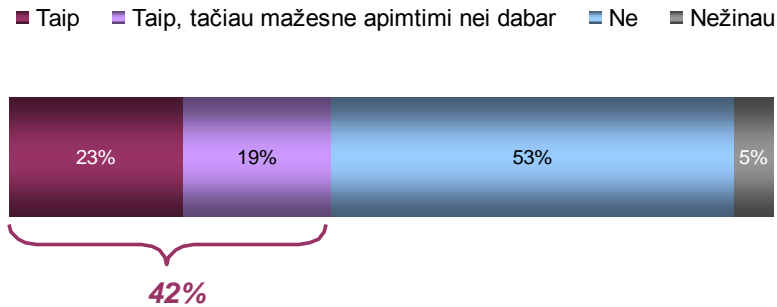

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Priemonė „Agrarinė aplinkosauga“. Šios priemonės atveju pasireiškė 23% savaimiškumo efektas: tokia dalis respondentų nurodė, kad net ir negavę paramos (priklausomai nuo programos) būtų įrengę pakrančių apsaugos juostą/ laikęsi kraštovaizdžio tvarkymo programos reikalavimų/ laikęsi ekologinio ūkininkavimo principų/ laikę retų veislių gyvulius ar paukščius. Dar penktadalio respondentų atveju šios veiklos būtų atlikos, tačiau mažesne apimtimi nei gavus paramą. Atsižvelgiant į įgyvendinamas programas, respondentų atsakymai pasiskirsto panašiai.

7.13 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui Agrarinės aplinkosaugos priemonės reikalavimų

Ar, negavę paramos, būtų (priklausomai nuo programos) įrengę pakrančių apsaugos juostą/ laikęsi kraštovaizdžio tvarkymo programos reikalavimų/ laikęsi ekologinio ūkininkavimo principų/ laikę retų veislių gyvulius ar paukščius?
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP III priemonę, n=57

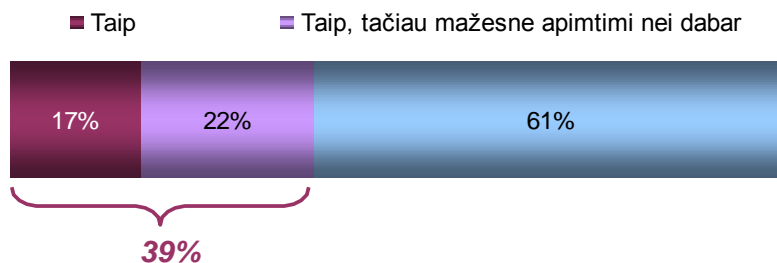
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Negavusiųjų paramos pareiškėjų apklausa parodo panašius atsakymų pasiskirstymus, išskyrus ekologinio ūkininkavimo programos atveju – visi 4 apklausti pareiškėjai, siekė gauti paramą pagal ekologinio ūkininkavimo programą, negavę paramos neužsiima ekologiniu ūkininkavimu. Šie atsakymai iliustruoja mažą savaimiškumo efektą. Jį galima paaiškinti ekonomiškai patraukliu ekologinio ūkininkavimo išmokos dydžiu.

Priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“. Didesnė dalis (61%) paramą gavusių respondentų nurodė, kad tuo atveju, jei nebūtų gavę šios paramos, savo žemės ūkio paskirties žemėje nebūtų įveisę miško ir tik 17% būtų įveisę tokiu pat mastu kaip ir gavę paramą. Penktadalis paramos gavėjų nurodė, kad mišką būtų įveisę mažesne apimtimi: didžioji dauguma – net 85% - nurodė, kad būtų įveisę iki pusės paramos lėšomis įveisto miško.

7.14 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui apželdinti žemės ūkio paskirties žemę

Ar, negavus paramos, būtų įveisę mišką žemės ūkio paskirties žemėje?
% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP IV priemonę, n=59

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Paramos negavusiųjų pareiškėjų apklausa rodo didesnę savaimiškumo lygmenį: pusė apklaustųjų nurodė, kad ir negavę paramos įveisę mišką tokiu pat mastu kaip ir planavo, likusioji pusė

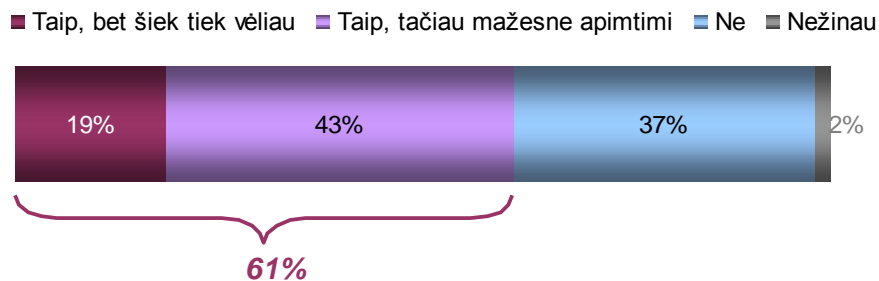
apklaustųjų nurodė, kad miško neįveisė (tik vienas jų užsodino iki ketvirtadalio planuoto užsodinti žemės ploto).

Priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. Parama pagal šią priemonę buvo teikiama investicijoms į techniką bei pastatus, didinančioms ūkių darbo našumą ir produktyvumą bei siekiant juos paversti komerciniais ūkiais. Paramos gavėjų apklausos duomenys rodo, kad šios priemonės savaimiškumo lygmuo buvo santykinai nedidelis: mažiau nei penktadalis apklaustųjų nurodė, kad investicijas būtų atlikę tokiu pat mastu, tačiau šiek tiek vėliau; daugiau nei trečdalis teigė, kad investicijų nebūtų įgyvendinę; didžioji dauguma respondentų nurodė, kad investicijas būtų įgyvendinę, tačiau mažesne apimtimi (dauguma (63%) taip teigiančiųjų mano, kad būtų įgyvendinę iki pusės atliktų investicijų apimties, likusieji – nuo 50% iki 100%).

7.15 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui investuoti į techniką ir pastatus

Ar, negavus paramos, būtų įgyvendinę investicijas savo ar kitomis lėšomis?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP V priemonę, n=54

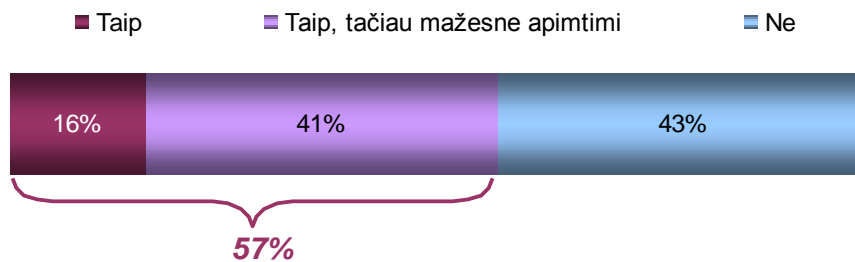
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Daugiau nei trečdalis (3 iš 8 apklaustųjų) paramos negavusiųjų teigė, kad įgyvendino numatytas investicijas, 3 – įgyvendino mažesne apimtimi ir 2 – neįgyvendino. Visi įgyvendinę investicijas, savo ar skolintas lėšas investavo į naują techniką/ įrangą ir tai, visų nuomone, padidino darbo našumą ir produktyvumą. Vis dėlto tik 1 iš 8 apklaustųjų nurodė, kad ir negavęs paramos persiorientavo į komercinį ūkininkavimą, visi likusieji – taip ir liko pusiau natūriniais.

Priemonė „Standartų laikymasis“. Ši priemonė taip pat buvo investicinio pobūdžio, taigi siekiant įvertinti jos lygmeniu pasireiškusių savaimingumo efektą, paramos gavėjų buvo pasiteirauta, ar, negavus paramos, būtų įgyvendinę investicijas savo ar kitomis lėšomis. Daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, jog vis tiek būtų šias investicijas įgyvendinę, tačiau didžioji dauguma jų būtų įgyvendintos mažesne apimtimi (17% šių respondentų, nurodė, jog investicijas būtų įgyvendinę iki 25%; daugiau nei pusė (55%) nurodė, jog investicijų įgyvendinimo mastas būtų nuo 26% iki 50%.; beveik trečdalis (28%) teigė, jog, negavus paramos, savo ar kitomis lėšomis įgyvendintų daugiau nei 50% investicijų.) Likusieji apklausoje dalyvavę paramos pagal šią priemonę gavėjai atsakė, kad savo ar kitomis lėšomis investicijų nebūtų įgyvendinę.

7.16 pav. Paramos įtaka paramos gavėjų sprendimui investuoti siekiant atitikti standartus**Ar, negavus paramos, būtų įgyvendinę investicijas savo ar kitomis lėšomis?**

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gauna paramą pagal KPP VI priemonę, n=51

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Negavusių paramos pareiškėjų apklausa parodė, kad 3 iš 8 apklaustųjų ir negavę paramos įdiegė Pieno/ Nitratų direktyvų reikalavimus.

Įvertinimas (išvada): apibendrinant galima teigti, kad savaimiškumo efektas skirtingu lygmeniu pasireiškė daugelio priemonių atvejais, tačiau jis nebuvo itin aukštas: daugelio priemonių atveju apie 20% paramos gavėjų teigė būtų įgyvendinę remiamas veiklas/ investicijas ir negavę KPP paramos; be to, dalis (vidutiniškai 30%) paramos gavėjų būtų tai atlikę mažesniu mastu (didžioji dauguma iki pusės numatyto lygmens) nei gavus paramą. Paramos negavusiųjų apklausa šiuos rezultatus patvirtina: vidutiniškai trečdalis apklaustų paramos negavusių pareiškėjų teigė įgyvendinę pokyčius ir negavę paramos. Savaimiškumo lygmens skirtumus, galima teigti, sąlygojo išmokų dydžiai, jų ekonominis patrauklumas bei paramos gavėjų/ pareiškėjų poreikis įgyvendinti remiamas veiklas. Galima daryti prielaidą, kad jis būtų buvęs mažesnis paraiškų atrankoje panaudojus prioritetinių kriterijų mechanizmą.

6 kryžm.-5. kriterijus. Naudingas netiesioginis poveikis buvo maksimaliai padidintas. KPP netiesioginis poveikis buvo aptartas viso vertinimo metu, analizuojant atskirų priemonių, bendro KPP lygmens poveikį bei poveikį, įgyvendinant BŽŪP, horizontalias ES politikas bei prioritetus. Apibendrinant analizę, galima išskirti šiuos netiesioginio poveikio aspektus:

- Poveikis darbo vietų kūrimui: nors KPP neturėjo tikslo kurti papildomas darbo vietas ar didinti užimtumą kaimo vietovėse (išskyrus „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ priemonę, kuria siekiama suteikti naujas pastovaus užimtumo galimybes kaimo vietovėse), jo įgyvendinimas turėjo teigiamą tiesioginį ir netiesioginį poveikį šiuo aspektu (žr. ataskaitos 6.1. dalį). Be to, KPP paramos dėka žemės ūkio veiklos apimtys, produktyvumo augimas bei produktų kokybės gerėjimas sąlygojo gyventojų užimtumo maisto pramonėje, kuriai žemės ūkis yra pagrindinis žaliavos tiekėjas, didėjimą (2003-2007 m. laikotarpiu jis išaugo 11 proc. - 3.1.10 lentelė). Tuo pačiu užtikrinamos ir netiesioginių KPP naudų gavėjų pajamos;
- Poveikis aplinkai: prie aplinkos gerinimo tiesiogiai ir netiesiogiai prisidėjo visos KPP priemonės – teigiamas jų įgyvendinimo poveikis skirtingiems aplinkosaugos aspektams pateikiamas ataskaitos 6.1. dalyje. Kita vertus, KPP ir tiesioginių išmokų sąlygotas ūkininkų pajamų didėjimas, BPD paramos lėšomis įgyvendintos investicijos sąlygojo žemės ūkio veiklos intensyvumo ir produktyvumo didinimą, ūkių stambinimą, kas iš principo turi ir neigiamą netiesioginį poveikį aplinkai

(naikinami mozaikiški kraštovaizdžiai, biologinė įvairovė¹²⁵, didinami naudojamų pesticidų žemė sūkio naudmenoms kiekiai);

- Poveikis ūkininkų informuotumo ir gebėjimų didinimui: galimybės gauti paramą ir, ypatingai, numatyti paramos teikimo reikalavimai didino kaimo gyventojų informuotumą BŽŪP, kaimo plėtros intervencijų, aplinkosaugos reikalavimų aspektais. Be to, paraiškų bei, ypatingai, verslo bei veiklos planų pagal kelias priemones, rengimas didino ūkininkų gebėjimus vystant ūkininkavimo veiklą.

Taip pat svarbu pastebėti bendrą netiesioginį ir neplanuotą ES paramos Lietuvos kaimo plėtrai ir žemės ūkiui poveikį: parama (KPP priemonių kompensacinės išmokos bei tiesioginės išmokos) paskatino sugrįžimą prie žemės ūkio paskirties žemės naudojimo pagal tiesioginę jos paskirtį, t.y. žemės ūkio veiklos. Kita vertus, sugrįžimas prie tiesioginės žemės ūkio veiklos iš dalies iškreipė tam tikrų KPP priemonių intervencinę logiką: kai kurie programavimo metu nustatyti tikslai prarado aktualumą bei jiems numatyti rodikliai buvo nepasiekti (pvz. žemės ūkio paskirties žemės perleidimas ne žemės ūkio veiklai pagal Ankstyvojo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonę; Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku ir pan.).

Įvertinimas (išvada): KPP įgyvendinimas turėjo (nors kiekybiškai sunkiai išmatuojamą) netiesioginį teigiamą poveikį užimtumui (tuo pačiu ir pajamoms), aplinkos gerinimui, ūkininkų informuotumo didinimui bei suaktyvino žemės ūkio paskirties žemės naudojimą žemės ūkio veiklai.

7.2. Atskirų KPP administravimo sistemos elementų vertinimas

Ar tinkamai sukurta ir funkcionavo KPP administravimo sistema (kvalifikuoto personalo pakankamumas, adekvatumas priskirtoms funkcijoms vykdyti, administravimo kokybė, administravimo kaštai)? Ar tinkamai padalintos funkcijos tarp institucijų?

LR Vyriausybė, siekdama užtikrinti EŽŪOGF GS (tame tarpe ir KPP) priemonių įgyvendinimą, 2004 m. vasario 6 d. paskyrė Žemės ūkio ministeriją Kompetentinga institucija, o NMA – Mokėjimo agentūra, atsakinga už EŽŪOGF GS priemonių įgyvendinimą. ŽŪM atliko taisyklių kūrėjo vaidmenį, kuri taip pat buvo atsakinga už KPP įgyvendinimo priežiūrą, jo keitimą, vertinimą, nagrinėjo pareiškėjų ir paramos gavėjų skundus. NMA tuo tarpu buvo pavestos šios pagrindinės funkcijos: administruoti EŽŪOGF GS priemones bei atlikti lėšų mokėjimo ir kontrolės funkcijas. 2004 m. gruodžio 24 d. Kompetentinga institucija NMA suteikė akreditaciją.

Žemės ūkio ministerijoje didžiąją dalį KPP įgyvendinimo koordinavimo funkcijų atliko *Kaimo plėtros departamentas*, kurį sudaro Kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo, Investicinių ir kompensacinių kaimo plėtros priemonių koordinavimo, Alternatyvios veiklos priemonių koordinavimo skyriai (2007 m. šiuose skyriuose kartu su Mokslo ir mokymo skyriumi KPP įgyvendinimą koordinavo 6 darbuotojai, samdomi iš priemonės „Techninė parama“ lėšų). Taip pat į KPP koordinavimo reikalus buvo įtraukti ir *kiti ŽŪM struktūriniai padaliniai*: Maisto saugos ir kokybės departamentas, Finansų ir biudžeto departamentas (skirta po 1 darbuotoją) bei Teisės departamentas ir Viešųjų ryšių skyrius (po 2 darbuotojus)¹²⁶. Dalis ŽŪM darbuotojų dalį savo darbo laiko irgi skyrė funkcijų, susijusių su KPP įgyvendinimu, vykdymui. Taigi iš viso ministerijoje KPP koordinavimą įgyvendino apie 17 darbuotojų. ŽŪM kiekvienas departamentas dirbdamas vadovaujasi darbo nuostatomis. Įgyvendinant KPP, buvo minčių sukurti atskirą aprašą KPP administravimui, tačiau, administruojančių institucijų atstovų teigimu, dabar egzistuojanti schema yra pakankamai aiški ir naujai sistemai kurti poreikio nėra. Kaimo plėtros departamento skyrių

¹²⁵ Interviu su administruojančių institucijų ir socialinių partnerių atstovais.

¹²⁶ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 22 p.

darbuotojų funkcijos koordinuojant KPP buvo paskirstytos pagal KPP priemonių takoskyrą, t.y. konkrečių priemonių koordinavimas priskirtas konkrečioms asmenims. Šiems žmonėms teko gana didelis darbo krūvis, kadangi jiems priskirtos ir kitos, su KPP koordinavimu nesusijusios, funkcijos. Be to, išryškėjo dar vienas tokios sistemos trūkumas – nebuvo numatyti žmonės, galintys pavaduoti pagrindinius už priemonės atsakingus darbuotojus. Atsižvelgiant į tai, kuriant Kaimo plėtros 2007-2013 metų programos koordinavimo mechanizmą, vienam žmogui siekiama skirti kelias pagrindines ir kelias papildomas priemones, kad galėtų pavaduoti pagrindinį atsakingą darbuotoją. Vertinant bendradarbiavimą tarp skirtingų departamentų, problemų nebuvo išskirta.

Analizuojant ŽŪM funkcijas koordinuojant KPP, svarbu paminėti, kad ji taip pat veikė ir kaip KPP *Priežiūros komiteto* sekretoriatas. Priežiūros komiteto tikslas buvo vertinti visos programos įgyvendinimo efektyvumą ir kokybę. Jis taip pat analizavo KPP rezultatus ir įvairioms priemonėms iškeltų tikslų/uždavinių įgyvendinimą bei toms priemonėms skirtų finansinių lėšų naudojimą. Be to, Priežiūros komitetas nagrinėjo galimybes dėl lėšų perskirstymo. Priežiūros komitetą sudarė ŽŪM, kitų ministerijų bei suinteresuotų socialinių-ekonominių partnerių atstovai.

Didžiausias KPP administravimo krūvis atiteko *Nacionalinei mokėjimo agentūrai*. NMA struktūra suformuota atsižvelgiant į jai pavestus uždavinius ir funkcijas. NMA struktūrą sudaro: vadovybė, 10 departamentų ir 3 savarankiški skyriai. Įsteigus NMA, joje dirbo 12 darbuotojų. 2007 m. gruodžio 31 d. NMA visoje Lietuvoje dirbo 839 darbuotojai (iš jų 375 – Kontrolės departamento teritoriniuose skyriuose)¹²⁷. Departamentų, skyrių ir poskyrių funkcijos, uždaviniai, darbo organizavimas, pareigos ir teisės yra nustatyti atitinkamuose NMA direktoriaus įsakymais patvirtintuose departamentų ar skyrių nuostatuose. Ne visi minėtieji skyriai vienodu mastu buvo įtraukti į KPP administravimą, nes NMA didelę darbo krūvio dalį sudarė ir kitų paramos programų (BPD, nacionalinių programų) bei tiesioginių išmokų administravimas. Didžiausia atsakomybė už KPP priemones buvo suteikta *Kaimo plėtros programų departamentui*. Šio departamento Kaimo paramos programų ir Kraštovaizdžio programų skyriams administruoti buvo padalintos atskiros KPP priemonės. Administruojant šias priemones, vyko bendradarbiavimas NMA viduje ir su kitų departamentų skyriais, pvz. Kontrolės departamentu (patikrų klausimais), teisės departamentu (dėl oficialių raštų) ir pan.

Įgyvendinant KPP, NMA teko didelis paraiškų vertinimo krūvis, ypač piko metu, kuomet tekdavo vertinti paraiškas bei kasmetinius mokėjimų prašymus. Sprendžiant šią problemą, „Techninės paramos“ priemonės lėšomis buvo įgyvendinami žmoniškųjų išteklių plėtros projektai, kurių pagrindu priimti papildomi darbuotojai. Be to, įgyvendinimo eigoje buvo supaprastinta paraiškų vertinimo schema (mažinant kontrolę, mažinamas vertintojų, kurie privalo peržiūrėti vieną paraišką, skaičius). „Techninės paramos“ priemonės lėšomis taip pat keliami darbuotojų kvalifikacija, nemažas dėmesys skiriamas jų mokymui. Vis dėlto NMA susidūrė su dar viena žmoniškųjų išteklių problema – didele darbuotojų kaita.¹²⁸

Į vieno iš NMA struktūrinių padalinių – Kontrolės departamentą – įeina 10 *Teritorinių skyrių*. Jie yra visos Lietuvos apskrityse ir juose 2007 m. gruodžio 31 d. dirbo 375 darbuotojai. Šie skyriai vykdė paraiškų pagal KPP priemones pirminį surinkimą bei atlikdavo patikras vietoje. KPP įgyvendinimo metu buvo siekiama decentralizuoti administravimo sistemą ir KDTS vaidmuo po truputį augo (nuo 2006 m. jiems suteiktos papildomos funkcijos - kasmetinių mokėjimo prašymų, kasmetinių investicijų ataskaitų priėmimas, registravimas, duomenų suvedimas, ir tikrinimas), o naujuoju programavimo laikotarpiu dar labiau augs. Ši decentralizavimo tendencija vertintina teigiamai, nes mažėja paraiškų vertinimo laikas bei KPP įgyvendinimas priartinamas prie pareiškėjų ir paramos gavėjų. Tarp KDTS ir NMA centrinio padalinio vyko kasdienis bendravimas

¹²⁷ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 23 p.

¹²⁸ Interviu su administruojančių institucijų ir partnerių atstovais

einamaisiais klausimais: aiškinamos paramos teikimo taisyklės, bendraujama informacinės sistemos veikimo klausimais.

KPP administravimo decentralizavimas pasireiškė taip pat perduodant dalį tiesioginių išmokų administravimo funkcijų LR savivaldybių seniūnijoms. Šis pasikeitimas aktualus ir KPP „MPŪV ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais” priemonės atveju, nes paraiškos paramai pagal šią priemonę gauti teikiamos kartu su tiesioginių išmokų paraiškomis. Nuo 2006 m. padaryti svarbūs paramos administravimą palengvinantys pakeitimai: 15-oje seniūnijų dirbantiems žemėtvarkos specialistams suteikta teisė padėti pareiškėjams elektroniniu būdu žemėlapiuose įbraižyti žemės ūkio naudmenų ir pasėlių ploto ribas, registruoti pareiškėjų duomenis ir pagal juos suformuoti paraiškas tiesioginėms bei kompensacinėms išmokoms gauti. Siekiant efektyviai įgyvendinti šiuos patobulinimus, techninės paramos lėšomis įgyvendintas projektas „Paraiškų paramai pagal Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ bei tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus gauti kai kurių administravimo funkcijų perdavimas seniūnijoms“ (projekto tikslas - tinkamai paskirstyti funkcijas, susijusias su KPP administravimu, kad kaimo plėtros priemonių administravimas būtų savalaikis ir efektyvus).

Į KPP priemonių administravimą buvo įtrauktos ir kitos *išorės institucijos*, kurių kontrolę pavesta vykdyti NMA. LR Vyriausybės nutarimais¹²⁹ atsakingais už EŽŪOGF GS priemonių įgyvendinimą paskirtos šios institucijos:

Už kaimo plėtros priemones:

- VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras
- Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba
- Regioniniai aplinkos apsaugos departamentai
- Savivaldybės
- Valstybinė augalų apsaugos tarnyba
- Apskričių viršinininkai
- Generalinė miškų urėdija
- VŠĮ „Ekoagros“
- Valstybinė gyvulių veislininkystės priežiūros tarnyba prie ŽŪM

Už tiesiogines išmokas bei MPŪV ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais priemonę:

- VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras
- Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba
- Savivaldybės

Šioms institucijoms priemonių administravimo taisyklėse buvo numatytos atitinkamos funkcijos. Bendradarbiavimą KPP administruojančių institucijų atstovai vertino gana palankiai. Tam tikrų problemų buvo iškilę įgyvendinant priemones susijusias su aplinkosauginiais klausimais bei bendradarbiaujant su šios srities institucijomis. Siekiant spręsti išskylančias problemas, sukurta probleminių klausimų komisija, kuri susirinkdavo pagal poreikį ir į jos sudėtį buvo įtraukiami visų suinteresuotų pusių atstovai: ŽŪM, kitų ministerijų atitinkamų skyrių atstovai, NMA atstovai ir t.t.

Apibendrinant sukurta KPP administravimo sistemą, jos funkcionavimą bei funkcijų tarp institucijų padalijimą, reikėtų paminėti, kad KPP administravimas buvo paprastesnis ir aiškesnis, nei į BPD įtrauktą kaimo plėtros priemonių administravimo sistema (į kurią buvo įtraukta dar viena papildoma institucija – LR finansų ministerija). Kita vertus, KPP buvo skirta gerokai didesnė lėšų suma, taigi

¹²⁹ LR Vyriausybės 2003-12-23 nutarimas Nr. 1666 „Dėl pasirengimo administruoti ES žemės ūkio ir žuvininkystės prekybos sistemos priemonės“ ir LR Vyriausybės 2004-02-06 nutarimas Nr. 135 „Dėl valstybės institucijų, savivaldybių ir kitų juridinių asmenų, atsakingų už EŽŪOGF GS priemonių įgyvendinimą, paskyrimo“

paraiškų kiekis taip pat labai didelis. Atsižvelgiant į didelį darbo krūvį, administruojančios institucijos, ypačiai NMA (kuriai atiteko didžiausias darbo krūvis), susidūrė su žmogiškųjų išteklių trūkumo problemomis. Administravimo sistemos problemos buvo sprendžiamos KPP įgyvendinimo eigoje: viena vertus, supaprastinta pati administravimo sistema, atsisakant perteklinių reikalavimų (kurie KPP įgyvendinimo pradžioje numatyti siekiant užtikrinti kuo griežtesnę kontrolę), decentralizuojant sistemą, bei kita vertus, plečiant žmogiškuosius išteklius bei didinant jų gebėjimus.

Ar tinkamos ir efektyvios paramos administravimo procedūros?

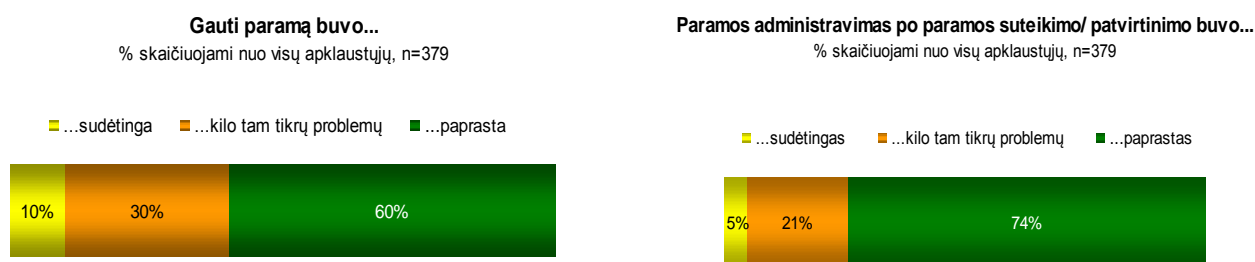
2004 m. NMA buvo parengti ir direktoriaus įsakymu patvirtinti administravimo procedūrų aprašai, kuriuose nustatytos ir apibrėžtos kiekvieno darbuotojo funkcijos bei darbo dokumentai, nurodantys pagrindinių autorizavimo, mokėjimo ir kontrolės funkcijų atlikimą, administruojant paramą. Administravimo procedūrų aprašai užtikrina darbuotojų nešališkumą bei kokybišką KPP paramos administravimą.

2004–2007 m. administruojant paramą, atsirado poreikis keisti KPP priemonių administravimo procedūrų aprašus. NMA direktoriaus įsakymais buvo patvirtinti daugiau nei dvidešimt administravimo procedūrų aprašų pakeitimų. Jais administravimo procedūrų aprašuose patikslinti paraiškų ir kasmetinių prašymų vertinimo ataskaitose pateikti klausimai, skolų identifikavimo žingsniai, jų perdavimo į Finansų ir apskaitos sistemą terminai, aiškiau išdėstytas delspinigių skaičiavimo mechanizmas, detaliau aprašyti ryšiai tarp NMA struktūrinių padalinių, pakoreguotos įvairių ataskaitų formos. Į NMA administravimo procedūrų aprašų keitimą buvo įtraukta ir ŽŪM: prieš patvirtinant šiuos aprašus, jie buvo siunčiami derinti ŽŪM Vidaus audito departamentui, kuris išanalizuoja viso procedūrų aprašo nuoseklumą, suderinamumą su kitų padalinių procedūrų aprašais, aiškumą, detalumą ir pan.¹³⁰

Administravimo procedūrų aprašai buvo keičiami atsižvelgiant į priemonių administravimo taisyklių pasikeitimus. Atsižvelgiant į tai, kad KPP buvo pirmoji Lietuvoje tokio masto ES paramos kaimo plėtrai programa (išskyrus pasirengimo stoti programą - SAPARD) ir institucijos neturėjo pakankamos patirties administruojant šią paramą, KPP įgyvendinimo taisyklėse buvo tam tikrų neaiškumų ir netikslumų. Be to, nuo pat KPP įgyvendinimo pradžios jose buvo įtvirtinta daug reikalavimų, t.y. buvo siekiama griežtai kontroliuoti paramos teikimo procesą, nenukrypstant nuo ES numatytų procedūrų. KPP įgyvendinimo metu išryškėjo tam tikri administravimo taisyklių trūkumai, be to, kai kurie netikslumai ir neatitikimai buvo nustatyti NMA vidaus ir išorės auditų metu. Siekiant užtikrinti sklandų ir efektyvų administravimo procesą, buvo daromi administravimo taisyklių pakeitimai (visi pakeitimai pateikti ataskaitos Priede Nr. 6. 2004-2006 m. KPP administravimo taisyklių pakeitimai). Šiais pakeitimais sprendžiamos priemonės įgyvendinimo metu iškilusios problemos, apibrėžiami pilnai nsureglamentuoti klausimai, supaprastinta paraiškų teikimo ir vėlesnio paramos administravimo tvarka (tikslinamos paraiškų formos, atsisakoma papildomų reikalavimų, dokumentų) ir t.t. Iš esmės didžiąja dauguma administravimo taisyklių pakeitimų buvo siekiama supaprastinti paramos teikimo procedūras ir paskatinti potencialius pareiškėjus kreiptis paramos.

Paramos gavėjų požiūriu, KPP administravimo sistema veikė gana efektyviai: daugiau nei pusė (61%) apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų šią sistemą vertina gerai arba labai gerai, mažiau nei trečdalis (30%) ją vertina patenkinamai, o 9% respondentų – prastai arba labai prastai. Apklaustos duomenimis, paramą gauti buvo kiek sudėtingiau nei vėliau ją administruoti. Atsakymų pasiskirstymas šiais aspektais pateikiamas žemiau.

¹³⁰ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 30 p.

7.17 pav. Paramos teikimo ir administravimo sistemos paprastumo vertinimas

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Vertinant atskirus paramos teikimo/ paraiškų atrankos proceso aspektus, prasčiausiai buvo įvertinta kartu su paraiška teikiamos privalomos informacijos (dokumentų) apimtis ir jos pagrįstumas; tuo tarpu geriausiai įvertintas NMA funkcijų vykdymo efektyvumas.

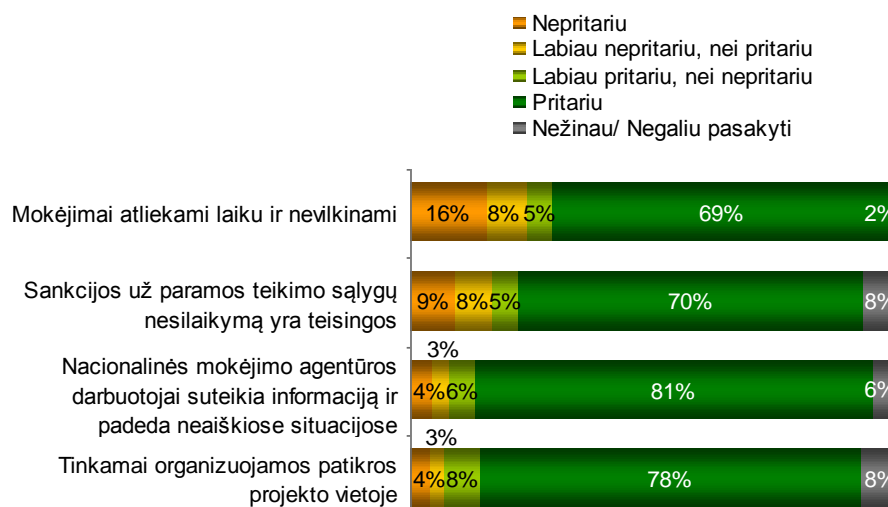
7.18 pav. Paramos gavimo aspektų vertinimas

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Vertinant paramos administravimą po paraiškos pateikimo, prasčiausiai įvertintas mokėjimų atlikimo laikas, o geriausiai – patikrų vietoje organizavimas.

7.19 pav. Paramos administravimo gavus paramą aspektų vertinimas**Kiek Jūs sutinkate/ prieštaraujate žemiau pateiktiems teiginiams?**

% skaičiuojami nuo visų apklaustųjų, n=379

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Kaip įgyvendintas partnerystės principas?

Į KPP įgyvendinimo procesą buvo įtrauktos ne tik administruojančios institucijos (ŽŪM, NMA, kitos išorės institucijos, kurioms perduotos tam tikros NMA funkcijos), bet ir pagrindiniai socialiniai-ekonominiai partneriai. Jų atstovai oficialiai buvo įtraukti į Priežiūros komiteto institucinę sudėtį, kuri buvo patvirtinta 2004 m. lapkričio 25 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1488. Į Priežiūros komiteto sudėtį įtraukti šių partnerių atstovai:

- Lietuvos gamtos fondo atstovas;
- Lietuvos kaimo smulkiųjų verslininkų ir amatininkų sąjungos atstovas;
- Lietuvos mėsos perdirbėjų asociacijos atstovas;
- Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacijos atstovas;
- Lietuvos ūkininkų sąjungos atstovas;
- Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovas;
- Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmų atstovas.

Partnerių atstovai dalyvavo Priežiūros komitetų posėdžiuose. Jie taip pat teikdavo oficialius raštus ŽŪM su pasiūlymais ir pranešimais apie taisytiną situaciją. Be to, su partneriais buvo vykdomos apskritojo stalo diskusijos, konsultuojamasi telefonu, administruojančių institucijų atstovai būdavo kviečiami ir dalyvavo asociacijų/ sąjungų posėdžiuose. Tokio bendradarbiavimo intensyvumas priklausė administruojamos priemonės, t.y. konkrečios srities partnerių aktyvumo bei atitinkamo ŽŪM skyriaus įsitraukimo į diskusijas. Gana aktyvus bendradarbiavimas vyko aplinkosaugos srityje su Lietuvos aplinkosauginių nevyriausybinių organizacijų koalicija, taip pat nemažai pasiūlymų teikė Lietuvos miško savininkų asociacija, Lietuvos ūkininkų sąjunga, Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacija. Be to, buvo įgyvendinami keli projektai KPP „Techninės paramos“ priemonės lėšomis, kuriais siekiama aktyviau įtraukti partnerius į KPP įgyvendinimo procesą (nurodyti ataskaitos skyriuje 5.7 dalies „Techninė parama“ 5.7.1. lentelėje).

Apibendrinant galima teigti, kad komunikacija tarp ŽŪM bei socialinių-ekonominių partnerių vyko, partneriai aktyviai dalyvavo KPP įgyvendinimo procese, t.y. dalyvavo Priežiūros komitetų

posėdžiuose, teikė oficialius raštus su pasiūlymais, administruojančių institucijų atstovai dalyvavo suinteresuotų asociacijų ir sąjungų posėdžiuose. Vis dėlto komunikacijos efektyvumas nepilnai patenkino abiejų pusių poreikius: viena vertus, partneriai lieka nepatenkinti tik rekomendacinio pobūdžio dalyvavimu Priežiūros komiteto posėdžiuose, teigia, kad nepakankamai atsižvelgiama į jų pasiūlymus; kita vertus, ŽŪM atstovų manymu, partnerių pasiūlymai ne visais atvejais būna pagrįsti, kartais netgi prieštaraujantys ES nustatytiems reikalavimams ar kitiems teisės aktams¹³¹.

Ar buvo ir ar efektyviai užtikrintas informacijos pateikimas pareiškėjams apie galimybę gauti paramą?

KPP įgyvendinimo metu daug dėmesio buvo skiriama informavimui apie KPP suteikiamas galimybes gauti paramą bei bendro pobūdžio viešinimui apie ES paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai, KPP įgyvendinimą, jo poveikį žemės ūkio sektoriaus pokyčiams. Viešinimo ir informavimo tikslais ŽŪM ir NMA palaikė ir plėtojo ryšius su valstybinėmis institucijomis, socialiniais-ekonominiiais partneriais, kitomis suinteresuotomis pusėmis (verslo bei nevyriausybinėmis organizacijomis), teikė informaciją viešosios informacijos rengėjams, platintojams bei jos vartotojams – plačiajai visuomenei bei tikslinėms grupėms (potencialiems pareiškėjams ir paramos gavėjams). Viešinimas vyko įvairiais *kanalais*:

- per renginius: seminarus, konferencijas, kasmetinėse žemės ūkio parodose „Agrobalt“, „Ką pasėsi...“ bei „Lietuvos agropanorama“;
- spaudos konferencijas, skirtas žiniasklaidai siekiant informuoti plačiąją visuomenę,
- spaudą: sunčiami pranešimai spaudai, rengiamos publikacijos žemdirbiams skirtuose leidiniuose, respublikinėje bei regioninėje spaudoje,
- televiziją, radijo laidas: nuolat inicijuojamas Žemės ūkio ministerijos ir Agentūros darbuotojų dalyvavimas radijo ir televizijų laidose, teikiama informacija laidų siužetams,
- per metodinę literatūrą,
- informacija pateikiama ŽŪM ir NMA tinklalapiuose.

Informavimas apie galimybes gauti paramą pagal KPP bei KPP įgyvendinimo viešinimas buvo vykdomas KPP „Techninės paramos“ priemonės lėšomis (šios lėšos nurodytos vertinimo ataskaitos 5.7 skyriaus 5.7.2. *lentelėje*). Pagal šią priemonę įgyvendinti du didelio masto viešinimo ir informavimo apie KPP projektai, kurių atliktos veiklos nurodytos *lentelėje* apačioje.

NMA projektas „Kaimo plėtros planas: ūkiškas požiūris“

Tikslas - įgyvendinti KPP viešinimo kampaniją, informuojant žemdirbius apie Lietuvai teikiamą ES paramą pagal KPP priemones ir supažindinti kuo daugiau potencialių pareiškėjų kaimo vietovėse su galimybėmis pasinaudoti šia parama.

Projekto veiklos:

- parengta ir respublikiniuose, regioniniuose, rajoniniuose bei specializuotuose leidiniuose publikuota daugiau kaip 100 straipsnių apie KPP;
- parengti 3 informaciniai siužetai televizijų laidose bei 12 informacinių siužetų radijo laidose,
- parengta ir žiniasklaidai išplatinta apie 40 pranešimų apie KPP;
- kas mėnesį 70 tūkst. tiražu leidžiamas ir platinamas informacinis periodinis leidinys „Artojas“, kuriame buvo informuojama apie su KPP susijusias naujoves, paraiškų administravimo eigą, pagrindines klaidas bei kitas paramos administravimo aktualijas;
- renginių metu buvo dalinama reklaminė KPP medžiaga: marškinėliai (200 vnt.),

¹³¹ Interviu su administruojančių institucijų ir socialinių-ekonominių partnerių atstovais

- žinučių laikikliai (300 vnt.), tušinukai (1500 vnt.).
- visa aktuali informacija besidomintiems ES parama kaimo plėtrai pateikiama Žemės ūkio ministerijos ir Agentūros interneto tinklalapiuose. Čia skelbiami pranešimai spaudai, naujaisi leidiniai, taip pat paramos priemonių aprašymai, administravimo taisyklės ir kiti teisės aktai, statistinė informacija apie administruojamų priemonių paramą. Agentūros interneto tinklalapyje skelbiama informacija apie paramos pagal dvi KPP priemones gavėjus;
- NMA internetinėje svetainėje sukurta rubrika, kurioje žemdirbiai ar kiti suinteresuoti asmenys gali pateikti ir su paramos administravimu susijusius klausimus.
- surengtas apskritojo stalo diskusijų su socialiniais partneriais ciklas ES paramos administravimo klausimais;
- ŽŪM ir NMA veikia lankytojų priimamieji, kuriuose konsultuojami atvykę žemdirbiai ir kiti kaimo gyventojai (vidutiniškai per metus Agentūros priimamajame apsilanko apie 2 000 žmonių), NMA specialistai pareiškėjus konsultuoja ir telefonu per metus informacija suteikiama vidutiniškai 20 000 interesantų).

ŽŪM projektas „Kaimo plėtros planas: Atgimstančio kaimo ženklai“ (įgyvendinamas „Kaimo plėtros plano įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimas“ projekto rėmuose)

Tikslas –padidinti KPP ir atskirų priemonių žinomumą tarp žiniasklaidos, valdžios institucijų atstovų, socialinių partnerių, o kartu ir tarp potencialių paramos gavėjų bei plačiosios visuomenės, suformuoti bei įtvirtinti palankią tiesioginių ir netiesioginių tikslinių grupių nuomonę apie KPP ir atskiras jo priemones, maksimaliai informuoti esamus ir potencialius KPP priemonių paramos gavėjus apie KPP, jo naudą ir teikiamas galimybes.

Projekto veiklos:

- 5 seminarai regioninės ir rajoninės žiniasklaidos atstovams (Vilniuje, Tauragėje, Kretingos rajone),
- 2 išvažiuojamieji seminarai žiniasklaidos atstovams, viešosios informacijos rengėjams, valstybės institucijų bei tikslinių grupių atstovams (Trakų ir Šalčininkų rajonuose),
- 3 seminarai apskričių viešosios informacijos rengėjams, valstybės institucijų bei kitų tikslinių grupių atstovams apskrityse (Švenčionyse, Utenoje ir Kaune),
- 14 seminarų seniūnijų tarnautojams, socialiniams partneriams ir kitų interesų grupių atstovams (Šakiuose, Švenčionyse, Utenoje, Birštone, Gargžduose, Šilalėje, Tauragėje, Naujoje Akmenėje, Telšiuose, Kaune, Šiauliuose, Alytuje),
- 4 seminarai valstybės tarnautojams, socialiniams partneriams ir kt. (Šalčininkuose, Pasvalyje, Šiauliuose, Telšiuose).
- parengta ir išleista informacinė dalomoji medžiaga, informaciniai leidiniai, pagamintos kanceliarinės priemonės su projekto ir KPP atributika visiems seminaro dalyviams.

Siekiant įvertinti informavimo ir viešinimo efektyvumą, NMA užsakymu atlikta Lietuvos gyventojų ir paramą pagal KPP priemones gavusių ūkininkų apklausa¹³². Apklausa parodė, kad tiek ūkininkų, tiek visų Lietuvos gyventojų požiūris į KPP 2005-2007 m. laikotarpiu pagerėjo.

7.3. lentelė. Apklausų, atliktų 2005 m. ir 2007 m. rezultatų palyginimas

Vertinamas aspektas	2005 m. apklausos rezultatai	2007 m. apklausos rezultatai
Lietuvos žmonės pajuto pagal KPP priemones skirstomos Europos Sąjungos	„taip“ – 37%	„taip“ – 55%

¹³² Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas tyrimas „Ūkininkų požiūris į kaimo plėtros planą“

naudą		
Gauti Europos Sąjungos paramą pagal KPP priemonės yra nesudėtinga	„taip“ – 42%	„taip“ – 74%
Ūkininkų, kurie paraiškas paramai gauti sugebėjo parengti patys, be konsultantų pagalbos, skaičius	„taip“ – 37%	„taip“ – 41%

Tyrimas taip pat parodė, jog dauguma Lietuvos gyventojų teigiamai vertina pagrindines KPP nuostatas: dauguma apklaustųjų mano, kad vyresnio amžiaus ūkininkai turėtų nutraukti prekybą žemės ūkio gamybą ir perleisti žemės ūkio veiklą jaunesniems; Lietuvos gyventojai taip pat pritaria, jog reikia skatinti žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, ekologinį ūkininkavimą; kasmet daugėja manančiųjų, jog šalies žemės ūkis turi atitikti Europos Sąjungos standartus, o maži ūkiai neturi didelių perspektyvų.¹³³

Svarbų vaidmenį informuojant ūkininkus apie galimybes gauti paramą, paraiškų teikimo tvarką bei kitus susijusius reikalavimus atliko akredituotos konsultavimo įstaigos, ypatingai Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba (toliau – LŽŪKT). Jos padėdavo pareiškėjams parengti paraiškas, konsultuodavo tinkamumo gauti paramą ir kitais klausimais. Prieš organizuojant kvietimus teikti paraiškas bei paramos administravimo laikotarpiu, LŽŪKT rajonų biuruose buvo organizuojami susitikimai su NMA atstovais. Taip pat kaip gerąją praktiką informavimo srityje galima paminėti NMA paramos gavėjams siunčiamus informacinius pranešimus apie tolimesnius paramos administravimo žingsnius (deja, kaip išaiškėjo interviu su administruojančių institucijų atstovais metu, šis informavimo būdas nebuvo pakankamai efektyvus, nes paramos gavėjai nepakankamai aktyviai reagavo į šiuos pranešimus).

Atsižvelgiant į aptartas veiklas informavimo srityje, galima teigti, kad teikiamos informacijos kiekis buvo pakankamas. Vis dėlto įgyvendinimo eigoje išryškėjo tam tikri informavimo trūkumai: teikiamose paraiškose pasitaikydavo daug techninio pobūdžio klaidų; nemažai paramos gavėjų teikdavo paraiškas ir pasirašydavo paramos sutartis, neįsigilinę į paramos teikimo reikalavimus ir prisiimamus įsipareigojimus, neprisiimdavo atsakomybės už paraiškoje bei registruose pateikiamą informaciją apie savo ūkį¹³⁴. Viena vertus, šią problemą sąlygojo pačių ūkininkų patirties įsisavinant ES paramą trūkumas, bijojimas įsipareigoti (noras, kad už juos nuspręstų ir atsakomybę prisiimtų konsultavimo tarnybos)¹³⁵, kita vertus, administruojančioms institucijoms atliekant informavimo veiklas rekomenduojama didesnę dėmesį skirti ne tik paramos „reklamai“, bet ir konkrečioms su ja susijusiems reikalavimams, o taip pat stiprinti konsultavimo sektorių.

Remiantis vertinimo tikslais atlikta paramos gavėjų ir negavusiųjų paramos pareiškėjų apklausa, didžioji dalis respondentų informavimo apie galimybes gauti paramą sistemą vertino teigiamai: prastai arba labai prastai įvertino 7% paramos gavėjai bei 8% paramos negavę pareiškėjai. Kiti respondantai taip pat pasiskirstė labai panašiai: dešimtadalis šią sistemą įvertino labai gerai, apie pusę atsakiusiųjų – gerai, ir trečdalis – patenkinamai. Pagrindinėmis problemomis, susijusiomis su informacijos gavimu, buvo išskirtas bendras informacijos trūkumas ir teikiamos informacijos, netikslumas, neaiškumas, sudėtingumas. Be kitų bendro pobūdžio problemų (tokių kaip

¹³³ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 34 p.

¹³⁴ Teikdami paraiškas pagal KPP priemonę „Standartų laikymasis“, žemdirbiai turėtų ne anksčiau kaip prieš 60 kalendorinių dienų, bet ne vėliau kaip prieš 7 kalendorines dienas Žemės ūkio ir kaimo verslo centre (ŽUIKVC) atnaujinti informaciją apie laikomus gyvulius ir/ar paukščius (dalyvaujantiems Nitratų direktyvoje) ir pasitikslinti duomenis apie paraiškos pateikimo dienai turimas melžiamas karves (dalyvaujantiems Pieno direktyvoje). Kadangi paramos suma skaičiuojama atsižvelgiant į turimą melžiamų karvių arba sąlyginių gyvulių skaičių, paraiškoje būtina nurodyti tikslius duomenis, užregistruotus ŽUIKVC Gyvulių registre

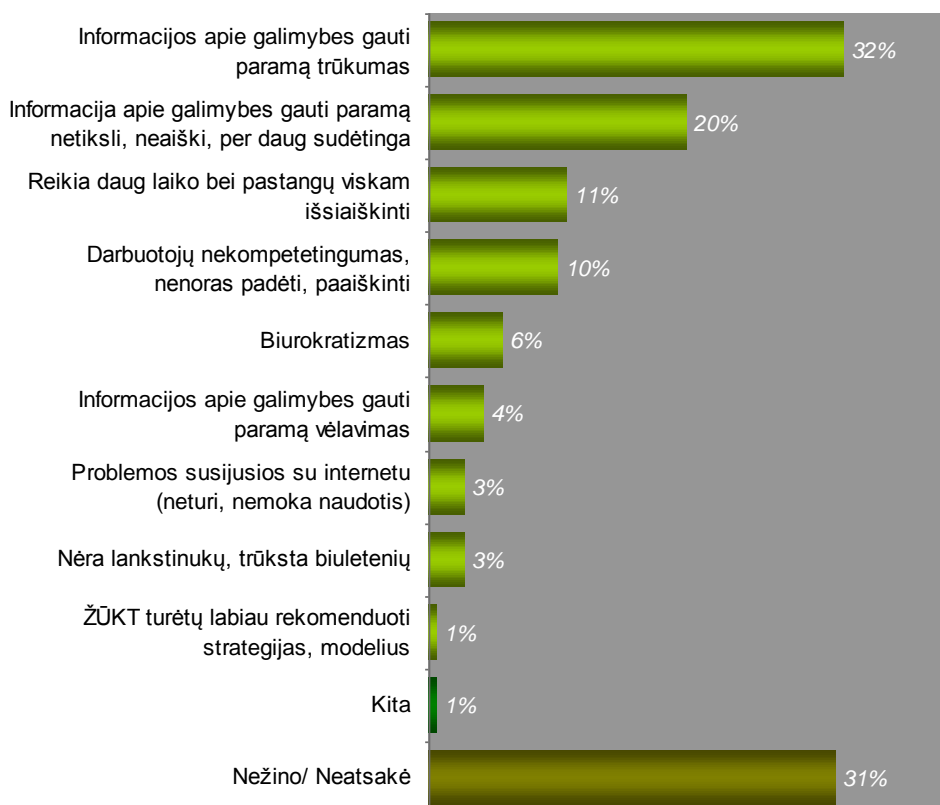
¹³⁵ Interviu su administruojančių institucijų ir socialinių-ekonominių partnerių atstovais.

biurokratizmas ir pan.) taip pat buvo išsakyta problema, kad neturint galimybės naudotis internetu, sunku gauti reikiamą informaciją.

7.20 pav. Informacijos pateikimo aspektų vertinimas

Problemos susijusios su informacijos apie galimybes gauti paramą teikimu

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie informaciją apie galimybes gauti paramą pagal KPP teikimo sistemą vertino "patenkinamai", "prastai", "labai prastai", n=142

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Ar KPP įgyvendinimo procesas skaidrus?

KPP įgyvendinimo proceso skaidrumo klausimas glaudžiai susijęs su informavimo ir viešinimo aspektu. Vykdamas platų viešinimą apie KPP įgyvendinimą, įtraukiant į svarstymus socialinius-ekonominius partnerius, bendraujant su potencialiais paramos gavėjais regioniniu lygmeniu, decentralizuojant administravimo sistemą ir „priartinant ją arčiau žmonių“, užtikrinamas institucijų ir socialinių partnerių bei visos visuomenės dialogas ir taip didinamas supratimas apie sistemos veikimą bei jos skaidrumas. Paramos administravimo objektyvumą ir nešališkumą taip pat padėjo užtikrinti parengti NMA administravimo procedūrų aprašai, kuriais vadovavosi paramą administruojantys darbuotojai bei įdiegta administravimo informacinė sistema – KPPAIS.

Efektyviam ir skaidriam KPP paramos administravimui įtakos turėjo ir kitos įvairios priemonės:

- NMA įkurtas rizikų vertinimo ir valdymo departamentas, kurio veikla siekiama minimizuoti galimybę neteisėtai pasisavinti lėšas;
- įdiegta anoniminė „Pasitikėjimo linija“ bei interesantų priėmimo skyrius, kuris įgyvendina „vieno langelio“ principą ministerijoje ir jai pavaldžiose įstaigose, aptarnaujant asmenis ir nagrinėjant jų prašymus;

- sukurtas informacinis portalas, kuriame ūkininkai ir su paramos administravimu susijusių institucijų pareigūnai gali prisijungti prie NMA duomenų bazių rasti visą informaciją apie suteiktą paramą;
- galimybė pateikti skundus: skundus įvairiais klausimais paramos gavėjai ir pareiškėjai galėjo teikti ŽŪM, kuri kiekvienu atveju aiškindavosi situaciją, nagrinėjo NMA veiklą ir priimdavo sprendimą dėl skundo pagrįstumo. Pareiškėjams buvo sudaryta galimybė dalyvauti komisijose, nagrinėjančiuose jų skundus (nusiskundimų dėl to, kad kažkas nuo jų slepiama, nebuvo gauta)¹³⁶;
- NMA atliekamos patikros, kuriomis kontroliuojamas ES bei valstybės paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai lėšų naudojimas pagal tikslinę paskirtį.

Nauja bei nuolat keičiama (nors ir siekiant supaprastinti) paramos administravimo sistema potencialiems paramos gavėjams galėjo atrodyti gana paini, sudėtinga ir neskaidri. Vis dėlto, lyginant KPP administravimo sistemą su BPD administravimo sistema, pastaroji buvo žymiai sudėtingesnė. Vertinant KPP paraiškas taikomi tik tinkamumo kriterijai, neveikė Projektų atrankos komitetas, nebuvo projektų vertinimo balais (prioritetinių kriterijų pagrindu), taigi nebuvo rimtų prielaidų kelti abejones dėl administravimo sistemos skaidrumo. Remiantis apklausos duomenimis, paramos gavėjai paramos teikimo sistemos skaidrumą vertina gana palankiai: 85% respondentų pritaria ar labiau pritaria nei nepritaria tam, kad buvo užtikrintas paraiškų teikimo, atrankos ir vertinimo skaidrumas, 7% apklaustųjų šiam teiginiui nepritaria, 4% - labiau nepritaria, nei pritaria.

Ar pakankama ir efektyvi KPP įgyvendinimo priežiūros sistema (duomenų kaupimo sistema, stebėsenos veikla)?

KPP įgyvendinimo priežiūrą atliko Priežiūros komitetas, kurios funkcijos bei sudėtis jau aptartos nagrinėjant vertinimo klausimus apie KPP administravimo sistemą bei partnerystės principo įgyvendinimą. Priežiūros komiteto posėdžius organizuoja ŽŪM. KPP įgyvendinimo laikotarpiu buvo surengti 8 komiteto posėdžiai.

Priežiūros komitetas posėdžių metu vertindamas KPP įgyvendinimo efektyvumą. Šiuo tikslu ŽŪM užtikrina, kad visa svarbi informacija apie programos ir jos priemonių įgyvendinimą būtų prieinama komiteto nariams. Siekiant užtikrinti efektyvią KPP įgyvendinimo priežiūrą bei vertinimą, buvo sukurta KPP administravimui skirta informacinių technologijų sistema: duomenų perdavimo tinklas, išmokų administravimo informacinės sistemos, apskaitos ir ataskaitų informacinė sistema, kompiuterinio tinklo stebėjimo sistema bei NMA informacinis portalas, kuriame paramos gavėjai gali rasti visą informaciją apie jiems suteiktą paramą. Taigi Žemės ūkio paramos administravimo informacinę sistemą (ŽŪPAIS) sudaro daug tarpusavyje susijusių modulių:

- Supaprastintų tiesioginių išmokų administravimo informacinė sistema, skirta tiesioginių išmokų už pasėlius administravimo procesams valdyti;
- Kaimo plėtros priemonių administravimo informacinė sistema, skirta paramos pagal kaimo plėtros priemones administravimo procesams valdyti (KPPAIS);
- Kvtų administravimo informacinė sistema, skirta pieno ir kitų kvotų administravimo procesams valdyti;
- Apskaitos ir ataskaitų informacinė sistema, kuriai padedant surenkama visa informacija apie mokėjimus iš kitų informacinių sistemų, mokėjimai siunčiami į banką ir atitinkamai apskaičiuojami;
- Logistikos ir plotų matavimo informacinė sistema;
- Importo ir eksporto administravimo informacinė sistema.

¹³⁶ Interviu su administruojančių institucijų ir socialinių-ekonominių partnerių atstovais.

- 2006 metais įdiegta informacinė sistema PORTALAS - informacija internete apie gautą paramą, paramos gavėją, pateiktas paraiškas.

NMA informacinės sistemos taip pat gauna duomenis iš kitų susijusių institucijų: seniūnijų ir savivaldybių bei registrų duomenis iš VĮ Registrų Centras ir VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras. Informacinių sistemų susiejimas palengvina paramos administravimą, sumažina reikalavimų ir reikalingų pateikti duomenų apimtį pareiškėjams bei mažina paraiškų administravimo laiką.

Už informacinių sistemų administravimą bei duomenų jose kaupimą atsakinga NMA: didžiausią darbą suvedant duomenis atlikdavo gaunantys paraiškas KDTS. Nuo 2006 m. žemdirbių pateiktų paraiškų duomenys yra suvedinėjami ne tik NMA teritoriniuose skyriuose, bet ir seniūnijose sukurtose kompiuterizuotose darbo vietose. Seniūnijose į informacinę sistemą yra suvedinėjami duomenys tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus bei paramai pagal KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ gauti. Seniūnijų suvesti duomenys perduodami NMA KDTS, kuriame atliekamas sutikrinimas su centrine duomenų baze.

Informacinė sistema buvo labai naudinga administruojant KPP paraiškas: visi neatitikimai yra automatiškai pastebimi, kaupiama informacija, sistema naudinga užtikrinant kontrolę ir siekiant išvengti šališkumo. Remiantis NMA atstovų teigimu, sistema yra pakankamai patogi naudotis, siekiant ją perprasti ir įsisavinti pakanka neilgo mokymosi laikotarpio (3-5 dienų). Kita vertus, sistema turi tam tikrų trūkumų: sistemoje kaupiama informacija yra sudėtinga pasinaudoti analizės ar vertinimo tikslais, pvz. esant poreikiui, sudėtinga iš sistemos pateikti duomenis konkrečiais pjūviais, ŽŪM ar Priežiūros komiteto nariams reikalingos informacijos pateikimas užtrunka nemažai laiko. Su tokio tipo kliūtimis susidūrė ir vertintojai KPP ex-post vertinimo metu. Kita vertus, reikia pastebėti šios sistemos privalumus, lyginant su SAPARD programos administravimu, bei atkreipti dėmesį, kad sistema įgyvendinimo eigoje buvo tobulinama, nors dar nėra pakankamai operatyvi ir patogi vartotojui.

Kokios administravimo sistemos silpnosios ir stipriosios pusės, „geros praktikos“ pavyzdžiai?

Vertinant KPP administravimo sistemą, reikia atsižvelgti į tai, kad institucijos turėjo labai nedidelę tokios paramos administravimo patirtį: nuo 2000 m. NMA administravo ES stojimo paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai programos (SAPARD) lėšas, tuo tarpu KPP buvo pirmoji ES paramos kaimo plėtrai programa, Lietuvai tapus ES nare. Apibendrinant galima išskirti esminius šios sistemos privalumus ir trūkumus. Teigiamai vertintinos administruojančių institucijų pastangos spręsti įgyvendinimo eigoje iškilusias problemas ir taip nuolat tobulinti administravimo sistemą – tokiu būdu nemaža dalis administravimo sistemos trūkumų buvo panaikinti, o kai kurias išmoktas pamokas galima laikyti „gerosios administravimo praktikos“ pavyzdžiais.

Išskiriamos šios administravimo sistemos **stipriosios pusės**:

- Gana *paprasta administravimo struktūra*, lyginant su BPD priemonių administravimu, į kurią buvo įtraukta dar viena papildoma institucija – LR Finansų ministerija. Atsižvelgiant į mažesnę įtrauktų institucijų skaičių, operatyviau priimami sprendimai;
- Tiksliai ir aiškiai apibrėžtos *administravimo taisyklės bei procedūros* buvo didelė pagalba žmonėms administruojantiems paraiškas. Nors KPP administravimo pradžioje buvo tam tikrų netikslumų ir su jais susijusių nesklandumų, tačiau laikui bėgant administravimo taisyklės bei procedūros buvo tobulinamos darant pakeitimus;

- *Supaprastintos administravimo sąlygos*: keičiant taisykles ir procedūras buvo lengvinamos administravimo sąlygos ir mažinamas reikalavimų skaičius (supaprastinta dokumentų teikimo tvarka – atsisakyta reikalavimo kartu su paraiška pateikti tam tikrus papildomus dokumentus; supaprastinta sankcijų mokėjimo sistema – sudengiama su išmokomis pagal kitas priemones, atsisakyta kitų rutininių reikalavimų);
- *Informacinės administravimo sistemos sukūrimas*, palengvinęs paraiškų administravimą, bei šios sistemos susiejimas su registru duomenų sistemomis;
- *Paraiškų pagal paramos už plotus priemonių sujungimas į vieną*: KPP priemonės „MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ paraiškos teikiamos kartu su TI paraiškomis. Tai labai palengvina pareiškėjų galimybes gauti paramą. Atsižvelgiant į gerąją praktiką, 2007-2013 m. laikotarpiu siekiama kuo daugiau paramos už plotus priemonių sujungti į vieną paraišką. Šių paraiškų administravimo perdavimas savivaldybėms seniūnijų lygmeniu sumažino atstumą tarp pareiškėjo ir administratoriaus. Be to, nuo 2006 m. seniūnijose kuriama žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotų ribų įbraižymo į elektroninius žemėlapius sistema dar labiau palengvins paraiškų dėl paramos už plotus pateikimą bei administravimą;
- *Administravimo decentralizavimas*: nuo 2006 m. kasmetinių mokėjimo prašymų bei kasmetinių investicijų ataskaitų priėmimą, registravimą, duomenų suvedimą, ir tikrinimą atlieka NMA KDTS apskrityse. Perkėlus šias funkcijas teritoriniams padaliniais, pareiškėjai operatyviau gauna informaciją apie neatitikimus, susijusius su minėtų dokumentų pateikimu, bei preliminarią informaciją apie tinkamumą gauti paramą, be to, NMA lengviau identifikuoti problemas, susijusias su paramos administravimu tam tikrame regione ir, atsižvelgiant į tai, vykdyti tikslingus mokymus. Naujuoju laikotarpiu administravimas dar labiau decentralizuojamas – dalį KPP priemonių administruos KDTS;
- Paramos naudojimo *kontrolė*: didelis dėmesys skiriamas patikroms, kurios atliekamos profesionaliai (gerai įvertino ir paramos gavėjai apklausos metu); „Pasitikėjimo linijos“ sukūrimas;
- *Probleminių klausimų sprendimo komisijų sukūrimas*: efektyvus problemų sprendimo būdas įtraukiant visas suinteresuotas puses;
- LŽŪKT atliekamas *konsultacinis darbas*, padedantis ūkininkams perprasti paramos teikimo taisykles ir gauti paramą.

Išskiriamos šios administravimo sistemos **silpnosios pusės**:

- Programiniame dokumente, priemonių administravimo taisyklėse bei paramos teikimo sutartyse įtvirtintos *nepakankamai aiškios ir tikslios nuostatos bei dviprasmiška terminologija*, kas sąlygojo priemonių įgyvendinimo problemas (pvz. dėl socialinių išmokų apskaičiavimo pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ – detaliau nagrinėjama ataskaitos 5.1.2. dalyje; dėl Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinimo pagal „Standartų laikymosi“ priemonę – detaliau nagrinėjama 5.6.2. dalyje);
- Nesuderinamumas su *susijusiais teisės aktais* ir spragos juose: stabdomas paraiškų vertinimo procesas, kol išaiškinama situacija;
- Didelis darbo krūvis, nepakankami *žmogiškieji ištekliai* bei darbuotojų kaita (šios problemos sprendžiamos „Techninės paramos“ priemonės lėšomis plėčiau žmoniškuosius išteklius ir didinant jų gebėjimus);
- Didelis *techninio pobūdžio klaidų paraiškose* bei su paraiškomis susijusių problemų skaičius: neteisingai užpildytos paraiškos, neteisingai nurodyti banko sąskaitų numeriai, „viršdeklaravimai“, didelis paraiškų kiekis, leidimų statyboms pateikimo terminas, daugiamečiai įsipareigojimai. Santykinai dažniau tokio pobūdžio problemos kilo dėl KPP priemonės "Agrarinė aplinkosauga" – tai rodo, kad pareiškėjams sudėtingiau buvo perprasti su aplinkosaugos klausimais susijusius reikalavimus. Šios problemos sprendžiamos supaprastinant paraiškų formas, detalizuojant jų pildymo instrukcijas, organizuojant susitikimus su pareiškėjais;

- *Ilgesnis nei planuota paraiškų vertinimo ir administravimo procesas*, kurį sąlygojo anksčiau minėtos problemos – techninio pobūdžio klaidos, pareiškėjų patirties trūkumas, žmogiškųjų išteklių trūkumas;
- Dar viena problema, susijusi su pareiškėjų gebėjimų ir patirties trūkumu – *nepakankamas reikalavimų ir prisiimamų įsipareigojimų suvokimas* (pareiškėjai neatnaujindavo duomenų registruose, nepakankamai aktyviai reagavo į NMA siunčiamus informacinius pranešimus - detaliau aptariama analizuojant informacijos pateikimo apie galimybes gauti paramą vertinimo klausimą). Atsižvelgiant į tai, didesnė atsakomybė pareiškėjui buvo perkelta administravimo taisyklėmis, pvz. atsakomybė už neatnaujintus duomenis registre;
- Ne visiems pareiškėjams prieinamos *mokamos konsultavimo įstaigų paslaugos*;
- Nepakankamai operatyvi ir patogi vartotojui *informacinė sistema (KPPAIS)*, apsunkinanti KPP įgyvendinimo priežiūros ir vertinimo procesą (detaliau aptarta analizuojant KPP įgyvendinimo priežiūros vertinimo klausimą);
- *Nepakankamai efektyvus bendradarbiavimas su kitomis į priemonės įgyvendinimą įtrauktomis institucijomis* (daugiausiai tomis, kurios suteikdavo pažymą apie reikalavimų įgyvendinimą, pvz. su RAAD, kuri buvo atsakinga už pažymą dėl reikalavimų atitikimo pagal Nitratų direktyvą, Valstybine gyvulių veislininkystės priežiūros tarnyba, kuri turėjo tvirtinti retų veislių gyvulių ir paukščių skaičių ir pan.).

Koks įgyvendinimo sistemos tęstinumas 2007-2013 m.?

2007-2013 m. laikotarpiu, atsižvelgiant į ES lygmeniu įtvirtintus reikalavimus¹³⁷, visos kaimo plėtros priemonės, remiamos ES (Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai – toliau EŽŪFKP) lėšomis, yra įtvirtintos viename programiniame dokumente – Kaimo plėtros 2007-2013 metų programoje. Taigi, lyginant su 2004-2006 metų periodu, kai ES lėšomis remiamos kaimo plėtros priemonės buvo įtvirtintos dviejuose programiniuose dokumentuose (KPP ir BPD), užtikrintas didesnis nuoseklumas. Tuo pačiu paprastesnė tampa ir šių priemonių administravimo sistema. 2004-2006 m. kaimo plėtros priemonės, įtvirtintos KPP, buvo administruojamos trijų pagrindinių padalinių – ŽŪM, NMA bei Priežiūros komiteto, o likusios, įtvirtintos BPD 4 prioritete – pagal bendrą struktūrinių fondų administravimo sistemą, į kurią buvo įtraukta LR Finansų ministerija, atliekanti vadovujančios institucijos funkcijas, ŽŪM – tarpinės ir NMA – įgyvendinančios institucijos funkcijas. Kita vertus, naujuoju laikotarpiu ŽŪM tenka didesnis krūvis, nes jai perduodamas ir vadovujančios institucijos vaidmuo tų priemonių, kurios anksčiau buvo įtrauktos į BPD, atžvilgiu.

Pagrindinėmis programą įgyvendinančiomis institucijomis lieka ŽŪM, NMA ir Priežiūros komitetas (vadinamas Stebėsenos komitetu), o taip pat dar paskirta sertifikavimo institucija. Kaimo plėtros 2007-2013 metų programoje, remiantis Reglamentu Nr. 1698/2005, numatytos keturios institucijos, atliekančios toliau nurodytus vaidmenis:

- Vadovujančioji ir kompetentinga institucija – ŽŪM, kuri yra atsakinga už Kaimo plėtros 2007-2013 metų programos valdymo efektyvumą ir teisingumą. Ji taip pat veikia kaip Stebėsenos komiteto sekretoriatas – tai apima informacijos apie Kaimo plėtros 2007-2013 m. programos vykdymą teikimą Stebėsenos komitetui;
- Akredituota mokėjimo agentūra – NMA, kuri atsakinga už kasdienį programos įgyvendinimą ir nuolat informuoja Vadovujančiąją instituciją apie įgyvendinimo pažangą (ŽŪM iniciatyva atlikto audito¹³⁸ pagrindu Žemės ūkio ministro 2007 m. spalio 10 d.

¹³⁷ 2005 m. rugsėjo 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai.

¹³⁸ Analizė ir apžvalga dėl Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos pasirengimo tinkamai administruoti EŽŪGF ir EŽŪFKP lėšas, atlikta pagal paslaugų teikimo sutartį su UAB „Ernst & Young Baltic”.

įsakymu Nr. 3D-450 „Dėl Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos akreditavimo Europos žemės ūkio garantijų fondo (EŽŪGF) ir Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) lėšoms administruoti“ NMA buvo suteikta akreditacija Europos žemės ūkio garantijų fondo (EŽŪGF) ir Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) priemonių administravimui);

- Sertifikavimo institucija – ŽŪM Vidaus audito departamentas, kuri yra atsakinga už Akredituotos mokėjimo agentūros ataskaitų teisingumo, išsamumo ir tikslumo sertifikavimą; sertifikavimo procesą atlieka samdomas nepriklausomas subjektas;
- Stebėsenos komitetas, kurio tikslas yra vertinti visos programos įgyvendinimo efektyvumą ir kokybę. Jis gali prašyti, kad, esant reikalui, ŽŪM (sekretoriatas) pateiktų išsamią analizę arba papildomą informaciją/duomenis iš Akredituotos mokėjimo agentūros tam tikrais klausimais.

Iš principo kaimo plėtros priemonių administravimo sistema lieka beveik tokia pati, kaip ir įgyvendinant 2004-2006 m. KPP. Užtikrinant tęstinumą, vadovaujančia ir mokėjimo institucijomis paliktos ŽŪM ir NMA. Kita vertus, siekiant efektyvesnio ir operatyvesnio paramos administravimo siūloma apsvarstyti galimybę atsakomybę už efektyvų, veiksmingą ir teisingą vadovavimą programai bei jos įgyvendinimą sukcentruoti konkrečiame ŽŪM departamente. Šios praktikos laikosi kai kurios kitos ES valstybės narės: Airijoje vadovaujančiaja institucija paskirtas Žemės ūkio ir maisto departamento BŽŪP kaimo plėtros padalinys; Vengrijoje – Žemės ūkio ir kaimo plėtros ministras vadovaujančios institucijos funkcijas įgyvendinti paskyrė ministerijos valstybės sekretoriui ES reikalams; Švedijoje – Švedijos žemės ūkio taryba (angl. *Swedish Board of Agriculture*), kuri yra vyriausybės ekspertinė institucija žemės ūkio ir maisto politikos srityje. Remiantis Lietuvos 2004-2006 m. KPP administravimo patirtimi, vadovaujančiaja institucija galima būtų skirti ŽŪM Kaimo plėtros departamentą, kuris didžiąją dalį vadovavimo programai bei jos įgyvendinimo funkcijų atliko jau praeitu programavimo laikotarpiu.

Konkretūs įgyvendinimo sistemos pokyčiai, prie kurių buvo pereinama palaipsniui tobulinant 2004-2006 m. KPP administravimo sistemą, jau buvo aptarti analizuojant ankstesnius vertinimo klausimus. Apibendrinant galima išskirti šiuos pasikeitimus: administravimo sistemos decentralizavimas (kai kurių priemonių¹³⁹ paraiškų administravimą perėmė NMA KDTS); priemonių, kuriomis teikiama parama už plotus¹⁴⁰, administravimas sujungtas į vieną bendrąją paraišką – tuo pačiu sustiprintos funkcijos seniūnijų lygmeniu; informacinės administravimo sistemos tobulinimas ir susiejimas su registrų duomenų sistemomis sąlygojo paraiškų teikimo tvarkos supaprastinimą.

Siekiant užtikrinti tinkamą administravimo sistemos veikimą, ŽŪM iniciatyva buvo atliekami vidaus ir išorės auditai, kurių metu tikrinamas NMA atitikimas akreditavimo kriterijams. Auditų metu buvo nustatyti tam tikri neatitikimai ir pateikiamos rekomendacijos dėl jų ištaisymo.

Kokie buvo daryti KPP pakeitimai ir kaip jie įtakojo tikslines grupes, priemonių tikslus bei rodiklius?

KPP įgyvendinimo laikotarpiu, atsižvelgiant į besikeičiančią situaciją dėl išorės veiksnių, iškilusias KPP įgyvendinimo problemas, skirtingą pareiškėjų pagal atskiras priemones aktyvumą, Priežiūros

¹³⁹ „Naudojimas konsultavimo paslaugomis“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, „Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Pirmas ne žemės ūkio paskirties žemės ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Miškų aplinkosaugos išmokos“

¹⁴⁰ „Agrarinė aplinkosauga“, „Natura 2000 išmokos ir su direktyva 2000/60/EB susijusios išmokos“, „Natura 2000 išmokos“, „Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves“.

komitetas priėmė 5 KPP pakeitimus dėl finansinio lėšų tarp priemonių perskirstymo (kurie buvo pristatyti Vertinimo ataskaitos 4 skyriuje „Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano finansinių indėlių analizė“ bei pateikiami Priede Nr. 4 2004-2006 m. KPP finansinių pakeitimų apžvalga) ir 5 pakeitimus, susijusius su atskiomis priemonėmis, kurie pristatomi žemiau pateikiamoje lentelėje.

7.4. lentelė. KPP pakeitimų aprašymas

Nr.	KPP pakeitimas	Pakeitimo turinys ir įtaka tikslinėms grupėms/ tikslams/ rodikliams
1.	2006 m. keitimas, susijęs su priemone „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“	<p>Turinys: numatyta galimybė paramos gavėjo išlaikytiniam paveldėti teisę į paramą mirus pagrindiniam paramos gavėjui, jeigu ir toliau laikomasi schemeje numatytų sąlygų (taikoma visoms paramos gavėjų kategorijoms: „ūkininkams“, „smulkiems pieno ūkio savininkams“ bei „ūkio darbuotojams“).</p> <p>Įtaka: prisidėjo prie paramos gavėjų skaičiaus išlaikymo bei iš dalies paskatino naujus pareiškėjus dalyvauti schemeje.</p>
2.	2006 m. keitimas, susijęs su priemone „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“	<p>Turinys: numatyta prailginti išmokų už perleistą pieno kvotą mokėjimo laikotarpį nuo 3 iki 15 metų, nustatant, kad visais likusiais metais (arba iki kol paramos gavėjui sukaks 75 metai) bus mokama 80 EUR išmoka už 1 toną.</p> <p>Įtaka: suvienodinant paramos gavimo sąlygas su žemės perleidėjams taikomomis sąlygomis, paskatino smulkiuosius ūkių savininkus dalyvauti priemonėje. Be to, prisidėjo prie paramos gavėjų skaičiaus išlaikymo (iki pakeitimo pasitaikė atveju, kuomet dėl trumpo išmokos laikotarpio paramos gavėjai atsisakė dalyvauti schemeje).</p>
3.	2007 m. keitimas, susijęs su priemone „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“	<p>Turinys: pakeistas įveisto miško priežiūros ir apsaugos išmokos aprašymas: aiškiau išdėstytos miško įveisimo išmokų sudedamosios dalys bei nustatytas miško želdinių atkūrimo finansavimas esant ekstremalioms gamtinėms sąlygoms – nustatyta, kad miško želdinių papildymas gali būti kompensuojamas tiek, kiek yra būtina visiškam miško atkūrimui (bet ne daugiau nei 100 proc. paramos sutartyje numatytų išlaidų).</p> <p>Įtaka: palengvino priemonėje dalyvaujančių bei nuo ekstremalių gamtinių sąlygų nukentėjusių paramos gavėjų situaciją, sumažinant išlaidas atkuriant mišką. Pakeitimas negalėjo prisidėti prie aktyvesnio dalyvavimo priemonėje dėl jo įgyvendinimo laiko.</p>
4.	2008 m. keitimas, susijęs su priemone „Standartų laikymasis“ bei KPP 12.1.3. dalyje nustatytomis sankcijomis	<p>Turinys: sušvelnintos sankcijos už Nitratų direktyvos reikalavimų neįgyvendinimą: nustatytos sankcijos, proporcingos pažeidimams atsižvelgiant į ūkio neatitikimo reikalavimams laipsnį. Reikalavimas, grąžinti <i>visą</i> išmokėtą paramos sumą, taikomas tik tuomet, jei investicinio laikotarpio pabaigoje pareiškėjas neatitinka <i>visų</i> keliamų reikalavimų.</p> <p>Įtaka: palengvino paramos gavėjų situaciją, kuri kėlė grėsmę ne tik direktyvos reikalavimų įgyvendinimui, bet ir jų ūkio veiklai. Pakeitimu nebuvo siekiama paskatinti aktyvesnio dalyvavimo priemonėje.</p>
5.	2008 m. keitimas, susijęs su priemone „Agrarinė aplinkosauga“ bei KPP 12.1.3. dalyje nustatytomis	<p>Turinys: pakoreguotos paramos pagal šią priemonę gavėjams taikomos sankcijos: panaikinta sankcija, taikoma ekologiniam ūkiui sumažinus sertifikuotą ekologinės produkcijos gamybai naudojamą ŽŪN plotą (vietoj šio pažeidimo numatyta sankciją taikyti pareiškėjui negavus ekologinės gamybos sertifikato); pakeista dar dviejų pažeidimų, už kuriuos taikomos sankcijos, formulė.</p>

	sankcijomis	Įtaka: prisidėjo prie paramos gavėjų skaičiaus išlaikymo. Pakeitimas negalėjo prisidėti prie aktyvesnio dalyvavimo priemonėje dėl jo įgyvendinimo laiko (be to, ekologinio ūkininkavimo programoje dalyvavo didesnis nei planuota paramos gavėjų skaičius).
--	-------------	--

Šaltinis: Pranešimai apie kaimo plėtros programavimo dokumento pakeitimus, dėl kurių nereikia Komisijos sprendimo.

Apibendrinant aprašytų KPP keitimų tikslus, galima teigti, kad jais, viena vertus, buvo siekiama padidinti atskirų priemonių populiarumą skatinant paramos schemose dalyvauti naujus potencialius pareiškėjus bei išlaikant dalyvaujančius paramos gavėjus, ir kita vertus, siekiant padėti paramos gavėjams įgyvendinti prisiimtus įsipareigojimus ar koreguojant KPP numatytus neadekvačius reikalavimus bei sankcijas. Institucijų pastangos skatinti potencialius pareiškėjus dalyvauti paramos schemose ir siekti įgyvendinti numatytus priemonių tikslus bei rodiklius, operatyvus reagavimas į situacijos pokyčius vertintinas teigiamai. Kita vertus, nuo 2004 m. ūkininkams pradėta teikti ES parama (tiesioginės išmokos, kompensacinės išmokos pagal KPP) pakeitė situaciją, iškreipė bendrą KPP paramos logiką ir tam tikru programavimo periodu numatyti tikslai tapo nebeaktualūs¹⁴¹. Taigi ir KPP pakeitimai neturėjo laukiamo poveikio – tam tikru mastu paskatino potencialius esamus paramos gavėjus toliau dalyvauti priemonėse, tačiau ne visi planuoti tikslai ir rodikliai buvo pasiekti. Atsižvelgiant į santykinai mažą tam tikrų priemonių populiarumą, atlikti finansiniai pakeitimai, kurie užtikrino sėkmingą finansinių lėšų panaudojimą.

¹⁴¹ Turint galimybę gauti paramą (tiesiogines ir kompensacines išmokas) už žemės ūkio veiklą, ūkininkai turėjo žymiai mažesnę paskatą atsisakyti ūkininkavimo veiklos ir siekė žemės ūkio paskirties žemės naudoti pagal jos tikrąją paskirtį.

8. KPP IŠORINIS SUDERINAMUMAS

Šioje vertinimo ataskaitos dalyje nagrinėjamas KPP suderinamumas ir sąveika su kitomis ES horizontaliomis politikomis ir prioritetais: vertinama kaip KPP įgyvendinimas prisidėjo realizuojant Lisabonos strategijos tikslus, aplinkosauginius tikslus, įgyvendinant darnaus vystymosi prioritetą, lygių galimybių principą, skatinant ekonominę ir socialinę sanglaudą. Taip pat vertinamas KPP suderinamumas su kitomis paramos programomis ir valstybės pagalbos priemonėmis.

8.1. KPP suderinamumas su BŽŪP ir horizontaliomis ES politikomis bei prioritetais

KPP suderinamumas su BŽŪP ir horizontaliomis ES politikomis bei prioritetais buvo vertinamas dar ex-ante vertinimo metu. Šiame įvertinime pateikta išvada: „*nėra jokių požymių, kad būtų kitokių neatitikimų kitų reglamentų atžvilgiu. Nėra jokių nelygių požiūrių į vyrus ir moteris požymių, atrodo, kad laikomasi įsipareigojimų dėl šiltnamio efektą sukeliančių dujų, vandens kokybės ir bioįvairovės*“. Atsižvelgiant į tai, šiame vertinime labiau koncentruojamasi ties KPP įgyvendinimo poveikiu ir šio poveikio suderinamumu su išskirtų ES horizontalių politikų ir prioritetų tikslais.

Per santykinai trumpą įgyvendinimo laikotarpį 2004-2006 m. KPP ir jo priemonės tiesiogiai ir netiesiogiai įtakoją Lietuvos visuomenę, ypač kaimo vietas. Tai socialinis, ekonominis ir aplinkosauginis poveikis, kurį dėl jo išsisklaidymo sunku įvertinti ir išmatuoti, lyginant su poveikiais, pasiektais projekto ir priemonės lygmenyje. Tai lemia įvairūs veiksniai:

1. Kuo aukščiau kopū programos ir tikslų hierarchija, tuo sunkiau išmatuoti rezultatus, o kartu ir bendrus programos poveikius bei sąveikas su kitomis politikomis.
2. Sunku izoliuoti poveikius makro lygmenyje, pvz., kiek 2004-2006 m. KPP prisideda prie kovos su klimato kaita? Arba, kiek jis pagerino biologinę įvairovę palyginti su kitomis programų politikomis ir t.t.?
3. 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo laikotarpis buvo labai trumpas;
4. KPP įtvirtinta tik dalis kaimo plėtrą skatinančių priemonių – likusios priemonės įtvirtintos kituose Lietuvos kaimo plėtros strategijos 2004-2006 metams programiniuose dokumentuose.

Remiantis vertinimo ataskaitos 4.2 dalyje pateikiama finansinio rezultatyvumo bei 5 dalyje atlikta atskirų priemonių įgyvendinimo analize (priemonėms skirtais finansiniais indėliais, paramos gavėjų skaičiumi, ploto, už kurį suteikta parama dydžiu ir kitais priemonių rodikliais) galima teigti, kad didžiausią poveikį turėjo iš MPŪV, Ankstyvos pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos bei agrarinės aplinkosaugos (konkrečiai - ekologinio ūkininkavimo programa) priemonės. Šių ir kitų mažesniu mastu įgyvendintų priemonių socialinis, ekonominis ir aplinkosauginis poveikis bus toliau kiek įmanoma plačiau įvertinti suderinamumo ir sąveikų su kitomis ES horizontaliomis politikomis ir prioritetais bei BŽŪP atžvilgiu.

Kaip KPP įgyvendinimas prisidėjo realizuojant Lisabonos strategiją (darbo vietų kūrimas)?

Strategija siekiama skatinti didesnę ekonomikos augimą, naujų darbo vietų sukūrimą ir didesnę konkurencingumą pasaulio rinkose. Konkrečiau, jos tikslas yra suteikti žmonėms aukštesnį pragyvenimo lygį, pasitelkiant aplinkosauginiu ir socialiniu požiūriu tvarias priemones.

Nacionaliniame lygmenyje Lietuva siekia įgyvendinti Lisabonos strategiją, sutelkdama dėmesį į konkurencingumo ir užimtumo didinimą ir gyvenimo kokybės gerinimą. Šiuo atžvilgiu, svarbus įrankis buvo 2004-2006 KKP. Kaip jau žinoma, 2004-2006 m. KPP bendrieji tikslai buvo sukurti konkurencingą žemės ūkį ir žemės ūkio struktūras, veiklų diversifikavimo ir aplinkos apsaugos galimybes.

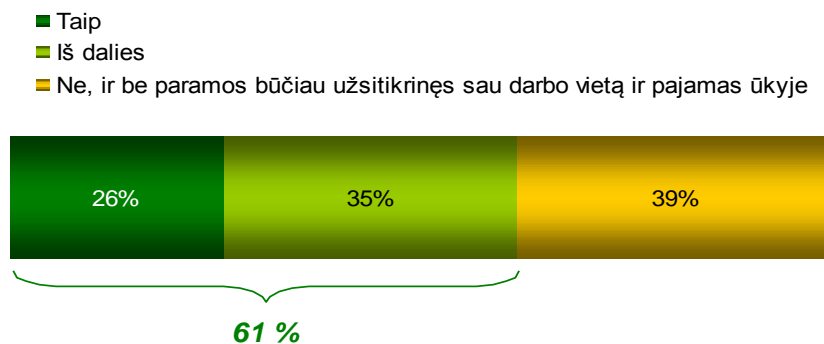
Vertinant bendrą socialinę ir ekonominę situaciją Lietuvoje, galima matyti teigiamus pokyčius: pastebimas postūmis užimtumo srityje, ypač statybų ir paslaugų sektoriuose, konkurencingumo augimas, žemės ūkio ir ekologiškos gamybos būdų plėtra. BVP, sukuriamas žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės srityje, išaugo nuo 944,9 milijonų eurų (3 262,5 milijonų litų) 2004 m. iki 1,314.4 milijonų eurų (4 538,2 milijonų litų) Investicijų į žemės ūkio ir maisto sektorių vertės didėjimas 2004-2007 m. laikotarpiu padėjo pagerinti ūkių struktūrą, ir tuo pačiu parėmė teigiamą ekonomiškai stipraus ir konkurencingo žemės ūkio sektoriaus kūrimą. Be to, augo produktyvumas; higienos ir aplinkosaugos standartų įgyvendinimo rezultatai taip pat pagerėjo, taip padidindami produktų kokybę ir saugą (detalesnė analizė pateikta ataskaitos 3 dalyje). Tai veiksniai, skatinantys ir didinantys konkurencingumą.

Žvelgiant konkrečiai į 2004-2006 m. KPP, jis nemažu mastu prisidėjo išsaugant paramos gavėjų darbo vietas. Panaši situacija yra visose priemonėse, tačiau daugiau nei trečdalis respondentų tvirtino, kad darbo vietas būtų išsaugoję ir be paramos.

8.1.2. pav. Paramos indėlis užtikrinant darbo vietas

Ar parama užtikrino Jūsų užimtumą/ darbo vietą ūkyje?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie nėra pasitraukę iš prekinės žemės ūkio gamybos, n=327

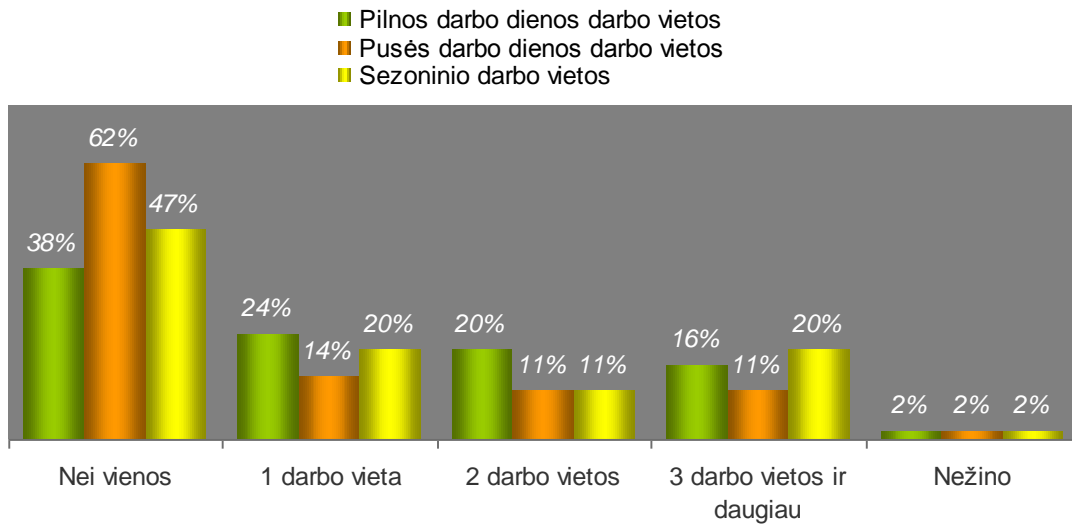
Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio mėn.

Paklausus, ar parama padėjo sukurti naujų darbo vietų, 17 proc. respondentų atsakė teigiamai, 83 proc. – neigiamai. Kiek daugiau buvo sukurta pilnos darbo dienos ir sezoninio darbo naujų darbo vietų (detalesnė KPP poveikis užimtumui ir darbo vietų kūrimui nagrinėjamas ataskaitos 6.1 dalyje analizuojant 2 kryžm. klausimą – Kiek programa padėjo išlaikyti užimtumą ūkiuose iš už jų ribų?).

8.1.2. pav. Paramos poveikis naujų darbo vietų kūrimui

Kiek papildomų darbo vietų buvo sukurta atsižvelgiant į darbo vietos pobūdį?

% skaičiuojami nuo apklaustųjų, kurie gavę paramą sukūrė naujas darbo vietas, n=55

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

8.1.1 pavyzdyje iliustruojamas atskirų KPP priemonių poveikis užimtumui.

8.1.1. pavyzdys: Tiesioginis ir netiesioginis poveikis užimtumui

„Standartų laikymosi“ priemonė turėjo kelis poveikius, vienas iš jų – užimtumo padidėjimas. Remiamos veiklos, siekiant įgyvendinti Nitratų bei Pieno direktyvos reikalavimus (pvz. mėšlidžių/srutų kaupuvių statyba bei rekonstravimas, gamybinių pastatų ar patalpų rekonstravimas), padėjo sukurti naujas darbo vietas arba išsaugoti senąsias netiesioginiams naudoms gavėjams (statybos įmonėms ir pan.). Šios veiklos sąlygojo laikiną darbo vietų skaičiaus, o tuo pačiu ir užimtumo rodiklių, padidėjimą. Tačiau klausimas yra, ar tai tęstinis rezultatas ilgalaikėje perspektyvoje.

Vienas iš bendrųjų „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ uždavinių buvo sudaryti sąlygas naujų ir nuolatinių darbo vietų kūrimui kaimo vietovėse. Tuo tikslu, 2004-2006 m. KPP buvo pateikti du apželdinimo metodai. Paramos gavėjai galėjo rinktis 1) sodinti medžius patiems ir gauti 60 proc. didžiausios išmokos; arba 2) nusipirkti apželdinimo mišku paslaugas iš išorės įmonės (pagal sutartis). Antrasis metodas netiesiogiai prisidėjo prie užimtumo už ūkio ribų rodiklių augimo. Nepaisant to, ši priemonė buvo įgyvendinta tik nedideliu mastu ir neturėjo didelio poveikio užimtumui. Galima teigti, kad šis poveikis yra netiesioginis, nes naujų darbo vietų sukūrimas buvo pastebimas tarp rangovų, o ne paramos gavėjų kaimo vietovėse. Svarbu pažymėti, kad daugelis darbo vietų miškininkystės sektoriuje yra sezoniniai. Be to, miško įveisimas užtikrins veiklą ateityje: vidutiniu laikotarpiu – atliekant miško priežiūros darbus, ilguoju laikotarpiu – atliekant kertant mišką, parduodant produkciją. Žinoma, tai turės įtakos užimtumui. Apibendrinant, poveikis užimtumui gali būti vertinamas kaip silpnas nei buvo tikėtasi, nes apželdinimo mišku priemonės parama buvo naudojama nepakankamai aktyviai, o tai reiškia, kad sukurta mažiau darbo vietų nei tikėtasi palyginti su apželdinimo mišku priemonės vertinimu.

„Agrarinės aplinkosaugos“ priemonė, ypatingai ekologinio ūkininkavimo programa, taip pat turėjo netiesioginį poveikį užimtumui. Jos tikslas sudaryti reikiamas sąlygas didesnei pridėtinei vertei kaimo vietovėse sukurti, o tai savo ruožtu užtikrintų didesnes ūkininkų pajamas ir naujų darbo vietų sukūrimą. 26 ekologiškų produktų įmonės buvo sertifikuotos (palyginimui, 2006 m. – 20 įmonių), nes padidėjo gamybos apimtys, o tai lėmė naujų darbo vietų sukūrimą už ūkio ribų. Visuomenės

lygmenyje tai žinoma teigiamas netiesioginis poveikis ir tikimasi, kad, dar labiau padidėjus ekologiškų produktų paklausai, šios darbo vietos bus išsaugotos ilgalaikėje perspektyvoje. „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonė taip pat padėjo išsaugoti darbo vietas, skatinant, pvz., ekologinį ūkininkavimą.

Priemonė „MPŪ ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ labiau užtikrino darbo vietų išsaugojimą, nei naujų sukūrimą. Tai atitinka šios priemonės bendrą tikslą.

„Ankstyvo pasitraukimo ir prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonė netiesiogiai išsaugo darbo vietas žemės ūkio sektoriuje, perduodant žemę jaunesniems ūkininkams, kurie norėtų dirbti šiame sektoriuje. Tai užtikrino darbo vietų išsaugojimą jaunesniems ūkininkams.

„*Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo*“ priemonės tikslas sustiprinti žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą ir prisidėti prie ūkių struktūros gerinimo, siekiant stambinti priemonėje dalyvaujančius ūkius. Ši priemonė taip pat svarbi sprendžiant socialines kaimo gyventojų problemas, nes didina namų ūkio narių užimtumą ir žemės ūkio produkcijos kiekį. Tai prisidėjo prie ūkininkų pajamų augimo: 2003-2007 m. laikotarpiu šalyje vienam namų ūkio nariui kaime per mėnesį tenkančios disponuojamos pajamos išaugo 1,7 karto, žemdirbių – net 2,26 karto. Taigi priemonė didindama konkurencingumą ir pajamas prisidėjo prie Lisabonos strategijos įgyvendinimo. Vis dėlto pagal šią priemonę buvo įgyvendinta tik 19 proc. numatyto projektų skaičiaus, ir paramą gavo tik 1,3 proc. pareiškėjų nuo bendro pasėlius deklaravusiųjų skaičiaus (planuota 6,6 proc.). Atsižvelgiant į tai, priemonės poveikis darbo vietų kūrimui, buvo gana ribotas.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad 2004-2006 m. KPP tam tikru mastu prisidėjo įgyvendinant Lisabonos strategiją. Nors daugelis darbo vietų išsaugomos, naujų darbo vietų skaičius yra ribotas. Kai kurie darbai yra sezoniniai, ne nuolatiniai. 2004-2006 m. KPP naujų ir išsaugotų darbo vietų skaičius nėra tikslus, todėl negalima pasakyti, ar yra toks didelis kaip tikėtasi. Remiantis apklausa, daugelis paramos gavėjų, teigiančių, jog buvo sukurta naujų darbo vietų, nurodo, jog jų projekte buvo sukurtos 1-2 darbo vietos.

Kaip į KPP integruoti aplinkosauginiai tikslai ir kaip jis prisidėjo realizuojant šias horizontalias politikas: Geteborgo įsipareigojimus sustabdyti bioįvairovės nykimą; Direktyvoje 2000/60 EB numatytas priemonės vandens politikai; Kioto protokolo tikslus klimato kaitos mažinimui?

Lietuva yra pasirašiusi nemažą skaičių tarptautinių protokolų ir konvencijų, susijusių su aplinkos ir gamtos apsauga, pvz., Biologinės įvairovės konvenciją, Kioto protokolą ir pan. Lietuva, būdama ES narė, taip pat aktyviai bendradarbiauja su kitomis ES valstybėmis narėmis, siekdama užtikrinti tvarų gamtos išteklių naudojimą ir jų išsaugojimą ateities kartoms. Būtent todėl Lietuvos aplinkos ir gamtos apsaugos sektorių reglamentuoja daugelis teisės aktų. Šiuose dokumentuose išdėstytos taisyklės ir gairės kaip, pvz., įtvirtinti aplinkosaugos reikalavimus ir tvarią plėtrą nacionaliniame lygmenyje.

2004-2006 m. KPP padėjo įgyvendinti tris svarbias horizontalias politikas: 1) Geteborgo įsipareigojimus; 2) Vandens pagrindų direktyvą; ir 3) Kioto protokolą dėl klimato kaitos. 2004-2006 m. KPP sudarė 6 priemonės ir viena papildoma techninės pagalbos priemonė. 4 iš jų (MPŪV, Agrarinė aplinkosauga, Standartų laikymasis ir Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku) buvo sukurtos, siekiant pagerinti aplinką ir apsaugoti gamtą. Įgyvendintos šios keturios priemonės padėjo integruoti Europos aplinkosaugos tikslus, horizontalias politikas, t.y., Geteborgo įsipareigojimus dėl biologinės įvairovės nykimo, Vandens politikos (EK direktyva 2000/50) ir Kioto protokolo dėl klimato kaitos. Poveikį aplinkosaugai galima skirstyti pagal atskirus aspektus. Kaip jau buvo minėta, sunku kiekybiškai įvertinti KPP priemonių poveikį bei nustatyti, kiek šios

priemonės sąveikavo su kitomis ES politikomis ir prisidėjo prie jų įgyvendinimo. Nepaisant to, derinant kokybinę ir kiekybinę analizę, šį poveikį galima įvertinti ir padaryti tam tikras išvadas. Toliau pateiktoje lentelėje apibendrinami keli iš svarbiausių klausimų, atsižvelgiant į kitas horizontalias politikas. Ketvirtas stulpelis papildo kokybinę dalį atitinkamais kiekybiškai apskaičiuojamais rodikliais. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog tai daugiausia *rezultato* (o ne poveikio) rodikliai.

8.1.1. lentelė. Laukiamo poveikio aplinkosaugai vertinimas

Tema	Laukiamas poveikis	Priemonės, prisidedančios prie laukiamo poveikio	Pasiekta, remiantis daugiausia rezultato rodikliais
Biologinė įvairovė, fauna ir flora	Neigiamo poveikio, susijusio su žemės ūkio veikla ir gamyba, valdymu, gamyba dideliu mastu, mažinimas ir tradicinių veiklų išsaugojimas.	MPŪV, agrarinė aplinkosauga	2959 dalyviai ir 94,418 tūkst. ha gavo paramą pagal agrarinės aplinkosaugos priemonę. 550 ūkininkų gavo paramą vietovėms su aplinkosauginiais apribojimais - paukščių apsaugos „Natura 2000“ vietovėse (planuotas paramos gavėjų skaičius – 5000).
Klimato veiksniai ir oras	Medžiagų, sukeliančių šiltnamio efektą, emisijų mažinimas	Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku, standartų laikymasis, Agrarinė aplinkosauga	4 744 ha apželdinti miškais. 2496 ūkių, pasinaudojusių parama pagal Nitratų direktyvą. Agrarinės aplinkosaugos priemonėje dalyvavo 2959 paramos gavėjai, paremtas plotas siekė 74,42 tūkst. ha
Kraštovaizdis	Tradicinės gamybos išsaugojimas, parama tradiciniams kraštovaizdžio elementams	MPŪV, agrarinės aplinkosaugos kraštovaizdžio tvarkymo programa	Iš viso 115,825 tūkst. ūkininkų prisijungė prie MPŪV priemonės, 550 – Natura 2000. Kraštovaizdžio tvarkymo programoje dalyvavo 343 ūkininkai, kurių turimos žemės plotas – 3,120 ha.
Kultūrinis palikimas	Tradicinės aplinkos, gamybos, veiklos išsaugojimas	Agrarinė aplinkosauga (retų veislių programa)	Paramą gavo 363 ūkininkai.
Gyventojai	Darbo galimybių užtikrinimas kaimo vietovėse, diversifikacija.	Ankstyvas ūkininkų pasitraukimas, Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku, MPŪV, pusiau natūriniai ūkiai, standartų laikymasis	Iš prekinės žemės ūkio gamybos pasitraukė 20,547 ūkininkai; perduota 51,832 ha ploto žemė. MPŪV priemonėje dalyvavo 115,825 tūkst., apželdinimo mišku – 1022, agrarinės aplinkosaugos – 2959, pusiau

			natūrinių ūkių rėmimo priemonėje – 2643, standartų laikymosi - 5684 paramos gavėjai.
Dirva	Neigiamo poveikio/emisijų mažinimas, pesticidų ir maistinių medžiagų naudojimo mažinimas arba nutraukimas.	Agrarinė aplinkosauga, Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku, standartų laikymasis	94 418 ha remiama pagal Agrarinės aplinkosaugos priemonę. 4 744 ha mišku apželdintos žemės. 5684 gavo paramą pagal standartų priemonę (Nitratų direktyvos).
Vanduo	Neigiamo poveikio/emisijų mažinimas, pesticidų ir maistinių medžiagų naudojimo mažinimas arba nutraukimas.	MPŪV, agrarinė aplinkosauga, Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku, standartų laikymasis	MPŪV – 1 014 tūkst. ha; Agrarinė aplinkosauga – 94,4 tūkst. ha 4,7 tūkst. ha apželdinta mišku (žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas turi teigiamą gruntiniam, o tuo pačiu ir geriamam vandeniui, kadangi miškininkystėje naudojamas mažas herbicidų ir pesticidų kiekis, lyginant su žemės ūkio veikla. Be to, dirva nenaudojama taip intensyviai kaip žemės ūkyje, o taip pat ilguoju laikotarpiu žymiai sumažėja išplaunamų nitratų kiekis). 2 496 paramos gavėjų pagal Nitratų direktyvą. 2006 m. pagrindinių taršalų, išleidžiamų į paviršinius vandens telkinius buvo sumažintas 10 proc. palyginti su 2005 m.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas, Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, Nacionalinės mokėjimo agentūros Kaimo plėtros plano įgyvendinimo monitoringo lentelės (2005 m., 2006 m., 2007 m.);

Geteborgo išipareigojimai. 2001 m. birželio mėn. Europos viršūnių taryba patvirtino Europos Sąjungos strategiją dėl tvarios plėtros, dar vadinamą Geteborgo išipareigojimais. Geteborgo išipareigojimuose padaryta išvada dėl aplinkosauginės integracijos ir tvarios plėtros Bendrojoje žemės ūkio politikoje. Kalbant apie kaimo plėtrą, šioje srityje buvo įtraukta trečia kaimo plėtros politikos dalis ir dabar ją sudaro: 1) žemės ūkis (ekonominė plėtra); 2) kaimo plėtra (socialinė ir ekonominė plėtra); ir 3) aplinkosauginė dimensija.

2004-2006 m. KPP, per įvairias priemones, pvz. apželdinimą mišku, MPŪV ir agrarinę aplinkosaugą, suteikė paramą ūkininkams siekiant gerinti gamtą ir biologinę įvairovę ir taip prisidėjo prie Geteborgo išsipareigojimų įgyvendinimo. Šios priemonės didina biologinę įvairovę, o taip pat prisideda prie tvarios ūkininkavimo praktikos ir gamtos apsaugos užtikrinimo.

Vandens politika. ES Nitrātų direktyvos ir ES Vandens pagrindų direktyvos (VPD) įgyvendinimas yra labai svarbus Lietuvai. Žemės ūkis laikomas vienu iš didžiausių išsisklaidžiusių vandens teršimo šaltinių. Pavyzdžiui, 2007-2013 KPP minima, kad iš 790 vandens telkinių Lietuvoje, kuriuose numatyta įgyventi VPD, 22 proc. yra pripažįstami rizikingais dėl žemės ūkio poveikio – maistingų medžiagų, organinių medžiagų taršos.

Toliau pateikiamas įgyvendintų priemonių vertinimas ir kaip jos prisidėjo prie ES vandens politikos ir Geteborgo išsipareigojimų realizavimo bei sąveikavo su jais.

8.1.2. pavyzdys. KPP priemonių poveikis Geteborgo ir Vandens pagrindų direktyvos tikslų įgyvendinimui

Kokybiniu požiūriu „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonė prisidėjo prie aplinkos apsaugos keliais būdais:

- 1) ekologinio ūkininkavimo programa pagerino aplinką, t.y. pradėti naudoti aplinkai nekenksmingi ūkininkavimo metodai, kurie, be viso kito, apima trąšų ir kitų aplinkai kenksmingų priemonių nenaudojimą, pagerino vandens ir dirvos kokybę bei padidino biologinę įvairovę. Tai, kad ūkiai laikosi ekologinio ūkininkavimo principų, įrodo kiekvienam ekologiniam ūkiui išduodamas sertifikatas.
- 2) agrarinės aplinkosaugos kraštovaizdžio tvarkymo programai reikia, pvz., kad nebūtų naudojamos trąšos ir pesticidai, būtų atliekamas vėlyvas šienavimas. Visų svarbiausia išsaugoti paukščių ir augalų biologinę įvairovę.
- 3) paviršinių vandenų apsauginių juostų programa yra laikoma naudinga, nes ji mažina vandens telkinių eutrofikaciją ir dirvos eroziją, taip pat išsaugo tradicinį kraštovaizdį.
- 4) Retų veislių programa, kurios tikslas išsaugoti genofondą, skatina veislių įvairovės išsaugojimą. Nepaisant to, ji labiau prisideda prie kultūrinio paveldo išsaugojimo.

Kita vertus, įgyvendinimo metu paviršinio vandens apsauginių juostų ir retų veislių programos susidūrė su sunkumais ir tai lėmė mažą įgyvendinimo mastą ir mažesnę poveikį nei tikėtasi.

Norėdami gauti paramą pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“, paramos gavėjai turėjo vadovautis Gerosios ūkininkavimo praktikos reikalavimais. Šios ūkininkavimo praktikos taisyklės prisideda prie aplinkos ir gamtos apsaugos. Ši priemonė buvo įgyvendinta didesniu mastu nei tikėtasi – priemonėje dalyvavo beveik 116 tūkst. paramos gavėjų, kuriems priklausantis žemės plotas sudarė 1 014,5 tūkst. ha (kas sudaro 69 proc. bendro MPŪV ir „Natura 2000“ teritorijoms priskiriamo ploto 2003 m.).

Priemonė, padedanti ūkininkams *laikytis standartų*, ypač įgyvendinti Nitratų direktyvą, taip pat turėjo poveikį aplinkai. Tai labiausiai susiję su vandens taršos mažinimu, ypač atsižvelgiant į nitratus ir cheminius veiksnius, kurie gali neigiamai įtakoti žmonių sveikatą, biologinę įvairovę, ir apsauga nuo eutrofikacijos. Nepaisant to, nėra pradinių aplinkos taršos duomenų ir programos įgyvendinimo metu nebuvo atlikta šių duomenų stebėseną, todėl sunku pasakyti, kokio tai dydžio poveikis. Be to, reikia paminėti, kad priemonė, susijusi su Nitratų direktyvos įgyvendinimu, susiduria su problemomis – ne visi, gavusieji paramą Nitratų direktyvos įgyvendinimui, pasistatė mėšlides. Taigi nepakankamai rezultatyvus priemonės įgyvendinimas mažina laukiamą jos poveikį.

Apželdinimo mišku priemonės tikslas buvo miškais apšodinti kultūrinės pievas ir žemės ūkio paskirties žemę su nedidele biologine įvairove. Miškų, kuriuose yra daugiau lapuočių, sodinimas padidino biologinę įvairovę. Vis dėlto įgyvendinimo metu ši priemonė taip pat susidūrė su tam tikrais sunkumais, pasižymėjo labai žemu populiarumu tarp potencialių paramos gavėjų, buvo apželdinta tik 40 proc. numatyto ploto (4 744 ha, kas sudarė tik 5 proc. nuo bendro miško ploto padidėjimo 2003-2007 m. laikotarpiu). Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad priemonė turėjo mažesnę poveikį nei buvo tikėtasi.

Kioto protokolas. Lietuva pasirašė Kioto protokolą 1997 m. ir įsipareigojo 2008-2012 m. 8 proc. sumažinti šiltnamio dujų emisijas. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, žemės ūkio sektoriaus leidžiamos šiltnamio dujų emisijos yra iš metano ir azoto suboksido emisijų. Lietuvoje žemės ūkis yra antras pagal dydį šiltnamio dujų šaltinis, išleidžiantis 48 proc. visų metano ir 82 proc. azoto suboksido emisijų.¹⁴²

Galima teigti, kad 2004-2006 m. KPP keliomis priemonėmis padėjo sumažinti šiltnamio dujų emisijas. Nepaisant to, atsižvelgiant į tai, kad gana sudėtinga išmatuoti klimato kaitą ir izoliuoti poveikį, tampa sunku apskaičiuoti, kiek konkrečiai 2004-2006 KPP prisidėjo prie šios problemos mažinimo. Pagrindinės problemos Lietuvoje yra susijusios su metano ir amoniako emisijų, kylančių dėl netinkamo sandėliavimo bei paprastų ir skystų trąšų naudojimo, mažinimu. Be kitų problemų, standartų laikymosi priemonė buvo orientuota ir į šią. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku priemonė padėjo išplėsti miškų apimamą teritoriją, kuri, savaime suprantama, padeda kovoti su klimato kaita.

Apibendrinant, galima teigti, kad per savo priemonių įgyvendinimą 2004-2006 KPP prisidėjo prie horizontalių aplinkos ir gamtos politikų realizavimo. Tačiau kai kurių priemonių įgyvendinimo nesėkmės (pvz. apželdinimo mišku, kai kurių agrarinės aplinkosaugos priemonės programų) sąlygojo mažesnę teigiamą poveikį nei buvo tikėtasi.

Ar KPP užtikrino darnaus vystymosi kaimo vietovėse prioriteto įgyvendinimą?

2004-2006 m. KPP savo priemonėmis didindamas paramos gavėjų pajamas ir taip gerindamas jų gyvenimo sąlygas, siekė paremti darnų vystymąsi Lietuvos kaimuose. Tuo pačiu parama prisidėjo prie tvaresnio gamtos išteklių, įskaitant aplinkai nekenkiančių žemės ūkio praktikų, naudojimo. Šia prasme 2004-2006 m. KPP padėjo įgyvendinti darnaus vystymosi kaimo vietovėse prioritetą.

Priemonių įgyvendinimo sėkmės rodikliai yra skirtingi, o tai lemia kaip ir kiek užtikrintas darnaus vystymosi kaimo vietovėse prioriteto įgyvendinimas. Kokį poveikį atskiros priemonės turėjo darnaus vystymosi prioriteto įgyvendinimui pavaizduota toliau pateikiamame pavyzdyje.

¹⁴² Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 metų programa, 28 p.

8.1.3. pavyzdys. Darnus vystymasis pagal atskiras KPP priemones

Ankstyvo pasitraukimo priemonė įtakoja žemės ūkio ūkių restruktūrizavimą ir konsolidavimą. 2007 m. išmokos buvo mokamos pagal metines paraiškas ir todėl prisidėjo tik prie žemės ūkio sektoriaus restruktūrizavimo proceso. Valdų perdavimas darbingo amžiaus ūkininkams pagerino demografinę padėtį kaime, išlaikant jaunus gyventojus kaimo vietovėse. Nors dėl nepakankamo masto ji negalėjo atsverti neigiamų demografinių tendencijų (šios tendencijos aptariamos ataskaitos 3.1 dalyje), ūkininkų amžiaus struktūra kito teigiama linkme. 2007 m. vyresnių nei 55 metų ūkininkų dalis sumažėjo nuo 60 proc. iki 56 proc. Kiti pastebimi pasikeitimai yra tai, kad veikiančių valdų vidutinis dydis Lietuvoje 2007 m. palyginti su 2003 m. padidėjo 1,85 ha (Programoje numatytas 2,2 ha padidėjimas) iki 11 ha. Taip pat padidėjo vidutinė karvių banda nuo 2,3 karvės 2003 m. iki 3.23 karvės 2007 m., t.y. 40 proc.

Priemonė *Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais* siekia užtikrinti tęstinį žemės ūkio paskirties žemės naudojimą ir taip prisidėti prie aktyvios kaimo bendruomenės išlaikymo, ūkininkavimo rėmimo ir kraštovaizdžio išsaugojimo. Ši priemonė buvo įgyvendinta itin sėkmingai (plačiau aptariama ataskaitos 5.2 dalyje). Darnaus vystymosi aspektu ši priemonė prisidėjo prie aplinkai palankių ūkininkavimo metodų platesnio taikymo, įtvirtinant reikalavimą laikytis Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių.

Agrarinės aplinkosaugos priemonė siekia pagerinti darnų žemės ūkio sektoriaus vystymąsi ir kaimo gyventojų gyvenimo sąlygas. *Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimo pievoje bei ariamoje žemėje ir apsaugos nuo erozijos* programa apėmė nedidelę teritoriją ir iš esmės nebuvo itin svarbi, didinant vandens telkinių kokybę, mažinant taršą ir kovojant su dirvos erozija. Nepaisant to, jos įgyvendinimas atskleidė tam tikras aplinkybes, kurios riboja potencialių pareiškėjų galimybes prisiimti numatytus įsipareigojimus: labai dažnai reikiama teritorija negalėjo būti garantuota, kadangi palei griovius ir upelius juostos palyginti siauros, o palei didesnes upes – jau kuris laikas apaugusios krūmais ir mišku.

Kraštovaizdžio tvarkymo programą reikėtų įvertinti kaip pradinį, naujuoju programavimo periodu išplėtotą ir pajvairintą kaimo kraštovaizdžio gerinimo programų etapą. Jo metu potencialūs programų dalyviai įgijo pirminę informaciją apie šiuolaikinį požiūrį į kaimo kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės saugojimo klausimus, buvo supažindinti su galimybėmis derinti aplinkos gerinimo priemones su pajamų už šią veiklą uždirbimu.

Ekologinio ūkininkavimo programa paskatino ekologinio ūkininkavimo plėtrą diegiant modernias, aplinkai palankias technologijas. Griežtesni nei geros ūkininkavimo praktikos reikalavimai stipriai prisidėjo prie aplinkos gerinimo: sumažintas cheminių trąšų naudojimas prisidėjo prie dirvožemio ir vandens taršos mažinimo, iš dalies prisidėjo prie biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimo. Programa buvo įgyvendinta sėkmingiausiai, lyginant ją su kitomis Agrarinės aplinkosaugos programomis.

Retų veislių programa pagerino galimybes retų veislių gyvulių ir paukščių augintojams geriau realizuoti savo tikslus ir gauti papildomas pajamas iš veiklos, kuri šalia ūkinės naudos teikia ir visuomeninę biologinės įvairovės išsaugojimo naudą. Paraiškų pasiskirstymas rodo, kad didžioji pareiškėjų dalis yra iš mažiau palankių ūkininkauti vietovių, kur ir jaučiamas didžiausias poveikis.

Priemonė *Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku*. Per trejus KPP įgyvendinimo metus (2004-2006 m.) privačiose žemėse įveisiamo miško apimtys padidėjo nuo keleto šimtų hektarų iki maždaug 2 tūkst. ha per metus (2007 m. įveista 1 969 ha). Valstybinėje žemėje miškus įveisiančios visos miškų urėdijos per metus vidutiniškai apželdina tik maždaug po 1 tūkst. ha. Taip išaugusios miško įveisimo privačioje žemėje apimtys sudaro gerą pamatą 2007–2013 m. paramos naujų miškų įveisimui panaudojimui. Be to, ši priemonė padėjo daugiau nei 1000 asmenų užsitikrinti sau

potencialias papildomas pajamas iš miškų ūkio veiklos ateityje.¹⁴³ Be to, įveisiant mišrius įvairios rūšinės sudėties miškus, prisidėta prie biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės išsaugojimo, ekologiškai stabilesnių medynų formavimo. Reikėtų pažymėti, kad vėlgi šios priemonės efektyvumas buvo nedidelis, nes nebuvo panaudotos visos suplanuotos paramos lėšos ir apželdinta tik maždaug pusė planuoto ploto.

Priemonė *Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas* buvo svarbi sprendžiant kaimo žmonių socialines problemas – paramą gavę pusiau natūriniai ūkiai apsirūpino geresnėmis gamybos priemonėmis, kurios didino gamybos apimtį ir efektyvumą, o tuo pačiu ir pajamas. Tokiu būdu priemonė prisidėjo prie paramos gavėjų gyvenimo kokybės gerinimo.

Paramą pagal *Standartų laikymosi* priemonę (pieno ir nitratų direktyvas) gavo 4 131 vidutinis ūkis. Tai turėjo nemažos įtakos pieno kokybei bei darbo sąlygų gerinimui. Sumontuota pieno melžimo ir šaldymo įranga karvidėse, kuriose laikoma apie 18 proc. visų Lietuvos karvių. Per 2004-2007 m. laikotarpį pieno, atitinkančio ES reikalavimus, dalis padidėjo 5 proc. punktais ir sudarė 96 proc. viso supirkto kiekio. Per trejus metus karvių primilžis išaugo 8,3 proc. Kita standartų laikymosi priemonės dalis yra susijusi su nitratų problema, kuri kaime sprendžiama statant mėšlides ir srutų rezervuarus. Dvejų metų investicijų į šias priemones dar nepakanka iš esmės pakeisti situaciją, tačiau akivaizdžių poslinkių yra. 2006 m. į paviršinius vandens telkinius pateko mažesnis pagrindinių teršalų kiekis (apie 10 proc.) nei 2005 m.. 2006 m. šalies upių vandens kokybė dar pagerėjo – jis buvo švarus 38 proc. visų tirtų upių intensyvaus monitoringo vietų, o 2005 m. – 36 proc.¹⁴⁴

Ar KPP prisidėjo įgyvendinant lygių galimybių principą?

Vienas iš ES horizontalių principų, su kuriuo turėjo būti suderintas KPP, yra lygių galimybių užtikrinimas, teikiant paraišką finansavimui ir įgyvendinant projektus. Rengiant 2004-2006 m. KPP, *tikslas buvo ne tik užtikrinti lygias galimybes vyrams ir moterims, bet taip pat visiems žmonėms garantuoti lygią prieigą pasinaudoti visomis KPP siūlomomis galimybėmis*¹⁴⁵. Buvo siekiama, kad 2004-2006 m. KPP taptų vienu iš įrankių, įgyvendinant šį Lietuvos Respublikos įsipareigojimą:

„Užtikrinti lygias moterų ir vyrų galimybes siekti išsilavinimo, tobulinti kvalifikaciją, gauti darbą, būti paaukštintiems, gauti atlyginimą; sudaryti moterims galimybes lygiomis teisėmis dalyvauti visose politinio ir visuomeninio gyvenimo srityse ir užsiimti prestižine veikla, užimti vadovaujančius postus viešojo administravimo įstaigose.“

Šiuo atžvilgiu buvo tikimasi, kad KPP svariai prisidės prie lygių galimybių visiems dalyvauti KPP priemonių įgyvendinime užtikrinimo, paversdamas visas priemones lygiai atviras vyrams ir moterims, nepaisant fakto, kad istoriškai žemės nuosavybės teisė Lietuvoje daugeliu atvejų priklausė vyrams, o tai suteikdavo jiems teisę spręsti dėl investicijų į ūkius plėtros. Tuo tarpu paramos gavėjų apklausos duomenimis, šiek tiek didesnę paramos gavėjų dalį sudarė moterys: moterys sudarė 54 proc., o vyrai – 46 proc. (kai bendras respondentų skaičius – 203). Kita vertus, į naujai sukurtas darbo vietas buvo priimta mažiau moterų nei vyrų.

Prioritetiniai ir atrankos kriterijai užtikrina, kad pagal 2004-2006 m. KPP vyrai ir moterys turėtų vienodą prieigą ir lygias galimybes gauti paramą. Duomenys, surinkti kaip šios ex-post vertinimo

¹⁴³ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 70 p.

¹⁴⁴ LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė, 81 p.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas, 135 p.

dalį, pvz., interviu su pagrindinių administruojančių institucijų atstovais ir kitomis suinteresuotomis pusėmis, patvirtina išvadą, kad įgyvendinant KPP buvo laikomasi lygių galimybių užtikrinimo principo.

Ar KPP prisidėjo siekiant ekonominės ir socialinės sanglaudos, t.y. mažinant skirtumus tarp ES piliečių bei mažinant teritorinį išsivystymo disbalansą?

KPP priemonių įgyvendinimas tam tikru mastu prisidėjo prie kaimo gyventojų skaičiaus ir struktūros stabilizavimo ir regioninės plėtros rėmimo. KPP priemonėmis daugiausia buvo teikiama kompensacinė parama parama ūkininkams, didinant jų pajamas ir taip siekiant padidinti kaimo vietovių patrauklumą jose gyventi ir dirbti (Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos, MPŪV, Agrarinės aplinkosaugos priemonėmis). Dalis KPP priemonių taip pat prisidėjo prie ūkių konkurencingumo didinimo, siekiant prisitaikyti prie bendrosios rinkos konkurencijos sąlygų (Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas, Standartų laikymasis), o taip pat žemės ūkio veiklų diversifikavimo tuose regionuose, kur sąlygos tradiciniam žemės ūkiui nebuvo palankios (Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku).

Analizuojant gyventojų pajamų pokyčius Lietuvoje, galima matyti pajamų tarp miesto ir kaimo gyventojų vienodėjimo tendenciją: vidutiniškai šalyje realių pajamų augimas 2003-2007 m. buvo 164,7 proc. Reikia atkreipti dėmesį, kad kaimo gyventojų pajamos augo didesniu mastu nei miesto: mieste pastebimas 162,9 proc. augimas, kaime – 170 proc., o žemdirbių – net 226,3 proc. Prie pajamų augimo reikšmingai prisidėjo ir ES parama kaimo plėtrai ir žemės ūkiui. KPP prie pajamų augimo prisidėjo žymiu mastu: dauguma apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų teigia, kad jų namų ūkio pajamos padidėjo arba buvo užtikrintos dėl KPP paramos; 13 proc. tvirtina, kad ji „labai prisidėjo“, 28 proc. – „prisidėjo“, o 44 proc. – „šiek tiek prisidėjo“. Respondentų duomenimis, prie pajamų augimo taip pat prisidėjo ir tiesioginė parama bei parama pagal BPD.

Apklausa taip pat rodo, kad paramos gavėjai mano, jog KPP skatina ūkininkus pasilikti žemės ūkio sektoriuje ir toliau užsiimti ūkininkavimu. 22 proc. nurodė, kad parama svariai įtakojo jų pasirinkimą, tuo tarpu 33 proc. – kad parama iš dalies įtakojo jį. Likę 44 proc. teigė, kad jie būtų ūkininkavę ir be paramos. Paklausti, ar parama įtakojo jų sprendimą gyventi ten, kur gyvena dabar, dauguma atsakė, kad jie būtų likę ir be KPP paramos.

KPP dideliu mastu prisidėjo prie MPŪV patrauklumo didinimo ir skirtumo su palankiomis ūkininkauti vietovėmis mažinimo. Nors vidutinis metinis gyventojų skaičiaus regresas MPŪV sumažėjo mažesniu mastu lyginant su vidutinišku šalyje, parama prisidėjo prie daugelio ūkininkų, ūkininkaujančių MPŪV, praradimų pajamų kompensavimo.

Kaimo vietoves Lietuvoje vis dar reikia stabilizuoti, o skirtumai tarp kaimo ir miestų vietovių vis dar panašūs į skirtumus tarp Lietuvos ir ES. Šis atotrūkis taip pat nurodomas ir naujoje 2007-2013 m. kaimo plėtros programoje, kurioje teigiama, kad „*svarbiausi kaimo vietovių trūkumai, kartu su kvalifikuotų žmoniškųjų išteklių trūkumu, yra nepakankamos alternatyvios veiklos galimybės ir senėjantys gyventojai. Kaimo vietovės vis dar laikomos nepatrauklia gyventi vieta dėl menkai išplėtos infrastruktūros: kokybiško geriamojo vandens trūkumo, nesutvarkytos kanalizacijos, prastų kelių, pagrindinių paslaugų trūkumo. Alternatyvių pajamos galimybės yra taip pat ribotos kaimo vietovėse, o tai sukelia per didelę priklausomybę nuo žemės ūkio veiklų*“¹⁴⁶.

Toliau pateikiamoje lentelėje pavaizduotas skirtumas tarp Lietuvos ir kitų dviejų Baltijos šalių bei Danijos, rodantis, kad nacionaliniame lygmenyje ir žemės ūkio sektoriuje vis dar yra nelygumų.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 metų programa, 40 p.

8.1.2. lentelė. Ekonominių-socialinių rodiklių palyginimas skirtingose ES šalyse

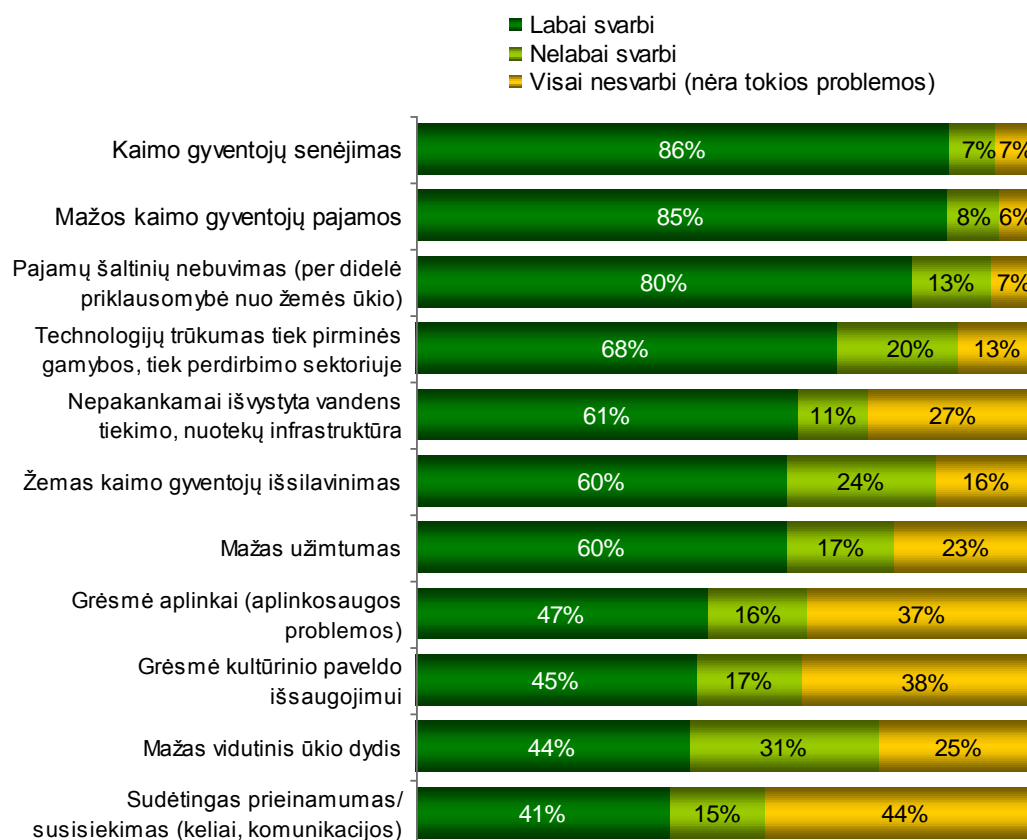
Rodiklis	Lietuva Iš viso	Estija Iš viso	Latvija Iš viso	Danija Iš viso
Bendras plotas (ha)	2.908.160	1.219.390	2.848.390	2.977.550
Bendras kaimo vietovių plotas (ha)	2.648.950	906.830	1.773.840	2.662.590
Gyventojų skaičius 1997 m.	3.588.013	1.405.996	2.444.912	5.275.121
Gyventojų skaičius 2007 m.	3.384.879	1.342.409	2.281.305	5.447.084
BVP vienam gyventojui, išreikšto perkamosios galios standartais	15.200	17.600	14.400	30.500
Darbo vietos, tiesiogiai sukurtos žemės ūkio valdose	180.140	32.070	104.790	55.860
Žemės ūkio valdų skaičius	230.270	23.340	107.750	44.620
Nedarbas	4.3	4.7	6.0	3.8
Valstybės sąnaudos švietimui, % nuo BVP	4.95	4.87	5.06	8.28
Bendroji pridėtinė vertė (žemės ūkio % nuo visų šakų)	4.5	2.8	3.3	1.3

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad KPP įgyvendinimas padidino kaimo vietovių patrauklumą gyventojams ir verslui. Didžiausią įtaką patrauklumo didinimui turėjo pajamų didinimas teikiant kompensacines išmokas. Mažesniu mastu prisidėjo didinant ūkių produktyvumą bei konkurencingumą (šiuo požiūriu didesnę poveikį turėjo BPD). Be to, priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ prisidėjo prie gyventojų struktūros gerinimo – kas taip pat mažino skirtumus su miesto vietovėmis. Remiantis paramos gavėjų apklausos duomenimis, būtent šios žemės ūkio ir kaimo plėtros problemos, t.y. kaimo gyventojų senėjimas bei mažos pajamos, ir buvo aktualiausias.

8.1.3. pav. Žemės ūkio ir kaimo plėtros problemų svarbumas

Žemės ūkio ir kaimo plėtros problemų, gyvenamoje vietovėje, įvertinimas

% skaičiuojami nuo visų apklaustųjų, n=379

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

8.2. KPP suderinamumas su kitomis paramos programomis ir valstybės pagalbos priemonėmis

Kaip užtikrintas KPP priemonių papildomumas (angl. – complementarity) ir suderinamumas (angl. – compatibility) su BPD priemonėmis, valstybės pagalbos priemonėmis?

Ex-ante vertinime buvo nustatyta, kad KPP turi aiškų ryšį su BPD ir nacionalinėmis priemonėmis. Taigi KPP programavimo metu buvo užtikrintas jo suderinamumas su bendrąja Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategija. Analizuojant KPP ir BPD sąryšį, galima teigti, kad šių dokumentų suderinamumas buvo užtikrintas, nes priemonės skirtinguose dokumentuose buvo atskirtos pagal gana ryškią takoskyrą: KPP įtvirtintos kompensacinio pobūdžio priemonės (išskyrus Pusiau natūrinių ūkių restruktūrizavimo ir Standartų laikymosi priemonės), tuo tarpu BPD įtvirtintos daugiau investicinio pobūdžio priemonės. Įgyvendinant tam tikras investicines BPD priemones, pareiškėjai, paramą, gaunamą pagal KPP priemones, galėjo naudoti kaip nuosavą indėlį – tokiu būdu buvo užtikrintas programų papildomumas¹⁴⁷. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategiją taip pat sudarė dar vienas programinis dokumentas – Specialioji kaimo rėmimo programa (SKRP), finansuojama valstybės. Šioje programoje buvo numatytos valstybės pagalbos priemonės, remiančios veiklas, kurios nenumatytos KPP, tačiau prisidedančios prie strategijoje identifikuotų bendrųjų kaimo plėtros problemų (2004-2007 m. valstybės lėšomis remiamos pagalbos priemonės ir

¹⁴⁷ Interviu su administruojančių institucijų atstovais

jų suderinamumas su KPP priemonėmis bei ryšys su bendromis kaimo plėtros problemomis pateikiamas ataskaitos priede Nr.7). Daugelis paramos pagal KPP priemonių gavėjų taip pat turėjo galimybę gauti tiesiogines išmokas už deklaruojamą žemės naudmenų plotą, pasėlius bei gyvulius, kurios taip pat prisidėjo prie paramos gavėjų pajamų didinimo.

Vertinant KPP suderinamumą su BPD, svarbu atkreipti dėmesį, kad pastarasis programinis dokumentas apėmė kelis sektorius ir nebuvo nukreiptas tik į kaimo vietas, todėl savo apimtimi (lėšomis ir priemonių skaičiumi) buvo didesnis nei KPP. Tuo tarpu konkrečiai kaimo plėtrai skirtos BPD lėšos sudarė 174,82 mln. eurų, kas lyginant su KPP skirtomis lėšomis sudaro tik apie trečdalį lėšų. KPP priemonės papildančios priemonės buvo įtvirtintos BPD 4 prioritetu „Kaimo plėtra ir žuvininkystė“. Su kaimo plėtra susijusios šios BPD priemonės:

- Investicijos į žemės ūkio valdas;
- Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas;
- Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas;
- Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas;
- Miškų ūkis;
- LEADER + pobūdžio priemonė;
- Mokymas.

Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje numatyta, kad 2004-2006 m. BPD ir 2004-2006 KPP yra labai susiję, nes ir KPP, ir BPD yra priemonių, kurios nukreiptos į žemės ūkio sektoriaus restruktūrizavimą, alternatyvias pajamų galimybes kaimo vietovėse, infrastruktūrą (socialinę ir fizinę), aplinką ir gamtą. Taigi programiniu lygmeniu buvo užtikrintas BPD ir KPP tarpusavio suderinamumas ir papildomumas – skirtingų programinių dokumentų priemonės prisidėjo prie bendrų kaimo plėtros problemų sprendimo:

- į mažo vidutinio ūkio dydžio problemos sprendimą buvo nukreiptos KPP priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ bei „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir BPD priemonės „Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ ir „Mokymas“;
- demografinės problemas sprendė tos pačios KPP „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ir BPD „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimo“ priemonės;
- mažų pajamų ar nepakankamų pajamų šaltinių problemą – KPP priemonės „MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ bei „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir BPD priemonės „Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ bei „Miškų ūkio plėtra“;
- technologijų stygiaus problemą – investicinio pobūdžio KPP priemonės, t.y. „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir „Standartų laikymasis“ bei BPD priemonės „Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ ir „Žemės ūkio produktų perdirbimo bei rinkodaros gerinimas“
- į grėsmių aplinkai mažinimą nukreiptos KPP priemonės „MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos reikalavimais“, „Agrarinė aplinkosauga“, „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ ir „Standartų laikymasis“ bei BPD priemonės „Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Miškų ūkio plėtra“ bei „Mokymas“.

Ir BPD, ir KPP priemonės numato galimybes kurti palankesnes sąlygas daugeliui ūkių, siekiant vystyti žemės ūkį kaip pagrindinį jų pajamų šaltinį, o taip pat skatinti alternatyvias veiklas kaime. Būtent dėl to dideli, vidutinio dydžio ir smulkūs komercinės žemės ūkio produkcijos gamintojai buvo skatinami dalyvauti abiejuose programose ir šių programų priemonėse. Konkrečių BPD ir KPP priemonių sąsajos bei įgyvendinimo metu pasireiškęs suderinamumo tarp atskirų KPP ir BPD priemonių lygis (atvejų skaičius, kuomet pareiškėjai pasinaudojo parama pagal abi programas) pateikiamas 8.2.1 lentelėje.

8.2.1. lentelė. BPD 4 prioriteto ir KPP priemonių suderinamumas

BPD priemonė	KPP priemonė	Atvejų, kuomet parama gauta pagal abi priemones, skaičius
4.1 priemonė „Investicijos į žemės ūkio valdas“ (iš įgyvendinti projektai) viso 694	2 priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ (Pagal 4.1 priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“ ūkininkaujantiems MPŪV buvo nustatytas maksimalus paramos dydis – 60 proc. visų tinkamų finansuoti projekto išlaidų, t. y. 10 proc. didesnis nei įprasta)	241 (iš 320 561)*
	3 priemonė „Agrarinė aplinkosauga“: pareiškėjai, kuriantys ekologinį ūkį ir gaunantys išmokas, skirtas ekologiniam ūkininkavimui remti, galėjo gauti paramą pagal šią BPD priemonę	104 (iš 3 942)
	5 priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“: pareiškėjai, kuriems suteikta parama pagal KPP priemonę, buvo skatinami pateikti prašymą dėl paramos investicijoms pagal šią BPD priemonę. Parama pagal KPP turėjo padėti ūkininkams parengti prašymus ir paskatinti pradines investicijas į didesnės apimties projektus	0 (iš 3 195)
	6 priemonė „Standartų laikymasis“: numatyta, kad paramos gavėjai, įdiegę ES standartus pagal KPP priemonę, naudodamiesi BPD parama, toliau rūpinsis nuosavoje žemėje auginamų žemės ūkio produktų kokybės gerinimu (siekiant išvengti dvigubo finansavimo, numatytas dydžio kriterijus); Pareiškėjai siekiantys įdiegti Nitratų bei Pienjo direktyvų standartus, buvo atskirti pagal dydžio kriterijų: investicijos, susiję su mėšlidės/ srutų kauptuvo, didesnės kaip 2500 kub. m. talpos, remiamos BPD priemonės, mažesnės talpos – KPP; pareiškėjai, turintys didesnę nei 200 karvių bandą, paramos galėjo kreiptis pagal BPD priemonę, turintys mažesnę bandą – pagal KPP priemonę.	172 (iš 6 000)
4.2 priemonė „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ (iš įgyvendinti projektai) viso 676	1 priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (ūkių perėmėjai): jaunieji ūkininkai skatinami perimti ūkius iš išėinančių į pensiją pagal KPP priemonę (įtvirtintas prioritetas kriterijus perimantiems ūkius)	111 (iš 21 558)
	2 priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“: jaunieji ūkininkai, kuriantys ūkius mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse ar vietovėse su aplinkosaugos apribojimais, turėjo įgyvendinti aplinkosaugos standartus	230 (iš 620 561)
	3 priemonė „Agrarinė aplinkosauga“: pareiškėjai (jaunieji ūkininkai), pertvarkantys ūkių veiklą į ekologišką ūkininkavimą, galėjo gauti išmokas, skiriamas ekologiškiems ūkiams	111 (iš 3 942)
	6 priemonė „Standartų laikymasis“: jaunieji ūkininkai buvo skatinami atitikti ES standartus, gaunant išmokas pagal KPP priemonę	103 (iš 6 000)
4.3 priemonė „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas“	Nenumatytos sąsajos su KPP priemonėmis	

(iš viso įgyvendinti projektai) 35		
4.4 priemonė „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ (iš viso įgyvendinti projektai) 125	1 priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (ūkių perėmėjai): susijusi su BPD priemonės žemės sklypų perskirstymo veikla	Nepateikti duomenys
	2 priemonė: „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“: pareiškėjai, išplėtoję netradicinių žemės ūkio produktų gamybą arba tradicinę žemės ūkio veiklą pakeitę alternatyvia veikla pagal šią BPD priemonę, galėjo gauti subsidiją pagal KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ (BPD projektams, įgyvendinamiems šiose vietovėse, buvo teikiamas prioritetas)	20 (iš 320 561)
	3 priemonė „Agrarinė aplinkosauga“: pareiškėjai, gaunantys paramą dėl tradicinės žemės ūkio veiklos perorientavimo į ekologinę žemdirbystę pagal BPD priemonę, galėjo gauti išmokas už kiekvieną ekologinio ūkio hektarą ir pagal KPP priemonę	1 (iš 3 942)
	4 priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“: susijusi su BPD priemonė žemės sklypų perskirstymo veikla, konkrečiai - teritorinio planavimo klausimais, susijusiais su žemėnaudos pasikeitimais	2 (iš 1 434)
	5 priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“: pareiškėjai, gaunantys subsidijas pagal KPP priemonę, buvo skatinami kreiptis dėl investicinės paramos pagal BPD priemonę; KPP parama turėjo padėti ūkininkams parengti paraiškas ir sukaupti pradinę investiciją stambesniai investiciniam projektui, kuris palengvintų pereiti nuo tradicinio ūkininkavimo prie alternatyvios veiklos, turizmo ar amatų veiklos, padidintų kaimo gyventojų pajamas ir pagerintų gyvenimo kokybę	0 (iš 3 195)
	6 priemonė „Standartų laikymasis“: pareiškėjai, kurie įgyvendino investicinius projektus pagal šią BPD priemonę, galėjo gauti subsidijas už ES standartų įgyvendinimą	1 (iš 6 000)
	Visos KPP priemonės susiję su BPD priemonės konsultavimo paslaugų ūkiams veikla: BPD priemonė prisideda prie naudos gavėjų pagal KPP priemones įgūdžių ugdymo	
4.5 priemonė „Miškų ūkis“ (iš viso įgyvendinti projektai) 73	4 priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“: abiem priemonėmis siekiama tų pačių uždavinių, susijusių su subalansuota miškotvarkos plėtra, kraštovaizdžio išsaugojimu, alternatyviomis veiklos galimybėmis	2 (iš 1 434)

Šaltinis: Lietuvos 2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento priedas, NMA pateikti duomenys, struktūrinių fondų monitoringo informacinės sistemos (SFMIS) duomenys.

* skliausteliuose nurodytas bendras autorizuotų paraiškų pagal atitinkamą KPP priemonę skaičius (NMA pateiktais duomenimis. 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo būklė. – 2008 11 30)

Vertinant bendru KPP mastu, galima teigti, kad programų suderinamumas pasireiškė gana aukštu lygmeniu. KPP parama pasinaudojo didžioji BPD paramos gavėjų dalis: užfiksuoti 1098 autorizuotų KPP paraiškų atvejai, kuomet paramos gavėjai (priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ atveju – ūkio perėmėjai) paramą gavo ir pagal BPD priemones, kas sudaro net 68% bendro projektų, įgyvendinamų pagal BPD kaimo plėtros priemones, skaičiaus¹⁴⁸. Pastebima tendencija, kad nemaža dalis BPD projektus įgyvendinančiųjų sudarė ūkininkaujantys

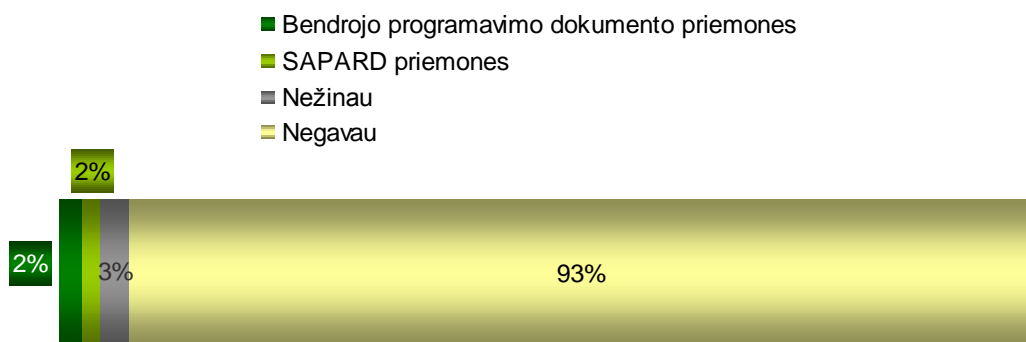
¹⁴⁸ Reikia atkreipti dėmesį, kad tai yra suminis KPP paraiškų skaičius, t.y. tas pats paramos gavėjas galėjo teikti paraišką pagal kelias KPP priemones.

MPŪV bei gaunantys kompensacines išmokas pagal KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Taip pat aukšto lygio suderinamumas pasireiškė tarp KPP „Agrarinės aplinkosaugos“ bei „Standartų laikymosi“ priemonių ir BPD „Investicijų į žemės ūkio valdas“ bei „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimo“ priemonių: atitinkamai 15% ir 25% paramos pagal BPD priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“ bei 16% ir 15% paramos pagal BPD priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ gavėjų dalyvavo KPP „Agrarinės aplinkosaugos“ ir „Standartų laikymosi“ priemonėse.

Kita vertus, KPP paramos gavėjų apklausa rodo, kad tik keli KPP paramos gavėjai gauna paramą iš kitų programų – BPD ar SAPARD – priemonių. Šie rezultatai aiškinami tuo, kad paraiškų pagal KPP (o taip pat ir paramos gavėjų) skaičius buvo nepalyginamai didesnis nei projektų, įgyvendinamų pagal BPD bei SAPARD programas, t.y. parama pagal KPP buvo suteikta beveik 250 tūkst. pareiškėjų¹⁴⁹, kai tuo tarpu pagal BPD kaimo plėtros priemones ir SAPARD priemones buvo įgyvendinta atitinkamai 1593 ir 866 projektai.

8.2.1. pav. KPP paramos gavėjų dalis, gavusi paramą ir pagal kitas paramos programas

Gauna/ gavo ES paramą pagal kitas programas/ priemones
% skaičiuojami nuo visų apklaustųjų, n=379

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Tuo tarpu tiesiogines išmokas nurodė gaunantys dauguma respondentų (73% apklaustųjų). Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad KPP suderinamumas su kitomis paramos programomis buvo užtikrintas tiek programiniu lygmeniu, tiek šias programas įgyvendinant.

Ex-ante vertinime nustatyta, kad KPP užtikrintas ir vidinis nuoseklumas: „pateiktų tikslų hierarchija yra nuosekli, yra aiškus sąryšis tarp veiklos, specifinių ir bendrųjų tikslų, užtikrinant KPP vidinį nuoseklumą“. Šiame vertinime KPP vidinis suderinamumas, t.y. atvejai, kuomet atskiros KPP priemonės viena kitą papildo ir jomis naudojasi ties patys paramos gavėjai, plačiau buvo nagrinėjami vertinant priemonės įgyvendinimo sistemą (6 kryžminis klausimas, 6 kryžm.-1 kriterijus).

¹⁴⁹ NMA pateiktais duomenimis (2008 08 11), paramą pagal KPP gavo 149 837 subjektai (šis skaičius yra gerokai mažesnis už paraiškų skaičių (kuris siekė beveik 370 tūkst.), kadangi tris metus pagal MPŪV ir vietovių su aplinkosaugos apribojimais priemonę paraiškas galėjo teikti tiek patys subjektai.

9. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Šioje ataskaitos dalyje pateikiama išvadų suvestinė ir jų pagrindu formuluojamos rekomendacijos dėl paramos kaimo plėtrai panaudojimo 2007-2013 metų laikotarpiu.

Išvados ir rekomendacijos	Nuoroda į ataskaitos tekstą
KPP lėšų pasiskirstymo pagal prioritetus ir priemones, pasiskirstymo dinamikos programos įgyvendinimo metu analizė bei finansinio rezultatyvumo vertinimas	
<p>Vertinimo klausimas: Ar programavimo pradžioje numatytas lėšų paskirstymas atitiko KPP numatytus tikslus ir potencialių pareiškėjų poreikius?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Paramos įsisavinimo rezultatai rodo, kad pradinis lėšų paskirstymas atskiriems KPP uždaviniams ne visai atitiko potencialių pareiškėjų poreikius: <ul style="list-style-type: none"> - Didesnis nei planuota lėšų poreikis buvo trims KPP uždaviniams: ūkininkų MPŪV pajamų didinimui, aplinkos gerinimui bei pagalbos teikimui žemės ūkio gamintojams, siekiant užtikrinti savo produkcijos ir gyvulininkystės priemonių atitiktį taikomiems ES reikalavimams. - Kitiems KPP uždaviniams – žemės ūkio struktūrų gerinimui, alternatyvių pajamų skatinimui kaime, pusiau natūrinių ūkių konkurencingumo didinimui – programavimo metu suplanuotos lėšos buvo įsisavintos mažesne apimtimi. 	<p>4.1.</p> <p>4.1.</p>
<p>Vertinimo klausimas: Kaip keitėsi lėšų paskirstymas per visą programavimo laikotarpį? Kokios priežastys įtakojo perskirstymą?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Išaugęs ES paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai mastas po narystės ES (tiesioginės išmokos, parama pagal BPD, konkurencija tarp paties KPP priemonių), o taip pat mažesni gebėjimai įsisavinti paramą kai kurioms naujo tipo veikloms (tokioms kaip ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos, restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas) sąlygojo finansinių išteklių perskirstymus KPP įgyvendinimo eigoje. Vertinamuoju laikotarpiu buvo atlikti penki lėšų perskirstymai tarp priemonių, kuriais: <ul style="list-style-type: none"> - Finansavimas padidintas “MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais”; “Agrarinės aplinkosaugos”, Standartų laikymosi” priemonėms; - Finansavimas sumažintas “Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos”, “Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku” ir “Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo” priemonėms. ▪ Nors lėšų perskirstymo dėka pavyko užtikrinti KPP finansinį rezultatyvumą, tačiau pakankamai mažos finansinės intervencijos į kai kurių žemės ūkio problemų sprendimą sumažino planuotą KPP poveikio mastą alternatyvių pajamų lėšų kaime skatinimui bei spartesnei ūkių restruktūrizacijai. 	<p>4.1.</p> <p>4.1.</p>
<p>Vertinimo klausimas: Koks finansinis rezultatyvumas (paramai pagal priemones numatytų lėšų su realiai išmokėtomis lėšomis palyginimas)?</p>	

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Daugiausiai finansinės paramos buvo nukreipta į Aplinkos ir mažiau palankių ūkininkauti vietovių (A) prioriteto priemonės. Šio prioriteto finansinis rezultatyvumas siekia 134% (lėšų pagal pirminį paskirstymą palyginimas su realiai išmokėtomis lėšomis). Daugelis prioriteto priemonių fizinių rodiklių taip pat pasiekti ir netgi viršyti. ▪ Mažiausią intervencinį poveikį turėjo alternatyvaus žemės ūkio paskirties žemės naudojimui. Šiam prioritetui priskirtos priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ finansinis rezultatyvumas siekia tik 26%. Nepasiekti ir fiziniai priemonės rodikliai. ▪ Ketvirtadalis viso KPP biudžeto buvo suplanuotas Ūkių restruktūrizavimo (C) prioritetui, tačiau šiam prioritetui priskirtų priemonių finansinis rezultatyvumas siekė 60%. Tuo tarpu fiziniai pasiekimai skiriasi priklausomai nuo priemonės – „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonė vertinama santykinai teigiamai ir turėjo nemažą intervencinį poveikį lyginant su „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonės pasiekimais. 	<p>4.1.- 4.2.</p> <p>4.1.- 4.2.</p> <p>4.1.- 4.2.</p>
<p>Rekomendacijos:</p> <p>(1) Programos įgyvendinimo eigoje pastebėjus paramos pagal tam tikras priemones neįsisavinimo riziką, žymius rodiklių įgyvendinimo nukrypimus nuo numatytų tikslų, rekomenduojama iš pradžių apsvarstyti galimybes imtis priemonių, kurios skatintų pareiškėjų aktyvumą ir prisidėtų prie tikslų įgyvendinimo, o finansinių išteklių perskirstymus atlikti tik atsižvelgiant į pagrįstus kaimo plėtros poreikių pokyčius. Pareiškėjų aktyvumui skatinti individualiais atvejais gali būti naudingos šios priemonės: aktyvesnis potencialių paramos gavėjų informavimas ir mokymas, paramos teikimo sąlygų supaprastinimas, pareiškėjų rato išplėtimas, patrauklesnių paramos sąlygų nustatymas (išmokų dydžių keitimas, paramos intensyvumo ir tinkamų išlaidų peržiūra).</p>	
<p>Priemonių tinkamumo, efektyvumo, rezultatyvumo, poveikio, naudingumo ir tvarumo vertinimas</p>	
<p>„Ankstyvas ūkininkų pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Atsižvelgiant į numatytą intervencijos logiką, priemonės įgyvendinimas vertintinas teigiamai, nes pasiekė gana didelę tikslinės grupės dalį (pagal šią priemonę ūkius perleido 5% bendro 2003 m. ūkių, laikančių karves, skaičiaus¹⁵⁰). Priemonė turėjo teigiamos įtakos <i>demografini kaimo situacijai</i>, paskatinant iš prekinės gamybos pasitraukti vyresnio amžiaus ūkininkus ir išlaikant / pritraukiant jaunus gyventojus į kaimo vietas bei <i>užtikrino pajamas</i> vyresnio amžiaus ūkininkams, nusprendusiems pasitraukti iš prekinės žemės ūkio veiklos, nors ūkių <i>restruktūrizacijos ir konkurencingumo didinimui</i> turėjo santykinai nedidelį poveikį. ▪ Atsižvelgiant į priemonės naujumą, planavimo ir įgyvendinimo patirties 	<p>5.1.</p> <p>5.1.1.-4.</p> <p>5.1.2.</p>

¹⁵⁰ Pirmieji Lietuvos Respublikos žemės ūkio 2003 m. visuotinio surašymo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004.

<p>trūkumą, susiformavusią konkurenciją su kitomis paramos už žemės ūkio veiklą schemomis (tiesioginėmis ir kompensacinėmis išmokomis), nepilnai pasiekti finansiniai ir fiziniai priemonės rodikliai. Be to, priemonės įgyvendinimui įtakos turėjo susiformavusi tradicija ir bendras žemės ūkio veikla užsiimančių gyventojų supratimas, kad ūkininkavimas yra ne tik pragyvenimo šaltinis, bet ir gyvenimo būdas.</p>	
<p>„Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“</p>	<p>5.2.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Įgyvendinant priemonę pasiekti ir viršyti bendri priemonės finansiniai bei fiziniai rodikliai. Atsižvelgiant į aukštą pasiekimų ir rezultatų lygį, priemonės įgyvendinimas turėjo svarų intervencinį poveikį <i>užtikrinant pajamas</i> (iš dalies kompensavo prarastas pajamas ūkininkaujantiems mažiau derlingose vietovėse bei vietovėse su aplinkosaugos apribojimais), užtikrinant žemės ūkio paskirties <i>žemės naudojimą</i> ir pristabdant kaimo <i>gyventojų skaičiaus mažėjimą</i> šiose vietovėse bei <i>gerinant aplinką</i> (laikomasi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių). Kita vertus, dėl išorinių priežasčių (nebaigtos kurti „Natura 2000“ sistemos) priemonė turėjo gerokai mažesnę nei planuota poveikį <i>aplinkosaugos apribojimų vykdymui</i>. 	<p>5.2.1.-3.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Atsižvelgiant į nepakankamai apibrėžtus paramos teikimo reikalavimus, parama nukreipta ne tik tiems, kam ji buvo skirta – išmokas gavo ne tik MPŪV vietovėse gyvenantys ir žemės ūkio veikla užsiimantys subjektai, bet ir žemes susigrąžinę ir valdas užregistravę miestiečiai. 	<p>5.2.2.</p>
<p>„Agrarinė aplinkosauga“</p>	<p>5.3.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Priemonės įgyvendinimas turėjo teigiamą poveikį aplinkos gerinimui bei pajamų užtikrinimui/ didinimui. Priemonė ypatingai prisidėjo prie ekologinio ūkininkavimo plėtros Lietuvoje, tačiau likusios priemonės programos (<i>paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų įrengimo, kraštovaizdžio tvarkymo ir retų veislių gyvulių ir paukščių</i>) buvo įgyvendintos santykinai mažu mastu ir turės mažą intervencinį poveikį. 	<p>5.3.2.-3.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ekologinio ūkininkavimo išmokų dydis dirbtinai paskatino ekologinį ūkininkavimą, kuriam natūraliai plėtotis dar nebuvo susidariusios palankios aplinkybės. Kyla rizika, kad naujuoju laikotarpiu sumažinus išmokas, sumažės ir ekologinių ūkių skaičius. Kita vertus, pokyčių analizė rodo, kad ekologiškų produktų paklausa auga, kas mažina minėtą riziką. 	<p>5.3.2.</p>
<p>„Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“</p>	<p>5.4.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Atsižvelgiant į mažą pareiškėjų aktyvumą ir paramos lėšomis įveisto miško plotą, priemonės intervencinis poveikis mažinant kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, pasireiškė labai nedideliu mastu. 	<p>5.4.2.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mažo pareiškėjų aktyvumo problemą iš dalies sprendė administruojančių institucijų veiksmai, skatinantys dalyvauti priemonėje: KPP ir priemonės administravimo taisyklių pakeitimai, palengvinę paramos teikimo sąlygas; vykdoma viešinimo kampanija; bendradarbiavimas su partneriais (įgyvendinimo eigoje pareiškėjų skaičius po truputį augo). Tačiau pagrindiniai 	<p>5.4.2.-3.</p>

<p>veiksniai, sąlygoję priemonės įgyvendinimo problemas, t.y. aukšti reikalavimai apželdinamai žemei (apželdinti galima buvo tik geros agrarinės būklės žemę), mažos miško įveisimui ir jo priežiūrai numatytos maksimalios išmokos, išmokų konkurencija su tiesioginėmis ir kompensacinėmis išmokomis pagal KPP MPŪV priemonę, ilgas investicijų atsipirkimo laikotarpis, nulėmė žemesnius nei planuota priemonės rezultatus.</p>	5.4.2.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kita vertus, pasiekti rezultatai, lyginant su SAPARD programa, vertintini kaip postūmis į priekį ir pamoka naujojo laikotarpio programos įgyvendinimui. 2007-2013 m. programoje įtvirtintas platesnis remiamų veiklų spektras, kurios turėtų būti labiau patrauklios potencialiems paramos gavėjams (apleistos žemės apželdinimas, ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas) bei praplėstas paramos gavėjų ratas (valstybinės žemės valdytojai). 	5.5.
<p>„Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“</p>	5.5.1.-3.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Priemonės lėšomis pagerinta žemės ūkio technika ir įranga, kas padidino ūkių gamybos produktyvumą, darbo našumą, prisidėjo prie konkurencingumo ir pardavimų skatinimo. Tokiu būdu priemonė turėjo poveikį ūkių dydžiui (stambinant jų ekonominį dydį) bei ūkių struktūros gerinimui. 	5.5.2.-3.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tačiau šios priemonės intervencinis poveikis Lietuvos mastu bus mažai reikšmingas, nes KPP įgyvendinimo metu įgyvendinta penkis kartus mažiau projektų nei tikėtasi intervencijos programavimo metu. Pagrindinėmis mažo pareiškėjų aktyvumo priežastimis laikomi šie veiksniai: trečdalis pusiau natūrinių ūkininkų žemės buvo išsinuomota, dėlto potencialūs pareiškėjai bijojo dalyvauti priemonėje ir prisiimti ilgalaikius įsipareigojimus; dėl prasto našumo buvo ekonomiškai nepajėgūs didinti gamybos mastų ir plėsti veiklą, o gaunama parama buvo santykinai per maža siekiant šių tikslų (nors remiantis reglamente Nr. 1257/1999 nustatytais išmokų dydžiais, KPP numatyta maksimali parama – 1000 EUR). Iš dalies aktyvumą mažino ir reikalavimas parengti verslo planą. 	5.6.
<p>„Standartų laikymasis“</p>	5.6.1.-3.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Priemonės įgyvendinimas turėjo reikšmingą teigiamą poveikį Lietuvos pieno sektoriaus konkurencingumui, gerinant pieno kokybę (paramos lėšomis sumontuota įranga karvidėse, kuriose laikoma 18% visos Lietuvos karvės bandos). Priemonės lėšomis taip pat buvo gerinama aplinkos būklė mažinant taršą azoto junginiais, t.y. įgyvendinant investicijas reikalingas Nitratų direktyvos reikalavimams atitikti. Nors poveikį aplinkai šiuo metu įvertinti yra sudėtinga, galima teigti, kad jis nebus toks kaip tikėtasi, nes ne visi paramos pagal Nitratų direktyvą gavėjai, įgyvendinę projektus, atitiks reikalavimus (parama panaudota kitoms – nebūtinoms reikalavimams atitikti – tinkamoms išlaidoms). 	5.6.2.
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Parama pasinaudojo stambesni nei tikėtasi pareiškėjai. Rizika, kad parama naujuoju laikotarpiu taip pat bus nukreipta stambesniesiems ūkiams dar labiau išauga, nes mažinamas paramos skiriamos Nitratų direktyvos reikalavimams įgyvendinti intensyvumas. Pirma, tai gali mažinti paskatą dalyvauti priemonėje, antra, papildomą finansavimą lengviau užsitikrinti galės ekonomiškai pajėgesni ūkiai. 	5.7. 5.7.2.

<p>„Techninė parama“</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Teigiamai vertinamos priemonės lėšomis įgyvendintos veiklos atliekant KPP viešinimą ir informavimą apie galimybes gauti paramą, sprendžiant administravimo žmogiškųjų išteklių problemas (didinant darbuotojų skaičių ir jų gebėjimus), į KPP įgyvendinimo procesą įtraukiant socialinius-ekonominius partnerius bei kitas suinteresuotąsias puses, o taip pat rengiantis naujojo laikotarpio Kaimo plėtros programos įgyvendinimui ir administravimui. 	
<p>Rekomendacijos:</p> <p>Atsižvelgiant į tai, kad paramos įgyvendinimas turėtų būti vertinamas kompleksiskai, rekomendacijos formuluojamos bendrai visoms priemonėms. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad naujuoju laikotarpiu visos kaimo plėtros priemonės įtvirtintos vienoje kaimo plėtros programoje t.y. į šią programą įtrauktos ir tos priemonės, kurios praeitu programiniu laikotarpiu buvo įtvirtintos struktūrinių fondų programiniame dokumente – BPD. Tuo tarpu šios rekomendacijos teikiamos remiantis 2004-2006 m. KPP priemonių įgyvendinimo patirtimi ir į priemones, užtikrinančias BPD tęstinumą, atsižvelgiama tik tiek, kiek buvo nagrinėjama šio vertinimo rėmuose.</p> <ol style="list-style-type: none"> (2) Programavimo etape išanalizuoti potencialius neigiamus <i>išorinius veiksnius</i>, identifikuoti sisteminės problemas (pvz. „Natura 2000“ sistemos kūrimas, žemės reforma), galinčias įtakoti priemonės įgyvendinimą. Esant galimybei, šiuos trukdžius pašalinti iki priemonės įgyvendinimo pradžios arba atsižvelgti į juos numatant priemonės tikslus. (3) Remiantis „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo“ priemonės, ekologinio ūkininkavimo bei kitų „Agrarinės aplinkosaugos“ programų, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimo“ priemonės įgyvendinimo patirtimi, nustatyti tinkamus <i>išmokų dydžius</i>, siekiant, kad jie būtų ekonomiškai patrauklūs potencialiems pareiškėjams. Esant reikalui (pasikeitus ekonominei situacijai, dėl infliacijos, mažo/ pernelyg didelio pareiškėjų aktyvumo ir pan.), apsvarstyti išmokų keitimo galimybes programos įgyvendinimo eigoje. (4) Nustatyti <i>griežtesnes paramos teikimo sąlygas</i> (pvz. tinkamumo kriterijus), įvertinant riziką, kad parama gali pasinaudoti ne tik numatytos tikslinės paramos gavėjų grupės. Atsižvelgiant į 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo pamokas, 2007-2013 m. programoje jau atlikti tam tikri teigiami pakeitimai: priemonėje „Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves“ numatytas papildomas reikalavimas – ne tik palaikyti žemę geros agrarinės būklės, bet ir ūkininkauti; taip pat papildomas reikalavimas dalinai parduoti/ panaudoti produktus įtvirtintas „Ekologinio ūkininkavimo“ programoje. (5) Paramos gavėjų informavimo tikslais, priemonių administravimo taisyklėse bei paramos sutartyse aiškiai ir detalai įtvirtinti paramos gavėjų išsipareigojimus, kuo mažiau paliekant laisvės interpretuoti (atsižvelgiant į „Standartų laikymosi“ Nitratų direktyvos reikalavimų priemonės įgyvendinimo patirtį). (6) Administruojančioms institucijoms atliekant informavimo ir viešinimo veiklas, programos įgyvendinimo pradžioje didesnę dėmesį reikėtų skirti ne paramos viešinimui, o informavimui apie paramos sąlygas, konkrečius su ja susijusius 	

reikalavimus ir įsipareigojimams. Taip pat papildomai reikėtų stiprinti konsultavimo sektorių.	
KPP bendrųjų tikslo ir uždavinių įgyvendinimo masto, socialinio, ekonominio bei aplinkosauginio poveikio bei naudingumo ir tvarumo vertinimas	
<p>Vertinimo klausimas: Kaip keitėsi socialinė, ekonominė ir aplinkosauginė situacija (KPP pradinės padėties konteksto rodiklių pokyčiai) 2003 -2007 metais? Kaip jie įtakojo KPP įgyvendinimą?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ KPP įgyvendinimo laikotarpiu vyko įvairūs socialiniai, ekonominiai ir aplinkosauginiai pokyčiai, kurie įtakojo ir paties KPP įgyvendinimą, tikslų ir uždavinių tinkamumą, turėjo teigiamą ir neigiamą poveikį pasiekimams ir rezultatams. Remiantis makroekonominės situacijos analize, daugelis susijusių konteksto rodiklių kito pozityvia linkme, taigi sudarė teigiamą aplinką siekiant numatytų tikslų. Kita vertus, tam tikri teigiami pokyčiai, ypač išaugęs tiesioginės paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai mastas, sąlygojo nenumatytą poveikį KPP įgyvendinimui, t.y. paskatino žemės ūkio paskirties naudojimą žemės ūkio gamybai, tokiu būdu sudarė konkurenciją alternatyvų žemės paskirties naudojimą remiančioms priemonėms ir tapo viena iš priežasčių, kodėl nepasiekti planuoti rodikliai. 	3.1.
<p>Vertinimo klausimas: Kaip ir kiek socialinius, ekonominius ir aplinkosauginius pokyčius įtakojo KPP įgyvendinimas?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ KPP poveikis kaimo gyventojų skaičiui ir struktūrai: KPP paskatino teigiamus kaimo gyventojų <i>amžiaus struktūros</i> pokyčius – padidėjo darbingo amžiaus ir sumažėjo vyresnių kaimo gyventojų dalis (ypatingai paskatino valdų perdavimas pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ priemonę); prisidėjo prie proporcingos gyventojų <i>struktūros pagal lytį</i> išsaugojimo; prisidėjo prie <i>gyventojų skaičiaus kaime mažėjimo pristabdymo</i> bei sukūrė prielaidas jų veiklos tęstinumui ir sėslumui artimoje perspektyvoje, dėl paramos gavėjų prisiimtų įsipareigojimų nenutraukti veiklos. Vis dėlto, ir įgyvendinus KPP, Lietuvoje išliko ūkininkaujančiųjų amžiaus struktūra su dominuojančia pensinio amžiaus valdų savininkų dalimi. ▪ KPP poveikis užimtumui: nors KPP nebuvo numatytas tikslas didinti užimtumą, tam tikrų priemonių įgyvendinimas turėjo teigiamą tiesioginį poveikį sprendžiant užimtumo žemės ūkyje ir kaime problemas, daugiausia užtikrinant pačių paramos gavėjų užimtumą, iš dalies suteikiant darbo jų šeimoms nariams bei nedideliu mastu kuriant naujas darbo vietas samdomiems darbuotojams. Taip pat nedidele apimtimi buvo sukurtos ir išsaugotos darbo vietos veiklose, vykdomose už remiamų ūkių ribų. ▪ KPP poveikis pajamoms: parama pagal KPP tiesiogiai dideliu mastu prisidėjo prie ūkininkaujančiųjų pajamų palaikymo ir didinimo (išmokas gavo daug paramos gavėjų, be to dalis jų buvo pareiškėjais ne vienoje priemonėje). Be to, parama, ypač plėtojantiems pienininkystę ar ekologiškai ūkininkaujantiems, netiesioginį teigiamą poveikį darė per rinką. KPP iš dalies prisidėjo ir prie neūkininkaujančių gyventojų pajamų išlaikymo/ didinimo (pasitraukusiems iš prekinės žemės ūkio gamybos pagal „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonę“ bei tiems, kuriems buvo sukurtos/ užtikrintos 	6.1. 6.1. 6.1.

<p>papildomos darbo vietas).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ KPP poveikis žemės ūkio produktų padėčiai rinkoje: KPP turėjo įtakos žemės ūkio produktų, ypač <i>pienininkystės</i> šakos, gamybos produktyvumo lygio kilimui; be to, prisidėjo prie žemės ūkio produktų kokybės gerinimo – daugiausia pieno ir ekologinių produktų srityje. ▪ KPP poveikis aplinkai: didžioji paraiškų remiamų pagal KPP priemonės dalis tiesiogiai ar per nustatytus ūkininkavimo apribojimus prisidėjo prie kaimo plėtros problemos – kylančios grėsmės aplinkai ir kultūriniam paveldui – sprendimo. Šiomis paraiškomis remiamas suminis plotas siekė 1,1 ha¹⁵¹. Vis dėlto, atsižvelgiant į šio poveikio ilgalaikiškumą, remiamų veiksmų efektus išteklių tausojimo ir aplinkos taršos sumažinimo srityse sunku nustatyti ir kiekybiškai išmatuoti. 	<p>6.1.</p> <p>6.1.</p>
<p>Vertinimo klausimas: Koku mastu įgyvendinti kiti konkretūs KPP uždaviniai?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Didesniu ar mažesniu mastu įgyvendinus <i>visas</i> KPP priemones, iš dalies buvo pasiekti visi numatyti konkretūs KPP uždaviniai: išvados dėl poveikio <i>ūkininkų pajamų didinimui</i> (2 uždavinys) ir <i>aplinkos gerinimui</i> (3 uždavinys) pateikiamos ankstesnio vertinimo klausimo apibendrinimuose; prie <i>ūkių struktūrų ir konkurencingumo gerinimo</i> (1 uždavinio) įgyvendinimo prisidėjo keletas priemonių ir jų tarpusavio papildomumas sąlygojo teigiamus, nors ir gana lėtus, pokyčius ūkių stambinimo ir konkurencingumo didinimo procese; <i>alternatyvių pajamų šaltinių per žemės apželdinimo miško programą suteikimo</i> (4 uždavinio) įgyvendinimas vertintinas gana prastai dėl mažų priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ pasiekimų ir rezultatų; 5 ir 6 uždaviniai, t.y. <i>sunkumų, susijusių su investicinių lėšų pusiau natūrinuose ūkiuose trūkumu, sumažinimas</i> ir <i>išlaidų žemės ūkio gamintojams, kurias jie patyrė, siekdami atitikti ES reikalavimus, padengimas</i> taip pat buvo įgyvendinti tik iš dalies, nes priemonių analizė parodė, kad daugumai paramos gavėjų priemonės remiamų veiklų finansavimui nepakako teikiamos paramos ir jie papildomai investavo privačias lėšas; paskutinis 7 uždavinys - <i>informuotumo didinimas ir gebėjimų stiprinimas</i> – buvo tinkamai įgyvendintas panaudojant Techninės paramos lėšas, o taip pat paramos gavėjams ir administratoriams įgyjant patirtį įgyvendinant visas likusias priemones. 	<p>6.2.</p>
<p>Vertinimo klausimas: Koks tikėtinas programos rezultatų tęstinumas 2007-2013 metais?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Programos rezultatų tęstinumą užtikrina paties 2004-2006 m. KPP priemonių tęstinis pobūdis, t.y. paramos teikimo sąlygų reikia laikytis bei išmokos mokamos tam tikrą laikotarpį po programos įgyvendinimo (tokiu atveju tęstiniai įsipareigojimai mokami iš 2007 – 2013 m. programos lėšų). Be to, Kaimo plėtros 2007-2013 metų programoje įtvirtintos ir toliau remiamos tos pačios veiklos. Kita vertus, nors naujojo laikotarpio programoje toliau remiamos beveik visos praeito laikotarpio priemonės, tačiau riziką kelia jų išskaidymas į daugelį smulkesnių priemonių (pvz. aplinkosaugos, miškininkystės srityje). Tai gali sukelti tam tikrą painiavą potencialiems 	<p>6.3.</p>

¹⁵¹ Suminis plotas yra didesnis už bendrą paramą gavusį plotą, kurio nustatyti vertinimo metu buvo neįmanoma, kadangi tam tikra dalis paramos gavėjų teikė paraiškas paramai gauti už pagal kelias priemones remiamus veiklos veiksmus tame plačiame plote.

<p>paramos gavėjams išsiaiškinant paramos gavimo galimybes, be to, didelį skaičių priemonių gali būti sunkiau administruoti ir pačiai NMA.</p>	
<p>Rekomendacijos:</p> <p>(7) Atsižvelgti į kintančią ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę aplinką įgyvendinant naujojo laikotarpio programą. Šie pokyčiai bus dar aktualesni, nes naujoji programa apima ilgesnį periodą. Išorinių veiksnių įtakos programos įgyvendinimui klausimą išsamiai išanalizuoti vidutinio laikotarpio programos vertinimo metu. Pastebėjus esminius pokyčius, įtakojančius kaimo plėtros bei potencialių pareiškėjų poreikius, programos tikslus bei uždavinius, reaguoti į pasikeitusias sąlygas: daryti pagrįstus programos rodiklių pakeitimus, keisti išmokų dydžius (žr. (3) rekomendaciją).</p> <p>(8) Didesnį dėmesį skirti alternatyvių pajamų šaltinių skatinimui (remiantis „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku“ priemonės įgyvendinimo pamokomis). Kita vertus, naujuoju laikotarpiu programa apims didesnę kaimo plėtros priemonių skaičių, kuriomis didesnis dėmesys skiriamas šiam tikslui (tam skiriamos 2007-2013 m. programos 3 krypties „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ priemonės).</p> <p>(9) Stiprinti netiesioginį teigiamą paramos poveikį, ypatingai pajamoms – skatinti gyvenimo lygio ir pajamų augimą kuriant papildomas galimybes užsidirbti, o ne tik užsitikrinant pajamas iš tiesioginių bei kompensacinių išmokų.</p> <p>(10) Atsižvelgiant į pasikeitimus 2007-2013 m. programiniuose dokumentuose (vienas programinis dokumentas, didesnis skaičius smulkesnių priemonių), skirti didelį dėmesį informavimui apie galimybes gauti paramą. Rekomenduojama stiprinti konsultavimo sektorių, siekiant didesnę dėmesį skirti darbui su individualiais pareiškėjais, o ne plataus masto viešinimui.</p>	
KPP administravimo sistemos kokybės ir efektyvumo vertinimas	
<p>Vertinimo klausimas: Kaip KPP administravimo sistema prisidėjo prie programos poveikio maksimizavimo?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Įgyvendinant KPP pasireiškė gana aukšto lygmens priemonių papildomumas (sinergijos efektas): nemaža paramos gavėjų dalis teikė paraiškas paramai pagal kelių priemonių remiamus veiksmus. Be to, atskiros priemonės prisidėjo prie bendrųjų programos lygmens tikslų įgyvendinimo ir viena kitą papildydamos sprendė kaimo plėtros problemas: skatino ūkių struktūrų, aplinkosaugos gerinimą, didino pajamas. Kita vertus, tarp kelių priemonių pasireiškė vidinė konkurencija: „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“; ▪ Tinkamumo kriterijai sąlygojo tai, kad parama didžiąja dalimi pasinaudojo ūkininkai ir kiti fiziniai asmenys (įmonės ir kt. juridiniai asmenys sudarė 1% paramos gavėjų). Išmokų diferenciacija padėjo tikslingai nukreipti paramos lėšas, tačiau nebuvo panaudoti prioritetiniai kriterijai, kurie galėjo užtikrinti didesnę paramos panaudojimo naudą; 	<p>7.1.</p> <p>7.1.</p> <p>7.1.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Nepakankamai operatyvi ir patogi vartotojui informacinė sistema (KPPAIS), apsunkinanti KPP įgyvendinimo priežiūros ir vertinimo procesą; - Priemonių administravimo taisyklėse bei paramos teikimo sutartyse įtvirtintos nepakankamai aiškios ir tikslios nuostatos bei dviprasmiška terminologija, kas sąlygojo priemonių įgyvendinimo problemas; - KPP priemonių administravimo taisyklių ir procedūrų nesuderinamumas su susijusiais teisės aktais, dėl kurių stabdomas paraiškų vertinimo procesas; - Nepakankamai efektyvus bendradarbiavimas su kitomis į priemonės įgyvendinimą įtrauktomis institucijomis; - Paramos gavėjų patirties ir gebėjimų trūkumas – nepakankamai gerai suvokdavo keliamus reikalavimus ir prisiimamus įsipareigojimus. 	
<p>Rekomendacijos:</p> <p>Teikiant rekomendacijas dėl administravimo sistemos tobulinimo, svarbu atkreipti dėmesį, kad nemažai pokyčių buvo atlikta paties 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo laikotarpiu, o taip pat rengiantis Kaimo plėtros 2007-2013 m. programos įgyvendinimui. Teigiamai vertintinos administruojančių institucijų pastangos spręsti įgyvendinimo eigoje iškilusias problemas ir taip nuolat tobulinti administravimo sistemą – tokiu būdu nemaža dalis administravimo sistemos trūkumų buvo panaikinti, o kai kurias išmoktas pamokas galima laikyti „gerosios administravimo praktikos“ pavyzdžiais. Apibendrinant teikiamos šios rekomendacijos:</p> <p>(11) Didelio techninio pobūdžio klaidų ir trūkumų paraiškose skaičiaus problemą, sąlygojusią ilgą paraiškų vertinimą, iš dalies turėtų spręsti įgyta naudinga patirtis, sustiprinusi tiek administruojančių institucijų, tiek paramos gavėjų gebėjimus. Siekiant efektyviau administruoti paraiškas, būtų naudinga sukurti „vieno langelio“ principo sistemą, kad pačios institucijos galėtų bendradarbiauti tarpusavyje be paramos gavėjams keliamų reikalavimų. Atsižvelgiant į tai, kad naujojo laikotarpio programoje įtvirtintas didesnis investicinio pobūdžio priemonių skaičius, reikalavimus paraiškoms ir verslo planams diferencijuoti atsižvelgiant į projekto mastą, t.y. mažos apimties projektams parengti supaprastintą verslo plano versiją.</p> <p>(12) Atsižvelgiant į dalinį paramos intensyvumą naujuoju laikotarpiu, apsvarstyti būdus, kaip palengvinti pareiškėjams, ypač ūkininkams bei mažesnėms įmonėms, galimybes užsitikrinti papildomą finansavimą. Apsvarstyti galimybes diferencijuoti finansavimo intensyvumą pagal pareiškėjų grupes (dideli/ maži ūkiai ir įmonės). Bendradarbiauti su bankais ir kitomis finansinėmis institucijomis, siekiant palengvinti paramos gavėjų galimybes gauti paskolas.</p> <p>(13) Įtvirtinti tinkamumo kriterijus, užtikrinančius, kad parama naudosis tie, kam ji ir skirta (žr. (4) rekomendaciją). Naudojant tinkamumo bei prioritetinius kriterijus paramą nukreipti tiems pareiškėjams, kuriems ji yra labiausiai reikalinga, t.y. siekti išvengti savaimiškumo efekto teikiant paramą ir taip pakankamai produktyvioms ir konkurencingoms įmonėms, kurios projektus galėtų įgyvendinti ir be paramos.</p> <p>(14) Tobulinti paraiškų administravimo informacinę sistemą, siekiant sukurti</p>	

<p>galimybes, esant poreikiui, pateikti vadovaujančiai institucijai joje kaupiamus duomenis įvairiais analizės pjūviais bei įtraukiant į stebėseną papildomus rodiklius, reikalingus siekiant atsakyti į bendruosius vertinimo klausimus.</p> <p>(15) Stiprinti konsultavimo sektorių, apsvarstant galimybes, kaip šias paslaugas padaryti labiau prieinamas smulkesniems ūkininkams (taip pat žr. (10) rekomendaciją).</p> <p>(16) Nors KPP įgyvendinimo eigoje buvo užtikrinta pakankama komunikacija su socialiniais partneriais, jų vaidmenį reikėtų dar labiau stiprinti. Socialiniai partneriai turėtų atlikti teigiamą vaidmenį, skatinant potencialius pareiškėjus siekti paramos ir informuojant ūkius apie paramos naudą.</p> <p>(17) Siekiant užtikrinti efektyvesnę ir operatyvesnę paramos administravimą siūloma apsvarstyti galimybę vadovaujančios institucijos funkcijas ir jai skiriamą atsakomybę sukonzcentruoti viename ŽŪM padalinyje, konkrečiai Kaimo plėtros departamente.</p>	
KPP suderinamumas ir sąveika su BŽŪP, kitomis ES horizontaliomis politikomis ir prioritetais bei valstybės pagalbos priemonėmis	
<p>Vertinimo klausimas: Kaip KPP įgyvendinimas prisidėjo prie horizontalių ES prioritetų/ strategijų įgyvendinimo?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ KPP įgyvendinimas, sąlygodamas poveikį užimtumui, konkurencingumui, pajamoms bei aplinkai, tuo pačiu prisidėjo prie horizontalių prioritetų ir strategijų, kuriais siekiama panašaus pobūdžio poveikio/ tikslų, įgyvendinimo: <ul style="list-style-type: none"> - Kuriant naujas darbo vietas ir išlaikant senąsias bei skatinant konkurencingumą (kurį sąlygojo gamybos produktyvumo didinimas ir produktų kokybės gerinimas) įgyvendinami <i>Lisabonos strategijos tikslai</i>; - Aplinkosauginių tikslų: mažinant neigiamą poveikį aplinkai bei išsaugant tradicines veiklas įgyvendinami <i>Geteborgo įsipareigojimai</i>; Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinimas, žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas miškais ir išteklius tausojančių metodų skatinimas prisidėjo prie <i>Vandens politikos priemonių (Direktyvos 2000/60)</i> bei <i>Kioto protokolo tikslų</i> įgyvendinimo; - Skatinant aplinką tausojančių žemės ūkio praktikų plėtrą, įgyvendinamas <i>darnaus vystymosi prioritetas</i>; - Mažinant skirtumus tarp miesto ir kaimo, palankių ir nepalankių ūkininkauti vietovių įgyvendinamas <i>ekonominės ir socialinės sanglaudos principas</i>. 	8.1.
<p>Vertinimo klausimas: Kaip užtikrintas KPP priemonių papildomumas ir suderinamumas su BPD priemonėmis, valstybės pagalbos priemonėmis?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bendrojoje Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje buvo užtikrintas atskirų programų (BPD bei valstybės pagalbos priemonių, remiamų SKPR) suderinamumas. Aukšto lygmens suderinamumas su BPD prioriteto, apimančio kaimo plėtros priemones, bei remiamų veiksmų papildomumas, sąlygojo paramos sinergijos efektą. 64% projektų, įgyvendinamų pagal BPD priemones, vykdytojų gavo paramą ir pagal atskiras KPP priemones. 	8.2.

<ul style="list-style-type: none">▪ Daugelis paramos pagal KPP priemonių gavėjų taip pat gavo tiesiogines išmokas už plotus. Kita vertus, užfiksuotas ir neigiama šių instrumentų tarpusavio sąveika, t.y. išmokų konkurencija.	8.2.
<p>Rekomendacijos:</p> <p>(18) Apsvarstyti galimybes, kaip išvengti priemonių ir skirtingų pagalbos schemų tarpusavio konkurencijos.</p>	

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

ES ir LR teisės aktai:

1. 1999 m. gegužės 17 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai.
2. 2005 m. rugsėjo 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai.
3. 2002 m. vasario 26 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 445/2002, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai taikymo taisykles;
4. Europos Komisijos reglamentas Nr. 817/2004, nustatantis išsamias Tarybos 1999 m. gegužės 17 d. reglamento (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai taikymo taisykles.
5. 1999 m. birželio 21 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1260/1999, nustatantis bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų.
6. 1992 m. birželio 16 d. Tarybos direktyva 92/46/EEB, nustatanti sveikatos taisykles žaliao pieno, termiškai apdoroto pieno ir pieno produktų gamybai ir tiekimui į rinką (su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais 2003 m. rugsėjo 29 d. Tarybos direktyva (EB) Nr. 85/2003; 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyva Nr. 91/676/EEB dėl vandenių apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių)
7. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2004-2006 metų planas.
8. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 metų programa.
9. Lietuvos stojimo į ES sutartis.
10. Lietuvos 2004-2006 m. Bendrasis programavimo dokumentas.
11. Lietuvos 2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento priedas.
12. Nacionalinis Žemės ūkio ir kaimo plėtros SAPARD planas 2000–2006 metams.
13. Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonių administravimo taisyklės.
14. Lietuvos pranešimai Europos Komisijai apie finansinius kaimo plėtros programos pakeitimus.
15. Lietuvos pranešimai Europos Komisijai apie kaimo plėtros programavimo dokumento pakeitimus, dėl kurių nereikia Komisijos sprendimo.
16. 2004 m. Žemės ūkio ministro įsakymai Nr. 3D-72 ir 3D-287 „Dėl mažiau palankių ūkininkauti vietovių“ (Žin., 2004, Nr. 34-1111; Žin., 2004, Nr. 78-2735).
17. 2003 m. kovo 31 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-131 „Dėl ūkininko profesinio pasirengimo reikalavimų“.
18. 2003 m. gruodžio 23 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1666 „Dėl pasirengimo administruoti ES žemės ūkio ir žuvininkystės prekybos sistemos priemonės“.
19. 2004 m. vasario 6 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 135 „Dėl valstybės institucijų, savivaldybių ir kitų juridinių asmenų, atsakingų už EŽŪOGF GS priemonių įgyvendinimą, paskyrimo“.
20. 2004 m. lapkričio 25 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1488 „Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priežiūros komiteto sudarymo“.

Apklausa:

1. TNS Gallup. Asmenų gavusių ES paramą pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.
2. TNS Gallup. Pareiškėjų, negavusių ES paramos pagal 2004-2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

EK metodiniai dokumentai:

1. Žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinis direktoratas. 2000-2006 m. kaimo plėtros programų, remiamų iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo, vertinimo gairės;
2. Žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinis direktoratas. Informacinis pranešimas „2000-2006 m. kaimo plėtros programų ex-post vertinimas“
3. Europos Komisijos darbo dokumentas dėl išankstinio vertinimo 2007-2013 m.;
4. European Commission Directorate General for Agriculture. "Common Evaluation Questions with Criteria and Indicators" (12/2000)

Atlikti vertinimai, tyrimai, auditai:

1. Lietuvos Respublikos KPP 2004–2006 m. (2002 m. gruodžio mėn. projekto) *ex-ante* vertinimo ataskaita. – atliko Kvistgaard Consult ApS (Kopenhaga, Danija), 2003 kovo 25 d.
2. Nacionalinės žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000-2006 metų (SAPARD) programos ex-post įvertinimo galutinė ataskaita. – atliko VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“, 2007 gruodžio 19 d.
3. LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2007 m. ataskaita, 2008 m. gegužė.
4. LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2006 m. ataskaita, 2008 m. birželis.
5. LR žemės ūkio ministerija. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano įgyvendinimo 2005 m. ataskaita, 2006 m. birželis.
6. Žemės ūkio ministerija, Kaimo plėtros departamentas, Investicinių ir kompensacinių kaimo plėtros priemonių koordinavimo skyrius, pranešimas „Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano reikšmė žemės ūkiui“ konferencijoje 2008 rugsėjo 25 d.
7. LR Valstybės kontrolė. EŽŪOGF Garantijų skyriaus 2006 m. išlaidų ataskaitų patvirtinimo valstybinio audito ataskaita, 2007 m. vasario 7 d. Nr. FA-1070-1-1.
8. LR Valstybės kontrolė. EŽŪOGF Garantijų skyriaus 2005 m. išlaidų ataskaitų patvirtinimo valstybinio audito ataskaita, 2006 m. vasario 3 d. Nr. 1070-1-1.
9. Vitunskienė V., Serva E. (2005) Atskleistas santykinis pranašumas Lietuvos pieno sektoriuje. *Vagos*. ISSN 1648 – 116X. Nr. 68 (21), p. 95-105; Vitunskienė V., Serva E. (2006) Atskleistas santykinis pranašumas: teorinis požiūris ir Lietuvos pieno sektoriaus analizė ES-15 atžvilgiu. *Ekonomika*. ISSN 1392-1258. 2006, Nr. 73

Kiti šaltiniai:

1. Priežiūros komiteto posėdžių protokolai
2. Nacionalinės mokėjimo agentūros Kaimo plėtros plano įgyvendinimo monitoringo lentelės (2005 m., 2006 m., 2007 m.);
3. NMA informacinės sistemos (Kaimo plėtros programų administravimo informacinės sistemos – KPPAIS) duomenys
4. Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė

5. Pirmieji Lietuvos Respublikos žemės ūkio 2003 m. visuotinio surašymo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004.
6. 2007 m. žemės ūkio struktūros tyrimo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2008.
7. 2005 m. žemės ūkio struktūros tyrimo rezultatai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2006.
8. Demografijos metraštis 2003. Statistikos departamentas. Vilnius, 2004.
9. Eurostat EAA data statistikos duomenys
10. Lietuvos Respublikos ūkininkų ūkių registro duomenys
11. Ūkinių gyvūnų registro duomenys.
12. Darnaus vystymosi rodikliai. Statistikos departamentas. Vilnius, 2008.

PRIEDAS NR.1. TECHNINĖ UŽDUOTIS

KAIMO PLĖTROS 2004-2006 METŲ PLANO GALUTINIO (EX-POST) ĮVERTINIMO PASLAUGŲ PIRKIMO TECHNINĖ SPECIFIKACIJA

1. Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano (toliau - Plano) galutinio (ex-post) vertinimo tikslas, kontekstas, finansavimas, rezultato naudotojai

Vadovaujantis 2004 m. balandžio 29 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 817/2004, nustatančiu išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai taikymo taisykles (OL 2004 m. *specialusis leidimas*, 3 skyrius, 46 tomas p. 87) (toliau – Komisijos Reglamentas Nr. 817/2004) 65 straipsnio 2 dalimi, programavimo laikotarpiui pasibaigus atliekamas galutinis (ex-post) Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano (toliau - Plano) įvertinimas.

Bendrasis šio vertinimo tikslas – įvertinti Plano tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, nustatyti Plano rezultatus, socialinį ir ekonominį poveikį bei poveikį Bendrijos prioritetų įgyvendinimui. Galutiniu vertinimu siekiama atsiskaityti ES ir visuomenei, pateikiant informaciją apie viešųjų lėšų panaudojimą, Plano valdymą bei išvadas dėl ES būsimų programų valdymo.

Vertinimo kontekstas – galutinio vertinimo ataskaita turi būti parengta ir perduota Europos Komisijai ne vėliau, kaip per du metus po programos laikotarpio pabaigos, t.y. iki 2008 m. gruodžio 31 d. Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 m. plano galutinio vertinimo ataskaita bus dalis suvestinės kaimo plėtros 2000-2006 m. įvertinimo ataskaitos, kurią Europos Komisija turi parengti visų šalių - narių ataskaitų pagrindu iki 2009 m. gruodžio 31 d. Galutinė suminė ataskaita Europos Komisijos lygiu yra labai svarbi 2010 m. prasidedančių politinių diskusijų dėl paramos žemės ūkiui po 2013 m. ateities kontekste. Todėl labai svarbu, kad Lietuva, kaip ir kitos šalys-narės galutinio vertinimo ataskaitą pateiktų laiku ir laikydamasi Europos Komisijos patvirtintų Kaimo plėtros 2000-2006 m. programų, remiamų iš EŽŪOGF, vertinimo gairių (toliau tekste – Komisijos gairių) reikalavimų.

Finansavimas – vertinimo paslauga bus finansuojama iš Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonės „Techninė pagalba“ 1 veiklos srities „Parama programos parengimui, valdymui, priežiūrai ir kontrolei“ lėšų.

Pagrindinis šios studijos **naudotojas** bus Žemės ūkio ministerija, kaip Plano įgyvendinimui Vadovaujančioji institucija, Europos Komisijos Žemės ūkio direktoratas. Taip pat su galutinio vertinimo išvadamis bus supažindinti socialiniai partneriai ir visuomenė.

2. Užduotys vertintojui:

2.1. Vertinimo objekto apibūdinimas

Vertinimo objektas – Plano įgyvendinimas bei jo administravimo sistema 2004-2008 metais. Planą parengė Lietuvos žemės ūkio ministerija, vykdydama 1999 m. gegužės 17 d. Tarybos reglamente (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai ir iš dalies pakeičiančiame bei panaikinančiame tam tikrus reglamentus (toliau – Reglamentas Nr. 1257/1999)

, Komisijos Reglamente Nr. 817/2004 bei Stojimo Sutarties IX a skyriuje nustatytus reikalavimus. Planas yra parengtas Lietuvos Respublikai, apima visą jos teritoriją ir buvo ruošiamas, remiantis visos šalies plėtros strategija, numatyta Lietuvos bendrajame programavimo dokumente (BPD). Visa Lietuvos teritorija pereinamuoju laikotarpiu klasifikuojama kaip 1 tikslo teritorija.

Planą sudaro:

- keturios Reglamente (EB) Nr. 1257/1999 numatytos priemonės:

Ankstyvas pasitraukimas iš žemės ūkio gamybos,
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais
Agrarinė aplinkosauga
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku.

- pereinamojo laikotarpio kaimo plėtros priemonės, numatytos Stojimo Sutarties IX a skyriuje:

Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas
Standartų laikymasis
Techninė parama

- papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos.

2.2. Vertinimo apimtis

Vertinimas apims Plano įgyvendinimo laikotarpį nuo 2004 iki 2008 m.

Galutinis vertinimas turi apimti:

- Plano bendrųjų tikslo ir uždavinių įgyvendinimo mastą, socialinį, ekonominį bei aplinkosauginį poveikį bei naudingumą ir tęstinumą;
- Plano lėšų paskirstymo tinkamumą, Plano finansinį rezultatyvumą ir efektyvumą;
- Plano administravimo kokybę ir efektyvumą;
- Plano įtaką ir sąryšį su BŽŪP bei kitoms ES horizontalioms politikomis bei horizontaliais prioritetais;
- Plano priemonių tarpusavio sąveiką, Plano priemonių tinkamumą, efektyvumą, rezultatyvumą, poveikį, naudingumą ir tvarumą, nagrinėjant priemonių bendruosius, specialiuosius ir veiklos tikslus, išreikštus indėlio, rezultato ir poveikio rodikliais
- išvadas dėl Plano įgyvendinimo bei rekomendacijas dėl kaimo plėtros tendencijų 2007-2013.

2.3. Vertinimo etapai

Vertinimo tikslo ir žemiau suformuluotų uždavinių pasiekimui nustatomos keturios vertinimo fazės:

- Struktūrinimas
- Stebėjimas
- Analizavimas
- Įvertinimas

2.3.1. Struktūrinimas:

Šios vertinimo fazės metu vertintojas turi:

- nustatyti detalią paramos pagal visas priemones logiką;
- nustatyti atsakymų į žemiau pateiktus vertinimo klausimus metodiką;
- nustatyti vertinimo kriterijus ir rodiklius (bendruosius Planui ir konkrečioms priemonėms).

Bendras rekomenduotinas vertinimo klausimų, kriterijų ir rodiklių rinkinys nustatytas Komisijos patvirtintose Kaimo plėtros 2004-2006 m. programų, remiamų iš EŽUOGF, vertinimo gairėse

Šios vertinimo fazės rezultatai pateikiami 4 dalies 4.2 punkte aprašytoje *Įvadinėje vertinimo ataskaitoje*.

2.3.2. Stebėjimas

Šiame etape vertintojas turi detalizuoti šiuos elementus:

- parengti priemones, reikalingas kokybinei ir kiekybinei analizei atlikti (apklausų vadovus, klausimynus, informacijos gavimo iš duomenų bazių užklausas, problemų nagrinėjimo gaires ir bet kokias kitas duomenų rinkimo priemones;

-identifikuoti informacijos šaltinius, reikalingus išsamiems atsakymams į klausimus (anksčiau atlikti vertinimai, įgyvendinimo ataskaitos, studijos, duomenų bazės, apklausų imtys, atskiri nagrinėtini atvejai);

-parengti alternatyvius ar papildomus vertinimo klausimus, kriterijus ar rodiklius (kitokius, negu išvardinti Komisijos vertinimo gairėse ar 2.4 punkte);

-aprašyti Plano įgyvendinimo procesą, Plano sandarą, tikslus, prioritetus, uždavinius, biudžetą.

Šios vertinimo fazės rezultatai pateikiami 4 dalies 4.2 punkte aprašytoje *Įvadinėje vertinimo ataskaitoje*

2.3.3. Analizavimas

Šis etapas yra skirtas visos turimos informacijos analizavimui, siekiant:

-nustatyti tinkamas priemonių ir paramos gavėjų tipologijas, apdoroti ir apibendrinti turimus duomenis bei informaciją tikslu;

-įvertinti Plano bei priemonių padarinius ir poveikį pagal Plano tikslus ir uždavinius (poveikis nurodomas kaip grynasis kiekvienos priemonės įnašas, siekiant Plano tikslų);

-susieti šią informaciją su pradinės padėties duomenimis, nustatytais per ex-ante vertinimą.

Šios vertinimo fazės rezultatai pateikiami 4 dalies 4.3 punkte aprašytoje *Tarpinėje vertinimo ataskaitoje*.

2.3.4. Įvertinimas

Šiame etape pateikiamos išvados, remiantis pagrįsta struktūrinimo etape nustatytų įvertinimo kriterijų analize. Išvados grindžiamos tiek kokybinio tiek kiekybinio vertinimo metu gautais įrodymais.

Šiuo tikslu vertintojai turi:

-atsakyti į visus vertinimo klausimus (rekomenduotus Komisijos vertinimo gairėse ir papildomai nustatytus struktūrinimo etape);

-įvertinti Plano bendrųjų tikslo ir uždavinių įgyvendinimo mastą, socialinį, ekonominį bei aplinkosauginį poveikį bei veiksmingumą, našumą, naudingumą ir tęstinumą;

-įvertinti Plano lėšų paskirstymo tinkamumą, Plano finansinį rezultatyvumą ir efektyvumą;

-įvertinti Plano administravimo kokybę ir efektyvumą;

-įvertinti Plano įtaką ir sąryšį su BŽŪP bei kitoms ES horizontalioms politikomis bei horizontaliais prioritetais;

-įvertinti Plano priemonių tinkamumą, efektyvumą, rezultatyvumą, poveikį, naudingumą ir tvarumą, nagrinėjant priemonių bendruosius, specialiuosius ir veiklos tikslus, išreikštus indėlio, rezultato ir poveikio rodikliais;

-įvertinti priemonių santykį programoje;

-parengti rezultatais pagrįstas išvadas ir rekomendacijas.

Šios vertinimo fazės rezultatai pateikiami 4 dalies 4.3 punkte aprašytoje *Tarpinėje vertinimo ataskaitoje*.

2.3.5. Visų vertinimo etapų rezultatai turi būti aprašyti 4 dalies 4.4 punkte minimoje Galutinėje vertinimo ataskaitoje pagal 3 dalyje nustatytą šios ataskaitos turinį.

2.4. Vertinimo uždaviniai ir rekomenduotini klausimai

Žemiau pateikiami Plano įgyvendinimo vertinimo uždaviniai ir su jais susiję klausimai. Rekomenduotini vertinimo kriterijai ir juos išmatuojantys rodikliai pateikiami Komisijos vertinimo gairėse.

Vertinimo uždaviniai	Vertinimo klausimai
Su plano tikslais susiję bendrieji vertinimo uždaviniai	
1. Įvertinti Plano bendrųjų	Kaip keitėsi socialinė, ekonominė ir aplinkosauginė situacija

<p>tikslo ir uždavinių įgyvendinimo mastą, socialinį, ekonominį bei aplinkosauginį poveikį bei naudingumą ir tęstinumą.</p>	<p>(Plano pradinės padėties konteksto rodiklių pokyčiai) 2004-2008 metais? Kaip ir kiek pokyčius įtakojo Plano įgyvendinimas ir kaip jie įtakojo Plano įgyvendinimą? Ar Plano tikslas ir uždaviniai atitiko pagrindinius Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros poreikius? Kaip pasikeitė ūkių struktūra ir konkurencingumas? Kaip pasikeitė ūkininkų pajamos? Ar tinkamai aplinkosaugos reikalavimai buvo integruoti į Planą? Ar plano įgyvendinimas įtakojo aplinkos gerinimą? Koku mastu buvo įgyvendintas Plano uždavinys sumažinti sunkumus, susijusius su investicinių lėšų pusiau natūriuosiuose ūkiuose trūkumu? Koku mastu buvo įgyvendintas uždavinys padengti išlaidas žemės ūkio gamintojams, kurias jie patyrė, siekdami atitikti ES reikalavimus? Kaip įgyvendintas uždavinys stiprinti gebėjimus ir informuotumą?</p>
<p>2. Išnagrinėti Plano lėšų pasiskirstymą pagal prioritetus ir priemones, pasiskirstymo dinamiką programos įgyvendinimo metu, įvertinti finansinį rezultatyvumą (palyginti paramai pagal priemones numatytas lėšas su realiai išmokėtomis).</p>	<p>Ar programavimo pradžioje numatytas lėšų pasiskirstymas atitiko plane numatytus tikslus? Kaip keitėsi lėšų pasiskirstymas per visą programavimo laikotarpį? Kokios priežastys įtakojo persiskirstymą? Koks finansinis efektyvumas (palyginti paramai pagal priemones numatytas lėšas su realiai išmokėtomis)?</p>
<p>3. Įvertinti Plano administravimo sistemos kokybę bei efektyvumą.</p>	<p>Ar tinkamai sukurta ir funkcionavo Plano administravimo sistema (kvalifikuoto personalo pakankumas, adekvatumas priskirtoms funkcijoms vykdyti, administravimo kokybė, administravimo kaštų efektyvumas)? Ar tinkamai padalintos funkcijos tarp institucijų? Kaip įgyvendintas partnerystės principas? Ar buvo ir ar efektyviai užtikrintas informacijos pateikimas pareiškėjams apie galimybę gauti paramą? Ar tinkamos ir efektyvios paramos administravimo procedūros? Ar Plano įgyvendinimo procesas skaidrus? Ar pakankama ir efektyvi Plano įgyvendinimo priežiūros sistema (duomenų kaupimo sistema, stebėsenos veikla)? Kokios administravimo sistemos silpnosios ir stipriosios pusės, „geros praktikos“ pavyzdžiai? Koks įgyvendinimo sistemos tęstinumas 2007-2013 m. ?</p>
<p>4. Įvertinti Plano suderinamumą ir sąveiką su BŽŪP, kitomis ES horizontaliomis politikomis ir prioritetais bei valstybės pagalbos priemonėmis</p>	<p>Kaip Plano įgyvendinimas prisidėjo realizuojant Lisabonos strategiją (darbo vietų kūrimas)? Kaip į Planą integruoti aplinkosauginiai tikslai ir kaip planas prisidėjo realizuojant šias horizontalias politikas: -Gioteborgo įsipareigojimus sustabdyti bioįvairovės nykimą; -Direktyvoje 2000/60 EB numatytas priemonės vandens politikai; -Kioto protokolo tikslus klimato kaitos mažinimui? Ar Planas užtikrina darnaus vystymosi kaimo vietovėse prioriteto įgyvendinimą? Ar planas prisidėjo įgyvendinant lygių galimybių principą? Ar Planas prisidėjo siekiant ekonominės ir socialinės sanglaudos,</p>

	<p>t.y. mažinant skirtumus tarp ES piliečių bei mažinant teritorinį išsivystymo disbalansą ?</p> <p>Kaip užtikrintas Plano priemonių papildomumas ir suderinamumas su BPD priemonėmis, valstybės pagalbos priemonėmis?</p>
<p>5. Įvertinti Plano priemonių tinkamumą, efektyvumą, rezultatyvumą, poveikį, naudingumą ir tvarumą, nagrinėjant priemonių bendruosius, specialiuosius ir veiklos tikslus, išreikštus indėlio, rezultato ir poveikio rodikliais.</p>	<p>Priemonė „Ankstyvas ūkininkų pasitraukimas iš prekinės gamybos“</p> <p>Kaip parama pagal šią priemonę įtakojo ūkių struktūros pasikeitimą, ypač sąveikoje su kitomis priemonėmis (ypač BPD priemone „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“)?</p> <p>Ar ir kaip priemonės įgyvendinimas įtakojo žmogiškojo kapitalo stiprinimą žemės ūkio sektoriuje?</p> <p>Ar pajamos, pasiūlytos ūkių perleidėjams, buvo pakankamos, kad paskatintų ankstyvą pasitraukimą ir užtikrintų pakankamus gyvenimo standartus?</p> <p>Priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“</p> <p>Kaip priemonės įgyvendinimas prisidėjo kompensuojant nuostolius, kylančius dėl gamtinių arba aplinkosauginių apribojimų įtakos, turint minty aukštus gamybos kaštus ir žemą gamybos potencialą (kriterijus – pajamų deficito dėl gamtinių ar aplinkosauginių apribojimų kompensavimas išmokomis)?</p> <p>Kokiu mastu kompensacinės išmokos užtikrino žemės ūkio paskirties žemės naudojimo tęstinumą?</p> <p>Kokiu mastu kompensacinės išmokos įtakojo kaimo bendruomenių gyvybingumo palaikymą?</p> <p>Kaip schema įtakojo aplinkos apsaugą, t. y. kaip palaikė ar skatino aplinkos apsaugos reikalavimų laikymosi skatinimą ūkininkaujant MPŪT?</p> <p>Kaip schema įtakojo aplinkos apsaugą, t. y. Bendrijos aplinkos apsaugos reikalavimų laikymąsi?</p> <p>Priemonė „Agrarinė aplinkosauga“</p> <p>Kokiu mastu priemonė įtakojo dirvos kokybės palaikymą ar pagerinimą (dirvos erozijos sumažėjimas, cheminio užterštumo mažinimas, ?</p> <p>Kokiu mastu priemonė įtakojo vandens kokybės palaikymą ar pagerinimą?</p> <p>Kokiu mastu priemonė įtakojo biologinės įvairovės palaikymą ar pagerinimą?</p> <p>Kokiu mastu priemonė įtakojo biologinės įvairovės palaikymą ar pagerinimą, palaikant ar išsaugojant retų naminių gyvūnų ar augalų veisles?</p> <p>Kokiu mastu priemonė įtakojo biologinės įvairovės palaikymą ar pagerinimą, išsaugant ir tvarkant šlapžemes</p> <p>Kokiu mastu priemonė įtakojo kraštovaizdžio palaikymą ar pagerinimą?</p> <p>Priemonė „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“</p> <p>Kaip parama skatino ilgalaikį struktūrinį suregulavimą pusiau natūriniuose ūkiuose (paramos gavėjų gamybos apimtys ir darbo</p>

	<p>našumas)?</p> <p>Ar ir kaip parama palengvino pusiau natūrinių ūkių įsijungimą į rinką?</p> <p>Kaip parama sumažino struktūrinius žemės ūkio sektoriaus skirtumus lyginant Lietuvos žemės ūkio sektoriaus struktūrą ir ES 15 šalių žemės ūkio sektoriaus struktūrą?</p> <p>Priemonė „Standartų laikymasis“</p> <p>Kaip parama padėjo ūkininkams prisitaikyti prie Bendrijos nustatytų standartų (aplinkos apsaugos, gyvulių gerovės, darbo saugos)?</p> <p>Kaip parama sumažino struktūrinius žemės ūkio sektoriaus skirtumus lyginant Lietuvos žemės ūkio sektoriaus struktūrą ir ES 15 šalių žemės ūkio sektoriaus struktūrą?</p> <p>Priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“</p> <p>Kaip priemonė įtakėjo alternatyvų žemės naudojimą bei miško išteklių kokybę?</p> <p>Ar priemonė įtakėjo kaimo plėtros ir aplinkosaugos balanso palaikymą?</p> <p>Kaip parama įtakėjo socialinį-ekonominį kaimo plėtros aspektą, t.y. užimtumo palaikymą ir išplėtimą?</p> <p>Kaip parama prisidėjo prie biologinės įvairovės palaikymo, konservavimo ir gausinimo?</p> <p>Priemonė „Techninė parama“</p> <p>Kokiu mastu parama pagerino Plano valdymo, stebėsenos ir vertinimo pajėgumus?</p>
6. Aprašyti Plano pakeitimus ir įvertinti tų pakeitimų poveikį tikslinėms grupėms, priemonių tikslams bei rodikliams.	Kaip Plano pakeitimai įtakėjo tikslines grupes, priemonių tikslus bei rodiklius?
7. Pateikti geros praktikos pavyzdžių, įgyvendinant Plano priemones.	-
Išvados ir rekomendacijos	
8. Pateikti išvadas dėl Plano įgyvendinimo bei rekomendacijas dėl kaimo plėtros tendencijų 2007-2013 m.	-

3. Galutinės Plano vertinimo ataskaitos turinys

4 dalies 4.4. punkte. numatytais terminais turi būti pateikta tokio turinio Galutinė Plano įgyvendinimo vertinimo ataskaita:

1. Vertinimo suvestinė (pagrindiniai vertinimo faktai ir išvados, ne daugiau 5 psl);

2. Įvadas

2.1. Bendroji ir su plano kontekstu susijusi informacija: nacionalinė politika, paramą pagrindžiantys socialiniai ir ekonominiai poreikiai, paramos gavėjų ar tikslinių grupių apibūdinimas; informacija apie anksčiau ar lygiagrečiai įgyvendinamas programas; pagrindinės administravimo sistemos charakteristikos, tokios kaip institucinė sudėtis, pagrindinė plano biudžeto informacija trumpas priemonių aprašymas.

2.2. vertinimo proceso aprašymas: terminų santrauka, vertinimo tikslai ir uždaviniai, specifiniai plano vertinimo klausimai bei trumpas anksčiau atliktų plano vertinimų aprašymas.

3. Vertinimo metodologija:

3.1 bendras vertinimo planas ir vertinimo procese naudojami metodai (duomenų šaltiniai, duomenų rinkimo metodai – klausimynai, pokalbiai, respondentų atrankos kriterijai, informacija apie tai, kaip apskaičiuoti rodikliai), pasirinkti atsakymų į vertinimo klausimus metodai bei išvadų gavimo metodai;

3.2 su metodologijos taikymu susiję problemos ar apribojimai.

4. Sukauptos informacijos pristatymas ir analizė.

4.1 Atsakymams į vertinimo klausimus naudotų antrinių ir pirminių duomenų pristatymas ir analizė (detalūs duomenys turi būti pristatomi prieduose, šioje dalyje koncentruojamasi į analizę ir interpretavimą)

4.1.1 Informacija apie finansinius duomenis ir analizė (visam programavimo periodui numatytos lėšos – iš viso ir kiekvienai priemonei, turint minty laikotarpio pradžią ir įgyvendinimo metu atliktus finansinius pakeitimus; realios plano įgyvendinimo išlaidos – iš viso ir kiekvienai priemonei, finansinis efektyvumas- realių plano įgyvendinimo išlaidų ir numatytų lėšų santykis).

4.1.2. Informacija susijusi su indėliu į priemones ir produktyvumu (lėšų panaudojimas pagal priemones, išanalizuojant kokių mastu paremti potencialūs paramos gavėjai; priemonių produktyvumo analizė paremta produkto rodiklio indikatoriais, efektyvumo analizė, pagrįsta finansinės informacijos ir produkto rodiklių analize).

4.2. Atsakymai į vertinimo klausimus (aprašymas ir analizė).

5. Išvados ir rekomendacijos

6. Priedai

4. Darbo organizavimas

Sutarties vykdymo metu vertintojas Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamentui privalo pateikti Įvadinę, Tarpinę, Galutinę bei *sutarties vykdymo pažangos* ataskaitas.

4.1. Visos ataskaitos turi būti parengtos ir pateiktos lietuvių kalba. Galutinė ataskaita turi būti pateikta lietuvių ir anglų kalbomis, laikantis nustatytos standartinės formos (naudojamos teikėjo bei suderintos su Ministerija).

4.2. Įvadinė vertinimo ataskaita pateikiama per 3 savaites po sutarties įsigaliojimo. Įvadinėje ataskaitoje pateikiamas detalus vertinimo eigos planas, detalizuojami pagrindiniai vertinimo uždaviniai, klausimai, kriterijai ir rodikliai, metodologija, informacijos šaltiniai ir t.t., t.y. atsiskaitoma už struktūrinimo ir stebėjimo etape atliktą darbą (žr. 2.3.1 ir 2.3.2 punktus).

4.3. Tarpinė vertinimo ataskaita pateikiama per 2,5 mėnesio po sutarties įsigaliojimo. Šioje ataskaitoje pateikiama analizavimo fazės medžiaga ir preliminarūs įvertinimo etapo rezultatai.

4.4. Galutinė Plano įgyvendinimo vertinimo ataskaita turi būti pateikta iki 2008 m. lapkričio 20 d. Galutinės vertinimo ataskaitos projektas turi būti pateiktas Ministerijai derinimui likus ne mažiau kaip vienam mėnesiui iki sutarties vykdymo pabaigos. Taip pat turi būti pateikta sutrumpinta Galutinės ataskaitos versija (15-20 psl.), kurioje apibendrintai pristatoma vertinimo eiga ir metodai bei išvadų ir rekomendacijų suvestinė; Galutinės ataskaitos versija prezentacijos forma (20-30 skaidrių).

4.5. Sutarties vykdymo metu paslaugų teikėjas Ministerijai privalės teikti mėnesio sutarties vykdymo pažangos ataskaitas, aprašančias projekto įgyvendinimo eigą bei bet kokius nukrypimus nuo darbo plano.

5. Sutarties vykdymo stebėseną

5.1. Plano vertinimo eigos stebėseną vykdys Žemės ūkio ministro 2008 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 3D-124 įsteigta darbo grupė Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo

dokumento Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto bei Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. plano įgyvendinimo užbaigimui koordinuoti.

5.2. grupė, minima 5.1 punkte, vykdydama Plano vertinimo eigos stebėseną, atlieka šias funkcijas:

5.2.1. analizuoja ir pareiškia nuomonę dėl vertinimo metodologijos;

5.2.2. nagrinėja pateikiamas įvadinę, tarpinę bei galutinę vertinimo ataskaitas ir pateikia išvadas dėl jų kokybės;

5.2.3. nagrinėdama 4 dalies 4.5. punkte minimas sutarties vykdymo ataskaitas, stebi vertinimo eigą ir pateikia išvadas.

5.3. Vertintojas privalo atsižvelgti į darbo grupės komentarus ir rekomendacijas.

PRIEDAS NR.2. APKLAUSOS REZULTATŲ ATASKAITA

TNS Gallup 2008 m. spalį atliktos asmenų, gavusių ES paramą pagal KPP priemones, apklausos ataskaita su priedu pateikiama kaip atskiras dokumentas.

PRIEDAS NR. 3. INTERVIU RESPONDENTŲ SĄRAŠAS

	Respondento Vardas, Pavardė	Institucija, pareigos	Interviu atlikimo data
1.	<i>Dalia Miniataitė</i>	LR žemės ūkio ministerijos sekretorė	2008 10 01
2.	<i>Jurgita Stakėnienė</i>	LR žemės ūkio ministerija, Kaimo plėtros departamento direktorė	2008 09 29
3.	<i>Saulius Jasius</i>	LR žemės ūkio ministerija, Kokybės politikos departamento direktorius	2008 10 01
4.	<i>Darius Liutikas</i>	LR žemės ūkio ministerija, Investicinių ir kompensacinių kaimo plėtros priemonių koordinavimo skyriaus vedėjo pavaduotojas	2008 09 24
5.	<i>Vida Ačienė</i>	Nacionalinė mokėjimo agentūra, Kaimo plėtros programų departamento direktoriaus pavaduotoja	2008 09 25
6.	<i>Roma Kvedarienė</i>	Nacionalinė mokėjimo agentūra, Kaimo paramos programų skyriaus vedėja	2008 09 23
7.	<i>Alma Valskytė</i>	Nacionalinė mokėjimo agentūra, Kraštovaizdžio programų skyriaus vedėja	2008 09 23
8.	<i>Remigijus Urbonas</i>	Lietuvos žemės ūkio rūmų direktorius	2008 09 25
9.	<i>Nerijus Zableckis</i>	Lietuvos gamtos fondo vykdomasis direktorius	2008 09 26

PRIEDAS NR. 4. 2004 – 2006 M. KPP FINANSINIŲ PAKEITIMŲ APŽVALGA

Programos įgyvendinimo eigoje buvo atlikti penki KPP finansiniai pakeitimai. Lentelėje trumpai apžvelgiami finansiniais pakeitimais atlikti lėšų perskirstymai:

Nr.	Data	Pakeitimo esmė
1.	2007 02 06	Siekiant užtikrinti pakankamą priemonių „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Standartų laikymasis“ finansavimą, lėšos tarp priemonių perskirstytos taip: priemonių „Agrarinė aplinkosauga“, „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Kitos (SAPARD perviršis)“ biudžetai sumažinti, o priemonių „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ bei „Standartų laikymasis“ biudžetai padidinti
2.	2007 12 06	Siekiant užtikrinti pakankamą ir nepertraukiamą priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ finansavimą ir panaudoti visas Kaimo plėtros 2004–2006 metų planui įgyvendinti skirtas lėšas, lėšos tarp priemonių perskirstytos taip: priemonės „Standartų laikymasis“ biudžetas sumažintas, o priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ biudžetas padidintas
3.	2008 02 25	atsižvelgiant į tai, kad lėšų poreikis pagal priemones „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ per programavimo laikotarpį viršijo Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plane numatytą biudžetą, o, tuo tarpu, lėšos, skirtos priemonėms „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Standartų laikymasis“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ gali likti nepanaudotos, lėšos perskirstytos, pastarosioms keturioms priemonėms biudžetus sumažinant, o pirmosioms dviem – padidinant
4.	2008 06 17	siekiant panaudoti visas KPP įgyvendinimui skirtas lėšas, priemonių „Standartų laikymasis“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir „SAPARD perviršis“ biudžetai sumažinti, o priemonių „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas“ biudžetai padidinti
5.	2008 09 22	Atsižvelgiant į tai, kad lėšos, skirtos priemonėms Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais, „Standartų laikymasis“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, „SAPARD perviršis“, „Techninė parama“ ir „Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos“ gali likti nepanaudotos, jų biudžetai sumažinti. Priemonių „Agrarinė aplinkosauga“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas“ ir „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ biudžetai padidinami dėl didesnio lėšų poreikio nei patvirtintas biudžetas.

Šaltinis: Lietuvos pranešimai Europos Komisijai apie finansinius Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano pakeitimus.

PRIEDAS NR. 5. 2004 – 2006 M. KPP PRIEMONIŲ IŠMOKŲ DYDŽIŲ SUVESTINĖ**A. KPP priemonių išmokų dydžiai****1 priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“**

Paramos dalis	Išmokos rūšis	Išmokos dydis
Pastovioji paramos dalis	Išmoka, atitinkanti vidutinį socialinio draudimo pensijos vidurkį	1290 EUR (mokama kasmet)
	Priedas už išlaikomą sutuoktinį	645 EUR (mokama kasmet)
Kintamoji paramos dalis	Išmoka už perleistos žemės hektarą	90 EUR (mokama kasmet)
	Išmoka už perleistos pieno kvotos toną	175 EUR (pirmaisiais paramos gavimo metais) 150 EUR (antraisiais) 125 EUR (trečiaisiais) 80 EUR (likusiais metais)

2 priemonė „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“

Vietovė	Išmokos dydis = prarastos pajamos / pelnas, EUR/1ha	Lyginant su pajamomis/pelnu ūkininkaujant palankiose vietovėse
DNV	75,3 EUR	51 %
MNV	56,5 EUR	38 %
„Natura 2000“	89,0 EUR	161 %

3 priemonė „Agrarinė aplinkosauga“

Paramos programos	Išmokos rūšis	Išmokos dydis
Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievose bei ariamojoje žemėje ir apsauga nuo dirvos erozijos	už paviršinio vandens telkinio pakrantės apsaugos juostos privalomos pagal teisės aktus tvarkymą	206 eurai/ha
	už papildomos pakrantės apsaugos juostos pievoje įrengimą ir jos tvarkymą	93 eurai/ha
	už papildomos pakrantės apsaugos juostos ariamoje žemėje įrengimą ir jos tvarkymą;	140 eurų/ha
Kraštovaizdžio tvarkymo programa	13.2.1. už pelkių (šlapžemių) tvarkymą	229 eurai/ha
	už pievų tvarkymą	89 eurai/ha
Ekologinio ūkininkavimo programa	už javus	416 eurų/ha
	už daugiameses žoles (mokama tik laikantiems sertifikuotus gyvulius, skaičiuojat ne daugiau kaip 3 ha vienam SGV (ang.LU))	118 eurų/ha
	už daržoves, bulves	551 euras/ha

	už vaistažoles	456 eurai/ha
	už uogynus	734 eurai/ha
	už sodus	752 eurai/ha
Retų veislių gyvulių ir paukščių programa	už žemaitukų veislės arklius (nuo 2 metų amžiaus)	230 eurų už arklį
	už stambiujų žemaitukų veislės arklius (nuo 2 metų amžiaus)	237 eurai už arklį
	už Lietuvos sunkiuosius arklius (nuo 2 metų amžiaus)	178 eurai už arklį
	už Lietuvos šėmuosius, baltnugarius, juodmargius ir žaluosius galvijus (senasis genotipas) galvijus (už karves ir aprobuotus veislinius bulius nuo 18 mėnesių amžiaus)	180 eurų už galviją;
	už Lietuvos baltąsias kiaules (senasis genotipas) ir vietines kiaules (už paršavedes ir aprobuotus veislinius kuilius nuo 1 metų amžiaus)	65 eurai už kiaulę
	už Lietuvos šurkščiavilnes ir juodgalves avis (už ėriavedes ir aprobuotus veislinius avinus nuo 18 mėnesių amžiaus)	28 eurai už avį
	už vištines žąsis (nuo 10 mėnesių amžiaus)	3 eurai už žąsį

* išmokų dydžiai pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklių 2005 m. kovo 30 d. redakciją.

4 priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“

(a) Miško įveisimo iš įveisto miško priežiūros ir apsaugos schemos

	Miško įveisimo išmoka *	Įveisto miško priežiūros ir apsaugos išmoka **					Bendra išmoka
		1-ieji metai	2-ieji metai	3-ieji metai	4-ieji metai	5-ieji metai	
	EUR/ha	EUR/ha	EUR/ha	EUR/ha	EUR/ha	EUR/ha	EUR/ha
Spygliuočių miškas su lapuočių priemaiša iki 30 proc.	1009	885	101	101	101	63	2260
Spygliuočių miškas su lapuočių priemaiša 31–50 proc.	1158	915	122	122	122	80	2519
Lapuočiai miške sudaro 51–80 proc.	1394	962	152	152	152	92	2904
81–100 proc. lapuočių miškas	1548	992	203	203	203	161	3310

(b) Prarastų pajamų kompensavimo schema

Paramos gavėjo kategorija	DNV	MNV	Vietovės, esančios už DNV ir MNV ribų
„Ūkininkai ir asociacijos“	72,40	91,23	147,70

„Kiti“ privatūs fiziniai ir juridiniai subjektai	18,10	22,80	36,92
--	-------	-------	-------

5 priemonė „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“

	Išmokos dydis (EUR)
Kasmetinė išmoka	1000 x 5 metai (trejų verslo plano įgyvendinimo metų patikrinant, ar įgyvendinamas verslo planas)

5 priemonė „Standartų laikymasis“

Ūkiai pagal gyvulių skaičius	Išmokos dydis (EUR už 1 SGV/ karvę per metus)
Nitratų direktyva	
– paramos trukmė – 3 metai	
10 – 29 SGV	278,33
30-99 SGV	274,67
> 100 SGV	233,00
Pieno direktyva	
– paramos trukmė – 3 metai	
60 – 89 karvės	269,00
> 90 karvių	239,00
– paramos trukmė – 3 metai	
5-19 karvių	282,50
20-39 karvės	351,50
40-59 karvės	380,00

Šaltinis: KPP

B. 2004-2006 m. KPP išmokų dydžių palyginimas su Reglamento Nr. 1257/1999 priede nustatytu maksimaliu išmokų dydžiu

Priemonė	Išmokos paskirtis	Išmokos dydis			
		Pagal reglamentą Nr. 1257/1999, EUR		Pagal KPP, EUR	
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	Ankstyvas išėjimas į pensiją	15 000	vienam ūkį perduodančiam asmeniui vieneriems metams	ne daugiau kaip 15 000:	Vienam perleidėjui per metus: Pastovioji išmokos dalis Kintamoji išmokos dalis: (1) už 1 perleistą žemės ūkio paskirties žemės ha (2) kompensacinė išmoka už perleistą kvotą
				1 290 +	
				+ 90	
				+ 80-175	

Priemonė	Išmokos paskirtis	Išmokos dydis			
		Pagal reglamentą Nr. 1257/1999, EUR		Pagal KPP, EUR	
		150 000	bendra suma vienam ūkį perduodančiam asmeniui	150 000	bendra suma vienam ūkį perduodančiam asmeniui
		3 500	vienam darbuotojui vieneriems metams	3 500	vienam darbuotojui vieneriems metams
		35 000	bendra suma vienam darbuotojui	35 000	bendra suma vienam darbuotojui
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais (1) už ūkininkavimą mažiau palankiose vietovėse	Mažiausia kompensacinė išmoka	25	vienam žemės ūkio paskirties žemės hektarui		
	Didžiausia kompensacinė išmoka	200	vienam žemės ūkio paskirties žemės hektarui	56,475	Mažo nepalankumo kategorijai priskirtos vietovės žemės hektarui
					75,300
	Didžiausia vidutinė kompensacinė išmoka	250	vienam žemės ūkio paskirties žemės hektarui		
(2) Už ūkininkavimą vietovėse su aplinkosaugos apribojimais	Didžiausias mokėjimas	200	vienam hektarui	89,200	Vietovėse su aplinkosaugos apribojimais žemės hektarui
	Didžiausias pradinis mokėjimas	500	vienam hektarui		
Standartų laikymasis	Didžiausias mokėjimas	10 000	vienam ūkiui	25 000	Vienam ūkiui per metus
	Bendrijos standartų laikymasis	200	už hektarą pirmaisiais metais	233 - 378,33	1 sąlyginiam gyvuliui per metus
				239 – 282,5	1 melžiamai karvei per metus
	Ūkių	1 500	už vieną		

Priemonė	Išmokos paskirtis	Išmokos dydis			
		Pagal reglamentą Nr. 1257/1999, EUR		Pagal KPP, EUR	
	konsultavimo paslaugos (dėl standartų diegimo)		konsultacinę paslaugą		
Agrarinė aplinkosauga (parama prisiimantiems agrarinės aplinkosaugos ir gyvūnų gerovės įsipareigojimus; išmokos grindžiamos tuo valdos plotu, kuriam taikomi agrarinės aplinkosaugos įsipareigojimai)	Vienmetės kultūros	600	vienam hektarui	551	vienam hektarui
	Specializuotos daugiametės kultūros	900	vienam hektarui	118 - 752	Vienam hektarui
	Kitos žemės paskirtys	450	vienam hektarui	89	Pelkių tvarkymas Vienam hektarui
				299	Pievų tvarkymas vienam hektarui
				93 - 206	Pakrantės apsaugos juostos, vienam hektarui
	Vietinės veislės, kurioms gresia pavojus išnykti dėl ūkininkavimo	200	gyvulių vienetai	3 - 237	Gyvulių ir paukščių vienetai
	Gyvūnų gerovė	500	gyvulių vienetai		
Didžiausias mokėjimas	3 000	vienam ūkiui			
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Didžiausia metinė priemoka padengti pajamoms, prarastoms dėl apželdinimo mišku	725	vienam hektarui	72,40 – 147,70	vienam hektarui
	ūkininkams ar jų asociacijoms				
	visiems kitiems privatinės teisės				

Priemonė	Išmokos paskirtis	Išmokos dydis			
		Pagal reglamentą Nr. 1257/1999, EUR		Pagal KPP, EUR	
	subjektams				
	metinė priemoka už kiekvieną mišku apželdintos žemės hektarą (padengiant ne ilgesnio kaip penkerių metų laikotarpio priežiūros sąnaudas)			2260 – 3310	medžių priežiūra ir apsauga, vienam hektarui
				100 – 3035	Medžių išigijimas, vienam hektarui
				25-195	Parengiamieji darbai, vienam hektarui
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	Pusiau natūriniai ūkiai	1 000	Per metus	1 000	Per metus

Šaltinis: 1999 m. gegužės 17 d. Tarybos Reglamentas Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai ir iš dalies pakeičiantis bei panaikinantį tam tikrus reglamentus; 2006 m. kovo 24 d. LR Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-108 „DĖL KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO PRIEMONĖS „ANKSTYVO PASITRAUKIMO IŠ PREKINĖS ŽEMĖS ŪKIO GAMYBOS RĖMIMAS“ ADMINISTRAVIMO TAISYKLIŲ“ pakeitimo; 2004 m. liepos 16 d. LR žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-430 „KAIMO PLĖTROS 2004-2006 METŲ PLANO PRIEMONĖS "MAŽIAU PALANKIOS ŪKININKAUTI VIETOVĖS IR VIETOVĖS SU APLINKOSAUGOS APRIBOJIMAIS" ADMINISTRAVIMO TAISYKLĖS“; 2004 m. rugpjūčio 27 d. LR žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-496 „DĖL KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO PRIEMONĖS „STANDARTŲ LAIKYMASIS“ ADMINISTRAVIMO TAISYKLIŲ“; 2004 m. rugpjūčio 13 d. LR žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-482 „KAIMO PLĖTROS 2004-2006 METŲ PLANO PRIEMONĖS „AGRARINĖ APLINKOSAUGA“ ADMINISTRAVIMO TAISYKLĖS“; 2005 m. kovo 25 d. LR žemės ūkio ministro įsakymas 3D-178 „KAIMO PLĖTROS 2004-2006 METŲ PLANO PRIEMONĖS „ŽEMĖS ŪKIO PASKIRTIES ŽEMĖS APŽELDINIMAS MIŠKU“ ADMINISTRAVIMO TAISYKLĖS“; 2004 m. liepos 16 d. LR Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-420 „DĖL KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO PRIEMONĖS „PUSIAU NATŪRINIŲ RESTRUKTŪRIZUOJAMŲ ŪKIŲ RĖMIMAS“ ADMINISTRAVIMO TAISYKLIŲ“

PRIEDAS NR. 6. 2004 – 2006 M. KPP PRIEMONIŲ ADMINISTRAVIMO TAISYKLIŲ PAKEITIMAI

PRIEMONĖ / Įsakymo pavadinimas	Taisyklių pakeitimo esmė	Data	Įsakymo Nr.
ANKSTYVAS PASITRAUKIMAS IŠ PREKINĖS ŽEMĖS ŪKIO GAMYBOS			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-423 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Nauja taisyklių redakcija	2005-03-24	3D-159
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-423 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Papildyta nuostata, kad ūkio perėmėju gali būti juridinis asmuo bei nustatyti perėmėjo-juridinio asmens tinkamumo kriterijai	2005-08-29	3D-412
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-423 „Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Pasirengiant naujam paraiškų rinkimo etapui bei sprendžiant priemonės įgyvendinimo metu kilusias problemas Taisyklės išdėstytos nauja redakcija.	2006-03-24	3D-108
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-423 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“	Pakeistas Taisyklių 4.1 punktas, nustatant, kad paraiškas paramai pagal šią priemonę gauti gali teikti ne tik tie pareiškėjai, kurie ūkius valdė nuosavybės teise, bet ir pareiškėjai, kuriems patvirtintuose žemės reformos žemėtvarkos projektuose yra suformuoti žemės sklypai žemės nuosavybės teisių atkūrimui ar žemės pirkimui. Taip sudaryta galimybė parama pasinaudoti didesniai žemdirbių skaičiui.	2006-05-25	3D-214

administravimo taisyklių“ pakeitimo			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-423 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Atsižvelgiant į Kaimo plėtros 2004-2006 metų plane padarytus pakeitimus, buvo nustatytos paramos paveldėjimo sąlygos.	2006-11-07	3D-430
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-423 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Tikslinama paramos apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka. Buvo numatyta išmoka už perleistą pieno kvotos toną 4-tiems ir vėlesniems paramos gavimo metams. Administravimo problemos: Pakeitimai buvo daromi atsižvelgiant į EŽŪOGF Garantijų skyriaus 2006 m. išlaidų ataskaitų patvirtinimo audito metu nustatytą pastebėjimą, kad parama, skirta už ateinančius metus, yra mažinama planuojamos gauti pensijos suma (pažymyje apie socialinio draudimo išmokas nurodytą pensijos dydį einamajam mėnesiui dauginant iš 12). Minėtiems metams pasibaigus Agentūra netikslina paramos sumos pagal faktiškai gautą pensiją. Todėl, tuo atveju, kai pareiškėjo planuojama gauti pensija skyrėsi nuo faktiškai gautos per metus pensijos, Agentūra išmokėjo neteisingą paramos sumą, o tai prieštarauja KPP 1 priedo 1.5 dalies nuostatoms.	2007-05-18	3D-244
MAŽIAU PALANKIOS ŪKININKAUTI VIETOVĖS IR VIETOVĖS SU APLINKOSAUGOS APRIBOJIMAIS			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-430 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Taisyklės papildytos nuostata, kad pareiškėjas vienu metu negali gauti paramos pagal priemones „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ bei „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ bei atsisakymo paramos pagal vieną iš šių priemonių sąlygos	2005-03-31	3D-104
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-430 „Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su	Patikslintos sąvokos ir apibrėžimai, pakeisti kiti punktai, susiję su Tiesioginių išmokų už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus, administravimo bei kontrolės 2006 m. taisyklių pakeitimais.	2006-04-05	3D-137

aplinkosaugos apribojimais“ administravimo taisyklių“ pakeitimo			
AGRARINĖ APLINKOSAUGA			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsakymo Nr. 3D-482 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Nauja taisyklių redakcija	2005-03-30	3D-182
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsakymo Nr. 3D-482 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Taisyklės papildytos punktu apie dokumentus, kuriuos privalo pateikti paramos gavėjas, norėdamas padidinti įgyvendinamų programų skaičių arba plotą	2005-04-29	3D-238
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsakymo Nr. 3D-482 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Pasirengiant naujam paraiškų rinkimo etapui bei sprendžiant priemonės įgyvendinimo metu kilusias problemas, pakeisti administravimo Taisyklių 2, 5.3, 16.3.2, 16.3.4, 21, 22, 30.4, 32, 33, 41 punktai. Taip pat taisyklės papildytos naujais 4.5, 5.4, 14.8.5, 15.5.9 punktais, bei 1-6 priedai išdėstyti nauja redakcija ir Taisyklės papildytos naujais 7-10 priedais.	2006-04-04	Nr. 3D-133
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsakymo Nr. 3D-482 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Dalyvaujančių ekologinio ūkininkavimo programoje pareiškėjų plotai sumažėja ir ne dėl jų kaltės, pvz.: matavimo paklaidos permatuojant sklypus, nebaigta žemės reforma. Dėl šių priežasčių šiuo įsakymu patikslintas Taisyklių 41 punktas, kuriame patikslinama sankcija dėl ploto sumažinimo.	2006-09-05	Nr. 3D-356
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsakymo Nr. 3D-482 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo	Patikslintas minėto įsakymo 22 punktas, kuriame nurodyta, kad pasibaigus paraiškos, kasmetinio prašymo ar mokėjimo prašymo dokumentų surinkimo terminui, pareiškėjų/ paramos gavėjų prašymai dėl duomenų keitimo gali būti siunčiami centriniam agentūros padaliniiui iki paramos gavimo dienos, tačiau tik tuo atveju, jei pareiškėjas/paramos gavėjas nebuvo informuotas apie Agentūros planuojamą patikrą vietoje arba minėtuose dokumentuose aptiktas	2007-05-23	3D-252

taisyklių“ pakeitimo	<p>klaidas, išskyrus nustatytus duomenų neatitikties atvejus. Apibrėžtos „duomenų neatitikties“ ir „pažeidimo“ sąvokos. 30 punktas papildytas pirmuoju sakiniu, kuriame nurodyta, kad sankcijos dėl neteisingo deklaravimo skaičiuojamos laukui.</p> <p>Patikslintos nuostatos dėl kasmetinio prašymo ir prašymo dėl ploto didinimo daugiau nei 2 ha pateikimo ir nuostata dėl sankcijos nustatymo, jei sumažinamas sertifikuotas ekologinės produkcijos gamybai naudojamas žemės ūkio naudmenų plotas.</p> <p>Administravimo problemos: Šis pakeitimas buvo padarytas po šių valstybės kontrolės pastabų:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nėra aišku, kada pareiškėjas gali patikslinti Agentūrai pateiktų dokumentų duomenis. 2. Neaišku, kas vadinama “duomenų neatitiktimi”. 3. Neaišku, ar pagal šią priemonę sankcijos skaičiuojamos laukui, ar pasėlių grupei. 		
ŽEMĖS ŪKIO PASKIRTIES ŽEMĖS APŽELDINIMAS MIŠKU			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-429 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Nauja taisyklių redakcija	2005-03-25	3D-178
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-429 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Taisyklės papildytos PVM kompensavimo sąlygomis, patikslinti masteliai bei želdinių projektavimo ribos	2005-09-21	3D-448
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3d-429 „Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Tiksliau apibrėžta želdinamo ploto sąvoka, patikslinta pažymų apie miško inventorizaciją pateikimo tvarka, atlikti miško želdinimo projekto rengimo taisyklių pakeitimai.	2006-03-24	Nr. 3D-107
Dėl Žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3d-	Pakeitimas nebeleidžia daryti paraiškos ir miško želdinimo projekto duomenų keitimo po 30 dienų nuo paraiškos priėmimo datos.	2006-09-19	Nr. 3D-367

429 „Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ administravimo taisyklių“ pakeitimo			
Dėl paraiškų pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ surinkimo 2007 metais.	Pratęsiamas paramos paraiškų rinkimas pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“. Administravimo problemos: Pasibaigus 2004–2006 metų laikotarpiui paaiškėjo, kad lėšos, skirtos Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonei „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ neįsisavintos.	2007-02-01	3D-42
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-429 "Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės "Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku" administravimo taisyklių" pakeitimo.	Nuspręsta atsisakyti reikalavimo dėl trijų komercinių pasiūlymų miško želdinimo darbams atlikti. Administravimo problemos: Renkant 2007 metais paraiškas pagal „Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ miško želdinimo darbų ir sodmenų kainos žymiai pakilo, todėl pareiškėjai teikė maksimalius įmanomus mokėjimo prašymus. Taigi, neliko būtinybės reikalauti pareiškėjo pateikti tris komercinius pasiūlymus miško želdinimo darbams atlikti, nes jų kaina vis tiek viršijo maksimalią paramos sumą.	2007-02-19	3D-73
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-429 "Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės "Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku" administravimo taisyklių" pakeitimo.	Norint kompensuoti pareiškėjams sausros padarytą žalą jų įveistam miškui inicijuotas pakeitimas, kuris leido iki 100 proc. kompensuoti patirtą žalą ir leido pirmais metais nepanaudotas įveisto miško priežiūrai ir apsaugai skirtas lėšas panaudoti kitais metais. Administravimo problemos: 2006 metų vasara Lietuvoje paskelbta ekstremali situacija žemės ūkyje dėl stichinės sausros. Pareiškėjai pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ kreipėsi į Žemės ūkio ministeriją, prašydami kompensuoti sausros padarytus nuostolius.	2007-03-27	3D-133
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-429 "Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės "Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku" administravimo taisyklių" pakeitimo.	Pakeitimas leidžia įveisto miško priežiūrai ir apsaugai skirtas ir nepanaudotas lėšas panaudoti kitais metais. Taip pat pakeitime numatytos naujos sąlygos leidžiančios Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie Žemės ūkio ministerijos susigrąžinti išmokėtą paramą, nustačius, jog įveistas miškas yra žuvels dėl pareiškėjo kaltės. Administravimo problemos: Pareiškėjams, įveisusiems mišką pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonę „Žemės ūkio	2007-07-13	Nr. 3D-337

	paskirties žemės apželdinimas mišku“ rudenį, nebuvo galimybių pilnai išnaudoti pirmiems metams skirtų įveisto miško priežiūros ir apsaugos išmokų. Taip pat nebuvo numatyta galimybės Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie Žemės ūkio ministerijos susigražinti išmokėtos paramos, jei įveistas miškas žuvo dėl pareiškėjo kaltės.		
PUSIAU NATŪRINIŲ RESTRUKTŪRIZUOJAMŲ ŪKIŲ RĖMIMAS			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-420 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Patikslintos tinkamos išlaidos	2005-03-31	3D-187
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. 3D-154 „Dėl verslo plano pagal Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ rengimo rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo	Nauja rekomendacijų redakcija	2005 08 24	3D-407
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-420 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Patikslinta paraiškos paramai gauti forma	2005-08-24	3D-406
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-420 „Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ administravimo	Pasirengiant naujam paraiškų rinkimo etapui bei sprendžiant priemonės įgyvendinimo metu kilusias problemas pakeisti probleminiai Taisyklių punktai.	2006-03-30	3D-120

taisyklių“ pakeitimo			
STANDARTŲ LAIKYMASIS			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 27 d. įsakymo Nr. 3D-496 „Dėl kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Standartų laikymasis“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Nauja Taisyklių redakcija	2005 03 31	3D-186
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 27 d. įsakymo Nr. 3D-496 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Standartų laikymasis“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Pasirengiant naujam paraiškų rinkimo etapui bei sprendžiant priemonės įgyvendinimo metu kilusias problemas pakeisti probleminiai Taisyklių punktai bei kai kurie priedai išdėstyti nauja redakcija.	2006-03-30	3D-121
TECHNINĖ PARAMA			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 16 d. įsakymo Nr. 3D – 483 „Dėl Kaimo plėtros 2004 – 2006 metų plano priemonės „Techninė parama“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Nauja Taisyklių redakcija	2004-09-16	3D-444
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 16 d. įsakymo Nr. 3D-483 „Dėl kaimo plėtros 2004 – 2006 metų plano priemonės „Techninė parama“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Patikslintos tinkamos išlaidos bei išlaidų padarymo laikas	2005-10-13	3D-487
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 16 d. įsakymo Nr. 3D – 483 „Dėl Kaimo plėtros 2004 – 2006 metų plano priemonės „Techninė parama“ administravimo	Nauja Taisyklių redakcija	2005-12-12	3D-574

taisyklių“ pakeitimo			
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 16 d. įsakymo Nr. 3D-483 „Dėl Kaimo plėtros 2004 – 2006 metų plano priemonės „Techninė parama“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	Pakeistas taisyklių 2 punktas. Taisyklių 2 punktu siekiama paskirstyti Kaimo plėtros 2004-2006 metų plane atitinkamiems metams priemonei „Techninė parama“ patvirtintas Europos Sąjungos ir bendrojo finansavimo lėšų sumas tarp paramos gavėjų, o senoji jo formuluotė sudarė prielaidą klaidingai interpretacijai, todėl šis punktas buvo patikslintas.	2006-04-12	3D-149

PRIEDAS NR. 7. KPP IR VALSTYBĖS PAGALBOS PRIEMONIŲ SUDERINAMUMAS IR RYŠYS SU PAGRINDINĖMIS ŽEMĖS ŪKIO IR KAIMO PLĖTROS PROBLEMOMIS

Problema	KPP priemonės	Valstybės pagalbos priemonės (pagal SKRP)
Mažas vidutinių ūkių dydis	Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	Parama kreditų palūkanoms kompensuoti Dalies draudimo įmokų kompensavimas Parama teikiant garantijas Parama įsigyjant valstybinę ir privačią žemę Parama verslinei sodininkystei ir daržininkystei bei bulvininkystei Ūkininkų mokymas ir konsultavimas Tiesioginės išmokos pieno gamintojams Parama ūkiams modernizuoti Parama gamintojų grupėms (remiama 2004, 2006 m.) Parama bitininkystės paramos schemai, kurios išlaidas iš dalies kompensuoja Europos Sąjunga, finansuoti (remiama 2005 ir 2006 m.)
Mažos pajamos arba nepakankami pajamų šaltiniai (per didelę priklausomybę nuo žemės ūkio)	Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Parama kreditų palūkanoms kompensuoti Dalies draudimo įmokų kompensavimas Parama akvakultūrai Parama augalų sertifikuotai dauginamajai medžiagai įsigyti Parama verslinei sodininkystei ir uogininkystei Ūkininkų mokymas ir konsultavimas Parama verslinei daržininkystei ir bulvininkystei Tiesioginės išmokos pieno gamintojams Tiesioginės išmokos už bulius (neremiama 2007 m.) Tiesioginės išmokos už paskerstus galvijus (neremiama 2007 m.) Tiesioginės išmokos už karves žindenes bei telyčias (neremiama 2007 m.) Tiesioginės išmokos už ėriavedes (neremiama 2007 m.) Parama nelaimės atveju Parama bitininkystės paramos schemai, kurios išlaidas iš dalies kompensuoja Europos Sąjunga, finansuoti (remiama 2005 ir 2006 m.)
Technologijų stygius pirminėje gamyboje ir perdirbimo sektoriuje	Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas Standartų laikymasis	Parama veisliniams gyvūnams įsigyti Parama augalų sertifikuotai dauginamajai medžiagai įsigyti Parama kreditų palūkanoms kompensuoti Dalies draudimo įmokų kompensavimas Parama teikiant garantijas

		Parama kokybiškų žemės ūkio ir maisto produktų gamybai bei prekybos tokiomis produktais skatinimas Moksliniai tyrimai Parama verslinei sodininkystei ir uogininkystei Parama taikomiesiems tyrimams žuvininkystės sektoriuje Ūkininkų mokymas ir konsultavimas
Nepakankama socialinė infrastruktūra	Techninė parama	Ūkininkų mokymas ir konsultavimas
Nepakankama fizinė infrastruktūra	Agrarinė aplinkosauga	Žemės melioracijos įrenginių eksploatavimas
Grėsmės aplinkos ir kultūriniam paveldui	Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais Agrarinė aplinkosauga Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Gyvūninių atliekų tvarkymo finansavimas Ūkininkų mokymas ir konsultavimas Žemės melioracijos įrenginių eksploatavimas